

**Sosyal Bilimler
Enstitüsü**

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER BİLİM DALI

**KAMU DİPLOMASİSİ ARACI OLARAK SAĞLIK: KORONAVİRÜS
ÇALIŞMALARININ TÜRKİYE’NİN YUMUŞAK GÜCÜNE ETKİSİ**

Doktora Tezi

ASLIHAN BEDIER

İSTANBUL, 2024

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER BİLİM DALI

**KAMU DİPLOMASİSİ ARACI OLARAK SAĞLIK: KORONAVİRÜS
ÇALIŞMALARININ TÜRKİYE’NİN YUMUŞAK GÜCÜNE ETKİSİ**

Doktora Tezi

ASLIHAN BEDIER

Tez Savunma Jürisi

1. Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mehmet Emin Babacan
2. Üye : Prof. Dr. Yusuf Özkır
3. Üye : Doç. Dr. Samet Kavoğlu
4. Üye : Doç. Dr. Ergün Köksoy
5. Üye : Dr. Öğr. Üyesi Selçuk Aydın

İSTANBUL, 2024

ÖZET

KAMU DİPLOMASİSİ ARACI OLARAK SAĞLIK: KORONAVİRÜS ÇALIŞMALARININ TÜRKİYE’NİN YUMUŞAK GÜCÜNE ETKİSİ

Bu çalışma, Türkiye'nin kamu diplomasisi çerçevesinde sağlık diplomasisi alanında gerçekleştirdiği faaliyetleri koronavirüs ile mücadelesi özelinde değerlendirmiştir. İlk üç dalga döneminde Türkiye ile ilgili İngilizce yayın yapan haber sitelerinde çıkan haberler van Dijk’ın söylem analiz modeline göre incelenmiş ve konuyla doğrudan ilgili kişilerle yapılan mülakatlar aracılığıyla ülkenin yumuşak gücüne etkisi değerlendirilmiştir. Sağlık diplomasisi, yeni bir kamu diplomasisi aracı olarak son yirmi yılda sağlık alanında iş birliği ve insani yardım projelerinde Türkiye'nin önemli bir ivme kazandığını ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar, uluslararası ilişkiler, hukuk, ekonomi ve halk sağlığı alanlarında yoğunlaşmış, konuyu kamu diplomasisi perspektifinden interdisipliner bir bakış açısıyla ele alan çalışmalar görece azdır. Bu çalışmada, sağlık diplomasisinin Türk kamu diplomasisindeki yeri, koronavirüs özelinde dış basında ele alınma şekli ve konunun paydaşları tarafından aktarılma biçimiyle dış politika, güç, kamu diplomasisi, marka, imaj ve sağlık perspektifinden holistik bakış açısıyla ele alınmıştır. Türkiye'nin özellikle 21. yüzyılda, girişimci ve insani politikalarla öne çıkan yumuşak güç potansiyeli ülkenin kamu diplomasisi alanında konumunu daha da güçlendirmesine olanak tanımıştır. Buna rağmen Türkiye ile ilgili çıkan koronavirüs haberleri eleştirel söylem analizine göre değerlendirildiğinde, ülkenin son yirmi yılda değişen ve gelişen siyasi, ekonomik, sosyal gelişmelerine karşılık haberlerde üçüncü dünya ülkesi kurgusunun ve buna bağlı söylemlerin üretildiği tespit edilmiş, haberlerin içeriğinde ve illüstrasyonlarında geri kalmış, anti-demokratik, totaliter rejim vurguları tespit edilmiştir. Örnekleme listelenen 86 farklı haber sitesinden derlenen toplam 235 haberde, olumsuz içerikli haberlerin oransal olarak daha fazla olduğu görülmüştür. Bu haberlerde illüstrasyon olarak kullanılan 183 fotoğraflı içerik olumsuz ve bilgilendirici nitelik olacak şekilde ayrıştırılmış ve genel itibarıyla 85 haberin olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın ikinci ayağını oluşturan mülakatlarda, katılımcıların onda dokuzu Türkiye’nin pandemiyle mücadelede gösterdiği performansı başarılı değerlendirmiş, sağlığın bir dış politika aracı olarak Türkiye için bir yumuşak güç kaynağı olduğuna yönelik görüş birliği oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Koronavirüs, sağlık diplomasisi, yumuşak güç, kamu diplomasisi

ABSTRACT

HEALTH, AS A TOOL OF PUBLIC DIPLOMACY: THE EFFECT OF TURKIYE'S PERFORMANCE DURING THE COVID-19 PANDEMIC TO ITS PUBLIC DIPLOMACY

This research investigates the effectiveness of Turkey's health diplomacy tactics within its public diplomacy strategy during the coronavirus outbreak. Employing van Dijk's discourse analysis model, news coverage of Turkey in English-language media outlets during the first three waves was analyzed. To assess the impact on the country's soft power, interviews were conducted with relevant stakeholders. The emergence of health diplomacy as a novel public diplomacy tool presents a compelling case for examining Turkey's growing prominence in health cooperation and humanitarian aid initiatives over the past two decades. Existing scholarship on this topic primarily resides within the siloed disciplines of international relations, law, economics, and public health. This study aims to contribute a fresh perspective by employing an interdisciplinary lens, specifically focusing on public diplomacy. It delves into the strategic positioning of health diplomacy within Turkey's broader public diplomacy efforts. The analysis then investigates the portrayal of Turkey's response to the COVID-19 pandemic, particularly within the foreign press. Finally, the study adopts a holistic approach, meticulously examining the narratives employed by various stakeholders – encompassing foreign policy actors, power dynamics, public diplomacy strategies, national branding considerations, and the crafting of Turkey's international image – all viewed through the prism of health. Turkey's rise in soft power, particularly through its entrepreneurial and humanitarian initiatives in the 21st century, has demonstrably bolstered its public diplomacy efforts. However, critical discourse analysis of COVID-19 news coverage regarding Turkey reveals a constructed narrative portraying it as a 'third-world country.' This discursive strategy is argued to be a response to Turkey's significant political, economic, and social transformations over the past two decades. The analysis further highlights underdeveloped content and imagery in the news, alongside an emphasis on anti-democratic and totalitarian regimes. A content analysis of 235 news articles from 86 diverse sources revealed a predominance of negative portrayals concerning Turkey's handling of the pandemic. This negativity extended to the accompanying visuals, with 85 news items featuring predominantly negative imagery. Conversely, interviews conducted in the second phase indicated a contrasting perspective: 90% of participants expressed satisfaction with Turkey's pandemic response and acknowledged the nation's utilization of healthcare as a form of soft power in foreign policy.

Keywords: Coronavirus, health diplomacy, soft power, public diplomacy

ÖNSÖZ

Öncelikle bu tez çalışmasında bana her konuda destek olan, değerli görüş ve önerileriyle katkıda bulunan danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Emin BABACAN ve tez izleme komitesinde yer alarak kıymetli vakitlerinden zaman ayıran, araştırmamın şekillenmesini sağlayan ve bana hep hoşgörüyü yaklaşan Prof. Dr. Yusuf ÖZKIR ve Doç. Dr. Samet KAVOĞLU hocalarıma teşekkür ederim. Ayrıca, tez savunma sınavıma, jüri üyesi olarak katılan ve değerli katkılar sunan Doç. Dr. Ergün KÖKSOY ve Dr. Öğr. Üyesi Selçuk AYDIN hocalarıma da teşekkürü borç bilirim. Diğer bir teşekkürü de mülakat talebimi geri çevirmeyen, görüşleriyle bu çalışmayı zenginleştiren katılımcılar hak etmektedir.

Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler Departmanı Bölüm Sekreterliğinde çalışan ve bizlerden yardımlarını esirgemeyen asistanlara, benimle birlikte doktora yapan arkadaşlarıma ve doktora yolculuğunda beni destekleyen, cesaretlendiren, moral veren tüm dostlarıma ayrıca teşekkür ederim.

Bebekliğinden beri dünyanın farklı coğrafyalarında benim eğitim serüvenime eşlik eden ve ikinci doktora girişimimi başarıyla sonuçlandırabilmem için yaşından olgun bir anlayışla beni destekleyen biricik kızım Nilüfer'e onun zamanından çaldığım için, özrümün yanında teşekkür de etmek isterim. Annem, babam ve kızkardeşlerime tez sürecinde yanımda oldukları, eğitim hayatımı motive, sosyal hayatımı ise idare ettikleri için çok çok teşekkür ederim.

Son olarak ben tez yazarken laptopun üzerinde, masada ve yan sandalyede akademik çalışmalarımı kimi zaman süpervize kimi zaman da sabote eden patili dostlarım Karamel ve Latte'ye bana bu sancılı süreçte duygusal destek sağladıkları için teşekkür ederim.

İstanbul– 2024

Aslıhan BEDIER

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLOLAR LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR ve SİMGELER.....	ix
GİRİŞ	1
1. KAMU DİPLOMASİSİ.....	5
1.1. Kamu Diplomasisi Kavramı	5
1.2. Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler	15
1.3. Kamu Diplomasisi Teorisi.....	19
1.3.1. Geleneksel (Tek Taraflı) İletişim Biçimi	21
1.3.2. Çift Taraflı İletişim Biçimi.....	21
1.3.3. Çok Taraflı İletişim Biçimi	22
1.4. Türkiye’de Kamu Diplomasisi’nin Tarihçesi	23
1.4.1. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü	28
1.4.2. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı.....	28
1.5. Türk Kamu Diplomasisi	33
1.5.1. Türk Kültürüne Teşvik.....	35
1.5.1.1. Türk Kültürü’nün Alt Başlıkları	37
1.5.1.1.1. YEE VE YTB.....	37
1.5.1.1.2. Diziler	41
1.5.1.1.3. TRT	44
1.5.2. İnsani Yardım	46
1.6. Kamu Diplomasisinde Güç Kavramı	49
1.6.1. Gücün Çeşitleri	52
1.6.1.1. Sert Güç (Hard Power).....	52
1.6.1.2. Yumuşak Güç (Soft Power).....	52
1.7. Kamu Diplomasisinin Uygulama Alanları	57
2. DIŞ POLİTİKA UNSURLARINDA KAMU DİPLOMASİSİ	59
2.1. Dış Politika ve Amaçları	59

2.2. Türkiye'nin 2002 Yılı Sonrası Dış Politikası	60
2.3. 'Yeni Türkiye' Söylemi	69
2.4. Türkiye'nin Girişimci ve İnsani Dış Politikası	73
2.5. Dış Politika Hedefi Olarak Sağlık Diplomasisi	77
2.5.1. Sağlık Diplomasisi Kavramı.....	78
2.5.2. Küresel Sağlık Diplomasisi ve Aktörleri.....	80
2.5.2.1. Dünya Sağlık Örgütü.....	80
2.5.3. 21. Yüzyılda Ortaya Çıkan Salgın Hastalıklar	81
2.5.3.1. Koronavirüs, 2019.....	83
2.5.3.1.1. Koronavirüs Diplomasisi	83
2.5.3.1.2. Aşı Diplomasisi.....	85
2.5.4. Türkiye'de son yirmi yılda yürütülen tıbbi ve insani yardım çalışmaları	88
2.5.4.1. Sağlık Bakanlığı.....	91
2.5.4.2. Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA)	94
2.5.4.3. Türk Kızılay.....	97
2.5.4.4. AFAD.....	99
2.5.5. Türkiye'nin sağlık sektöründeki durumu	102
2.5.5.1. Türkiye'de Genel Sağlık Kapsayıcılığı	103
2.5.5.2. Türkiye'de Sağlık Turizmi	104
2.6. Türkiye'nin Koronavirüs Sürecinde Yürüttüğü Sağlık Diplomasisi.....	107
2.6.1. Dış Yardımlar	114
2.6.2. Tahliye Operasyonları.....	115
2.6.3. Güvenli Turizm.....	116
2.6.4. Yerli Aşı.....	119
3. SÖYLEM ANALİZİ, BULGULAR VE DEĞERLENDİRME	123
3.1. Araştırmanın Amacı.....	123
3.2. Araştırmanın Önemi.....	124
3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	124
3.4. Araştırmanın Yöntemi.....	125
3.4.1. Eleştirel Söylem Analizi	126
3.4.2. Evren ve Örneklem	130
3.4.3. Kodlama Cetvelinin Oluşturulması ve Kodlama Birimleri	131
3.5. Araştırmanın Bulguları.....	131
3.5.1. Haberlere İlişkin Bulgular	131

3.5.1.1. Haberlere İlişkin Frekans Analizi Sonuçları.....	131
3.5.1.2. Haber Fotoğraflarının Değerlendirilmesi	139
3.5.2. Mülakat Sonuçlarına İlişkin Bulgular	150
3.5.2.1. Sağlık Diplomasisi Ekseninde Görüşmeler	150
3.5.3. Türk Kamu Diplomasisinin Tanımlanması	152
3.5.4. Kamu Diplomasisi Uygulama Alanı Olarak Sağlık Diplomasisi.....	164
3.5.5. Türkiye'nin Pandemi Sürecindeki Performansının Değerlendirilmesi	178
3.5.6. Pandemi Sonrası Sağlık Diplomasisinin Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Potansiyel Etkisi	192
3.5.7. Pandemi Sonrası Türkiye'nin Küresel Sağlık Diplomasisindeki Geleceği	201
3.5.8. Başarılı Sağlık Diplomasisi Stratejilerinin Değerlendirilmesi.....	207
3.5.8.1. Mülakatların Değerlendirilmesi	212
SONUÇ VE TARTIŞMA.....	221
KAYNAKÇA	227
EKLER.....	250
EK 1. Etik Kurul Onay Formu	250
EK 2. Yabancı Basında Türkiye'nin Koronavirüs Performansı İlgili Haberler	251

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1: Eleştirel Söylem Analizinde Makro Yapı Çözümlemesinin Özeti.....	129
Tablo 2: Kodlama Cetveli Tablosu	131
Tablo 3: Türkiye Hakkında Çıkan Haberlerin Salgının Dalgalarına Göre İçerik Bakımından Yüzdelik Dağılımı.....	137
Tablo 4: Türkiye Hakkında Çıkan Haberlerde Kullanılan Görsellerin İçerik Bakımından Salgının Dalgalarına Göre Dağılımı	138
Tablo 5: Türkiye Hakkında Çıkan Haberlerde Kullanılan Görsellerden Bir Seçkinin Kodlama Cetveline Göre İçerik Bakımından Çözümlemesini Örneklendirir Tablo	139
Tablo 6: Katılımcıların Görüşlerinin Sistematiik Değerlendirme için Özeti.....	213

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1: Uluslararası İnsani Yardım Yapan Ülkeler Grafiği.....	90
Şekil 2: Türkiye'ye Gelen Sağlık Turistinin Yıllara Göre Dağılım Grafiği	105
Şekil 3: Türkiye'nin Sağlık Turizmi Gelirlerini Gösterir Grafik (Bin USD)	106
Şekil 4: Türkiye Hakkında Çıkan Haberlerin Salgının Dalgalarına Göre Dağılımı	132
Şekil 5: Türkiye Hakkında Çıkan Haberlerin Salgının Dalgalarına Göre İçerik Dağılımını Gösterir Pasta Grafik.....	132
Şekil 6: Türkiye Hakkında Çıkan Haberlerde Kullanılan Görsellerin İçerik Bakımından Salgının Dalgalarına Göre Dağılımı	137
Şekil 7: Türkiye Hakkında Çıkan Haberlerde Kullanılan Görsellerin İçerik Bakımından Salgının Dalgalarına Göre Dağılımını Gösterir Pasta Grafik.....	138

KISALTMALAR ve SİMGELER

AA	: Anadolu Ajansı
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AFKEN	: Afet Geçici Kent Yönetim Sistemi
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AKO	: Acil Kullanım Onayı
ANAP	: Anavatan Partisi
ASAM	: Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği
ASM	: Aile Sağlığı Merkezleri
BBC	: Britanya Yayın Kuruluşu
BM	: Birleşmiş Milletler
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Birliği
BYGM	: Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü
CARICOM	: Karayip Topluluğu
CDC	: Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CİB	: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı
CİMER	: Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi
DAEŞ	: Irak Şam İslam Devleti
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
DW	: Deutsche Welle, Alman Radyo-Televizyon Yayıncısı
EADRCC	: Avrupa-Atlantik Afet Müdahale Koordinasyon Merkezi
ERAGEM	: Erciyes Üniversitesi Aşı Araştırma ve Geliştirme Merkezi
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSM	: Göçmen Sağlığı Merkezleri
GSS	: Genel Sağlık Sigortası
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasılası
HES	: Hayat Eve Sığar
HIV	: İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü

HPV	: İnsan Papilloma Virüsü
HSYS	: Halk Sağlığı Yönetim Sistemi
ICD	: Kültürel Diplomasi Akademisi
IFRC	: Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Federasyonu
IGAD	: Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi
IHR	: Uluslararası Sağlık Tüzüğü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IPRA	: Uluslararası Halkla İlişkiler Derneği
İHA	: İnsansız Hava Aracı
İHH	: İnsani Yardım Vakfı
İİT	: İslam İş Birliği Teşkilatı
İSG	: İş Sağlığı ve Güvenliği
KADİS	: İletişim Başkanlığı Kamu Diplomasisi Koordinasyon Sistemi
KADİZ	: İletişim Başkanlığı Kamu Diplomasisi İzleme Sistemi
KDK	: Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü
KDV	: Katma Değer Vergisi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KYK	: Kredi ve Yurtlar Kurumu
MERS	: Orta Doğu Solunum Sendromu
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MIKTA	: Meksika, Endonezya, Güney Kore, Türkiye ve Avusturalya, Kıtalararası Ekonomik İş birliği
Mİ	: Medeniyetler İttifakı
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NHS	: Ulusal Sağlık Sistemi
OECD	: İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı
PCR	: Polimeraz Zincir Reaksiyon
PIUHP	: Pandemi İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı
PSI	: Uluslararası Nüfus Hizmetleri
PTT	: Posta ve Telgraf Teşkilatı
PYD	: Demokratik Birlik Partisi
RKY	: Resmi Kalkınma Yardımları
SAM	: Stratejik Araştırmalar Merkezi
SARS	: Şiddetli Akut Solunum Yolu Sendromu

SDP	: Sağlıkta Dönüşüm Programı
SICA	: Orta Amerika Entegrasyon Örgütü
ŞİHA	: Silahlı İnsansız Hava Aracı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
STP	: Sağlık Turizm Portalı
ŞİÖ	: Şangay İşbirliği Örgütü
TASAM	: Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
THY	: Türk Hava Yolları
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TİTCK	: Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu
TMV	: Türkiye Maarif Vakfı
TOGG	: Türkiye'nin Otomobili Girişim Grubu
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRKSOY	: Uluslararası Türk Kültür Teşkilatı
TÜROB	: Türkiye Otelciler Birliği
TÜROFED	: Türkiye Otelciler Federasyonu
TÜRSAB	: Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
TÜRYİD	: Turizm Restoran Yatırımcıları ve Gastronomi İşletmeleri Derneği
TÜSEB	: Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı
TÜSKA	: Türkiye Sağlık Hizmetleri Kalite ve Akreditasyon Enstitüsü
UNFPA	: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu
UNOCHA	: Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi
UNWRA	: BM Filistin Mültecilerine Yardım Ajansı
USHAŞ	: Uluslararası Sağlık Hizmetleri A.Ş.
USIA	: Amerika Birleşik Devletleri Enformasyon Ofisi
VOA	: Amerika'nın Sesi

YEE	: Yunus Emre Enstitüleri
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu
YPG	: Halk Savunma Birlikleri
YTB	: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler ve halkla ilişkilerin kesişme noktasında bulunan kamu diplomasisi uluslararası toplumu etkilemenin ve yönlendirmenin bir aracı olarak kullanılmaktadır. Diplomasi yüzyıllardır devletler arası münasebetlerde düzenleyici olmuş, devletler anlaşmazlık ve çatışmaların giderilmesi için resmi kanalları aracılığı ile diplomasiyi kullanarak barışçıl çözümler aramıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde ekonomik ve sosyal sistemin küreselleşmesiyle klasik diplomasi faaliyetleri ihtiyaçlara cevap veremez olmuş, hızla yayılan teknoloji ve gelişen bilgi ağı, iç ve dış politikadaki farklılıkları ortadan kaldırmıştır. Günümüzde devletler, gerek maliyet gerekse beraberinde yol açtığı tahribatlardan dolayı geleneksel anlamıyla iç ve dış savaşlardan kaçınmaktadır. Bu harpler yerini “psikolojik savaş ve diplomasinin kesişim noktasında yer alan propaganda ve kamu diplomasisi faaliyetlerine bırakmıştır” (Karaağaç, 2019, s. 690). Küreselleşmeyle birlikte devletlerarası ilişkilerin yerine kamuoylarının algısı ve gündemi etkileme becerisi önem kazanmış ve kamu diplomasisi dış politikanın vazgeçilemez unsurlarından biri haline gelmiştir.

Devletin dış politikada barışçıl bir yol izlemesi için yürütülen müzakere ve pazarlık süreçleri diplomasi olarak adlandırılır. Diplomasi dış politika ile özdeşleşmiş bir kelimedir ve “*adeta ülkelerin dış politikada uyguladığı bir siyaset yöntemidir*” (Abdurrahmanlı & Bağış, 2021, s. 141). Uluslararası ilişkilerde barışın kurulması ve korunmasına hizmet eden diplomasi, gelişen ve değişen dünyanın ihtiyaçlarına farklı disiplinlerden beslenerek cevap vermeye ve teknolojiye ayak uydurarak uluslararası terör, suç ve yolsuzluk, din ve etnik nedenli çatışmalar, sosyal karışıklıklar, yasadışı göç, bulaşıcı hastalık ve doğal afetler gibi günümüzün çeşitli problemlerine çözüm bulmak için çalışılmaktadır.

Bir devletin, bir başka ülkenin halklarıyla ilişki kurarak, bu ulusun politikalarını kendi lehine çevirebilmek amacıyla onları politik ve ideolojik düşünceleriyle etkileme sürecine kamu diplomasisi denir (Yağmurlu A. , 2007). Kamu diplomasisi bir nevi hükümetlerin uluslararası iletişimidir ve dönemin gündemine, trendlerine ve hedef kitlenin ilgi ve alakasına uygun farklı alanlarda kamu diplomasisi faaliyetleri yürütülmektedir. Devletler sahip oldukları ekonomi (uluslararası markalar, çok uluslu şirketler), kültür ve turizm, medya (uluslararası yayın yapan medya organları), eğitim (akademik değişim programları, uluslararası öğrenciler), sağlık, müzik, spor ve teknoloji alanında sahip oldukları birikim ve başarılı uygulamaları yabancı kamuoylarının gözünde olumlu imaj yaratmak için kullanmaktadır.

Bu çalışmada bir kamu diplomasisi aracı olarak, sağlık alanında Türkiye’nin 2020 yılında başlayan koronavirüs pandemisine ilişkin çalışmalar incelenerek, yürütülen sağlık projelerinin ülkenin yumuşak gücüne etkisi; hem ilgili kurum/kuruluşların yetkilileri hem de uluslararası basındaki

yansımaları merkeze alınarak irdelenmektedir. Bu bağlamda Dışışleri Bakanlığı'nın 2017'den beri yürüttüğü girişimci ve insani dış politikalar sayesinde yurtdışına yapılan sağık yardımları ve Sağık Bakanlığı'nın 2003 yılından itibaren uyguladığı 'Sağıkta Dönüşüm Programı' sayesinde yurtiçinde vatandaşı sunulan genel sağık kapsayıcılığı ışığında Türkiye'nin küresel sağık diplomasisi alanındaki potansiyeli incelenmiştir. Ayrıca koronavirüs pandemisi (10.03.2020 - 07.06.2021) döneminde İngilizce yayın yapan haber sitelerindeki Türkiye ile ilgili haberler söylem analizi çerçevesinde incelenmiş ve konunun paydaşlarıyla (sağık, insani yardım, kamu diplomasisi uygulayıcıları ve alanlarında uzmanlarla) yarı yapılandırılmış mülakat tekniğıyle görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen veriler aracılığı ile sağık diplomasisinin Türkiye için bir kamu diplomasisi faaliyet alanı olarak hangi ölçüde katkı sağladığı kavranmaya çalışılmıştır.

Yeni bir politika alanı olarak ortaya çıkan sağık diplomasisi, yabancı toplumlar nezdinde bir ülkenin imajına ve ülke markası oluşturulmasına katkı sunabilecek yumuşak güç kaynaklarındandır. Çalışmada kamu diplomasisi aracı olarak sağık alanında Türkiye'nin koronavirüs çalışmaları konunun paydaşları ile yapılan görüşmeler sonucunda değerlendirilmiş ve Türkiye ile ilgili dış basında çıkan haber yansımaları üzerinden yürütölen sağık projelerinin ülkenin yumuşak gücüne etkisini belirlemek amaçlanmıştır. Türkiye son yirmi yılda sağık alanında işbirliği ve insani yardım projeleri konusunda önemli bir ivme kazanmıştır. Ülkemizde sağık diplomasisi alanındaki çalışmalar genellikle uluslararası ilişkiler, uluslararası hukuk, ekonomi ve halk sağığı alanında yapılmış, kavrama iletişim temelli yaklaşan çalışmalar görece azdır.

Alanyazına katkıda bulunması hedeflenen araştırmada Türkiye'nin koronavirüs pandemi sürecinde sağık alanında yürüttüğü çalışmaların, ülkenin yumuşak gücüne hangi ölçüde katkı sağladığı çalışılmıştır. Hipotez, sağık alanında resmi ve sivil kuruluşlar tarafından yapılan insani yardımların sağığın dış politikada yumuşak güç etkisini beraberinde getirdiğı yönündedir. Nitel bir araştırma yönteminin tercih edildiğı bu çalışmada kısmî ölçüde nicel verilerden de yararlanılmıştır. Çalışmanın sonucu amaçla uyum göstermektedir.

Araştırmada öncelikle kamu diplomasisi ve yumuşak güç tanımlanmış, Türkiye'nin kamu diplomasisi incelenmiştir. Takip eden bölümde Türkiye'nin girişimci ve insani dış politikasında bir hedef olarak sağık diplomasisi tanımlanmış ve sağık projelerinin dış politikada etkisi üzerinde durulmuştur.

Araştırma bölümünde sağık diplomasisi bağlamında Türkiye'nin koronavirüs çerçevesinde yürüttüğü çalışmaların İngilizce yayın yapan haber sitelerindeki yansımaları incelenmiştir. Yazılı basın haberlerinin seçimi için Google News veri tabanlarında ve Google arama motorunda "Turkey", "Erdoğan" ve "Coronavirus" anahtar kelimeleri aratılarak bulunan İngilizce yayın yapan haber

sitelerindeki Türkiye ile ilgili haberler çalışma kapsamına alınmıştır. Araştırma verilerinin çözümlenmesinde Teun A. van Dijk'ın eleştirel söylem çözümlemesi modeli kullanılmıştır.

Öte yandan çalışmada konunun paydaşlarıyla (sağlık, kamu diplomasisi uygulayıcıları ve alanlarında uzmanlarla) yarı yapılandırılmış mülakat tekniğiyle görüşmeler yapılmış ve elde edilen veriler doğrultusunda sağlık diplomasisinin Türkiye için bir kamu diplomasisi faaliyet alanı olarak katkısı kavranmaya çalışılmıştır. Gerçekleştirilen mülakatlarda katılımcılara dokuz adet soru yöneltilerek Türkiye'nin küresel sağlıktaki konumu, bir kamu diplomasisi faaliyet alanı olarak sağlığın bir yumuşak güç kaynağı olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği, koronavirüs sürecinde yürütülen faaliyetler ile sağlık diplomasisinin ülkenin yumuşak gücüne potansiyel katkısı konularında uzman görüşleri alınmıştır.

Kamu diplomasisi aracı olarak sağlık alanında Türkiye'nin koronavirüs çalışmaları konunun paydaşları ile yapılan görüşmeler sonucunda değerlendirilmiş ve Türkiye ile ilgili İngilizce yayın yapan haber sitelerindeki haberler üzerinden yürütülen sağlık projelerinin ülkenin potansiyel yumuşak gücüne olan etkisi üzerinde durulmuştur. Özetle medya yansımaları analiz edilerek ve mülakat görüşmeleri değerlendirilerek Türkiye'nin koronavirüs pandemi sürecinde sağlık alanında yürüttüğü çalışmaların, ülkenin yumuşak gücüne hangi ölçüde katkı sağladığı araştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre Türkiye'nin sağlık diplomasisinin bir dış politika aracı olarak ülkenin yumuşak gücüne katkı sağlaması beklenirken, Türkiye'nin en çok insani yardım yapan ülkelerden biri olmasına rağmen bu faaliyetler aracılığıyla oluşturduğu yumuşak gücün incelenen İngilizce yayın yapan haber sitelerindeki Türkiye ile ilgili haberlerde karşılık bulmadığı tespit edilmiştir.

Sağlık diplomasisi alanındaki uluslararası ilişkiler çerçevesinde Karabektaş (2018), küresel sağlık diplomasisinin özelliklerini ve şekillerini inceleyip devletlerin sağlığı nasıl bir dış politika aracı olarak kullandıklarını açıklamış, Gülen (2018) küresel sağlık politikaları geliştiren ve yürüten Dünya Sağlık Örgütü'nü (DSÖ) ayrıntılı olarak ele almış, küresel sağlık işbirliği için yapılan hukuki düzenlemeler ve oluşturulan ortak politikaları incelemiş, Şeyhanlıoğlu (2018) sağlık turizminin yumuşak güç potansiyelinden hareketle Türkiye'deki sağlık turizmi faaliyetlerini değerlendirmiştir. Altılı (2021), sağlık alanının ülkelerin dış politikasında araçsallaştırılmasını yumuşak güç kavramı çerçevesinde incelemiş, sağlık diplomasisinin kavramsal olarak gelişimi ve ülkelerin dış politikalarında yaygın bir biçimde kullanılır hale gelmesini tarihsel akış içerisinde ülke örnekleri üzerinden çalışmıştır.

Sağlık yönetimi alanında yaptığı araştırmada Sosthenes (2019), Türkiye'nin sağlık diplomasisi konusundaki politikalarını yerel sağlık aktörleri görüşleri ekseninde araştırmış, Kadioğlu (2020) yumuşak güç unsuru olarak Türkiye'nin uluslararası sağlık politikasını yerel sağlık aktörlerinin

görüşlerine dayalı olarak araştırırken Ketenci (2021) ise, Türkiye'nin Sudan ve Somali'de yaptığı çalışmaları sağlık diplomasisinde aktif rol alan paydaşların görüşlerine başvurarak değerlendirmiştir.

Kavrama iletişim temelli yaklaşan ilk akademik tez, Kahraman'ın (2019) "Türkiye Sağlık Diplomasisi Model Önerisi" başlıklı çalışmasıdır. Kahraman (2019) yaptığı görüşmeler neticesinde ülkeye sağlık diplomasisi model önerisinde bulunmuştur. Bu nedenle bu çalışmada Türkiye'nin bir dış politika aracı olarak sağlık diplomasisinin kamu diplomasisi ve yumuşak güç ekseninde İngilizce yayın yapan haber mecralarında Türkiye ile ilgili haberler merceğe alınarak incelenmesi, halkla ilişkiler bakımından ülkenin imaj, itibar ve algı yönetimindeki durumunu ele alması bakımından özgün değere sahiptir.

1. KAMU DİPLOMASİSİ

Uluslararası aktörlerin yabancı halkları anlama, kapsama ve etkileme çabaları olarak tanımlanan kamu diplomasisi, küresel ilişkilerin giderek artan karmaşıklığını kapsayacak şekilde genişlemiştir. Küresel kamuoyu oluşturmada medya ekosisteminin rolü artarken kamu hizmeti, iş dünyası ve sivil toplum kuruluşlarından aktörlerin iletişim ve dış ilişkiler aracılığıyla çeşitli zamanlarda, farklı coğrafi konumlardaki halkları etkileme çabaları kamu diplomasisinin bel kemiğini oluşturmaktadır.

Geleneksel diplomasi tarihinde, diplomasi genellikle diplomatların kapalı kapılar ardında devletin çıkarları doğrultusunda gizlice yürüttüğü bir uygulama olarak görülür; en iyi kamuoyundan gizlendiğinde gerçekleştirildiği düşünülür ve bu diplomasi anlayışı ulus-devlet anlatısıyla bağlantılı olarak dışişleri ofisi vasıtasıyla devletin ve onun yönettiği ulusun çıkarlarına hizmet etmek üzere bürokratik bir şekilde yürütülürdü (Helmets, 2016). Bu katı ve sert diplomasi anlayışına karşın yumuşak diplomasi olarak da adlandırılan kamu diplomasisi uygulamaları, küreselleşmeyle birlikte yeni bir çalışma alanının doğuşuna yol açmıştır.

Kamu diplomasisinin tarihi genellikle Amerika'nın Sovyetler Birliği'ne karşı yürüttüğü uluslararası halkla ilişkiler savaşına ve Amerikalı diplomat Edward Gullion'un bu terimi icat ettiği Soğuk Savaş zamanlarına dayandırılır. Soğuk Savaş döneminde, geniş ölçekte ve karmaşık yöntemlerle yürütülen yumuşak güç uygulamaları, modern diplomatların ikamet ettikleri ülkelerin halklarıyla doğrudan ve çeşitli medya araçları aracılığıyla etkileşimde bulunmaları sonucu yeni bir diplomasi biçiminin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur.

Uluslararası arenada geleneksel diplomasiinin yeni bir boyutu olarak ortaya çıkan kamu diplomasisi, uluslararası aktörler tarafından kamuoylarını etkilemek için hedefleri doğrultusunda kültürel, dijital, müzik, spor, sağlık vb. uzantıları kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Uluslararası alanda aktörlerin başarıları, markalaşmaları ve cazibe merkezi hüviyetine sahip olmaları bu alanlarda kendilerini yumuşak güç sahibi olarak öne çıkarır.

Araştırmanın bu bölümünde kamu diplomasisi kavramı ve gelişimi, halkla ilişkilerle bağlantısı, geleneksel ve yeni kullanım biçimleri ile Türkiye'de kamu diplomasisinin tarihçesi ve uygulayıcıları incelenmiş, kamu diplomasisinde güç kavramı açıklanmıştır.

1.1. Kamu Diplomasisi Kavramı

Literatürde kamu diplomasisi kavramı 1960'lı yıllarda gündeme gelmiş olmasına rağmen 2001 yılındaki 11 Eylül saldırılarından sonra uluslararası kamuoylarını ve gündemi etkileme becerisinin önem

kazanmasıyla dış politikanın vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmiştir (Yağmurlu A. , 2007). “Kamu diplomasisi” bir terim olarak ilk defa 1965 yılında Tufts Üniversitesi, Fletcher Hukuk ve Diplomasi Okulu dekanı Edmund Gullion tarafından modern anlamında kullanılmış, Gullion sonrasında kurduğu Edward R. Murrow Kamu Diplomasisi Merkezi’nin broşüründe bir nevi kamu diplomasisinin tanımını yapmıştır:

“Kamu diplomasisi... kamuların tutumlarının dış politikaların oluşturulması ve yürütülmesi üzerindeki etkisiyle ilgilenir. Uluslararası ilişkilerin geleneksel diplomasinin ötesindeki boyutlarını kapsar; hükümetlerin diğer ülkelerin halkları üzerinde kamuoyu oluşturması; bir ülkedeki özel grupların ve çıkarların diğer ülkedekilerle etkileşimi; dış ilişkilerin ve bu temasların politika üzerindeki etkilerinin raporlanması; işi iletişim olan dış haberler muhabirleri ve diplomatlar arasındaki iletişimin sağlanması;ve kültürlerarası iletişimin yönetimi” (Cull, 2006).

Literatürde kamu diplomasisi terimine ilk olarak Ocak 1871 tarihli bir New York Times haberinde rastlanmıştır, başkanlık münazarasında konuşan Demokrat Temsilci Samuel S. Cox, Dominika Cumhuriyeti’ni ilhak etmek için yürütülen gizli entrikalara karşı büyük bir hiddetle karşı çıkmış ve “açık, kamu diplomasisi”ne inandığını belirtmiştir. Terim Büyük Savaş esnasında “açık diplomasi” ile birbirinin yerine geçecek şekilde kullanılmış olsa da yıllar içinde uygulamaları zaman zaman propaganda ile örtüşmesinden dolayı Gullion kamu diplomasisini propagandadan biraz uzaklaştırarak onun alternatifi olarak konumlandırmaktadır (Cull, 2006).

Kavramın iletişim, tarih, uluslararası ilişkiler, medya çalışmaları, halkla ilişkiler ve bölgesel araştırmalar başta olmak üzere birçok farklı disiplinle teorik, kurumsal ve metodolojik bağları ve disiplinlerarası bir doğası olmasına karşın Bolewski (2007) diplomasinin, sosyal bilimler ve uluslararası ilişkilerde dahi ihmal edilen akademik bir alan olarak kaldığını iddia etmektedir. Avrupa ve Amerika’da diplomasi alanında uzmanlaşan araştırma merkezlerinin son yirmi yılda kurulduğunun altını çizen emekli Alman diplomat Bolewski (2007, s. 3), “dünya siyasetinin hiçbir alanında, diplomatik devlet idaresinde olduğu kadar deneyim ve teori arasında boşluk yoktur” diyerek diplomat olarak görev yapanların akademik okumaya ayıracak vakitlerinin olmayışını, akademide çalışanların ise sahada gerçekte yaşananlarla ilgili net bir görüşe ve kavrayışa sahip olmadıklarının altını çizmiştir.

Kamu diplomasisi, tarihte yukarıdan aşağıya tek yönlü bir iletişim aracı olarak hükümetler tarafından uluslararası bilgi ve propaganda aracı olarak diğer ülkelerdeki kamuoyunu etkilemek için kullanılmıştır. Öyle ki, kamu diplomasisi ulusal çıkarlara ulaşmak için dış politika hedeflerini kolaylaştırarak uygulayıcı ülkenin güvenlik hedefleri için çalışmaktadır.

1930’lardan 1950’lere İngiliz hükümetine başdanışmanlık yapan, eski İngiliz diplomat Baron William Strang (2007) “Savaşın herkes için trajedi ve kabus olduğu bir dünyada, diplomasi herkesin işidir” demiştir (Bolewski, 2007, s. 3). Diplomasi, politika yapımcılar arasında barışçıl ilişkilerin

yürütülmesi olarak tanımlansa da en eski ve ilkel toplumlarda dahi, komşularla ilişkileri düzenleyen bir iletişim sistemi ve düzeni korumaya yönelik diplomatik münasebetlere sahiptir. Orta Çağ'da Avrupa'nın şehirleşme süreci ve askeri gelişim zamanla insan topluluklarını yöneten yapıların temsil ettikleri tarafın çıkarlarını korumak için müzakerelerde bulunmasını ve 20. yüzyılın ortalarına doğru artık evrensel olarak kabul edilen diplomatik standartları oluşturmuştur. Fakat Bolewski (2007)'ye göre asıl etkili olan, savaşın hedef ve çıkarlarına aykırı bir çözüm olduğunu anlayan tarafların alternatif çözüm olarak diplomasiye başvurmalarıdır. Dışişleri bakanlıklarına bağlı daimî diplomatik misyonların kurulması ve yerleşik büyükelçilerin atanması 18. yüzyılın sonlarında gerçekleşen yoğun diplomasi faaliyetlerinin sonucudur. Bu bağlamda savaşları önleyebilmek adına 1919 Paris Konferansı sonrası Milletler Cemiyeti ve 1945 yılında Birleşmiş Milletler kurulmuştur. Bu gelişmeler, devletler arası ilişkilerin daha kurumsal ve barışçıl bir çerçevede yürütülmesine olanak sağlamıştır. Benzer bir kurumsallaşma süreci, Osmanlı Devleti'nde de gözlemlenmiştir

Osmanlı Devleti 17. yüzyıldan sonra Avrupa ve Akdeniz hariciye siyasetinde kurumsallaşmaya başlamış, 1790'lı yıllarda ilk sürekli Büyükelçiliğin açılması, Yusuf Agah Efendi'nin Londra'ya Osmanlı Büyükelçisi olarak atanmasıyla modern diplomatik kural ve yöntemleri kullanmaya başlamış ve diplomatik ilişki yönetiminde yeni bir döneme girilmiştir (Ak, 2023). Öncesinde diplomasiyi tek taraflı, geçici ad hoc¹ olarak kullanan Osmanlı İmparatorluğu yalnızca gerekli gördüğünde diğer ülkelere elçi göndermiş, bu devletler nezdinde sürekli elçilik bulundurmamıştır. Osmanlı'nın savaşı diplomatik bir araç olarak kullandığı dönemlerden, diplomasiye ağırlık vereceği yeni döneme geçişi imparatorluğu çöküşten kurtarmanın yolunu Batı'yı gerçek manada takip ederek, reformlar yapmada arayan Üçüncü Selim zamanında, Londra, Paris, Berlin ve Viyana'ya ilk ikamet elçilerinin gönderilmesiyle olmuştur (Elçi, 2019, s. 32). Reis ül-Küttablık, elçilikler ve dış ülkelerdeki gelişmeleri doğru takip edebilmek için Tercüme Odası'nın kurulmasının ardından İkinci Mahmut döneminde 1836'da Hariciye Nezareti kurulmuş ve dışişlerinin tek bir merkezden yürütülmesi sağlanmıştır (Elçi, 2019, s. 35). Dolayısıyla, diplomasinin karşılıklılık esaslarına dayalı yürütülmeye başlanmasından Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'na uzanan beş yüz yıllık bir gelenekten bahsetmek mümkündür.

62, 64 ve 65. Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Mevlüt Çavuşoğlu, 12. Büyükelçiler Konferansı'nda yaptığı konuşmasında Türkiye'nin Reis-ül Küttaplığın kuruluşundan bu yana 5 asrı aşan bir diplomasi geleneğinin olduğunu altını çizmiş, *"diplomasi, özünde, devletleri temsil eden insanlar arasında farklı vasıtalar aracılığıyla iletişim ve müzakeredir. Gelenek de budur, öngörebildiğimiz gelecek de budur"* ifadelerini kullanırken Türk diplomasisinin

¹ Ad hoc; "amaca özel, niyete mahsus" anlamına gelen Latince ibaredir. Genelde belli bir amaca veya soruna yönelik, geçici bir çözümü anlatmak için kullanılır. Bazen de düzenli ve planlı olmayan, fakat sadece gerektiği için üstünkörü üretilen çözümleri vurgulamak için kullanılır.

süregelen yüzyıllar boyunca uyum baskısı altında kaldığını ve diplomasi mesleğinin hızlı bir değişim süreci yaşayan dünyaya ayak uydurmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Çavuşoğlu (2020a) “Diplomasi artık her zamankinden daha çok sesli, daha çok enstrümanlı ve her kıta, her ülke, her şehir ve siber dahil her mecrada icra edilen bir meslek” ifadelerini kullanmış, diplomasiyi “kendi usulleri, lisani, gelenekleri olan bir kamu hizmet alanı” olarak tanımlamıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2020a). Çavuşoğlu’nun (2020a) çağdaş diplomasi tarifi, bu alanın sürekli evrim geçirdiğini ve zamanla daha geniş bir yelpazede uygulandığını işaret ederken diplomasi tarihine bakıldığında, ilk incelemelerin ve yazılı belgelerin antik çağlara dayandığı görülür; bu, diplomasi pratiğinin insanlık tarihi boyunca nasıl temel bir iletişim ve müzakere enstrümanı olarak var olageldiğini göstermektedir.

Diplomasi tarihi insanlık kadar eski olmasına rağmen, diplomasi alanında ilk incelemeler Fransız ve İngiliz diplomatların kaleme aldıkları hatıratlara yöneliktir. Tarihte bilinen ilk yazılı diplomasi belgesi, Hititler ve Mısırlılar arasında yapılan Kadeş Anlaşması’dır. Bu anlaşma Hititlerin eşitlik çerçevesinde imzaladığı, hem Hitit diplomasisi hem de uygarlık tarihi için önemli bir anlaşmadır (Sivrioğlu & Yılmaz, 2017, s. 196). Hititler dönemindeki diplomasi şartlarını günümüz standartlarıyla değerlendirmek çok olası olmasa da iki topluluk arasındaki ilişkileri şekillendirme açısından diplomatik bakış açısıyla incelendiğinde Hititlilerin, çağının en önemli diplomasi örneklerini sundukları görülmektedir (Göktaş, 2018). Bu anlaşmadan sonra Antik Yunan Devletleri’nde de diplomasi örnekleri görülmüştür. Roma döneminde feodalizm, monarşi ve cumhuriyet gibi yönetim biçimleriyle diplomasi de gelişmiştir. 17. yüzyıl İtalya’sında gelişen diplomatik ilişkiler, Rönesans’ın da etkisi ile Avrupa çapında yayılma imkânı bulabilmiştir. İtalya’nın güçleri bakımından birbirine denk şehir-devletlerinde başlayan diplomasi anlayışı, tam olarak 19. yüzyılda gelişmiş ve bu dönem “*diplomasinin altın çağı*” (golden age of diplomacy) olarak nitelendirilmiştir (Doğan & Çatal, 2018, s. 18).

20. yüzyılda Henry Kissinger, yeni bir dünya düzeni olarak tanımladığı diplomasi için aynı adı taşıyan eserini yazmış ve diğer önemli isimler ² de bu alana ilgi göstermiştir. Bir devlet adamı ile bir analistin bakış açıları arasındaki farklılıklara dikkat çeken Kissenger, analistin incelemek istediği sorunu kendisinin seçebileceğinin ancak devlet adamının sorunu seçme şansının olmadığını ve aniden sorunla muhatap olmak zorunda kaldığının altını çizmiştir:

“Analistin elinde bütün bilgiler vardır ve bunlar analistin entelektüel gücüne göre değerlendirilir. Devlet adamı ise, doğruluğu henüz kanıtlanmamış tahminlere göre karar verir; kaçınılmaz değişimi ne derece akıllıca yönlendirdiğine ve her şeyden önce

² BM’nin ikinci Genel Sekreteri İsveçli iktisatçı ve devlet adamı Dag Hammarskjöld, Soğuk Savaş sonrası dönemde toplumsal kimlik çalışmalarına yön veren “önleyici diplomasi” kavramını siyasi terminolojiye kazandırmıştır. ABD’nin 28. Başkanı Woodrow Wilson açık diplomasinin savunucularından olmuş, 33. ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt ise izlediği “iyi komşuluk politikası” ile Küba ve Haiti’de konuşlanan askerleri çekmiş, II. Dünya Savaşı’nın gidişatını ve modern dünyanın oluşumunu etkilemiştir. Kuzeni 26. ABD Başkanı Theodore Roosevelt ise “yumuşak konuş ama büyük sopa taşı, çok yol alırsın” sözüyle dış politikada sert güce ağırlık vermiştir.

barışı ne kadar iyi koruduğuna göre tarih tarafından değerlendirilir” (Kissinger, 1994, s. 22).

Tam da bu nedenden dolayı “*Devlet adamlarının dünya düzeni sorunu ile ne kadar başarılı veya başarısız bir şekilde ilgilendiklerini araştırmak, çağdaş diplomasiyi anlamamanın sonu değil, belki de başlangıcıdır*” diyerek diplomasi kavramının sürekli bir evrimleşme süreci halinde oluşuna dikkatleri yoğunlaştırmıştır (Kissinger, 1994, s. 22).

Türk Dil Kurumu (TDK) diplomasiyi uluslararası ilişkileri düzenleyen antlaşmalar bütünü, yabancı bir ülkede ve uluslararası toplantılarda ülkeyi temsil etme işi, bu işte çalışan kişinin mesleği, bu görevlilerin oluşturduğu topluluk ve güç, bir görüşme sırasında gösterilen ustalık ve beceriklilik olarak tanımlar (Doğan & Çatal, 2018, s. 18).

Diplomasiyi karakterize eden niteliklere bakıldığında en az iki devlet arasında var olan sorunları gidermek veya oluşabilecek sorunların önüne geçmek için yürütülen karşılıklı diyalog ve müzakere süreçleri oldukları görülür. Diplomasi “*Uluslararası ilişkileri düzenleyen, politikayı uygulayan, dış politikaya bağlı olarak çalışan ve ağırlıklı olarak müzakere ve antlaşmalardan oluşan bir sanat ve beceri*” olarak tanımlanır (Aydemir E. , 2018a, s. 11). Çoğu zaman dış politika ile karıştırılmasının nedeni diplomasinin “*kapalı bir kariyer özelliği taşıması*”na ve diplomasi alanında dış politikadaki kadar akademik araştırma bulunmamasına bağlanmaktadır. İki alanın karşılıklı bağımlı olduğu düşünüldüğünde, politikayı uygulayan bir araç olarak diplomasinin dış politikayı tamamladığı ve taktikleri belirlediği, politikanın ise stratejileri ortaya koyduğu savunulmaktadır (Aydemir E. , 2018a).

Antik ve ilk çağlarda diplomasinin diplomatlar yani elçilikler aracılığıyla yapıldığı ve elçilerin görevlendirme süresi içerisinde yabancı ülke topraklarında ikamet ettikleri bilinmektedir. Devletler Orta Çağ’ın sonlarına kadar diplomatik politikayı elçilikler vasıtasıyla devam ettirmişlerdir (Çelik, 2020). Bu dönemde elçiler sadece muayyen bir meselenin görüşülmesi, harp ilanı, barış akti veya temsil göreviyle gönderilirken, *Diplomasi 1.0*³ yani klasik diplomasi olarak da adlandırılan bu dönemde diplomatik faaliyetler uluslararası normlar ışığında ve devletlerin egemenlik esasına göre sınırları ve ulusal çıkarları korumak adına sert güç, hiyerarşik ilişkiler ve protokol kuralları çerçevesinde devlet adamları, dışişleri bakanları ve diplomatlar tarafından yürütülmüştür.

Modern dünyada 20. yüzyıla gelindiğinde sert güç merkezli diplomasiye pek de gerek kalmamıştır. Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan egemen devletler ve devlet dışı bir çok aktörün uluslararası konjonktürü yeniden şekillendirmesiyle geleneksel diplomasi, teknolojik gelişmelerin

³ Diplomasi 1.0 terimi, devletlerin gizli şekilde yürüttüğü güç ve nüfuz dayalı diplomasi türüne atıfta bulunur. 20. yüzyılın başlarında, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmıştır fakat terimi ilk kimin kullandığına dair kesin bir bilgi yoktur. Bazı tarihçiler terimin ilk olarak 1920'lerde Amerikalı diplomat ve siyaset bilimci David Hunter Miller tarafından kullanıldığını öne sürmektedir.

ekonomi, siyaset, kültürel ve sosyal alanda yol açtığı değişikliklere cevap verebilmek adına değişime uğramış ve yerini küresel diplomasiye bırakmıştır. *Diplomasi 2.0* adı verilen kamu diplomasisi Soğuk Savaş'ta kullanılan propagandanın yerine, merkezine stratejik iletişimi ve yumuşak gücü koymaktadır (Ünalımsı A. N., 2019). Devletler diplomaside diyalog ve müzakereleri sahip oldukları sert güce dayandırmak, tehdit, caydırma veya maddi ilişkilere başvurmak yerine, hedef kitleleri olarak gördükleri kamuların akıllarına ve kalplerine nüfuz etmek, kültür, sanat, turizm, bilim ve eğitim gibi yumuşak araçlar kullanarak cazibe yoluyla onları kazanma prensiplerini benimsemektedirler.

Günümüze gelindiğindeyse teknoloji, inovasyon ve dijital platformların sürekli değişimi, sosyal medyanın sunduğu imkanlar, viral etkileşimle dijital diplomasiyi mümkün kılarken, protokolü hiçe sayan ve Diplomasi 3.0 olarak da adlandırılan bu yeni dönem klasik diplomasinin tüm yöntem, aktör, süreç ve kurallarına tepeden bakarak sınırları kaldırmaktadır (Yücel, 2016). Dijital diplomasi, Facebook ve X platformu gibi sosyal paylaşım ağlarını kullanarak diğer ülkelerin kamuoyunun olumlu görüşlerini kazanmayı ve dış politika sorunlarını internet üzerinden çözmeyi amaçlayan bir yöntemdir.

Bugün küreselleşen dünyada toplumlar, iklim değişikliği, insan hakları ihlalleri, jeopolitik istikrarsızlık, savaş, terörizm, güvenlik tehditleri gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Birçok insan bu küresel zorluklara karşı örneğin küresel ısınmayla, açlıkla, radikalleşmeyle ilgili yapabilecekleri hiçbir şey olmadığı düşüncesiyle kadercilik anlayışını benimsemektedir. Yahut belli coğrafyada yaşayan halklar, küresel ısınma ve savaşlardan kaynaklanan insan göçünün kendilerini etkilemeyeceğini düşünmektedir. Birçok ülke vize uygulamalarıyla insanları sınırları dışında tutmayı başarsa da bulaşıcı hastalıkların yayılmasının önüne geçememektedir. Yaşanan koronavirüs salgını bunun bir ispatı niteliğinde olmuş, hükümetlerin kaderciliğe teslim olmak yerine, diğer ülke ve halklarıyla ilişkiler geliştirerek ortak faydaya yönelik strateji belirlemelerinin gerekliliğini göstermiştir.

Halkların uluslararası politikada hayati rolü bulunmaktadır. Terör, iklim krizi ve yoksulluk gibi felaketler insanları olumlu veya olumsuz etkilediği gibi bu sorunların kök sebebi yine insanlardır. Örneğin terörle mücadelede kamu diplomasisinin bir araç haline gelmesinin en önemli sebebinin güvenlik algısı olduğu görülmektedir. Kamu diplomasisi terörle mücadele alanında milli ve evrensel güvenlik problemlerinin çözülebilmesi için stratejik iletişim çalışmalarını gerçekleştirmektedir. Bu alanda kamu diplomasisi önemli rol üstelenerek hukuk ve insan hakları kapsamında duygusal ve düşünsel açıdan güvenlik önlemleri almak için çaba göstermektedir (Aydemir E. , 2018b, s. 513).

Amerika'dan Güney Afrika'ya, Fransa'dan Japonya'ya birçok ülkenin dışişleri bakanlıklarının öncelikli politikaları terörizm sorununu çözmek, silahlanmanın yayılmasını durdurmak, çatışmaların önüne geçmek ve düşük karbonlu ekonomik büyümeyi teşvik etmektir. Bu amaçların önündeki engeller de çoğu devlet için aynıdır. Dolayısıyla diplomasinin sadece ulusal çıkar sağlamaya yönelik çalıştığı

günler geride kalmakta, ortak eylem planı, işbirliği ve küresel diplomasi önem kazanmaktadır. Yağmurlu (2007). günümüz diplomatik süreçlerinde halkın rolünü “*sıradan vatandaşlar, diplomasi faaliyetlerinin bir aktörü haline gelmiş, uluslararası ilişkilerde belirleyici rol oynamaya başlamışlardır*” şeklinde açıklamış, ortak eylem planlarında halkın seçtiği tarafın, örneğin terörü reddetmek veya iklim değişikliğinin önüne geçmek için plastik kullanımını azaltmak gibi bireysel kararların dünyanın geri kalanını doğrudan etkileyebileceğinin altını çizmiştir (Yağmurlu A. , 2007).

Böylece, hükümetlerin zaman zaman askeri güç kullanımının yanı sıra, uluslararası politika çözümleri geliştirmek ve hedeflerine ulaşmak için geniş bir yelpazede çalışmaları gerekmektedir. Bu doğrultuda Nye (2019) yumuşak güç kavramını açışladığı pasajda askeri güce alternatif olarak yumuşak gücün bilgiyle sağlandığını öne sürer. Nye (2019), Lahey Diplomasi Dergisi’nin özel sayısı için verdiği ‘Yumuşak güç ve kamu diplomasisinin geleceği’ başlıklı konuşmasında “*sonuçları genellikle kılıçların belirlediğini söyleriz ancak kılıçları kullanan elleri de yöneten zihinlerdir*” anekdotunu hatırlatarak içinde bulunduğumuz bilgi çağına ve siber faaliyetlerin olağanüstü büyümesine işaret etmiş, artık daha fazla insanın her zamankinden çok daha fazla bilgiye sahip olduğunu ve bu yüzden bu insanlara kamu diplomasisi ile ulaşma kabiliyetinin çok önemli hale geldiğini belirtmiştir.

Kamu diplomasisi küreselleşen dünya standartlarında diplomatik ilişki ve iletişimin güncel hali olarak kabul edilmektedir. Halkla ilişkiler faaliyetleri içerisinde 21. yy’da devletler iç ve dış hedef kitlelerine yönelik pozitif algı oluşturmak, hedef kitleleriyle mantıksal ve manevi açıdan iletişim kurmak için kamu diplomasisi tekniklerinden yararlanmaktadırlar. Uluslararası ilişkilerin devletlerarası ilişkilerden daha önemli olduğu bilincinin artmasıyla kamu diplomasisinin dış politika için gerekliliği tartışılmaz bir boyut kazanmaktadır (Sevin, 2016).

Amerika merkezli Kamu Diplomasisi Konseyi’nin açılış sayfasında “*Kamu diplomasisi nedir?*” sorusuna cevaben; “*kamular artık daha önce hiç olmadıkları kadar önemli ve işin içindeler*” yazmaktadır:

Artık hükümetler dünyanın kaderine kendi halkları ve diğer ulusların kamuoyundan bağımsız olarak karar veremezler. Hem "eski" hem de "yeni" medya, insanları mobilize etmede/harekete geçirmede daha önce hiç olmadığı kadar etkili. Liderler paydaşlara danışarak, kamuoyunu her gün dikkatlice analiz ederek medyanın desteğini kazanmaya çalışıyor. Derinlere işlemiş değerler ve kültürel normlar, halkların konular üzerindeki algılarını ve yargılarını etkilemekte (www.publicdiplomacy.org, 2021).

Gelişen teknolojiyle savaş sadece cephede ve askerler arasında gerçekleşen çarpışmalar olmaktan çıkmış, internetin kullanım alanının genişlemesiyle milletler arasında yaygınlaşan iletişim ve etkileşim, toplulukları siyasi politikalarda daha etkin, söz sahibi ve kanaat belirtir konuma taşımıştır.

Öyle ki karar vericiler giderek kamuoylarını daha fazla dikkate almaya başlamış ve kritik bir öneme sahip kamuoyunu, belli başlı meselelerde etkilemeye ve şekillendirmeye çalışmıştır. Çünkü hedef kamuların gönüllü desteğini almak, ülkenin kendi içtimai çıkarlarını dış politikada gerçekleştirmesini kolaylaştırmaktadır (Karadağ H. , 2020).

Devletlerin yabancı hedef kitlelerine karşı imaj ve itibarlarını yöneterek, uluslararası kamuoyu oluşturma süreçlerini kamu diplomasisi olarak tanımlamak mümkündür (Sevin, 2016). Kamu diplomasisini bir devletin doğrudan diğer ülkenin insanlarıyla algı, imaj ve itibar yönetimi için diplomatik ilişkiler kurması olarak nitelendirmek mümkün olduğu gibi devletlerin uluslararası halkla ilişkiler faaliyetleri de bu tanıma eklenebilmektedir.

Karadağ (2020) kamu diplomasisini “*Devletlerin karar verme mekanizmalarında yer alan aktörlerin tercihlerini şekillendirmek*” (s. 3) olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda kamu diplomasisi dünya siyasetinin ve diplomasi anlayışının evrimi olarak değerlendirilebilmektedir. Karadağ’a (2020) göre klasik anlamda diplomasi devletlerin müzakere ve temsil amacıyla kullandıkları sonuç odaklı resmi iletişim kanallarını karşılarken, yeni diplomasi kamuoyuna yönelik olup, görüşme süreçlerini ve ulusal çıkarları uluslararası toplumla paylaşmayı hedefler. Bu yaklaşım, diplomatlar ve müzakereciler yerine kamu diplomasisi aracılığıyla uluslararası işbirliğini hedeflemektedir.

Multidisipliner yapısı itibariyle literatürde pek çok değişik tanımı bulunan kamu diplomasisi, ilgili ülkenin vatandaşlarını etkileyerek, yabancı ülkenin davranışını ulusal çıkarları bağlamında değiştirmek anlamına da gelmektedir. Kamu diplomasisinin ilk uygulamaları Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında görülmüştür. Ülkelerin yeni savaş silahı olarak kabul ettikleri propaganda, I. Dünya Savaşı sırasında cephe gerisinde savaşın moral üstünlüğü etkisi aracılığıyla kamouyu oluşturmak ve ülkelerin mücadelesine destek sağlamak amacıyla kullanılmıştır.

Ayrıca propagandanın etkisi kullanılarak karşı tarafın psikolojik olarak zarar görmesi ve savaşı hale gelmesi üzerinden kamuoyunda etkili olmak hedeflenmiştir. Propagandanın öneminin öne çıktığı ve yoğun olarak kullanıldığı en önemli savaş olan II. Dünya savaşı esnasında, kamuoyunda etkili olmak adına ortaklar kazanmak, düşman ülkelerin saygınlığını azaltarak zayıf düşürmek ve tarafsız olan ülkelerle iyi ilişkiler kurabilmek gibi amaçlarla yoğun bir şekilde propaganda kullanılmıştır (Bektaş, 2013). Geleneksel olarak enformasyona yönelik, devletlerin yabancı halkları dış politika gibi konularda bilgilendirerek pozitif kamuoyu oluşturma çabaları 21. yüzyıl teknolojik gelişmeleriyle yeni bir kamu diplomasisi anlayışını beraberinde getirmiştir. Günümüzde çok uluslu şirketler veya uluslararası STK’lar gibi devlet dışı aktörlerin de uluslararası arenada etkinlik kazanması, kamu diplomasisini haber vermekten ziyade diğer ülkelerin sivil toplumlarıyla ilişki geliştirmeye yöneltmiştir.

İletişim teknolojilerindeki gelişmeler de kamuoyunun dış politikaya ilgisini arttırmış, siyasi tartışmalara katılımını kolaylaştırmış ve kamuoyunun bilinç seviyesini yükseltmiştir.

Kavramın tarihsel gelişim sürecine bakıldığında, 1970’li yıllarda ABD hükümetinin uluslararası bilgilendirme, kültürel ilişki ve yayıncılık faaliyetleri için olumsuz çağrışımları olan “*propaganda*” yerine kamu diplomasisi kavramını alternatif olarak kullanmaya başladığı görülmektedir (Cull, 2006). Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği ile iki kutuplu bir mücadele içerisindeyken yabancı halklar arasında politika hedeflerine yönelik kamu desteği kazanmanın, bazen doğrudan geleneksel diplomasi yöntemleriyle yapılan hükümetler arası ikili görüşmelerden daha etkili olduğunun farkına varmıştır.

21. yy’da kamu diplomasisi küçük büyük dünya çapında her ülkenin önemseydiği ve merkezler kurduğu, siyasi liderlerin farklı amaçlar için kullandıkları, aynı zamanda analistlerin de hala tanımı üzerinde tartıştığı bir kavram olmaya devam etmektedir. Kamu diplomasisi devlet ve devlet dışı aktörler tarafından kamularını ilgilendiren iktidar, demokrasi, ekonomik büyüme, mal ve hizmetlerin dağıtımı, sınır ötesi tehdit ve fırsatlar gibi konuları anlamak, bu konular hakkında kamuların fikir ve görüşlerini etkilemek amacıyla onlarla iletişim ve etkileşim halinde olmak için kullanılmaktadır.

Kamu diplomasisi uluslararası ilişkiler, siyasal iletişim, halkla ilişkiler, ideolojik mücadele, propaganda, algı yönetimi, kamuoyu, pazarlama, reklamcılık, imaj, itibar gibi iletişim yöntem, araç ve uygulamalarını kullanan, iletişimle gerçekleşen diğer terminolojiler ile yakından ilgilidir. Bu yüzden literatürde kamu diplomasisi ile dış politikayı, halkla ilişkileri, uluslararası ilişkileri, ülke markalama ve itibar yönetiminin ilişkisini inceleyen araştırmalar mevcuttur.

Bunlardan bahsetmek gerekirse; Yağmurlu (2007). kamu diplomasisi faaliyeti yürüten tüm devletlerin tıpkı halkla ilişkiler çalışmaları yapan kuruluşlar gibi stratejik hedeflerine ulaşmak için ilgili kamulara yönelik bir iletişim faaliyeti yürüttüklerinin, iletişim temelli olmaları dolayısıyla ikisi arasında hem tarihsel uygulamalar hem de kuramsal çerçeve açısından pek çok benzerlik bulunduğu altını çizmiş, her ikisinin de ‘*algılama yönetimi*’, ‘*itibar yönetimi*’, ve ‘*imaj yönetimi*’ gibi kavramlarla ifade edilen yönetsel çabaları içerdiğini ifade etmiştir (Yağmurlu A. , 2007). Diğer bir çalışmada Altıncık ve Koçak (2022) kamu diplomasisi ve halkla ilişkilerde kullanılan araçları kamu diplomasisi alanında çalışmaları bulunan akademisyenlerle görüşerek değerlendirmiş ve sonuç olarak kamu diplomasisinin hedef kitlelere yönelik yürütülen bir iletişim çabası olması nedeniyle halkla ilişkilerden ayrı tutulmaması gerektiğini, bilakis halkla ilişkilerin mevcut bilgi birikimi ve stratejik yaklaşımlarıyla oluşturulması ve sürdürülmesi istenen iletişim çalışmalarında temel bir vazife göreceğini savunmuştur (Altıncık & Koçak, 2022).

İmaj, herhangi bir kişi, kurum veya durum hakkındaki görüşlerin tamamına verilen addır. Kurumlar veya kişiler muhatap oldukları insanların, özellikle de hedef kitlelerinin gözünde olumlu bir imaj oluşturmak için çalışır, çünkü karşı tarafta oluşan algı ürüne, kişiye veya kuruma karşı davranışı etkiler. Örneğin ülke imajı, ürünlere veya diğer öğelere transfer edilebilir: insanlar Fransa'dan gelen bir tekstil ürününün modaya uygun olduğunu, Almanya'da üretilen bir cihazın mühendislik harikası olduğu, Japonya'dakinin ise ileri teknoloji olduğu algısına kapılabilir. Aynı şekilde marka ve sektörlerin başarılarının da ülke imajına transfer edildiği görülmekte; ülkenin iç-dış siyasetinden, ekonomisinden, diplomatik ilişkilerinden, bilim, sanat ve kültürel başarılarına kadar görünürlüğünün ve medya yansımalarının ülke imajını etkilediği bilinmektedir. Mozart'ın Avusturya'ya, Leonardo da Vinci'nin İtalya'ya, NASA'nın, Hollywood'un ABD'ye, 'Silikon Adası' sloganının Taiwan'a, Oxford Üniversitesi'nin ise İngiltere'nin imajına etkileri, kurum ve markalarla ilgili olumlu imajların ülke imajına transferi ve pozitif algı oluşturmaya birer örnektir (Peltekoğlu, 2016a, s. 571). Uluslararası arenada ülkelerin imajlarının olumlu olması, diğer ülkelerin halklarını etkilemelerini, ideolojilerini kabul ettirmelerini kolaylaştırır. Kavoğlu da (2018) kamu diplomasisi açısından ünlülerin pozitif etkisinin yadsınamaz olduğunu, özellikle sanat ve spor camiası olmak üzere uluslararası tanınırlığa ve olumlu itibara sahip ünlülerin dikkatli bir planlama ile ülkenin itibarına yönelik olumlu etki bırakacaklarını savunmuştur (Kavoğlu S. , 2018).

Markalar toplumsal kimliklerin aktarılmasında önemli bir rol oynamakta ve kamu diplomasisi faaliyetlerine de bu bağlamda katkı sağlamaktadır. Sağladıkları bu katkıdan dolayı marka diplomasisi kamu diplomasisinin önemli unsurlarından birisi olarak kabul edilmektedir (Leonard, Stead, & Smewing, 2002). Bu bağlamda Hollywood filmleri, dünyanın kot pantolon giymesini ve pop müziğini benimsemesini sağlamış, Levi's ve Mc Donalds gibi markalar tüm dünyada cazibe oluşturmuş, Michael Jackson'dan Billie Eilish'e birçok pop sanatçısı dünya çapında meşhur olmuş ve kamuları Amerikan kültürüne, hayat tarzına hayran bırakmıştır.

Ekşi (2017), kamu diplomasisinin küresel siyasetteki dönüşümün dış politika ve diplomasi alanındaki bir yansıması olarak devletler tarafından kullanılan yeni bir diplomasi yöntemi olduğunu belirtirken, Aydın (2020), Türkiye ve Sahra altı ilişkilerini yorumlamış, gerçekleşen üst düzey ziyaretlerde yapılan resmi açıklamaları inceleyerek kamu diplomasisi uygulamalarının bir dış politika stratejisi olarak kullanıldığını ileri sürmüştür. Bu bağlamda Şahin ve Çevik (2015), Türk kamu diplomasisi aktörlerini incelemiş ve tümünün bir şekilde; kimi zaman eşgüdümlü, kimi zaman istişare halinde Dışişleri Bakanlığı ile koordineli bir şekilde çalıştığını ve Bakanlığın gerek insani ve kalkınma yardımlarında, gerek kültürel iş birliklikleri ve uluslararası örgütlerdeki üyeliklerinde Türkiye'nin kamu diplomasisinin fonksiyonel merkezinde oturduğunu ifade etmişlerdir (s. 16).

Çok geniş bir faaliyet alanına yayılan kamu diplomasisinin farklı disiplinlerin kesişim noktası olma özelliği, uygulayıcılarını siyaset bilimleri, sosyoloji, antropoloji, iletişim bilimlerinden faydalanarak ilişki inşasına ve çift yönlü iletişime yöneltmektedir. Disiplinler arası olması kamu diplomasisini zenginleştirdiği gibi net çizgilerle faaliyet alanlarının belirlenmesine ve tam olarak uygulamalarının anlaşılmasına da engel teşkil etmekte bu yüzden akademik dünyanın kamu diplomasisine temkinli yaklaşmasına neden olmaktadır.

Amerikalı siyaset bilimci Joseph Nye kamu diplomasisi faaliyetlerini yumuşak güç ve sonrasında akıllı güç unsuru olarak değerlendirmiştir. Fakat Nancy (2020), Nye'in yumuşak gücüne olan yakınlığı ile kamu diplomasisini uluslararası ilişkilerde çok taraflı çoğulcu yaklaşımları vurgulayan neoliberal okula yakınlaştırmasına rağmen kamu diplomasisinin üzerine temellendirildiği bir teori olmadığını ve ayrıca tanımlanmış bir akademik alan da oluşturmadığını savunur. Nancy (2020)'e göre kamu diplomasi 20. yüzyılın ortalarında popülerleşen, bilimselden ziyade, daha çok pratikte ve ulus devletlerinin rakipleriyle mücadelede kullandığı, yabancı kamuoylarını kazanarak fark atma savaşıyla ilgili uygulamalardır. Soğuk Savaş sonrası özellikle ABD, Doğu'nun yeni sanayileşen ülkelerinde piyasa ekonomisi ve demokrasi için kendine pazar aramış ve bu süreçte kamu diplomasisi ile ilişkilendirmek üzere yumuşak güç kavramı tercih etmiştir.

Eleştirilere rağmen yukarıda da ifade edildiği üzere kamu diplomasisine karşı son yıllarda artan bir ilgi mevcuttur. Kamu diplomasisinin sistematik bir çalışma alanı olarak hedef kitleye yönelik planlı ve stratejik iletişim faaliyetleri yürütmesi, belli ilke ve modeller çerçevesinde uygulanması, sosyal bilim araştırma yöntemlerinden istifade etmesi (anketler, mülakatlar, içerik analizleri, vaka çalışmaları vb.) ve farklı disiplinlerden (uluslararası ilişkiler, siyasi iletişim, halkla ilişkiler ve gazetecilik) uzmanları bir araya getirerek bu alanda bilgi ve becerilerinin gelişmesine katkıda bulunması ve artık üniversitelerde uzmanlık alanı olarak okutulması (kamu diplomasisine yoğunlaşan yüksek lisans ve sertifika programları) kamu diplomasisinin bir bilim dalı olarak kabul edilmesi için güçlü argümanlar sunmaktadır.

1.2. Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler

Kamu diplomasisi diplomatik düzeyde ülkelerin halklarla iletişimi olarak kabul edildiğinde, sosyal bilimlerde öncelikli olarak kurumların hedef kitleleriyle stratejik iletişimini yürüten ve hemen hemen her alana uygulanabilen halkla ilişkiler disipliniyle benzerlikleri göze çarpmaktadır. Geçmişten günümüze kamu diplomasisinin halkla ilişkiler alanındaki etkisi artarak devam etmekte ve karşılıklı iletişim, imaj yönetimi, ülke itibarı gibi kavramları içerisinde barındırmasından dolayı kamu diplomasisinin uygulama alanına dahil edilmektedir (Aydın & Poyraz, 2021). Halkla ilişkiler

disiplinlerarası bir alan olduğu için medya, uluslararası ilişkiler, sosyal ve siyasi bilimler tarafından pek çok farklı tanımı içerisinde barındırmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kavramın tanımı netleştirilemediğinden halkla ilişkiler yerine bilgilendirme veya tanıtım gibi terimler de kullanılabilir.

Halkla ilişkiler alanında lider atmış beş kişi ile, kavramın tanımı hakkında fikir ve görüş alışverişi yapan Amerikan Halkla İlişkiler Derneği'nin kurucusu Harlow (1976), 500 tanımlık bir liste oluşturmuş ve bu derinlemesine görüşmeler neticesinde halkla ilişkiler kavramını şu şekilde tanımlamıştır:

Halkla ilişkiler, bir kuruluş ile halkları arasında karşılıklı iletişim, kabul görme ve işbirliği bağlarının kurulmasına ve sürdürülmesine yardımcı olan; yönetimi problemlerden haberdar eden, kamuoyu hakkında bilgilendiren ve gerektiğinde ona cevap verebilmesini sağlayan; yönetimin kamu yararına hizmet etme sorumluluğunu hatırlatan; yönetimin yenilik ve değişikliklere etkili bir şekilde ayak uydurmasını sağlayan ve bir nevi yeni trendler henüz gerçekleşmeden önden haberciliğini yapan; araştırmalara, doğru ve etik iletişim tekniklerine dayalı önemli bir yönetim işlevidir (s. 36).

1978 yılında İngiltere merkezli Uluslararası Halkla İlişkiler Derneği (IPRA) halkla ilişkileri “yeni trend/egilimleri analiz ve sonuçlarını tahmin etme, örgütsel/kurumsal liderlere danışmanlık yapma, hem kuruma hem de kamu yararına hizmet edecek planlı eylem programlarını uygulama sanatı ve sosyal bilim alanı” şeklinde tanımlamıştır (Newsom, 2003, s. 3).

Halkla ilişkiler önceleri basın danışmanlığı veya tanıtım faaliyeti olarak görülürken, kullanılan daha modern tanımlar alana bağ ve ilişki kurma rolünü de yüklemektedir. Öyle ki Amerikan Halkla İlişkiler Derneği 1982 yılında “*Halkla ilişkiler, bir kurumun halkıyla/hedef kitlesiyle birbirlerine karşılıklı uyum sağlamasına yardımcı olur*” tanımlamasını kabul etmiştir (www.prsa.org, 1982).

Gelişen iletişim teknolojileri sayesinde her iki alanın da devletler ve devlet dışı aktörler tarafından kamularıyla faydalı ilişkiler kurmak için kullanılır hale gelmesi, 2000’li yılların başında halkla ilişkiler ve kamu diplomasisi arasındaki ilişkiyi sorgulayan araştırmaları tetiklemiştir (Yun, 2006; Freitag & Stokes, 2009; Fitzpatrick, Fullerton, & Kendrick, 2013; Kavoğlu S. , 2018; Köksoy E. , 2014).

Fitzpatrick ve diğerleri (2013) kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler arasındaki benzerlik ve farklılıkların karşılaştırmalı analizini yaptıkları çalışmalarında, iki disiplin arasında bazı farklılıklar olmasına rağmen kavramsal ve pratik alanlardaki benzerliklerinin yalnızca algıdan ibaret olmadığını, gerçekte de var olduğunu ispat etmişlerdir (Fitzpatrick, Fullerton, & Kendrick, 2013). Eski ABD Küresel Medya Ajansı Başkanı Matthew Armstrong’un 2009 tarihli bir blog paylaşımında savunduğu “*Kamu diplomasisi, halkla ilişkiler değildir*” ve “*Küresel alanda kamuların ilgi ve alakasını kazanma gücü, sadece fikirlerin ve değerlerin teşvik edilmesi için çalışan halkla ilişkiler için bir araç*

olmamalıdır, bu ulusal bir güvenlik zorunluluğudur” argümanına karşın, Fitzpatrick, Fullerton ve Kendrick (2013) kamu diplomasisi uygulayıcılarının halkla ilişkileri, diplomatik girişimlere uygun olmayan ticari bir tanıtım ve pazarlama aracı olarak gördüklerini ve kendilerinden uzak tutmaya çalıştıklarını belirterek, *“Halkla ilişkiler alanına hakim olanlar, bu tür görüşlerin cahilce ve alandaki çağdaş düşünce ve uygulamalara aykırı olduğunu savunur”* demişlerdir (Fitzpatrick, Fullerton, & Kendrick, 2013, s. 1) . Fakat halkla ilişkiler çalışanları da, kamu diplomasisi uygulayıcıları da genelde aynı amacı güderek bağlı oldukları kurumun yararına kamuoyunu etkilemeye çalışmaktadırlar.

Kamu diplomasisinin halkla ilişkiler disiplini ile en çok benzeştiği alan, onun halkla ilişkilerin imaj, itibar ve algı yönetiminde kullandığı araçlardan yararlanmasıdır (Sancar, 2012). Çünkü kamu diplomasisi diğer ülke vatandaşlarında pozitif algı ve kanaat oluşturmak için onlarla iletişime geçer ve bir iletişim eylem planı uygular. İlişki yönetimi kamu diplomasisinin en temel görevi olarak tanımlandığında iletişim yönetiminin halkla ilişkilerde olduğu gibi örgütlenmiş bir yönetim fonksiyonu olduğu görülmektedir.

Teorik bir perspektiften bakıldığında, *“siyasi bir araç”* olan kamu diplomasisinin henüz akademik bir alan oluşturup oluşturmadığı sorgulanmış, konuyla ilgili Gregory (2008, s. 274) şunları kaydetmiştir:

Küreselleşme, farklı fikirler, savaşlar, teknolojiler, politik baskılar ve profesyonel normlar, yirminci yüzyılın sıcak ve soğuk savaşları esnasında kamu diplomasisinin tavrını, akademisyen ve uygulayıcıların ise literatürünü şekillendirdi. Yirmi birinci yüzyılda, yoğun küreselleşme, iletişim ağ sistemi ve yeni teknolojiler, bilimi, yönetimi ve devlete dayalı kamu diplomasisini dönüştürmekte. Sağlam bilimsel ve pratik literatüre dayandırıldığında ve analitik bir çerçevede fikir birliği sağlandığında, kamu diplomasisi yeni ortaya çıkacak akademik bir alan için umut vaat ediyor.

Bu bağlamda sahada görev yapmış diplomatların tecrübe ve eserlerinin kamu diplomasisi alanının gelişimine, araştırma ve değerlendirme aşamasında katkı sağlaması mümkündür. Kamu diplomasi alanı da diplomatların kültürlerarası iletişimdeki tecrübeleri ve uluslararası alandaki deneyimleriyle küresel arenada çalışan halkla ilişkiler uygulayıcılarına fayda sağlayabilir (Fitzpatrick, Fullerton, & Kendrick, 2013). Çünkü belirli bir ülke veya coğrafyada halkla ilişkileri uygulamanın etkili yolunu tahmin etmeye yarayacak uluslararası halkla ilişkiler bilgisinin bütünü de halen mevcut değildir (Sriramesh & Vercic, 2009). Dolayısıyla, aynı amaca hizmet eden halkla ilişkiler ve kamu diplomasisi alanları birbirinden tamamen bağımsız değildir ve aralarındaki dinamik ilişki önem arz eder.

“Kamu diplomasisi ile halkla ilişkiler arasındaki en büyük fark hiç kuşkusuz kamu diplomasisinin hedef kitesinin diğer devletlerin vatandaşlarının halkları olduğudur” (Sancar, 2012, s. 112). Aykurt (2015) kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler kavramları arasında ayırt edilmesi gerekenin,

ikisinin de halka gitmesindeki ortaklık değil, gidilen halkların coğrafyasındaki farklılık olduğunu belirtmektedir (s. 7). Dolayısıyla kamu diplomasisinde hedef kitleyi diğer ülkelerin halkları oluşturmaktadır.

Stromback ve Kioussis (2011), uluslararası arenada hükümetler de dahil olmak üzere kurum ve kuruluşların siyasi gündemleri olduğunu ve “*siyasi halkla ilişkiler faaliyetlerine katılarak*” siyasi fikir oluşumunu ve politika oluşturma süreçlerini etkilemeye çalıştıklarını belirtmiştir (Stromback & Kioussis, 2011, s. 10). Bu açıdan bakıldığında kamu diplomasisi için halkla ilişkiler olmazsa olmazdır. Nitekim ülkeler halkla ilişkiler sayesinde, siyasal gündem ve ulusal çıkarlar etrafında geliştirdikleri kamu diplomasisi yöntemlerini sivil alana taşıyabilir ve hedefledikleri kamularla iletişim ve ilişki kurabilirler. Uzun vadede bu ilişkiler ülkelerin saygınlıklarını arttırmada ve uluslararası ölçekli kamuoyu oluşturmada kamu diplomasisinin hedefleri doğrultusunda yumuşak güç unsuru olarak görev yapmaktadırlar.

Kamu diplomasisi faaliyetleri, ülkedeki iyi şeylerin ön plana çıkarılmasını gerektirir. Örneğin Avrupa Birliği (AB) tarih, diplomasi, demokrasi ve insan hakları bakımından zengin bilgi ve tecrübe kaynaklarına sahiptir ve ABD’den sonra yumuşak güç ve kamu diplomasisi kaynakları bakımından en etkili aktör olarak değerlendirilmektedir (Nye J. S., 2017, s. 112). Avrupa maddi refah düzeyi, teknolojik ve bilimsel ilerleme, çalışma şartları ve imkanları konusunda son derece ileri seviyede olduğundan Erasmus programları ile yükseköğretim için milyonlarca öğrenciyi eğitim cazibesi ile topraklarına çekmektedir (Selvi, 2019, s. 60-61).

İki alanın da tarihsel gelişimi göz önüne alındığında, iletişim ve ilişki biçimlerinin tek yönlü iletişim modellerinden çift yönlü bir iletişim anlayışına doğru evrildiği görülmektedir. Siyasal alanda devletlerin katı siyasal iletişim politikalarının bir parçası olarak ortaya çıkan her iki kavram da zamanla yumuşak gücün ve ilişki geliştirmenin en önemli yöntemleri haline gelmişlerdir (Köksoy E. , 2014). Kamu diplomasisini Grunig ve Hunt’ın dörtlü halkla ilişkiler modeline uygulayan Freitag ve Stokes (2009), kamu diplomasisinin ‘propaganda modeli’ ile halkla ilişkilerin ‘basın ajansı modeli’ arasında, kamu diplomasisindeki ‘kendini yorumlamaya yönelik yaklaşım’ ile halkla ilişkilerin ‘kamuyu bilgilendirme modeli’ arasında, kamu diplomasisinin ‘enformasyon yaklaşımı’ ile halkla ilişkilerin ‘iki yönlü asimetrik modeli’ arasında ve son olarak kamu diplomasisinin ‘diyalog modeli’ ile de halkla ilişkilerin ‘iki yönlü simetrik modeli’ arasında benzerlikler olduğunu ileri sürmüştür (s. 37).

Kamu diplomasisi, Sancar (2012) tarafından uzun vadede hedef ülkelerin halklarında olumlu görüş ve algı oluşturma veya mevcut algıları yönetme amacı taşıyan uluslararası bir halkla ilişkiler faaliyeti olarak tanımlanır. Diğer yandan Peltekoğlu'nun 'Halkla İlişkiler Üzerine Düşünmek' (2016b) çalışmasında belirtildiği üzere, bu faaliyet, bir kurumun hedeflerine ulaşmak için kullandığı stratejik

halkla ilişkiler yöntemlerini benimseyerek, ülkelerin dış politika amaçlarını diğer ülkelerin halklarıyla kurduğu stratejik ilişkiler aracılığıyla gerçekleştirmeyi amaçlar. İkisi için de iletişim yaşamsal öneme sahiptir ve ikisi de bu iletişimin yarattığı etki üzerinden eleştiri oklarının hedefi olmaktadır.

Halkla ilişkiler uygulamalarının kurumun amaçlarına yönelik tasarlanmasıyla manipülatif niteliğe bürünmesi ve spin işlevi üstlenmesi mümkündür (Peltekoğlu, 2016b). Aynı şekilde kamu diplomasisi de ülkelerin dış politika hedeflerine bağlı şekillendiğinden propaganda, manipülasyon, toplumsal algı yönetimi ve rızanın imalatı gibi negatif terimlerle ilişkilendirilmiştir. Buna rağmen tek yönlü iletişim anlayışından çift yönlü iletişim anlayışına evrilmesiyle ve teknolojik imkanların halkların doğru bilgiye ulaşımını kolaylaştırmasıyla artık insanların düşünce ve davranışlarını etkilemenin bu kadar da basit olmadığı ortadadır.

Tam bu noktada Halkla İlişkiler'in algı sonucu oluşan olumlu imaj ve itibarla yakın ilişkisinden söz etmekte yarar vardır. Peltekoğlu (2016b) algı için *“yorumlama içermeyen duyumların tersine, uyaranları o güne kadar biriktirdiklerimizle anlamlandırma sürecinin ürünüdür. Algı sonunda oluşan olumlu imajlar da itibarın anahtarıdır”* diyerek, algı oluşumunda ve nihai hedef olarak itibarın inşasında sürecin önemini altını çizmektedir (s. 379). Aynı şekilde kamu diplomasisinde de, diğer bir ülkenin halklarını hedeflerken algıları şekillendirme hedefi uzun vadede yürütülen ilişkilerin toplamı, yani bir ülkenin dış kamularda yarattığı izlenim, kanaat ve cazibenin bir çıktısı olarak gerçekleştirilebilir. Dış politikasında güven vermeyen bir ülkenin yapacağı en güçlü propaganda bile toplumların o ülke hakkındaki algısını yönetmede ve ülkeye itibar kazandırma noktasında yeterli olmayacaktır.

1.3. Kamu Diplomasisi Teorisi

Bir ülkenin dünya kamuoyundaki imajını iyileştirmek için yürüttüğü kültürel, ekonomik, sosyal ve siyasi faaliyetlerin tamamını kapsayan ‘kamu diplomasisi’ küreselleşmeyle birlikte önem kazanmıştır. Devletler ülkelere dair müspet algıyı tahkim etmek ve stratejik hedefleri dâhilinde güçlü, itibarlı, güvenilir bir ülke markasının tesisi için kamu diplomasisi faaliyetlerine giderek daha büyük önem atfetmektedir. Günümüzde devletlerin çok boyutlu yeni dünya düzeninde imaj ve itibarlarını koruyabilmesi için devletten devlete yapılan geleneksel resmi diplomasi yetersiz kalmış, toplumdan topluma yapılan yeni kamu diplomasisi anlayışı uygulamaları varlığını hissettirmiştir (Yıldırım G. , 2015).

Dolayısıyla, kamu diplomasisi de geleneksel, tek taraflı iletişim biçiminden çift taraflı iletişim ve ilişki biçimine evrilmiştir. Günümüzde çoklu ilişki biçimlerini de görmek mümkündür.

Uluslararası iletişim ve kamu diplomasisi alanlarında önde gelen isimlerden Rhonda Zaharna (2022), son yıllarda uluslararası iletişimdeki aktör merkezli yaklaşımın sınırlılıklarından hareketle kamu diplomasisinde ilişkisel bir değişimi savunmuş ve kavramsal kapsamını genişletme amacıyla kamu diplomasisi teorisinin sınırlarını zorlamıştır. Pandemi sonrası bir dünyada kamu diplomasisini yeniden gözden geçiren Zaharna (2022) verdiği röportajda, insan merkezli iletişim mantığına duyulan ihtiyacın altını çizerek insani kamu diplomasisinin toplu karar verme ve problem çözmede insanların işbirliği yapmasıyla toplumun ihtiyaçlarına cevap vereceğini savunmuştur. Böylece iletişimin aracılık yapmak ya da kontrol altında almanın ötesinde, grup dinamiklerini göz önünde bulundurarak ve yatay sosyal işbirliklerinin üzerinde durarak dijitalleşmenin sunduğu bağlayıcılık ve etkileşimlilik imkanlarıyla kendine yön vereceğini savunmuştur (Zaharna & Huang, 2022).

Küresel bir salgın, çevresel kriz, sosyal ve ekonomik çekişmelerle uğraşan bir dünyada kamu diplomasisinin insanlığın çıkarlarına, ihtiyaçlarına ve amaçlarına yanıt vermek, işbirlikçi problem çözümüne odaklanmak gibi ulvi görevleri olduğunu söyleyen Zaharna (2022), kamu diplomasisinin geleneksel tanımlarının devlet veya devletdışı aktörler ile dış halklar ya da hedef kamulara takılıp kaldığını belirtmiştir. Dahası Zaharna ve Huang (2022) Çin, Fransa ve Rusya’da uygulandığı haliyle kamu diplomasisinin aktörlerden çok insan odaklı olabileceğinden ya da dış kamulardan çok Endonezya’nın 100. yıl ulus markalama kampanyasında ve ‘Kolombiya tutkudur’ turizm kampanyasında olduğu gibi iç kamulara yönelik olabileceğinden de bahsetmiştir.

Zaharna (2022), kariyeri boyunca farklı diplomasi anlayışlarına şahit olduğunu fakat artık en heyecan verici ve gelecek vaad eden diplomasiğin bilgilendirmek, teşvik etmek veya bireysel hedefleri desteklemek yerine kolektif problem çözmeye odaklanmış insan merkezli kamu diplomasiğini olduğunu ifade etmiştir. Bu yaklaşımların uluslararası toplumun insanlığı tehdit eden küresel ısınma, su kıtlığı, açlık ve pandemi gibi problemlere nasıl etkin çözümler üretebileceği üzerinde kafa yorduşuna işaret etmiştir. Bu yaklaşımın varolan devlet merkezli yaklaşımın yerini almayacağını fakat insanlığın ihtiyaçlarına ve ortak yarara odaklanacağını belirten Zaharna (2022), kamu diplomasisinin insani ve sürdürülebilir insani gelişme düzeyine genişletilerek iletişim ve etkileşimin insanları birleştirici ve küresel problemleri toplumun tabanından başlayarak çözümleyici etkisi üzerinde durulması gerektiğini vurgulamıştır (Zaharna & Huang, 2022). Nitekim küreselleşme ve bilgi teknolojileri ile krizlerin doğası değişmiş, Covid-19 pandemisi geleneksel devlet merkezli bakış açısının bu küresel salgın karşısında yetersizliğini ortaya çıkarmıştır. Belirsizlik ve krizlerin yoğunlaştığı uluslararası sistemde, ülkeler küresel yönetime daha aktif katılım göstererek ortak faydaya dayalı iş birliklerine katkı sağlayabilirler.

Son yıllarda, kamu diplomasisi alanında görülen disiplinlerarası yaklaşımlar, propaganda modelini sorgulamış ve kamu diplomasisinin, halkla ilişkiler ve pazarlama teorilerine dayalı olarak ilişki yönetimi, ulusal imaj ve bölgesel markalaşma gibi stratejik boyutları üzerine odaklanmıştır.

Literatürdeki yaklaşımlar dikkate alındığında, kamu diplomasisinin tarihsel süreç içerisinde tek taraflı, çift taraflı ve çok taraflı iletişim biçimlerini nasıl benimsediği, geliştiği ve çeşitlendiği görülmektedir.

1.3.1. Geleneksel (Tek Taraflı) İletişim Biçimi

Kamu diplomasisi II. Dünya Savaşı'nın ardından başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere Soğuk Savaş'a taraf olan Doğu ve Batı Bloku ülkeleri tarafından askeri gücün bir parçası olarak dış politika amaçları doğrultusunda yabancı halkları etkilemek için propaganda ve algı yönetimi çalışmalarında kullanılmıştır. Enformatik ve tek yönlü modeller aracılığıyla uygulanan geleneksel kamu diplomasisinde iç ve dış kamuların dış politika ve iletişim doğrultusunda bilgilendirilmesi hedeflenmiştir.

Katı yaklaşım olarak da değerlendirilen bu iletişim ve bilgilendirme faaliyetleri kısa vadeli siyasi hedeflerin elde edilmesi için çoğunlukla gazete, dergi, radyo ve televizyon gibi kitlesel iletişim araçları ile yapılmaktadır. Esasen propaganda tekniklerini kullanan ve kamuları hedeflenen amaç doğrultusunda yönlendiren tek yönlü bir iletişim sistemidir (Özkan, 2015).

Geleneksel anlamıyla sert güç unsuru olarak yürütülmüş ve maruz bırakma, dayatma, dolaylı yoldan baskı uygulama gibi yöntemleri içermektedir. Devletler, ideolojik amaçlarını gerçekleştirmek için tek yönlü ve propaganda içeren mesajlarla dış kamuların desteğini kazanma yoluna gitmişlerdir. 21. yüzyılda siyasi hayat, iletişim teknolojilerinde ve uluslararası ilişkilerde görülen değişimlere bağlı olarak kamu diplomasisi, devlet ve hükümet odaklı yürütülen bir faaliyet alanı olmaktan çıkarak sivil toplum örgütlerinin, akademinin, diasporaların, baskı gruplarının, lobilerin, çok uluslu şirketlerin, medya ve vatandaşların faaliyetlerini tanımladığı bir alana evrilmiştir (Köksoy E. , 2014, s. 214).

Diplomasinin medyaya ve kamuoyuna açılmasıyla geleneksel diplomasinin bu resmî ve gizli kabuğu kırılmış, kamu diplomasisini uluslararası ilişkilerde merkezî bir kavram olarak ortaya çıkarmıştır.

1.3.2. Çift Taraflı İletişim Biçimi

Zamanla yumuşak güç kavramı, askeri ve ekonomik gücü yücelten sert güç anlayışının yerini almış, ülkeler top ve tüfek yerine kültür ve değerler üzerinden hedef kitlelerinin akıl ve kalplerine giden yollar aracılığıyla ilişki kurmaya başlamıştır. Bu yeni kamu diplomasisinin temelinde karşı tarafı dinleyen, onların beklentileri ve ihtiyaçları üzerinden uzun vadeli politikalar üreten çift yönlü iletişim modeli vardır (Melissen, 2007). Yeni kamu diplomasisinin temel retoriği "*ilişki inşa etmektir*". Devlet-ulus iletişimi, kişilerarası iletişime dönüşmüş; diyalog, karşılıklı anlayış, dinleme ve dahil etme üzerine

kurulmuştur. İmaj ve saygınlık önem kazanmış, yeni kamu diplomasisinde “*ilişki inşa etmek*” propaganda olarak değil- ulus markalama, pazarlama ve itibar yönetimi isimleriyle gerçekleştirilmektedir. Bu yeni kamu diplomasisi biçimi iki yönlü iletişime dayalı bir bakış açısını ve halkla ilişkilerin simetrik modellerini referans alır ve karşılıklı yarar doğrultusunda çalışır (Yağmurlu A. , 2007). İş birliği yaklaşımını benimseyen yeni kamu diplomasisi, proaktif ve uzun soluklu ilişkilere odaklanmaktadır.

İlişki geliştirme ve anlayış oluşturmaya amaçlayan ilişkisel (çift yönlü) modeller kullanan yeni kamu diplomasisi, halkla ilişkilerle ortak amaçlar, benzer yöntem ve araçlar kullanmaktadır (Köksoy E. , 2014). Özellikle halkla ilişkilerin hedef kitlesiyle uzun soluklu ilişkiler geliştirme amacı taşıyan simetrik iletişim stratejileri, kamu diplomasisinin anlayış oluşturma ve ilişki geliştirme hedefleriyle örtüşmektedir.

1.3.3. Çok Taraflı İletişim Biçimi

Üç veya daha fazla devletin katılım sağladığı diplomasi türüdür. 21. yüzyılda diplomasi, devletler arası yürütülen barışçıl ilişkiler olmaktan çıkmış ve toplumlar arasında gerçekleşen genel bir iletişime dönüşmüştür (Bolewski, 2007, s. 3). Önceleri profesyonel diplomatlar tarafından devlet adına icra edilen diplomasi uygulaması, uluslararası ilişkiler sistemine sonradan katılan devlet, uluslararası organizasyonlar, devlet dışı aktörler, çok uluslu şirketler, medya ve akademiyle birlikte diplomatların tekelden çıkmıştır.

Küreselleşme ve teknolojik imkanlar sayesinde iletişimin geliştiği, sınırların kalktığı, dünyanın küçüldüğü bu dönemde, kamuoylarının bilgiye erişimi, dış dünya ile etkileşimi ve kararların alındığı süreçlere katılımı kolaylaşmış, kamu diplomasisi aracılığıyla hükümet dışı aktörler, vatandaşlar ve kurumlar arasındaki diyalog yaygın hale gelmiştir. İletişimdeki dijitalleşme, sosyal medya araçlarının politika yapımında kullanılmasına kadar varan radikal değişikliklere sebep olmuştur. Özellikle COVID-19 salgını döneminde diplomasi yoğun bir şekilde dijital ortama kaymış, liderlerin halka açık toplantıları, güvenlik zirveleri ve hatta Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurul açılış toplantıları dijital platformlar üzerinden yapılmıştır (Budak M. M., 2022, s. 318).

Dijital erişimin kolaylığı ve yaygın sosyal medya kullanımı kamu diplomasisi uygulamalarında da kendini göstermeye başlamış, ‘dijital diplomasi’ yumuşak güç inşasında kullanılan bir diplomasi yöntemi olarak ortaya çıkmıştır (Yücel, 2016). Dış politikaya dair meselelerin internetten faydalanılarak yürütülmesine imkan sunan dijital diplomasi, kamu diplomasisinin yeni iletişim teknolojileriyle gelişerek, kurumsal yapı, faaliyet biçimleri, söylemler ve hedef kitle bakımından dönüşümüne en güzel örnektir.

Dijital ortamlardaki etkileşim, iletişim ve haberleşme süreçleri dış politikadaki üstünlüğü ulus devletlerin tekelinden alarak vatandaşlara devretmekte, sınırların kaybolduğu küresel düzende ‘çevrimiçi’ ve ‘dijital’ kamuoyundan söz edilmektedir. Zira internet erişiminin yaygınlaşması ile kullanıcılar artık haber ve içeriklere hızlıca ulaşabilmekte, kendileri de haber ve içerik üretebilmekte ve siyasi tartışmalara katılarak kendi kimlik ve ideolojilerini sanal ortama yansıtabilmektedirler (Yegen & Kırık, 2023, s. 19). Küreselleşme siyasal kampanyaların sosyal ağlar üzerinden organize edildiği, adayların doğrudan seçmenlere ulaşabildiği, dijital kamuoylarının gündem oluşturabildiği ve daha özgür, çoklu iletişime/etkileşime imkan sunan, vatandaşların ve siyasi kurumların politik çerçevede kullandığı kamusal bir alanı ve kamu diplomasisi aracını mümkün kılmıştır. Küreselleşmenin belirleyici olduğu dünya sisteminde geleneksel kamu diplomasisi anlayış ve uygulamaları dijitalleşmeyle birlikte değişim geçirerek çok katımlı, çok yönlü ve çok katmanlı bir sürece dönüşmüştür.

1.4. Türkiye’de Kamu Diplomasisi’nin Tarihçesi

Türkiye’de kamu diplomasisi uygulamalarının varlığı yaygın olarak 19. yüzyılın son çeyreğine dayandırılrsa da Koçer (2019), benzer bir kurumsallaşmayı 1862’de Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde farklı milletlerin çıkardıkları gazeteleri düzene sokmak amacıyla kurulan Matbuat İdaresi’nde görmenin mümkün olduğunu iddia eder (s. 88). Buna karşın Haluk Karadağ (2022) bu tarihi, Türkiye’de kamu diplomasisi kavramının ortaya çıkışından yaklaşık yedi yüzyıl önceye dayandırarak, Halil İnalcık’ın ‘istimâlet politikası’ndan hareketle Osmanlı Devleti’nin “*bir kimseyi, bir şeyi kabule yatkın hâle getirmek, fethedilen yerlerdeki veya düşman topraklarındaki ahaliyi kazanma*” şeklinde uygulandığını ifade eder (s. 192).

Türkiye’de kamu diplomasisinin yönetim düzeyinde kurumsallaşması 2010 yılında Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü’nün (KDK) kuruluşuna dayandırılrsa da (Köksoy E. , 2023), ülkede kamu diplomasisi faaliyetlerinin 1920’de Anadolu Ajansı (AA) ve sonrasında Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü’nün (BYEGM) kuruluşuyla başladığı da genel kabul görmüştür (Yağmurlu A. , 2007). Ancak yeni olan, 2010 yılında Başbakanlık bünyesinde kurulan daha sonra BYEGM’ye bağlı olarak çalışan KDK’nın 2017 referandumuyla birlikte Cumhurbaşkanlığı Hükümeti Sistemi’ne geçişin ardından idaresinin İletişim Başkanlığı’na verilmesidir.

Türk kamu diplomasisi T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluğu Başkanlığı (YTB), Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT), Türk Kızılay, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Yunus Emre Enstitüleri (YEE) ve çeşitli sivil toplum kuruluşları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Türkiye 80’lerden sonra Soğuk Savaş dönemindeki statik dış

politikalarından uzaklaşmış, uluslararası politikada daha aktif ve oyun kurucu olmaya yönelik politikalar izlemiştir. Savunmacı dış politika refleksi yerine Türkiye'nin bölgesel ve küresel alanda yürüttüğü açılım politikaları iletişim ve ilişki kurma gereksinimlerini ve kamu diplomasisi faaliyetlerini arttırmıştır.

Özellikle 2002 yılı sonrası, Türkiye iktidar değişimiyle birlikte yeni bir dış politik bakış açısı benimsemiş ve kamu diplomasisini etkin şekilde kullanma imkanı elde etmiştir. 2000'li yılların başından itibaren Türkiye'nin yaşadığı demokratik ve ekonomik reformlar, ülkeyi geniş ve güçlü bir kamu diplomasisi potansiyeline ulaştırmıştır (İletişim Başkanlığı, 2022b). Bu anlamda Türkiye, izlediği dış politikayla 2013 yılında üyesi olduğu İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı'nın (OECD) 'donör ülkeler' listesine girmiştir. Ankara'nın izlediği dış yardım stratejisi ve Suriye krizinden dolayı küresel bir sorun haline dönüşen mülteci yükünü üstlenmesi, Türkiye'nin görünürlülüğünü arttırmıştır (İnat, Aslan, & Duran, 2017). İnsani diplomasi olarak da adlandırılan bu alanda Türkiye, İngiltere merkezli Kalkınma İnisiyatifleri Örgütü raporuna göre, 2018'de 8 milyar doları aşkın yardımla dünyada en çok insani yardım yapan ülke olmuştur (İçişleri Bakanlığı, 2019).

Türkiye'nin değişimi ve bu değişimin dış politikaya yansımaları "Yeni bir Türkiye" tartışmasının doğmasına neden olmuştur. 2010'da kurulan Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü'nün ilk koordinatörü olan İbrahim Kalın (2020) Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi, G20, İslam Konferansı Örgütü, Arap Ligi, Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), Avrupa Konseyi, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Afrika Birliği, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) üyeliklerinin, ülkenin uluslararası politika süreçlerinde kendini ifade etme hakkı olduğunun göstergesi olduğunu ifade etmiştir (Kalın, 2020).

Türkiye'nin uluslararası örgütler nezdinde ağırlığını arttırdığını ifade eden dönemin Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Plan ve Bütçe Komisyonuna Hitabı'nda "barışı koruma, arabuluculuk, Medeniyetler İttifakı, kalkınma ve insani yardımlar konusunda öncü bir rolümüz var" demiş, Türk diplomasisinin itibarını arttıran diplomatlardan bahsetmiştir. 75. Kuruluş yıldönümünde BM üyelerinin oy çoğunluğuyla büyükelçi Volkan Bozkır'ın Genel Kurul Başkanlığı'na seçilmesi ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) Genel Konferans Başkanlığı'na Büyükelçi Altay Cengizer'in seçilmesinin çok taraflı platformlarda Türkiye'nin etkinliğinin bir tezahürü olduğunu belirten Çavuşoğlu (2020), BM'ye ilaveten Meksika, Endonezya, Kore, Türkiye, Avustralya (MİKTA) Eşgüdüm platformu, G20, Dünya Ticaret Örgütü, Gelişen Sekiz Ülke Teşkilatı, İslam İşbirliği Teşkilatı ve Ekonomik İşbirliği Örgütü gibi çok taraflı birliklerde etkin çalışmalara devam edildiğinin altını çizmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2020b).

ABD ve Avrupa’da 1960’lı yıllardan sonra akademi ve pratikte bir çalışma alanı olarak benimsenen kamu diplomasisi olgusunun Türkiye’de ancak 2010 yılında gündeme girmiş olması Türkiye’nin bu alandaki yeterliliğini sorgulatırken, Huijgh ve Warlick (2016) Türkiye’nin kamu diplomasisi alanında güçlendiğini; ülkenin ekonomik refah ve demokrasiye düşkünlüğüyle dikkat çeken yeni Türk kimliğini ön plana çıkardığını ve uluslararası itibarını arttırmış bölgesel liderliğini pekiştiren çift yönlü bir strateji izlediğini savunmaktadır. İkiliye göre Türkiye, 2003’ten beri Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde ülke içindeki ekonomik gelişme, siyasi istikrar ve yerel ilerlemenin uluslararası arenada karşılığını kazanmaya çalışmaktadır.

Siyasal bilgilendirme ve kültürel iletişim uygulamaları kamu diplomasisinin iki temel alanını oluşturmaktadır. Köksoy (2014) ülkelerin kamu diplomasisine duyduğu ihtiyaçla demokratikleşmelerinin, liberal ekonomiyi içselleştirmelerinin, uluslararası açılımlarının ve sivil toplum kapasitelerinin arasında paralellik olduğunu savunmuştur:

“Sınırlar genişledikçe ve belirsizleştikçe ülkelerin muhatap oldukları kitleler değişmekte, sayıları artmaktadır. Ülkelerin dış politika hedeflerinin gerçekleşmesi bu alanlar ve kitlelere bağımlı hale gelmektedir. Bu alanları ve ilişkiyi başarıyla yöneten ülkeler uluslararası saygınlıklarını arttırırken, aynı zamanda dış politikalarını ve ekonomik hedeflerini gerçekleştirmek için uygun iklimler oluşturmakta ve dostluklar kurmaktadır” (s. 228).

Türkiye’nin gelişen ekonomisi sayesinde yükselen diğer güçlerle birlikte üye olduğu resmi ve gayri resmi topluluklar arasında 2001’de kurulan BRICS (Brazil, Russia, India, China ve 2010’da eklenen South Africa), Developing-8 (Gelişen 8 ülke) ve MIKTA’yı sıralamak mümkündür. Brookings Enstitüsü’nün Kasım 2013’te düzenlenen ‘Küresel ve Bölgesel Dönüşüm Sürecinde Türkiye’nin Dış Politikası: Vizyon ve Engeller’ başlıklı oturumunda konuşan dönemin Türk Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Türkiye’nin (1) Avrupa Birliği’ne (AB) kabul ve Avrupa-Atlantik’le birleşme, (2) komşularla ve komşu bölgelerle ilişkileri güçlendirme ve (3) dünyanın yeni bölgelerine açılım olmak üzere üç ana dış politika hedefi olduğunu söylemiştir. Davutoğlu’nun Türkiye’nin pasif bir şekilde AB’yle bütünleşmeyi beklemeyeceğini, kendi dış politika ve vizyonu doğrultusunda ilerleyeceğini söylemesi ülkenin dış politika hedeflerinin yeniden yapılandırıldığının göstergesi olarak yorumlanmaktadır.

Buna karşın Balta (Balta, t.y.), 2002 yılından beri Türkiye’nin dış politikasını şekillendiren Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AK Parti) popülist bir vizyonla, iktidar elitlerinin insiyatifine bırakıldığı ve sürekli şekil değiştirir bir halde süreçleri yönettiği yönünde eleştirilerde bulunmuştur. Tüm popülist parti örneklerinde ortak gözlemlenen popülist dış politika stiline Türkiye’de de müşahade edildiğini savunan Balta, AK Parti’nin “egemenlik teminatı” ile tek bir müttefike bağımlılığı azaltmak ve daha

fazla manevra alanı yaratmak için uluslararası ortaklıkları veya ittifakları değiştirdiğini ve çeşitlendirdiğini söylemiştir (Balta, t.y., s. 4). Türkiye'nin egemen bir ulus olarak dış politikada bağımsız/özerk olduğu, bu yüzden de kiminle uygun görürse onunla hareket edebileceği söylemi doğrultusunda Rusya eksenine yönelmesi, Batılı mtfeviklerin ve NATO'nun eleştirilerine rağmen Rusya'dan S-400 hava savunma sistemleri alması AK Parti'nin ittifakları çeşitlendirilmesine örnek olarak verilmiştir. AK Parti ncesi dış politikadaki önceliklerin büyük oranda silahlı kuvvetler ve dışışleri bakanlığı çalışanları tarafından belirlendiği, fakat AK Parti hükümetlerinin doğrudan Cumhurbaşkanlığı'na bağlı TİKA, Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) gibi kurumlarla diplomasiyi kurumsallıktan çıkararak kişiselleştirdiği de eleştiri toplayan bir diğer popülist yaklaşımı teşkil etmektedir (Balta, t.y.).

Türkiye'nin dış politikasını ana hatlarıyla anlayabilmek için, dönemin Dışışleri Bakanı Mevlüt avuşoğlu'nun (2019a), NATO Parlamenter Asamblesi 99. Rose-Roth Semineri ve Akdeniz Ortadoğu zel Grubu Ortak Toplantısı'ndaki bizzat kendi tanımlamaları açıklayıcıdır:

“Dış politikamızın temel felsefesi Cumhuriyetimiz kurulurken Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından belirlenmiştir ‘yurtta sulh cihanda sulh’. Ve buğn bu felsefeyi tamamlayıcı olarak girişimci ve insani dış politika izliyoruz. Girişimci dış politikamızın içinde tüm ülkelerle ve uluslararası örgütlerle, hatta bölgesel örgütlerle ilişkilerimizi geliştirmek bir st seviyeye çıkarmak vardır” (Dışışleri Bakanlığı, 2019a).

Türkiye'nin kamu diplomasisi, jeopolitik konumundan ve bölgesel güç olma girişimlerinden dolayı değer odaklı bir yapıya sahiptir. Yazar (2020a) *“zellikle tarihsel ve kültürel değerlerin belirleyiciliği, çoğul modernite tecrübesi, vicdan ve erdem gibi değerler”*in Türkiye'nin kamu diplomasisinin temel yapı taşlarını oluşturduğunu belirtirken 2000'li yıllarda uygulanan insani politikaların Türkiye'nin bölgedeki rolünü artırdığını ifade etmiştir.

Saydam (2023) Türkiye'nin kamu diplomasisi alanında çok başarılı olduğunu söylemenin mümkün olmadığını belirtse de yakın zamanda Bayraktar Holding'in insansız hava araçları ihracı, Avrupa'da ve dünyada şampiyonluklar kazanan Türkiye Kadın Voleybol Milli Takımı, Paralimpik Oyunlar'da ve Olimpiyat Oyunları'nda madalyalara doymayan sporcular, Nobel dll bilim insanları ve sanatlar gibi güncel örneklerle ve *“Türkiye Yüzyılı”* fikriyle kamu diplomasisinin ve algılama yönetiminin enstrümanları doğru kullanılarak arzu edilen sonuçlara ulaşılabileceğini savunmaktadır (s. 14,16). Kavoğlu'na (2023) göre Türkiye *“muadillerine nazaran görece yeni kamu diplomasisi kurumları vasıtasıyla yeteneklerini geliştirmeye çalışmaktadır”* (s. 22). Türkiye'nin kamu diplomasisi alanında faaliyet gösteren TRT, TİKA, YTB, YEE, Türkiye Maarif Vakfı (TMV) gibi başat kurumların 2021 yılı faaliyet raporlarını inceleyen Kavoğlu (2023), ülkenin kamu diplomasisi stratejisinde akıllı

güce dayalı yetenek geliştirmeye yönelimin elzem olduğunu belirtirken, büyüme/kurumsallaşma dengesinin de gözden geçirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir (s. 36-37).

Türkiye 2000’li yıllardan itibaren kamu diplomasisi alanında yumuşak güç kapasitesini etkin kullanmaya yönelik yatırımlarda bulunmuş, kendi hikayesini güçlü bir şekilde anlatabilmek için insani yardımlardan kültürel diplomasiye, değişim programlarından uluslararası kamu yayıncılığına kadar çeşitli alanlarda faaliyetlere ağırlık vermiştir. Ülkede ve yakın çevresinde meydana gelen krizler; Irak Şam İslam Devleti (DAEŞ) terörizmi, Suriye’deki iç savaş ve mülteci sorunu, 15 Temmuz darbe girişimi, pandemi ve Rusya-Ukrayna Savaşı Türkiye’yi bölgesel ve uluslararası krizlerin çözümünde etkin rol oynamak durumunda bırakmıştır (Yazar F. , 2023).

Buna karşın Türkiye’nin dış politikasındaki vizyon arayışlarını ve bölgesel liderlik hedeflerini eleştirenler de mevcuttur. Türkiye’nin ev sahipliğinde Türkiye, Rusya, Ukrayna BM arasında imzalanan tahıl koridoru anlaşması her ne kadar bir diplomasi başarısı olarak değerlendirilse de, Dizdaroğlu ve Sayan’a göre (2022) Türkiye’nin İsveç ve Finlandiya konusundaki tutumu, F-16 ve S-400 meseleleri, ABD’nin Demokratik Birlik Partisi (PYD) ve silahlı kolu Halk Savunma Birlikleri’ne (YPG) desteği, Gülen’in iadesi ve Halkbank davası gibi sorunlar Amerika ile ilişkilerdeki soğukluğu devam ettirmektedir (s. 8). Türkiye’nin Rusya-Ukrayna Savaşı’nda bir yandan Rusya’yla dengeli bir ilişki yürütürken, diğer yandan gerek NATO ile Rusya arasında gerekse de çatışan taraflar arasında arabulucu rolü oynamak istemesinin risk ve fırsatları beraberinde getirdiğinin altını çizen Dizdaroğlu ve Sayan (2022), AB ilişkilerindeki güven bunalımının da Kıbrıs’ta devam eden çözümsüzlük, Türkiye’nin Rusya’ya yönelik yaptırımlara uymaması ve ülkeden düzensiz yollarla Yunanistan’a göçen kişilerin Türkiye’ye geri kabulünün sorgulanması dolayısıyla iyimser bir tabloya işaret etmediğine yönelik değerlendirmelerde bulunmuştur. Dolayısıyla uluslararası arenada Türkiye’nin ikna ve çekim yoluyla kendi isteklerine uyumu teşvik edebilmesi için siyasi değerler bakımından yeteneği sorgulanmaktadır. Çünkü bir ülkenin savunduğu siyasi değerler (demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi), o ülkenin uluslararası ilişkilerde daha etkili olmasına yardımcı olabilir. Bir yumuşak güç kaynağı olarak savunulan siyasi değerler, diğer ülkeler için cazip olabilir ve bu da saygı ve hayranlık uyandırabilir.

Türkiye’de kamu diplomasisinin kurumsallaşması diğer gelişmiş ülkelere kıyasla gecikse de son yıllarda bu konuda ciddi adımlar atılmış, Türkiye dünyadaki gelişmelere paralel trendleri yakalamış, yumuşak güç merkezli bir kamu diplomasisi yaklaşımıyla dili, dini, doğal ve kültürel zenginlikleri, tarihi, insani ve girişimci dış politikası ve demokratik tecrübesinden beslenerek global ve bölgesel bir çekim merkezi olma yolunda ilerlemektedir. İstanbul ve Antalya gibi dünyanın en fazla turist çeken şehirlerine ev sahipliği yapması, dünya çapında seyircilerinden tam not alan Türk dizileri ve koronavirüs salgını döneminde yaptığı insani yardımlarla uluslararası kamuoyunun beğenisini ve takdirini kazanmış, özellikle insani ve kalkınma yardımlarıyla kendini markalaştırma yolunda ilerlemektedir.

1.4.1. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü

Medya tanıtım çalışmaları, siyasal iletişim faaliyetleri, kültürel ve kurumsallaşma çalışmaları ve üniversite programları düzenleyen Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü'nün misyonu, kurumun internet sayfasında Türkiye'nin stratejik iletişimi ve kamu diplomasisi alanlarında etkin ve başarılı olması için Türkiye'nin yeni hikayesini etkin bir şekilde anlatmak, farklı kesimlerle diyaloga geçerek çok taraflı bir iletişim ekseninde faaliyetler yürütmek olarak ifade edilmiştir (Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, 2010). Üniversite programları, siyasal iletişim faaliyetleri ve medya çalışmalarında bulunarak hem ulusal hem de uluslararası kamuoyuna yönelik tanıtma ve bilgilendirme faaliyetleri yürüten KDK, *“enformasyonun artan önemine binaen kamu diplomasisini etkin bir biçimde kullanmayı”* amaç edinmiştir (İletişim Başkanlığı, 2022b, s. 36)

Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi'ne geçişle birlikte 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı bünyesinde yeniden yapılanmıştır. Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü, Anadolu Ajansı ve Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) gibi kurumları bünyesine katarak bütüncül ve stratejik bir iletişim yönetimi yürüten İletişim Başkanlığı, Türkiye markasını güçlendirmek hedefiyle devletin tüm ilgili kurumlarıyla birlikte kamu diplomasisi faaliyetlerini koordineli olarak bütüncül bir stratejiyle yürütmek için çalışmaktadır.

1.4.2. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı

24 Haziran 2018 tarihinde Türkiye'nin başkanlık sistemine geçmesiyle KDK, 24 Temmuz 2018 tarihinde 14 No.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile İletişim Başkanlığı ihdas edilmiş (İletişim Başkanlığı, 2022b, s. 36) ve kamu diplomasisi faaliyetleri artık Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (CİB) önderliğinde yürütülmektedir. Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetlerinin koordinasyonunu sağlamak amacıyla ilgili Bakanlık, kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülen kamu diplomasisi faaliyetlerinin hızlı, verimli ve etkili bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak üzere İletişim Başkanlığı Kamu Diplomasisi Koordinasyon Sistemi'ni (KADİS) oluşturmuş, katılımcı bir çalışma tarzı gözetilerek kamu diplomasisi alanında faaliyet gösteren tüm paydaş kurum ve kuruluşların katılımlarıyla Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı hazırlanarak, Kamu Diplomasisi İzleme Sistemi (KADİZ) tanzim edilmiştir (İletişim Başkanlığı, 2022b, s. 36).

Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemine geçiş ile Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetlerinin takibi ve koordinasyonu görevi CİB'e tevdi edilmiş, bu kapsamda başkanlık bünyesinde Kamu Diplomasisi Daire Başkanlığı kurularak devletin iletişim stratejisi kapsamında söylem birliği tesis

edilmiş, Türkiye'nin kamu diplomasisi alanında müstakil olarak faaliyet gösteren tüm kamu kurum ve kuruluşlarını bir araya getirilerek etkin, sonuç odaklı ve planlı bir kamu diplomasisinin yürütülmesi sağlanmıştır (Çetin, 2022, s. 236).

Vizyonu 'Türkiye markasını güçlendirmek' olan CİB'nin görevlerini kurumun Başkanı Fahrettin Altun (2019b) "*Ana amacımız ve faaliyet çerçevemiz milletimizin sesini, devletimizin haklı mücadelesini bütün dünyaya duyurmak. Beka mücadelesinde stratejik iletişimin tüm imkanlarını kullanacağız. Her alanda ülkemizin nitelikli temsilini önceliyoruz*" şeklinde ifade etmiştir (İletişim Başkanlığı, 2019b).

İletişim Başkanlığı tarafından bu çerçevede hayata geçirilen Kamu Diplomasisi Koordinasyon Kurulu Şubat, 2020 tarihinde ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının katılımlarıyla ilk toplantısını gerçekleştirmiştir. Toplantıya bütün bakanlıklar, Cumhurbaşkanlığına bağlı başkanlıklar, ofisler ve politika kurullarının yanı sıra AFAD, AA, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, TİKA, Türk Kızılay, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Türkiye İhracatçılar Meclisi, TMV, TRT, YEE, YTB ile Yükseköğretim Kurulu'ndan (YÖK) üst düzey yöneticiler katılmıştır (İletişim Başkanlığı, 2020).

Listelenen paydaşların katılımı ile tek bir elden fakat devletin tüm ilgili kurum ve kuruluşların katılımı ile yürütülmek istenen Kamu Diplomasisi Koordinasyon Planı'nın anlatıldığı toplantıda İletişim Başkanı Fahrettin Altun (2020)'kamu diplomasisinin, stratejik iletişim politikalarının en önemli sac ayaklarından biri' olduğunu belirtmiştir, uluslararası ilişkilerin devletler arası münasebetlerin ötesine geçtiği ve iş dünyasının, sivil toplum kuruluşlarının, sanatçıların, medyanın, aktivistlerin ve diğer unsurların dâhil olduğu bu karmaşık yapıda Türkiye'nin yeni koşullara ayak uyduramamasının "*bir milli güvenlik meselesi*" oluşturacağını ifade etmiştir (İletişim Başkanlığı, 2020).

İletişim Başkanlığı'nın dış politika süreçlerinde kullanmak üzere hazırladığı içerikleri kamu diplomasisi konusuyla ilişkilendirerek irdeleyen Özkır (2020b), kurumun Türkiye'nin kamusal görünürlüğü ve marka değeri bağlamında çalışmalar yaptığının altını çizerek İletişim Başkanı'nın devletin temel meselelerinin konuşulduğu toplantılarda bizzat bulunmasının, sonrasında Başkanlık tarafından tasarlanan politikaların etki kapasitesine önemli katkısından bahsetmiştir. Öyle ki, İletişim Başkanı'nın bizzat tanık olarak ekde ettiği bilgi, iletişim akışı süreçlerinde niteliğin artmasına katkı sağlamakta, Türkiye'nin iletişim politikalarının daha stratejik şekilde işleyebilmesine-özellikle küresel ölçekte iletişim aygıtları üzerinden dezenformasyona karşı doğru bilginin yayılımına imkan tanımaktadır. Bu nedenle İletişim Başkanlığı dış politikada Türkiye markasının güçlenmesi ve Türkiye'nin tezlerinin dünyaya anlatılması bakımından algı yönetimi bağlamında başat bir rol oynamaktadır.

Türkiye'nin genç nüfusu, kültürel zenginlikleri, insani yardımlar alanında başat konumu, dış politikadaki ilkesel duruşu, sınırları içerisinde demokrasiyi hakim kılma kararlılığı, dünyanın kritik bölgeleriyle kurduğu güçlü ilişkiler, bölgesel güç kapasitesi ve küresel meselelerde aktör olma kararlılığı ile kamu diplomasisi alanında önde çıktığını belirten Fahrettin Altun, Kurul'un *"kısa vadede kriz yönetiminde mükemmeliyeti, orta vadede pozitif iletişim kampanyaları sayesinde imaj yönetiminde mükemmeliyeti, uzun vadede ise stratejik ortaklıklara yapacağımız yatırımlarla ilişki yönetiminde mükemmeliyeti"* hedeflediğini dile getirmiştir (İletişim Başkanlığı, 2020).

Kurul'un kamu diplomasisi alanında devletin ortak aklı haline gelmesi, devletin söylem birliğini tesis etmesi beklenmektedir. Bu bağlamda gerçekleştirilen ikinci toplantıda, kamu diplomasisi alanındaki ilk politika belgesi olarak nitelendirilen ve İletişim Başkanlığı koordinasyonunda hazırlanan *"Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı"* tanıtılmıştır. Bakan yardımcısı, Cumhurbaşkanlığına bağlı kurumların başkanları ve başkan yardımcısı ile sivil toplum kuruluşu temsilcileri katıldığı toplantıda, Türkiye'nin kamu diplomasisi vizyonu ile bu kapsamda gerçekleştirdiği proje ve faaliyetler katılımcılar tarafından değerlendirilmiştir (Anadolu Ajansı, 2021). Belgenin, Türkiye'nin yumuşak gücünü artıracak çalışmalara yön vermesi ve kamu diplomasisine özgün bir bakış açısı katması beklenmektedir.

Kamu diplomasisi alanındaki çalışmaların bütünlüklü bir iletişim stratejisi ve koordinasyon ile sonuç odaklı, verimli ve hızlı bir şekilde yürütülmesini teminen oluşturulan ve bu alandaki ilk politika belgesi olma niteliğini taşıyan Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nın amacı: *"ülkemin uluslararası alanda tanıtımını etkin, verimli ve sistematik bir şekilde gerçekleştirerek ülkemiz ile ilgili uluslararası kamuoyunda olumlu algı yaratmak ve Türkiye markasını güçlendirmektir"* (İletişim Başkanlığı, 2022b, s. 37).

Eylem Planı'nın takdim yazısında kamu diplomasisinde başarının ancak tüm paydaşların iş birliklerini geliştirmeleri, aralarındaki eş güdümü arttırmaları, hedef ve eylem birliği yapmaları ile yakalanacağına işaret eden Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye'nin içeride ve dışarıda verdiği *"hakikat mücadelesinin"* ancak ilgili kurum ve kuruluşların hayata geçireceği başarılı kamu diplomasisi faaliyetleri ile mümkün olduğunu belirtmiştir (Anadolu Ajansı, 2021).

Hem Kamu Diplomasisi Koordinasyon Kurulu'nun hem de Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nın Cumhuriyet tarihinde bir ilk olduğuna dikkatleri çeken Altun (2021), kamu diplomasisinde iki ana alanda faaliyette bulunma ihtiyacından bahsetmiş; *"Birincisi Türkiye karşıtı dezenformasyonla, kara propagandayla mücadele. İkincisi Türkiye markasını, Türkiye'nin itibarını güçlendirmeye yönelik faaliyetlerin icrası. Bu noktada kısa, orta, uzun vadeli faaliyetler, programlar,*

kampanyalar hayata geçirilmeye çalışılıyor,” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur (İletişim Başkanlığı, 2021).

Kamu Diplomasisi Koordinasyon Kurulu’nun üçüncü toplantısında, ulusal kamu diplomasisi koordinasyon süreci çerçevesinde, 2019’dan itibaren işbirliği halinde yapılan faaliyetler, Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı kapsamında geline nokta ile bundan sonraki süreçte yapılması gerekenler ele alınmıştır. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun, Başkanlığın kamu diplomasisi alanında büyük bir atılım içerisinde olduğunu belirtmiş, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın *"Türkiye Yüzyılı, iletişim yüzyılı olacaktır"* düsturu etrafında tüm çalışmalarını derinleştirme gayreti içerisinde olduklarını fakat iletişim yüzyılının en önemli sacayaklarından birinin kamu diplomasisi alanındaki çalışmalar olduğunu ifade etmiştir (Anadolu Ajansı, 2022).

Bu bağlamda İletişim Başkanlığı, Ankara’da ‘Türkiye Yüzyılında Kamu Diplomasisi Vizyonu’ programı düzenlemiş, İletişim Başkanı Fahrettin Altun sosyal medya hesabından yaptığı paylaşımda *"Bugün ıslıl ıslıl ve gelecek vaad eden üniversiteli gençlerimizle kamu diplomasisi vizyonumuzu konuştuk. Türkiye İletişim Modeli, gençlerimizin katkılarıyla güçlenecek. Yeni yüzyıl gençlerle Türkiye Yüzyılı olacak"* ifadelerini kullanmıştır (X, 2022).

Kurul’un 2023 yılında gerçekleşen dördüncü toplantısında Türkiye ‘nin bir müttefik, bir ekonomik aktör, çekim merkezi olduğu görüşü vurgulanırken, Türkiye’nin yürüttüğü dış politika perspektifinin önemli ayağı olan kamu diplomasisi faaliyetlerinin küresel barış ve istikrara katkı sunma vizyonu ile geniş bir zeminde sürdürüldüğünün altı çizilmiştir. Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı kapsamında ilgili kurumların 156 farklı ülkede kamu diplomasisi faaliyeti gerçekleştirdiğini belirten İletişim Başkanı Fahrettin Altun, kamu diplomasisi alanında vatandaşları etkin birer aktöre dönüştürmeyi hedefleyen fakat deprem nedeniyle ertelenen 'Vatandaş Diplomat' projesini de 2024 yılı içerisinde hayata geçireceklerini aktarmıştır (Anadolu Ajansı, 2023).

İletişim Başkanlığı ‘Türkiye İletişim Modeli’ çerçevesinde yürüttüğü beş yıllık faaliyet geçmişini anlatan ‘Hakikatin Peşinde 5 Yıl’ başlıklı kitap hazırlamış, gerçekleştirilen 70’den fazla panel, konferans ve uluslararası organizasyona, 20’den fazla basılı yayın çalışmasına ve daha birçok faaliyete yer verilmiştir. Raporda kurumun Türkiye markasını güçlendirme, yabancı halklarla diyalog kanallarını geliştirme, uluslararası kamuoyunda Türkiye’ye yönelik pozitif algı yaratma ve olumsuz algıları ortadan kaldırma amaçları doğrultusunda Başkanlık uhdesinde bilim diplomasisi, çevre ve iklim değişikliği, dezenformasyonla mücadele, diaspora diplomasisi, dijital diplomasi, eğitim diplomasisi, ekonomik ve ticari diplomasi, enerji diplomasisi, gastrodiplomasi, hukuk, adalet, insan hakları ve yargı, inanç diplomasisi, insani diplomasi, kültürel diplomasi, sağlık, savunma, spor, tarım ve gıda, turizm diplomasisi, uluslararası göç, uluslararası yayıncılık, vatandaş diplomasisi gibi bir dizi kamu diplomasisi

faaliyeti yürüttüğünden bahsedilmiştir (İletişim Başkanlığı, 2023a). Bu çalışmalara örnek olarak ABD’de Türkevi açılış ve tanıtım faaliyetleri, Türk Dizileri Çalıştayı, Afrika Kitabı, Türkiye’nin uluslararası sağlık yardımlarının tanıtımı, Uluslararası İdlb Konferansı, Türk Devletleri Teşkilatı Olağanüstü Zirvesi, BM Reformu Paneller Serisi, ABD’de Dijital Ekranlı Araçlarla 15 Temmuz Farkındalık Çalışması, Özbekistan-Türkiye Film Günleri, Türkiye’nin Terörle Mücadelesi Kitabı, Ara Güler Dijital Fotoğraf Sergisi, Amerika’da Türk Günü Yürüyüşü ve Osman Hamdi Bey Dijital Sergisi, Rotamız Türkiye Projesi, Soykırımları Anma Portalı açılışı ve Sessiz Direnişin Sembolü Diyarbakır Anneleri Sempozyumu verilmiştir.

Buna karşın İletişim Başkanlığı’nın faaliyetleri yeni bir yapılanma olmasından dolayı farklı araştırmaların konusu olmuştur. Koçyiğit (2022) İletişim Başkanlığı’nın X (Twitter) hesabını nasıl kullandığını ve bu kullanımın ne ölçüde kamusal iletişim gerekliliklerine uygun olduğunu tespit etmek amacıyla resmi Twitter hesabını içerik analizi yöntemi ile incelemiş, platformun daha çok bilgilendirme ve duyuru amaçlı kullanıldığını, kamusal iletişim gerekliliklerini tam anlamıyla karşılama konusunda eksik kaldığını tespit etmiştir. İletişim Başkanlığı tarafından yapılan paylaşımların genellikle Cumhurbaşkanı ve onunla ilgili konular özelinde olduğunu belirten Koçyiğit, araştırmasında Başkanlığın web sitesinde belirtilen “*gerçekçi, sürdürülebilir ve sağlıklı iletişim bilinci*”nin kurumun Twitter paylaşımları dikkate alındığında büyük oranda eksik kaldığını, paylaşımların genellikle duyuru ve haber verme ekseninde şekillendiğini ve daha çok tek yönlü iletişim süreci işletilerek yürütüldüğünü – kamuyu dinleyen, eleştiriye imkân sağlayan, kamusal tartışma zemini oluşturan, katılımcı yönetim anlayışının gelişmediğini göstermiştir (s. 74).

Kılıçaslan da (2020) Türkiye’nin kamu diplomasisi bağlamında markalaşma sürecini Başbakanlığı Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü ve Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı örnekleri üzerinden incelemiştir. KDK kapatıldıktan sonra yerini alan CİB’in amaçları arasında ülke markasını güçlendirmeye ve devletin bütün kurumları arasında koordinasyonu sağlamaya yer verdiğini, fakat İletişim Başkanlığı’nın kapatılan kurumdan farklı olarak uluslararası ilişkilerin karmaşıklığından bahsetmediğini vurgulayan Kılıçaslan (2020), markalaşmada bütüncül yaklaşımın öneminin ve KDK’nın küresel kamuoyu yaratma hedeflerinin süreklilik arz edişinin öneminden bahsetmiştir. KDK, amacını küreselleşme süreci ile birlikte girift hale gelen uluslararası ilişkilerin işleyişini daha iyi anlayabilmek ve çözümler üretmek olarak belirtirken, İletişim Başkanlığı: “*varoluşun kalbinde yer alan iletişimi gerçekçi, sürdürülebilir ve sağlıklı bir zeminde yürütme bilinciyle ulusal ve uluslararası kamuoyları ile her düzeyde anlama, anlatma, anlam ve değer katma*” olarak açıklamıştır (Kılıçaslan, 2020, s. 82).

Öte yandan Özdemir (2022) İletişim Başkanlığı’nın 24 Temmuz 2018-19 Ağustos 2022 tarihleri arasında yapmış olduğu ve resmi web sitesinde yayınladığı 'Duyuru ve Faaliyetler' kısmında yer alan

alışmaları niceliksel içerik analizine tabii tutarak incelemiş, ayrıca İletişim Başkanlığı'nın stratejik iletişim bağlamında kamu diplomasisine bakış açısını, mevcut durumunu ve ileriye dönük politikalarını daha iyi ortaya koyabilmek için kurumun Kamu Diplomasisi, Basın ve Yayın, Halkla İlişkiler daire başkanlıkları ile de görüşmelerde bulunmuştur. Bulgular, stratejik iletişim bileşenlerinin kamu diplomasisi faaliyetlerinde yoğun bir şekilde kullanıldığını ve bu faaliyetlerin stratejik iletişim kullanım alanlarından medya alanı ile kamu yönetimi alanında ağırlıkla gerçekleştiğini göstermiştir.

Dolayısıyla İletişim Başkanlığı, Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetlerini koordine eden, yöneten, yürüten ve devletin diğer tüm kurumlarını bu bağlamda yönlendiren başat kurumdur. Cumhurbaşkanlığı Sistemi'ne geçişle birlikte kurulan ve pandemi sürecinde dahi yoğun diplomasi faaliyetlerini yürüten İletişim Başkanlığı, 2023 Türkiye Yüzyılı hedefleri doğrultusunda güçlü liderlik, etkin ve çok yönlü diplomasi ve mreffe bir toplum için dünya çapında yoğun çalışmalarını devam ettirmektedir.

1.5. Türk Kamu Diplomasisi

Türk kamu diplomasisi, Türkiye'nin yeni hikayesinin etkin ve kapsamlı bir şekilde dünya kamuoyuna anlatılması faaliyetidir. Türkiye'nin tarihinin, coğrafyasının, kültürel derinliğinin, ekonomik gücünün ve demokrasisinin sağladığı yumuşak güç potansiyelinin dış politikadaki yerine işaret etmektedir. Türk kamu diplomasisi, etkin bir siyasi iletişim dili olarak Türkiye'nin dünyayla paylaşmak istediği hikyesini tutarlı ve ikna edici bir şekilde ortaya koymaktadır (Kamu Diplomasisi Enstitüsü).

Türkiye, genç ve dinamik nüfusu, kültürel zenginlikleri, insani yardım alanındaki öncü rolü, dış politikadaki ilkeli duruşu, ülke sınırları içerisinde demokrasiyi hâkim kılma konusundaki kararlılığı, dünyanın dört bir yanındaki kritik bölgelerle kurduğu güçlü ilişkiler, bölgesel güç kapasitesi ve global sistemde aktör olma kararlılığı ile kamu diplomasisi açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Küresel siyasette başat rol oynamaya çalışan diğer ülkeler gibi Türkiye de kamu diplomasisi alanını önemsemekte; var olan g ve potansiyelini etkin bir strateji temelinde hayata geçirmek için ilgili kamu kurum ve kuruluşlarıyla etkili kamu diplomasisi faaliyetleri yürütmektedir (İletişim Başkanlığı, 2022b, s. 39).

Burns'e (2012) göre Soğuk Savaş sona erdiğinde, bir çok "basiretsiz" Avrupalı ve Amerikalı yetkili, Türkiye'nin jeopolitik önemini hızla yitireceğini, Sovyet tehdidinin de kalkmasıyla ülkenin 21. yüzyılda ikinci kademedede, orta güç olarak kalacağına dair öngörülerde bulunmuştur. Fakat Türkiye, son on yılda Avrupa'nın yükselen gücü, dünyanın en etkili Müslüman lkesi ve Arap reformcuları için esin kaynağı olmuştur. Burns'e (2012) göre bugün Türkiye Ortadoğu'da belki Almanya, Fransa ve İngiltere'den bile daha etkilidir. İronik de olsa, uzun yıllar NATO'da g merciilerinden uzakta tutulan

ve AB'nin kapısı defalarca suratına kapatılan bu ülke, ekonomik kriz ve Arap Baharı sonrası gücü yükselen tek Avrupa ülkesi olmuştur (Burns, 2012).

Türkiye algısında değişiklik büyük ölçüde Ankara'nın izlediği dış yardım politikasıyla değişmiş, İkinci Dünya Savaşı sonrası Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde yardım alan Türkiye, Soğuk Savaş sonrası hızlı bir adım atmış, kötü ekonomik gidişata rağmen 1992 yılında TİKA'yı kurarak Orta Asya'ya açılım yapmıştır. Özellikle son yirmi yılda Türkiye, sağlık alanında işbirliği ve insani yardım konusunda proje ve yatırımlar gerçekleştirmektedir.

Türkiye'nin kamu diplomasisinin önündeki engelleri değerlendiren Sevin (2016), Türkiye'nin kamu diplomasisinin çözmeye çalıştığı en büyük problemin uluslararası alanda Türkiye hakkında var olan olumsuz algılar olduğunu belirterek, bu olumsuz algıyı bertaraf etmek için Türkiye'nin doğru ve etkin bir şekilde tanıtılması ve sistematik iletişim yönetiminin gerekliliğinden bahsetmektedir (Sevin, 2016). Ali Saydam'a göre (2018) *“Türkiye'nin algısının yurt içinde ve özellikle yurt dışında usulü veçhile yönetilebilmesi için devletin elindeki bu alanla ilgili insan, zaman, para gibi kaynakların ustaca birleştirilmesi ve ülke markasının tek merkezden, tutarlı ve sürdürülebilir bir stratejiyle anlamlı bir şekilde yönetilmesi gerekir”* (Saydam A. , 2018). Türkiye'nin kamu diplomasisi alanında başarısını yetersiz bulan Saydam (2016) *“bunun için İslamofobi'nin yayılma hızına ve Batı basınında oluşan Türkiye ve Tayyip Erdoğan düşmanlığının derinliğine bakmak yeterlidir”* demiştir (Dursun, 2016). Cemalettin Haşimi (2016) ise Türkiye'nin kamu diplomasisinin diğer ülkelerden farklı işlediğini, stratejik iletişimin özellikle Gezi olaylarından itibaren kriz eksenli ve defansla geçtiğini, bunda Türkiye'nin diğer birçok ülkeden daha fazla dezenformasyona maruz kalmasının da payı olduğunu belirterek, kamu diplomasisi boyutunda Türkiye'nin kendisini doğru ve etkin anlatamadığını doğrulamaktadır (Dursun, 2016).

Tarihi birikimi, medeniyet değerleri ve gelecek vizyonu ile Türkiye'nin kamu diplomasisi potansiyelinin çok açık ve net bir şekilde ortada olduğunu söyleyen Özkan (2015), ülkenin sahip olduğu kültür, sanat, bilim, eğitim vb. yumuşak güç araçlarını etkili bir biçimde kullanarak kamu diplomasisinin sağlayabileceği fırsat ve imkanlardan en üst düzeyde yararlanabileceğini ifade etmektedir.

Eski Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu 2020 yılı 12. Büyükelçiler Konferansı'nda diplomasiinin bir takım oyunu olduğunun altını çizmiş,

“Sahada varlığımızı ve yumuşak gücümüzü arttıran TİKA, Maarif Vakfı, Yurtdışı Türkler Başkanlığı, Yunus Emre Enstitüsü, Diyanet İşleri Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, AFAD, Kızılay ve Türk Hava Yolları gibi kurumlarımızla başta soydaşlarımız olmak üzere tüm insanlığa umut oluyoruz. Biliyoruz ki Türkiye, Türkiye'den büyüktür”

ifadelerini kullanmıştır (Dışışleri Bakanlığı, 2020a). TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu’na hitaben konuşmasında da soydaş ve akraba toplulukların huzur ve refahının öncelikli milli politika olduğunu belirten Çavuşoğlu (2020b), anılan kurumların sahada yürüttükleri eşgüdömlü faaliyetler hakkında “*ölkemizin yumuşak gücüne güç katıyor*” ifadelerini kullanmıştır (Dışışleri Bakanlığı, 2020b).

Türkiye’nin kamu diplomasisi stratejisini Türk költürüne teşvik ve insani yardım olmak üzere iki ana başlıkta incelemek mümkündür.

1.5.1. Türk Költürüne Teşvik

Kamu diplomasisinin bir uygulama alanı olarak költürel diplomasi, 19. yüzyılda gelişen iletişim ve ulaşım alanındaki yeniliklere paralel olarak devletler açısından önem kazanmıştır. Költürün cazibe edici yönü bir yumuşak güç unsuru olarak ön plana çıktığında tıpkı askeri ve ekonomik güç gibi devletlerin kapasitelerini arttırmak için teşkilatlanmaya gittiğı bir alan haline gelmiştir.

Költürel diplomasi bir çok alana hitap ettiğiden dolayı çok fazla tanımı bulunmaktadır. Tarihi çok eskilere dayanan, ilk örneğı hediye alıp vermek olan költürel diplomasiyi Purtaş (2013) “*költürel diplomasi insana dokunan, insandan insana yürütölen bir faaliyettir*” şeklinde tanımlamakta insan odaklı bir költürel diplomasiden söz etmektedir (s. 5). Költürel Diplomasi Akademisi (ICD) költürel diplomasiyi “*kamu, özel sektör veya sivil toplum tarafından yürütölen, karşılıklı ilişkileri güçlendirmek, sosyo-költürel işbirliğini arttırmak ve ulusal çıkar ve menfaatleri desteklemek için yapılan fikir, költürel değer ve gelenek paylaşımlarının tümünü içeren faaliyetler*” olarak tanımlarken (Institute for Cultural Diplomacy) költürel diplomasinin ölkenin yumuşak gücüne önemli derecede katkı sağlayan ve kamu diplomasisi için çok önemli bir alan olduğunun altını çizen Yağmurlu (2019) “*Költürel diplomasi, sanat, bilim, eğitim, teknik gibi költürel öğelerin ölkelerin itibarını arttırmak ve ortaklıklar kurmak amacıyla sunumu*” şeklinde temel bir tanımlama yapmıştır (Yağmurlu A. , 2019, s. 1184). Költürel diplomasinin tanımı, bir topluma ait költürel öğelerin diğör devletlerin halklarına tanıtılması ve oluşacak pozitif kanaatin ölkeler ve çıkarları adına menfaate dönüşmesi için yürütölen faaliyet ve ilişkiler olarak sınırlandırılabilir.

Yumuşak gücün önemli unsurlarından biri olan költür kavramı Osmanlı Devleti’nin batılılaşma döneminde dilimize girmiş ve üzerinde ilk sistemli çalışmalar Ziya Gökalp tarafından yapılmıştır (Arslanoğlu, 2000). Gökalp költürü toplumun fertlerini birbirine bağlayan ve aralarında dayanışma meydana getiren kurumlar olarak görse de költür, bir toplumun maddi ve manevi değerlerinin bütünleşmesiyle oluşan yaşam biçimi olarak değerlendirilebilir (Aktan & Tutar, 2007). İlk zamanlarda, tüccarlar aracılığıyla gerçekleşen ticari ilişkiler sadece mal ve para mübadelesini içermekle kalmamış, aynı zamanda költürel etkileşimlere de yol açmıştır. Zamanla, küreselleşmeyle birlikte gelişen

ekonomik ve teknolojik imkanlar, uluslararası seyahatler aracılığıyla yerinde deneyimlenen kültürel tecrübelerin yanı sıra, dijital gelişmelerin sunduğu imkanlar sayesinde çevrimiçi kültürel organizasyonlar, yöresel törenler, gelenek, görenek ve yaşam biçimlerinin paylaşılmasıyla kültürel ilişkilerin evrimine katkıda bulunmuştur.

Pratikte kültürel ve uluslararası değişim programları, uluslararası spor müsabakaları ve müzik yarışmaları faaliyet alanları arasında listelenirken, ICD farklı bir kültürle iletişime giren herkesi (sanatçılar, öğretmenler, kaşifler, seyyahlar, tüccarlar vs.) sanat, edebiyat, bilim, spor, müzik gibi herhangi bir alanda kültür değişimi yaptığı sürece kültürel diplomasi uygulayıcısı olarak kabul etmektedir. Ticaret yollarından geçmişte tüccarlar ve resmi elçiler aracılığıyla sadece ticari değeri olan mallar değil, bilgi, teknoloji, din ve kültür gibi enformasyon ve toplumsal değerlerin akışı yüzyıllar boyunca devam etmiş ve kültürler arası etkileşimler gerçekleşmiştir (Institute for Cultural Diplomacy).

Kültürel diplomasinin tüm devletlerin diplomatik çalışmalarının ayrılmaz bir parçası haline gelmesine rağmen, uygulama alanlarının belirsizliği neticesinde 21. yy'da etkisinin halen azımsandığını öne süren Pajtinka (2014), tarihte ilk kültürel diplomasi uygulayıcılarına Ortaçağ'da yalnızca Hristiyan doktrinini benimsetmekle kalmayıp kasıtlı olarak Bizans dünya görüşünü, inançlarını ve geleneklerini de yayan Bizans misyonerlerini örnek gösterir (Pajtinka, 2014).

Dış politika hedeflerine ulaşmada kamuları etkilemek ve cezbetmekte kullanılan kültürel diplomasi faaliyetleri, sömürgecilik döneminde Fransa, İngiltere gibi ülkeler tarafından kendi dillerini ve kültürlerini sömürgeleri altındaki halklara öğretmekle asimile etme amacıyla kullanılmıştır. Sömürge sonrasında da Fransa'nın dilini ve frankafon kültürünü dünyaya yaymak için 1883 yılında kurduğu Alliance Française ve İngiltere'nin kültür ve eğitimini dünyaya yaymak için kurduğu British Council kısmen devlet eliyle veya sivil toplum kuruluşları tarafından finanse edilen ve yürütülen kültürel diplomasi kuruluşlarına örnek teşkil etmektedir.

Ortadoğu ve Latin Amerika'daki Alman kültürel propagandasını bertaraf etmek için İngiltere 1934 yılında British Council'ı kurarken, Amerika da Latin Amerika ülkelerinde hızla yayılan faşist ideolojinin önünü kesmek için 1938 yılında ABD Dışişleri Bakanlığı altında Kültürel İlişkiler Dairesini kurmuştur (Pajtinka, 2014).

Türkiye'nin kamu diplomasisi alanında kurumsallaşması 21. yüzyılda gerçekleştiğinden, Türk kültürünün teşvik edilmesi konusunda faaliyetler de yakın geçmişte gerçekleşmiştir. Türkiye, zengin tarihi ve kültürel mirasa, köklü bir geçmişe ve geniş bir coğrafyada farklı uygarlıklarla ikili ilişkilere sahip olsa da kültürün yumuşak güç bileşeni olarak ulusal çıkarlar bağlamında kullanılmasına yönelik kurumsallaşma YEE ve YTB gibi kurumların açılması ve önem kazanmasıyla gerçekleşmiştir.

1.5.1.1. Türk Kültürü'nün Alt Başlıkları

1.5.1.1.1. YEE VE YTB

Türkiye diline, kültürüne sınırları dışında etkinlikler kazandırmaya kamu diplomasisi faaliyetleriyle birlikte 21. yüzyılda başlamıştır. Yumuşak güç kapasitesini arttırmaya yönelik Türk dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmakla görevli Yunus Emre Enstitüsü (YEE) 2009 yılında, uluslararası öğrencilere yönelik eğitim çalışmalarını koordine etmekle görevli Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) 2010 yılında kurulmuştur. Türkiye'nin tarihsel ve kültürel mirası ekseninde geliştirdiği yumuşak güç politikası 2002'den sonra AK Parti iktidarı ile devreye girmiştir. Yazar'a göre (2020a) Türkiye'nin kamu diplomasisi Türk tarihini ve kültürünü merkeze alarak dünyaya Türkiye'den bakar ve kendi hikayesini ve Türkiye'nin tezlerini stratejik hedef kitlelere anlatır.

YEE, Türkiye'nin dilini, kültürünü, sanatını ve tarihini tanıtmak amacıyla faaliyetler düzenleyerek uluslararası alanda Türkiye'nin tanınırlığını ve itibarını arttırmak amacıyla kurulmuştur. Bu bağlamda YEE, yurtdışındaki ilk merkezini Saraybosna'da açmış, zaman içerisinde dünyanın birçok ülkesinde merkezler açarak ağını genişletmiştir. 2020 yılıyla beraber toplamda 50 ülkede 60 kültür merkezi kuran YEE, faaliyetlerini aktif olarak devam ettirmektedir (Demirkaya & Çelik, 2021). Türkiye'nin kültürel diplomasisinde önemli bir yer teşkil eden YEE, sadece Türkçe eğitim vermekle kalmayıp farklı ülkelerdeki eğitim kurumlarıyla iş birlikleri çerçevesinde Türkoloji bölümleri açılmasını ve Türkçe öğrenimini yaygınlaştırmakta; kültür ve sanat eserlerinin tanıtılmasına yönelik dünyanın geri kalanıyla iş birliktelikleri geliştirmekte ve Türkiye'deki yaşam hakkında doğru bilgi sağlamak için tanıtım faaliyetleri gerçekleştirmektedir (İletişim Başkanlığı, 2022b, s. 42).

YEE Başkanı Prof. Dr. Şeref Ateş, 52 ülkede var olan kültür merkezi sayılarını Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yıl dönümü olan 2023 yılında 100'e çıkarmayı hedeflediklerini belirtmiş, adını Anadolu mutasavvıfı Yunus Emre'den alan kurumun hedefleriyle ilgili *"Türkçe öğretimi ve kültür-sanat faaliyetleriyle dünya toplumlarının Türkiye'yi daha yakından ve doğru kaynaklardan tanımasını, kültürlerarası etkileşim temelli faaliyetlerle dünya kültür mirasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır,"* ifadelerini kullanmıştır (Yunus Emre Enstitüsü). Türkiye'nin uluslararası arenada bilinirliğini, güvenilirliğini ve itibarını artırma misyonuyla hareket eden YEE'nin vizyonu: *"dünyanın her yerinde Türkiye ile bağ kuran ve Türkiye'ye dost insan sayısını artırmak"*tır (Yunus Emre Enstitüsü).

Diğer ülkelerin halklarıyla dostane ilişkiler kurulmasına yönelik en yoğun çalışmalar şüphesiz Soğuk Savaş esnasında iki blok arasında devam eden ideolojik rekabet ve çekişmede ABD'nin Amerikan kültürel kimliğinin temel bileşenleri demokrasi ve özgürlük ilkelerini tüm dünyaya

benimsetmek için kültürel diplomasi faaliyetlerine hız vermesiyle sergilenmiştir. 1942 yılında Amerika'nın Sesi/Voice of America (VOA) radyosu kurulmuş ve halen Amerika'nın en büyük uluslararası yayıncısı olma statüsünü koruyan VOA haftada 311 milyondan fazla dinleyiciye 40'tan fazla dilde haber ve bilgi sağlamaktadır (Amerika'nın Sesi, t.y.). Radyo, televizyon ve dijital platformlardan kitlelere uydu, kablolu yayın, FM ve MW vericileri ile yayın yapan VOA, 1942'den bu yana Soğuk Savaş'tan küresel terörizmle karşı mücadeleye kadar, kendi tabiri ile “dünyanın her yerindeki özgürlük mücadelesini” kapsamlı bir şekilde, gerçeğe dayalı ve “özgür basın ilkelerine sadık” şekilde izleyiciye sunmaktadır (Amerika'nın Sesi, t.y.).

İngiltere'nin kamu diplomasisi faaliyetleri ise Dışişleri Bakanlığı, British Council ve Britanya Yayın Kuruluşu, ‘British Broadcasting Corporation’ (BBC) tarafından yürütülürken kültürel diplomasi faaliyetlerinin başat aktörü British Council bugün dünyanın 100'den fazla ülkesinde sanat, kültür, eğitim ve İngiliz dilini öğretmeye yönelik programlarıyla İngiltere'nin yumuşak güç kapasitesini kuvvetlendirmektedir. Kurum'un 2019-2020 faaliyet raporunda, Yönetim Kurulu Başkanı Stevie Spring ön yazıda British Council'in pandeminin yarattığı kritik ortamda önemli rol oynayacak yeteneğe, bağlantılara ve nüfuzla sahip olduğunu, dünya çapında kurumların, hükümetlerin ve insanların güven duydukları güvenilir bir marka olduğunu belirtirken, Genel Müdür Ciaran Devane pandemiye rağmen dünya çapında 1 milyar kişiye ulaştıklarını ifade etmiştir (British Council).

Şüphesiz bir ülkenin kültürünü dış hedef kitlelere tanıtmamanın en temel yolu dil öğreniminden geçer. ABD ve İngiltere gibi ülkelerin yumuşak güç kapasitelerinin zenginliği dünyada yaygın olarak konuşulan dillerin ana vatanı olmalarından da kaynaklıdır. 1951'den bu yana dünyanın yaşayan dilleri hakkında basılı ve çevrimiçi istatistiki bilgiler sağlayan Amerika merkezli *Ethnologue* şirketinin 2021 verilerine göre, dünya çapında en fazla konuşulan dil sıralamasında 16. sırada yer alan Türkçe dilini konuşanların sayısı bir milyarı geçmiştir (www.ethnologue.com). Bilhassa Türkçe dilinin yaygınlaştırılması için çalışan devlet kurumlarını Türkiye Bursları ile uluslararası öğrencileri ülkeye çekerek yükseköğretimden önce bir yıl hazırlık dil okumalarına imkan sunan YTB ve yurtdışı kültür merkezlerinde Türkçe kurslar veren YEE olarak sıralanabilmektedir.

Faaliyetlerini ‘Türkçe Öğretimi’ ve ‘Kültür Sanat’ olmak üzere iki ana başlıkta sürdüren YEE, Türk Kültür Merkezleri'nde ve çeşitli kurumlarda yabancı dil olarak Türkçe öğretim faaliyetlerini destekler. Ayrıca yurt dışında faaliyet gösteren kültür merkezleri aracılığıyla:

“Müzik, modern ve klasik Türk el sanatları, tiyatro, sinema, fotoğraf, edebiyat, Türk mutfağı ve daha birçok alanda ülkemizin zengin kültür mirasını temsil etmek ve bu mirası en yetkin biçimde tüm dünyaya tanıtan konserler, sergiler, atölye çalışmaları, sahne gösterileri, film gösterimleri, bilimsel toplantılar, aydın buluşmaları ve sanat kursları düzenleyerek Yunus Emre Enstitüsünün yalnızca kültür merkezlerinin olduğu ülkelerde değil aynı zamanda dünyanın pek çok ülkesinde ulusal ve uluslararası

düzeyde fuar, festival ve benzeri organizasyonlarla temsil edilmesi için çalışmaktadır”
(Yunus Emre Enstitüsü).

2009 yılında YEE’nin kurulmasıyla Türk kültürüne teşvik devlete bağlı kurumsal bir kimlik kazanmıştır. Bununla birlikte T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın düzenlediği Londra Türk Film Festivali gibi etkinlikler ve Dışişleri Bakanlığı’nın düzenlediği Expo World Fair gibi ticaret fuarları hükümet eliyle desteklenen kültürel diplomasi enstrümanları arasında yer almaktadır.

2019 Yılı TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu’na hitap eden Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, kültürel diplomasi alanındaki faaliyetlerin hız kesmeden sürdürüldüğünü, 2019 yılının ‘Türkiye-Rusya Karşılıklı Kültür ve Turizm Yılı’ ve ‘Japonya’da Türk Kültür Yılı’ olarak kutlandığını, 2019 yılının ayrıca ‘Göbeklitepe Yılı’ ilan edildiğini ve çok önemli, üst düzey faaliyetlerin düzenlendiğini, Ara Güler sergisinin 2019 yılında Londra, Paris, Kyoto ve New York’ta açıldığını ve çok sayıda etkinliğin yurtdışında gerçekleştirildiğini belirtmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2019).

Bir sonraki yıl bütçe toplantısında da salgına rağmen kültürel diplomasinin ihmal edilmediğine işaret eden Çavuşoğlu, Patara ve Türk Mutfağı Yılı olarak ilan edilen 2020 süresince yurtdışında tanıtıcı etkinlikler düzenlendiğini, aynı zamanda Türkiye-Ürdün Karşılıklı Kültür Yılı, Rusya ile diplomatik ilişki tesisinin 100.yıldönümü ve Bazı Latin Amerika ülkeleriyle ve Endonezya ile diplomatik ilişkilerin 70. yıldönümü vesilesiyle çeşitli etkinlikler düzenlendiğini belirtmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2020).

Türk kültürüne teşvik başlığı altında üzerinde durulması gereken bir diğer paydaş kurum da şüphesiz YTB’dir. “Yurt dışında yaşayan vatandaşlara, kardeş topluluklara, uluslararası öğrencilere yönelik faaliyetler yürütmek ve kamu kurum ve kuruluşları tarafından bu üç alana yönelik sunulan hizmetlerin koordinasyonunu etkin bir şekilde sağlayarak ilgili taraflarla gerekli çalışmaları gerçekleştirmek” ile görevli YTB, sayısı dünya genelinde 6 milyonu aşan Türk diasporasına ve dünyanın 170’den fazla ülkesinden Türkiye Burslusu olarak ülkemize gelen uluslararası öğrencilere yönelik faaliyetler yürütmektedir. Yurt dışındaki vatandaşlara yönelik eğitim ve araştırma bursları, kültürel hareketlilik ve farkındalık programları; kardeş topluluklara yönelik ise Türkçe dil programlarının yanında öğrenci değişim programları, dini ve kültürel programlar düzenleyen YTB, uluslararası öğrenciler için Türkiye Bursları kapsamında tanıtım, seçme ve yerleştirme, oryantasyon, ulaşım, barınma, sigorta, burs, akademik ve kültürel rehberlik hizmetleri sunar (Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, 2021).

Türkiye’nin proaktif dış politikasına paralel “güçlü diaspora, güçlü Türkiye” şiarı ile YTB’nin 10 yıl önce diaspora diplomasisiyle görevlendirildiğini ifade eden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ilk kabine Kültür ve Turizm Bakanı Mehmet Nuri Ersoy (2018-halen), nispeten genç olan kurumun “gönül coğrafyası” olarak zikrettiği Orta Asya, Kafkasya, Balkanlar, Ortadoğu ve Kuzey Afrika’daki

sosyal ve kültürel ilişkilerde de önemli payı bulunduğunun altını çizmiştir. Kültür Bakanı ayrıca 1992 yılında ‘Büyük Öğrenci Projesi’ olarak başlatılan ve 2012’de YTB’nin koordinasyonunda ‘Türkiye Bursları’ olarak markalaşan ve dünyaya açılan uluslararası öğrencilere yönelik burs programlarının da mezun ettiği “*gönüllü elçiler*” ile dünyanın dört bir yanında Türkiye’nin imajına ve ilişkilerine katkısından bahsetmiştir (Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, 2020).

Dünyanın en kapsamlı burs programlarından biri olan Türkiye Bursları ile uluslararası öğrencilere Türkiye’nin prestijli üniversitelerinde eğitim, barınma ve burs imkânı sunan YTB, uluslararası öğrenciler ile Türkiye arasında gönül köprüleri kurmaktadır. Yurt dışında yaşayan Türk gençlerine yönelik de çalışmalar yapan kurum, gençler için İnsan Hakları Eğitim Programı, Türkiye Stajları, Genç Liderler ve Gençlik Köprüleri gibi programlarla yurt dışında yaşayan gençlerimizin hem yaşadıkları ülke dilinde hem de anadillerinde yetkinlik kazanmaları için çalışmakta, ayrıca soydaş ve akraba topluluklarla ekonomik, sosyal ve kültürel bağlar geliştirmek üzere çalışmalar yürütmektedir (İletişim Başkanlığı, 2022b, s. 43).

Kurumun 2020 Faaliyet Raporu’nda Türkiye’nin 21. yüzyılla birlikte dış politikada “*aktif ve vizyoner*” bir bakış açısını hayata geçirdiğini söyleyen YTB Başkanı Abdullah Eren (2018-halen), 2012’de 42 bin başvuru alan Türkiye Bursları programı’nın, 2019’da dünyanın 167 ülkesinden 145 bin 700; 2020 yılında ise pandemi şartlarına rağmen 172 ülkeden 156 bin başvuruyla rekor talep aldığını ifade etmiştir. Başkanlık COVID-19 sürecinde ayrıca yürüttüğü “*Diaspora COVID-19 İş Birliği ve Destek Programı*” ile 14 ülkede 72 proje destekleyerek gıda paketleri, kira, fatura desteği, hijyen ürünleri, maske ve koruyucu ekipman üretimi, gibi yardımları 200 bin insana ulaştırmıştır (Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, 2020).

Türkiye’nin kamu diplomasisi faaliyetleri içerisinde önemli araçlardan biri olan Türkiye Bursları ile Türkiye’nin uluslararası ilişkiler vizyonuna uygun nitelikte öğrenci yetiştirmeyi hedefleyen YTB, yurt dışına yönelik hizmetlerinde de Türkiye’nin “*barışçıl ve uluslararası kalkınmayı temel alan dış politika anlayışı ve tarihi sorumlulukları*” çerçevesinde hareket etmekte, dil ve kültür birikimini geliştirmeye yönelik alanlarda çalışmaktadır (Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, 2020).

Kurum dünyanın dört bir yanına dağılmış Türk nüfusları ile ulus ötesinde dayanışma bağları oluşturmak için çalışmakta, yurt dışında yaşayan diaspora Türklerinin ana vatana olan aidiyetlerini korumak, anadil, kültür ve kimliklerini muhafaza etmek için çalışmakta, aynı zamanda ikamet ettikleri ülkelerdeki toplumsal statülerini güçlendirmek için faaliyetler yürütmektedir (İletişim Başkanlığı, 2022b, s. 43).

Sonuç olarak YEE ve YTB gibi kurumsal yapılar Türk kültürünün teşviği konusunda önemli adımlar atmış, Türk kültürünün korunması, geliştirilmesi, gelecek nesillere aktarılması ve Türkiye'nin uluslararası arenada etkisinin artmasına yönelik faaliyetlerde bulunmaya devam edmektedirler.

1.5.1.1.2. Diziler

Türkiye özellikle son yıllarda yerli yapım Türk dizi ve filmleri ile ön plana çıkmış, küresel izleyicinin dikkatini Türk kültürüne ve yaşam biçimine çekmeyi başarmıştır. Türk dizi ve sinema sektörünün Türkiye'nin yumuşak gücünün en önemli unsurlarından biri olduğunu söyleyen İletişim Başkanı Fahrettin Altun, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi iş birliğinde düzenlenen 'Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Dizileri Çalıştayı'nda okunan mesajında şu ifadelerle yer vermiştir:

“Ülkemizin tarihi dokusunu modern çehresiyle birlikte anlatan Türk dizilerimiz 156 ülkeden yaklaşık 500 milyon seyirciyle buluşarak önemli bir başarı hikayesine imza atmıştır. Orta Doğu'dan başlayıp, Balkanlar ve Orta Asya ile devam eden başarı hikayemiz bölgesel ölçekli kalmayıp; artık Fransa'dan Japonya'ya, Şili'den Peru'ya, Hindistan'a kadar dünyanın dört bir yanına ulaşıyor. Türk dizi sektörü, 350 milyon doların üzerinde ihracat hacmiyle bu alanda Amerika'dan sonra ikinci sıraya gelmiş durumda” (İletişim Başkanlığı, 2019a).

2017 yılında uluslararası televizyon dizisi ihracatında Amerika'dan sonra ikinci sıraya yerleşen Türkiye'nin Amerikan televizyon prodüksiyonlarına alternatif içeriklerini 2018 itibarıyla dünyanın lider eğlence ağı Netflix'te izlemek mümkünken, 2008'de yalnızca 10 milyon dolar olan Türk dizilerinin ihracatı 2018 yılında 350 milyon dolara ulaşmıştır (Pothou, 2020). 2020-2023 yılları arasında Türk dizilerine olan talebin %184 oranında artması The Economist dergisine konu olmuş, Londra merkezli uluslararası yayıncı ABD ve Britanya'dan sonra Türkiye'nin en büyük üçüncü dizi ihracatçısı oluşunu göz alıcı manzaralara, lüks kostümlere, güzel ve yakışıklı oyunculara bağlamaktadır (Economist, 2024).

Dünyanın önde gelen TV içerik dağıtımçılarından Global Ajans'ın Türk dizileri satın alma biriminden sorumlu Şenay Filiztekin, küresel medya erişim hizmetleri sağlayıcısı Haymillan'a verdiği röportajda Türk dizilerinin başarısını üretimdeki yüksek standarttan, yaratıcı ve yenilikçi senaryolara kadar farklı unsurlara bağlamış; çoğu dizinin Boğaz manzarasına sahip muhteşem evlerde veya nefes kesen mekanlarda geçtiğini, hikayelerin aşk, sadakat ve ihanetle birlikte sınıf ayrımını da dikkatlice işlediğini ve tüm bunların mükemmel prodüksiyon kalitesiyle buluştuğunda milyonlarca izleyiciyi kendine bağladığını ifade etmiştir (Haymillan, t.y.).

Türkiye 2000'li yıllardan itibaren dizi sektöründe varlığını hissettirmiş, daha evvelinde dizi ithal eden bir ülke konumundayken 'Deli Yürek' adlı dizi ile yerli üretim dizilerini ihraç etmeye başlamıştır (Arslan, 2022a). Sektör, Türkiye adına ekonomik bir açılım sağlarken, Türk kültürüne bir cazibe

oluşturması sebebiyle yumuşak güç potansiyeli taşımaktadır ve kamu diplomasisi alanında, özellikle kültür diplomasisi aracı olarak yadsınamaz bir önemi bulunmaktadır.

Yazar'a göre (2020b) Türk dizilerinin dış ülkelere açılmasının Türkiye'nin aktif bir dış politika anlayışını benimsediği bir döneme karşılık gelmesi ile birlikte, yerli üretim dizi filmler sayesinde Türkiye'nin yumuşak güç kapasitesi önemli bir artış kaydetmiştir. Öyle ki, Türk dizilerinin oluşturduğu yumuşak güç, bugün dünya çapında birçok coğrafyada yabancı halkları Türk toplumunun kültürel değerlerine, yaşam tarzına ve tarihsel zenginliklerine hayran bırakmakta, belli bir ölçüde kültür diplomasisi aracı olarak hizmet etmektedir (s. 530). Türk yapımı diziler, özellikle Ortadoğu, Balkanlar ve Türk dilinin konuşulduğu Orta Asya ülkelerinde popülerleşirken, tarihi ve kültürel bağlar, ortak gelenekler ve işlenen evrensel temalar nedeniyle birçok farklı bölge ile de yakınlık kurmakta, doğu batı sentezi oluşturan senaryoları aracılığıyla Türkiye'yi önemli bir turizm merkezi haline getirmektedirler (Çapık & Dulupçu, 2023). Nitekim Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun, Türk dizilerinin Orta Doğu'ya açılmasını takip eden ilk dört yılda bölgeden gelen turist sayısında yüzde 100'ün üzerinde artış olduğunu ve Müslüman olmayan Balkan ülkelerinde henüz Türkiye'yi görmemiş ancak Türk dizileri izleyen seyircilerin yüzde 80'den fazlasının Türkiye'yi ziyaret etmek istediğini belirtmiştir (İletişim Başkanlığı, 2019a).

Türkiye'de televizyon filmi ve bilgisayar oyunu gibi yaratıcı endüstrilerdeki ihracat 1 milyar doların üzerinde dalgalanırken Merkez Bankası verilerine göre dizi alanında 2022 ihracatı 527 milyon dolar olarak belirlenmiştir (Kaya M. , 2023). Dünyanın birçok ülkesinde film ve dizi sektör temsilcilerine ev sahipliği yapan MIPCOM gibi uluslararası fuarlarda Türkiye, her yıl ürettiği yaklaşık 50 dizi ve küresel çaptaki yüz milyonlarca izleyicisiyle dikkatleri üzerine çekmekte, içerikleri her geçen gün zenginleşen Türk dizileri Şili'den İspanya'ya, Rusya'dan Hindistan'a kadar 152 ülkede 700 milyondan fazla seyirciyle buluşmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023). Dizi filmlerinin ihracat hacmi her geçen yıl büyüyen Türkiye, bu alanda dünyanın en önde gelen ülkeleri arasında yer alırken diziler ülkenin yumuşak gücü olarak turizm, moda, müzik, gastronomi alanında Türk markalarına ilgiyi artırarak kültür diplomasisine önemli katkılar sağlamaktadır.

Kendi hikayesini daha iyi anlatma gayreti içerisinde olan Türkiye, arzuladığı imajı oluşturmak, ülke tanıtımını yapmak ve dostane ilişkiler kurmak için kamu diplomasisi politikaları uygulamaktadır. Yumuşak güç unsuru olarak kabul edilen kültürel diplomasi TV programları ve dizi film sektöründen yararlanarak, yerel prodüksiyonlarda yansıttığı yaşam biçimini, ideolojik değerlerini, kültürünü bir çekim enstrümanı olarak kullanarak izleyici kitlesi üzerinde cazibe oluşturmaktadır. Nitekim Türk dizileri yumuşak gücün yeni elçileri olarak bir çekim merkezi ortaya çıkarmış, Türkiye'nin kültürel değerlerini, yaşam tarzını, dilini, müziğini ve mutfağını dünyaya tanıtmak için önemli bir araç haline gelmiştir. Diziler ülkeye karşı turistik ilgiyi artırırken, yabancı halklar Türkiye'ye ve Türk halkına karşı

daha olumlu algı geliştirmeye başlamıştır. Demirel (2023) Türk dizilerini ve filmlerini izleyerek yabancı dil olarak Türkçe öğrenen on iki öğrenci ile görüşmeler yapmış, deneyimleri üzerinden Türk dizi ve filmlerinin Türkçe öğrenme sürecindeki rolünü ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre öğrenciler Türk dizi ve filmleri eğlenceli, heyecan verici, bağımlılık yapıcı bulmuş; Türk dilini, kültürünü, tarihini, coğrafyasını öğretici araçlar olarak değerlendirmiş; bu dizi ve filmleri Türkçe öğrenme, Türk kültürünü deneyimleme, Türkçe iletişim kurma, Türkçe müzik dinleme, Türkiye'ye seyahat etme konularında teşvik edici/özendirici araçlar olarak tanımlamıştır (s. 49).

2009 yılından itibaren dünya çapında Türkçe öğretimine yönelik faaliyetler yürüten Yunus Emre Enstitüsü, Türkçe kurslarına katılan kursiyerlerle 'yabancıların Türkçe öğrenme sebepleri' hakkında bir çalışma yapmış, çalışmaya geniş bir coğrafyada 100'e yakın ülkeden farklı yaş ve meslek gruplarına ait 200'den fazla kursiyer katılmıştır (Yeşil Niksar, 2023). Türkçe öğrenenler arasında Türk dizi ve filmlerini izledikten sonra Türk kültürüne hayranlık duymaya başlayarak Türkçe öğrenmek isteyenlerin dışında, geleneksel Türk el sanatları kursuna katıldıktan sonra Türkçe öğrenmeye ilgi duyan, Türkiye'nin konumu, coğrafi zenginlikleri, kültürel mirası, tarihi, edebiyatı, sanatı ve yemekleri dolayısıyla da Türkçe öğrenen kursiyerler bulunmaktadır (Yeşil Niksar, 2023).

Örneğin Kuala Lumpur Yunus Emre Enstitüsü'nde kurslara katılan Malezyalı Marya, "*Türk dizilerini izleyerek ve Türk müziklerini dinleyerek büyüdüm. Lise son sınıf öğrencisiyim ve eğitimime Türkiye'de devam etmeyi planlıyorum. Tutkuyla bağlandığım Türkçeyi Türkiye'ye gittiğimde akıcı bir şekilde konuşmak istiyorum*" açıklamasında bulunmuştur (Başak Gazetesi, 2023).

Arslan (2022b) Türkiye'de eğitim gören 30'un üzerinde ülkeden 662 yabancı uyruklu öğrenci ile anket gerçekleştirmiş ve Türkleri tanımlamalarında *Muhteşem Yüzyıl*, *Kurtlar Vadisi*, *Diriliş Ertuğrul*, *Kara Sevda*, *EDHO (Eşkya Dünyaya Hükümdar Olmaz)* gibi Türk dizilerinin katkı düzeyinin oldukça yüksek olduğunu (%34,6) görmüştür. Öğrencilerin Türkiye'yi tanımlamalarında kendi ülkelerindeki haberler ve Türk dizileri etkin bir rol oynamış, Türkiye'yi modern/çağdaş ve muhafazakar şeklinde, Türk insanını ise yardımsever, cesur ve yakışıklı/güzel gibi olumlu sıfat/unsurlarla tanımlamışlardır. Katılımcılar bu dizileri izleme sebepleri arasında en çok dil öğrenmeyi göstermiş, Türkiye ve Türk kültürüne ilgi ve merak da dizilerin izlenme sebepleri arasında yer almıştır. Arslan (2022b) araştırmasındaki nitel ve nicel verilerden hareketle Türk dizilerinin Türkiye'nin yumuşak gücünü artırdığını, Türkiye'nin tanıtımında ve imajını artırmada önemli bir faktör olduğunu belirtmiştir. Çalışma Türk dizilerinin, Türk insanının yaşam tarzlarını, algılarını ve fikirlerini, yabancı uyruklu öğrenciler örnekleminde, kademeli olarak etkilediğini, Türk toplumunda kültürel, algısal ve bir parça da ideolojik bir dönüşüm getiren güçlü bir yumuşak güç faktörü olduğunu ortaya koymuş, Türk dizilerinin Türk imajının oluşturulması, güçlendirilmesi ve hatta pazarlamasının yapılması açısından önem arz ettiğini göstermiştir (s. 283-286).

Küresel çapta talep gören Türk dizileri, yabancı halkları Türkçe öğrenme konusunda motive etmiş, turistik ilgiyi artırmış, Türkiye'nin kültürel değerlerini, yaşam tarzını ve imajını dünyaya tanıtmıştır. Bir yumuşak güç aracı olarak Türk yapımı diziler yabancı kamular üzerinde algıların şekillenmesinde etkili olmaktadır. Bu durum Türkiye'nin uluslararası arenada imaj ve itibarını güçlendirmeye de katkıda bulunmuştur.

1.5.1.1.3. TRT

Kamu diplomasisinin ülkenin lehine oluşturulmasında uluslararası iletişim araçlarının rolü büyüktür. Radyo, televizyon ve internet haber siteleri büyük kitlelere ulaşma kapasiteleri bakımından farklı bir misyon üstlenmiş durumdadırlar. Öyle ki Amerika Soğuk Savaş esnasındaki ideolojik savaşta ulusal çıkarlarını korumak ve Sovyetler Birliği'ne karşı “*kalp ve zihin savaşını*” kazanmak için 1953 yılında ABD Bilgi Ajansı'nı, *United States Information Agency* (USIA) kurmuş, açık/örtülü propaganda operasyonlarını, uluslararası yayıncılık ve yerel medyayı etkileme faaliyetlerini ve kültürel etkinliklerini 1999'a kadar bu kurum aracılığıyla yürütmüştür (Aydınlı, 2021). 1 Ekim 1999 tarihinde USIA'nın kamu diplomasisi ve halkla ilişkilere yönelik görevleri yeni oluşturulan ve Eğitim ve Kültür İşleri, Halkla İlişkiler ve Uluslararası Bilgi Programlarından sorumlu Dışişleri Bakanlığı Müsteşarına (Under Secretary for Public Diplomacy) verilmiştir.

Amerika'nın imajını, kültürünü ve politikasını Amerika sınırları ötesine eğitimsel, kültürel ve bilgilendirici faaliyetlerle taşıyan USIA, aynı zamanda yabancı ulusların Amerikan politikasına karşı tutumlarını ana vatana raporlayarak tavsiyelerde bulunmuştur (Aydınlı, 2021). 1950'lerin sonunda 50'den fazla dilde ve 300'den fazla yurtdışı ofiste operasyon kapasitesi sağlayan USIA'nın en başarılı faaliyetlerini kütüphaneler ve değişim programları olarak zikreden 15 yıllık USIA yetkilisi ve eski diplomat Wilson Dizard (2004) “*Kamu Diplomasisinin Keşfi: Amerikan Enformasyon Dairesi'nin Hikayesi*” adlı kitabında Polonya'da komünizm sonrası kurulan kabinede bakanların yarısının USIA değişim programı mezunu olduğunu, Güney Afrika'da USIA kütüphanelerinin siyahilere kapılarını açmasıyla üstün başarı gösterdiğini fakat Vietnam'daki operasyonların muazzam kaynak yatırımlarına rağmen başarısızlıkla sonuçlandığını yazmıştır (Dizard, 2004).

Türkiye'de YTB Türkiye Bursları ile Türkiye'nin uluslararası ilişkiler vizyonuna uygun nitelikte öğrenci yetiştirmek için çalışmalar yürütürken, “*Türkiye'nin ekranı*” olarak bilinen Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) da Türkçe'den farklı dillerde yayın yapan televizyon kanalları TRT Avaz, TRT Kürdi, TRT Arabi ve TRT World aracılığı ile muhatap devletlerin halklarından hedef kitle olarak kabul edilen kesimlere ulaşmakta kamu diplomasisi açısından önemli bir role sahip olmuştur.

Kamu diplomasisini günümüzde medya ve iletişim araçları üzerinden yürütülen algı operasyonları çerçevesinde de değerlendirebilmek mümkündür. Alparslan Nas (2017), medyanın bir ulusun arzu edilen imajı oluşturmadaki önemini şöyle ifade etmiştir:

“Medya, ulus marka imajı doğrultusunda son derece önemli bir araçtır. İç ve dış kamuoyunda algı yönetimi bağlamında etkin olan medya, ulus marka imajının inşası, dönüşümü, sürdürülebilirliği veya olumsuz etkilenmesi gibi açılardan kritik işlev görmektedir... Bir ulusun, medya üzerinden olumlu veya olumsuz anlamlar doğrultusunda bilinmesi, tanınırlık edinmesi ve belirli bir imajla ilişkilendirilmesi mümkün hale gelmektedir” (Nas, 2017, s. 45).

Küresel çağda devletler birbirlerine karşı uluslararası yayın yapan haber ajansları ve televizyon kanalları aracılığıyla kamu diplomasisi faaliyetleri yürütmektedirler. Çok yaygın ve erişimi kolay olması nedeniyle televizyon ikna etme, imaj oluşturma ve sempati kazandırma özelliğine sahiptir (Kınay, 2018). Haber ajansları ve medya organları ile kitlelere verilen mesajlar, hedeflenen kamuyu etkileyip ikna ederek rızasını ve desteğini kazanmak, olumlu kanaat ve kamuoyu oluşturmak için kullanılmaktadır.

Türkiye’nin ilk uluslararası haber platformu olarak 2015 yılında kurulan TRT World’ün “merkeze insanı koyarak”, ilgili taraflarından ziyade olayların insanları ne derece etkilediğini ele alan haber anlayışıyla diğer küresel medya organlarından farklı olarak haberciliğe yeni bir bakış açısı getirdiğini söyleyen İbrahim Eren (2018), 2017-2021 yılları arasında TRT Yönetim Kurulu Başkanı ve Genel Müdürlük yapmış, Türkiye’nin jeopolitik ve jeokültürel değerlerinden beslenen yayın organının dünyadaki olaylara farklı gözle bakma potansiyeli sunduğunu ve TRT World’ün kendine özgün medya girişimi modeliyle çıkar gruplarına değil, insana öncelik tanıdığını, her hikayenin insani tarafına ışık tuttuğunu ifade etmiştir (TRT, 2018).

TRT World’ün gerek program geçişlerinde gerek kurumsal iletişim meteryallerinde (kartvizit, broşür, sunum vb.) en sık kullandığı slogan “Where news inspires change” (Haberin değişime ilham verdiği yer), izleyiciye “sadece izlemekle yetinme ve haberlerde olan bitene seyirci kalma” mesajını verirken değişime ve eyleme davet etmektedir. TRT World kendini çözümün bir parçası olmaya adayarak, güncel, kültürel, politik, ekonomik ve sosyal çıkmazlara küresel çözümler aramak amacıyla 2017 yılında Forum geleneğini başlatmıştır. Her yıl dünyanın dört bir yanından yüzlerce siyasetçi, iş adamı, akademisyen, aktivist, gazeteci ve kanaat önderini İstanbul’da bir araya getiren TRT World Forum, pandemi sürecinde iki yıl çevrimiçi gerçekleşmiş, 2022’ten itibaren yüz yüze düzenlenmeye devam etmektedir.

Günümüzün küresel sorunlarına ışık tutan bu uluslararası etkinliği, eski TRT Yönetim Kurulu Başkanı ve Genel Müdürü İbrahim Eren (2018), şu şekilde açıklamıştır:

“Her yıl düzenli olarak gerçekleştirmeyi planladığımız TRT World Forum’da haberlere konu olan insani krizleri tüm detayları ile tarafsız bir şekilde takip etme sorumluluğunu üstlenerek, dünyanın gündeminde yer edinen sorunlara yönelik farkındalık yaratmayı hedefliyoruz. Dünyanın dört bir yanından alanında uzman fikir liderlerini bir araya getirerek hem küresel gündeme yönelik çözümler üretme ve aksiyon almaya öncülük edecek bir platform oluşturduk. Küresel konuların derinlemesine analiz edileceği TRT World Forum, profesyonel konuşmacıları ortak akıl ve strateji geliştirmeye davet ediyor” (Milliyet, 2018).

TRT World; şifresiz yayın, kablolu yayın ve uydu yayını da dahil olmak üzere, geleneksel medya, mobil cihazlar, masaüstü cihazlar ve sosyal medya gibi dijital platformlar aracılığıyla İstanbul, Londra ve Washington haber stüdyolarından yayın yapmaktadır.

Dünya haberciliğine Türkiye’nin bakış açısını kazandırmak için yola çıkan kanal, küresel gündeme oturan Zeytindalı Operasyonu, 15 Temmuz Darbe Girişimi, Kaşıkçı Cinayeti ve son yıllarda yaşanan mülteci krizlerinde Türkiye’nin bakış açısını uluslararası seyirciye sunan ve geriye dönük kaynak niteliğinde bir arşiv oluşturmaktadır. Bu bağlamda TRT World’ün Türkiye’nin bölgedeki artan öneminden ve küresel siyasette artan etkisinden yola çıkarak Türkiye’nin hikayesini etkin bir şekilde anlatmaya yönelik yayınları ve Türkiye’nin tanıtımına yönelik kültür, sanat ve seyahat programları Türkiye’nin yumuşak güç kapasitesini arttırmaya yönelik kamu diplomasisi faaliyetlerinde yer almaktadır.

İletişim dili, uluslararası dil veya dünya dili olarak adlandırılan İngilizce dilinde yayın yapan TRT World ve TRT World Radio dışında TRT, 41 dil ve lehçede dünya çapında yayın yapmaktadır; TRT Avaz, TRT Arabi, TRT Kürdi, TRT Russian, TRT Deutsch, TRT Français ve TRT Balkan kanalları farklı coğrafyalara hitap eden ve bu sayede kamu diplomasisi faaliyetlerine katkı sağlayan yayınların başında gelmektedir (İletişim Başkanlığı, 2022b, s. 49)

1.5.2. İnsani Yardım

Türkiye, insani yardım konusunda özellikle Müslüman ülkelere yardımda, Asya’dan Afrika’ya dünya genelinde en fazla operasyon gerçekleştiren ülkeler arasında dikkat çekmektedir. Son yıllarda insani yardımın bir dış politika aracı olarak kullanılmasıyla, sadece yardıma muhtaç ülkelere değil, ayrıca gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere de yardım eli uzatılmıştır.

İnsani yardım açısından Türkiye’nin Afrika’da yürüttüğü faaliyetleri inceleyen Gümrükçüoğlu (2019), yürütülen yardım projelerini *“Türkiye’nin, insani yardım mekanizmasını, artık sadece insani şartların iyileştirilmesi adına kullanmamakta, aynı zamanda kendi siyasi nüfuzunu yerleştirmek adına da kullanmaktadır. Fakat Türkiye, bu konuda saldırgan değil, son derece barışçıl ve insani bir politika izlemektedir”* şeklinde değerlendirmiştir (Gümrükçüoğlu, 2019, s. 32).

Türkiye'nin yakın geçmişte yaptığı insani yardım faaliyetlerini, 2004 sonunda meydana gelen Güneydoğu Asya depremi, 2005'teki Pakistan depremi, 2006'da Lübnan'da yaşanan insani kriz, 2010 yılında meydana gelen Haiti ve Şili depremleri ile Pakistan'da yaşanan sel felaketi, 2011 yılında meydana gelen Japonya depremi, 2011'den beri devam eden Suriye krizi, 2013 yılında Filipinler'de meydana gelen tayfun, 2014 yılında Balkanlar'da meydana gelen sel felaketi, 2015'de Nepal depremi ile Irak'taki çatışma kaynaklı insani kriz, 2015 ve 2016'da Yemen ve Libya'daki insani kriz, 2016'da Makedonya'daki sel felaketi, 2021'de Afganistan'da Taliban'ın yönetime gelmesi ile yaşanan göç krizi ile Gazze'ye uzun süredir yapılan yardımlara ilave 2023 yılının sonunda patlak veren kriz sonrasında gerçekleştirilen yardım operasyonları olarak sıralayabiliriz.

Bu bağlamda, Türkiye'nin insani yardımları son dönemde artarak devam etmektedir. 2017 yılında Kolombiya ve Gürcistan'da, 2018 yılında Vietnam, Laos ve Endonezya'da, 2019 yılında ise Mozambik'te meydana gelen sel felaketi, orman yangını, deprem gibi doğal afetler nedeniyle nakdi ve ayni yardımlar gerçekleştirilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, t.y.b). Bir diğer örnekte ise *'SETA Küresel Belirsizlik Ortamında Türk Dış Politikası'* konulu panelde, insani yardımlarla ilgili konuşan Dönemin Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, Türkiye'deki Suriyeliler dışında *"Suriye'de 9 milyon Suriyeliye içeride ve dışarıda insani yardımlar ulaştırıyoruz ve toplamda da Suriye'ye ulaşan yardımların yüzde 80'i bizim üzerimizden geçiyor, bu anlamda uluslararası toplumda da iş birliği içindeyiz,"* ifadelerini kullanmıştır (Dışişleri Başkanlığı, 2020).

Türk kuruluşları tarafından yürütülen insani yardım faaliyetleri, özellikle devletin proaktif dış politikası çerçevesinde, ilk olarak siyasi, tarihi, etnik, dini ve kültürel bağların bulunduğu Balkanlar, Orta Doğu ve Kuzey Afrika gibi yakın bölgelere odaklanmıştır. İkinci aşamada ise, aynı dikkatli yaklaşımla ve ihtiyaç durumlarına göre Uzak Doğu ve diğer coğrafyalara da insani yardım genişletilmiştir (Eren E. , 2017, s. 44). Nitekim Afrika kıtası insani yardım alanında Türkiye'nin ana odak noktalarından biri olmuştur. Türkiye, 2019 yılında yaşanan kasırga nedeniyle Mozambik'e, aynı yıl Burkina Faso, Cezayir, Cibuti, Çad, Etiyopya, Gambiya, Güney Sudan, Kamerun, Komorlar, Namibya, Nijer, OAC, Somali, Sudan, Tanzanya ve Tunus'a Sağlık Bakanlığı aracılığı ile acil yardım sağlamıştır. 2021 yılında Güney Sudan, Mozambik ve Madagaskar gibi acil yardıma muhtaç Afrika ülkelerine yardım edilirken, Temmuz 2022'de Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye'nin Somali'ye kalkınma yardımı olarak halihazırda bir milyar dolardan fazla harcama yaptığını açıklamıştır (TRT Afrika, 2023).

Türkiye, son yıllarda insani yardım konusunda dünyanın en aktif ülkeleri arasında gösterilmektedir. Tarih boyunca Türk milletinin dini ve kültürel gelenekleri dolayısıyla yardım uzatan el olma konusundaki duyarlılıkları insani yardım faaliyetlerine yön vermiştir. Öte yandan, yapılan yardımlar ülkenin nüfuz alanını genişletmiş, bölgesel liderlik rolünü güçlendirmiş ve ülkenin yumuşak

gücünün önemli bir bileşeni olmuştur. Bu yardımlar, Türkiye'nin imajını iyileştirmekte, yabancı halklar üzerinde dostluk ve sempati kazandırmakta ve uluslararası alandaki etkisini artırmaktadır. Ulusal ve küresel bir vicdan çerçevesinde topluma ve insanlığa karşı yapılan yararlı hizmetler, insani yardımlar devlet eli ile ilgili kurumlar tarafından yapılırken, sivil toplum kuruluşları (STK) da küresel yardım faaliyetleri alanında önemli birer aktördür.

Mortaş ve Başarır (2023) Türk insani yardım kuruluşlarının yurt dışında yürüttüğü sosyal sorumluluk faaliyetlerinin Türk kamu diplomasisine hangi faktörler üzerinden yansıdığını tespit etmek için Türkiye üniversitelerinde eğitim gören yabancı uyruklu öğrenciler ile görüşerek anket tekniği ile veri toplamıştır. 593 katılımcıdan toplanan veriler analiz edildiğinde “*Türkiye ile yakın ilişkiler geliştirilmesine; ticaret, turizm ve uluslararası konularda yardımlaşma ve işbirliği yapılmasına katılımcıların oldukça müspet yaklaştıkları*” gözlemlenmiştir (Mortaş & Başarır, 2023, s. 299). Türkiye'nin sosyal sorumluluk çalışmalarının ülkeye olan bakışı olumlu yönde etkilediği belirtilirken, yapılan insani yardımların, ülkenin imaj ve itibar, çekicilik ve güven, tutum ve davranış, kültürel benimseme boyutlarında pozitif yönde etkide bulunduğu dair çıkarımlar yapılmıştır (Mortaş & Başarır, 2023, s. 300).

Kamu diplomasisi alanında Türkiye, hem devlet düzeyinde hem de Türk sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yoğun çalışmalar yürütmüş, yaptığı insani yardım faaliyetleri ile uluslararası raporlarda üst sıralarda yer almıştır. İngiltere merkezli “*Development Initiatives*” kuruluşu tarafından hazırlanan Küresel İnsani Yardım Raporuna göre Türkiye, 2021 yılında gayri safi milli hasılasının (GSMH) %0,86'sını insani yardım için ayırarak 2015'ten beri sahip olduğu “dünyanın en cömert ülkesi” konumunu sürdürmüştür. ABD 9 milyar 768 milyon dolar insani yardım sağlayarak listenin birinci sırasında yer alırken, Türkiye 5,587 milyar dolar tutarındaki insani yardımla 2021 yılında en fazla insani yardımda bulunan ülkeler sıralamasında ikinci sırada yer almıştır (Anadolu Ajansı, 2022). Türkiye, 2014 yılından itibaren insani yardım alanındaki faaliyetlerini neredeyse ikiye katlamış, 2015'ten bu yana “dünyanın en cömert ülkesi” olma statüsünü korumaktadır (TRT Afrika, 2023).

Kurumun Küresel İnsani Yardım 2023 verilerine göre, 2022 yılında insani yardım ihtiyaçlarını belirleyen başlıklar Ukrayna-Rusya Savaşı, ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi ile gittikçe kötüleşen siyasi ve toplumsal durum, Suriye'de ve Afrika'da devam eden çatışmalar ve Türkiye'de yaşanan deprem olmuş, mevcut insani yardım sistemi ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalmıştır. Küresel düzeyde gittikçe artan, uzun vadeli krizler ve savaşlar, tüm insanlığın günün birinde doğal felaket, savaş ya da çatışmalardan etkilenecek insani yardıma ihtiyaç duyabileceği ihtimalini hatırlatmaktadır.

Sonuç olarak Türkiye'nin insani yardımlar alanında dünyanın önde gelen ülkeleri arasında yer aldığını söylemek mümkündür. Türkiye, dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan insani krizlere hızlı ve

etkin bir şekilde müdahale etmiş, acil durum yardımlarının yanı sıra kalkınma yardımları ile altyapı projelerini desteklemiştir. Türkiye bu alanda cömertliği ve özverili çalışmaları ile anılmasına rağmen, yaptığı insani yardım faaliyetleri kimi zaman sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmadığı veya arkasında siyasi saikler bulunduğu yönünden eleştirilere maruz kalmıştır. Buna rağmen bu çalışmaların uluslararası kurumlar tarafından tanınması ve Türkiye'nin en çok insani yardım yapan ülke sıralamalarında zirvede yer alması, ülkenin uluslararası alandaki saygınlığını ve itibarını artırmaktadır.

1.6. Kamu Diplomasisinde Güç Kavramı

Küresel bağlamda teknoloji, medya ve iletişim araçlarında yaşanan gelişmeler, uluslararası arenada ortaya çıkan yeni aktörler ve örgütler, uluslararası ilişkilerde güç kavramının tanımının ve kullanımının da bu unsurlara bağlı olarak evrilmesini sağlamıştır. Güç, iktidar ve hükmetmek gibi kavramlar birbirlerinin yerine sıkça kullanılırken, kelime anlamı itibarıyla güç kuvvet ve etki yapabilme yeteneğini ifade eder (Demirtepe & Özertem, 2013). Uluslararası ilişkiler alanındaki en temel açıklayıcı kavramlardan biri olmasına rağmen gücün herkes tarafından kabul edilen net bir anlamı bulunmamaktadır.

Uluslararası politika analizlerinde sıkça başvurulanan güç, merkezi bir hükümet veya otoritenin olmadığı anarşik uluslararası ilişkiler ortamında kendi başının çaresine bakmaya ve güvenlik önlemini almaya zorlanan devletlerin güvenliği sağlamak için sahip olmaya çalıştığı kudrettir. Fakat sahip olunmak istenen bu gücün neleri ihtiva ettiği ve nasıl ölçülebileceği konusunda net bir uzlaş yoktur. Nye'a (1990) göre güç hava durumu gibidir; hakkında herkes konuşur fakat çok az insan işleyiş mantığını anlayabilmektedir. Özdemir'e (2008) göre gücün tanımlanmasına ilişkin iki temel zorluk: kavramın geniş kapsamı ve belirsiz niteliğinin tanımlamalarda çok sayıda unsur -neredeyse bir ülkenin sahip olduğu hemen hemen her şeyi- dikkate almayı gerektirmesi ve gücün zaman ve sistemik ilişkilerin yapısına göre nitelik ve içerik değiştirmesidir. Tarih boyunca Sanayi Devrimi'ne kadar ulusal gücün en belirleyici unsuru askeri güçken, Sanayi Devrimi ile birlikte ekonomik kapasite; endüstriyel üretim kapasitesi, yeni teknolojileri üretme ve onlara ayak uydurma kapasitesi- gücü tanımlamış, günümüz bilgi çağında uluslararası iletişimin artışıyla bilginin kontrolü ve kamuoyunu yönlendirme yeteneği, ulusal gücün dayanağına dönüşmüştür.

Uluslararası ilişkiler ve uluslararası politika kavramlarının birbirlerinin yerine kullanıldığını belirten Kurubaş (2014), uluslararası politikayı *“egemen-bağımsız-ulus devletler arasında ulusal çıkarlar etrafında gelişen güç mücadelesi ve bu ekseninde ortaya çıkan dünya ölçeğindeki siyasal durum”* olarak tanımlar (Kurubaş, 2014, s. 15). Güç en basit haliyle bir aktörün bir başka aktörün davranışlarını değiştirebilme yetisi olarak tanımlanabilir. İçinde bulunduğumuz uluslararası sistemde aktörler bilinçli

ya da bilinçsiz, birbirlerinin davranışlarını etkilemektedirler ve istemeseler dahi birbirleriyle iletişim kurmak zorundadırlar.

Dünya politikasının tarihsel değişimini değerlendirdiğimizde, uluslararası ilişkiler öncesi “*kopuk çok merkezli*” dönemin (İlk ve Orta Çağlar), çoğulcu ama birbiriyle etkileşimi olmayan kapalı sistemlerden oluştuğu görülür. Modern Çağ’da bu görünüm Batı merkezli bütüncül bir hal almış ve sonrasında Postmodern Çağ’la birlikte çoğulcu ve birbiriyle etkileşim halindeki açık sistemlerden oluşan “*bitişik çok merkezli,*” karşılıklı bağımlılığa dayalı çok yönlü ilişkilere evrilmiştir (Kurubaş, 2014).

17. yüzyılda Otuz Yıl Savaşları sonunda yapılan Vestfalya Barışı neticesinde modern devletler kurulmuş ve devletlerden daha üstün bir otoritenin olmadığı anarşik bir ortamda, çıkar ve güce dayalı bir ilişki biçimi, yani uluslararası ilişkilerin prototipi ortaya çıkmıştır. Vestfalya Barışı Avrupa’da savaşları sona erdirmese de hukuksal planda devletlerin eşitliğinin benimsendiği bir güç dengesi sistemine yol açmıştır. Fakat 20. yüzyılda yaşanan iki yıkıcı dünya savaşının ardından Avrupa devletlerinin birbirlerini frenlemek ve “*statükoyu korumak amacıyla oluşturdukları güç dengesine dayanan uluslararası sistemin temel ilkeleri*” (s. 33) değişmiş, Avrupa’nın dünya siyasetinde ve ekonomisinde başat olduğu dönem kapanmış ve dünya politikası güç merkezinin ABD ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’ne (SSCB) kaydığı yeni bir görünüm kazanmıştır. Bundan sonraki ‘*Soğuk Savaş*’ olarak adlandırılan süreçte, ABD ve SSCB’nin ideolojik, askeri ve ekonomik rekabeti bu çekişmeye Batı ve Doğu bloklarını da dahil ederek uluslararası sistemi iki kutuplu bir dünya düzenine dönüştürmüştür (Erhan & Özkoç, 2014).

1991 yılında SSCB’nin dağılması ve Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle ABD uluslararası sistemde tek süper güç haline gelmiş fakat uluslararası sistemin tek kutupluluğu ABD’nin Afganistan ve Irak’a askeri müdahalelerinden sonra diğer devletler tarafından sorgulanmıştır. ABD’nin askeri güce ve tek taraflı karar almaya dayanan dış politikasına karşın özellikle Ortadoğu’da bölgesel krizler yaşanmıştır. Milenyum ile birlikte, dünya ekonomisi küreselleşmenin etkisi altında hızla büyümüş, küresel iletişim daha yaygın hale gelmiş ve dünya toplumları arasındaki ağlar ve bağlantılar giderek güçlenmeye başlamıştır. Bu gelişmeler beraberinde uluslararası seyahat yoluyla yayılan salgın hastalıkları (örneğin SARS) ve bahsi geçen iletişim teknolojilerinin sunduğu tüm imkanlara rağmen ideolojilerin kutuplaşmasıyla yaşanan 11 Eylül Saldırıları’nı getirmiştir. El Kaide terör örgütünün yaklaşık 3,000 kişinin ölümüne neden olan saldırıların sorumluluğunu üstlenmesiyle, ABD yönetimi küresel çapta “Teröre Karşı Savaş” ilan etmiş, dönemin başkanı Bush olaylarla ilgili yaptığı gündeme oturan konuşmasında “ya bizimlesiniz, ya da teröristlerle” diyerek ABD dış politikasındaki tek taraflılığı gözler önüne sermiştir. Fakat Amerika’nın büyük ümitlerle başlattığı terörle mücadele savaşı ne

Afganistan'da ne Irak'ta kalıcı barışı sağlayamamış, aksine “*Büyük Ortadoğu coğrafyasındaki etnik ve mezhepsel çatışmalar ile terörizmi körüklemiştir*” (Erşen, 2014, s. 70).

2007’de ABD finans piyasalarında yaşanan ve etkisi tüm dünya ekonomisinde hissedilen kriz, kapitalist sistemin aksaklıklarını ortaya çıkarmış ve krizden etkilenen insanlar sokaklara dökülmüştür. Batı’da kitlesel gösteriler hız kazanırken Çin ve Hindistan ülke ekonomileri küresel krizden daha az etkilenmiş ve dünya ekonomik ekseninin Batı’dan Doğu’ya kayması söz konusu olmuştur. Ortadoğu ve Kuzey Afrika gibi değişime kapalı olduğu düşünülen coğrafyalardaki halk ayaklanmaları ise Arap Baharı’yla birlikte ulusaltı, ulusal ve ulusüstü birimlerden oluşan çok kutuplu bir dünya düzenine geçişi mümkün kılmıştır.

Uluslararası sistemde yaşanan tüm bu değişim süreçlerinde aktörler diğer devletlerin davranışlarını etkileme yetisi olan güçlerini kullanarak ulusal çıkar elde etmeye çalışmışlardır. Davranışsal olarak güç temelde ya sopa göstererek cezalandırmayla ya da havuç vererek ödüllendirme yoluyla kullanılır. Güç dengesi teorisi bu yöntemlerin yarattığı sonuçları açıklar fakat kimileri “*güç dengesinin devletlerin güvenliğinin ve dünya barışının en iyi güvencesi olduğuna inanır; başkalarıysa onun girdikleri savaşların çoğuna sebep olarak devletleri mahvettiğini düşünür*” (Waltz, 2010, s. 148). Güç dengesi teorisi devletlerin hedeflenen amaçlarına ulaşmak için elinin altındaki araçları iç çabalarla (ekonomik yetenek, askeri güç, akıllı stratejiler) ve dış çabalarla (ittifaklarını genişletme ve güçlendirme veya karşı tarafın ittifaklarını azaltmaya yönelik hamleler) makul biçimde kullandığı varsayımından hareket eder. Teori, uluslararası politikayı rekabetçi bir sistem olarak tasvir eder ve devletlerin sorunlarını çözmedeki yetenekleri ya da yeteneksizliklerinin onların hiyerarşideki mertebelerini belirlediğini savunur. Fakat Soğuk Savaş esnasında bu geleneksel güç anlayışı kökünden yıkılmış, güç homojen anlayıştan sıyrılmıştır. Tarih boyunca bir ulusun güçlü sayılması için çoğu zaman askeri, ekonomik ve politik güçlerin birbiriyle simetrik bir sentez oluşturması beklenirken, Soğuk Savaş devrinde bu kategoriler birbirinden bağımsız hale gelmiştir. Nitekim eski ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, askeri gücün siyasi nüfuzu garanti etmediğini, ekonomik devlerin askeri yönden zayıf olabileceğini ve askeri gücün ekonomik güçsüzlüğü gizlemeye yetmeyeceğini söylemiştir; “*Eski Sovyetler Birliği, askeri bir süper güç iken, ekonomik bakımdan bir cüceydi. Yine Japonya örneğinde olduğu gibi bir ülke ekonomik bakımdan bir dev iken, askeri bakımdan adı bile geçmeyebilirdi*” (Kissinger, 1994, s. 17).

Güç, bu yeni profilde değerlendirildiğinde, ekonomik ve siyasi alan uluslararası gündemde askeri kaygıların yerini almış, kimi devletler kendi sınırları dışındaki olayları çok az etkileme yeteneğine sahipken diğerleri muazzam bir nüfuz kazanmıştır. Amerikalı siyaset bilimci Joseph Nye (2005) bu durumu yumuşak güçle açıklamıştır. Yumuşak güç, bir ülkenin veya uluslararası politikadaki aktörlerin istediklerini zorla elde etme yöntemi yerine, sahip oldukları meşru siyasi ve kültürel değerleri, dış

politikada takip ettikleri ilkeleri kullanarak kendilerini cazibe merkezi kılmasından kaynaklanan gücünü ifade etmektedir. Güç kavramını daha iyi anlamak için uluslararası ilişkilerde gücün çeşitleri aşağıda açıklanmıştır.

1.6.1. Gücün Çeşitleri

Güç en genel anlamıyla bir başkasının davranışlarını etkileyebilme kapasitesidir. Uluslararası ilişkilerde güç kavramından bahsedildiğinde, literatürde ve uygulamada Amerikalı siyaset bilimci Joseph Nye'nin (2005) sert güç, yumuşak güç ve ikisinin birleşimi olan akıllı güç sınıflandırması ön plana çıkmaktadır (Nye J. , 2005).

1.6.1.1. Sert Güç (Hard Power)

Sert güç genellikle askeri müdahaleye, diplomatik kanalların etkili kullanılmasına ve ekonomik yaptırımlara dayanan güç olarak ifade edilmektedir. Klasik yaklaşımda askeri güç ve ekonomik kapasite gibi somut kaynaklar gücün diğer formlarına hükmeder ve askeri güç kapasitesi yüksek olan devletler uluslararası meselelerde söz sahibi olur.

Sert güç, devletlerin istediklerini elde etmek için havuç ve sopayı kullanmalarındır; sopa göstererek tehdit veya cezalandırma ile ya da havuç göstererek ödüllendirme üzerinden karşı tarafın fikir ve davranışları hedefleri doğrultusunda yönlendirilir. Cezalandırma, bir devletin askeri güç kullanımı, ekonomik yaptırımlar uygulama veya diplomatik yalnızlaştırma gibi yöntemlerle, diğer bir aktörün çıkarlarına kasıtlı olarak zarar vermek amacıyla kendi kaynaklarını kullanması sürecidir. Tehdit ise bu aygıtları kullanmadan veya sınırlı derecede kullanarak diğer aktörleri istenilen şekilde hareket etmeye sevk etmektir (Kadercan, 2014, s. 325).

Devletler zaman zaman bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü koruyabilmek için sert güç kullanır. Realist yaklaşım gücün bu materyal boyutuna dikkat çeker ve aktörlerin ekonomik, organizasyonel, demografik (nüfus, yüz ölçümü vb.) ve askeri kapasitesi üzerinde durmaktadır.

1.6.1.2. Yumuşak Güç (Soft Power)

Kamu diplomasisi, Soğuk Savaş'ın tek boyutlu ve indirgemeci ayrımlarının sona ermesiyle birlikte kullanımı yaygınlaşan “*yumuşak güç*” kavramıyla yakından ilgilidir. Yumuşak güç bir ülkenin diğer ülkeleri kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeye ikna etmek için dolaylı araçların kullanıldığı barışçıl bir yöntemdir.

İlk kez 1990 yılında Joseph S. Nye (2008) tarafından formülize edilen yumuşak güç kavramı, “istenileni elde etmek için başkalarını etkileyebilme yeteneği” dir (Nye J. , 2008). Soğuk Savaş sonrası Amerikan gücünü yeni bir perspektif bağlamında değerlendiren Nye (2008), uluslararası arenada askeri gücün önemini kabul eder fakat gücün iletişim, organizasyonel ve kurumsal yetenekler ve manipülasyonla nasıl kullanıldığının önem kazandığına işaret eder.

Nye’a (1990) göre güç ilişkiden gelir, kelimenin tanımı dahi arkasında bağlam barındırmaktadır. Soğuk Savaş sonrası güç ve etki yaratma kapasitesi geleneksel askeri yöntem ve imkanları aşmıştır. Ekonomik açıdan birbirine bağımlılık, çok uluslu aktörler, zayıf ülkelerdeki milliyetçilik, teknolojinin yayılması ve politik meselelerdeki değişim gücün difüzyonuna yol açmıştır. Gelişmekte olan ülkelerdeki modernleşme, şehirleşme ve artan iletişim, gücün hükümetlerden özel aktörlere kaymasına neden olmuştur. 19. Yüzyılda büyük güçler koloni devletlerini az miktarda askerle denetleyip yönetirken, milliyetçiliğin artmasıyla gelişmemiş ülkelerde uyanış hareketleri başlamıştır. Teknolojinin yayılması, üçüncü dünya ülkelerinin de silahlanmasını sağlamış ve 1950’de gerçekleştirilen askeri bir operasyonun, 1990’larda artık çok daha fazla maliyetler getirmesine yol açmıştır. Ayrıca ülkelerin anlaşmazlık yaşamasına sebep olan politik meselelerin doğası da değişmiştir. Ekolojik sorunlar; küresel ısınma ve asit yağmurları, Kazanılmış Bağışıklık Yetersizliği Sendromu (AIDS) ve benzeri salgın hastalıklar, uyuşturucu kaçakçılığı ve terörizm konuları uluslararası iş birlikteliklerini ve ulus ötesi birbirine bağımlılığı beraberinde getirmiştir. Uluslararası arenada bu değişen yapı ülkeleri iletişim, etkileşim, ikna ve işbirliği faaliyetlerine yönlendirmiştir. Ülkeler eğitim, kültür, sanat, spor gibi yumuşak güç potansiyellerini kullanarak diğer ülkeleri etkilemeye, ve bu süreçte kendi politikalarını onlara kabul ettirmeye çalışmışlardır. Ülkelere yumuşak güçlerini nasıl doğru kullanacakları konusunda rehberlik eden olgu ise izledikleri dış politikalar olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde, uluslararası yapıyı tehdit eden tek aktörün devlet olmadığını, yerel/toplumsal ve ya uluslararası örgütlerin de sistem içerisinde devletler kadar önemli olduğu, insan ve toplum kavramlarının devletlerden daha fazla ön plana çıktığı görülmüştür. İki kutuplu yapının sona ermesiyle uluslararası arenada güç farklı şekilde yorumlanmaya başlamış, örneğin salgın hastalıklar, göç, nüfus artışı ve iklim değişikliği gibi meselelerin askeri güç mekanizmaları ile çözülemeyeceği anlaşılmıştır. Savunma kavramının yerini güvenlik alırken, devlet içerisinde ve devletlerarasında yer alan kurumlar arasındaki karşılıklı etkileşim ve iletişimi ifade eden güvenlik yönetişimi önem kazanmıştır. Öte yandan ulus devlet kavramının zayıflaması ve askerî güvenliğin göreceli olarak önemini yitirmesiyle realizm teorisinin geçerliliği sorgulanmış, barış ve adalet ilkelerini arka plana atmakla, ortak çıkar kavramını göz ardı etmekle, ulus devlet kavramına aşırı vurgu yapmakla, güç bileşenlerinden sadece askeri güç kavramına yönelmekle ve uluslararası bütünleşme/işbirliği kavramlarını önemsememekle suçlanmıştır (Tokatlı, 2022, s. 394-396).

1990 yılı ve sonrasında ekonomik, toplumsal ve çevresel güvenlik kavramları devletlerarası ilişkilerde vurgulanmaya başlamış, Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel güvenlik yaklaşımı değişime uğramış, özellikle 11 Eylül terör saldırılarında düşmanın direkt tanımlanamaması asimetrik savaşları ön plana çıkarmıştır. Bu yeni dönemde küresel göç, hibrit/siber güvenlik, kitle imha silahların yayılması ve terör sorunları en büyük güvenlik tehditleri arasında yer almaktadır. Soğuk Savaş sonrası yeni dünya düzeninde Batılı güçlerin sistem içerisindeki konumu zayıflarken yeni güçler yükselişe geçmiş ve güç merkezi Batı'dan Doğu'ya doğru kaymaya başlamıştır. Daha önce ABD'nin liderliğinde devam eden tek kutuplu dünya düzeni yerini değişen çok kutuplu bir yapıya bırakmıştır (Tokatlı, 2022, s. 397-399).

Nye'a göre (1990) ulus devletler sistemde başat aktörler olsa da sivil kurum ve ağların işlevselliği yadsınamaz düzeydedir. Ülkelerin etkili iletişim kurabilme yetenekleri; medya, spor, sanat, turizm, eğitim ve ticari ilişkileri askeri ve ekonomik güçlerinin tamamlayıcı birer unsur olarak değerlendirilmektedir.

Nye (2007) bir ülkenin yumuşak güç kaynaklarını üç başlıkta ele almaktadır: kültür (başkalarına çekici geldiği takdirde), siyasi değerler (yurt içi ve yurt dışında onlara uygun yaşandığında) ve dış politika (diğerleri tarafından meşru ve ahlaki bir otorite olarak değerlendirildiğinde) (Nye J. S., 2007). Yumuşak güç bir ülkenin kültür, siyasi değerler ve dış politikasıyla diğer ülkeleri cezbetme ve etkileme yeteneğidir.

Kamu diplomasisi ile hayat bulan yumuşak güç uygulamaları, uluslararası meşruiyet kazanma süreçlerine zor kullanmaya gerek kalmadan hedefleri kendine çekme yoluyla elde etme becerisini ifade eder (Sancar, 2012). Soğuk Savaş sonrasında gündeme gelen yumuşak güç kavramı, askeri ve ekonomik kurumlardan oluşan 'sert güç' kavramının aksine, kültürel ve politik değerler aracılığıyla başkalarının tercihlerini şekillendirme yeteneğine dayanmaktadır (Nas, 2017). İkna etme ve kendine çekme maharetini elinde bulunduran yumuşak güç, kaynakları açısından böyle bir cazibeyi teşkil eden milli kültür, tarih, ülke içi ve dışı uygulanan politikalar ve uluslararası arenadaki duruşuyla ortaya çıkmaktadır (Sak, 2014).

Nye zorlama ve teşvik gibi klasik güç uygulamaları yerine, *"istenileni, zorlama ve para karşılığında ziyade, sahip olunan cazibe/çekicilik ile elde etme yeteneği"* olarak tanımladığı yumuşak güç yaklaşımını geliştirmiştir (Nye J. , 2005). Bu argümanını ailelerin genç çocuklarını terbiyesi örneğiyle pekiştirmiştir. Birçok ebeveyn çocuklarını sürekli aktif bir şekilde kontrol altında tutmak yerine, çocuklarının inanç ve seçim yönelimlerini şekillendirmenin onlara daha etkili ve uzun vadeli bir güç kazandırdığının farkında olarak hareket etmektedir. Politik liderler için de aynı şey söz konusudur; çekici fikirler ve siyasi gündemi belirleme tartışmanın çerçevesini belirler ve bu durum diğer aktörlerin seçim ve eğilimlerini şekillendirmektedir (Nye J. , 1990, s. 166).

Nye (2005)'ın ifadesi ile dünya düzeni üç boyutlu bir satranç tahtası gibidir ve başarı hem yatay hem de dikey yönde ilerlemeyi gerektirmektedir. Klasik askeri meselelerin yer aldığı üst tahta için tek kutupluluk ya da hegemonyadan bahsedilebilirken, devletlerarası ekonomik ilişkileri kapsayan ortanca tahta için hegemonya yerine çok kutuplu güç dağılımından bahsedilebilmektedir. En alt tahtada ise terörizm, iklim değişikliği, uluslararası suçlar ve bulaşıcı hastalıkların oluşturduğu ve gücün kaotik bir biçimde devlet ve devlet dışı aktörler arasında geniş yelpazeye yayıldığı, uluslar ötesi mesele ve aktörlerden bahsedilebilmektedir. Nye'a (2005) göre dünya liderlerinin çoğu halen üst tahtadaki askeri varlıklar ve klasik askeri güç üzerine odaklanmakta ve zorunlu olanı yapmayı yeterli olmakla karıştırarak üç boyutlu bir oyunda tek boyutlu oyuncu durumuna düşmektedirler. Nye (2005) uzun vadede bu bakış açısının sadece kayıplara sebep olacağını belirtirken, özellikle en alttaki uluslar ötesi tahtanın yumuşak güç gerektirdiğini belirtmektedir (Nye J. , 2005).

21. yüzyılın son çeyrek asrında içerisinde soğuk savaş döneminin başlıca aktörü olan ulus-devletlerin ve bölgesel blokların yanına medya, kamuoyu araştırmaları, insan hakları örgütleri ve STK'lar gibi yeni aktörler eklenmiş ve bu küresel sistemin daha dinamik, çok boyutlu ve daha az kontrol edilebilir bir nitelik kazanmasını zorunlu hale getirmiştir. Ekonomik kaynaklar, uluslararası kurum ve kuruluşlar, medya, popüler kültür, girişim ve seyahat özgürlüğü gibi jeopolitik sistemi oluşturan unsurlar tek bir merkezden yürütülemez hale gelmiş ve dünya kamuoyu, ülkelerin dış politikalarını belirlerken ve uygularken dikkate almak zorunda oldukları önemli referans noktalarından biri haline gelmiştir (Kalin, 2020).

Hükümetler askeri ve ekonomik güçlerini tehdit, zorlama, teşvik veya yaptırımlar için kullanırken, yumuşak güçlerini değerleri, kurumları, politikaları ve kültürlerini çekici kılarak ve onlar hakkında gündem oluşturarak uygulamaktadırlar. Devletler askeri ve ekonomik politikalarında savaşlar, ittifaklar, yardımlar, yaptırımlar veya zorlayıcı diplomasi yollarına başvururken, yumuşak güçlerini kamu diplomasisiyle dolaylı olarak gerçekleştirmektedirler. Uygulanması zaman alıcı ve zorlu bir süreç olan yumuşak gücün, uluslararası kamuoyu tarafından kabul görebilmesi için meşru kabul edilmesi gerekmektedir (Önal, 2018).

Yumuşak gücün karmaşık yapısının ve zayıf yönlerinin farkında olan Nye, 2006 yılında *“akıllı güç”* terimiyle özetlediği yeni bir yaklaşım geliştirmiştir. Nye'a (2009) göre *“akıllı güç, sert güç ve yumuşak gücün birleşimidir veya nasıl daha iyi dengelenebileceğini öğrenmektir”* (Nye J. , 2009, s. 1-3). Akıllı güç, yumuşak gücü diğer güç unsurlarıyla bir arada ve uyumlu kullanabilme becerisini gerektirmektedir.

Nitekim Nye (2019), Lahey Diplomasi Dergisi'nin özel sayısı için verdiği *‘Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisinin Geleceği’* başlıklı konuşmasında Trump hükümetinin yumuşak güçten çok sert

güce yatırım yaptığını, bu yüzden ABD'nin tıpkı Vietnam savaşı esnasında olduğu gibi bir yumuşak güç ve cazibe kaybı yaşadığını belirtmiştir. Buna rağmen ABD'nin 46. başkanı Joe Biden ile birlikte yumuşak güç değerlendirmelerinin iyileşmesini umduğunu söyleyen Nye (2019), *“çünkü yumuşak gücün başarısı sadece hükümete değil, sivil toplum kuruluşlarına da bağlıdır”* demiştir. Kamu diplomasisinin her zamankinden daha fazla ehemmiyet arz ettiğinin altını çizen Nye (2019), kamu diplomasisine yapılacak yatırımlar konusunda umutlu olduğunu, *“propaganda değil de itibara dayalı kamu diplomasisi ile geçmişteki yöntemlerden farklı şekilde, belki hayal gücümüzü kullanarak yeni kitlelere ulaşmalıyız”* ifadelerini kullanmıştır (Nye J. , 2019).

Nye'nın yumuşak güç kavramı her ne kadar Amerika'nın 20.yüzyılda kültürel ve siyasi değerlerine dayanan yumuşak unsurları başarılı kullandığı bir dönemde popülerleşse de kavrama eleştirel yaklaşımlar olmuş ve üzerinde tam manasıyla bir uzlaşma elde edilememiştir (Fan, 2008, s. 1).

Geun Lee (2009) *“Kaynak Tabanlı Yumuşak Güç Teorisi”* ile Nye'nın yumuşak güç kavramına kaynak tabanlı bir yaklaşım getirmiş; semboller, kültür, eğitim, kuram ve söylemler ile uzmanlık ve uluslararası şöhretin yumuşak güç üretebilecek kaynaklar olduğunu ifade etmiştir. Sadece kaynaklara sahip olmanın yumuşak güce sahip olmak anlamına gelmeyeceğini söyleyen Geun Lee (2009) bunun için yumuşak güç kaynaklarının kamuların davranışlarını etkileme anlamında kullanılması gerektiğini savunmuştur (Lee, 2009, s. 4-8).

Ayrıca yumuşak güç kavramını 19. yüzyıl öncesi kullanıma dayandıranlar ve kavramın yeni olmadığına dair görüşte bulunanlar olmuş, Lee (2009) Nye'dan 2500 yıl önce Sun Tzu'nun *“savaşmadan kazanmak”* terminolojisi ile gücün görünür olmayan yüzüne atıfta bulunulduğunu ve bu askeri stratejinin Nye'nın fiziksel güç kullanmadan cezbetme, ikna etme ve istediğini yaptırabilme şeklinde tanımladığı yumuşak güç kavramı ile benzer şekilde ortaya çıktığını belirtmiştir. Bunun dışında Weber'in otorite kavramı (Özel, 2018), Gramsci (1986)'nin rızanın elde edilmesi ve meşruiyetin tesis edilmesine vurgu yapan hegemonya kavramı, ikna gücünü siyasi bir liderin en temel unsuru olarak tanımlayan E. H. Carr'ın (2010) 1939 yılında kaleme aldığı *“Yirmi Yıl Krizi”* adlı çalışmasında bahsettiği kanaat oluşturma gücü yumuşak güç ile paralellikler sergilerken Morgenthau'nun (1970) bahsettiği ulusal gücün 9 elementi içerisinde yer alan ulusal karakter, ulusal moral (ahlak ve manevi kuvvet), diplomasinin kalitesi ve hükümetin kalitesi Nye'nın yumuşak güç kaynakları ile benzerlik gösterir (Fan, 2008).

Özel (2018), Nye'nın ele aldığı yumuşak güç kavramına yöneltilen eleştirileri teorisindeki yetersizlik, yeni bir kuram olup olmadığına dair endişeler ve kullanım zorluğuna yönelik kritik olarak üç grupta toplamış, kendi bütüncül yaklaşımında yumuşak gücü sert güçten bağımsız saymamış ve kaynağını hem soyut hem somut güç unsurlarına dayandırmıştır (Özel, 2018). Buna rağmen yumuşak

güç kavramı, sert güç olarak değerlendirilen askeri ve ekonomik güce eklenerek uluslararası ilişkilerde önemli tartışmaları gündeme getirmiştir.

1.7. Kamu Diplomasisinin Uygulama Alanları

Diplomasi ilk ortaya çıktığı dönemlerde savaşları önlemek veya bitirmek için barış ortamının sağlanması ve korunmasına yönelik kullanılmıştır. Küreselleşmeyle beraber ekonomik, siyasi ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler, sınırdışı halklarla ilişki kurma ve geliştirme faaliyetleri ve kamu diplomasisi için alan açmıştır. Kamu diplomasisi, geleneksel diplomasiden farklı yöntem ve araçlar kullanmasına rağmen kavram olarak propaganda, imaj geliştirilmesi ve ulus markalama gibi uygulamalara yakındır (Önal, 2018). Literatürdeki farklı tanımlarında da ilişki inşasından, imaj şekillendirmeye, algı yönetiminden kültürel diyaloga geniş bir yelpazede uygulanmaktadır (Kamu Diplomasisi Enstitüsü).

Kamu diplomasisinin uygulama alanları da dönemin şartlarına, trendlerine, ihtiyaçlarına ve ilişkilere bağlı farklılık göstermektedir ve bu alanlardan bazıları; kültürel diplomasi, eğitim diplomasisi, enerji diplomasisi, vatandaş diplomasisi, insancıl diplomasi, inanç diplomasisi, sağlık diplomasisi, müzik diplomasisi, dijital diplomasi, gastrodiplomasi, görsel diplomasi, spor diplomasisi, çevre diplomasisi, lobcilik ve savunuculuktur.

Kamu diplomasisi, geleneksel diplomasinin dışında kalan tüm alanlarda hükûmetlerin diğer ülkelerde kamuoyu oluşturma çabalarını ve sivil toplum örgütlerinin etkileşim sürelerini kapsamaktadır. Nitekim “*Kamu diplomasisi, geleneksel diplomasiden farklı olarak başka ülkelerin hükûmetlerini değil, hükûmet dışı aktörlerini ve kamuoylarını hedeflemektedir*” (Özkan, 2015, s. 4).

Kamu diplomasisinde ülkeler ve devlet dışı aktörlerler arasındaki iletişim ve etkileşimin artmasıyla, ‘*tireli diplomasi*’ sıkça kullanılan bir uygulama haline gelmiştir (Sevin, 2016, s. 85). Tireli diplomasi İngilizce’de diplomasi sözcüğünün önüne tire getirilerek yapılan isim tamlamalarının, Türkçe yazım kurallarında karşılığı olmamasına rağmen fikir değişmediği için kamu diplomasisi alanındaki akademik kullanımıdır. Bu bağlamda sağlık çalışmalarını kapsayan kamu diplomasisi uygulamalarına sağlık diplomasisi, spor faaliyetlerini içerenlerin yerine spor diplomasisi kavramlarının kullanılması örnek verilebilmektedir.

Sonuç olarak kamu diplomasisi kültürden, spora, sağlığa ve inanca çok farklı enstrümanlarla diğer ülke halkları ile ilişki ve etkileşimi yönetmeyi hedeflerken dış politika, daha geniş bir perspektifle hükûmetlerin diğer ülkelerle olan ilişkilerini yönetme stratejisidir. Kamu diplomasisi ve dış politika, birbirini tamamlayan ve güçlendiren iki önemli uluslararası ilişkiler aracı olarak değerlendirilir. Dış politikanın kamu diplomasisi faaliyetleri için bir çerçeve sağlaması beklenirken, kamu diplomasisinin

dış politikanın sağladığı stratejik yönde ilerlemesi, dış politikaların hedeflenen kitlelere iletilmesini ve kabul görmesini kolaylaştırması beklenir.

2. DIŞ POLİTİKA UNSURLARINDA KAMU DİPLOMASİSİ

Türk Dil Kurumu (TDK) dış politikayı “*bir devletin sınırları ötesindeki devletlere uyguladığı siyaset*” olarak tanımlamaktadır (Türk Dil Kurumu). Kürkçüoğlu’na (1980) göre insanlığın dış politika konusuna müdahale etmesi ancak I. Dünya Savaşı’ndan sonra olmuştur, çünkü evvelinde dış politika yalnızca hükümdarlar veya yetkili birkaç kişinin tekelinde bulunmaktaydı. Fakat insanoğlu yaşanan bu kanlı savaşın yaralarını sararken, birkaç kişinin yaptığı gizli ittifakların bedelinin kitleler olarak nasıl ödediklerini tecrübe etmiş, İngiltere’de dış politika bir tartışma konusu olarak Parlamento’ya taşınırken, ABD’de bu çerçevede çalışan bilim enstitüleri kurulmuştur. Dış politika zamanla siyaset bilimcilerin incelediği bir alan haline gelmiş, II. Dünya savaşı ile öncekinden daha güçlü sarsılan dünya düzeni, dış politika çalışmalarını hızlandırmış ve “*Uluslararası İlişkiler*” disiplini altında daha sistematik bir şekilde gelişim göstermiştir (Kürkçüoğlu, 1980).

Dış politika analizi ise Uluslararası İlişkiler disiplininin bir alt dalı olarak dış politika kaynaklarını, dış politikanın tasarlandığı-kararlaştırıldığı ve uygulandığı süreçleri açıklama faaliyetidir (Okutan & Ereker, 2005). Soğuk Savaş’ın ardından oluşan ve güç politikasına dayalı çok kutuplu uluslararası sistemde dünya devletleri ve toplumları sürekli etkileşim içerisinde ve bu küresel sistem önemli ölçüde ekonomik ve siyasal güçlerini kullanarak küresel ilişkilere kendi çıkarları doğrultusunda yön veren gelişmiş ülkelerin lehine işlemektedir (Kantarıcı, 2012). Fakat ABD gibi büyük bir gücün 11 Eylül 2001 tarihinde kendi toprakları içerisinde El-Kaide’nin üstlendiği terör saldırılarına maruz kalması, Soğuk Savaş’ın ardından çizilen güvenlik haritalarının yeniden gözden geçirilmesini elzem kılmıştır. 11 Eylül’ün ardından Bush Doktrini ile ABD’nin kıtalar arası operasyonlara girişmesi, önce Afganistan ve ardından Irak’ın işgali sonrası istenilenin elde edilememesi ve hatta başarısız olunmasıyla birlikte “*dünya genelinde bölgesel ve küresel organizasyonlarda askeri, sosyoekonomik ve siyasi alanlarda geçiş ve değişim süreçleri*” yaşanmaya başlamıştır (Akıllı, 2013). Bu siyasal, ekonomik ve jeopolitik gelişmeler sonucu oluşan yeni konjonktür tüm dünyaya hem fırsatlar hem de tehlikeler getirmiştir.

Soğuk Savaş sonrası çok kutuplu dünyada dış politikanın üstlendiği işlevi anlamak, kamu diplomasisinin dış politikanın uygulandığı süreçlerdeki rolünü ortaya çıkarmak için önemlidir.

2.1. Dış Politika ve Amaçları

Dış politika uluslararası arenadaki siyasal sorunlara devletin kendi amaçları, hedefleri ve genel tutumu açısından bakar ve diğer ülkelerle olan ilişkilerini yönetir. Diplomasi ise belirlenen dış politika stratejilerini aksiyona geçirilmesini ve tatbik edilmesini sağlayan araçlardır. Dolayısıyla dış politika

ulusal çıkarları korumak, uluslararası barışı ve istikrarı teşvik etmek, uluslararası iş birliğini geliştirmek gibi temel hedeflere ulaşmak için stratejileri belirler, diplomasi ise bu stratejilerin uygulanmasında kullanılan araç ve yöntemleri ifade eder. Dış politikanın belirlediği hedefler, diplomasiye yön verir ve diplomasi faaliyetlerinin çerçevesini belirler. Diplomasi, gerek geleneksel anlamda diplomatik kanallar aracılığı ile gerekse yumuşak güç unsurlarını kullanarak kamu diplomasisi faaliyetleri ile dış politika hedeflerine ulaşmak için kullanılan bir iletişim ve müzakere biçimidir.

Küreselleşmenin etkisiyle ülkeler arasında ekonomik bağımlılık artmış; göç ve mülteci hareketleri, çevresel sorunlar ve güvenlik tehditleri nedeniyle devletlerin birbirleriyle olan ilişkileri daha karmaşık ve iç içe geçmiş hale gelmiştir. Öte yandan küreselleşme ile kültürel etkileşim de artmış, farklı kültürlerden insanlar birbirlerini daha iyi tanıma fırsatı kazanmıştır. Bu durum kamu diplomasisi için önemli fırsatları beraberinde getirmiş, kültürel etkileşim aracılığıyla ülkelerin kendi kültürünü ve değerlerini diğer ülke halklarıyla paylaşmasına, karşılıklı anlayış ve saygıyı teşvik ederek olumlu ilişkiler kurmasına imkan sağlamıştır.

Küreselleşme uluslararası ilişkilerde önemli değişimlere yol açmıştır. Nye (2015), bu değişimi yorumlarken 21. yüzyılda yaşanan iki büyük güç kaymasından bahsetmiş; Doğu'daki devletlerden Batı'dakilere doğru olan güç geçişi ve küresel bilgi devriminin bir sonucu olarak hükümetlerden hükümet dışı aktörlere olan güç yayılmasından bahsetmiştir. Bu güç kaymaları mali istikrar, iklim değişikliği, terörizm ve salgınlar gibi ulus aşırı meseleleri küresel gündeme taşıırken, her ülkenin de bu meselelerin üstesinden kendi başına gelmesine imkân bırakmamaktadır. Bu sınır aşırı konular süper güçleri bile diğer aktörlerle iş birliği yapmaya zorlamaktadır.

Türkiye gerek Asya-Avrupa arasında doğal bir köprü özelliğine sahip jeopolitik konumu gerekse politik, güvenlik ve ekonomik açılardan önemli jeostratejik durumu nedeniyle her zaman küresel güçlerin hedef ve ilgi odağında olmuştur (Kaya F. , 2017). Bu yüzden 2002 yılında iktidara gelen AK Parti sonrası dış politikadaki değişimi incelemek, bu politikalara paralel kurumsallaşan kamu diplomasisi yapılanmasının daha iyi anlaşılmasına olanak tanıyacaktır.

2.2. Türkiye'nin 2002 Yılı Sonrası Dış Politikası

21. yüzyılda küreselleşmeyle birlikte devlet olgusu sivil toplum örgütleri, siyaset, ekonomi ve sosyal yaşam üzerinden tartışılmaya başlanmış, ulus devletlerin varlığı küresel arenada ne kadar var olabildiği üzerinden değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Uluslararası ve uluslararası üstü örgütler güçlenmeye, kitle iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla yerel topluluklar dünyanın diğer bir ucunda yaşanan toplumsal olaylara taraf olmaya, destek vermeye veya sivil toplum kuruluşları farklı meseleler için dünya çapında farkındalık oluşturmaya başlamış, artık tüm meseleler uluslararası kamuoyu önünde

cereyan ederken hem devletlerin, hem uluslararası örgütlerin hesap verme sorumlulukları ulus devlet düzleminden çıkmış, uluslararası bir nitelik kazanmıştır (Köse, 2004, s. 37). Dolayısıyla küresel kamuoyu önem kazanmış, uluslararası kamuların iknası ve üzerlerinde pozitif kanaat oluşturabilmek adına devletlerin iç politikalarına olduğu kadar dış politikaları üzerine de yoğunlaştığı gözlemlenmiştir.

Nitekim Türkiye’de de küreselleşme sürecinde yaşanan değişiklikler, ülkenin tarihi birikimini, medeniyet değerlerini ve sahip olduğu kültür, sanat, bilim ve eğitim gibi yumuşak güç unsurlarını birer kamu diplomasisi çalışma alanı olarak ortaya çıkarmıştır.

Bu süreçte 2002 seçimlerinde tek başına iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi’nin de (AK Parti) kamuoyunu yönlendirme çalışmaları yürüten diğer devletler gibi milli çıkarları doğrultusunda dış politika oluşturma ve uygulama süreçlerinde kamu diplomasisini etkin bir şekilde kullanma çabaları KDK, YTB, TİKA, AFAD, TRT, Kızılay, YEE, DİB, Uluslararası Türk Kültür Teşkilatı (TÜRKSOY) gibi kurumların yürüttüğü faaliyet ve uygulamalarda gözlemlenmektedir.

Türkiye laik bir demokratik devlet olarak uluslararası arenada İslam ile liberal demokrasiyi birleştiren örnek bir ülke olarak öne çıkmıştır. AK Parti iktidarının kökenleri itibariyle İslami referanslarından beslenen bir gelenekten gelmesine rağmen modernizm, liberal demokrasi ve İslam geleneğini birleştirme iddiası bölgesel olarak, özellikle Arap ülkelerine karşı algıların bir nebze değişmesine yol açmış, Ortadoğu halkları nezdinde Türkiye’nin itibarını arttırmıştır (Bağcı & Sinkaya, 2006, s. 22-23,31).

3 Kasım 2002’de girdiği ilk seçimde %34,28 oy alarak tek başına hükümet kuracak çoğunluğu elde eden AK Parti, 2002’den bu yana katıldığı tüm seçimlerden birinci olarak çıkmış, oy desteğini %49,5’e kadar yükseltmeyi başarmıştır. AK Parti, iktidarının ilk yıllarında demokratikleşme adımları ile dikkatleri çekmiş, “Kürt sorununun çözüm sürecini” başlatmış, 2018’de ise başkanlık sistemi ile Türkiye’de hükümet sistemi değişikliğini sağlamıştır (BBC, 2022).

AK Parti 22. Dönem Genel Başkan Yardımcısı Hayati Yazıcı, 3 Kasım 2002 genel seçimlerini Türkiye siyasi tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri olarak değerlendirmiş, AK Parti’nin Türkiye’yi her alanda değiştirip dönüştürdüğünü, son 20 yılda üç alanda faaliyetlerin yoğunlaştırıldığını; bir yandan hak ve özgürlükleri güvenli bir ortama taşıyarak sosyal güvenlik sağladıklarını ve dezavantajlı gruplara öncelik verdiklerini, diğer yandan bütçeyi güçlendirerek ekonomiyi rayına oturttuklarını, imkanları çoğalttıklarını, yatırımları finanse edecek kaynakları bulduklarını ve bunlar için güvenli ortam oluşturduklarını ifade etmiş, ayrıca hukuksal güvenliğe önem verdiklerini ve bu alanda muazzam bir değişim ve dönüşümü gerçekleştirdiklerini, tepeden tırnağa yeni bir ceza kanunu devreye koyduklarını, AB ile müzakere sürecini başlattıklarını, Türk milletinin kazanımları, hayat standardının

yükselmesi ve Türkiye'nin bağımsızlığının güçlü bir konuma gelmesi için çalıştıklarını ifade etmiştir (Anadolu Ajansı, 2021).

Bağcı ve Sinkaya'ya (2006) göre AK Parti hükümeti Türkiye'nin milli çıkarları itibariyle bölgesel istikrar ve buna paralel olarak dış politikasında çok-teraflılık, çok-boyutluluk ve komşularla iyi ilişkileri hedeflerken, Türkiye'yi küresel bir güce dönüştürme arzusundadır, öyle ki AK Partili yetkililer *“Türkiye'nin farklı bölgeler arasında bir köprü oluşu yaklaşımını veya bir çevre ülkesi olduğu yaklaşımını reddederek Türkiye'nin ‘merkez ülkesi’ olduğunu savunur”* (s. 26). AK Parti evrensel değerler olarak insan hakları, hukukun üstünlüğü ve demokrasi söylemini benimserken, *“medeniyet”* kavramı etrafında yerli değerlerin de bayraktarlığını yapmaktadır. Örneğin ilk defa bir Türk akademisyen, Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun 2004 yılında İslam Konferansı Örgütü'nün genel sekreterliğine seçilmesi ve Türkiye'nin İspanya ile birlikte BM çatısı altında *“Medeniyetler İttifakı”* girişiminin eş başkanlığını üstlenmesi Türkiye'nin uluslararası imajını ve itibarını güçlendirmeye yönelik girişimler olarak değerlendirilmiştir (Bağcı & Sinkaya, 2006, s. 29-30).

Medeniyetler İttifakı (Mİ), 2005 yılında dönemin başbakanı olarak görev yapan Erdoğan ve İspanya Başbakanı Zapatero tarafından başlatılan bir girişim olup, Müslüman ülkeler ile Batılı toplumlar arasında görülen karşılıklı korku, şüphe ve kutuplaşma ortamının çeşitli unsurlarla istismar edilmesine karşı ittifak kurarak, kültürler arasında diyalog ve karşılıklı saygı çerçevesinde ilişkileri besleyerek kutuplaşma eğilime karşı koymayı hedeflemektedir. Girişim BM Genel Sekreteri tarafından da benimsenerek bir BM girişimi halini almış, öncelikli olarak medya, gençlik, göç ve eğitim konularında projeler yürütmektedir. BM çatısı altında kurulan Mİ Dostlar Grubu'na üye 158 ülke ve kuruluş bulunmaktadır ve üyelerin katılımlarıyla belli aralıklarla Küresel Forumlar düzenlenmektedir (Dışişleri Bakanlığı).

Böyle bir girişimin önemine ve kutuplaşma sorununu bertaraf etmek için çalışmalar yapılmasının gerekliliğine dikkatleri çeken dönemin Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, 2019 yılında Yeni Zelanda'da gerçekleşen ve 51 Müslüman'ın kurban edildiği terör saldırılarına müteakip, İstanbul'da düzenlenen İslam İşbirliği Teşkilatı'nın Acil İcra Komitesi Toplantısı'nda yaptığı konuşmasında yükselen ırkçı teröre karşı İslam düşmanı, yabancı düşmanı, göçmen düşmanı ideolojilere inat Türkiye'nin başta BM olmak üzere üyesi bulunduğu tüm uluslararası kuruluşlarda diyalog, uyum, çoğulcu yaşam ve hoşgörünün altını çizdiğini, Medeniyetler İttifakı girişimi çerçevesinde soyut çözümler üzerinde çalıştığını söylemiştir.

Buna karşın Dizdaroğlu ve Sayan (2021) Türkiye'nin dış politikasını, ülkenin müdahil olduğu ve hala devam eden uyuşmazlıkları temel alarak incelemiş, Türkiye'nin durma noktasına gelen AB üyelik süreci; NATO içerisindeki konumu; ABD ile zarar gören fakat Rusya ile gelişmekte olan

ilişkileri; Suriye gibi sınır olduğu çatışma bölgelerinde daha aktif bir politika izlemesi; Yunanistan, Fransa, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve İsrail ile yaşadığı anlaşmazlıklar ve buna karşın bazı Balkan ülkeleri, Somali, Azerbaycan, Katar ile ilişkilerini geliştirmesine odaklanmıştır. Bu konu başlıkları arasından Suriye meselesi, Türkiye’de 3 milyondan fazla savaş mağduru sığınmacı bulunmasından dolayı öncelikli sorun olarak gelmektedir. Suriye’nin kuzeyinde Türkiye’nin desteklediği Suriye Milli Ordusu ve diğer bazı gruplar, kuzeydoğusunda ise ABD’nin desteklediği Suriye Demokratik Birlik Partisi’nin (PYD) kontrolü altında olan bölgeler bulunmaktadır. Suriye’de halen kapsamlı bir barış süreci elde edilememişken Türkiye, desteklediği grupların yönetimde söz sahibi olması, bölgede bağımsız bir Kürt devleti kurulmaması ve sığınmacıların geri dönüşü için faaliyetler yürütse de bu konularda uluslararası toplumdan destek görmemektedir (Dizdaroğlu & Sayan, 2021, s. 5-6).

Öyle ki Suriyeli sığınmacılar Türkiye’de giderek önyargıların hedefi olmuş, *“iç savaştan kaçan Suriyelilerin ensar ve muhacir kardeşliği temelinde başlayan Türkiye yolculuğu, Türkiye’nin reaktif geleneğinin bir sonucu olarak geçici koruma statüsü ile sonuçlanmıştır”* (Kırdım & Demirkol, 2021, s. 1603). Türkiye’nin küresel düzene yönelik eleştirileri, “Dünya Beşten Büyüktür” söylemi ile uluslararası alanda dikkatleri çekse de, söz konusu “daha adil bir düzenin” hangi araçlarla ve hangi değerler bağlamında sağlanabileceğine dair küresel ölçekte gerçekçi bir çerçeve sunmayışı önemli bir sorunsal teşkil etmektedir (Kaya, Özcan, & Doğan, 2022, s. 2422). Nitekim, 1934 yılından 2013 yılına kadar Türkiye’nin göç düzenlemeleri yaşanan olaylara karşı reaktif olarak karakterize edilmiş, 2013 yılında kabul edilen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ise giderek Avrupa-merkezci bir karaktere bürünen Türk göç hukukunun geçici koruma statüsü verilen Suriyeliler’in gelecekte mülteci ve sığınmacı statüleri almalarının önüne geçtiğini göstermektedir. Bu yüzden Kırdım ve Demirkol (2021) *“dış politikasında ‘mazlumların uluslararası alandaki sesi olma’ söylemini benimseyen ve her fırsatta büyük devletlerin uluslararası örgütlerdeki hegemonyasını eleştiren”* iktidarın “Dünya Beşten Büyüktür” söyleminin göç hukuku özelinde karşılık bulmadığını ve Üçüncü Dünya’yı dışlayıcı olduğunu savunmuştur (Kırdım & Demirkol, 2021, s. 1603). Üçüncü Dünya’nın taleplerine karşılık vermeyen bir uluslararası hukuk sisteminin, küresel adaleti sağlamaktan uzak olacağının altını çizen Kırdım ve Demirkol (2021), Türkiye’nin 2013 yılında imzaladığı Geri Kabul Anlaşması’nı Üçüncü Dünyacılığın terki olarak yorumlamış ve Türkiye’nin bu adımını AB vize serbestisi ve 3+3 milyar Euro’luk fon vaadiyle *“kendi vatandaşlarına Birinci Dünya’nın kapılarını açma karşılığında, Üçüncü Dünya halklarına bu kapıları kapatmıştır”* şeklinde yorumlamıştır (Kırdım & Demirkol, 2021, s. 1604). Bu yüzden Türkiye kendini tampon ülke konumuna sokmakla, Üçüncü Dünya halklarını sınırları içerisine hapsetmekle ve kurguladığı göç yönetim sistemi ile uzun yıllardır

uluslararası küresel adaletsizliğe haklı şekilde vurgu yaptığı söylemlere ihanet etmekle eleştirilmektedir.

Göç hukukunda olduğu gibi dış politikada da AK Parti AB merkezli bir anlayışı kavramsallaştırmış, Türkiye'nin 1980'lerde başlayıp, 1990'larda devam eden küreselleşme sürecini gerçekleştirmesinde ve Anavatan Partisi (ANAP) lideri Turgut Özal'ın 1983-1989 döneminde başlattığı liberalleşme ve yeni dünya düzenine ayak uydurma dönüşümünü devam ettirmiştir. Türkiye'nin tarih ve coğrafyasından kaynaklanan bölgesel sorumluluğunu kabul ederek, bu derinlikleri temel alan bir dış politikaya yönelmesi, dönem Başbakanı Erdoğan'ın Tunus, Mısır ve Libya gezilerinde ve "Arap Baharı" olarak adlandırılan bu demokratikleşme sürecinde laiklik üzerine vurgu yapması o dönemin yeni ABD başkanı Obama'nın "*Büyük Ortadoğu Projesi*" için hükümetteki AK Parti'ye önemli bir rol atfetmesini sağlamış ve Ortadoğu'da yükselişte olan radikal İslam'ın önünü kesebilmek için Türkiye'yi demokrasi ve İslam'ı birleştiren sistemiyle model ülke olarak konumlandırmıştır (Ermağan, 2012, s. 30-33).

Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası (1990'ların başından itibaren) Avrasya ekseninde kurumsallaştırılacak bir bölgesel liderlik/dengeleyicilik rolünü içselleştirmeye yöneldiğini savunan Tüysüzöğlu (2013), milenyum sonrası dönemi Ahmet Davutoğlu'nun "Stratejik Derinlik" adını verdiği doktriner yaklaşım ekseninde değerlendirmiştir. Tüysüzöğlu (2013), Türkiye'nin 2000 yılı sonrası komşu coğrafyalara ve Avrasya geneline sahip olduğu yumuşak gücü yansıtabilmeyi amaçlayan ve karşılıklı ekonomik bağımlılık zincirleri oluşturmayı hedefleyen başarılı bir dış politika stratejisi yürüttüğünü söylemiştir. Türkiye'nin 2020 Olimpiyatları ev sahipliği için benimsediği mottounun "bridge together (birlikte köprüler kuralım)" olduğunu hatırlatan, bu söylemin yeni dönem Türk Dış Politikası'nın medeniyetler arası işbirliğine ne denli önem verdiğini gösterdiğini ifade etmiştir (Tüysüzöğlu, 2013, s. 318).

Türkiye'nin Ortadoğu politikasında yaşanan kırılmaları ve yürüttüğü kamu diplomasisi faaliyetlerini inceleyen Kavuş (2018), AK Parti dönemindeki tek parti iktidarını siyasi istikrar, nispeten olumlu ekonomik performans ve dış politikada Ortadoğu ile var olan iyi ilişkilerin daha da güçlendirilmesi olarak karakterize etmiş, bu politikaların Arap Baharı sonrası farklılaştığını; statükocu iktidarlar yerine halkın yanında yer alan bir profil çizdiğini belirtmiştir (s. 83-84).

Türkiye'nin dış politikası Cumhuriyet tarihi boyunca Atatürk'ün "*yurtta sulh, cihanda sulh*" ilkesine dayanmış, farklı hükümetler yeni mottolarla bu temel ilkeyi desteklemişlerdir. Fakat Yeşiltaş ve Balcı (2011), AK Parti döneminde kullanılan dış politik söylemleri inceledikleri çalışmalarında özellikle akademik düzlemde Türk Dış Politikası çalışan herkesin, AK Parti ile birlikte dış politik dilde bir değişim yaşandığı konusunda mutabık olduğunu dile getirmişlerdir. Bahsi geçen yeni dil ve kavramlar AK Parti politika yapımcıları tarafından benimsenmiş, özellikle "*ben-idraki*" bütün bir dış

politika perspektifinin en dibinde yer alan, bir nevi temel felsefesini yansıtan kavram olarak yorumlanmıştır. Bir kimlik sorunsalından çok bireysel bir şuur ve bireyin varlık sorunsalını anlamlı bir çerçeveye oturtan dünya görüşü olarak değerlendirilen ben-idraki, dış politikanın gündelik dilinden ziyade *“Türkiye’nin Ortadoğu başta olmak üzere, Balkanlar, Orta Asya ve Afrika’ya yönelik geleneksel mekân ve coğrafi algısının değişiminde”* etkili olmuştur (Yeşiltaş & Balcı, 2011, s. 11).

2019 Yılı TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu’na hitap eden dönemin Dışışleri Bakanı Çavuşoğlu, Türkiye’nin çok boyutlu ve ciddi sınamalarla dolu bir coğrafyada bulunduğunun, bu zorlu konjonktürün içinden geçerken geleneksel araçlarla sonuç alabilmenin kolay olmadığını, vizyonu geniş, ön alıcı ve manevra yeteneği yüksek bir dış politika izlenmesi gerektiğinin altını çizmiştir. İzlenilen *“Girişimci ve İnsani”* dış politikanın temel dayanağının Cumhuriyetin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün “Yurtta Barış, Dünyada Barış” anlayışı olduğunu belirten Çavuşoğlu, dış politikayı tasarlayıp uygularken dayanılan temel ilkelerin milli çıkarlarımızın korunması, milletimizin huzur, güvenlik ve refahının sağlanması olduğunu ifade etmiştir (Dışışleri Bakanlığı, 2019).

Çavuşoğlu’nun bahsettiği *“vizyon odaklı”*, *“proaktif diplomasi”*, *“çok boyutlu dış politika”*, *“önleyici diplomasi”* gibi kavramların Ak Parti döneminde Başbakanlık ve Dışışleri Bakanlığı danışmanlıklarının yanı sıra Dışışleri Bakanlığı görevi üstlenen Ahmet Davutoğlu tarafından formüle edildiğini belirten Yeşiltaş ve Balcı (2011), *“stratejik derinlik”* gibi bir çok terminolojinin AK Parti politika yapıcıları tarafından benimsendiğinin ve sıklıkla kullanıldığının altını çizmiştir. İkili *“stratejik derinlik”* kavramının pratik düzlemde Türk dış politikasının 2000’li yıllarda yaşadığı dönüşüme işaret ettiğini, Türkiye’nin jeo-politik, jeo-kültürel ve jeo-ekonomik düzeylerde sahip olduğu konumun dünya siyaseti ve uluslararası sistemin dönüşümü açısından oldukça önemli olduğu varsayımına dayandığını ve Türkiye’nin tarihsel, coğrafi ve kültürel olarak hem bölgesel hem de küresel ölçekte uluslararası sistemin *“merkez”* ülkesi olduğu anlamında kullanıldığını savunmuştur (2011, s. 12).

Yeşiltaş ve Balcı’ya göre (2011), merkez ülke kavramı *“sadece coğrafi bir tanımla değil aynı zamanda Türk dış politikasının uluslararası sistemin dönüşümüne ve bölgesel-küresel düzeyde yeni bir düzenin kurulmasına yönelik tarih, kültür ve dini de içeren jeo-politik bir perspektiftir”* (s. 13), dolayısıyla Türkiye Doğu ile Batı arasında bir köprü olmaktan ziyade çok taraflı manevra kabiliyeti ve proaktif diplomasisi sayesinde gündem belirleyici, yapıcı ve düzen kurucu bir ülkedir. Dış politikada en çok gözlemlenen diğer bir söylemin *“çok boyutlu dış politika”* kavramı olduğunu belirten ikili, söylemi Türkiye’ye biçilen *“merkez ülke olma”* konumunun getirdiği aktivizmin zorunlu bir sonucu olarak görmüş, ülkenin farklı uluslararası aktörlerle eş zamanlı ve uyumlu ilişkilerine atfen, tek bir ülke ya da bölge ile sınırlandırılmayan ve Batı’ya endekslenmeyen, başka ülke ve bölgelere dönük de aktif siyaset izleyen dış politika tarzıyla açıklamıştır (Yeşiltaş & Balcı, 2011, s. 16,17).

Buna karşın, Aytaç ve Hacıoğlu (2023) Türkiye'nin 2007 sonrası Müslüman çoğunluklu seküler rol model ülke olma iddiası ve bölgesel güç olma hedefinin, dönemin (2007-2017) Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından “stratejik derinlik”, “komşularla sıfır sorun” ve “Yeni Osmanlıcılık” politikalarıyla idealleştirildiğini ve bu süreçte Türkiye'nin Arap coğrafyasında popülerleşmesini sağladığını belirtmiştir. 2011 yılında Suriye İç Savaşı'nın patlak vermesiyle Türkiye savunmacı reflekslerle hareket etmiş, özellikle 2016 yılında ülkede yaşanan darbe girişimi sonrası devletin beka merkezli güvenlik kaygıları derinleşmiştir. Türkiye'nin Suriye'deki terör örgütlerine yönelik sınır ötesi askeri operasyonlar düzenlemesi onu küresel güçlerin aradığı konuma taşımış; AB tarafından “üçüncü güvenli ülke statüsü” ile desteklenmiştir. Aytaç ve Hacıoğlu'na göre (2023), bölgesel ve küresel koşulların etkisiyle şekillenen Türk dış politikası, “*devlet seviyesindeki sert güç politikalarının ahlaki ikilemlerini yansıtmaktadır*” ve bunun en somut örneği de Suriye ile olan ikili ilişkilerde sert gücün, insani krizlerin gerekçe gösterilerek uygulanmasıdır (s. 41).

Telatar (2015) ise AK Parti'nin dış politikasını proaktif ve düzen kurucu olarak değerlendirmektedir. Hükümetin düzen kurucu söylemi doğrultusunda komşu bölgelerdeki düzenlerin ve uluslararası düzenin değişiminde öncü olmak için çabaladığını, Irak Savaşı ile başlayan ve Arap Baharı'na kadar devam eden Ortadoğu'daki yeni düzenin inşası sürecinde klasik dış politika pratiklerinin ötesine geçtiğini belirtmektedir. Telatar'a (2015) göre, AK Parti bölgesel ve küresel düzeyde daha barışçıl, müreffeh ve demokratik bir düzenin oluşumu için bölgesel olarak demokratikleşme ve ekonomik kalkınma temelli; küresel olarak ise siyasal yönden diyalog ve çok taraflılığa dayalı; ekonomik yönden adalet ve eşitliğe dayalı; kültürel yönden ise kapsayıcılığa dayalı değişime ön ayak olmak için çalışmaktadır (Telatar, 2015, s. 493,494).

AK Parti hükümetlerinin kendilerinden önceki dönemlerde izlenen dış politikanın temellerine sadık kalarak uzantıları noktasında, yeni ilkeler ve stratejik yöntemlerle dış politikaya ivme kazandırdığı söylenebilir. ‘*SETA Küresel Belirsizlik Ortamında Türk Dış Politikası*’ konulu panelde, dönemin Dışışleri Bakanı Çavuşoğlu, izlenen dış politika ile ilgili şu şekilde konuşmuştur:

“Girişimcilikte hem kendi çıkarlarımızı koruyacağız hem de var olan sorunları çözmek için Türkiye olarak, bazen tek başımıza bazen ikili, üçlü, dördü, çok taraflı mekanizmalarla ve bazen de şu anda etkisini ve gücünü sorgulamaya başladığımız, üyesi olduğumuz uluslararası örgütlerle çalışarak sorunlara çözüm üretmeye çalışıyoruz. Ve yine bu alanlarda da güçlü adımlar atabilmek için her ülke gibi biz de sahada ve masada güçlü olmak istiyoruz. Sahadaki kazanımlarımız masada kaybedilmemeli, masada kazandıklarımız da sahada ki kazanımlarımız da yine desteklenmeli” (Dışışleri Başkanlığı, 2020).

AK Parti politika yapıcıları tarafından sıklıkla kullanılan “*düzen kurucu aktör kavramı*,” Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde prensipleri tanımlanmış ve tüm aktörlerin üzerinde uzlaştığı bir

düzen kurulamadığı fikrinden hareketle Türkiye'nin bu yeni uluslararası düzende güçlü bir aktör olarak düzenin kurulması fikrine bizzat öncülük eden ve düzenin kurulmasında aktif rol oynayan bir ülke olarak konumlandırılmasından hareketle bu kavramın en çarpıcı yansımasını *"Türkiyesiz düzen kurulamaz"* söyleminde görmek mümkündür (Yeşiltaş & Balcı, 2011, s. 18,19).

İnat (2014), Türkiye'nin ekonomik, askeri ve diplomatik alanlarda 1980 sonrası yaşadığı gelişmeleri analiz eden çalışmasında, *"2010 yılına kadar Türkiye'nin, işbirliğini esas alan politikası sayesinde ekonomik ve askeri kapasitesinin ötesinde başarılar elde ettiğini kabul edenler, 2011'den itibaren dış politikada şartların zorlaşmasıyla birlikte, Türkiye'nin kendi gücünü aşan girişimleri nedeniyle bu sıkıntıların yaşandığı yönünde eleştirilerde bulunmaya başlamışlardır"* değerlendirmelerinde bulunmuştur (s. 4).

Nitekim Telatar (2015), Türkiye'nin daha evvel kendisine biçilen köprü vazifesini ve Doğu ile Batı arasında bağlantı kurma gibi sınırlı bir rolü AK Parti iktidarı ile birlikte reddettiğini, bilakis merkez ülke rolüyle hareket ederek küresel güç konumuna erişmeyi hedeflediğini ifade etmiş, AK Parti hükümetlerinin hem komşu bölgelerde, hem de uluslararası platformda izlediği dış politikalar ile tüm dünyanın dikkatini çektiğini belirtmiştir (s. 495,516).

Balcı (2013), Türkiye'nin son dönemdeki dış politikalarını iç politikada yaşanan iktidar mücadeleleri ve kimlik çatışmaları üzerinden okumuş, dış politikada iç politikadan bağımsız bir siyaset izlenemeyeceği fikrinden hareketle, AK Parti iktidarının dış politikada attığı en önemli adımlarından birinin Millî Güvenlik Kurulu'nun (MGK) dış politika belirleme konusundaki baskın rolünü sınırlandırmak olduğunu böylece hükümeti edilgen konumdan etken konuma getirdiğini, AK Parti döneminde Başbakanlık ve Dışişleri Bakanlığı'nın aktif rol oynamaya başladığını belirtmiştir (s. 177).

AK Parti hükümeti Türkiye'nin 21. yüzyılda stratejik hedeflerine ulaşabilmesi ve küresel bir devlet olarak ayakta kalabilmesi için 2005 yılında AB ile fiili müzakereleri başlatmış, komşularıyla yakın iş birliği geliştirirken, Afrika ve Latin Amerika gibi ihmal edilen bölgelerde TİKA vb. yeni dış politika araçlarıyla dış politika uygulamaya başlamıştır. Türkiye'nin açılım politikalarının artan temsilcilik sayısı ile desteklendiğini söyleyen Çavuşoğlu (2019), Latin Amerika'da 2002'de 6 Büyükelçilik varken, 2019 yılı itibarıyla 16 Büyükelçilik ve 1 Başkonsolosluk olduğunu, Afrika'da ise 12 olan Büyükelçilik sayısının 42 ye ulaştığını, artan dostluk ve ticaretin Türkiye'nin uluslararası itibar ve görünürlüğüne katkıda bulunduğunun altını çizmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2019).

Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu Asya ile iş birliğinin derinleşmesi ve yeni bir enerji yakalanması amacıyla 'Yeniden Asya' açılımının başlatıldığını duyurmuş, Türkiye'nin AB hedefinin halen ülkenin stratejik öncelikleri arasında yer aldığını belirtirken Türkiye'nin Asya'dan Afrika'ya, Avrupa'dan Latin

Amerika'ya uzanan geniş bir coğrafyada aktif çok taraflı diplomasi yoluyla 360 derecelik dış politika izlediğini belirtmiştir (Demirci, 2020).

Nitekim İnâat (2014), diplomatik kapasitenin dış politikanın etkinliği açısından önemini vurgulamış, AK Parti iktidarının diplomasi ve yumuşak gücün farkında olan bir politika izlediğini ve sürekli kapasite artırımına gittiğini ifade etmiştir. 2001 yılında 91 olan büyükelçilik sayısının 2012'de 124'e, aynı dönemlerde 59 olan başkonsolosluk sayısının 74'e çıkartıldığını belirten İnâat, yurt dışındaki temsilciliklerin sayısının arttırılmasıyla yumuşak güç alanının genişletildiğini ve ekonomik kalkınmanın motorunu teşkil eden dış ticaret için ihtiyaç duyulan desteğin sağlandığını vurgulamıştır (s. 16).

Teması "*Milli Egemenliğin 100. Yılında Türk Diplomasisi: Gelenekten Geleceğe*" olarak belirlenen 12. Büyükelçiler Konferansı'nda büyükelçilere hitaben konuşan dönemin Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu (2020a), 2020'nin Hariciye Vekaleti, yani Dışişleri Bakanlığı'nın 100. Yıldönümü olduğunu ifade etmiştir. Türkiye'nin dünyanın en büyük beş diplomatik ve konsüler ağından birine sahip olduğunu, hemen her saat diliminde hizmet veren 248 misyonda görev yapan özel yetişmiş deneyimli kadroların yerli, milli, Girişimci ve İnsani bir dış politikayı sahada ve masada güçlü bir şekilde uyguladığını belirten Çavuşoğlu (2020a), Dışişleri Bakanlığı'nın e-devlet uygulamaları alanında her zaman öncü bir çalışma içinde olduğunu söylemiştir. 2019 yılında, küresel salgından önce Dijital Diplomasi girişiminin ilan edildiğini, Antalya Diplomasi Forumu'nda dijital çağda diplomasi ve çağın diplomasiye etkileri konusunun işlendiğini belirten Çavuşoğlu (2020a), salgınla birlikte bakanlığın süratle "*dijital ortamda diplomasiye*" uyum sağlayabildiğini anlatırken, "*Kamu yönetimi gibi diplomasinin de ilkesi, bisikletin selesindeyken pedalı çevirmektir,*" ifadelerini kullanmış, Türkiye'nin dijital çağa yetişmek değil, çağı sürükleyenler arasında yer alma şiarıyla hareket ettiğini belirtmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2020a).

Türkiye'nin açılım politikalarını ileri götürmek için pandemi döneminde dahi Afrika ve Latin Amerika ülkeleriyle ziyaret ve temaslara devam ettiğini, salgın döneminde bile Haiti, Dominik Cumhuriyeti ve Venezuela'ya ziyaretler düzenlendiğini söyleyen Çavuşoğlu, son beş yılda Afrika'ya 500'den fazla üst düzey ziyaret yapıldığını, pandemiye rağmen kendisinin de son dönemde 6 Afrika ülkesini ziyaret ettiğini belirtmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2020a).

Türkiye'nin 2000'li yılların başından itibaren yaşadığı ekonomik kalkınma, gösterdiği siyasi istikrar, bölgesel ve küresel sistemde uyguladığı dış politikalarla daha fazla ön plana çıkması, ülkenin "Yeni Türkiye" olarak adlandırılan bir söylemle ilişkilendirilmesine yol açmıştır. Yeni Türkiye söylemi, Türkiye'nin geçmişe nazaran daha aktif, proaktif ve özgüvenli bir dış politika izlediğini savunur. Bir sonraki başlıkta Yeni Türkiye söyleminin arkasındaki temel faktörleri ve bu söylemi tetikleyen değişimler ele alınacaktır.

2.3. ‘Yeni Türkiye’ Söylemi

AK Parti’nin 3 Kasım 2002’de iktidara gelişiyle birlikte Türkiye’de bir değişim ve dönüşümün yaşandığına dair genel bir algı oluşmuş olsa da, yaşanan değişimin/dönüşümün olumlu ya da olumsuz olduğuna dair farklı görüşler bulunmaktadır. Olumlu cephesinde AK Parti çevreleri, Türkiye’nin Uluslararası Para Fonu’na (IMF) olan borçlarını ödediğini, dövize bağımlılıktan kurtulduğunu, refah ve alım gücünü yükselttiğini, Merkez Bankası’ndaki rezervleri artırdığını, işsizliği azalttığını, hak ve özgürlüklerin genişletildiğini, sivil toplumun güçlendirildiğini ve demokrasinin sağlam bir zemine kavuşturulduğunu savunmuştur. Öte yanda AK Parti karşıtları ise ülkenin daha fazla borç batağına battığını, büyüme rakamlarının Cumhuriyet ortalamasını aşmadığını, yabancı sermayeye bağımlılık nedeniyle ekonomide kırılganlığın devam ettiğini, işsizliğin azalmadığını, yönetimin otoriterleştiğini, hak ve özgürlüklerin daraltıldığını ve dinselleşmenin giderek arttığını iddia etmiştir (Yaşlı, 2014, s. 11-12). Yeni Türkiye algısındaki bu kutuplaşmayı Keyman şu şekilde ifade özetlemektedir:

Yeni Türkiye; devlet merkezci seküler-laik modernliğe karşı toplum-merkezci muhafazakar modernliğin güçlü olduğu bir Türkiye... Yeni Türkiye, yeni devleti, yeni iktidar bloku ve yeni sınıfsal, kimlikli ve modernlik diyalektiğiyle karşımızda. Bu değişim, demokratik bir laiklik anlayışı olan, çoğulcu, çok kültürlü, farklılıklar içinde eşit vatandaşlık temelinde ortak dili ve birliği olan bir Türkiye de olabilir. Bununla birlikte Yeni Türkiye, kutuplaşmış, sınırlı demokrasiye sahip ve orta gelir tuzağını aşmada zorlanacak bir Türkiye olarak da kalabilir (Keyman, 2014, s. 150).

AK Parti’nin dış politikada öne çıkan en önemli söylemlerinden biri “Yeni Türkiye” olgusu ve Türkiye’nin uluslararası ilişkilerdeki konumu olmuştur. Bu söylem, çıkarlardan ziyade değerler temelinde siyaset üreten ve bu yüzden Batı medeniyetinin hegemonik uluslararası ilişkiler sistemini eleştiren, bunun yerine barış ve adalet temelli bir düzen oluşturabilmesi için Türkiye’nin rolüne vurgu yapmaktadır.

Yeni Türkiye, dış politikasında daha önceki Kemalist dış politikanın ülkenin zengin tarihsel ve coğrafi derinliğinin sunduğu avantajlardan yeterince istifade edemediğinden hareketle köprü ülke söylemini eleştirmiş, kendi bağımsız varlığı olan bir aktör, hatta düzen kurucu bir güç olarak kendini konumlandırmış, sahip olduğu dil, din, kültür ve tarihsel birikim gibi yumuşak güç unsurlarına dayandığı yeni dış politikasında Ortadoğu’da demokratikleşmeyi teşvik ederek, Balkanlarda istikrar ve güvenliği destekleyerek, bölgesel uyuşmazlıklarda arabuluculuk görevini üstlenerek krizlerin önlenmesi veya olanların çözülmesine yönelik aktif bir siyasi tutum sergilemiştir (Yeşiltaş & Balcı, 2011, s. 14-16). Buna karşın AK Parti’nin Yeni Türkiye sloganı, “kendisini sömürgeci bir düzeni yıkan kurucu iktidar olarak görmesi ve dayandığı tabanın da kendisini bir ulusal kurtuluş hareketi gibi tanımlaması” olarak da yorumlanmıştır (Aktoprak, 2016, s. 1).

AK Parti, 2002 seçimlerinde tek başına iktidar olmasıyla dış politikasında kamu diplomasisi ve yumuşak güç kavramlarını öne çıkarmış, 2010 yılında Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü'nü ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nı kurmuştur. Cankurtaran (2015), AK Parti'nin iktidara gelişinden itibaren yürüttüğü Türk dış politikasında öne çıkardığı söylemleri incelemiş ve YTB ile ilgili; *“dış politikada aktif, kararlı, istikrarlı, güçlü, sözünü dinleten, bölgesinde lider konumunda yükselmiş Türkiye'nin, bu pozisyonunu somutlaştırmak ve değere dönüştürmek üzere oluşturduğu kurumlardan biridir”* (Cankurtaran, 2015, s. 105) değerlendirmelerinde bulunmuştur.

YTB'nin tanıtım filmlerinde geçen *“Türkiye'den uzanan dost eli, Avrupa'dan Balkanlar'a, Amerika'dan Orta Doğu'ya, Asya'dan Afrika'ya kadar dünyanın dört bir yanına ulaşıyor”* ifadeleri ile AK Parti için önemli olanın fiziki coğrafya değil, gönül coğrafyası olduğuna vurgu yapıldığını belirten Cankurtaran (2015), kurumun resmi yayın organı olan *Artı90* dergisinde Kudret Bülbül'ün dönemin başkanı olarak YTB'nin kuruluş hikayesine atfen kaleme aldığı yazısının AK Parti'nin dış politika söylemindeki en belirgin temaların hepsini kapsayıcı nitelikte olduğunu belirtmiştir.

YTB'nin vizyonu ve dış politikayla ilgisi konusunda bazı tespitler yapan Kudret Bülbül (2014), konuşmasında eski Türkiye ile yeni Türkiye arasındaki farkı da ortaya koymuştur:

“Türkiye, 2000'li yıllarla birlikte tarihiyle, toplumuyla ve coğrafyasıyla daha barışık bir hale geldi. Bu ifade, öylesine söylenmiş bir söz değildir. Daha yakın bir zamana kadar tarihinin bir kısmını reddeden ve ondan üzüntü duyan bir yönetim anlayışımız vardı. Coğrafyası bakımından bütün komşularıyla sorunları olan bir ülkedik. Toplum açısından ise toplumun bir kısmını düşman olarak niteleyen ve bunun ortaya koyduğu sorunlarla karşı karşıya olan bir yapıydık. İşte bu bağlamda değerlendirildiğinde tarihi, coğrafyası ve toplumuyla barışık bir Türkiye; aslında yeni bir Türkiye'dir. Yeni Türkiye, Balkanlarla, Orta Asya'yla, Orta Doğu'yla, Afrika'yla yeniden tanışan, unuttuğu pek çok değeri ve ilişkiyi yeniden kuran ve öğrenen bir Türkiye'dir. Türkiye, ilişkileri siyasal çizgilerle sınırlı olamayacak kadar geniş bir ülkedir. Türkiye'nin tarihi de toplumu da siyasal sınırları aşmaktadır. Akraba ve dostlarıyla 2023 hedeflerine doğru yürüyen 'kendisiyle' ve dünya ile barışık, insanlığın ortak geleceği için daha fazla çaba harcayan 'Yeni Türkiye'nin inşasına birlikte katkı sağlayacağız” (*Artı90 Dergisi*, 2014).

Bülbül (2014), konuşmasında eski Türkiye'nin sahip olmadığı güç ve prestije, yeni Türkiye'nin hâkim olduğunu ve eskiden içe dönük dış politikanın AK Parti sayesinde dışa dönük, sınır ötesi ve çok yönlü bir karaktere büründüğünü belirtmektedir.

AK Parti dönemi Türk dış politikasını kamu diplomasisi çerçevesinde değerlendiren Ekşi (2014) de kültür diplomasisi aktörü olarak Yunus Emre Enstitüsü; diaspora diplomasisi aktörü olarak Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı; insani-dış yardım diplomasisi aktörü olarak yeniden yapılandırılan TİKA ve kamu diplomasisinin enformasyon programlarını yürüten kurum olarak TRT gibi aktörlerin Türk dış politikasının toplumsal boyutundaki rollerinin altını çizmiştir.

Türkiye'nin çok yönlü dış politikasının aynı zamanda din temelinde inşa edilmiş bir medeniyet tasavvurunu sıklıkla dile getirdiğinin altını çizen Cankurtaran (2015), AK Parti'nin Türkiye'yi İslam medeniyetine dahil ettiğini ve medeniyeti neredeyse uluslararası ilişkilerde bir aktör olarak nitelendirdiğini belirtir: *“Türkiye, içinde bulunduğu medeniyetin bir gereği olarak dış politikada ‘vicdanlı’ davranmakla ve insani yardımı öncelemekle yükümlüdür”* (s. 105).

2023 yılı itibarıyla 20 yıldır iktidarda olan AK Parti, Cumhuriyet'in ikinci yüzyılına yeni bir vizyon olarak Türkiye Yüzyılı söylemini ortaya koymuştur. Özüdoğru (2023), bu siyasi söylemi *“Muhafazakâr bir kimlikle Cumhuriyeti sahiplenene”* bir duruş (s. 212), *“Osmanlı'dan bu yana dile getirilen ideallerin, Cumhuriyet ile birlikte ortaya konan hedeflerin biraradalığını mümkün kılma çabası”* (s. 213) olarak yorumlamış, bu vizyonun İnsansız Hava Aracı (İHA), Silahlı İnsansız Hava Aracı (SİHA) ve Türkiye'nin Otomobili Girişim Grubu (TOGG) gibi milli ve yerli üretim ile şekillendirileceğini ve hedef kitlesi olan genç *“Teknofest kuşağına”* benimsetildiğini iddia etmiştir (s. 211).

Nitekim, 14 Mayıs 2023 Genel Seçimleri sürecinde ortağı olduğu Cumhur ittifakı ile Cumhurbaşkanlığı sisteminin ülkeye çağ atlattığı, geçmişte yaşanan kaoslardan koruduğu ve Türk milletinin tarihsel kodlarına ve coğrafi jeopolitiğine uygun olduğu vurgusu öne çıkmıştır. Cumhurbaşkanı seçim konuşmalarında Türkiye yüzyılı için Cumhurbaşkanlığı sistemine bağlı restorasyon vurgusunu öne çıkarmıştır. Buna karşılık CHP liderliğindeki altılı koalisyon ise tek adam rejiminin yıkılıp güçlendirilmiş parlamenter sisteme geçerek daha demokratik, katılımcı çoğulcu bir güçlü parlamenter sistemin ülkeyi kutuplaşmadan çıkaracağını ve ülkenin ekonomik sosyal siyasal bağlamda önünün açacağını savunmuştur (Eravcı, 2023).

Cumhur İttifakı'na mensup il başkanları, 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan seçimde %52.16 oy ile 13. Cumhurbaşkanı olarak yeniden Recep Tayyip Erdoğan'ın seçilmesini *“Türkiye kazandı”* olarak okumuş, AK Parti Elazığ il başkanı Şerafettin Yıldırım Türkiye yüzyılında Türkiye'nin kazanımlarının artarak devam edeceğini belirtmiş, Yeniden Refah Partisi il başkanı Ömer Ateş ise vatandaşların istikrardan yana tavır aldığını ifade etmiştir: *“Bizler bu seçimi ülkemizin geleceği ve bugüne kadar elde edilen kazanımların kaybedilmemesinin bir sınavı olarak gördük. Merhum Liderimiz Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın başta Ayasofya'nın açılması, yerli otomobil, milli savunma sanayi ve yeraltı zenginliklerinin gün yüzüne çıkartılması olmak üzere birçok hayalini gerçekleştirdiği için tüm teşkilatlarımız ve tabanımızla Erdoğan'ın kazanması amacıyla sahada olduk. Bu çabalarımızın sonuç vermesi ve ülkemiz Türkiye Yüzyılı'na merhaba demesi, gelecek nesillerimiz için de önemli bir kazanım olmuştur”* (Elazığ Hakimiyet, 2023).

Türkiye Yüzyılı vizyonunun gerçekleşmesine katkı sağlayacak referans projelerin tanıtıldığı Türkiye Yüzyılı internet sitesinde “Sürdürülebilirliğin Yüzyılı” başlığı altında Sıfır Atık Projesi, Mikromobilité, Yeşil Enerji, TOGG, Doğa Turizmi, HÜRJET, 81 İlde 81 Milyon m2 Millet Bahçesi, Yerli LİTYUM, Sıfır Enerjili Binalar gibi projeler tanıtılırken, “Huzurun Yüzyılı” başlığı altında 500 Bin Sosyal Konut, Gökbey, Milgem, Koruyucu Aile Hizmeti, Kadın Destek Uygulaması (KADES), Terör İle Mücadele, Milli Muharip Uçak, İlaç Takip Sistemi ve Yaşlı Destek Programı (YADES) vb. projeler, “Kalkınmanın Yüzyılı” başlığı altında ise Marmaray, ANKA, İstanbul Havalimanı, Karadeniz Gazı, TEKNOFEST ve 1 Milyon İstihdam gibi projeler listelenmiştir. İnternet sitesinde yer alan diğer alt başlıklar Değerlerin, Gücün, Başarının, Barışın, Bilimin, Haklının, Verimliliğin, İstikrarın, Şefkatin, İletişimin, Dijitalin, Üretimin, İstikbalin ve Gençliğin Yüzyılı olmuş, Türkiye Yüzyılı’nda yeni neslin “kökü mazide olan atı” anlayışı ile değerlerine bağlı, azimli, donanımlı, çalışkan bireyler olarak yetiştiğinden, ‘insanı yaşat ki devlet yaşasın anlayışı’ ile geçmişten alınan ilhamla günümüze yatırım yaparak bir gelecek inşa edildiğinden, ‘yerli-millî, yenilikçi ve yeşil’ üretim prensibi ile tarımdan sanayiye Afro-Avrasya’nın üretim üssü olma yolunda ilerleyen, dijital dönüşümle çağı yakalayan, teknolojiye inovasyonun rotasını çizen, şefkati dünyanın tüm mazlum coğrafyalarına ulaştıran, dokunulmaz temel hak ve hürriyetlerin eksiksiz yaşanabildiği, demokrasinin tüm kurum ve kurallarıyla işlediği ve Atatürk’ün “Bilim ve fen nerede ise oradan alacağız” sözünü miras benimseyen ve teknoloji tabanlı büyüyen, “dengede tam bağımsızlık” politikasıyla dünyanın en zorlu coğrafyasında sürdürülebilir barışın yegane gücü olan bir Türkiye tasavvur edilmektedir (Türkiye Yüzyılı, t.y.).

Nitekim 31 Mart 2024 Yerel Seçimleri dolayısıyla AK Parti Genişletilmiş İl Seçim İşleri Başkanları Toplantısı’nda konuşan Cumhurbaşkanı Erdoğan, *“Türkiye Yüzyılı yeni başlıyor. Eski Türkiye dönemini tamamen kapatıyoruz. Tek parti faşizminin, darbelerin, cuntaların zulümlerin, koalisyonların, krizlerin Türkiye’sini bir daha geri gelmemek üzere tarihin tozlu raflarına kaldırıyoruz. Artık devir Türkiye Yüzyılı devridir”* şeklinde konuşmuştur (NTV, 2024). Türkiye’nin ikinci asrının yol haritasını oluşturduklarını belirten Erdoğan, AK Parti iktidarları döneminde gerçekleştirilen demokrasi ve kalkınma atılımlarının bundan sonraki vizyonların altyapısı olduğunu, milletin önüne yeni vizyon ve hedefler koyarken de bir yandan buna uygun kadroların yetiştirildiğinin altını çizmiştir (Anadolu Ajansı, 2024).

Yeni Türkiye ve Türkiye Yüzyılı söylemleri genel itibarıyla AK Parti’nin 2002 yılından beri iktidarda olduğu süre boyunca gerçekleştirdiği siyasi, ekonomik ve sosyal dönüşümleri ve Türkiye’nin önümüzdeki yüzyılda ulaşmayı hedeflediği tam bağımsızlık, millî birlik ve beraberlik, güçlü bir ekonomi, adil bir toplum, bilim ve teknolojiye liderlik, küresel bir güç olma vizyonunu ifade eder. AK Parti’nin Türkiye’yi bölgesel ve küresel bir güç haline getirmeyi amaçlayan ideolojisini yansıtan bu kavramlar, ülkenin iç ve dış politikalarını da bu minvalde şekillendirmektedir.

2.4. Türkiye'nin Girişimci ve İnsani Dış Politikası

Türkiye dış politikasında izlediği ilkeli duruşuyla ve diplomatik ilişkilerin yürütülmesinden sorumlu Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile kamu diplomasisi alanında etkinliğini artırmaktadır. Bakanlığa bağlı yurt dışı temsilcilikleri kültürel, sanatsal ve sosyal alanda etkinlikler düzenlemektedir. Bakanlık binasında gerçekleştirilen Diplomasi Akademisi de yabancı ülkelere Türkiye'ye davet edilen diplomatlara sağladığı eğitimlerle kamu diplomasisine katkıda bulunmaktadır. 2021 yılından bu yana Dışişleri Bakanlığı'nın girişimiyle gerçekleştirilen Antalya Diplomasi Forumu da *“sürdürülebilir barış ve kalkınma hizmetinde diplomatik angajman ve çözümlere yönelik zorlukların, fırsatların ve yenilikçi yaklaşımların değerlendirilmesini sağlamak üzere siyaset, diplomasi, bilim, gazetecilik, sivil toplum, iş dünyası ve diğer mecralardan liderlerin becerilerini bir araya”* toplamaktadır (Antalya Diplomacy Forum). Türkiye'nin marka değerine ve doğru şekilde tanıtılmasına katkıda bulunan Forum, küresel ve bölgesel meseleler hakkında kanaat önderlerini ve konunun uzmanlarını her yıl Antalya'da bir araya getirerek görüş alışverişinde bulunmalarına imkan sağlamaktadır. Türkiye'nin bölgesel ve küresel sorunlara çözüm üretme konusunda bir misyon üstlenmesi, uluslararası ilişkiler bağlamında birçok konuyu masaya yatırması, değişimi yönetmek, işbirliğini teşvik etmek için diplomasiyi insanlığın ihtiyacına göre yeniden kurgulaması, bu platformu ve Türkiye'nin çabalarını ön plana çıkarmaktadır.

Dönemin Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu (2018) *“Türkiye’de Uluslararası İlişkilerin Önemi”* konulu konferansta yaptığı konuşmasında Türkiye'nin izlemiş olduğu politikayı *“girişimci dış politika”* olarak adlandırmış fakat insani dış politikada Türkiye'nin dünyada birinci sırada olduğunu hatırlatmış, Kıbrıs gibi milli ve Filistin gibi kutsal davaları takip etmenin de Türk dış politikasının en önemli sorumluluğu olduğunu yinelemiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2018).

Bu minvalde Yeşiltaş ve Balcı (2011), AK Partili politika yapıcılarının *“tarihsel miras”* ve *“tarihsel sorumluluk”* kavramlarını sıklıkla kullandıklarına değinmiş ve bu söylemlerin ülkenin Ortadoğu, Balkanlar, Orta Asya ve hatta Afrika'da yaşananlar karşısında bir politika geliştirmesi mecburiyetine işaret ettiğini, tarihsel miras veya Osmanlı mirasının bir getirisi olarak Türkiye'nin özellikle Filistin sorunu ve Kosova meselesi gibi konulara müdahil olmasının gerekliliğinden bahsetmiştir (s. 23).

Mevlüt Çavuşoğlu (2019) Girne Amerikan Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada dünya insanlığının karşı karşıya kaldığı iç savaşlar, çevre problemleri, terör, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı gibi sınamaların üstesinden gelmek için *“girişimci ve insani diplomasi”* nin anahtar olduğunu belirtmiştir. Avrupa ülkelerinde görevli Filistin büyükelçileri toplantısındaki konuşmasında ise Türkiye'nin girişimci dış politikasının dünya çapında sadece çıkarlarını aramak değil, var olan sorunları çözmek veya muhtemel çıkabilecek sorunların da önüne geçebilmek için çalıştığını, Türkiye'nin aynı

anda hem Amerika'yla hem Rusya'yla bir çekilme sürecini veya Suriye'deki süreci yürüttüğünü ifade etmiştir. Çavuşoğlu Türkiye'nin bölgesinde var olan çatışmaların durdurulması, sivil savaşların sonlandırılması ve kardeş ülkelerdeki istikrar ve huzurun güçlenmesi için yoğun çaba sarf ettiğini, Filistin davasının müdafaası, Irak'ın yeniden inşası, İran'a yönelik yaptırımlara karşın destek sağlanması, Yemen ve Libya'daki savaşların durdurulması için elindeki tüm imkanlarla mücadele ettiğini belirtmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2019).

Herkes için güvenlik söylemi ile Türkiye'nin dış politikasına yansıyan bu ilke, ülkenin içinde bulunduğu bölgede bütün ülkeler ve gruplar için güvenlik talebine işaret etmektedir. Nitekim 'barış havzası' söylemi ile de zaman zaman dile getirilen vizyon birçok jeo-politik, jeo-kültürel ve jeo-ekonomik hattın kesişerek oluşturdukları havzalarda gerçekleşen çatışmaların sonlandırılması, istikrar ve sürekli barışın sağlanmasını öngören bir dış politika olarak vukuu bulmuş, temelde *"Türkiye'nin yakın kara havzası olarak belirtilen Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasya'da özellikle Soğuk Savaş sonrası yaşanan etnik, dini ve siyasal çatışmaların sonlandırılması ve yapısal bir barışın oluşturulması için kavramsal bir çerçeve ve perspektif oluşturmaktadır"* (Yeşiltaş & Balcı, 2011, s. 22). Bu yaklaşım Türkiye'nin yakın çevresinde gerek komşularla sıfır problem söylemiyle gerekse yürütülen dış politika aktivizminde yürütülen bütüncül faaliyetlerde gözlemlenmektedir.

Türkiye'nin milli ve yerli unsurlarını, girişimci ruhunu, insani ve vicdani kültürünü yansıtan girişimci ve insani dış politikanın, Cumhurbaşkanı Erdoğan öncülüğünde oluşturulduğunu ifade eden Çavuşoğlu (2019), birden fazla havzada küresel sorunların çözümüne yönelik sonuç odaklı tezler ortaya koyarak uluslararası sistemin adalet ve hakkaniyet ekseninde şekillenmesi için çaba sarf ederken, bir yandan da *"dış siyasetimizin insani yaklaşımını ortaya koyacak şekilde mazlum ve mağdurun yanındayız"* şeklinde konuşmuştur (Dışişleri Bakanlığı, 2019).

Bozkurt (2021), insani diplomasinin Türkiye'nin 2000'li yılların başından beri ortaya koyduğu çalışmalarda temel motivasyon kaynağı olduğunu belirtmiş ve Suriye krizinde Türkiye'nin içerde ve dışarda yürüttüğü yardım faaliyetlerini insani diplomasi bağlamında ele almıştır. İnsani yardımlar doğal afetler veya siyasi, ekonomik krizler nedeniyle mağdur olan insanların yaşam şartlarını iyileştirmek için mağduriyeti olan insanlara iâşe, barınma ve gereken sağlık desteğini sağlamak için sürdürülen faaliyetler olarak tanımlanırken çoğu ani müdahale gerektiren kriz hallerinde gerçekleştirilmekte olup, uzun vadede devam eden durumlarda eğitim, ulaşım ve tıbbi yardımlarda sürece dahil olabilmektedir. İnsani diplomasi faaliyetleri yürüten gerek AFAD, TİKA gibi kamu kurumları, gerek İnsani Yardım Vakfı (İHH), Kimse Yok Mu Derneği gibi sivil toplum kuruluşları, gerekse uluslararası çapta Kızılay gibi ya da BM çatısında yer alan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) gibi yapılanmalar acil durumlarda sivillerin korunması için çalışır (Bozkurt Ö. , 2021).

Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) insani diplomasiyi “*silahlı çatışmalara taraf olan devletleri, devlet-dışı aktörleri ve sivil toplum üyelerini eş zamanlı olarak etkileme stratejisi*” olarak tanımlarken, insani diplomasinin ikili ve çok taraflı, resmî ve gayriresmî ilişkileri uluslararası hukuk çerçevesinde kesintisiz bir ilişkiler ağı hâlinde yürütmeyi amaçladığını belirtmiştir (TASAM). İnsani yardımlar, kalkınma yardımları, çatışma çözümü ve arabuluculuk, barışın inşası ve korunması gibi kavramları kapsayan insani diplomasi, çeşitli coğrafyalarda savaş, çatışma veya doğal afetler gibi nedenlerle ortaya çıkan insani krizler karşısında, insanı merkeze alarak ve insani koşulların oluşturulmasını öncelleyerek kanaat önderlerini ve karar alıcı mekanizmaları, mağdur olmuş insanların yararına harekete geçirmek ve bu insani koşulların kalıcı hale getirilmesi adına gerçekleştirilen her türlü faaliyet, iş birliği ve uluslararası düzeyde yaratılan farkındalık gibi bir dizi girişimi içinde barındıran bir kamu diplomasisi faaliyetidir (İletişim Başkanlığı, 2022b, s. 23).

Türkiye’nin 2000’li yılların başlarından itibaren ve özellikle 2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaş sonrası insani diplomasiyi tamamlayıcı bir dış politika aracı olarak kullanmaya başladığını ifade eden Yıldırım (2019) Türkiye’nin 2011-2018 yılları arasında gerçekleştirdiği insani diplomasi faaliyetlerini Elcano Global Presence Index’ine göre değerlendirmiş ve yapılan çalışmaların ülkenin yumuşak gücü üzerinde olumlu etkisi bulunduğu sonucuna varmıştır (2019, s. 2563). Türkiye’nin yürüttüğü insani diplomasi faaliyetlerinin insani amaçlı olduğunu ve Türk dış politikasının insanı merkeze alan yaklaşımına paralel insani diplomasi faaliyetlerinin tamamlayıcı bir unsur olduğunu ve iktidarın bu faaliyetlerle yeni ilişkiler tesis etme, mevcut ilişkileri geliştirme ve Türkiye’nin yumuşak gücünün artırılmasına yönelik dış politika hedeflerini gerçekleştirme amacı güdüldüğünü belirtmiştir (s. 2564).

AK Parti iktidarı 2000’li yılların ilk yarısında bir yandan AB ve diğer Batılı ortaklarıyla ilişkilerini geliştirirken, bir yandan da İran, Irak ve Suriye başta olmak üzere Ortadoğu ülkeleri ile işbirliğini güçlendirmiş ve medeniyetler ittifakı girişimiyle bölgesel sorunların çözümü noktasında arabulucuk görevi üstlenmiştir (İnat K. , 2014, s. 3). Türkiye’nin Suriye’de başlayan iç savaş sonrası olanlara kayıtsız kalmayarak milyonlarca Suriyeliye ev sahipliği yapması, ülkenin yumuşak gücünün görünür hale gelmesinde etkin bir faktör olarak değerlendirilmiştir (Yıldırım E. , 2019, s. 2564).

Türkiye, son on yıllarda girişimci ve insani dış politikası ile karakterize edilmiş, hızla artan yardım bütçeleri ve çalışma bölgeleri ile küresel alanda insani yardım sektöründe aktif bir aktör haline gelmiştir (Özerdem, 2016). Nitekim, düzensiz göç konusuyla ilgili NATO Parlamenter Asamblesi 99. Rose-Roth Semineri ve Akdeniz Ortadoğu Özel Grubu Ortak Toplantısı’nda konuşan Çavuşoğlu (2019a), göç olgusunun yarattığı sorunlara karşı birlikte tedbir alınması gerektiğini vurgulamış, düzensiz göç meselesine insani açıdan mı yoksa güvenlik açısından mı bakmalıyız sorusuna yine

Türkiye'nin girişimci ve insani dış politikasına paralel, her iki pencereden de bakılmalı şeklinde cevap vermiştir.

“Türkiye olarak baktığımız zaman, bu bölgede yaşanan sınamaların merkezindeyiz. Girişimci ve insani dış politikamızla, yaşanan tüm sorunlara karşı ortaklarımızla beraber, müttefiklerimizle beraber çözüm üretmeye çalışıyoruz. Yani başımızda Suriye, daha yeni seçimden çıkmış kardeş Irak, yine Afganistan'daki sorunlar ve son günlerde Libya'daki gelişmeler, Yemen'deki insani dramlar, Kafkasya'daki çözülmeyen, çözümü bulunmayan, dondurulmuş ihtilaflar, Balkanlar'daki kırılganlık, Karadeniz'deki gerilimler ve yine bölgemizdeki diğer ihtilaflara baktığımız zaman, her zamankinden daha fazla çaba sarfetmemiz gerektiğini görüyoruz” (Dışişleri Bakanlığı, 2019a).

UNHCR tarafından yayınlanan Global Trends raporlarına göre Türkiye, 2014 ve 2015 yıllarında toplamda en fazla mülteci nüfusu bünyesinde barındıran ülke olmuş, (Global Trends: Forced Displacement, 2015), 2016-2018 yılları arasında da en fazla mültecinin bulunduğu ülke olarak kalmaya devam etmiş, Global Trends 2018 raporuna göre 2018 yılı içerisinde 3.7 milyon kişiyle Türkiye, en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke olmuştur (Global Trends: Forced Displacement , 2018, s. 15).

Ülkedeki mülteci sayısındaki artışa paralel Türkiye'nin yapmış olduğu yardım miktarlarında da artış yaşanmış, TİKA tarafından yayınlanan 2011 raporuna göre Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımlarını oluşturan (RKY) kategoriler arasında bulunan “sığınmacı” ve “acil yardım” alt başlıkları altında Suriyeli mülteciler için yapılan harcamaları Türkiye’de eğitim görececek çocukların eğitimleri, geçici barınma merkezlerinin giderleri, sığınmacılar için yapılan para, sağlık, barınma, giyim ve yakacak gibi yardımları ve ülkelerine dönmek isteyenlerin ulaşım masrafları oluşturmuştur (TİKA, 2011, s. 56).

Din, dil, kültür, tarih ve dış politika gibi unsurlar bir ülke için çekici yumuşak güç kaynakları olarak genel kabul görse de bölgesel veya küresel itibarı arttırmak adına medya, sağlık ve insani yardım gibi konular da kamu diplomasisi faaliyet alanı olarak kendini var etmiştir. Diplomatik faaliyetlerin bu denli çeşitlenmesi ve geniş alana yayılması sonucu Türkiye'nin de girişimci ve insani dış politikasını tamamlayan bir unsur olarak insani yardım faaliyetlerini arttırdığı ve bölgede yaşanan Suriye krizinde mültecilerin insani ihtiyaçlarını gidermesiyle uluslararası arenada daha görünür hale geldiği gözlemlenmektedir. Dönemin Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu Türkiye'nin artık dünya meseleleriyle yakından ilgilenen, dünya mazlumlarının umudu olan ve herkesin artık Türkiye ne diyor diye dönüp baktığı bir ülke haline geldiğinden söz etmiş, *“Bugün girişimci olmalıyız, çünkü dünyanın her yerinde menfaatlerimiz var. O menfaatlerimizi kazan-kazan anlayışıyla o ülke halkları ve ülkemizin ve milletimizin çıkarları çerçevesinde aramalıyız, değerlendirmeliyiz,”* şeklinde girişimci ve insani politikayı tanımlamıştır (Dışişleri Başkanlığı, 2019b).

Türkiye dış politikasında uyguladığı bu insan odaklı anlayışla birlikte bölgesel ve küresel sorunlara çözüm bulmak adına afet, çatışma bölgelerindeki halklara sağlık yardımı sağlamakta, daha az gelişmiş ülkelerde kapasite geliştirme projelerine destek vermekte, ve küresel tehdit unsuru kabul edilen salgın hastalıklara karşı diğer ülkelerle bu alanda iş birliği yapmaktadır. Bu bağlamda, sağlık diplomasisi Türkiye'nin dış politika hedeflerine ulaşmasında, uluslararası alanda imaj ve itibarını geliştirmesinde sağlıklı bir yumuşak güç kaynağı olarak ortaya çıkarmaktadır. Bu yüzden bir sonraki başlık altında Türkiye'nin girişimci ve insani dış politikasının bir unsuru olarak sağlık diplomasisinin rolü ve önemi ele alınacaktır.

2.5. Dış Politika Hedefi Olarak Sağlık Diplomasisi

Sağlık diplomasisi ilk olarak 1970'lerin sonunda ABD'de ortaya çıkmış ve sağlığın bir dış politika aracı olarak kullanılabileceği fikri üzerine temellendirilmiştir (Katz, Kornblat, Arnold, Lief, & Fischer, 2011). Uluslararası boyutta sağlık alanının düzenlenmesi ve yönetilmesini; küresel salgın, hastalıklar, doğal afet ve iç savaşlarla ortaya çıkan sağlık sorunlarının devletler ve devlet dışı aktörlerin de yer aldığı uluslararası düzeydeki müzakereler ve geleneksel diplomasinin dışında kalan etkileşimlerle çözümlenmeye çalışıldığı proje uygulamalarını kapsayan sağlık diplomasisi, çok katmanlı ve çok ortaklı bir yumuşak güç unsurudur (İletişim Başkanlığı, 2022b, s. 24). Dolayısıyla sağlık diplomasisi, bir ülkenin sınırları dışındaki küresel sağlık sorunlarını ve insani yardım faaliyetlerini de kapsadığı için uluslararası sağlık yardımı ve uluslararası siyasi ilişkilerin ara yüzünü oluşturan bir araçtır.

Küreselleşmenin sağlık üzerinde meydana getirdiği etkiler göz önünde bulundurulduğunda dış politika, uluslararası kalkınma, ticaret ve yatırım gibi alanların uyumlu hale getirilmesinin kaçınılmazlığı daha iyi anlaşılmaktadır. Bu gerekliliğin farkında olan ülkeler küresel sağlıkla ilgili kurumsallaşma çabalarını bütünleştirme arayışına girmiş durumdadır.

Küresel sağlık, *“ulusal sınırları ve hükümetleri aşan ve insanların sağlığını etkileyen küresel güç ve akımlara eylem çağrısında bulunan sağlık sorunları”* anlamına gelmektedir (Kickbusch, 2013). 2003 yılına damgasını vuran SARS salgını ve 2009 senesi ortaya çıkan domuz gribi (H1N1A) gibi küresel salgınlar, sağlık meselesine olan yerel yaklaşımı değiştirmiş, küresel sağlığın önemini gözler önüne sermiştir. Küreselleşme ile birlikte iletişim ve ulaşım yolları gelişmiş, toplumların yaşam biçimleri, tüketim alışkanlıkları ve sağlık sorunları birbirine benzemeye başlamıştır. Ulaşım sektöründeki olumlu gelişmeler, ulaşım araçlarındaki hız, konfor, kapasite ve fiyat faktörlerindeki gelişmeler uluslararası turizmin gelişmesine büyük ivme kazandırmıştır. Seyahat etme eğiliminin artmasıyla, salgın ve bulaşıcı hastalıklar nedeniyle ülkeler, sınırları içindeki ve dışındaki sağlık sorunlarıyla daha fazla ilgilenmek durumunda kalmışlardır.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Anayasası, sağlığı “*yalnızca hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, aynı zamanda bedensel, ruhsal ve toplumsal yönden tam bir iyilik hali*” olarak tanımlamaktadır (WHO, 1946). Her ülke kendi kültürü, tarihi, ekonomik durumu ve siyasi ideolojisine uygun, tıbbi ve teknoloji, nüfus özellikleri, hastalık biçimleri, toplumsal algı ve beklentilerine göre ulusal bir sağlık sistemi uygular (Özer & Çetinkaya, 2020). Bu sağlık sisteminin nüfusun sağlığını koruması, ülkenin statüsünü yükseltmesi, vatandaşlarına sağlık hizmeti sunması ve onları hastalık maliyetlerine karşı finansal riskten koruması beklenir. Bu beklentileri yerine getirebilmek için ise sağlam ve güçlü bir finansman yapısı, yeterli sayıda eğitilmiş sağlık kadrosu, teknik donanım ve altyapı ve başarılı sağlık politikaları gerekmektedir. Hal böyle iken vatandaşına yeterli sağlık hizmetini sunabilen ülkeler uluslararası arenada güçlü ön plana çıkmış, sağlık uluslararası ilişkilerde bir yumuşak güç oluşturma potansiyelini açığa çıkarmıştır.

2.5.1. Sağlık Diplomasisi Kavramı

Sağlık sektöründe ortaya çıkan potansiyel ve hareketlilik sağlık alanını küresel bir yumuşak güç faktörü haline getirmiştir. Japonya Başbakanı Shinzo Abe, küresel sağlık alanındaki saygın dergilerden The Lancet’te yayınlanan röportajında içinde bulunduğumuz yüzyılı tanımlarken Joseph Nye’nin “*akıllı güç çağı*” benzetmesine başvurmuştur. Abe’ye göre, sağlık hizmetlerine evrensel erişim sağlanmalıdır. Abe’nin Japonya için çerçevelediği küresel sağlık diplomasisi “*insan merkezli yaklaşım*” ve sağlık inisiyatiflerinde “*millet mülkiyeti*” esaslarına dayanır (Prime Minister's Office of Japan, 2013). Öyleki Japonya 2013 yılında Tokyo’da Küresel Sağlıkta Yenilikçi Teknoloji Fonu’nu (Global Health Innovative Technology Fund) kurmuştur. Devletlerin küresel sağlıkla ilgili çalışmaları dışarda yaratmak istedikleri imajla doğru orantılıdır ya da yapılan sağlık yardımlarının nedenleri ekonomiktir: ticaret hacmini artırmak veya doğal kaynaklara ulaşım için (Ornstein, 2015). Örneğin Judyth Twigg “*Rusya, ABD ve Küresel Sağlık*” başlıklı yazısında, Rusya’nın küresel sağlık inisiyatiflerini uluslararası arenada imajını iyileştirmek ve belli komşu ülkelerle güçlü ilişkiler kurmak için kullandığını savunur (Ornstein, 2015). Aynı kitapta yer alan “*Güney Kore ve Küresel Sağlık Diplomasisi*” başlıklı makalelerinde Carolyn Marie Du Mond ve Victor Cha, “*Kore uluslararası yardım programlarını kısmen hükümetin ulusal imajını desteklemek... (ve) hem bölgesel hem küresel alanda lider olabilmek için kullanmıştır*” yazmışlardır.

Sağlık diplomasisi dış politikada kullanılan bir strateji olarak kendini var etmektedir ve günümüzde ulusal güvenlik, serbest ticaret ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi hususunda vazgeçilmez bir dış politika aracı hâline gelmiştir. İnsanlık tarihinde ilk kez 21. yüzyılda küresel sağlık inisiyatiflerine daha fazla fon yatırımı yapıldığından, kamu diplomasisinde küresel sağlık çalışmaları hem küresel sağlık çalışanları hem de kamu diplomasisi uzmanları ve uygulayıcıları için heyecan verici bir alan

açmıştır (Ornstein, 2015). Kamu diplomasisi bilgi alışverişiyle güven inşa eder ve Ornstein'e (2015) göre bu küresel birbirine bağlantılı olma durumu sayesinde herkesin sağlığı etkin, şeffaf bilgi alışverişine ve çoklu disiplinli uluslararası iş birliklerinin kurulmasına bağlıdır. Günümüzde küresel sağlık alanında çalışan binlerce organizasyon bulunmaktadır; Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Dünya Bankası (World Bank), Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF), Sınır Tanımayan Doktorlar, Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi (CDC), ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID), Uluslararası Nüfus Hizmetleri (PSI) bu alanda kilit rol oynayan kuruluşlardan bazılarıdır.

Küresel sağlık sistemine dair kurallar, modeller ve beklentilerin hızla dönüştüğü bir süreçten geçilmektedir. Kickbusch (2013), sağlık diplomasisini küresel siyaset ortamını şekillendiren ve yöneten çok katmanlı ve çok aktörlü müzakere süreçlerinden biri olarak tanımlamaktadır (s. 2). Bu ilişkiler ülkelerdeki dışişleri bakanlığı bürokratlarının baş edebileceğinin çok ötesinde bir özelliğe sahiptir ve gelişmiş ülkeler sadece bu alanda iş birliği ve diyalog amaçlı yapılanmalara gitmiştir. ABD'deki USAID, Danimarka'daki DANIDA, Japonya'daki JICA, ülkemizdeki TİKA, uluslararası yardımlaşma ve dayanışmayı hedefleyen devlet kuruluşlarının bazı örnekleridir. Bu kuruluşların faaliyetlerine bakıldığında, sağlık konularının payının sürekli olarak artmakta olduğu dikkati çekmektedir (Hayran, 2016).

Sağlık diplomasisi sınır ötesi yayılma özelliği gösteren sorunların kontrolü için ülkelerin sağlık profesyonellerinin görüşmeler yoluyla çözüm arama çabaları, bu anlamda uluslararası kuruluşların yanı sıra uluslarüstü yani sivil toplumu da kapsayacak şekilde ortaya çıkan örgütlerin faaliyet göstermesi ve sert güç dediğimiz yaptırımlar, savaşlar yoluyla değil yumuşak güç denilen ikna yoluyla bir takım sorunlara çözüm arayışları anlamına gelmektedir.

Gerek bulaşıcı hastalıklardan, gerek bulaşıcı olmayan hastalıklardan, gerekse mülteci sorunlarından hiçbir ulus, devlet veya insan muaf değildir. Küreselleşen dünyada herkes günün birinde bu sorunların bazılarıyla karşı karşıya gelmeye mecbur kalabilir. Nitekim tarihte veba, tifo, kolera ve tifüs salgınları milyonlarca insanın ölümüne yol açmıştır. 20. yüzyılda ortaya çıkan İspanyol gribi, Birinci Dünya Savaşı esnasında birçok ülkeye yayılarak dünya tarihinin en ölümcül salgını olurken AIDS, ilk klinik vakasının 1981 yılında kaydedilmesinden bu yana günümüze kadar yaklaşık 35 milyon insanın ölümüne neden olmuştur (UNAIDS, 2019). Öyle ki, Kazatchkine (2013) göre AIDS günümüz modern diplomasisini şekillendirmiştir: Doğu Avrupa ve Orta Asya'da bölgesel ve ulusal sivil toplum ağlarının kendi hükümetleriyle, uluslararası donörlerle ve çokuluslu organizasyonlarla HIV/AIDS ve tüberküloz sorunlarının üzerine gitmek için yaptığı işbirlikleri küresel sivil toplumu küresel sağlık diplomasisinin kilit oyuncusu haline getirmiştir (Kazatchkine, 2013).

Sağlık dış politikada ulaşılması gereken bir hedef olarak belirlendiğinde sivil toplum kuruluşları ve insani yardım oluşumlarıyla bu hedef doğrultusunda yapılan anlaşma ve çalışmalar sağlığın dış politikada yumuşak güç etkisini beraberinde getirir. Örneğin ABD ve Çin yabancı halklar nezdinde olumlu imaj geliştirerek dış politika hedeflerine ulaşmak için sağlık diplomasisini, kamu diplomasisi ve yumuşak güç ekseninde etkili bir biçimde kullanmaktadır (Goldsmith, Horiuchi, & Terence, 2014).

Ülkelerin sağlık diplomasisi faaliyetlerinin başarısında itibarları da rol oynar, nitekim Çin'in Afrika kıtası özelindeki dış politikası; hastane ve klinik inşa etmek, doktor göndermek ve sağlık görevlilerine eğitim sağlamak, Afrika'daki toplumların Çin hakkındaki görüşlerinin 2000'li yıllarda daha iyiye gittiğini göstermektedir (Sevin, 2016). Ülkeler sağlık diplomasisi sayesinde kalkınma ve sağlık alanındaki tecrübelerine dayalı yenilikçi projeler üretebilir, bu projeler doğrultusunda hedef kitlelerle iletişime geçebilir ve ilişki geliştirebilir, bu doğrultuda kendilerine uluslararası platformlarda bir yer edinebilirler.

2.5.2. Küresel Sağlık Diplomasisi ve Aktörleri

2.5.2.1. Dünya Sağlık Örgütü

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Birleşmiş Milletler çatısı altında 1948 yılında kurulmuştur. Merkezi Cenevre'de bulunmaktadır ve temel amacı DSÖ Anayasası'nda "*Tüm insanların mümkün olan en yüksek sağlık düzeyine ulaşmaları*" olarak belirtilmiş olup (WHO, 1946), Örgüt bu doğrultuda uluslararası sağlık çalışmaları yürütmektedir. Türkiye'nin de aralarında olduğu 194 üye ülke, DSÖ'nün önceliklerini, çalışma alanlarını ve yetki düzeylerini belirlemektedir (WHO).

Sağlığın tüm insanların hakkı olduğunu savunan DSÖ, hizmet standartlarını yükseltmek için ülkeler arası iş birlikleri yaparak, ırkı, politikası, ekonomisi ve sosyal konumu ne olursa olsun tüm insanlarla etkileşim halinde olmayı misyon edinen bir kurumdur. Uluslararası sağlık alanında başlıca yönlendirici ve koordine edici otorite olan DSÖ, küresel düzeyde norm ve standartları belirlemekte, acil durumlarda ülkelere destek vermekte ve sağlık politikaları ile sağlık sistemlerinin gelişimine önemli ölçüde teknik destek sağlamaktadır. Kurulduğu ilk yıllarda sağlık alanında sağladığı teknik desteği artan küresel sorunlar, insan hakları ve eşitsizlik gibi kavramların da etkisiyle politikasında yenilikler yapmıştır (Kıvanç, 2015).

Genelde bulaşıcı hastalıklarla mücadele için yaşanan sağlık savaşları, zamanla uzayan yaşam, kronik hastalıkların çoğalması gibi değişen sebeplerin etkisiyle yeni bir yaklaşım benimsenmesini gerektirmiştir. Sağlığın geliştirilmesi için konferanslar ve programlar düzenlenmiş ve bunlar aracılığıyla

insanların hastalık risklerinin azaltılması, kronik hastalıkların yönetimi ve kişilerin sağlıklarını korumaları sağlanmıştır (Yardım, 2009).

DSÖ'nün ana görevi insanların mümkün olan en yüksek sağlık düzeyine ulaşmalarını sağlamaktır. Bu doğrultuda salgın hastalıkların kontrolü ve önlenmesi için uluslararası sağlık düzenlemeleri geliştirmekte, çocukluk çağı hastalıklarına karşı aşılama programları yürütmekte, anne çocuk sağlığı hizmetlerini genişletmekte ve sağlık alanındaki araştırmaları desteklemektedir. Devlet sınırlarını aşan salgınlarla mücadelede üye devletlere bildirim yükümlülüğü olan DSÖ, “*sağlıktan sorumlu teknik uluslararası örgüt*” olarak koronavirüs pandemi sürecinde de salgınla mücadelede aktif olarak faaliyet göstermiştir (Ata, 2021). DSÖ salgın hastalıklara karşı erken uyarı sistemleri geliştirmekte, hastalıklarla ilgili bilgi ve rehberlik sağlamakta, aşı ve ilaç gibi tıbbi ürünlerin geliştirilmesinde ve dağıtılmasında da yardımcı olmaktadır.

2.5.3. 21. Yüzyılda Ortaya Çıkan Salgın Hastalıklar

Enfeksiyon hastalıkları ve salgınlar tarihte olduğu gibi bugün de insanlık için sorun oluşturmaya devam etmektedir. Medeniyetleri etkileyen ve tarihe yön veren veba, sıtma, tüberküloz, kolera, tifüs gibi büyük salgınlar günümüzde önemini korumaya devam etmektedir. 1900'lü yılların başında dünyadaki ölümlerin yüzde 50'den fazlası enfeksiyonlara bağlıyken, DSÖ verilerine göre bilim ve teknolojinin tüm imkanlarına rağmen ölüm nedenlerinin yüzde 20-25'ini (12-13 milyon/yıl) halen enfeksiyonlar oluşturmaktadır; pnömoni (3,5 milyon), AIDS (1,5 milyon), ishalli hastalıklar (1,5 milyon), tüberküloz (1,5 milyon) ve sıtma (0,6 milyon) (Öztürk, 2009).

Bir bölgede hastalık vakalarının alışılmadık derecede artış göstermesiyle epidemiler oluşurken, hastalıkların uluslararası veya kıtalar arası yayılmasıyla pandemiler meydana gelir. 21. yüzyılda küresel ölçekte yayılma göstererek halk sağlığını tehdit eden bulaşıcı hastalık salgınları arasında domuz gribi, SARS, Orta Doğu Solunum Sendromu (MERS), Ebola, Zika ve yeni tip koronavirüsü (Covid-19) sıralayabiliriz. Pandemi olarak adlandırılan ve dünya ölçeğinde yayılma gösteren bu hastalıkların yanı sıra Güney Doğu Asya'dan Güney Amerika'ya kadar yayılan Dang Humması, 2008-2009'da Zimbabwe'de, 2010'da Haiti'de ve 2016'da Yemen'de baş gösteren Kolera ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde 2011 ve 2019'da ortaya çıkan kızamık salgınları binden fazla kişinin hayatına mal olmuş ve kayıtlara bölgesel salgın “*epidemi*” olarak geçmiştir (Budak & Korkmaz, 2020).

21. yüzyılın ilk salgını olarak bilinen SARS'a yol açan virüs ilk olarak Kasım 2002'de Çin'in güney bölgesinde yer alan Guangdong eyaletinde ortaya çıkmış, kısa sürede Hong Kong'dan 37 ülkeye yayılmıştır ve 2003 yılında Avrupa, Güney ve Kuzey Amerika ve Asya'da gözlemlenmiştir. Şiddetli akut solunum yolu sendromu olarak da bilinen ve yüksek ateşle başlayıp vücut ağrıları, öksürük ve

solunum zorluğu ile ilerleyen hastalık için 2003 salgınında 8.098 SARS vakası rapor edilmiş ve bunların 774'ü ölümle sonuçlanmıştır (CDC, t.y.).

2009 yılında dünyaya yayılan domuz gribi salgını 1918-1920'de dünya nüfusunun üçte birini enfekte eden ve 50 milyondan fazla insanın ölümüne yol açan İspanyol gribi H1N1 virüsünün bir türevidir. Grip belirtilerinin ardından akciğer iltihaplanması ve akut solunum sıkıntılarına sebep olan hastalık, dünya nüfusunun yüzde 11'i ile yüzde 21'ine bulaşmış yaklaşık 150 bin ile 575 bin prematüre ölümüne yol açmıştır.

Meksika'da 2009 yılının Mart ayında kitlesel salgına dönüşerek ortaya çıkan hastalık, domuzlarda görülen bir tür grip virüsünün mutasyon geçirmesiyle insanlara geçmiş ve domuz gribi adını almıştır. H1N1, 21. yüzyılda viral bir salgının ne kadar hızlı yayılabileceğini gösterirken gelişmiş sağlık sistemlerine sahip ülkelerin de hızla yayılan bir virüs karşısında nasıl çaresiz kalabildiklerini göstermiştir.

Daha sonrasında deve gribi olarak da bilinen MERS'e neden olan koronavirüs (MERS-CoV), ilk kez Haziran 2012'de Suudi Arabistan'da ortaya çıkmış ve sonrasında Ortadoğu, Afrika ve Güney Asya'da toplam 27 ülkeye yayılmıştır. Ateş, öksürük, bulantı ve solunum yetmezliği gibi semptomları tetikleyen hastalığın, yarasalarda bulunan bir beta koronavirüsün önce develere, ardından da mutasyon geçirerek insanlara bulaşmasıyla yayıldığı tahmin edilmektedir. DSÖ verilerine göre Nisan 2021 tarihi itibarıyla dünya çapında 2.574 MERS vakası rapor edilmiş ve bunların 886'sı ölümle sonuçlanmıştır (DSÖ, 2021).

İlk safhalarında Afrika'da görülen, 2014 yılında Gine'de ortaya çıkıp Liberya ve Sierra Leone'ye sıçrayan ve daha sonrasında Nijerya, Mali, Senegal, Amerika, İngiltere, İspanya ve İtalya olmak üzere yedi ülkede görülen Ebola virüsü, vahşi hayvanlardan insanlara bulaşan ve sonrasında insandan insana bulaşma yoluyla yaygınlaşan şiddetli ölümcül bir hastalıktır. İlk olarak 1976 yılında bugünkü Güney Sudan ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde Cumhuriyeti'nde eş zamanlı ortaya çıkan Ebola virüsü, en fazla tahribata 2014-2016 dönemindeki tekrar yayılması sırasında yol açmış ve iki buçuk yıl içinde 28.600'den fazla vakayla ve 11.325 ölümle sonuçlanmıştır (CDC). Batı Afrika merkezli salgının en çok zarar verdiği ülkeler, Ebola virüsüne karşı savunmak için en az donanıma sahip ülkelerdir.

2018'de Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde tekrar ortaya çıkan ve halen yayılmaya devam eden Ebola virüsü günümüzde Kongo ve Gine'de etkisini göstermeye devam etmektedir. Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü'nün verilerine göre Ağustos 2018 ile Haziran 2020 arasında 3.470 vaka kaydedilmiş ve 2.287 kişi hayatını kaybetmiştir (MSF, 2021).

2.5.3.1. Koronavirüs, 2019

2019 yılında ortaya çıkan ve etkileri 2023'e uzanan koronavirüs pandemisi, hayvanlardan insanlara mutasyon geçirerek bulaşan ve sonra insanlar arasında yayılan salgın bir hastalık olarak, SARS ve MERS salgınları gibi sınır aşırı yayılmış, küresel hastalığa ve can kaybına yol açmıştır. Koronavirüs enfeksiyonunun genel belirtileri olarak ateş, öksürük, nefes darlığı, solunum güçlüğü, pnömoni, ciddi akut solunum sendromu ve böbrek yetmezliği sıralanabilir.

Koronavirüs, DSÖ tarafından SARS-CoV-2 olarak adlandırılan bir enfeksiyon hastalığıdır. Çin, 31 Aralık 2019 tarihinde Hubey eyaletine bağlı Vuhan kentinde yayılan ve kaynağı bilinmeyen bir solunum yolu rahatsızlığını Dünya Sağlık Örgütü'ne bildirmiş ve DSÖ 7 Ocak 2020'de hastalık etkeninin yeni bir koronavirüs olduğunu açıklamıştır. Bölgedeki deniz ürünleri pazarından bulaştığı tahmin edilen hastalık, iki ayda tüm dünyaya yayılmış ve DSÖ 11 Mart 2020 tarihinde durumu pandemi olarak ilan etmiştir. Bugün için koronavirüs dünya çapında 230'den fazla ülkeye yayılmış 7,010,681 can kaybına yol açmıştır (www.worldometers.info).

Şeker (2020) küreselleşmeye bağlı mobilizasyonun ulaşım ve iletişimi kolaylaştırmasının yanında hastalıkların yayılımı açısından dezavantajlı bir durum oluşturduğunu ifade eder: *“Günümüzdeki küresel salgının geçmiş salgınlardan en önemli farkı ulaşım ve iletişim hızının salgının yayılmasında ve alınan tedbirlerin uygulanmasında oluşturduğu çarpan etkisidir”* (Şeker & Korkut, 2020, s. 10). Koronavirüs salgını sırasında, virüsün Çin'de sınırlandırılması çabalarına rağmen, sınır aşırı yayılması engellenememiş; ilk dalgada İran ve Avrupa ülkelerini, ardından da Amerika'yı etkisi altına almıştır.

Koronavirüs salgınında uluslararası seyahat ve ilişkilerin hastalığın yayılmasına önemli etkisi nedeniyle ülkelerin aldığı erken önlemler arasında seyahat kısıtlamaları yer almış, sonrasında bazı ülkeler sınır kapatma kararı almıştır. Covid-19 küresel bir sağlık krizine dönüşürken ülkelerin sağlık sistemleri ve yönetim kapasiteleri önemli bir sınav vermiş ve bazı ülkelerin salgınla mücadelede diğerlerinden daha başarılı olduğu gözlemlenmiştir. Nitekim, koronavirüs performansı ile ön plana çıkan ülkelerin başarısı, dış politikada koronavirüs diplomasisini de beraberinde getirerek bir kamu diplomasisi faaliyet alanı açmıştır.

2.5.3.1.1. Koronavirüs Diplomasisi

Dünyanın tamamına yayılan koronavirüs, ülke veya bölge ayırt etmeksizin toplumsal yaşamı değiştirirken, üretimden tüketime, ulaşımdan eğlenceye, eğitimden ibadete toplumsal alışkanlıkları değiştirmiştir. Covid-19 her alanı etkilerken, uluslararası ilişkiler ve diplomasi de izolasyon sürecinde

değişikliğe uğramış ve kendine has terminoloji geliştirmiştir. 2020 Mart ayından itibaren web portallarında, haber başlıklarında “*koronavirüs diplomasisi*”nden bahsedilmeye başlanmıştır. İlk kez kimin hangi tarihte koronavirüs diplomasisini kavramsallaştırdığı bilinmese de Walker’a (2020) göre koronavirüs salgını yayıldıkça, birbiriyle yarışan ülkelerin yumuşak güç ve insani yardım faaliyetlerini dış politika amaçları doğrultusunda kullandığı görülmektedir (Walker, 2020). Kullanım alanı incelendiğinde koronavirüs diplomasisinin, bütün dünyayı tehdit eden bu virüs salgınıyla mücadelede uluslararası iş birliği için yapılan görüşme ve müzakerelere, ulus devletlerin dayanışma ruhu ile birbirlerinin yaralarını sarmak ve pandeminin kontrol altına alınması için yürüttüğü tıbbi ve insani yardımlara işaret ettiği görülmektedir.

Koronavirüs salgını küresel sağlık yönetişimi ve sağlık diplomasisinin önemini de gözler önüne sermektedir. Bugün gelinen noktada ulus devletler kendilerini güvenlikçi politikalarla ya da kapatılan sınırlarla koruyamamış, halk sağlığını tehdit eden yeni tip koronavirüs salgını dünya çapında 231 ülkede 7,010,681 kişinin ölümüne yol açmıştır (www.worldometers.info). Koronavirüs salgını dünya çapında etkisini sürdürürken iş, politika, eğitim, bilim ve sanat da dijital ortama taşınmış, yeni iletişim teknolojileri diplomasinin uygulanmasında önemli bir araç haline gelmiştir.

Salgın sürecinde dünya liderleri, hükümet yetkilileri ve uluslararası aktörler başta Twitter (X platformunun eski adı) ve Facebook olmak üzere sosyal medya üzerinden kitlelere ulaşmaya çalışırken, sosyal medya kullanıcıları da çevrimiçi ortamlarda liderlerinden rehberlik beklemiştir. Covid-19 salgını dünya çapında hızla yayılırken, milyonlarca internet kullanıcısı cevap, tavsiye ve destek için sosyal medyaya akın etmiştir. Buna karşılık, hükümet yetkilileri ve liderler sık sık sosyal medya aracılığıyla durum güncellemesi yapmış ve görseller paylaşmışlardır.

BCW-Global (Burson Cohn & Wolfe) iletişim ajansı tarafından yürütülen “*Facebook’ta Dünya Liderleri*” araştırmasının sonuçlarına göre incelenen 721 Facebook profilinin Mart 2020’de sayfa beğenilerinde 13 milyon artış görülürken, %3,7’lik bir büyüme kayda geçmiştir. Dönemin İtalya Başbakanı Giuseppe Conte’nin sayfası, Avusturya, Estonya ve İtalya hükümetlerinin sayfaları sadece Mart 2020’de sayfa beğenilerini ikiye katlamıştır. Sorumlu araştırmacı Chad Latz durumu

“Dünya liderlerinin Facebook hesaplarındaki takip artışı mantiken iki önemli sebebe dayandırılabilir; vatandaşlar koronavirüs hakkında kesin cevaplara ulaşmak ve hükümetlerinin pandemi yönetim politikalarıyla ilgili bilgi almaya çalışıyor, bunun yanında araştırmalara göre çevrimiçi geçirilen süre %36 arttı ve Facebook’ta geçirilen sürede de %20 artış görüldü” (bcw-global.com, 2020).

BCW’nin Twiplomacy serisinin bir parçası olarak yapılan araştırmaya göre Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Facebook sayfası da 9.3 milyon beğeni ile dünya liderleri arasında üst sıralarda yer almaktadır. Türkiye’nin Sağlık Bakanı Fahrettin Koca’nın Facebook’taki

takipçi sayısı da kısa sürede 632 bine ulaşırken, aylık takipçi sayısı 255 binden fazla artış kaydetmiş ve aylık takipçi artış oranı da %67,7 gibi yüksek bir seviyeye ulaşmıştır.

Covid-19 dünyanın önde gelen ülkelerinde hızla yayılırken, birçok ülke hijyen ve izolasyonla yayılma hızını yavaşlatmaya çalışmış, Çin ve Güney Kore örneklerini takip ederek sınırlarını kapatma ve karantina uygulama kararı almıştır. Bu süreçte sosyal medya kullanıcıları, farklı ülkelerin krizle başa çıkma çabalarını kendi ülkeleri ve diğerleriyle karşılaştırmaya yönelmiştir. Öte yandan hükümetler yapılan hizmetleri, başarı öykülerini, dışa yardım projelerini ve hatta teknolojik yenilikleri çevrimiçi ortamda paylaşarak koronavirüs sürecinde yeni bir ulusal imaj oluşturma çabasına girmişlerdir (Kalsın, 2020).

Tüm insanlığı yakından ilgilendiren küresel bir kriz karşısında ortak bir tutum sergilenememiş olması, uluslararası örgütleri güç ve itibar kaybına uğratmış ve mevcut küresel yönetim mekanizmalarının yetersizliğini bir kez daha gözler önüne sermiştir.

2.5.3.1.2. Aşı Diplomasisi

Viral pandemilerin önüne geçmek için kullanılan en ucuz yöntem aşı uygulamalarıdır. Aşılama bireye hastalık yapan ajanın zayıflatılmış ve inaktive edilmiş az bir miktarı verilerek bağışıklık sisteminin uyarılması şeklinde olur. Aşılanan birey ajanla mücadele etmek için beyaz kan hücreleri üretir ve bu süreç bağışıklık sisteminin gelişmesini sağlar. Viral pandemilere yol açan virüs türleri önceden tanınmış olmadıkları için aşılarda önceden geliştirilmesi mümkün değildir. Virüsler ancak yeterince yayıldıktan sonra tanınır ve kültür ortamlarında çoğaltıldıktan sonra aşı çalışmaları başlatılabilir. Bu süreçte kaybedilen zaman içerisinde genelde pandemiler yıkıcı etkilerine devam ederler (Şahin & Demir, 2020).

İnfluenza, koronavirüs ve HIV gibi virüslerin hızla mutasyona uğramaları aşılamanın başarılı bir şekilde kullanılmasını zorlaştırır çünkü geliştirilen aşılarda spesifik bir virüs türüne özel geliştirilir ve tüm virüslere karşı etkili değildir (Şahin & Demir, 2020). Ayrıca aşılarda zaten enfekte olmuş hastaların iyileştirilmesi için kullanımı sınırlıdır. Fakat ancak aşılama ve hastalıkta azalmalarla toplumsal bağışıklık ve iyileştirilmiş nüfus sağlığı kazanmak mümkündür.

Yıllar içerisinde yaşanan gelişmelerle alanını genişleten diplomasisi genellikle savaş, barış, ekonomi gibi konuları kapsamaktadır. Ancak son çeyrek asırda küreselleşmenin de etkisiyle çevresel ve sağlık alanlarındaki konular da diplomasisi alanına dahil olmuştur. Dış politika için sağlık olmazsa olmaz hale gelmiş ve sağlık alanındaki hedeflere ulaşmak için diplomasisi destekleyici bir görev üstlenmiştir (Kickbusch, 2011).

Sağlık diplomasisinin gerekliliği ve önemi özellikle salgın dönemlerinde daha fark edilir olmakla beraber, diplomasiinin gerekliliği ülkeler arası ilişkilerde mutlak önem arz etmektedir. Sağlık diplomasisi yalnızca ülkeler arasındaki ilişkiyi değil DSÖ tarafından yürütülen anlaşmaları da kapsamaktadır. Yapısı bilinmeyen Covid-19, Ebola, Zika gibi virüslerin bir bölgede başlayıp küresel alana yayılmasına sebep olmasıyla salgınları meydana getirmesi dünyadaki bütün ülkeler için bir tehdit unsurudur. Bu tür virüsler hızla yayılır, herkesin enfekte olmasına sebep olur ve salgınla başa çıkmayı zorlaştırır. Bilim ve teknoloji alanlarında yaşanan yenilikler ve gelişmeler sayesinde salgınların kontrol altına alınması için daha etkili çözümler söz konusu olmaya başlamıştır. İnsan hayatının kurtulmasını sağlayan aşılardan, salgınları kontrol edebilmek için etkili bir çözüm olmasına rağmen virüsün yapısının tanınmaması ve aşılardan virüslere özel olarak üretilmesi tedavi ve sürecinin gecikmesine sebep olmaktadır (Morse, Garwin, & Olsiewski, 2006). Salgın hastalıklarla mücadele için geliştirilen aşılardan, mümkün olduğunca çok insanı mümkün olduğunca kısa zamanda aşılama odaklı olsa da aşı üretme teknolojisi olan ülkelerin veya bu potansiyele sahip ülkelerle iyi ilişkileri olan ülkelerin aşılamları daha kolay ve öncelikli olduğu ve gerek uluslararası kurumların gerekse jeopolitik hususların ülke çıkarlarından sonra geldiği görülmektedir. Koronavirüs pandemisinde görüldüğü üzere hastalıkla mücadelede tüm ülkeler sınırlı sayıda şirketlerden hızla ve uygun fiyata aşı temin etmeye çalışmış, gelişmiş ülkelerin ellerindeki aşı teknolojilerini adeta stratejik yatırım fırsatı olarak kullanması “*aşı diplomasisi*”ni gündeme getirmiş ve ihtiyaç sahibi ülkelerin birtakım tavizlere zorlandığı ve aşı sahibi ülkelerin diplomatik kazanımlar peşinde olduğu konuşulmuştur (HaberTürk, 2020).

Salgınlarla mücadele edebilmek adına sağlık alanında ülkeler yüzyıllardır iletişim halinde olmuş hatta belki ilk diplomatik ilişkileri salgın hastalık dönemlerinde seyahat ve ticaret meselelerine çözüm bulmak için hükümetlerin ortak çözüm arayışları oluşturmuştur. 14. yüzyıl ve sonrasında yaşanan küresel salgınlarla mücadele edebilmek adına ülkelerin aşı geliştirmek, üretmek ve paylaşmak için ortak çalışmalar yürüttüğü örnekler bulunmaktadır. Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan salgının son bulması için, çocuk felci ve çiçek hastalığı aşıları için İtilaf Devletleri olarak kabul edilen ABD ve Sovyetler Birliği ortak çalışmıştır. ABD’nin tecrübesi ve Sovyetler Birliği’nin üretim imkanlarının kullanılmasıyla gerçekleşen iş birliği sayesinde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir (Esen B. , 2021). Ayrıca, çiçek hastalığına karşı bulduğu yenilikçi fikirlerle tanınan İngiliz Doktor Edward Jenner, İngiltere ve Fransa savaşı esnasında çiçek hastalığının kontrolü ve tedavisi için savaşmakta oldukları Fransa’ya aşı göndererek aşı diplomasisi örneği sergilemiştir (Hotez, 2014).

Dış politikanın her alanında uygulanan milliyetçi politikalar sağlık alanında da Covid-19 pandemisinin ortaya çıkmasıyla uygulanmaya başlanmıştır. Pandemiyle mücadelede kritik öneme sahip olan maske, koruyucu kıyafetler, ilaç ve solunum cihazları gibi sağlık ekipmanlarının dış ülkelere satışına kısıtlamalar getirilerek sergilenen milliyetçi politikalar aşıların geliştirilmesi sürecinde yeniden

gündeme gelmiştir (Esen B. , 2021). Covid-19 pandemisi için üretilecek aşılarda eşit olarak dağıtılması önem arz ederken bazı devletler, önce kendi ülkelerinin aşılarda için daha test edilmemiş, onaylanmamış aşılarda tedarigine yönelik anlaşmalar yapmıştır (Önür & Sunal, 2022). Aşı milliyetçiliği olarak tanımlanan bu durum gelişmiş ülkelerin aşığı tedarik etme ve stok yapma süreçlerinde bir sorun yaşamamalarını sağlarken, gelişmemiş ülkelerin hem ekonomik hem siyasi güç açısından aşından mahrum kalmalarına sebep olmaktadır.

Covid-19 pandemisi sürecinde ülkeler arası gerçekleşen aşı tedariginde birçok aşı diplomasisi örnekleri yaşanmıştır. Ortaya çıkma sebebi net olarak belirlenemeyen Covid-19 virüsünün, Çin'in Vuhan Kentinden tüm dünyaya hızla yayılması ve kısa zamanda tedavi için üretilen ilk aşının da Çin tarafından bulunması virüsün ortaya çıkmasında kasıt düşüncesinin doğmasına sebep olmuştur (Zhang & Jamali, 2022). Alışılmış bir yöntemle Sinovac firması tarafından üretilen aşı, mRNA tekniğiyle üretilen diğer aşılardan farklı olarak inaktif bir aşıdır. mRNA tekniğiyle üretilen aşılarda virüsün genetik kodu laboratuvarında üretilerek insanlara uygulanırken, inaktif aşılarda hastalığa sebep olan virüsün enfekte etme özelliği yok edilerek insanlara uygulanmaktadır (BBC, 2020c). Covid-19 virüsü küresel alanda çok hızlı bir yayılım göstererek tüm ülkeler için güvenliğin sağlanmaması durumunda şartları ne olursa olsun herhangi bir ülkenin de güvende olamayacağını ortaya koymuştur. Aşıları tedarik edebilen ve kontrol edebilen ülkelerin sınırlı sayıda aşı üretebildiği göz önüne alındığında, uluslararası arenada kendi çıkarlarını güderek aşı diplomasisini bir köprü olarak kullandıkları görülmektedir. Bu bağlamda ABD başta olmak üzere Hindistan, Rusya gibi ülkeler belli bir amaç doğrultusunda hareket ederek aşı yardımlarını gerçekleştirmiştir (Ataçay, 2022).

ABD pandemi sürecinde sorun yaşayan Gürcistan devletine ülkeler arası aşığı ulaştırma girişimi kapsamında 500 bin doz Pfizer/BioNTech aşısı başlatmıştır (İHA, 2021a). Çin de diplomatik çıkarlarını ön planda tutarak sağlık yardımlarında bulunmuştur. Çin, yaptığı özellikle aşı yardımlarında askeri alanda beraber adım attığı ve kendisini BM Konseyi'nde savunan Pakistan'a koşulsuz yardım eli uzatmış ve bu bağlamda ilişkilerinin daha da güçlenmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca Filipinler ve birçok Afrika ülkesinin yer aldığı 53 ülkeye aşı yardımında bulunan Çin, virüsün çıkış kaynağı olmasına rağmen salgınla mücadele kapsamında önemli bir rol üstlenmiştir. Karşılıklı çıkarların ön planda olduğu aşı paylaşımlarında, iki ülke arasında gerçekleşen iş birliğinden ikili fayda sağlanmaktadır (Ataçay, 2022).

Covid-19 pandemisiyle mücadele ekseninde insani yardımlarını esirgemeyen Türkiye sağlık alanında 155'den fazla ülkeye kurum ve kuruluşları aracılığıyla sağlık ekipmanları, hijyen ürünleri, Covid-19 aşısı ve nakit ödenek yardımlarında bulunmuştur. Pandeminin başlarında çoğu ülke gibi aşığı temin etmede sorun yaşayan Türkiye, bu problemi kısa sürede aşmış ve aşığı temin etmeyi garantiledikten sonra sıkıntı yaşayan başka ülkelere aşı yardımı için örnek davranış sergilemiştir.

Salgınla mücadele sürecine destek olmak için Sinovac firmasının ürettiği ve Çin’den temin edilmiş olan Covid-19 aşılardan, 190 bin doz aşırı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne, 150 bin doz aşırı Libya’ya, 30 bin doz aşırı Bosna Hersek’e bağışlarken, Vietnam için sağlık alanında gerçekleştirilen ortaklık doğrultusunda 200 bin doz aşırı gönderilmiştir (Esen B. , 2021).

Covid-19 pandemisiyle beraber yaşanan aşırı sıkıntısı ve ülkelerin pandemi için hızlı çözüm arayışları Türkiye’nin de aşırı üretimine yeniden başlamasına katkı sağlamıştır. Türkiye 7 farklı yerli aşırı çalışması ile yola çıkmış ve süreci başarılı şekilde tamamlayan TURKOVAC ile Covid-19 pandemisi için aşırı üreten 9 ülkeden biri olmuştur. Türkiye’de ilk olarak 30 Aralık 2021’de uygulanan TURKOVAC aşırı, 8 Şubat 2021’de Türkiye’nin tüm illerine gönderilerek kullanıma sunulmuştur. Aşırının hastanelere dağıtılmasının ardından ilk aşırısını ve hatırlatma dozlarını yaptırmak için yerli aşırı bekleyen birçok vatandaş tarafından yoğun ilgi ile karşılanmış ve geçen bir yıllık süre içerisinde 250 bin doz TURKOVAC aşırı ilk dozu 33. bin, 3. Dozu 147 bin ve 4. Dozu ise 70 bin olacak şekilde uygulanmıştır (Özdemir Y. , 2022).

2.5.4. Türkiye’de son yirmi yılda yürütölen tıbbi ve insani yardım çalışmaları

Türkiye son yıllarda gerek Suriyeli mültecilere yaptığı yardımlarla ve gerek farklı coğrafyalarda afet ve savaş mağduru insanlara uzattığı yardım eli ve kalkınma yardımlarıyla farklı bir yol izlemektedir. Batılı ülkelerin yaptığı gibi kalkınma yardımı yaptığı ülkelere siyasi şartlar koşmayan ve iç işlerine müdahale etmeyen Türkiye, Batılı ülkelerin kayıtsız kaldığı mülteci krizinde de milyonlarca mülteciye kucak açmıştır. Öztürk’e göre “*On yıllardır yapılan yardımlar karşılığında kendilerine neo-liberal politikalar dayatılan az gelişmiş ülkeler için Türkiye’nin bu yaklaşımı oldukça değerli*” ve Türkiye’ye saygınlık kazandırmaktadır. Bu saygınlığın da “*Türkiye’nin yumuşak gücünün en büyük bileşeni*” olduğunu belirten Öztürk (2016), Türkiye’nin 1990’lara kadar yardım alan ülke iken günümüzde en çok yardım yapan ülkelere birisi haline geldiğinin altını çizmektedir.

Türkiye dünyada ekonomik gücüne oranla en çok insani yardım yapan ülke olarak öne çıkarken, başta Afrika olmak üzere bir çok ülkeye de iktisadi kalkınma yardımları sağlamaktadır. Küresel İnsani Yardım Raporu’na göre Türkiye; 2013, 2014, 2015’te üç yıl üst üste en çok insani yardım yapan üçüncü ülke olurken, 2017 yılında gerçekleştirdiği 8,399 milyar ABD Doları tutarındaki resmi insani yardımla milli gelirinin %0.79’unu insani yardım için ayırarak “*Dünya’nın en cömert ülkesi*” olmuştur (AFAD).

“Ülkemiz, ikili düzeydeki insani yardım faaliyetlerine ilaveten, başta BM İnsani İşler Eşgüdüm Ofisi (OCHA) ve Dünya Gıda Programı (WFP) olmak üzere uluslararası kuruluşlar aracılığıyla da yardımlarını sürdürmeye gayret göstermektedir. Bu doğrultuda, ülkemiz, 1 Temmuz 2014 tarihinde BM İnsani İşler Eşgüdüm Ofisine (OCHA) en fazla gönüllü bağış yapan ülkelerin yer aldığı ve OCHA’nın izlediği insani

politikalara şekil vermeyi amaçlayan bir istişare mekanizması niteliğinde olan OCHA Donör Destek Grubu'na üye olarak kabul edilmiştir” (Dışişleri Bakanlığı, t.y.a).

Türkiye'nin son 20 yılda yaptığı dış yardımlar, açılımın sağlandığı bölgelerdeki kamuoyu nezdinde Türkiye'nin saygınlığını oldukça arttırmıştır. Yine aynı süreçte, Türkiye'nin Ortadoğu kimliği ile barışması, bölge ülkelerde etkin bir kamu diplomasisi yürütme fırsatını beraberinde getirmiştir. Türkiye bu süreçte kültüründen kopmadan uluslararası arenada itibar kazanmayı kamu diplomasisinin temel taşı olarak belirlemiş, “*merkez ülke*” kavramıyla Ortadoğu, Balkanlar, Kuzey Afrika gibi bölgelerde yer alan medeniyetlerin arasında merkezi bir konumda bulunduğu ve tarihi-kültürel sorumluluklara sahip olduğunu vurgulamıştır. Dış politikayı şekillendiren bu söylemler, arka planda Türkiye'yi bölgesinde hem önemli bir aktör hem de kamu diplomasisinin etkin kullanımıyla bir cazibe merkezi haline getirmeyi hedeflemektedir (İnat, Aslan, & Duran, 2017).

17 Aralık 2020 tarihinde Kıtalararası Ekonomik İş birliği (MIKTA) ülkeleri 6. Parlamento Başkanları Toplantısı'na video konferansla katılan dönemin TBMM Başkanı Mustafa Şentop, “*Salgınla mücadele kapsamında 160'a yakın ülke ve 9 uluslararası kuruluşa yardımda bulunduk, taleplerini karşıladık. Dünyanın en zengin ülkesi olmayabiliriz ancak dünyanın en cömert ülkesi olmakla gurur duyuyoruz*” demiş, dünyanın en gelişmiş ve zengin addedilen ülkeleri arasında yaşanan “maske savaşları”nı ve birbirlerinin tıbbi malzemelerine “korsanvari” şekilde el koymalarını hatırlatmıştır. Salgın sürecinde sık sık gündeme gelen ve koronavirüsün uluslararası ilişkilerde nasıl bir etkisi olacağına dair tartışmalarla ilgili konuşan Şentop, salgınla mücadelede nasıl bir anlayışın başarı sağlayacağına ilişkin görüşler dile getirilirken terazinin bir kefesine “*korumacı ve güçlü ulus devlet*” diğer kefesine ise “*güçlü küreselleşme ve daha etkili uluslararası ve uluslararası kurumlar*” anlayışının yerleştirildiğini ifade etmiştir (Uslu, 2020).

İngiltere merkezli 'Development Initiatives' kuruluşunun 'Küresel İnsani Yardım' programı tarafından hazırlanan 2020 Küresel İnsani Yardım Raporu'na göre, Türkiye uluslararası insani yardım yapan hükümetler ve AB kurumları arasında en üst sırada yer almıştır. Fakat İngiliz kuruluş, Türkiye'nin gönüllü olarak rapor ettiği insani yardım tutarının büyük ölçüde Türkiye'deki Suriyeli mültecilere ev sahipliği yapmasından kaynaklanan harcamalardan oluştuğu ve bu nedenle rakamın diğer bağışçılardan gelen uluslararası insani yardımlarla tam olarak karşılaştırılamayacağını söyleyerek Türkiye'yi aşağıdaki tabloda farklı renk ile gölgelendirmiştir (Küresel İnsani Yardım Raporu, 2020).

20 contributors of the largest amounts of international humanitarian assistance, governments and EU institutions, 2019

Şekil 1: Uluslararası İnsani Yardım Yapan Ülkeler Grafiği

Türkiye'nin son 20 yılda açılım politikaları devam etmiş, proaktif bir tutum içerisinde 2002 yılında 163 olan dış temsilcilik sayısını 248'e yükseltmiş ve dünyanın en geniş temsil ağına sahip 5. ülkesi konumuna gelmiştir. 2002 yılı itibarıyla, umuma mahsus pasaport hamili Türk vatandaşları 42 ülkeye vizesiz seyahat edebilmekteyken, 2022 yılında bu sayı 74'e yükselmiş ve KKTC, Gürcistan, Moldova, Ukrayna ve Azerbaycan'la karşılıklı kimlikle seyahat uygulaması mevcuttur (Dışişleri Bakanlığı, 2022). Pasaport sahiplerinin vizesiz gidebildikleri ülke sayılarına göre sıralanan Henley Pasaport Endeksi 2024 yılı verilerine göre Türk pasaportuyla vizesiz giriş yapılabilen ülke sayısı 118'e ulaştı (Bloomberg, 2024).

Türkiye'nin insani yardım alanındaki faaliyetlerinin belirleyici unsurunu yakın coğrafyalarda devam etmekte olan insani krizler oluşturmaktadır. Küresel boyuttaki etkileri her geçen gün artan Suriye krizi, Yemen'de yaşanan insani kriz ve Türkiye'nin dış politikasında öncelikli yere sahip olan Filistin'in durumu insani yardımların yönünü belirlemiştir. Bunun yanında insan kaynaklı krizler ve doğal afetlere yönelik de acil insani yardım sağlayan Türkiye, 2004 sonunda Güneydoğu Asya depremi, 2005'teki Pakistan depremi, 2006'da Lübnan'da yaşanan insani kriz, 2008 yılının sonunda patlak veren Gazze Krizi, 2010 yılında meydana gelen Haiti ve Şili depremleri ile Pakistan'da yaşanan sel felaketi, 2011 yılında meydana gelen Japonya depremi, 2013 yılında Filipinler'de meydana gelen tayfun, 2014 yılında Balkanlar'da meydana gelen sel felaketi ve Gazze'ye yönelik saldırı, 2015'de Nepal depremi ile

Irak'taki çatışma kaynaklı insani kriz, 2015 ve 2016'da Yemen ve Libya'daki insani kriz ile 2016'da Makedonya'daki sel felaketi sonrasında yardım operasyonları gerçekleştirmiştir. Ayrıca, 2017 yılında Kolombiya ve Gürcistan'da, 2018 yılında Vietnam, Laos ve Endonezya'da, 2019 yılında ise Mozambik'te meydana gelen sel felaketi, orman yangını, deprem gibi doğal afetler nedeniyle nakdi ve aynı yardımlar gerçekleştirilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, t.y.b).

Sağlık Bakanlığı'nın yanı sıra Türkiye'de sağlık diplomasisi alanında önde gelen ve insani yardım faaliyetleri yürüten kamu kurumları, AFAD, TİKA, Dışişleri Bakanlığı, DİB ve Türk Kızılay olarak sıralanabilir. Sağlık diplomasisi Türk dış politikasında giderek daha önemli bir konuma yükselirken, bahsi geçen kurumlar uluslararası sağlık iş birliğinin geliştirilmesi, sağlık alanındaki bilgi ve deneyimlerin paylaşılması ve Türkiye'nin uluslararası alandaki imajının güçlendirilmesi konusunda katkı sağlamaktadırlar.

2.5.4.1. Sağlık Bakanlığı

Sağlık doğuştan kazanılan en temel haklardan biridir ve bu hak ilk kez 1947 yılında DSÖ anayasasında resmi olarak listelenmiştir. Sağlığın bir hak olması ve din, dil, ırk, politik inanç, yaş, cinsiyet, ekonomik ve sosyal durum ayrımı gözetmeksizin kişiye sağlanması zorunluluğu hükümetlere yüklenmiştir. Vatandaşların “*tıbbi bakım alma hakkı*” İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde de 1948 yılında tanımlanmıştır (UN).

Türkiye, BM'nin bin yılın hedefleri çerçevesinde belirlenen sağlıkla ilgili hedefleri 2015'te yakalayabilen nadir ülkelerden biri olmuş ve genel sağlık sigortası yoluyla son zamanların moda kavramı olan “*Genel Sağlık Kapsayıcılığı*” alanında dikkatleri üzerine çekmiştir. Nitekim Türkiye, sağlık sektörünün kapsama alanının boyutu ve elde ettiği temel sağlık çıktıları ile kişi başı sağlık harcaması arasındaki oranın en uyumsuz olduğu ülkelerden biri olmuştur (Aydın S. , 2017a, s. 9).

Türkiye'de genel sağlık sigortası ile ilgili çalışmalar, altmışlı yıllara dayanmaktadır fakat ülkenin o yıllardaki ekonomik durumu göz önünde alındığında bu politikaların hayata geçirebilmesi ancak 2003 yılından itibaren uygulanan ‘*Sağlıkla Dönüşüm Programı*’yla mümkün olmuştur (Aydın S. , 2017b, s. 41). Türkiye, Sağlık Bakanlığı aracılığı ile dünyada 841 hastane işleten tek ülke olmuştur ve bu kamu hastanelerine bağlı onlarca da Aile Sağlık Merkezi bulunmaktadır (Sur, 2017, s. 30).

Sağlık Bakanlığı'nın kuruluşundan günümüze uygulanan gelişmelere kısaca göz atmak, Türkiye'nin sağlık alanındaki yolculuğunu ve devletin sağlık hizmetlerine yaklaşımını daha iyi anlaşılması için zemin hazırlayacaktır.

Sağlık Bakanlığı, 1920 yılında TBMM'nin açılışının ardından kurulmuş ve ilk dönemde sağlık alanında temel kanunlar çıkarılmış, koruyucu halk sağlığı hizmetleri sağlanarak bulaşıcı hastalıklarla mücadele programları uygulanmıştır. 1923-1937 yılları arasındaki bu dönemde “*geniş bölgede tek amaçlı hizmet/dikey örgütlenme*” modeli benimsenmiştir. 1938-1960 döneminde il ve ilçelerdeki sağlık merkezlerinin sayısı artırılmış ve idareleri yerel yönetimlerden Sağlık Bakanlığı'na devredilmiştir. Ayrıca sivil toplum örgütleri ve bazı tıp mesleklerinin hukuki altyapılarını oluşturan Türk Tabipler Birliği Kanunu (1953), Eczacılar ve Eczaneler Kanunu (1953), Hemşirelik Kanunu (1954) gibi düzenlemeler yapılmıştır. Yine bu dönemde Sosyal Sigortalar Kurumu (1946) kurulmuş ve 1950 yılında da Emekli Sandığı Kanunu yürürlüğe girmiştir (Yılmaztürk, 2013).

Türkiye’de sağlık hizmetleri, Cumhuriyetin kuruluşundan 1982 yılına kadar devletin sunması gereken bir hizmet olarak kabul edilmiş, 1961 Anayasası ile devletin sunması gereken bir kamu hizmeti olarak tanımlanmıştır. Aynı yıl kabul edilen “224 Sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkındaki Kanun” ile Türkiye’de tüm sağlık hizmetlerinin bir devlet görevi olduğu, birinci basamak tedavi hizmetini köylere kadar yayarak herkesin sağlık hizmetlerinden yararlandırılması, koruyucu ve iyileştirici hekimlik hizmetlerinin bir arada yürütülmesi, kamu sektöründe sağlık hizmetlerinin bir elden yönetilmesi, halk ile bütünleşme ve kamu sektöründe hekimlerin tam süre çalışma ilkesi getirilmiştir. 1961’de “*Herkese, her yerde ve her zaman sağlık hizmeti*” felsefesiyle benimsenen 224 sayılı yasa maalesef başarısız bir uygulama biçimine dönüşmüş; bir yandan desteklenmeyerek ve uygulanmayarak çöktürülürken diğer yandan Sosyalleştirme Yasası’nın yetersiz olduğu öne sürülmüştür. 224 sayılı yasanın “*Türkiye’nin sağlık alanındaki temel gereksinimlerini karşılamak açısından oldukça iyi tasarlanmış*” olduğunu savunan Pala (2007) Türkiye’de sağlık sisteminde “*reform*” adı altında yapılan girişimlerin esas olarak 1980 askeri darbesinden sonra gündeme geldiğini belirtmiştir (s. 13).

Türkiye Cumhuriyeti’nin 1982 Anayasası, 56. Maddesi ile

“Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, iş birliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir. Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, s. 18).

Bu madde ile sağlık hizmetleri devletin sunmakla yükümlü olduğu bir hizmet olmaktan çıkarılmış ve hizmet sunumunda özel sektöre yer açılmıştır.

1990’lar Türkiye için özel sağlık sektörünün hızla büyüdüğü, hizmet sunan sağlık kuruluşlarının sayısının arttığı ve özel sağlık sigortasının yaygınlaştığı bir dönem olmuştur. 1990’lı yıllarda sosyal güvenlik kurumlarının tek çatı altında toplanarak Genel Sağlık Sigortasının kurulması, birinci basamak

sağlık hizmetlerinin aile hekimliği çerçevesinde geliştirilmesi, hastanelerin özerk sağlık işletmelerine dönüştürülmesi, Sağlık Bakanlığı'nın koruyucu sağlık hizmetlerine öncelik veren sağlık hizmetlerini planlayıp denetleyen bir yapıya kavuşturulması gibi önemli teorik çalışmalar yürütülmüş fakat uygulamada sahada yeterince karşılığını bulamadığı bir dönem olmuştur (Akdağ, 2012, s. 19). Türkiye'de hükümetlerin 1983 yılından itibaren sağlıkta reform adı ile yaptığı yapısal değişikliklerin bir diğeri 2002 yılında “*Acil Eylem Planı*” olmuş ve “*Herkese Sağlık*” başlığıyla temel ilkeleri belirlenen reformlar 2003 yılında AK Parti Hükümeti tarafından Sağlıkta Dönüşüm Programı (SDP) çerçevesinde uygulanmaya başlamıştır.

Sağlık Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın 2003 yılı başlarında hazırladıkları program 59. Türkiye Hükümeti veya diğeri adıyla I. Erdoğan Hükümeti Sağlık Bakanlığı tarafından 8 başlıkta duyurulmuştur;

1. Planlayıcı ve denetleyici Sağlık Bakanlığı,
2. Herkesi tek çatı altında toplayan Genel Sağlık Sigortası (GSS),
3. Yaygın, erişimi kolay ve güler yüzlü sağlık hizmet sistemi,
 - 3.1 Güçlendirilmiş temel sağlık hizmetleri ve aile hekimliği,
 - 3.2 Etkili, kademeli sevk zinciri,
 - 3.3 İdari ve mali özerkliğe sahip sağlık işletmeleri,
4. Bilgi ve beceri ile donanmış, yüksek motivasyonla çalışan sağlık insan gücü,
5. Sistemi destekleyecek eğitim ve bilim kurumları,
6. Nitelikli ve etkili sağlık hizmetleri için kalite ve akreditasyon,
7. Akılcı ilaç ve malzeme yönetiminde kurumsal yapılanma,
8. Karar sürecinde etkili bilgiye erişim: Sağlık bilgi sistemi (Akdağ, 2012, s. 20)

Bu bağlamda 2003 yılından itibaren gerçekleştirilen SDP çalışmaları sonucunda Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) ve diğeri bazı kamu kurumlarının Sağlık Bakanlığı'na devredilmesi, devlet memurları ve Emekli Sandığı mensuplarının özel sağlık kuruluşlarından yararlanmaya başlaması, yeşil kart sahiplerinden katılım payı alınmaya başlanması, İlaç Alım Protokolü'nün hayata geçirilmesi, Aile Hekimliği uygulamasının başlatılması, SSK'lıların serbest eczanelerden yararlanmaya başlaması ve yeşil kart sahiplerinin ayakta tedavi ve ilaç alımından yararlanmaya başlaması sağlanmıştır. Ayrıca, ölçülebilir performansa dayalı ek ödeme yöntemine geçiş sağlanmış, Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Yasa'sı kabul edilmiş, eşdeğer ilaç uygulamasına geçilmiş, ilaçta Katma Değer Vergisi (KDV) indirimi sağlanmıştır (Çavmak & Çavmak, 2017).

Yılmaztürk (2013), SDP ve Sosyal Güvenlik Reformu bünyesinde yaşanan dönüşümün “sağlığa erişimi kolaylaştırdığı ve sosyal sağlık hizmetlerinde artışa yol açtığı, bu kapsamda bireyler, ilaç firmaları, eczacı, depocu ve diğeri sağlık sektörü paydaşları üzerinde birtakım etkiler yarattığı”nın

altını çizerken, Kılıç (2014) AK Parti döneminde yapılan en olumlu uygulamaların Sağlık Bakanlığı'nın genel bütçe içindeki payının artırılması ve sosyal güvenlik kurumlarının ve sundukları sağlık hizmetlerinin tek bir çatı altında toplanarak sağlık hizmetlerine ulaşılabilirliğin kolaylaştırılması olduğunu belirtmektedir.

2.5.4.2. Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA)

Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), 1991 yılında Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve SSCB'nin dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan yeni ulus devletlerden özellikle Türk Cumhuriyetleri'nin tarihi ve kültürel bağları nedeniyle Türkiye'den beklentilerini karşılamak ve iş birliği geliştirmek üzere 1992 yılında kurulmuştur (TİKA, t.y.a). Türkiye bu Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarını ilk kabul eden ülke olmuştur ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle 1990'larda başlayan aktif dış politika stratejisini artık dış politikada klasik hariciye diplomasisinin yanında dış politika enstrümanlarını da çeşitlendirerek geliştirmiştir (Kardaş & Erdağ, 2012, s. 170). Bu bağlamda Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla *“Türkçe konuşan ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi”* vizyonu ile kurulan TİKA sadece dil, din, kültür gibi ortak değerlere sahip olmanın avantajıyla sosyal, kültürel, ekonomik ve insani kalkınmayı desteleyecek projeler ve faaliyetler gerçekleştirmekle kalmamış, Türk dış politikasında proaktif yönelişin yerleşmesiyle birçok bölge ve ülkede dış politikanın önemli bir uygulayıcı kurumu hâline gelmiştir (Güder, Çemrek, & Mercan, 2020a).

Kuruluşundan günümüze kadar olan dönemde TİKA'nın faaliyetlerini değerlendirdiğimizde 1992-2002 döneminin bir kuruluş dönemi olduğunu, 2003-2006 yılları arasında proje ve faaliyetlerde keskin bir ivme kazanıldığını ve TİKA'nın yurtdışında yürüttüğü yüzlerce proje ile sadece Türkiye'nin bilinirliğine katkı sağlamakla kalmayıp diğer benzer kamu kuruluşları için de öncü bir rol üstlendiği görülmektedir.

Kuruluş döneminde (1992-2002) yıllık ortalama 250 proje ve faaliyet yürüten TİKA, bu dönemde gerekli teknik tecrübe ve donanımı kazanmış ve buna paralel olarak alanında yetişmiş insan gücü sayısında da artış yaşanmıştır. Öncelikli olarak Orta Asya'da bağımsızlıklarını yeni ilan eden Türk Cumhuriyetlerine teknik yardım desteği sağlamak amacıyla kurulan kurum, 2002 sonrası dönemde proje ve faaliyetlerini genişleterek dış politikaların uluslararası alanda yansıtılması görevini üstlenmiştir. 2003 yılından itibaren TİKA'nın yaptığı proje ve faaliyetler ile proje yürüttüğü ülke sayısında önemli oranda artış yaşanmış, 2006 yılında kurumun yıllık faaliyet sayısı 1452'ye ulaşmıştır. TİKA'nın 1992-2002 arası on yıllık kuruluş döneminde toplam 2346, yıllık ortalama 256 proje ve faaliyet gerçekleştirdiği gözlemlenirken, 2003-2006 yılları arası gelişme döneminde toplam 2800, yıllık ortalama 700 proje ve faaliyet gerçekleştirmiştir. Neredeyse üç kat fazla artışla yürütülen proje ve faaliyetler sayesinde

Türkiye dünya ülkeleri içinde teknik yardım alan bir ülke pozisyonundan çıkarak, teknik yardım veren bir ülke durumuna geçmiştir (Kardaş & Erdağ, 2012, s. 171).

TİKA eğitim, sağlık, altyapı ve tarım gibi alanlarda yürüttüğü kalkınma projeleriyle ve doğal afet ve çatışmalardan etkilenen insanlara ulaştırdığı insani yardımlarla, ihtiyaç sahibi ülkelerde Türkiye'nin dostane imajını güçlendirmiş, saygınlığını pekiştirmiş ve yumuşak gücüne pozitif etkiye bulunmuştur. TİKA'nın Türk kültürünü ve sanatını tanıtmak için düzenlediği konser, tiyatro, sergi ve film gösterimi gibi etkinlikler ülkenin yumuşak gücünü, uluslararası arenada etkisini ve nüfuzunu artırmaya yönelik katkı sağlamıştır.

Özellikle az gelişmiş ülkelere yapılan kalkınma ve eğitim odaklı yardımlarla TİKA, Türk dış politikasının en belirgin aktörlerinden biri hâline gelmiştir. Buna rağmen kurumun dış politikadaki konumu doğrudan karar verici değil, tali uygulayıcı bir kurum olarak hedeflenen dış politikaların kendisiyle ilgili alanlarında yürütücü görev almak olarak değerlendirilmiştir.

2018 Faaliyet Raporu'nda hem Türkiye'nin hem de kurumun 2000'lerde artan potansiyelini son yıllarda en üst düzeyde pratiğe aktardığını ifade eden TİKA, "*Türk tipi kalkınma yardımı modelini*" de bütün dünyada uyguladığını belirtmiştir. TİKA'nın yurt dışında faaliyet gösteren diğer kamu kurumları ve STK'larla iş birlikteliği yaparak Türkiye'nin adını farklı coğrafyalarda kalkınma projeleri ile duyurduğu özellikle eğitim ve sağlık alanlarındaki faaliyetleri ile öne çıktığı görülmektedir. TİKA, yalnızca 2018 yılında okul/eğitim tesisleri kapsamında 15 tesisin sıfırdan inşası, 97 tesisin onarımı, 186 tesisin donatımı, hastane/sağlık tesisleri kapsamında 13 tesisin sıfırdan inşası, 20 tesisin onarımı, 34 tesisin donatımı faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Öte yandan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere 2018 yılında 20 idari/sivil tesis inşa edilmiş veya onarılmış, 25 idari/sivil tesis donatılmış ve ekipman yardımı yapılmış, 18 tarihî eserin restorasyonu TİKA eliyle gerçekleştirilmiştir (TİKA, Faaliyet Raporu, 2018, s. 9). Kurumun dönemsel performansını değerlendiren İnat, Aslan ve Duran (2017), TİKA'nın kurulduğu yıl olan 1992'den 2002'ye kadar 2,241 proje yürütürken, AK Parti döneminde 2003-2013 yılları arasında 110 ülkede 15,504 projeye imza attığının altını çizmiştir.

Proje üretim ve uygulama süreçlerinde iş birliği ve eş güdümü ön planda tutan TİKA, çalışmalarını bölgesel, ülkesel ve özel projeler şeklinde yürütmektedir. Ülke ve topluluklardan talep edilen alanlarda projelerin hazırlanması için kurum, kuruluş ve STK'ların görüşlerine başvuran TİKA, yürüttüğü çalışmalarda farklı kuruluşları sürece dahil etmesi, değişik fikir ve önerilere açık tutum sergilemesi bakımından yumuşak güç ve kamu diplomasisi açısından pozitif değer yaratılmasına katkı sunabilmektedir (Yılmaz & Kılıçoğlu, 2017; Erdağ, 2015, s. 248). Yürütülen proje ve faaliyetler ülkelerin sadece jeolojik yapıları ve tarihi eserlerine bağlı kalmayarak eğitim, sağlık ve kalkınma

problemlerine karşı da çözüm üretmektedir. Kurulan ve kurulacak ittifaklarda sürekliliği sağlayan bu faaliyetler, aynı zamanda Türkiye için sempati uyandıran bir kitlenin oluşumuna da katkı sağlamaktadır.

TİKA ortak değerlere ve mirasa sahip çıkmak için Cengiz Han'ın vatanı Orta Asya'dan Afrika'ya ve Balkanlar'a uzanan geniş bir coğrafyada terk edilmiş veya bakımı gerçekleştirilmeyen tarihi eserlere sahip çıkarak restore etmektedir. TİKA, Cezayir'de 500 yıllık Keçiova Camisi'nin, Etiyopya'da Habeş Kralı Necaşi ile sahabe türbelerinin, Bosna Hersek'te UNESCO Dünya Mirası Listesi'ndeki Drina Köprüsü'nün (Sokullu Mehmet Paşa Köprüsü) ve Saraybosna Tarihi Başçarşı'sının restorasyonlarını üstlenmiştir. Moğolistan'da Orhun Yazıtları ile Bilge Tonyukuk Anıtları koruma altına alınmış, Macaristan'da bulunan Kanunu Sultan Süleyman'ın türbesi için kazı çalışmaları yapılarak TİKA aracılığıyla kültürel alanda önemli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. TİKA'nın kültürel faaliyetlerine ilişkin konuşmasında dönemin TİKA Başkan Vekili Serkan Kayalar (2019) *“2011'den bu yana başta camiler, türbeler, medreseler, saat kuleleri, kale, hamam, külliye ve çeşmeler olmak üzere toplam 90 tarihi eserin restorasyonu ve renovasyonu tamamlandı”* açıklamalarında bulunmuştur (TİKA, 2020a).

TİKA aynı zamanda kalkınma yardımları ile farklı coğrafyalarda nitelikli insan gücünü arttırmaya yönelik eğitim projeleri kapsamında Karadağ'da 13 yıl içerisinde 110 proje gerçekleştirirken Tivat Karma Lisesi, Rojaye 30 Eylül Fen Lisesi, Nikşiç, Bar ve Sergey Staniç Meslek Liseleri, Kolaşin Braça Seliç ve Bar Anto Djedoviç İlköğretim Okulları için bilgisayar sınıfları açmıştır. Ayrıca, Petnitsa Karma Lisesi'ne öğrencilerin eğitim alanlarındaki gelişmelerden haberdar olmaları ve eğitim kalitelerinin artırılması adına gerçekleştirilen projede, masaüstü bilgisayarlara ek olarak fotokopi makinesi, printer cihazı, interaktif tahta, masa ve sandalyelerle donatılmış teknolojik bir sınıf kurulmuştur (TİKA, 2021). Lübnan'da bulunan bir Katolik Okulu'na öğrencilerin derslerden sonra vakit geçirebilecekleri güvenli ve yarı kapalı teras inşa edilmiş ve proje kapsamında inşası yapılan bu alanın, okulda eğitim gören sunni hristiyan ve şii öğrencilerin sosyalleşmeleri açısından katkı sağlaması hedeflenmiştir (TİKA, 2022a).

Yine yetişmiş insan gücü oluşturmak için TRT ve GZT ile ortak Bulgaristan ve Romanya'dan öğrencilere “Gençler için Gazetecilik ve İnternet Radyoculuğu” eğitimleri düzenlemiştir. Eğitimde teorik bilgilerin yanı sıra atölye çalışmaları yapılmış, İstanbul'un tarihi mekanlarında çekim yapma fırsatı bulan öğrencilerin teknik becerilerini geliştirmesi ve aynı zamanda ülkelerinde Türkiye'nin tanıtımını yapması planlanmıştır. TİKA birçok projesinde olduğu gibi eğitim projelerinde de Türk dış politikası için uygulayıcı konumda olmaya devam etmektedir (TİKA, 2022b).

Eğitim, restorasyon, tarımsal kalkınma, maliye, turizm ve sanayi alanında pek çok faaliyet gerçekleştiren TİKA'nın sağlık alanındaki çalışmalarından bazıları şunlardır: Sudan için 150 yataklı bir

araştırma hastanesi yapmış ve tüm tıbbi ekipmanlarla cihaz ihtiyaçları tamamlanarak teslim etmiştir. TİKA projeye ek olarak Moritanya İslam Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığına iki ambulans bağışlamış ve Moritanyalı 22 sağlık görevlisi için Ankara Atatürk Araştırma Hastanesi'nde mesleki eğitim imkânı sunmuştur (TİKA, 2014).

TİKA, Covid-19 yayılımını azaltmak ve sürece destek olmak adına tıbbi malzeme yüklü kargo uçağını Vuhan'a göndermiştir Koronavirüsle mücadele kapsamında da proje ve faaliyetlerine devam etmiştir. Salgının ilk dönemlerinden itibaren yurt dışında yaşayan ve Türkiye'ye dönmek isteyen vatandaşları enfeksiyon uzmanları ve sağlık ekiplerinin eşlik ettiği ambulans uçaklarla ülkeye getirmiştir. Covid-19 pandemisinde sıkıntı yaşayan ülkelere proje ve faaliyetler düzenleyerek süreci daha olumlu atlatmaları için destekte bulunmuştur. Gambiya 'da 1,750 adet gıda kolisini muhtaç ailelere dağıtan TİKA, hijyenin teşviki için temassız el yıkama istasyonları üreterek bölge konseylerine yerleştirmiştir (TİKA, 2020). Sonrasında Bundung Anne ve Çocuk Sağlığı Hastanesi'ne sıhhi malzeme tedarik etmiş, oksijen temininde sıkıntı yaşayan ve bu yüzden tedavi için yurtdışına çıkmak zorunda kalan Gambiya'lı hastalar için Ndemban Hastanesi'ne tıbbi oksijen üretim tesisi kurmuştur. Gambiya hastanelerinde ilk olan bu tesiste, günde yüz oksijen tüpü üretme imkanı sunulmuş ve bu sayede tedavi için gerekli oksijen tüplerini yurtdışından temin etmek yerine kendi ekonomik koşullarında üretmeleri sağlanmıştır. Ülke ekonomisine ve halk sağlığına katkısı olan bu projeler sayesinde Türk yardımları, teknolojisi ve tecrübeleri yurtdışında varlığını sürdürmektedir (TİKA, 2022c).

2.5.4.3. Türk Kızılay

Türk Kızılay'ı 1868 yılında "*Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti*" adı ile dil, din ve ırk farkı gözetmeksizin savaş alanlarında sağlık problemleri yaşayan askerlere yardım etmek amacıyla kurulmuş ve 1947 yılında "*Türkiye Kızılay Derneği*" adını almıştır.

Türkiye'nin en eski sivil toplum kuruluşu olan Kızılay, insanların çıkarlarının ön planda tutulduğu '*insani diplomasi*'yi uygulayan önemli bir kuruluştur. İnsani diplomasinin net bir tanımı olmamasına karşın 2011 yılında Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Federasyonu tarafından (IFRC) yapılan araştırmada insani diplomasinin seksen dokuz farklı tanımı yer almaktadır (Régnier, 2011). İnsani diplomasi; doğal ve insandan kaynaklanan afetler, insan ve toplulukları etkileyen terör olayları, ekonomik ve siyasi kriz dönemlerinde yardım alamayan ya da yardımın yeterli olmadığı muhtaç insanlar için devlet ve devlet dışı kuruluşların kendi inisiyatifleri doğrultusunda insan hakları, hukuku ve yardımları için sundukları barışçıl sorun çözme diplomasisi olarak tanımlanmıştır.

Türkiye genelinde beş hastanesi bulunan Türk Kızılay'ı, yurtdışı sağlık sigorta şirketleriyle anlaşmalar sağlayarak yurtdışından gelen yabancı insanların tedavi görmelerine imkan sunmaktadır.

Türk Kızılay'ının faaliyetleri aracılığıyla oluşan pozitif algı, insani yardım kamplarından sağlık hizmeti alan birçok yabancı vatandaşın Türkiye'yi ziyaret etmesini sağlamaktadır. Gönüllülük temelli faaliyetlerini sürdüren Kızılay, yardımseverlik ve hoşgörü kavramlarını Türkiye ile bütünleştirerek yardım elini uzattığı her coğrafyada, Türkiye'nin tanıtılmasında önemli rol üstlenmektedir (Şeyhanlıoğlu B. , 2018, s. 112). Bu bağlamda gerçekleştirilen çalışmaların, sağlık diplomasisi alanında Türkiye'nin yumuşak gücüne pozitif yönde katkı sağladığı düşünülmektedir.

Mülteci sorunları kapsamında da faaliyetler yürüten Türk Kızılayı, hükümet dışı bir örgütlenme olmasına rağmen Suriye'den ülkeye akın eden mültecilerin yerleştirilmesinde adım adım hükümetle birlikte çalışmıştır. Genelde 2008 Rus-Ermeni savaşı, 2008 ve 2009'da Lübnan ve Gazze krizleri gibi bölgesel yaraları saran Kızılay, profilini Müslüman olmayan ülkelere de yardım ederek genişletmiştir. Huijgh ve Warlick (2016) 'e göre Kızılay'ın 2004'te Sri Lanka'da tsunami sonrası 'Türk kasabaları' inşa etmesi ve 2010 yılında Haiti ve Şili'de depremzedelere yardım etmesi şüphesiz Türkiye için olumlu bir temsilcilik olmuş ve ülkenin kamu diplomasisini pozitif yönde etkilemiştir (s. 26).

Sağlık alanında faaliyet gösteren Türk Kızılay'ı Covid-19 salgınının başladığı ilk zamandan bu yana hem ülke çapında hem de uluslararası alanda yardım faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Ülke çapında gerçekleştirdiği faaliyetlerini; Korona Dayanışma Projesi, Vefa Sosyal Destek Grupları, Eğitim ve Bilinçlendirme Çalışmaları, Temizlik Malzeme Desteği ve Sosyal Nakdi Yardım olmak üzere beş temel proje ile yürüten Türk Kızılay'ı, salgının başladığı dönemde on bini aşkın kişiye otuz farklı yerde üç öğün yemek hizmeti de sunmuştur. Ayrıca, Kızılay bünyesinde kurulan Vefa Sosyal Destek Grupları tarafından 65 yaş üstü, kronik rahatsızlığı olan ve evden çıkması riskli kabul edilen kişilerin ihtiyaçlarının karşılanması için daimî hizmet vermiştir. Eğitim ve Bilinçlendirme Çalışmaları ile koruyucu hekimlik hizmetleri ve koronavirüs salgınına karşı toplum bilincinin kazanılması için eğitimler düzenlemiştir. İçerisinde temel hijyen malzemelerinin olduğu kolileri Temizlik Malzemesi Desteği kapsamında ihtiyaç sahiplerine ulaştırmış ve Sosyal Nakdi Yardım faaliyetleri ile geçinmekte sıkıntı yaşayan 75 bin aileye sosyal destek ödemesi gerçekleştirerek çalışmalar yürütmüştür (İşman & Aka, 2021).

Koronavirüs pandemisi sürecinde Türkiye virüsün yayılmasını önlemek ve enfekte olan hastaların tedavilerine yardımcı olmak adına tıbbi malzemenin temin edilmesi için uluslararası alanda insani yardımlar göndermiştir. Gönderilen yardımlar için Dışişleri Bakanlığı (2020) *"İngiltere, İtalya ve İspanya gibi önemli müttefiklerimizin de aralarından bulunduğu 34 ülkeye yardım elimizi uzattık"* açıklamasında bulunurken Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından pandemi sürecine destek amaçlı test kiti, eldiven ve maske gibi tıbbi malzemenin bulunduğu kolilerin 54 ülkeye gönderildiği belirtilmiştir (Şen, 2020). Salgından etkilenen Sudan Halkına destek olmak adına Türk Kızılay'ı ve Katar Kızılay'ının iş birlikleriyle gerçekleştirilen yardımda 151 koli ve 1,652,723 Covid-19 testi ile

koruyucu amaçlı tıbbi malzeme bulunan koliler gönderilmiştir (TRT Haber, 2020a). Türk Kızılay'ı koronavirüs pandemisinin üçüncü dalgasında virüsten çok fazla etkilenen Hindistan'a, yüksek vaka sayısı ve 300 binden fazla can kaybının bildirilmesinin ardından oksijen tüpleri, oksijen jeneratörleri, solunum cihazları, ilaç ve çeşitli malzemelerin yer aldığı iki kargo uçağı göndererek tıbbi malzeme desteğinde bulunmuştur. Hindistan'ın Balkan ve Kurtuluş Savaş'ında Türkiye'ye destekte bulunduğunu belirten dönemin Kızılay Genel Müdürü Dr. İbrahim Altan (2021) yardımların gönderilmesinin ardından *"Bugün de bizler aynı şekilde Hindistan'ın yanında olarak onlara yardım gönderiyoruz. İnşallah gidecek olan yardımlar pek çok insanın sağlığına kavuşmasında, rahata ermesine vesile olacaktır diye düşünüyoruz."* şeklinde açıklamalarda bulunmuştur (Kızılay, 2021a).

Türk Kızılay'ı, Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (UNOCHA) ile Covid-19 Malzeme Tedarik Projesi yürütmektedir. Türk Kızılay 2021 faaliyet raporunda yer alan koruyucu ekipman ve tıbbi cihaz alımını içeren bu proje kapsamında, Kuzey Suriye için ihtiyaç duyulan sağlık malzemeleri Kızılay tarafından temin edilmiştir (Kızılay, 2021b).

Türkiye'nin yaptığı yardımların markası haline gelen Türk Kızılay'ının ülkeler tarafından tanınması ve olumlu düşüncelerin odağında olması, Türkiye'nin yardıma ihtiyacı olan bölgelere Kızılay vasıtasıyla daimî olarak destek sağlaması ve o bölgelerde yapılan projeler, bir yumuşak güç olarak Türkiye'nin küresel alanda tanınırlığına ve kamu diplomasisi faaliyetleri kapsamında gelişimine pozitif yönde etki etmektedir (Güder, Çemrek, & Mercan, 2020b).

Çekicilik unsuru olarak düşünüldüğünde insani yardımlar, bir ülkenin uluslararası sistemdeki yerini ve saygınlığını etkileyen yumuşak güç kaynaklarından biridir. Kızılay sağladığı insani yardımlarla önemi vurgulanması gereken kurumlar arasında yer almaktadır. Türkiye'nin bir dış politika aracı olarak kullandığı TİKA, Kızılay, YEE gibi kurumların yumuşak güç kaynaklarını bağdaştırarak ülkenin itibarına katkı sağlamaya yönelik önemli hamleler yaptığı söylenebilir. Örneğin Türkiye'nin, 2008 yılında BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliği seçim sürecinde 192 oydan 151'ini alması yumuşak güç unsurlarının doğrudan etkisi olarak yorumlanmıştır (Karagül, 2013). TİKA, YTB, YEE, Kızılay ve AFAD gibi kurumlar yumuşak güç çatısı altında eğitim, kültür, insani yardım ve kalkınma alanlarında devlet destekli projelerle dış politikaya katkı sunmaktadırlar.

2.5.4.4. AFAD

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), afetlerin önlenmesi ve muhtemel zararlarının azaltılması, afetlere müdahale edilmesi ve afet sonrasındaki iyileştirme çalışmalarının ivedilikle tamamlanması amacıyla gereken faaliyetleri planlayan, yönlendiren, destekleyen, koordine eden ve etkin bir şekilde uygulanması için ülkenin tüm kurum ve kuruluşları arasında iş birliğini

sağlayan, afet yönetimi için tahsis edilen kaynakların rasyonel kullanılmasını gözeten ve faaliyetlerinde disiplinler arası çalışmayı esas alan, iş odaklı, esnek ve dinamik yapıda teşkil edilmiş bir kurumdur (AFAD).

AFAD kurulmadan önce, afet yönetimi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Başbakanlığa bağlı üç farklı müdürlük tarafından yapılmaktaydı. 1999 yılında gerçekleşen iki büyük depremde yaşanan koordinasyon ve yetersizlik sorunlarından dolayı Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı 2009 yılında yenilenmiş ve tüm müdürlükler Başbakanlığa bağlanarak afet yönetimi tek bir çatı altında toplanmıştır. Türkiye'nin 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişiyle AFAD'ın çalışmaları İçişleri Bakanlığı'na bağlanmıştır. AFAD yayınlanan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile afet sonrası süreçte iyileştirme çalışmalarını gerçekleştiren kurumların koordinasyonunu sağlama, afetlerin önlenmesi için gerekli tedbirleri alma gibi sorumlulukların yanı sıra hem ülke genelinde hem de uluslararası alanda insani yardım çalışmalarının yürütülmesi ile de görevlendirilmiştir (Tosun, 2021).

AFAD Başkanlığı tarafından eş güdümlü olarak gerçekleştirilen insani yardım kampanyaları sayesinde Türkiye gayrisafi milli hasılasına oranla en çok insani yardım sağlayan ülke olmuş, Küresel İnsani Yardım 2022 Raporu'na göre ABD'den sonra ikinci sırada yer almıştır (Taşdemir F. , 2022). Türk Kızılay'ı ve Türkiye Diyanet Vakfı'nın da önemli halkalarını oluşturduğu yardım zincirleriyle Suriye, Filistin, Somali, Haiti, Pakistan ve Myanmar gibi 30'dan fazla ülkeye insani yardım ulaştırılmıştır. Suriye'ye tarımdan sağlığa, inşaattan eğitime birçok alanda destek sağlanırken Somali için eğitim, gıda, su kuyuları, hastaneler ve tıbbi malzeme destekleri için yardım kampanyaları düzenlenmiştir. AFAD ve Türk Kızılay'ının iş birlikleriyle Filipinler için çadır, battaniye, mutfak eşyaları ve gıda ürünlerinin yer aldığı yardım kolileri gönderilmiştir (AFAD, 2013). Ayrıca AFAD ve Sağlık Bakanlığı iş birliğiyle Yemen'de Sahra Hastanesi kurulmuştur.

Gerçekleşmesi olağan olan heyelan, sel, çığ, deprem, kuraklık, baraj patlamaları, orman yangınları, kapsamlı ulaşım kazaları, arama kurtarma çalışmaları, siber saldırılar, endüstriyel kazalar, kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer tehditler, olağanüstü seferberlik durumlarında görev yapan AFAD, Suriye'de yaşanan iç savaş sonrası Türkiye'nin 3.5 milyon mülteciye ev sahipliği yapmasıyla çadır kentler ve barınma alanları kurmuş, mültecilerin her türlü temel ihtiyaçlarını karşılamak, sağlıktan eğitime kadar sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır (Özkar, 2019).

AFAD, Türkiye'nin sınır ötesi operasyonlarında sivil hayatın düzenleyicisi ve yardımların sağlayıcısı olarak gerçekleştirdiği Afet Geçici Kent Yönetim Sistemi (AFKEN) sayesinde 2015 yılında BM tarafından En İyi Kamu Hizmet Ödülü'ne layık görülmüştür. Uluslararası arenada insani yardım

projeleriyle örnek oluşturarak görünürlük kazanan Türkiye'nin, BM gibi uluslararası kuruluşlardan aldığı ödüller, kamular üzerinde ülkeye karşı pozitif bir algı ve itibar yaratması açısından bir yumuşak güç unsuru olarak değerlendirilebilir (Güder, Çemrek, & Mercan, 2020b).

Suriye krizinde, Türkiye'nin sınırları içinde ve dışında yürüttüğü faaliyetleri insani diplomasi bağlamında ele alan Bozkurt (2021), insani yardımlara ek olarak bölgenin sağlık, eğitim ve altyapı ihtiyaçlarını da yerine getirmek için AFAD koordinasyonunda çalışmalar yürütüldüğünün ve Suriye'nin kuzeyinde yaklaşık 1.675.000 kişiye ev sahipliği yapan kampların AFAD tarafından yönetildiğinin altını çizmiştir. İç savaşla birlikte uluslararası toplumun karşı karşıya kaldığı terör, milli güvenlik, düzensiz göç, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi farklı sorunlar karşısında Türkiye, 2016 yılında aksiyon almak durumunda kalmış, Suriye kaynaklı dış göçü yerinde kontrol etmeyi ve sınırlarına yönelik oluşan terör bloğunu ve tehdidini yerinde bitirmeyi hedeflemiştir. Bozkurt'a göre (2021), Suriye krizinde Türkiye'nin ortaya koyduğu akıllı güç politikaları sayesinde Avrupa sınır güvenliğini tehdit eden göç olgusunu 2016'dan sonra sınırları ötesinde yönetmeye başlamış ve bu bölgelerde sağlanan güvenlik ortamı sayesinde, göçe zorlanmış birçok Suriyeli aile topraklarına geri dönmeye başlamıştır (s. 274). Türkiye'nin AFAD eliyle yönettiği Suriye krizi ve son 20 yılda ortaya koyduğu insani yardım faaliyetleri, ülkenin insani diplomasi yaklaşımını uluslararası arenada ön plana çıkarmıştır.

Covid-19 salgınında ve pandemilerde acil durum yönetiminin ana yetkili kurumu Sağlık Bakanlığı'dır ve diğer tüm afet kurum ve kuruluşları Sağlık Bakanlığı direktifinde çalışmaktadır. Sağlık Bakanlığı'nın 2019 yılında yayınladığı Pandemi İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı'nın (PIUHP) amacı Türkiye'deki tüm kurum, kuruluş ve kişilerin pandemiye tanınmaları, sorumluluklarını yerine getirmeleri için uygun hazırlıkları yapmaları ve pandemi anında eş güdümlü olarak hareket edebilmeleri için gerekliliği destek ve bilginin aktarımını sağlamaktır. Sağlık Bakanlığı Covid-19 pandemi sürecini DSÖ tarafından belirlenen kılavuzlardan yola çıkarak hazırladığı Pandemi Hazırlık Planına bağlı olarak yürütmektedir (Kocak & Sarı, 2021). AFAD'ın sürece direkt dahili bulunmamasına rağmen, salgın sürecinde evden çıkamayan kişilerin ihtiyaçlarını karşılayan Vefa Sosyal Destek Grupları'nda görevlendirilmesi için binden fazla personel sağlamış ve araç temin etmiş, karantina için yurtlarda kalan kişilere temel ihtiyaçlarının yanı sıra temizlik malzemeleri ve sağlık alanlarında destek sağlamış ve karantina süreci tamamlanan kişilerin evlerine nakillerini gerçekleştirmiştir. Ayrıca koronavirüsün yayılımını azaltmak ve sürece destek olmak için AFAD, yurtlarda verilen hizmetler ve Vefa Sosyal Destek Grupları'nın çalışmaları için nakdi yardımlarda bulunmuştur (AFAD, 2020).

AFAD, Covid-19 kriz döneminde de gösterdiği dayanışma ve işbirlikçiliği ile Türkiye'nin insani diplomasi faaliyetlerini ön plana çıkarmış, ülkede bu alanda 2000'li yıllardan itibaren sürdürülen kurumsallaşma (AFAD, Kızılay, YTB, DİB gibi) küresel bir kriz anında hızlı refleks gösterme ve etkin kriz yönetimi çıktılarıyla dış politikada güçlü devlet algısını pekiştirmiştir.

2.5.5. Türkiye'nin sağlık sektöründeki durumu

Türkiye'de sağlık hizmetleri 1980'li yıllara kadar devletin sunmakla yükümlü olduğu hizmetler arasında yer almıştır. 80'li yıllarda sağlık hizmetleri değişim geçirmiştir. Türkiye'de 2003 yılında uygulamaya konulan Sağlıkta Dönüşüm Programı, sağlık hizmetlerinin sunumu ve finansmanında önemli değişimler meydana getirmiş, insan merkezilik, sürdürülebilirlik, sürekli kalite gelişimi, katılımcılık, uzlaşmacılık, gönüllülük, güçler ayrılığı, yerelleşme ve hizmette rekabet gibi ilkeleri benimsemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı, ülkedeki sağlık politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında en yetkili kurumdur. Bakanlık tarafından sunulan birinci basamak sağlık hizmetleri aile sağlığı merkezleri ve toplum sağlığı merkezleri gibi birimlerde verilir. İkinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetleri Sağlık Bakanlığı hastaneleri, üniversite hastaneleri, vakıf hastaneleri, özel hastaneler, yabancı ve azınlık hastaneleri tarafından verilir (Özer & Çetinkaya, 2020). Sağlıkta Dönüşüm Programı ile gündeme gelen aile hekimliği birinci basamak teşhis, tedavi ve rehabilite edici - koruyucu sağlık hizmetlerini kişiye özel kapsamlı ve devamlı olarak bir mekanda sunan fakat gerektiğinde gezici sağlık hizmeti sağlayan uygulama 2011 yılında ülke genelinde yaygınlaştırılmıştır. İlk başvuru yeri olarak birinci basamakta sağlık hizmetinin amacı maaliyetlerin düşürülmesi, hastaların daha kısa zamanda uygun tedaviye ulaşması ve ilgili yerlere yönlendirilmesidir. Aile Hekimliği Uygulaması sayesinde acil servislerin, ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerinin de daha verimli kullanılması sağlanmışır (Özer & Çetinkaya, 2020).

Türkiye dünya çapında kendine özgün sağlıkta dönüşüm modeliyle, diğer ülkelere örnek teşkil eden bir konuma gelmiştir. 2002-2011 yılları arası başta Sudan, Yemen, Afganistan, Filistin, Balkanlar, Orta Asya ve Kafkas ülkeleri olmak üzere bir çok ülkeye sağlık sistemlerinin oluşturulmasında teknik ve eğitim alanında destek verilmiş, hasta tedavileri ve ameliyatlar gerçekleştirilmiş, ilaç ve tıbbi malzeme yardımıyla bulunulmuş, ortak sağlık haftası etkinlikleri, kongre ve konferanslar düzenlenmiş, afet ve acil durumlarda uluslararası yardım çalışmalarında İran'ın Bam depremi, Güney Asya'nın tsunami felaketi, Haiti depremi, Pakistan sel felaketi ve Somali'deki kıtlık felaketi için yardım eli uzatılmışır (Akdağ, 2012).

Türkiye sağlık sektöründeki öncü uygulamalarıyla diğer ülkeler arasında öncü, güvenilir ve tercih edilir bir statüdedir. Türkiye'nin sağlık alanındaki gelişmişlik seviyesi ülkeyi sağlık turizmi açısından bir çekim merkezi olarak konumlandırırken, devlete saygınlık, beğeni ve hayranlık duyulmasına neden olmaktadır (Erzen, 2023).

2.5.5.1. Türkiye’de Genel Sağlık Kapsayıcılığı

Türkiye, Genel Sağlık Sigortası (GSS) adı verilen zorunlu bir sosyal güvenlik sistemi uygulamaktadır. Bu Sosyal Güvenlik Sistemi (SGK) aracılığıyla tüm vatandaşlar, kamuya ait sağlık tesislerine gittiklerinde ücretsiz tedavi ve yoğun bakım hizmetlerinden faydalanabilmektedirler.

Türkiye’de Genel Sağlık Sigortası’nın 2008 yılında yürürlüğe girmesiyle birlikte, sağlık hizmetlerine erişim kolaylaşmış ve hizmet kalitesi yükselmiştir (Atilla & Gülay, 2022). GSS kişilerin öncelikle sağlıklarını korumayı hedeflemektedir, sağlık riskleriyle karşılaşmaları durumunda ise oluşan harcamaların finansmanını sağlamaktadır. Türkiye’de ikamet eden Türk vatandaşları 01.01.2012 tarihi itibarıyla zorunlu olarak GSS kapsamına alınmıştır. Bu sigortanın temel amacı bireylerin ödeme gücü dikkate alınmaksızın her sigortalının sağlık hizmeti ihtiyacını karşılamak ve herkesi kapsayan yeterli, kaliteli, erişilebilir, hakkaniyete uygun sağlık hizmeti sunmaktır (Sosyal Güvenlik Kurumu, t.y.).

Sosyal sağlık sigortasının uygulandığı diğer ülkelerle kıyaslama yapıldığında, örneğin Japonya’da sağlık kontrolü, normal doğum ve görmeye yardımcı optik malzeme hizmetleri (istisnalar haricinde) tamamen teminat kapsamı dışındadır. Aynı şekilde Avrupa’nın refah düzeyi yüksek ülkelerinden Danimarka ve İsveç’te göz muayenesi, sağlık kontrolü ve optik malzeme hizmetleri; sigorta güvencesinin kapsamı dışında iken Türkiye’de bu hizmetler sağlık sigortası teminatı içindedir. Türkiye’deki kamu sağlık sigortası sayesinde tüm vatandaşların provizyon esnasında sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak faydalanmasını sağlamakta, dar ve orta gelirli kesimler dahil mali güvence oluşturmakta, sağlık hizmetlerinde kolay erişilebilirlik, hakkaniyet ve evrensel kapsayıcılık hedefleri gerçekleştirilebilmektedir (Atilla & Gülay, 2022, s. 22-23).

Buna karşın Türkiye geliştirmekte olan ülkelere ve kendi gelir grubundaki ülkelere kıyasla sağlık göstergeleri ve sağlık harcamalarına göre ortalamanın üzerinde olmasına rağmen İktisadi İş Birliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) üyesi ülkelerle karşılaştırıldığında hala sağlık indikatörleri (doğuşta beklenen yaşam süresi ve bebek ölüm hızları) açısından olumsuz durumda olan ülkeler arasında yer almaktadır (Daştan & Çetinkaya, 2015). Son yıllarda sağlık alanında yapılan yatırımlarla kişi başı sağlık harcamaları artmış olmasına rağmen, sağlık harcamalarının OECD üye ülkeler arasında Gayri Safi Yurt İçi Hasılası’ndaki (GSYİH) payı halen gerilerdedir. 2023 yılı verilerine göre en yüksek sağlık harcaması yüzdesine %16.6 ile ABD sahipken, Almanya ve Fransa %12 ile ABD’yi takip etmektedir. En az payı olan ülkelere Hindistan %2,9’luk, Endonezya %3,4’lük paya sahipken, Türkiye ise %4,3’lük oranla paydaşlarından çok gerilerdedir (OECD, 2024).

Türkiye 1982 yılındaki Anayasa değişiklikleri, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2000-2005) ve 2003’te başlatılan Sağlıkta Dönüşüm Projesi’nin etkisiyle kamunun sağlık harcamalarındaki

payını önemli oranda arttırmış, 1995 ve sonrasında cepten yapılan sağlık harcamaları toplam sağlık harcamalarının %30'unu oluştururken 2000'li yıllardan sonra yapılan sağlık reformlarıyla birlikte bu pay %15'li seviyelere düşmüştür (Daştan & Çetinkaya, 2015).

Dinler ve Akbolat (2023) Türkiye'deki sağlık hizmetlerini (i) cepten yapılan sağlık harcamaları, (ii) sağlık harcamaları nedeniyle hizmetlere erişememe, (iii) hastane sayısı, (iv) doktor sayısı ve (v) yatak sayısı bakımından OECD ülkeleri ile karşılaştırmış, sağlık hizmetlerinden yoksunluk göstergeleri açısından en iyi ülkenin Birleşik Krallık, ikincisinin Türkiye olduğu ve bu durumun incelenen yıllar arasında (2010-2020) değişmediği saptanmıştır (s. 314). Bu gösterge açısından sıralamadaki en kötü ülke ABD olmuş, yetersiz fonlama ve sağlık sisteminin yapısından kaynaklı ülke halkının birinci basamak sağlık hizmetlerinden dahi yoksun kaldıkları tespit edilmiştir (Dinler & Akbolat, 2023, s. 315)

Türkiye'de özellikle son yirmi yıldır sağlıkta dönüşüm politikaları ile gelinen noktada, kaliteli sağlık hizmetine erişim herkes için mümkün hale gelmiştir. Gelişmekte olan bir ülke olmasına rağmen, Türkiye son yıllarda sağlık hizmetlerine erişim noktasında önemli ilerlemeler kaydetmiştir. OECD ülkeleri arasında İngiltere, Almanya ve Kanada'da yatak sayılarının zamanla azaldığı gözlemlenirken, Türkiye'de 2010-2020 yılları arasında yatak sayısında artış yaşanmış, Genel Sağlık Sigortası tüm nüfusu kapsadığı için cep harcamaları önemli ölçüde azalmıştır (Dinler & Akbolat, 2023, s. 316). Türkiye'de SDP'nin sunduğu imkanlarla kronik hastalıkların tedavileri denetlenir hale gelmiş, kanser ve benzeri vücut savunma sistemlerini etkileyen hastalıklara erken tanı, zamanında müdahale ve uygun tedavi hizmeti sağlanmıştır.

2.5.5.2. Türkiye'de Sağlık Turizmi

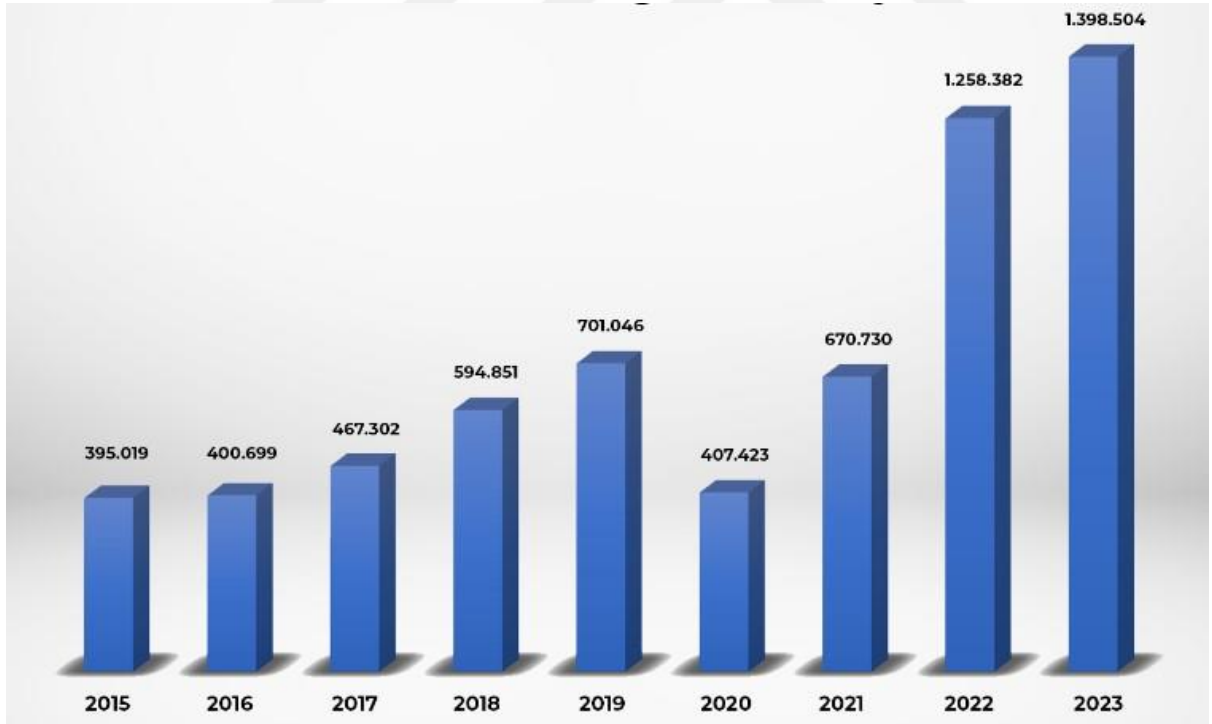
Türkiye, uluslararası yetki belgesi verilen en az 800 sağlık tesisine ev sahipliği yapmaktadır (Aydın K. , 2020). Sağlık hizmetleri alanında gelişmiş bir konumda bulunan ülke, artan prestiji, mevcut coğrafi konumu, sağlıkta dönüşüm projesi göz önünde bulundurulduğunda sağlık turizminde tercih edilen ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye'nin sağlık turizmi için sunduğu avantajlar arasında özel ve kamu hastanelerinin dünya standartlarındaki altyapısı, yetişmiş ve eğitimli sağlık personeli, diğer ülkelere kıyasla daha ucuz sağlık hizmetleri ve kültürel ve doğal zenginliklerini sıralamak mümkündür. Yine şehir hastaneleri projesi de sağlık turizmine destek amacıyla yapılmıştır (Tontuş, 2017).

Sağlık Bakanlığı, *“uluslararası sağlık hizmetleri alanında Türkiye'de sunulan hizmetlerin tanıtımını yapmak, kamu ve özel sektörün sağlık turizmine yönelik faaliyetlerini desteklemek ve koordine etmek, uluslararası sağlık hizmetlerine ilişkin politika ve stratejiler ile hizmet sunum standartları ve akreditasyon kriterleri konusunda Bakanlığa önerilerde bulunmak”* üzere 2019 yılında Uluslararası Sağlık Hizmetleri A.Ş. (USHAŞ)'ı kurmuştur (USHAS, 2024). Kurumun öncelikli hedefi özel sektör

dinamizmini kamu gücü ile buluşturarak Türkiye’yi dünyanın önde gelen sağlık ihracatçılarından biri haline getirmektedir.

Türkiye’de göz hastalıkları, ortopedik cerrahi, organ nakli, kanser tedavisi, beyin cerrahisi gibi pek çok sofistike alanda yüksek teknoloji ve eğitilmiş tıbbi personelle hizmet verilmektedir. Afrika ülkeleri kendi ülkelerinde gerçekleştiremedikleri tedaviler için hastalarını Avrupa veya Amerika yerine, dünyada en fazla küresel sağlık bakımından altın standart kabul edilen JCI akreditasyonu olan sağlık kuruluşuna sahip ülke, Türkiye’ye göndermekte ve aynı hizmeti üçte bir maliyetle temin edebilmektedir (DEİK, 2016).

Sağlık Bakanlığı’nın da katkılarıyla, Türkiye’de sağlık turizmi popüler bir alan haline gelmiş ve 10 Ocak 2020 tarihinde Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Daire Başkanlığı altında Sağlık Turizmi Dairesi Başkanlığı kurulmuştur. Sağlık Turizmi Dairesi Başkanlığı’nın görevleri arasında sağlık turizmi ve turistlerin sağlığı ile ilgili hizmetleri planlamak ve gerekli izinleri vermek, bu işlemleri ilgili kurum ve kuruluşlarla koordineli olarak yürütmek, yurt dışından ülkemize gelecek hastaların kabul kriterlerini oluşturmak, kayıtlarını tutmak ve bu hastaların talep ve şikayetlerini incelemek ve USHAŞ ile koordinasyonu sağlamak yer alır (Sağlık Turizmi Dairesi Başkanlığı).

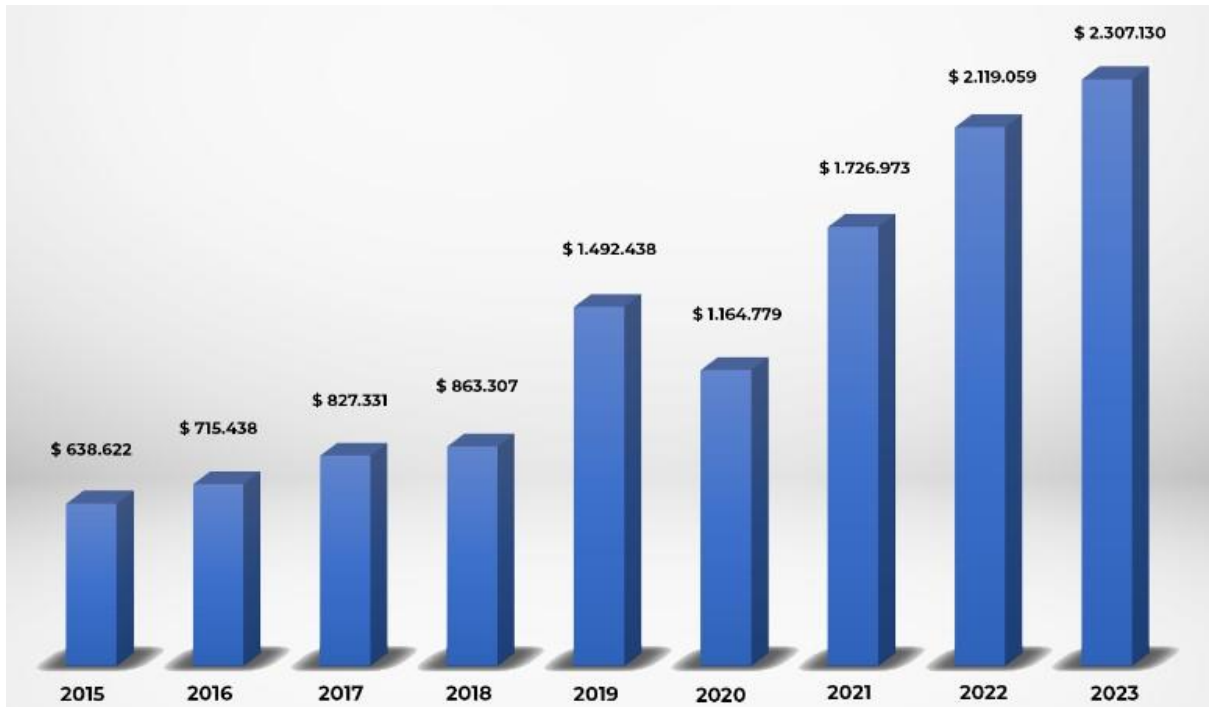

Şekil 2: Türkiye’ye Gelen Sağlık Turistinin Yıllara Göre Dağılım Grafiği

USHAŞ verilerine göre 2019 yılında sağlık turizmi kapsamında 701.046 hasta Türkiye’de sağlık hizmeti almıştır. Koronavirüs salgını nedeniyle 2020 yılında bu rakamlarda azalma görülsede pandemi

sonrası 2022 yılında toplam 1.258.382 kişi, 2023 yılında ise toplam 1.398.504 kişi Türkiye'ye gelerek sağlık hizmeti almıştır (USHAS, 2024).

Sağlık ve tıbbi nedenlerle Türkiye'ye gelen yabancı ülke vatandaşlarından 2019 yılında 1.492.438 bin ABD Doları turizm geliri elde edilmiş, koronavirüs nedeniyle 2020 yılında azalma meydana gelmiş ve 1.164.779 bin dolara gerilemiştir. 2021 sonrası sağlık turizmi gelirleri göreceli artmış; 2021 yılında 1.726.973; 2022 yılında 2.119.059 ve 2023 yılında toplam 2.307.130 bin ABD doları turizm geliri elde edilmiştir (USHAS, 2024). Uluslararası hastalar Türkiye'de en çok kadın hastalıkları, iç hastalıkları, göz hastalıkları, tıbbi biyokimya, genel cerrahi, diş hekimliği, ortopedi ve travmatoloji, enfeksiyon hastalıkları ve kulak-burun-boğaz kliniklerinden hizmet almaktadır.

Şekil 3: Türkiye'nin Sağlık Turizmi Gelirlerini Gösterir Grafik (Bin USD)

USHAŞ'ın Türkiye'nin 2024 hedefleri doğrultusunda yürüttüğü çalışmaları; tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinde Türkiye'yi sağlık turizminde üst bir marka olarak konumlandırmak, aralarında İngiltere, Almanya, Rusya, Katar ve Somali'nin de bulunduğu öncelikli olarak konumlandığı 29 ülkede sağlık turizmi koordinasyon ofisleri, ileri tanı merkezleri ve hastaneler açmak, yabancı devlet kurumları ve sigorta şirketleri ile anlaşmalar yapmak, Sağlık Turizmi Web Portalını profesyonel bir şekilde işletmek, tanıtımını yapmak ve etkin kullanımını sağlamak, uluslararası hastalar ve yakınları için sağlık vizesi uygulamasının yaygınlaştırılmasını sağlamak, sağlık turizmi alanında hizmet standartlarını regüle etmek, sağlık tesislerini yetkilendirmek, denetlemek ve istatistiki verileri koordine etmek, sağlık turisti olarak gelen hastalar için şikayet ve memnuniyeti takip edebilmek adına altyapı

oluşturmak, yaşlı bakım ve kür merkezleri kurulması amacıyla pilot projeler hayata geçirmek, sağlık termal turizmi işletme sayısının artırılması için projeleri hayata geçirmek olarak sıralanabilir.

Halen yürütülmekte olan çalışmaları şu şekilde sıralamak mümkündür; Sağlık Turizm Portalının (STP) kurulması ile ilgili çalışmalar, Sağlık Turizmi Kurum Derecelendirme ve Değerlendirme çalışmaları, USHAŞ & Türkiye Sağlık Hizmetleri Kalite ve Akreditasyon Enstitüsü (TÜSKA) İş Birliği görüşmeleri, yurtdışı temsilciliklerin yapılandırılması çalışmaları, kamudan kamuya (Government to Government/G2G) müzakereler ve anlaşmalar, uluslararası kuruluşlar ile işbirliği çalışmaları, Dışişleri Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ile sağlık vizesi uygulamasının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar, İGA-İstanbul Havalimanı İşbirliği kapsamında sağlık turistleri VIP karşılama hizmeti ve STP ile entegrasyonu çalışmaları, Türkiye Sigorta ile işbirliği kapsamında komplikasyon sigortası, Malpraktis Sigortası ve seyahat sağlığı sigortası görüşmeleri (USHAS, 2024).

USHAŞ 2020 Faaliyet Raporu'nda pandemi nedeniyle sağlık turizmi ile ilgili hedeflerin gerisinde kaldığı belirtilirken ilerleyen süreçte yerli aşının ihracatı ile daha büyük potansiyeller yakalanabileceği belirtilmiştir (USHAS Faaliyet Raporu, 2020). Öyle ki, pandemi sonrası medikal turizmde ülkeye olan talep artmış, Türkiye dünyada en çok hasta kabul eden ülkeler sıralamasında ilk ona girmiş durumda. Dünyada, sağlık turizmi alanında en çok hasta kabul eden Meksika, Hindistan, Tayland, Brezilya ve Singapur gibi ülkeler arasında ilk ona girmiş durumdadır. Meksika, Hindistan, Tayland, Brezilya, Türkiye, Singapur ilk sıralarda yer alıyor." diye konuştu. Bu alandaki gelişimi artırmak için Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB), USHAŞ yönetimi ile birlikte çalışarak 'Turizm Yüzyılı' projesi kapsamında yüksek gelir grubuna sahip turistleri Türkiye'ye çekme hedefiyle faaliyetler yürütmektedir. Birlik sağlık turizmi çalıştayları düzenleyerek üyelerine eğitimler düzenlerken, aynı zamanda 4-5 kente sıkışan turizmi ülke geneline ve 12 aya yaymak için çalışmalar yapmaktadır (TRTHaber, 2024).

2.6. Türkiye'nin Koronavirüs Sürecinde Yürüttüğü Sağlık Diplomasisi

Dünya genelinde devam eden koronavirüs pandemisi bir sağlık krizi olmanın ötesinde sosyo-ekonomik, politik, tarım, eğitim, güvenlik, turizm ve ulaşım alanlarında da çok boyutlu tahribata yol açmıştır. Küresel salgının etkileri halen devam ederken, pandemi karşısında ülkelerin ve sağlık sistemlerinin yeterlilikleri ve başarısı sorgulanır olmuştur. Aktaş'a göre (2020) bunun nedeni krizlerin bir ülkede sistemin işleyip işlemediğini, dirlik ve düzenin olup olmadığını ortaya çıkarmasıdır ki *"Bugün dünyada en iyi işleyen sağlık sistemleri arasında Türkiye'nin sağlık sistemi örnek alınan uygulamalardandır"* ve koronavirüs krizi Türkiye'de sağlık alanının iyi yönetildiğini ortaya koymuştur (s. 50).

Salgın döneminde sağlık alanında keyfi uygulamalara fırsat verilmemiş, sürecin yönetimi Sağlık Bakanlığı önderliğinde titizlikle sürdürülmüştür. Bu sürecin arkasında “*devasa hastane yatırımları, büyük bir sağlık ordusu, devasa bir tedarik ve üretim alt yapısı; kolay karar alan, dinamik bir yönetim sistemi ile güçlü bir liderlik*” olduğunu vurgulayan Aktaş, “*Hastaneye ve doktora erişim, ilaç erişimi, sosyal güvenlik sistemi, devlet hastaneleri, üniversite hastaneleri, SSK hastaneleri ve hatta özel hastanelerin yönetimi bütüncül bir yönetim dinamiği*” ile ele alındığının altını çizmektedir (Aktaş, s. 50),

12. Büyükelçiler Konferansı’nda durum değerlendirmesi yapan dönemin Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, salgının dünyadaki kırılma noktaları daha da arttırdığının, etkin yönetim ve devlet kapasitesinin önemini ortaya çıkardığının, salgınla birlikte mevcut küresel kurumların yetersizliğinin bir kez daha ortaya çıktığının, uluslararası örgütlerin güç ve itibar kaybına uğradığının, Türkiye’nin “*Dünya Beşten Büyüktür*” çağrısıyla vurgulamakta olduğu reform ihtiyacının altını çizmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2020a).

Türkiye, başta komşular olmak üzere diğer ülkelerle yakın temas içerisinde yurt içinde gerekli adımları atarken, imkanlar dahilinde pandemiyle küresel mücadele için de somut katkılarda bulunmuştur. Türkiye’de ilk vaka 11 Mart 2020 tarihinde raporlanmış olmasına rağmen Sağlık Bakanlığı, DSÖ’nün resmi olarak pandemiyi ilanından önce bilim kurulunu kurarak koronavirüs salgını için çalışmaları iki ay öncesinde başlatmıştır. İlk vaka tanısıyla birlikte yürütülen süreci değerlendiren enfeksiyon hastalıkları profesörü Aydın (2020), Türkiye’nin “*başarı ile uyguladığı sağlıkta dönüşüm ile sağlık alt yapısındaki yeterliliği, genel sağlık sigortasındaki kapsayıcılığı ve sağlığa erişimdeki kolaylığı ile, salgın sürecinde aldığı hızlı kararlar ile dünya ülkeleri içinde takdir edilen konuma gelmiştir*” şeklinde konuşmuştur (s. 97)

Covid-19 salgınının uluslararası düzeyde etkilerini araştıran Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM), pandeminin küresel siyaset üzerinde dönüştürücü etkilere yol açmasının kaçınılmaz olduğunu belirtmiş, koronavirüsün 11 Eylül Saldırıları ve 2008/2009 Küresel Finansal Krizi gibi paradigma kaymalarına sebep olacağını ve uluslararası sistem sorgulamalarını hızlandıracak bir mahiyet kazanacağını öngörmektedir. “*Güçlü devlet*” kavramının yeniden itibar kazanacağını, Covid-19 ve benzeri pandemilerin hayatımızın bir parçası haline gelip, mücadelede devlete ihtiyaç ve yönelimin artacağını savunan araştırma bundan sonra güç değerlendirmelerinde realist yaklaşımın sıklıkla kullandığı askeri güç ve ekonomik gücün yanında müstakil ya da alt başlıklar olarak sağlık sistemi, tedarik zinciri ve acil durum kapasitesi gibi kriterlerin de dikkate alınacağını belirtmiştir (Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2020, s. 10).

Bu bağlamda Türkiye'nin pandemi esnasında performansı değerlendirildiğinde, salgınla mücadelede almış olduğu önlemler ve yürüttüğü uygulamalar, bir yumuşak güç alanı olarak sağlık diplomasisi faaliyeti olarak değerlendirilebilir. Türkiye'nin koronavirüsle mücadele sürecini bir kamu diplomasisi modeli çerçevesinde değerlendiren Aktaş (2020), ülkede sağlık sisteminin iyileştirilmesi konusunun AK Parti hükümetlerinin tamamında öncelikli bir mesele olduğunu, salgının Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'yı güçlü bir lider olarak ön plana çıkardığını, bilim kurulunun muhalefet dahil tüm vatandaşlara güven telkin ettiğini ve Türkiye'nin zor zamanlarda birlik beraberlik kültürünü bir kez daha ortaya koyduğunun altını çizmiş, Türkiye'nin birikimlerini başka ülkelerle paylaşması ve uygulamalarını DSÖ ile eşgüdüm halinde yürütmesinin de ayrıca takdir topladığını belirtmiştir.

Salgınla mücadelede virüsün ülkeye gelmesinin önüne geçmek veya gelişini geciktirmenin öncelikli koruyucu önlemlerden olduğunu belirten Aydın (2020), bu amaçla salgının yoğun olduğu ülkelerden yapılan seyahatlerin durdurulması, ülke girişlerinde termal kamera gibi yöntemlerle vücut ısısının ölçülmesi ve semptomların kontrol edilmesi, ayrıca virüs taşıma şüphesi bulunan kişilerin karantinaya alınarak sağlıklı bireylerin korunmasının en etkili yöntemler olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda Türkiye de öncelikli olarak sınır geçişlerini kontrol altına almış, sınır kapılarında termal kamera, ateş ölçümü ve virüs semptomlarının sorgulanmasına dair tedbir amaçlı önlemler uygulamıştır. Sonrasında vakaların yoğunluk gösterdiği İran, Avrupa ülkeleri, Amerika ve birçok dünya ülkesine karşı sınırlarını kapatmıştır.

Salgının kontrolü için genelde uygulanan baskılama (suppression); vaka sayısını ve virüs bulaşını azaltmak ve hafifletme (mitigation); salgının yayılımının yavaşlatılması ve sağlığa etkilerinin azaltılması, yaygınlığın arttığı dönemlerde Türkiye'de de tatbik edilmiş; yurda girişlerde en az 14 gün karantina, PCR (Polimeraz Zincir Reaksiyon) testlerinin yaygınlaştırılması ve virüsü taşıyan kişilerin izolasyonu için Sağlık Bakanlığı imkanlarını seferber etmiş ve salgının kontrol altına alınabilmesi için “*Evde kal*” çağrısında bulunulmuştur (Aydın K. , 2020).

İlk vakanın bildirilmesinden sonra, Türkiye'de hastalığın yayılmasının önüne geçmek için insanlar arasında fiziksel mesafenin korunmasına yönelik toplumda sosyal mesafeyi azaltacak yöntemler uygulamaya konmuş; okullar, ibadethaneler, kafeterya ve lokantalar kapatılmış, sinema ve tiyatro gibi etkinliklere ara verilmiş, şehir içi ve şehirler arası toplu taşımalara yeni kurallar getirilmiş, bazı işyerleri kapatılmış veya uzaktan çalışma sistemiyle salgından korunmaya yönelik önlemler uygulamaya koyulmuştur.

Salgınla mücadelede tedbirlerin yanı sıra, tanı ve tedavi süreçlerinin yönetimi de büyük önem arz etmektedir. Enfeksiyonu önlemek açısından salgının başlangıcından itibaren özellikle sağlık personelinin kişisel koruyucu ekipmanlarının sağlanması çok büyük önem arz etmiş fakat ekipman

sıkıntısı çeken ülkelerde en temel koruyucu maskeye ulaşmak bir krize dönüşmüştür. Ülkemizde kişisel koruyucu malzemeler hızlıca temin edilip kamu eliyle sağlık kuruluşlarına, e-devlet aracılığı ile müracaatlarda Posta ve Telgraf Teşkilatı (PTT) ve eczaneler vasıtasıyla da vatandaşlara dağıtılmıştır.

Pandemi sürecinde yerli olarak geliştirilen Covid-19 tanı kitinden 2020 yılında ülkemizde kullanılmak üzere 5 milyon adet üretilmiş, yurtdışında 20’den fazla ülkeye ise 2 milyondan fazla test kiti satılmıştır. Aynı zamanda yerli *Biyovent* marka orta seviye yoğun bakım tipi mekanik ventilatörlerden 5.000 adet Arçelik ve 5.000 adet Aselsan fabrikalarında olmak üzere 10.000 cihaz üretilmiştir. Bu cihazların 4.000 adedi yurtiçi kullanıma tahsis edilmiş, 5.000 adedi ise 20’den fazla ülkeye ihracat edilmiştir (USHAS Faaliyet Raporu, 2020, s. 6). Türkiye’de henüz ilk vaka tespit edilmeden, Ankara, İstanbul ve Erzurum’da PCR testlerini yapacak laboratuvarların alt yapısı kurulmuş, yerli tanı kitleri hazır hale getirilmiştir (Aydın K. , 2020). Vakaların artmasıyla birlikte bu testler ülke genelinde 80’in üzerinde merkezlerde yapılmaya başlanmıştır.

Salgınla mücadelede ulusal ve küresel düzeyde yeni politikaların zorunlu olduğunu belirten Öztürk (2020) giderek artan ve yaşlanan nüfusun, sağlıksız kentleşmenin, gelir dağılımındaki bozuklukların, küresel ısınma ve iklim değişikliklerinin, yaban hayatına mücadeleciler yaklaşımının dünya genelinde enfeksiyonların epidemiyolojisini değiştirdiğini, yeni enfeksiyon hastalıkları ortaya çıkardığını ve bunlardan bazısının salgın, hatta pandemi riski taşıdığının altını çizmiş, ulusal ve küresel boyutta salgınlara karşı politikalar geliştirilmesinin önemini ifade etmiştir (s. 79).

Koronavirüs ile mücadelede Türkiye’nin tüm bu refleksleri, ilk dalgada almış olduğu kararlar ve yapmış olduğu uygulamalar sağlık sistemini ön plana çıkarmış, küresel alanda tüm devletlerin performansının değerlendirildiği ve kıyaslandığı bir süreçte Türkiye’yi sağlık alanında öncü, bölgesel veya küresel bir örnek ülke olarak öne çıkarmıştır.

Bir sağlık krizi olarak ortaya çıkan koronavirüs salgını, devletin piyasaya olan müdahalesini minimum düzeye indirmeyi hedeflerken, özel sermayeye her türlü imkanı sağlayan neoliberal politikalarla sahip ülkelerin salgın hastalıklarla mücadelede başarısızlıklarını göz önüne sermiş, devletin sosyal refahın sağlanmasındaki rolünü ortaya koymuş, neoliberal düşünce ile sermaye temelli hareket edilmesi ABD gibi ülkelerde özellikle yoksul ve sermayesiz insanların afetin etkilerinden daha fazla etkilenmesiyle sonuçlanmıştır (İnce, 2020, s. 421). Neoliberalizmin bayraktırlığını yapan ABD ve İngiltere’de özellikle dezavantajlı sosyal gruplar ABD’de Afro-Amerikalılar, İngiltere’de BAME (Black, Asian and Minority Ethnic – Siyahi, Asyalı ve Etnik Azınlık) neredeyse beyaz olmayan herkesin pandemide sağlık eşitsizlikleri yüzünden daha yüksek ölme riski olan toplulukları teşkil etmesi, bu ideolojinin vatandaşlarını salgın hastalığa karşı koruyamadığını göstermiştir (Aysan, 2020, s. 689).

ABD'nin kendi krizini yönetememesi ve sonrasında genetik değişimler ve mutasyonlarla oluşan varyantlarının merkezi haline gelmesi küresel liderlik rolünü oynamaktan çok uzakta olduğunu göstermiştir. Pandemi döneminin ABD Başkanı Trump ve Britanya Başbakanı Johnson'ın salgını kontrol altına almakla, salgının ekonomik tesirlerini yönetebilme arasında yaşadıkları çelişkiyi sürekli değişiklik gösteren kararlarında görmek mümkündür. İngiltere'nin önce sürü bağışıklığı için herhangi bir kısıtlamaya gitmemesi fakat sonrasında geri adım atması, testleri yaygınlaştırmakta gecikmesi, sağlık hizmetleri ve bakım evlerinde çalışan personele yeterli koruyucu giysi ve malzeme sağlayamaması uluslararası basında eleştirilmiştir (BBC, Koronavirüs: 'Sürü bağışıklığı' politikası İngiltere'de salgının gidişatını değiştirdi mi?, 2020a). İngiltere'de sağlık hizmetlerini yürüten kamu kuruluşu NHS'nin (Ulusal Sağlık Sistemi) bütçesinin, 2010'dan beri düşmesine paralel (Stoye & Zaranko, 2019) koronavirüs ile mücadelede ciddi kapasite sorunlarına sahip olduğu görölmüştür. Sağlık kuruluşlarının eski ve yetersiz olması, bu kuruluşlardaki yatak ve uzman sağlık personelinin az olması salgın sürecinde sağlık sisteminin tam manasıyla bir krizin içerisinde olduklarını göstermiştir (Boyras, 2020).

Buna karşın, Türkiye'nin eğitimli sağlık personeli ve sağlık altyapısındaki kapasitesinin son yıllarda ulaşmış olduğu düzey, salgının en yüksek noktaya ulaştığı dönemlerinde dahi ihtiyaçı karşılayabilmiş, özellikle pandemiyle birlikte sisteme dahil edilen yeni şehir hastaneleri ve yoğun bakım yatakları vaka artışlarına karşı salgın süreci yönetimini kolaylaştırmıştır.

Türkiye'nin sağlık alanında eğitimli ve tecrübeli bir milyonu aşkın sağlık çalışanının yanında, pandeminin başında 32 bin yeni sağlık personeli sisteme dahil edilmiştir (Aydın K. , 2020). Nitekim koronavirüs salgını, ölkelerin sağlık alt yapılarının ekonomik yeterliliklerinden daha ön planda olması gerektiğini gözler önüne sermiştir. Türkiye pandemi döneminde kapsayıcılık ilkesi doğrultusunda tüm vatandaşlarına koronavirüsle mücadelede etkili ve yeterli sağlık hizmeti sunmuştur (Özer & Çetinkaya, 2020).

Avrupa koronavirüsün merkezi haline gelirken, binlerce kişinin hayatını kaybettiği İtalya ve İspanya da iki küresel merkez olarak öne çıkmıştır. Bu realiteye rağmen AB'nin salgına karşı bölgesel bir politika oluşturamaması ve ortak bir vizyon geliştirememesi, AB karşıtı akımları hareketlendirmiştir. AB ölkeleri kendi aralarında sağlık malzemelerini dahi paylaşamazken, salgın Thomas Hobbes'un 17. Yüzyılda batılı toplumları tanımlarken kullandığı "*insan insanın kurdudur*" yaklaşımını tekrar akıllara getirmiştir (Duran, 2020). Küresel liderlik açığının yaşandığı, her ölkenin kendi başının çaresine bakmaya çalıştığı bu belirsizlik süresinde Türkiye, ihtiyaçı duyan ölkelere dost eli uzatarak örnek bir öлке olarak ön plana çıkmıştır.

İhracat/satın alma izinleri ve bağış şeklinde olmak üzere toplam 156 ülkeye, ihtiyaç fazlası ürünlerle yardım sağlayan Türkiye, 11 uluslararası kuruluş/bağlı organın satın alma, bağış, personel ve eğitim desteği şeklindeki yardım taleplerini tamamen veya kısmen karşılamıştır.

12. Büyükelçiler Konferansı'nda konuşan dönemin Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu “*salgın döneminde de insani konularda dünya lideri olmaktan gurur duyuyoruz*” ifadelerini kullanmıştır. Dışişleri Bakanı, diplomasi yöntemlerinin çağın teknolojisine ve özelliklerine uyum sağlamak zorunda olduğunu belirtmiş, salgın döneminde de seyahat kısıtlamalarına rağmen Dışişleri Bakanlığı'nın tempoyu düşürmeden yüz yüze diplomasiyi de sürdürdüğünün ve Türk diplomasisinin her alanda hizmetlerini aksatmadan sunduğunun altını çizmiştir. Çavuşoğlu, salgının teknolojik dönüşümü ve dijitalleşmeyi hızlandığını ifade etmiş, dış politikada sahada, masada ve fikri zeminlerde etkin olmaya, girişimci ve yenilikçi bir diplomasiye olan ihtiyacı arttırdığını söylemiştir.

DSÖ Avrupa Direktörü D. Hans Henri P. Kluge (2022), TRT World kanalına verdiği röportajda, Suriye'deki sağlık krizi için DSÖ'nün yaptığı çalışmalarda öncelikli amaçlarının Türkiye ile koronavirüs pandemisine karşı ulusal işbirliği oluşturmak ve Türkiye'nin sağlık alanında artan önemine bağlı bölgesel iş birlikteliği kurmak olduğunu söylemiş ve acil müdahale için İstanbul'da yeni bir ofis açacaklarını belirtmiştir (Cumhuriyet, 2022).

Bizzat Gaziantep'e gelerek, Türkiye'nin Suriyeli sağlık çalışanlarının kapasitelerini arttırmak için gösterdiği olağanüstü çabaya şahit olduklarını söyleyen Kluge, röportajın yapıldığı 2020 yılında Türkiye'nin sınır bölgesinde Türkiye devleti tarafından eğitim verilmiş ve tescillenmiş yaklaşık 2.500 adet Suriyeli doktor ve hemşirelerden oluşan sağlık çalışanlarının bulunduğunu ve bu durumun iki ülke için de kazan-kazan fırsatı oluşturduğunu ifade etmiştir. Durumun savaş mağduriyeti dolayısıyla görevini icra edemeyen sağlık çalışanlarına imkân sağlarken, aynı zamanda Türkiye için de nitelikli iş gücü sağladığını belirtmiştir.

Kluge (2022), dünyanın Türkiye'nin pandemi ile başarısından çıkaracağı derslerin başında sağlık çalışanları için yeterince koruyucu ekipman hazırda bulundurmak olduğunu belirtmiş, bölgedeki en zengin ülkelerin dahi en temel maske veya eldiven gibi malzemelerin kıtlığını yaşarken Türkiye'nin bu bağlamda hiç sıkıntı çekmediğini gördüklerini ifade etmiştir.

Türkiye'nin diğer bir başarısının korunmasız insanlara uzun vadede bakım evlerinde sahip çıkması olduğunu söyleyen Kluge (2022), bölgedeki birçok ülkede pandemiden hayatını kaybeden insanların nerdeyse %50'sinin bakım evlerinde olduğunu ve maalesef bu kurumların yaşlıların sağlığını koruyacak ve hastalandıklarında tedavi edecek önlemlerden yoksun olduğunu hatırlatmıştır.

“Herkes güvende olana kadar hiç kimse güvende değil” diyen Kluge (2022), pandemi ile mücadelede uluslararası dayanışmanın önemini vurgulamış, çevre ülkelerde hastalık yayginken sınırları

kapatmanın da işe yaramayacağını belirtmiştir. Bu bağlamda Türkiye'yi örnek göstererek, Türkiye'nin bir çok uluslararası organizasyona ve yüzün üzerinde ülkeye tıbbi malzeme yardımında bulunduğunu dile getirmiştir.

TRT World'e koronavirüsün ilk dalgası yaşanırken verdiği bu röportajın üzerinden bir yıldan fazla zaman geçmesine rağmen *Omicron* varyantının Avrupa'da yarattığı yeni dalga üzerine demekte bulunan ve hemen hemen aynı konuların öneminin altını çizen Kluge (2022), *“Omicron'dan kaçış yok ve ülkeler sağlık politikalarını ve sistemlerini, enfeksiyonu en aza indirmeye ve savunmasızları korumaya odaklanarak buna göre uyarlamalıdır”* ifadelerini kullanmıştır.

TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'na hitaben konuşan dönemin Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, *“yurtiçinde olduğu gibi uluslararası platformda da en başarılı sınav veren ülkelerden biri Türkiye oldu”* demiş, Türkiye'nin ve Türk milletinin sergilediği performansın takdire şayan olduğunu *“iftiharla belirtmek lazım”* diye eklemiştir. 5 kıtadaki 248 temsilcilikle zor durumda kalan vatandaşlara sahip çıktığını, tahliye operasyonuna ilaveten kriz yönetimi için Bakanlık bünyesinde Destek ve Koordinasyon Merkezi kurulduğunu, ek önlemler dahilinde mesai saatleri dışında da vatandaşlara hizmet verebilmek için *“nöbetçi telefon”* uygulaması başlatıldığını, bu sayede Konsolosluk Çağrı Merkezlerine gelen 141.000 çağrının ve sosyal medya üzerinden Bakanlığa yönlendirilen 30.000'i aşkın mesajın yanıtladığını belirtmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2020b).

Yazar'a göre (2021) koronavirüs gibi uluslararası sistemi etkileyen krizler, güçlü devlet olgusunu ortaya çıkarmakta ve bu süreçte küresel işbirliğine açık ve dayanışma sağlayan ülkeler pandemide kendilerini ayırttılar. Salgının Batılı demokrasilerin kırılgan yapısını ortaya çıkardığını, ekonomik olarak güçlü olmalarına ve kişi başına düşen sağlık harcamaları yüksek olmasına rağmen gelişmiş ülkelerin pandemi sürecinde krizi yönetemediklerini belirten Yazar'a göre *“İşbirliği yapan, şeffaf ve dayanışma sergileyen ülkeler küresel kamuoyu nezdinde önemli bir yumuşak güç elde ettiler”* (Yazar F. , 2021, s. 116). Bu bağlamda Türkiye'nin kriz yönetiminde 2000'li yıllardan itibaren yaptığı yatırımlar, kurumsallaştırdığı yapılanmalar ve yoğunlaştırdığı insani yardım faaliyetleri ile küresel dayanışma örneği ortaya koymasının uluslararası imajını güçlendirmesi beklenmektedir.

“Dış politikamızdaki adımları “başımızı kuma gömmek” değil, “hamle üstünlüğünü elde etmek” üzerine inşa ediyoruz. Uluslararası sistemde değişim sancıları yaşanıyor. İçinde bulunduğumuz coğrafya sorunlarla örülü. Bazen oyun kurmak gerekiyor. Bazen de farklı güç odaklarının bölgemize reva gördükleri tertipleri vakitlice görerek meşru çıkarlarımızı korumak için oyun bozmak gerekiyor. Biz her iki durumda da girişimci olmaktan çekinmiyoruz,”

şeklinde açıklamalar yapan Çavuşoğlu (2020a), pandemi sürecinde de komşu ülke Irak ile salgının ikili ticarete olumsuz etkisini azaltmak için “*temassız ticaret*” mekanizmasının devreye sokulduğunu belirtmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2020a).

Türkiye’nin koronavirüs sürecinde yürüttüğü sağlık diplomasisi; dış yardımlar, tahliye operasyonları, güvenli turizm ve yerli aşı alt başlıklarında daha detaylı bir biçimde ele alınmıştır.

2.6.1. Dış Yardımlar

Türkiye’nin diğer ülkelere yaptığı dış yardımlar son 15 yılda AK Parti hükümetleri dış politikasında önemli bir yer tutmuşken, salgın sürecinde gelen yardım taleplerini geri çevirmeyip yüzden fazla ülkeye tıbbi malzeme sağlaması Türkiye’yi küresel iş birliği ve dayanışma konularında ön plana çıkarmıştır. Kurt (2020), rekabet, ittifak ve güç biriktirme gibi unsurların uluslararası siyasetin temel amaçlarını oluşturduğu bir ortamda Türkiye’nin dezavantajlı bölgelere uyguladığı kalkınma ve insani yardım politikasını bazı kesimler tarafından sorguladığını ifade etmiş fakat uluslararası siyasetin bağlamı içinde ve ülkenin dış politikası ile uyumlu bir çerçevede yürütülen dış yardımların kazanca dönüşebileceğinin altını çizmiştir. Ayrıca kriz zamanlarında atılan adımların, akut durum sonrasında da anlam taşıdığını belirten Kurt (2020), Türkiye’nin Avrupa ülkelerine gerçekleştirdiği dış yardımların, Avrupa Birliği ile tıkanan ilişkilere de alternatif alan açabileceğini hatırlatmıştır.

Koronavirüs salgını çerçevesinde Türkiye pek çok ülkeye kişisel koruyucu ekipmanlar dahil tonlarca yardım malzemesi göndermiştir. Bu süreçte 156 ülkenin ve 9 uluslararası kuruluşun yardım talepleri, bağış ve ihracat-satın alma izni yoluyla, ihtiyaç fazlası ürünlerden karşılanmıştır (TRT Haber, 2020b). TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu’na hitaben Dışişleri Bakanlığı’nın 2020 yılında yaptığı konuşmada Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, “*Gerçekleştirdiğimiz bu yardımlar, insan hayatı kurtarmakla kalmadı. Yabancı kamuoylarında da olumlu yankı buldu. Yumuşak gücümüze güç kattı. Mevlana’nın “Karanlığın ardında nice güneşler var” sözlerini üzerinde taşıyan sağlık malzemeleri, dünyaya Türkiye’mizin şefkatli gücünü gösterdi,*” ifadelerini kullanmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2020b).

Dönemin NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg yapılan yardımlara ilişkin “*Birlikte daha güçlüyüz*” şeklinde sosyal medya platformu X üzerinden bir paylaşımda bulunmuştur. Buna cevaben dönemin Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü ve Başdanışmanı İbrahim Kalın “*Türkiye kriz zamanlarında ve zor dönemlerde müttefiklerinin yanında, ittifak devletlerinden de aynı duruşu bekliyoruz*” yazmıştır.

Türkiye ayrıca BM Genel Kurulu’nda “*COVID-19 ile mücadelede tıbbi malzeme, aşı ve ekipmana küresel ulaşımın temini için uluslararası iş birliği*” konulu karar tasarısının eş sunucusu olmuştur. Türkiye salgınla mücadelede çok taraflı işbirliğinin önemine vurgu yaparken, bu alanda öne çıkan Uluslararası Koordinasyon grubu üye ülkeleri arasında da yer almıştır (TRT Haber, 2020c).

Türkiye'nin yurtdışı yardımlarını Alman Deutsche Welle (DW) medya kuruluşuna değerlendiren Uluslararası İlişkiler uzmanı Doç. Dr. Alper Kaliber (2020) "*Esasında Türkiye uluslararası ittifaklarına vurgu yaparak sistem içerisinde olduğunu, güvenilir ve zor zamanda kendisiyle çalışılabilir bir ülke olduğunu anlatmaya çalışıyor*" ifadelerini kullanmıştır (Altıok, 2020). Dolayısıyla Kaliber Türkiye'nin, içeride salgınla mücadele ederken, komşularına ve Avrupa dahil olmak üzere diğer toplumlara yardımcı olabilecek kadar hazırlıklı ve güçlü olduğuna dair bir imaj vermeye çalıştığını vurgulamıştır.

Yine DW'ye tıbbi yardımlarla ilgili konuşan Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler uzmanı Prof. Dr. Murat Somer (2020), Türkiye'nin uzun süredir farklı ülkelere yaptığı yardımlarla ve kurduğu vakıf ve düşünce kuruluşlarıyla dünyada yumuşak gücünü arttırmaya yönelik faaliyetlerde bulunduğunu ve COVID-19 kapsamında yapılan insani yardımların da bu politikanın bir parçası olduğunu belirtmiştir (Altıok, 2020). Dünyanın küresel bir köy olarak görülmesi gerektiğini de ifade eden Uluslararası İlişkiler uzmanı Doç. Dr. Ali Faik Demir (2020), konuyla ilgili yine DW'ye yaptığı yorumlarda "*Türkiye bir algı değişikliği yaratmış olabilir, ben kendi adıma bunun olumlu olduğunu düşünüyorum. Bu yardımları yapmasaydı negatif bir algı yaratmayacaktı, ama yaptığı için olumlu bir algı yarattı. Bu da bir gerçek. Neden yapmadı demeyecekler, iyi ki bunu yaptı diyecekler. Bence farkı da bu*" demiştir (Altıok, 2020).

Türkiye'nin dış yardımları sosyal medya platformları aracılığı ile uluslararası alanda olumlu bir algı yaratmış, yardım edilen ülke yetkililerinin ve ilgili devlet kurumlarının resmi hesaplarından iletişim ve etkileşim yoluyla ABD ve Avrupa ülkelerinde pozitif bir algı ve imaj oluşturulmuştur (Koyuncu, 2021, s. 944). Nitekim Türkiye'nin bir taraftan kendi vatandaşlarının ihtiyaçlarını karşılarken diğer taraftan kapsamlı bir şekilde ihtiyaç sahibi ülkelere destekte bulunması, ülkenin Dışişleri Bakanlığı'nın pandeminin küresel yönetiminde ne kadar büyük bir pay sahibi olduğunun en önemli göstergesi kabul edilmiştir (Özcan & Tokdemir, 2022, s. 128).

2.6.2. Tahliye Operasyonları

Türkiye, salgın nedeniyle başlayan seyahat kısıtlamalarından etkilenen ve tedavi olmak üzere ülkesine dönmek isteyen 100.000'e yakın vatandaşını 150'ye yakın farklı ülkeden tahliye operasyonlarıyla getirmiştir.

2020 yılında 235 vatandaş ambulans uçaklarla ülkeye getirilirken, yurtdışında yaşamını yitiren 1.099 vatandaşın cenazesi de Türkiye'ye getirilmiştir. Cumhuriyet tarihinin en kapsamlı tahliye operasyonu yurda getirilen vatandaşlarımızın yanı sıra yabancı ülkelerin yardım taleplerinin de geri çevrilmediğini belirten Çavuşoğlu, TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'na hitaben yaptığı konuşmada

91 ülkeden 37.682 yabancının ülkemizden tahliyesine destek olunurken, *'uluslararası dayanışmada dünyaya örnek ve öncü'* olarak Türkiye'nin yurtdışında zor durumda kalan 67 ülkeden 5.500'den fazla yabancıyı da tahliye uçuşlarıyla ülkelerine kavuşturduğunu dile getirmiş, yurtdışından getirilen tahliye uçuşlarıyla yaklaşık 200.000'e yakın yabancının da tahliyesine destek olunmuştur (İletişim Başkanlığı, 2020).

Yurt dışındaki Türk vatandaşlarının tahliyesinde koordinasyonu Dışişleri Bakanlığı üstlenirken, tahliyeler Türk Hava Yollarına (THY) ait uçaklarla sağlanmıştır. Operasyon kapsamında getirilen vatandaşları Gençlik ve Spor Bakanlığı 14 gün misafir etmiştir. Gelen Türk vatandaşları, Kredi ve Yurtlar Kurumu'na ait 77 ildeki toplamda 161 yurtda hangi ülkeden geldiğine bakılmaksızın 14 gün karantinaya alınmıştır. Karantina sürecinde Kızılay vatandaşlara yemek hizmeti sağlarken, AFAD karantina bitiminde Covid-19 belirtileri göstermeyenleri ücretsiz olarak Türkiye'deki ikametgahlarına veya yakınlarının yanlarına ulaştırmıştır (Sözcü, 2020).

Bu süreçte Türkiye, yurt dışında hayatını kaybeden vatandaşlarımızın da ailelerinden gelen talepler doğrultusunda cenazelerinin yurda getirilmesini sağlamış ve defin işlemleri esnasında destek olmuştur.

2.6.3. Güvenli Turizm

Türk vatandaşı ve yabancıların yurda giriş ve çıkışlarına uygulanan kısıtlamaların 11 Haziran 2020'de kaldırılmasıyla beraber, uçuşların başlatılması, seyahatler ve turizmin canlandırılması amacıyla Türkiye gerekli adımları atmış ve 90'dan fazla ülkeyle karşılıklı uçuşlar başlatılmıştır (TRT Haber, 2020b).

Türkiye, 4 Mayıs 2020 uygulamaya giren Güvenli Turizm Sertifikasyon Programı ile havaalanlarında maske, ateş ölçümü, siperlik ve mesafe kurallarının yanında elektronik check-in, bagaj alanı önlemlerini de hayata geçirmiştir. Havalimanlarında Covid-19 testi ve müdahale yapabilecek nitelikte sağlık personeli ve ekipmanın yanında standartlara uygun karantina odaları, sağlık kuruluşuna nakil için donanımlı transfer araçları da hazır bulundurulmuştur. Güvenli turizm sertifikasyon programı ile Türkiye'de konaklayan yerli ve yabancı turistlerin ulaşimleri ve konaklamaları esnasında pandemiye karşı gerekli önlemleri almaları sağlanırken aynı zamanda turizm sektörü çalışanlarının da sağlık durumlarına yönelik tedbirlerin alınması sağlanmıştır (Eşitti & Özdemir, 2020, s. 76).

Kültür ve Turizm Bakanlığının öncülüğünde, Sağlık, Ulaştırma, İçişleri ve Dışişleri Bakanlıklarının katkıları ve tüm sektör paydaşlarının iş birliğiyle hazırlanan "Güvenli Turizm Sertifikasyon Programı" kapsamında, yetkili uluslararası akreditasyon kuruluşları konaklama, yeme içme tesisleri, tur ve transfer firmalarını denetlemiş, bu bağlamda düzenli hijyen ve sağlık denetimi

yapılan ve sertifikasyon belgesi almaya hak kazanan işletmeler Kültür ve Turizm Bakanlığının web sitesinden duyurulmuştur ( zdeney, 2020).

Kültür ve Turizm Bakanlığı, sertifikasyon süreci kapsamında konaklama ve yeme-içme tesisleri ile tur ve transfer araçlarını, uluslararası standartlarda ve belirlenen ayrı ayrı kriterlere göre denetleyip Güvenli Turizm Sertifikası vermeye yetkili kuruluşlar belirlemiştir. Bu süreçte Türkiye Otelciler Birliği (TÜROB), Türkiye Otelciler Federasyonu (TÜROFED), Turizm Restoran Yatırımcıları ve Gastronomi İşletmeleri Derneği (T RY D) gibi sivil toplum kuruluşlarının da görüşleri alınarak sertifikasyon denetimleri için Türk Standartları Enstitüsü Sistem Belgelendirme Grup Başkanlığı ve uluslararası firmaların olduğu akreditasyon şirketleri görevlendirilmiştir (Kalyoncuoğlu, 2021).

Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı'nın "dünyadaki ilk örneklerinden biri" olarak nitelediği Güvenli Turizm Sertifikasyon Programı, Türkiye'de tatil yapacaklara ulaşımdan konaklamaya tedbirler tanımlarken 01.01.2021 tarihinden itibaren oda sayısı 30 ve üzeri olan konaklama tesisleri için zorunlu hale getirilmiştir (TGA). Bu tedbirler hem ziyaretçilerin hem de tesis çalışanlarının sağlık durumuna yönelik  nerileri içermekte olup, bu önlemlerle ve uluslararası standartlarda denetimlerle turizm sektörü canlı tutulmaya çalışılmış, konaklama, yeme-içme tesisleri, tur ve transfer araçları, kongre ve sanat tesisleri, temalı parklar, mekanik hat tesisleri ve deniz turizminin akreditasyon aracılığı ile misafirlere ve çalışanlara güven telkin etmesi sağlanmıştır.

Sağlıklı/Güvenli Turizm Belgelendirme Programı yolcu ve çalışan sağlığı ve güvenliği, tesislerde ve ulaşım araçlarında alınan sağlık ve güvenlik önlemlerini içermektedir. '*Yolcu Sağlığı ve Güvenliği*' yolcuların Türkiye'ye giriş yaptıkları andan çıkış yapacakları ana kadar koronavirüse karşı uygulanması gereken sağlık, güvenlik ve iş hijyeni tedbirleri ve görevlilerin eğitimlerini içerirken, '* alışan Sağlığı ve Güvenliği*,' ulaşım, konaklama, otel ve yeme-içme tesislerinde görevli personelin fiziksel ve ruhsal sağlıklarının teminine ilişkin önlemleri kapsamaktadır. '*Tesislerde Alınan Sağlık ve Güvenlik  nlemleri*' çerçevesinde koronavirüs salgının yayılmasını önlemek üzere alınması gereken iş sağlığı güvenliği ve iş hijyeni tedbirleri ve gerekli olan mesafe, temas, izolasyon gibi misafirlere uygulanan İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) tedbirlerinin tesislerde görev yapan tüm personele de uygulanması ve denetlenmesi sağlanırken, '*Ulaşım Araçlarında Alınan Sağlık ve Güvenlik  nlemleri*' tesislerde olduğu gibi hava, kara ve deniz yolu ulaşım araçlarında da belirli İSG tedbir ve düzenlemelerini içermektedir. Ulaşım araçlarında görev yapan personelin İSG eğitimi, personelin bağışıklık belgesi, ulaşım araçlarının sterilizasyonu ve yolcu taşıma sisteminin güvenli mesafe standartlarına göre düzenlenmesi gibi İSG  nlemleri bu tedbirler arasında yer almaktadır (TGA, 2020, s. 3-11).

Belgeyi alan tesislerin Güvenli Turizm Sertifikası logosunu misafirlerin görebilecekleri yerlere asması ve böylece üzerindeki kare kod sayesinde tesis ile ilgili tüm denetleme bilgilerine ulaşma imkânı sağlanmıştır. Ayrıca, transfer ve ulaşım araçlarında sterilizasyon ve yolcu taşıma sisteminin güvenli mesafe standartlarına göre düzenlenmesi gibi önlemler hayata geçirilmiş, araçların içi "*temiz alan*", "*tampon bölge*", "*yolcu oturma alanı*" ve "*karantina alanı*" olarak düzenlenmiş, konaklama tesislerinde temel hijyen kurallarına ve dezenfeksiyona ek olarak odalarda tek kullanımlık temizlik ekipmanları bulundurulmuş, açık büfelerde teması önlemek adına yiyeceklerle misafirler arasına cam siperlik konularak, görevli personel tarafından misafirlere servis edilmesi sağlanmıştır (Anadolu Ajansı, 2020).

Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1 Temmuz 2020 tarih ve 2020/14 sayılı genelgeleriyle faaliyetine devam eden 50 oda ve üzeri kapasiteli tüm konaklama tesislerine yetkili sertifikasyon şirketlerinden "*Güvenli Turizm Sertifikası*" alma zorunluluğu getirmiştir. İstanbul Valiliği ise, 8 Ekim 2020 tarih ve 2020/17 sayılı genelge ile sertifika alma zorunluluğunun kapsamını genişletmiş, faaliyetine devam eden 30-49 oda arası kapasiteli Kültür ve Turizm Bakanlığı Turizm İşletme Belgeli ve belediye belgeli tüm konaklama tesislerine de 1 Ocak 2021'e kadar Güvenli Turizm Sertifikası alma zorunluluğu getirildiğini açıklamıştı (TRT Haber, 2021a).

Valilik, 10 Şubat 2021 tarihinde yaptığı açıklamada İstanbul'da faaliyet gösteren %84'ü kapsayan 861 tesisin, Covid-19 tedbirleri kapsamında Güvenli Turizm Sertifikası aldığını açıklamış, %14'lük kısımda bulunan 148 tesisin faaliyetine devam etmediğini, 6 tesisin sertifikası olmadığı için kapatıldığını, 13 tesisin ise kapasitesinin yetersiz olduğunu bildirmiştir. İstanbul'da Güvenli Turizm Sertifikası alma zorunluluğu olan; 30-49 arası oda kapasiteli ve Bakanlık Turizm İşletme Belgeli 145, Belediye Belgeli 303 tesis olduğu kaydedilen açıklamada, 50 oda ve üzeri kapasiteli bakanlık Turizm İşletme Belgeli 386, Belediye Belgeli 194 olmak üzere toplamda 1028 tesis olduğu bildirilmiştir (Sputnik News, 2021a).

Güvenli Turizm Sertifikasyon programıyla turistlerin havaalanı, transfer ve konaklama süreçleri kontrol altına alınırken, turistlere "*Turist Koruma ve Destek Sigortası*" ile "*Kovid-19 Ekstra Otelde Kalma Masrafı Teminatı*" imkânı sağlanmıştır.

Öte yandan Türkiye Sigorta, "*Turist Koruma ve Destek Sigortası*"nı hayata geçirerek Covid-19 kesin tanısı konan ve hastanede tedavi görmesi gereken kişilerin hastane masraflarının karşılanmasına yönelik uygulama başlatmış, "*Kovid-19 Ekstra Otelde Kalma Masrafı Teminatı*" ile de hastalık nedeniyle otelde gözetim altında tutulmasına karar verilen yabancı turistlerin, konaklamak zorunda kaldıkları fazladan günler için alternatifli günlük tazminat limiti imkânı sağlanmıştır (Özdener, 2020).

Türkiye'nin ilk sanal turizm fuarı olan 14. Travel Turkey İzmir Dijital Fuarı açılışında konuşan dönemin Kültür ve Turizm Bakanı Mehmet Nuri Ersoy "*Bu sağlık krizinin küresel ölçekte yavaş yavaş*

geride bırakılmasıyla yükselişimizi gerçekleştireceğiz. Güvenli Turizm Sertifikası'nı bugüne kadar 7 bin 800 tesisimiz almaya hak kazandı" demiştir (Sputnik, 2021b).

Pandemi koşullarından en çok etkilenen sektör turizm olurken, fuarda 2020 turizm verilerine dair bilgiler veren Türkiye Otelciler Federasyonu Yönetim Kurulu Başkanı Sururi Çorabatır

"Dünyada yaklaşık yüzde 80 küçülme olurken bizde yüzde 65-70 civarında küçülme oldu. 51 milyon ziyaretçimiz 16 milyona, 34,5 milyar dolar olan gelirimiz 12 milyar dolara geriledi. Dünya geneline baktığımızda sektörün çok büyük kayıplar yaşadığını görüyoruz. Maalesef karamsar bir tablo ama unutmayalım ki biz moral sektörüüz. Turizm cari açığı kapatmaya yardımcı olan en önemli sektörlerden birisi"

ifadelerini kullanmıştır (Sputnik, 2021b).

Nitekim pandemi öncesi turizm sektörünün Türkiye'nin dış ticaret açığını tamamen kapattığı gözlemlenirken (örn: 2019 yılında 29,5 milyar dolarlık dış ticaret açığı 30,1 milyar dolarlık net turizm geliri ile kapatılmıştır) Covid-19 sonrası dönemde 2020 yılında 50 milyar dolara ulaşan dış ticaret açığı, 19,2 milyar dolarlık net turizm geliri ile kapatılamamıştır (Özsarioğlu, 2023, s. 43). Buna rağmen Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2022'de ülkenin turizm geliri 2021'e oranla %53.4 artarak 46 milyar 284 milyon 907 bin dolar olurken, 2023'ün sadece ilk üç çeyreğinde Türkiye'nin turizmden elde ettiği gelir 41 milyar 999 milyon 592 bin dolar seviyesini yakalamıştır (TURSAB). Tüm bu verilere dayanarak, Türkiye'de turizmin 2023 sonu itibarıyla kovid öncesi 2019 yılı performansına geri döndüğünü söyleyebiliriz. Artan rakamlar ve gelir tablosunun Türkiye'nin halen tercih edilen bir turizm destinasyonu olduğu, varolan doğal zenginlikleri, tarihi eserleri, kültür, sanat, yaşam ve kendine özgü mutfağı, dili, dini ve yaşam tarzıyla pandemi etkilerine rağmen cazibe merkezi olarak tercih edildiğini söylemek mümkündür.

2.6.4. Yerli Aşı

Pandemi ile mücadele kapsamında salgına karşı dünya genelinde BioNTech, Sputnik V, Moderna, AstraZeneca ve Sinovac aşılıları uygulanmış, Türkiye'de Erciyes Üniversitesi'nin Aşı Araştırma ve Geliştirme Merkezi (ERAGEM) Turkovac adı verilen yerli aşı için çalışmalar başlatmıştır (Çankal, 2021, s. 221-224). Yerli inaktif Covid-19 aşısı için Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bakanlığı ve Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı (TÜSEB) işbirliği içerisinde çalışarak Turkovac aşısını 18 ay içerisinde geliştirmiştir (TRT Haber, 2022).

Haziran 2020 tarihinde yapılan ve Bilim Akademisi tarafından düzenlenen Covid-19 Webinarları'nda konuşan Moleküler Biyoloji ve Genetik uzmanı Prof. Dr. Nesrin Özören (2021), Sanayi Bakanlığı ve TÜBİTAK'ın da dahil olduğu konsorsiyum çerçevesinde 13 farklı grup Covid-19 aşısı çalışması yürüttüklerini ve 2021 yılında Türkiye'den 1 veya 2 değişik aşının çıkabileceğini söylemiş (Boğaziçi Üniversitesi, 2021), nitekim Aralık 2021 tarihinde Turkovac'ın Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu'ndan (TİTCK) acil kullanım onayı (AKO) almasıyla Türkiye koronavirüs aşısı üreten 9 ülkeden biri olmuştur (Euronews, 5 soruda Turkovac aşısı: Covid-19 varyantlarına karşı etkili mi, yan etkileri var mı?, 2022).

Türkiye'nin aşısı çalışmalarının stratejik bir öneme sahip olduğunu vurgulayan Sağlık Bakanlığı Koronavirüs Bilim Kurulu üyesi Prof. Dr. Recep Öztürk (2020); *"Günümüzde stratejik bir ürün olan aşısı üretimi konusunu ülke olarak nihai çözüme kavuşturmak zorundayız. Aşısı üretimine kar-zarar açısından değil, millet ve ülkenin geleceği açısından bakılmalı"* demiştir (Öztürk R. , 2020, s. 86). Bu hassasiyetle çalışan ekip aynı anda 8 ayrı klinik çalışma yürüterek, Türkiye'nin en geniş kapsamlı aşısı geliştirme projesini gerçekleştirmiştir (Euronews, 5 soruda Turkovac aşısı: Covid-19 varyantlarına karşı etkili mi, yan etkileri var mı?, 2022). Türkiye tıbbi cihaz üretimi alanında da sanayinin iş birliği ile yerli ve milli solunum destek cihazlarını iki ay gibi kısa bir sürede üretmiş, kişisel koruyucu ekipman, vantilatör ve ilaç sıkıntısı yaşamadan, yeterli teknik alt yapı ve sağlık çalışanı kadrolarıyla koronavirüs krizini başarılı sağlık hizmetleriyle yönetmiştir (Aydın K. , 2020).

25 Mayıs 2021 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay başkanlığında düzenlenen *"Yerli Aşısı Çalışmaları Değerlendirme Toplantısı"*nda, Türkiye'nin geliştireceği aşılarla, aşısı erişimi bulunmayan ülkeler için umut olacağı belirtilmiştir (Güler, 2021).

Türkiye küresel tehditle mücadelenin ancak küresel düzeyde dayanışmayla yürütüleceği anlayışını parçası olduğu BM, G20, MIKTA, İslam İş Birliği Teşkilatı (İİT) ve Türk Konseyi gibi platformların çalışmalarında savunmuş ve BM'deki "Kovid-19 ile mücadelede tıbbi malzeme, aşısı ve ekipmana küresel ulaşımın temini için uluslararası iş birliği" konulu karar tasarısının eş sunucusu olmuştur (İletişim Başkanlığı, 2022a). Türkiye'nin tüm bu çabaları, kriz anında sadece kendi ülke sınırlarını düşünerek bencilce davranan ulus devletlere, uluslararası arenada ortak fayda için iş birlikteliği yapılması için açık bir davettir. Her ne kadar uluslararası kamuoyu, bu alanlarda güçlü devletlerin liderlik etmesini veya AB gibi çoklu birlikteliklerin öncü olmasını beklediye de, potansiyeli yüksek ve insani yardım konusunda sahada fevkalade tecrübesi bulunan Türkiye tıbbi yardımlardan tahliye operasyonlarına, sınırları içerisindeki mültecilere verdiği sağlık hizmetinden geliştirdiği aşısıyı hibe etmesine kadar ihtiyaç sahibi ülkelere uzattığı yardım eli ile küresel sağlık arenasında ön plana çıkmıştır.

Konuyla ilgili Cumhurbaşkanı Erdoğan “*aşı çalışmaları neticelendiğinde tıpkı ventilatör ve tıbbi ekipman desteğimizde olduğu gibi bu noktada da dünyaya uzanan yardım eli olacağız*” demiştir (İletişim Başkanlığı, t.y.b). Erdoğan açıklamasında ‘*Made in Türkiye*’ etiketli yaklaşık 4 bin ventilatörün 20 farklı ülkeye ihraç edildiğinden bahsetmiş olup, bu yardımların Mevlana’nın “Ümitsizliğin ardında nice ümitler var. Karanlığın ardında nice güneşler var” sözleriyle gönderilmesi basının ilgisini çekmiştir (SABAH, 2020). Türkiye’nin salgın esnasında hijyen malzeme sıkıntısı halen devam ederken böyle bir seferberlik ruhu içerisinde dünyaya ulaştırdığı malzemeler ve verdiği mesajın, pozitif bir imaja ve algıya katkıda bulunması beklenmektedir. Nitekim Türkiye’nin koronavirüs sürecinde yaptığı yardımlar, yardım alan ülkeler ve halkları nezdinde itibar ve olumlu bir algı oluşturarak yumuşak güç potansiyelini ortaya çıkarmıştır.

İlaç endüstrisinin aşı teknolojisini dünyayla paylaşmayı reddetmesi ve düşük gelirli ülkeleri aşılardan mahrum bırakması sonucu Güney Afrikalı bilim adamları kamuya açık bilgileri kullanarak Moderna aşısının mRNA dizisini kopyalayarak kendi aşılarını üretme girişiminde bulunmuşlar, buna karşın projenin meyve vermesinden rahatsız olan Pfizer ve BioNTech, kendilerini temsil eden kENUP Vakfı aracılığı ile perde arkasından aşı çalışmalarını baltalamaya çalışmıştır. Vakıf, Afrigen, BioVac ve Moderna’yı zarara uğratmamak için Güney Afrika’nın aşı üretim sürecini kopyalama projesini derhal sonlandırması gerektiğini açıklamış, alternatif olarak BioNTech’in Avrupa’dan Afrika’ya BioNTech personeli ile birlikte deniz konteynerları şeklinde mobil mRNA fabrikaları sevkiyatı gerçekleştirebileceğini ve bu seyyar fabrikalarda yapılan aşıları onaylamak için yeni ara yolu ile yetkilendirme teklif etmiştir (Johnson, 2022).

Güney Afrika merkezli Sağlıkta Adalet İnisiyatifi’nin kurucusu Fatima Hassan iki yıldır Batı’nın büyük ilaç şirketlerinin fikri mülkiyet kurallarının küresel aşı üretimine engel olmadığına dair “*yalanlar*” söylediğini fakat düşük gelirli ülkeler Kovid-19 aşısı geliştirmeye başladığında, Güney Afrikalı üreticileri patent ihlali ile tehdit ettiklerini belirtmiş, “*Bu utanç verici korku çıkışkanlığı, dünya liderlerinin pandemiyi sona erdirmek için gereken üretim kapasitesini ortaya çıkarmak için tüm Covid-19 aşıları, testleri ve tedavileri üzerindeki fikri mülkiyet haklarını askıya almaları gerektiğinin bir başka kanıtıdır*” demiştir (Johnson, 2022).

kENUP Vakfı’nın kampanyasına öfkeyle karşılık veren uluslararası yardım kuruluşu Oxfam Sağlık Politikaları Müdürü Anna Marriott, yoksul ülkelerdeki %90’dan fazla insanın halen tam olarak aşılanmadığı bir zamanda, sırf ilaç şirketlerinin çıkarlarını korumak için bu hayat kurtarıcı projenin sona erdirilmesi için başlatılan kampanyanın utanç verici olduğunu söylemiş, sonlandırılması gereken tek şeyin milyonlarca fakir insanın ihtiyacı olan aşıları onların ulaşamayacağı yerlerde kitli tutan ilaç kartelleri olduğunu ifade etmiştir (OXFAM, 2022).

Sosyal medyada da aşı ayrımcılığı (#VaccineApartheid) olarak tepkilerin dile getirilmesine yol açan uygulamalar, insanlık aşı beklerken kâr amacı peşinde koşan ilaç şirketlerinin güçlü tekelleşmelerine karşı zengin ülkeleri aksiyona çağırmıştır.

DSÖ Genel Direktörü Tedros Adhanom aşılarda küresel eşitsizlik devam ettiği sürece insanların ölmeye devam edeceğini belirtirken, Cumhurbaşkanı Erdoğan, 8 Nisan 2021 tarihinde canlı bağlantı ile katıldığı D-8 Teşkilatı 10. Zirve Toplantısı'nda virüse karşı en büyük güç olan aşı meselesinin, kar ve çıkar hırsına kurban edilmemesi gerektiğini hatırlatmış ve *"Türkiye olarak halihazırda insan deneylerini yaptığımız yerli aşımızı süreçlerin tamamlanmasını müteakip kimsenin geri bırakılmaması ilkesiyle tüm insanlığın istifadesine sunacağız"* sözünü vermiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2021).

3. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi, Sağlık oturumunda konuşan Sağlık Bakanı Dr. Fahrettin Koca, Türkiye'nin pandeminin sürecinde Afrika'daki toplam 45 ülkeye destek verdiğini ve 1 milyon doz aşı hibesini gerçekleştirdiğini belirtmiş, Türkiye'nin girişimci ve insani dış politika vizyonu çerçevesinde sağlık alanındaki tecrübesini; toplumsal, siyasal ve kültürel birikimini, sahip olduğu olanak ve kaynakları Afrika ülkeleriyle karşılıklı yarar temelinde paylaşma gayreti içerisinde olduğunu; Afrika kıtasında bulunan 25 ülke ile sağlık alanında 37 iş birliği anlaşmanın mevcut olduğunu açıklamıştır (İHA, 2021b). Türkiye, Somali ile Sağlık Alanında Hibe Yapılmasına Dair Anlaşma kapsamında bir dostluk ve iyi niyet jesti olarak 1 milyon doz Covid-19 İnaktif Aşı'yı Somali'ye hibe edeceğini açıklamıştır (Sözcü, 2022).

3. SÖYLEM ANALİZİ, BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, Türkiye'nin pandemi sürecindeki sağlık diplomasisi faaliyetlerinin uluslararası basındaki yansımalarını analiz ederek, sağlık alanının ülkelerin başarılı politika ve uygulamaları aracılığıyla kamu diplomasisi faaliyetlerinde nasıl bir uygulama alanı olabileceğini ve bu faaliyetlerin Türkiye'nin yumuşak gücüne olan etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Türkiye'nin salgınla mücadeleyle yönelik yaptığı çalışmalar, uluslararası medyadaki yansımalarına yapılan atıflarla incelenmiş ve çıkan sonuçlar olumlu, olumsuz veya nötr olarak yorumlanmıştır. Araştırmada alanında uzman akademisyen, sivil toplum kuruluşu yöneticisi, dış politika ve sağlık alanlarında politika yapıcı ve uygulayıcıları gibi konu ile birinci dereceden ilgili kişilerle yapılan görüşmeler, sağlığın Türk dış politikasında nasıl konumlandırıldığını ve bir yumuşak güç alanı olarak kamu diplomasisindeki yerini araştırmaktadır.

Pandemi sürecinde maske savaşları, gümrüklerde kişisel koruyucu malzemelere el konması ve aşırı gerginliği, koronavirüs krizini içeride ve dışarda soğukkanlılık ve başarılı bir şekilde yöneten ülkeleri, salgınla mücadelede ve uluslararası dayanışmada ön plana çıkarmıştır. Türkiye'nin koronavirüs krizini içeride ve dışarıda başarıyla yürütmesi, dünya çapında dikkatleri üzerine çekmiş, Financial Times gazetesi durumu “*Erdoğan'ın koronavirüs diplomasisinin ardında ne var?*” diye sorgularken (Pitel, 2020), Washington merkezli en eski Ortadoğu araştırmalar merkezi “*Korona diplomasisi Türkiye'nin dış politikadan tecrit edilmesine deva mı?*” şeklinde haber yapmıştır (Tol & Bechev, 2020). Bu çalışmada Türkiye'nin koronavirüs performansı ile ilgili İngilizce yayın yapan haber sitelerindeki basın yansımaları Teun A. van Dijk'ın eleştirel söylem çözümlemesi modeli kapsamında analiz edilerek yumuşak güce katkısı değerlendirilmiştir.

21. yy'da, gelişmiş ülkelerin ekonomik ve kültürel değerleri kendilerinden daha az gelişmiş ülkeler tarafından örnek alındığı, diğer ülke halkları tarafından benimsendiği ve popüler kültür kapsamında taklit edildiği gözlemlenmektedir. Dolayısıyla, ekonomik sahanın bir parçası olan kitle iletişim araçları da (medya) ekonomik düzenden etkilenmekte, yapısal olarak içerik anlamında ona hizmet etmekte ve toplumun bilgi edinmede ilk başvuru kaynağı olarak, toplumun yeniden şekillenmesine ön ayak olmaktadır. Kitle iletişim araçları bir anlamda farklı ideolojik görüşteki güç odaklarının kitleleri yönlendirme konusunda birer aracı rolünü üstlenebilmektedir.

Söylem kavramı sosyal bilimlerde söylem analizi denilen bir yöntemin ortaya çıkmasına neden olmuş, nicel ve nitel veri analizine alternatif, kökleri yapısalcılık, post-yapısalcılık, post-modernizm ve

hermenötiğe (yorum bilimine) dayanan yeni bir yöntemi doğurmuştur. Yapısalcılığa göre dil düşüncenin aracı değil, asıl düşünce dilin aracıdır. Dolayısıyla dil gerçekliği yansıtmaz, bilakis gerçekliği üretir çünkü anlamı üreten dilsel yapıdır ve dil anlamın merkezidir (Erdoğan & Alemdar, 2010, s. 323)

van Dijk'a (1988) göre belirli konuların metin içinde ön plana çıkarılması, okuyucuların anlatılanları anlamlandırma biçimlerini etkiler, bu da haberin ideolojik kurulumuyla ilgilidir. Dolayısıyla söylem analizi, dilin açıklama ve anlamlandırma yönü ile ilgilenir. Dili kullanırken insanların dil ile ne yaptıkları, hangi anlamı ürettikleri araştırılır (Sözen, 2017, s. 83). Oluşturulan söylemlerle, dilin ürettiği bilgi toplum tarafından yeniden üretilir. Bu yüzden söylemler ideolojinin, kültürel pratiklerin, toplumsal yaşamın ve o döneme ait üretim biçiminin izlerini taşır. Bu nedenle koronavirüs döneminde Türkiye'nin performansına dair üretilen içeriklerde seçilen kelime ve kavramların incelenmesi, üretilen söylemlerdeki ideolojinin açığa çıkarılmasında önem teşkil etmektedir.

3.2. Araştırmanın Önemi

Kamu diplomasisi faaliyetlerinin önemini, sağlık diplomasisinin Türkiye için yeni bir kamu diplomasisi alanı olma potansiyelini, dış basının uluslararası kamuoyu oluşturmadaki etkisinden hareketle medya yansımaları üzerinden değerlendiren bu çalışma, Türkiye'nin sağlık diplomasisi potansiyelini ve koronavirüs mücadelesi kapsamında yürütülen faaliyetlerin ülkenin yumuşak gücüne katkısını sorgulamaktadır.

Ayrıca, Türkiye'nin koronavirüs salgınının hem içeride hem dışarıda etkin bir biçimde koordine etmesinin ve bunu doğrudan siyasi bir aparata dönüştürmemesinin türkofobi, islamofobi gibi yaklaşımlara karşı güçlü bir gösterge sunması açısından çalışmanın önemini arttırdığı düşünülmektedir.

3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma Türkiye'de salgının seyrine göre günlük 1.000 vakanın gözlendiği 1.-2. dalga, günlük 5.000 vakanın gözlendiği 2.-3. dalga ve vaka sayılarının 10.000'lere ulaştığı 3.-4. dalga arası çıkan haberlerle olmak üzere 10.03.2020 - 07.06.2021 dönemi ile sınırlandırılmıştır. Haberler, çalışmanın konusuna yönelik olarak ele alınan anahtar kelimeler, "*Turkey+coronavirus*," "*Turkey+COVID*," "*Erdogan+COVID*" ve "*Erdogan+coronavirus*" aramalarında çıkan içerikler kapsamında yapılan inceleme ile elde edilmiştir. Öte yandan çalışmada yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile alanında uzman akademisyen, sivil toplum kuruluşu yöneticisi, dış politika ve sağlık alanlarında politika yapıcı ve uygulayıcıları gibi konu ile birinci dereceden ilgili uzmanların görüşlerine de başvurulmuştur.

Bu isimlerin belirlenmesinde ve kullanılan soruların içeriğinin belirlenmesinde Türkiye'nin kamu diplomasisi, sağlık alanında yapılan çalışmalar, pandemi özelinde Türkiye'nin performansı, Türkiye'nin koronavirüs bağlamında küresel sağlıktaki konumu ve pandemi performansının kamu diplomasisiyle olası ilişkisine odaklanılmıştır.

Bu çalışmada Türkiye'nin gerek Sağlık Bakanlığı, gerek sivil toplum kuruluşlarıyla yürüttüğü çalışmalar koronavirüs kapsamında sınırlandırılacağı için, sağlık diplomasisi ve korona diplomasi birbirinin yerine geçecek şekilde kullanılabilir.

3.4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada veri toplama yöntemini derinlemesine görüşmeler oluştururken İngilizce haber sitelerindeki haber metni ve fotoğraflarından da yararlanılmıştır. Yarı yapılandırılmış soru setleri ile toplanan veriler, tematik analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Türkiye'de 11 Mart 2020'de ilk vakanın görülmesinin ardından ülkenin koronavirüs performansı ile ilgili yabancı basında çıkan İngilizce haberler eleştirel söylem analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Sosyal bilimler alanında kullanılan söylem analizi, nitel araştırma ve yorumlama tekniklerinden biridir. Metin içindeki söylemin nasıl inşa edildiğini anlamaya yönelik bu yöntem, metni bir bütün olarak ele alır; tematik ve şematik olarak cümlelerin içindeki söz dizimlerinin, fotoğrafların, başlığın birbiriyle kurduğu ilişkiyi ve okura vermek istediği mesajı anlamaya çalışır. Yüzeyde görünenlerden yola çıkarak derinde işlenen anlamı ve kast edilen mesajı ortaya çıkarmayı hedefleyen bu teknik, “*sosyo-kültürel zemindeki yanlış veya doğruyu gün yüzüne çıkarmak*” için kullanılır (Somuncu, 2020, s. 24).

Araştırmada aynı zamanda Türkiye'nin sağlık sektöründeki genel durumu ve koronavirüs özelinde ortaya koyduğu performans, konuyla birinci dereceden ilgili kişilerden görüşler alınarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Nitel araştırma yöntemi olarak yapılan görüşmeler, çalışmanın ikinci temel araştırma ayağını oluşturmuştur.

Medya yansımaları analizinde kullanılan nitel yöntem diğer bir veri setini oluşturmuş ve hipotezi doğrulamak için istatistiksel analiz uygulanabilecek sayıları sunmuştur. Yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile yürütülen ikinci ayakta nitel araştırma ise, cevaplardan seçilen alıntılar aracılığıyla, sayısal sonuçlara insani bir perspektif kazandırmış ve bu sayede nesnel veriler zenginleştirilmiştir. Koronavirüs sürecinde Türkiye'nin yürüttüğü faaliyetleri sağlık diplomasisi bağlamında bir kamu diplomasisi alanı olarak değerlendirebilmek için katılımcılara yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kapsamında dokuz adet soru yöneltilmiştir. Katılımcılara cevaplamaları için yöneltilen araştırma soruları (AS) şunlardır;

- AS1** : Türkiye'nin kamu diplomasisini nasıl tanımlarsınız? En ağırlıklı şekilde faaliyetler hangi alanlarda yürütülmektedir?
- AS2** : Sağlık diplomasisi Türk kamu diplomasisi alanında bir potansiyel olarak değerlendirilebilir mi?
- AS3** : Sağlık diplomasisi Türkiye'nin dış politika hedeflerine ulaşmasını sağlayabilir mi? Hangi hedeflere?
- AS4** : Küresel sağlık diplomasisinin başat aktörü Dünya Sağlık Örgütü ve beraberinde sağlık alanında yardım faaliyetleri yürüten UNICEF, Dünya Bankası gibi kurumların pandemiyle mücadelede acil durum müdahale hizmetlerini yeterli buldunuz mu? Varsa önerileriniz nelerdir?
- AS5** : Türkiye'nin pandemiyle mücadelede acil durum müdahale hazırlık hizmetlerini yeterli buldunuz mu?
- AS6** : Türkiye'nin koronavirüs pandemisi sürecindeki performansını nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu çalışmalarının imaj ve itibar açısından Türkiye'nin yumuşak gücüne etkilerini nasıl değerlendirirsiniz?
- AS7** : Başarılı bir sağlık diplomasisi stratejisi nasıl olmalıdır?
- AS8** : Pandemi sonrası süreçte, sağlık diplomasisi bağlamında Türkiye nasıl bir yol haritası izlemelidir?
- AS9** : Türkiye'nin küresel sağlık diplomasisindeki mevcut konumunu nasıl açıklayabiliriz?

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Etik Kurulu tarafından 16.05.2022 tarihinde 2022-80 sayı ve 2022-3/30 protokol no ile onaylanan soru seti katılımcılara yöneltilmiş ve Haziran 2022- Aralık 2022 arasındaki dönemde tamamlanmıştır.

3.4.1. Eleştirel Söylem Analizi

van Dijk'ın (1988) eleştirel söylem çözümlemesi, bir metin ve söylem türü olarak haberi belirli dil ve metin yapısı veya sosyo-kültürel pratik içerisinde çözümlemektedir. Bu çözümleme çerçevesi, haberin metinsel yapısını, okuyucuların haberi anlama/yorumlama, gazetecilerin ise haber üretim süreçlerini kapsamaktadır.

Hall (1997), dilin anlamı inşa ettiğini çünkü temsili bir sistem olarak dilde kavramlarımızı, fikirlerimizi, duygularımızı savunmak ya da diğer insanlara göstermek için semboller kullandığımızı belirtmiştir: *“Dil, şeylere ‘anlam verdiğimiz’, içinde anlamın üretildiği ve yayıldığı ayrıcalıklı bir araçtır. Anlamlar sadece dile ortak erişimimiz yoluyla paylaşılabilir. Dolayısıyla dil, anlam ve kültür için temel özelliktedir”* (Hall, 1997, s. 7). Dolayısıyla dil yolu ile anlamın üretim ve dolaşım süreçleri

önemlidir, zira söylem çözümlemelerinde başlangıhta ağırlıklı olarak dilbilim ve dil bilgisine odaklanılmış daha sonra araştırmaların yelpazesi söylemin bilişsel, sosyal ve kültürel boyutlarını da kapsayacak şekilde genişlemiştir.

van Dijk (1988), söylem, bilgi, bağlam ve ideoloji üzerine eleştirel çalışmalar yapmış, ideolojilerin yeniden üretiminde metnin; dil ve söylemin önemli rolüne dikkatleri çekerken fotoğraf, film gibi sözel olmayan diğer semiyotik mesajların da altta yatan ideolojileri sergilediğini ve desteklediğini belirtmiştir: *“Söylem, dilin kullanımı ve iletişimin yeniden üretim aşamalarında özel bir rol oynar. Fakat ideolojiler aynı zamanda metin ve konuşmadan öte toplumsal ve anlamsal pratikler tarafından da ifade edilir ve yeniden üretilir”* (van Dijk, 1988). Buna rağmen ideolojilerin yeniden üretiminde söylemin özel bir yeri vardır çünkü söylem *“ideolojinin doğrudan ve açık tanımlanmasına olanak sağlar.”* Konuşma ve metnin çeşitli özellikleri, sahibinin soyut ideolojik inançlarla ilgili görüşlerini ifade ve formüle etmelerine imkân verir (s. 290).

Söylemin iletişimsel bir eylem olmasından dolayı kavramın *“toplum”* ya da *“kültür”* gibi genel, karmaşık ve belirsiz olduğunu belirten van Dijk (1988), söylemin *“iletişim eyleminin başarılı ya da devam eden ‘ürünü’ nü ifade etmek”* için kullanıldığını, dolayısıyla da söylemin *“iletişimsel eylemin konuşulan ya da yazılan sözlü ürünü”*ne göndermede bulunduğunu söyler (van Dijk, 1988, s. 298). Söylem çalışmaları, 1960’lı yıllardan bu yana dilbilim, edebiyat, antropoloji, sosyoloji, psikoloji, iletişim gibi sosyal ve beşerî bilimlerin bütün disiplinlerinde disiplinler arası bir çalışma olarak var olmuştur.

Metinle bağlamın ilişkisini vurgulayan van Dijk, söylem ve ideoloji arasında ilişki kurar ve haberi bir söylem türü olarak çözümler (Dedeoğlu, 2013). Eleştirel söylem çözümlemesi, medya dilinin ve haber söylemine yerleşmiş ideolojik unsurların ancak eleştirel bir çözümleme yöntemi ile ortaya konulabileceğini vurgular. van Dijk (1988), haber anlatısını dil bakımından sentaktik ve semantik olmak üzere iki şekilde çözümler. Sentaktik çözümlemeye, analiz birimi olarak haber metninde kullanılan cümlelerin gramatik yapılarına odaklanır. Semantik çözümlemeye ise sözcükler ve cümleler dahil bütün söylemin anlamı üzerinde durulur. van Dijk’ın (1988) eleştirel söylem çözümlemesi modeli, makro ve mikro yapıyı ayrı ayrı çözümlemektedir. Makro yapı, haberde işlenen temayı kullanılan şemaya göre inceler. Çünkü haber üretimi; başlıklar, haber girişleri, ana olay, haber kaynakları, olayın taraflarının yorumları/değerlendirmeleri, fotoğraflar vb. belli profesyonel rutinler kapsamında sürekli kendini tekrarlar ve bu üretim bir şema tarafından organize edilmektedir (van Dijk, 1988, s. 15).

Grafik yapılarının da bilişsel, toplumsal ve ideolojik işlevlere sahip olabileceğinin altını çizen van Dijk (1998), bilişsel olarak dikkati ve ilgiyi kontrol etme potansiyelleriyle hangi bilginin önemli olduğunu ve akılda tutulması gerektiğini vurgularken, imaj, fotoğraf, metin yerleştirme, sayfa düzeni,

font, renk ve diğer grafik özelliklerin de anlamı, zihinsel modelleri ve bunlarla ima edilen ideolojik görüşleri manipüle edebileceğini hatırlatmıştır. Dolayısıyla “*yazılı veya basılı metnin grafik yapıları eğer görünür haldeyse bu, söylemin önemli bir niteliğidir*” (van Dijk, 1998, s. 302), bu yüzden görüntüler ideolojiyi pekiştirir.

Mikro çözümlemesinde ise sentaktik çözümleme, bölgesel uyum, sözcük seçimleri ve retorik çözümlemeleri yapılmaktadır. Sentaktik çözümlemede, cümlelerin basit veya karmaşık, aktif veya pasif yapıları incelenerek analiz gerçekleştirilir. Haber metninde kullanılan sözcükler de ideolojik yapılanmanın anlaşılması açısından mikro yapı çerçevesinde analiz edilmektedir. Sözcük seçimlerine bakılarak sosyal aktörler hakkındaki temel inanç ve ideolojiler ortaya konmaktadır. Bölgesel uyum olarak adlandırılan çözümlemede ise haber metninde ardı ardına gelen cümleler arasında oluşturulmaya çalışılan nedensel, işlevsel ve referansal ilişkiler ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Böylece, haberin başlığı, girişi ve fotoğraflarıyla oluşturulan haber şeması okuyucuya sunulan formata göre yorumlama penceresi açmış olur (Özer Ö. , 2001, s. 142).

Medya içeriği egemen iktidara hizmet ederek onun ideolojisi bağlamındaki söylemleri yeniden üretmektedir. Örneğin Batı’nın haber söyleminde Üçüncü Dünya Ülkeleri’ndeki uluslar ve toplumlar genelde felaketlere dayanan olaylarla veya anti-demokratik uygulamalar, teknolojik ve kültürel anlamda geri kalmışlık, yoksulluk, totaliter rejimler, iç savaşlar ve şiddet konu başlıklarıyla ön yargılı bir biçimde betimlenmektedir. van Dijk (1999), medya patronlarının ve gazetecilerin çoğunluğunun egemen Batı kültüründen gelen beyaz ırk mensubu erkekler olduğuna dikkat çeker ve bu durum, bilgi iletim teknolojilerini üretme imkanı olan bu ülkelere, onların siyasal, ekonomik ve sosyal çıkarlarına fayda sağlamaktadır (van Dijk, 1999).

Örneğin, başlıklar söylemin evrensel anlamını temsil eder ve herkes bir metnin başlığına bakıp az çok metnin neden bahsettiği konusunda fikir yürütebilmektedir. Evrensel söylem biçimlerinde giriş, sonuç, açılış ve kapanış, problem ve çözümleri bulunur, fakat bunları ideolojik olarak ayıran aktarımlarında seçilen söylem dizimidir. van Dijk (1998) bu durumu ideolojik imayla açıklamıştır: “*Başlıkta hangi bilginin görüneceği, sonuçta neyin vurgulanacağı ve hangi olay tanımlarının sonuç ya da öykünün çözülüşü sayılacağı, olayların yorumlanmasına dolayısıyla ideolojik olarak değişen durumlara bağlıdır*” (1998, s. 311).

Özer (2020), van Dijk’ın eleştirel söylem çözümleme modelini aşağıdaki şekilde özetlemektedir:

Tablo 1: Eleştirel Söylem Analizinde Makro Yapı Çözümlemesinin Özeti

Makro Yapı	Haberde İşlenen Tema
I.	Tematik Yapı
1.	Başlık
2.	Haber Girişi
a.	Spot
b.	Spot olmadığında haber metninin ilk paragrafı alınmalıdır
3.	Fotoğraflar
II.	Şematik Yapı
1.	Durum
a.	Ana Olayın Sunumu
b.	Sonuçlar
c.	Ardalan Bilgisi
d.	Bağlam Bilgisi
2.	Yorum
a.	Haber Kaynakları
b.	Olay taraflarının olayla ilgili yorumları

van Dijk’ın çalışmaları azınlıklar, göçmenler, ev işgalcileri, üçüncü dünya ülkeleri ve insanların genellikle benzer şekilde temsil edilmekte olduklarını göstermektedir. Bu çalışmaların genel sonucuna göre bu gruplar (a) kitle iletişim araçlarında daha az yer almaktadır, (b) itibarlı ve ana haber kaynakları olarak daha az kullanılmaktadırlar, (c) her zaman olumsuz olarak olmasa da klişeleştirilmiş bir tarzda, bir külfet ya da tehdit olarak değilse bile öncelikle bir “*sorun*” olarak betimlenmektedirler, d) Batı kültürü ile karşılaştırıldığında “*yetersiz*” ve “*geri*” olarak varsayılmakta ve bundan dolayı (e) yardıma, anlayışa ya da desteğe ihtiyaçlarının olduğu varsayılması eğilimi bulunmaktadır (van Dijk, 2003, s. 305). Örneğin bir kişinin “*terörist*” ya da “*özgürlük savaşçısı*” olarak adlandırılması, gazetenin/ gazetecinin ideolojik tercihini ortaya koymaktadır.

Politika, bürokrasi, akademi, medya alanlarındaki egemen kişiler üzerinden kontrol edilen kamu iletişimde kendini olumlu ve ötekini olumsuz sunma stratejisi de dikkat çekicidir. van Dijk (2006), sosyal-politik manipülasyon tahakkümü de içerdiğinden manipülasyonun ideolojik olduğunu söylemektedir (s. 373). Fotoğraf kullanımı, özellikle seçilmiş söz dizimi, otoriter kaynaklara vurgu ve dramatik retorik gibi yollarla insanların duyguları kışkırtılabilir, biz/onlar ayrımı kullanılarak karşıtlar veya düşmanlar kötülenebilir (s. 376).

Haber metinleri üzerinde yapılan eleştirel çalışmalar, haberin söyleminde yapılan ideolojik üretime dikkat çekmektedir. Bu çalışmada Türkiye ile ilgili çıkan koronavirüs haberlerini analiz etmekteki hedef, ülkenin son yirmi yılda değişen ve gelişen siyasi, ekonomik, sosyal durumuna karşılık ülkeyle çıkan haberlerde hala van Dijk’ın söylem analiz modeline göre üçüncü dünya ülkesi kurgusunun

ve buna bağılı söylemlerin üretilip üretilmediğini tespit etmek ve yapılan haberlerin yumuşak güce olası katkısını değerlendirebilmektir.

3.4.2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini Google News (Google Haberler) veri tabanı oluşturmaktadır. Google Haberler dünya genelinde farklı kaynaklardan derlenen kapsamlı güncel haberleri sunmaktadır. Bu çalışmada sağlık diplomasisi bağlamında Türkiye'nin koronavirüs çerçevesinde yürüttüğü çalışmaların uluslararası basın organlarında çıkan yansımaları bir örneklem üzerinden incelenmiştir.

Örnekleme haber yansımalarını seçerken Google Haberler veri tabanlarında “*Turkey*”, “*Erdoğan*” ve “*Coronavirus*” anahtar kelimeleri ile arama yapılarak bulunan İngilizce haberler başlıklarında “*Turkey*”, “*Turkish*” ve “*Erdoğan*” geçmesi koşulu ile örnekleme dahil edilmiştir. Bu şartın gözetilmesinin nedeni arama motorunda çıkan diğer haberlerin metninde “*Türkiye*” geçse de genel seyahat düzenlemeleri, Ermeni meselesi veya mülteci konuları gibi araştırma konusunun dışında haber odaklı olmasıdır.

Ajanslardan çıkan haberlerde, diğer mecraların tekrar ettiği haberler listeye mükerrer şekilde girilmemiş sadece ajansın orijinal haberi baz alınarak bir entry – veri grişi yapılmıştır. Ayrıca “*Turkey+coronavirus*”, “*Turkey+COVID*”, “*Erdogan+COVID*” ve “*Erdogan+coronavirus*” aramalarında mükerrer çıkan haberler bir kez kaydedilmiştir.

EK 3'te geriye dönük listelenen yabancı basın haberleri web arayüzü kullanılarak (internet tarayıcı ile sayfalara ulaşarak) ekran resmi formatında açılan ilk ekranın görüntüsü alınarak kaydedilip söylemlerin tematik analizi yapılmıştır.

Aramalarda listelenen gerek Ayasofya ve Taksim Camii açılışlarıyla ilgili haberler ve gerek S-400 füzelerin alınmasıyla ilgili haberler, metninde Türkiye'nin koronavirüs performansına dair içerik bulundurmuyorsa araştırma konusunun dışında kaldığından incelemeye alınmamıştır.

Kamu diplomasisinde diğer ülke halklarını etkileyebilmek için kullanılan kitle iletişim araçlarının yabancı ülke vatandaşlarında pozitif algı oluşturabilmesi için öncelikle servis edilen haberin veya içeriğin bu özellikte olması gerekmektedir. Dolayısıyla kamu diplomasisi eylem planının iletişim zincirinin diğer halkalarında başarılı olabilmesi birincil olarak içerik hazırlayıcı ve gazetecilerde olumlu kanaat oluşturmasıyla başlar.

3.4.3. Kodlama Cetvelinin Oluşturulması ve Kodlama Birimleri

Türkiye'nin koronavirüs performansı ile ilgili haberler aşağıdaki şekilde kategorize edilmiş ve birleştirilmiştir:

Tablo 2: Kodlama Cetveli Tablosu

Makro Yapı	Haberde İşlenen Tema	Kod
1.	Başlık	
a.	Olumsuz	0
b.	Olumlu	1
c.	Nötr	2
2.	Fotoğraflar	
a.	Olumsuz	0
b.	Bilgilendirici/Nötr	1
Mikro Yapı	Metnin Semantik Çözümü	Kod
1.	Başlıktaki Söylemin Anlamı	
a.	Olumsuz	0
b.	Olumlu	1
c.	Nötr	2

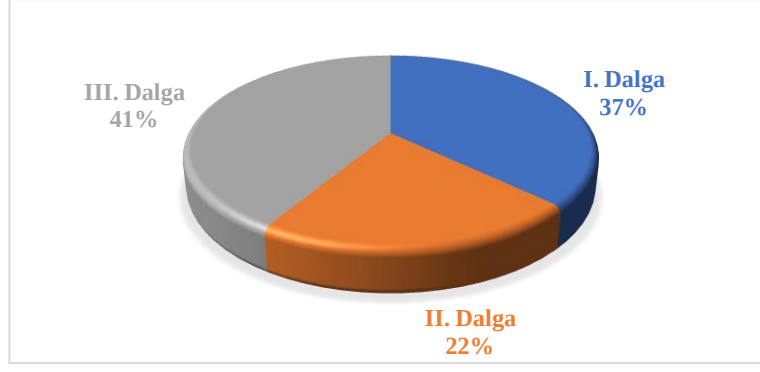
Örneklemede listelenen yabancı basın haberleri, ait oldukları yayın kuruluşu/paylaşılan mecra, haber metninin başlığı, kullanılan resim ve başlıktaki söylemin anlamı olarak kodlama şablonunda kategorize edildikten sonra, söylemin nitel bir çözümlemeye tabii tutulabilmesi için kodlama birimleri geliştirilmiş ve sosyal bilimler için istatistik programı olan Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) programına aktarılmıştır. Araştırma verilerinin çözümlenmesinde Teun A. van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesi modeli kullanılmış, elde edilen bulgularla Türkiye'nin sağlık diplomasinin bir dış politika aracı olarak ülkenin yumuşak gücüne nasıl bir katkı sağlamış olabileceği analiz edilmiştir.

3.5. Araştırmanın Bulguları

3.5.1. Haberlere İlişkin Bulgular

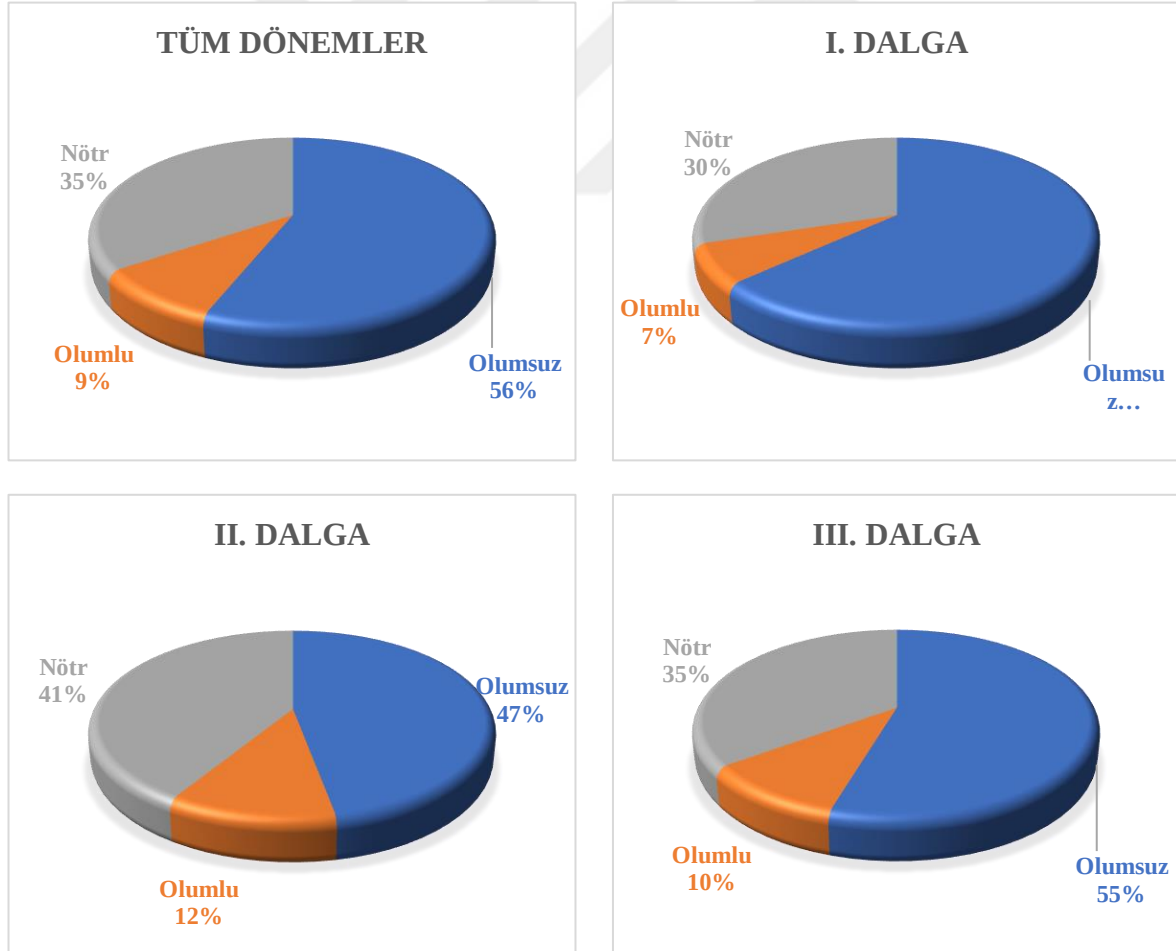
3.5.1.1. Haberlere İlişkin Frekans Analizi Sonuçları

Çalışmada 10.03.2020-7.06.2021 tarihleri arasında 86 farklı haber sitesinden derlenen toplam 235 haber fotoğraf, başlık ve başlıktaki söylemin içeriğine göre ayrıştırılarak incelenmiştir. Bu haberlerin %37'si birinci dalga, %22'si ikinci dalga ve %41'i üçüncü dalga döneminde yayınlanmıştır.

Şekil 4: Türkiye Hakkında Çıkan Haberlerin Salgının Dalgalarına Göre Dağılımı

İlgili dönemde incelenen haberlerin %56'sı başlık içeriği bakımından olumsuz özelliğe sahipken, sadece %9'u olumlu olarak nitelendirilmektedir. Haberlerin sadece %35'i bilgilendirici nitelik taşımaktadır. Birinci dalga döneminde incelenen haberlerin %63'ü başlık içeriği bakımından olumsuz ve %7'si olumlu olarak ifade edilebilmektedir. Haberlerin %30'u ise sadece bilgilendirici (nötr) nitelik taşımaktadır.

Şekil 5: Türkiye Hakkında Çıkan Haberlerin Salgının Dalgalarına Göre İçerik Dağılımını Gösterir Pasta Grafik

Üç dalga birlikte incelendiğinde olumsuz içerikli haberlerin oransal olarak ikinci dalgada düşmesine rağmen son dalgada yeniden arttığı görülmektedir. İlgili dönemde Türkiye ve Türk halkını temsil eden dilin ideolojik ve siyasi alt metinleri olduğu, kullanılan dil ve kelimelerin, işlenen ana temalar ve söylemin ülkenin koronavirüs performansından çok Türkiye'yi otoriter bir rejim olarak göstermeye, Türk halkını ise geri kalmış ve demokrasiden yoksun tasvir etmeye yöneldiği gözlemlenmektedir. Bu temsillerin genel olarak Batılı ülkelerin Türkiye'ye karşı tutumunu, ülkeye yönelik dış politikalarını ve kamuoyunun Türkiye algısını meşrulaştırmak için kullanıldığı savunulabilir.

Okmeydan (2021) Batı'nın Türkiye'nin Oryantalist sunumu için bilinçli çaba harcadığını, medyayı stratejik bir araç olarak kullanarak haberlerde kullanılan görseller, görüntüler, stereotipler, dil ve söylemi Oryantalist imajları yeniden üretmek ve tüm dünyaya yaymak için kullandığını savunmuştur. Türkiye hakkında Batı medyasına yansıyan Covid-19 haberlerini kullanılan görsel ve içerik bakımından inceleyen Okmeydan, Türkiye'ye yönelik Oryantalist yaklaşımın devam ettiği, Batı medyasında Türkiye algısının değişmediği ve Oryantalizmin popüler bir kültür politikası olarak varlığını sürdürdüğü bulgularına ulaşmıştır. Batı'nın sahip olduğu güçlü medya endüstrisi ile Doğu ülkelerine atfettiği Oryantalist imajları medyada sürekli tekrarlama, Türkiye'yi geri kalmış bir Orta Doğu ülkesi olarak konumlandırması ve Batı medyasının “*Türkiye'nin sosyo-ekonomik düzeyi en düşük semtlerini, stereotipleştirilmiş kadın ve erkek görüntülerini, Oryantalist figür olarak kadraja yerleştirilen eski yıpranmış tarihi yapılarını ve İslamofobiyi canlı tutacak şekilde camilerini*” yansıtmaları, Türkiye'nin Doğulu ülke olarak konumlandırılması ve Batı'nın Türkiye'yi de Doğu için inşa ettiği kalıplara hapsetmesi şeklinde yorumlanmıştır (Okmeydan, 2021, s. 15). Aşağıdaki başlıklar bu yargıların genel olarak Türkiye'yi ne tür olumsuz söylemlerle nitelediğini göstermektedir:

“Harvard akademisyeni Türkiye’de koronavirüsün ‘çığırından çıktığını’ söylüyor” (Berlin Merkezli Business New Europe internet sitesi, bne IntelliNews, 24.03.2020).

“COVID-19 krizi Türkiye’de gıda güvensizliği korkusunu tetikliyor” (Washington, DC, merkezli haber sitesi, Al Monitor, 30.03.2020).

“Türkiye’nin koronavirüs salgını karşısındaki tereddütlü hali ve dezenformasyon” (Alman Radyo-Televizyon Yayıncısı, DW, 06.04.2020).

“İstanbul’daki vefat sayısı, Türkiye’nin çok daha büyük koronavirüs felaketini gizlediğine işaret ediyor” (Amerikan günlük gazetesi, New York Times, 20.04.2020).

“Türkiye’de Covid-19 ve siyasi baskı” (Londra merkezli dergi, The Economist, 02.10.2020).

“Muhallifler, Türkiye’nin koronavirüsle mücadelesinin görüş ayrılıklarını gidermede başarısız olduğunu söylüyor” (Londra merkezli haber ajansı, Reuters, 19.12.2020).

“Türkiye: Muhalefeti daha da bastırmak için Recep Tayyip Erdoğan koronavirüsü nasıl kullanıyor?” (Avustralya merkezli medya kuruluşu, The Conversation, 16.01.2021).

“Covid-19, sallantıdaki hukukun üstünlüğü ortamını daha da kötüleştirdi” (Brookings Enstitüsü, ABD’de “think-tank” olarak isimlendirilen “bağımsız politika araştırma merkezi,” Brookings, 30.04.2021).

Haber başlıklarının gösterdiği gibi Türkiye korku, dezenformasyon, siyasi baskı, anti-demokratik uygulamalarla ilişkilendirilerek klasik az gelişmiş üçüncü dünya ülkesi şeklinde resmedilmiş, ülkeyle ilgili servis edilen haberler böyle bir söylem diliyle haberleştirilmiştir. Literatür taraması yöntemi ile Batı medyasında Doğu imgesini araştıran Şener (2017), olayların haber olma sürecinde geçirdiği dönüşüm ve aşamaların altını çizerek haberlerin yeni bir gerçeklik üretimi sürecinden geçtiğinin ve haberi yapanlar tarafından tekrar üretildiğinin altını çizmiştir. Oryantalist söylemlerle şekillenmiş Batılı zihinlerin, aynı önyargılı ve taraflı söylemleri medya üzerinden üretmeyi sürdürdüğünü, Doğu’nun Batı medyasında mağdur ya da zalim olarak yansıtıldığını, Doğu’daki olayların ancak bir iç savaş, toplumsal çatışma, siyasi kriz ya da doğal afet yaşandığında haber değerinin olduğunu vurgulayan Şener, bu nitelikteki haberlerin okurlarına başka ülkeleri ve halkları nasıl algılamaları gerektiğini söylediğini, Doğu’ya atfedilmiş olan geleneksellik, otorite, devlete bağlılık ve eğer varsa, İslam unsurunu ön plana çıkarır nitelikte toplumsal algıyı şekillendirdiğini söylemiştir Şener (Şener, 2017, s. 6).

“Türkiye’de oksijen tüpünün patlaması sonucu Covid-19 hastaları hayatını kaybetti” (İngiliz günlük gazetesi, The Guardian, 19.12.2020).

“Türkiye’deki koronavirüs vakaları Ortadoğu’nun en yüksek vaka sayısına sahip İran’ı geride bıraktı” (Londra merkezli haber ajansı, Reuters, 21.12.2020).

“Türk hükümeti Covid-19 alkol yasağı nedeniyle eleştirilerin hedefinde” (Amerikanın Sesi yayın kuruluşu, VOA News, 02.12.2020).

“Türkiye, koronavirüs salgın önlemi olarak alkol satışını yasakladı” (Alman Radyo-Televizyon Yayıncısı, DW, 05.05.2021).

“Türkiye’deki son Covid-19 sokağa çıkma yasağında alkol satışı yasaklandı” (Londra merkezli dergi, The Economist, 11.05.2021).

Öyle ki, Arcan (2012) medya anlatıları, özellikle haberlerin ulus ve ulusal kimliklerin temsili ve inşasında oynadığı önemli rolden hareketle Britanya basınından The Guardian ve The Times

gazetelerinde Türkiye ve Türk insanına yönelik temsilleri incelemiş, her iki gazetenin de “*Türkiye’yi Avrupa-dışı bir mekan ve kültür, Türk kimliğini de grupdışı-öteki olarak temsil eden şarkiyatçı bir söylemi yeniden ürettiklerini*” ortaya koymuştur (s. 83). Ana akım Batı medyasında Türkiye’ye ilişkin yayınlanan haberlerde ülkeye Batılı’dan çok Doğulu: Müslüman ve Asyalı bir kimlik atfedildiğini savunan Arcan (2012) veri tabanını 1 Mayıs-31 Aralık 2004, Türkiye’nin AB üyeliğine adaylığının yoğun olarak tartışıldığı bir dönemle sınırlandırmış ve incelenen haberlerde Türkiye’nin, Hristiyan Avrupa ve AB karşıtı ‘öteki’ olarak kimliğinin inşa edildiğine; Avrupalı olmayan, grup dışı ve Müslüman söylemi üzerinden olumsuz adlandırma ve atıflarla AB projesi için bir tehdit algısı oluşturulduğuna; özellikle AK Parti hükümeti ve Erdoğan’ı tanımlarken en çok “İslamcı” ve Müslümanlığa ilişkin adlandırmalar kullanıldığına ve genel anlamda tüm haberlerde şarkiyatçı motiflerin işlendiğine dikkatleri çekmiştir. Öyle ki, Türkiye’nin pandemi performansına dair ilgili dönem aralığındaki haber başlıklarında ülkedeki durum şöyle resmedilmiştir:

“Tayyip Abi’nin Aşevi” (Washington, DC, merkezli dergi, Foreign Policy, 17.04.2020).

“AB hukukun üstünlüğü, insan hakları ve özgürlükler konusunda Türkiye’ye çok sert çıktı” (New Mexico, ABD merkezli televizyon kanalı, KRQE News 13, 02.06.2020).

“Türkiye’nin artan koronavirüs vakalarıyla boğuşan doktorlar, Ankara’nın ‘Wuhan’a dönüştüğünü’ söylüyor” (Berlin Merkezli Business New Europe internet sitesi, bne IntelliNews, 03.09.2020).

Şarkiyatçı söylem stratejilerinin yüz yıllardır Avrupa kamuoyunda Türkiye aleyhine klişelerle dolu, ötekileştirici bir kimlik algısı inşa ettiği söylenebilir. Türkiye aleyhine ileri sürülen iddiaları Nobel ödüllü yazar Knut Hamsun’un İstanbul’daki tanıklıklarına dayalı olarak 130 yıl önce kaleme aldığı metinler üzerinden değerlendiren Özkır (2020), Hamsun’un “*Hakikati bilmek güç. Bunun nedeni belki de bize hakikatianlatacak olan Avrupa basınının tek sesliliğidir. İnsan biraz şüpheleniyor doğrusu. Sesini duyurması lazım gelen taraf tamamiyle dilsiz*” sözlerini referans göstererek Avrupa medyasının Türkiye hakkındaki “kara propaganda”sına dikkatleri çekmektedir (s. 14). Hamsun’un 1889 yılında Sultan İkinci Abdülhamid döneminde İstanbul’u ziyaret etmesi ve akabinde deneyimledikleriyle kaleme aldığı “*Gördüklerimiz düşündüklerimizden çok farklı. Yoksa biz Türkiye’de değil miyiz?*” ifadeleriyle kendini sorgulamasının Avrupa medyasının zihinlerde oluşturduğu “karalama tünelinin” ne kadar eskiye dayandığını niteler durumunda olduğunu vurgulayan Özkır, Batı medyasının Türkiye’yi yüzyıllardır “öteki” olarak kodladığından ve kitle iletişim araçları gelişmesine rağmen bu negatif bakış açısının değişmediğinden bahsetmiştir (Özkır, 2020, s. 15). Bu tür yayınların İngilizce’nin yaygınlığı üzerinden küresel ölçekte alıcısının olduğunu hatırlatan Özkır, Türkiye aleyhine negatif söylemlerin devam ettirildiğinden bahsetmiştir. Türkiye konusunda Batı medyasının karşıtlık geleneği koronavirüs

mücadelesinde gösterilen olumlu performansı haberleştirirken de güncelliğini korumuş, aşağıdaki örneklerde de görüldüğü üzere ülke aleyhine yapılan haberlerde ekonomik durum, mülteci sorunu, koronavirüs performansı negatif söylemlerle sunulmuştur:

“Türkiye turizmi yine sıkıntılı bir yılla karşı karşıya” (New York merkezli medya şirketi, Bloomberg, 12.05.2020).

“Koronavirüs Türklerin iş bulma umudurunu tüketirken Erdoğan’ı baskı altında bırakıyor” (New York merkezli medya şirketi, Bloomberg, 10.08.2020).

“Türkiye, vakalar arttıkça koronavirüsü örtbas etmekle suçlanıyor” (Amerikanın Sesi yayın kuruluşu, VOA News, 16.09.2020).

“Koronavirüs turisti Türkiye’den kaçırıyor” (Alman Radyo-Televizyon Yayıncısı, DW, 10.10.2020).

“Herkes nereye gitti? Türkiye’de pandemi turizmi” (Londra merkezli dergi, The Economist, 15.05.2021).

“Türk lirası, Erdoğan’ın son faiz indirimi çağrısının ardından yeni bir düşüşe geçti” (Londra merkezli haber ajansı, Reuters, 02.06.2021).

“Yanlış adımların ardından Türkiye koronavirüsü (ancak) kontrol altına aldı” (Amerikanın Sesi yayın kuruluşu, VOA News, 16.01.2021).

“Hastaneye yatışların artması nedeniyle doktorlar, Türkiye’deki Covid-19 salgınının rapor edilenden daha kötü olduğunu söylüyor” (Londra merkezli haber ajansı, Reuters, 24.01.2021).

Ulaş ve Yeşil (2020) Batı dijital medyası üzerine yaptıkları ampirik araştırmada, koronavirüs ile ilgili haber içeriklerini eleştirel söylem analizi bağlamında incelemiş ve “*Batı dünyasında son dönemde iyice yükselen İslamofobi ve milliyetçilik dalgalarının etkisi de eklendiğinde Türkiye’nin ötekileştirilmesi daha da dikkat çekici*” değerlendirmelerinde bulunmuştur (s. 959). Ölçüt örneklem olarak incelenen BBC News, New York Times, CNN International, RT, The Associated Press, The Independent ve The Guardian medya organlarının Türkiye’nin koronavirüs performansına yönelik haberlerinde cami görselleri kullanıldığı görülmüş ve bu seçimin algı yönetiminde çift etki ürettiği; hem Türkiye karşıtlığı hem de islamofobik manipülasyon aracı olarak kullanıldığı şeklinde yorumlanmıştır. Türkiye’nin Müslüman kimliğine vurgu, aşağıda örneklendiği üzere koronavirüs haber başlıklarında da yaygındır:

“Daha da kötüleşecek’: Ayasofya (camiye çevrilmesi) kararından sonra birçok kişi Erdoğan’ın bundan sonra ne yapacağından korkuyor” (Amerikan yayın ağı NBC’nin haber bölümü, NBC News, 06.05.2020).

“Koronavirüs Türkiye’de otokratikleşmeyi artırdı” (Brookings Enstitüsü, ABD’de “think-tank” olarak isimlendirilen “bağımsız politika araştırma merkezi,” Brookings, 08.05.2020).

“Ayasofya’nın ardından Erdoğan eski bir kiliseyi daha camiye çevirdi” (Fransa merkezli yayın kuruluşu, France 24, 14.05.2020).

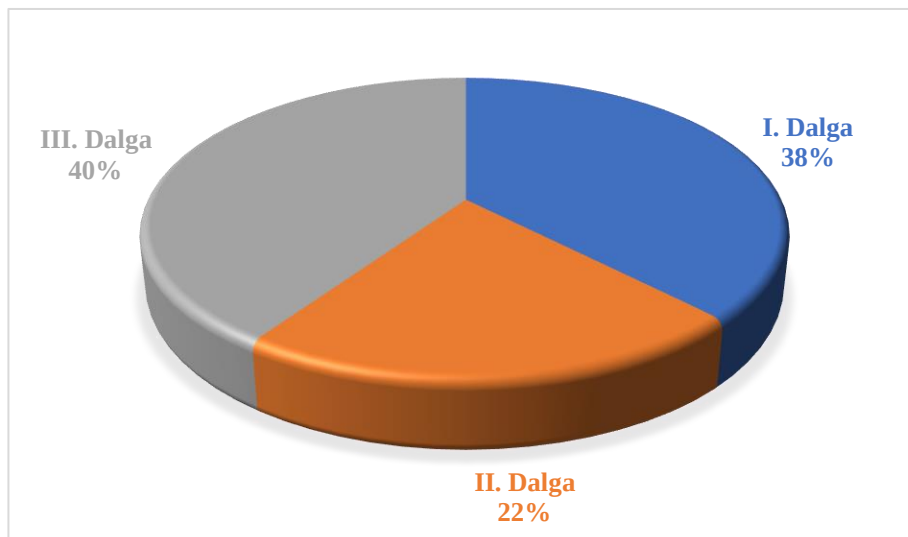
“Pandemi Erdoğan’ın tabanını vururken, Türkiye’de korku ve yoksulluk” (Londra merkezli haber ajansı, Reuters, 20.05.2020).

Tablo 3: Türkiye Hakkında Çıkan Haberlerin Salgının Dalgalarına Göre İçerik Bakımından Yüzdelik Dağılımı

İçerik	Tüm Dönemler (%)	I. Dalga (%)	II. Dalga (%)	III. Dalga (%)
Olumlu	35	7	12	10
Olumsuz	56	63	47	55
Nötr	9	30	41	35

Çalışmada incelenen haber başlıkları tüm dönemlerde çoğunlukla (%56) Türkiye aleyhine olumsuz nitelendirme ve söylemlere yöneliktir. Bunların %9’u bilgilendirme amaçlı/nötr nitelikte, %35’i ise içerik ve anlam bakımından olumlu şekilde kodlanabilir niteliktedir.

Çalışmada incelenen haberlerin illüstrasyonunda kullanılan fotoğraflar içerik bakımından olumsuz ve nötr/bilgilendirici nitelik olacak şekilde ayrıştırılmıştır. 235 haberden 183 tanesinde fotoğraflı içerik olduğu belirlenmekle beraber bu içeriklerin %46’sının olumsuz %54’ünün bilgilendirici niteliğe sahip olduğu tespit edilmiştir. İlgili fotoğrafların %38’i birinci dalga, %22’si ikinci dalga ve %40’ı üçüncü dalga döneminde yer almaktadır.

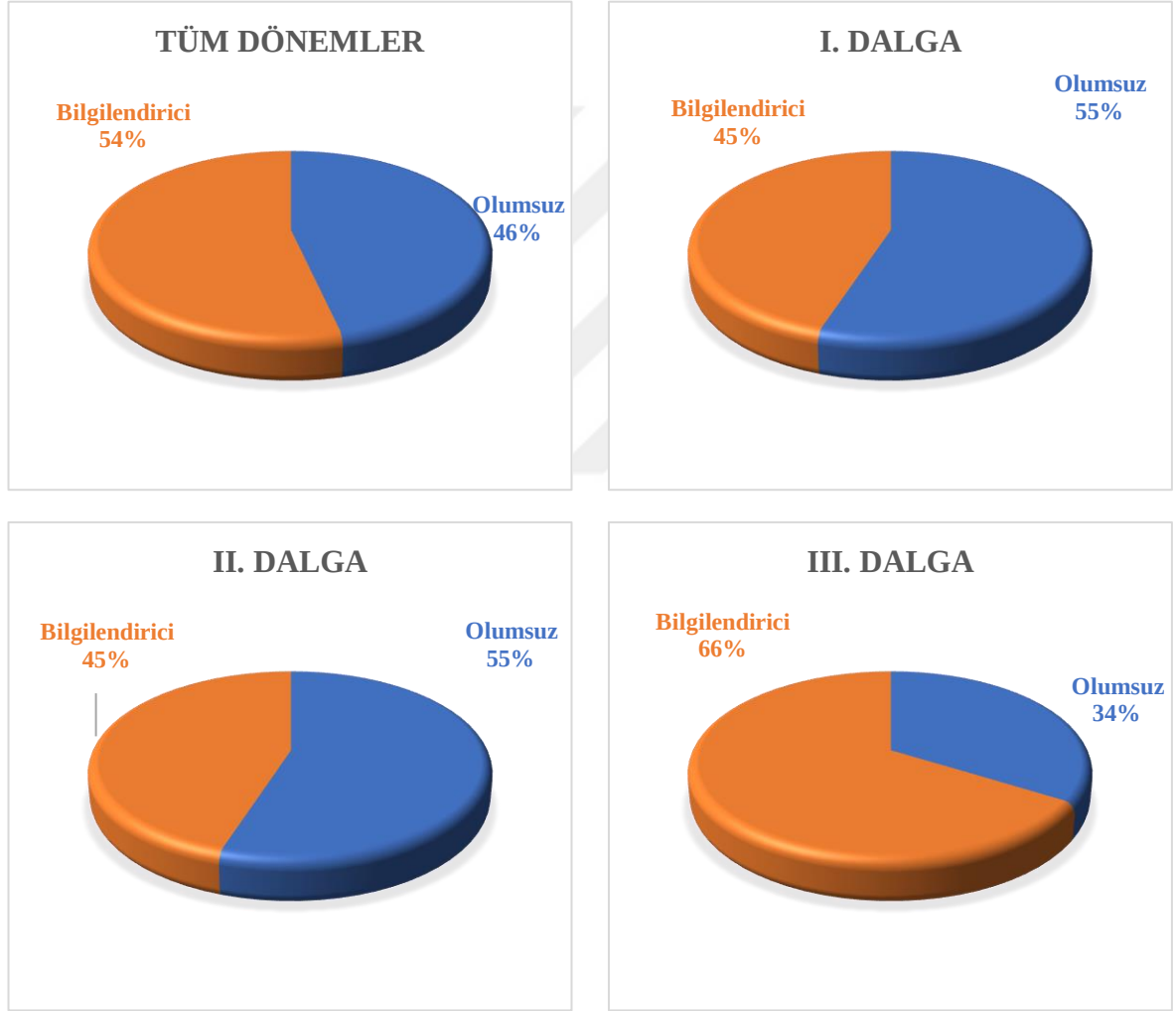

Şekil 6: Türkiye Hakkında Çıkan Haberlerde Kullanılan Görsellerin İçerik Bakımından Salgının Dalgalarına Göre Dağılımı

İlgili dönemde incelenen haberlerdeki fotoğrafların %46'sı içerik bakımından olumsuz özelliğe sahipken, %54'ü bilgilendirici niteliğe sahiptir.

Tablo 4: Türkiye Hakkında Çıkan Haberlerde Kullanılan Görsellerin İçerik Bakımından Salgının Dalgalarına Göre Dağılımı

İçerik	Tüm Dönemler	I. Dalga	II. Dalga	III. Dalga
Olumsuz	85	38	22	25
Bilgilendirici	98	31	18	49
Toplam	183	69	40	74

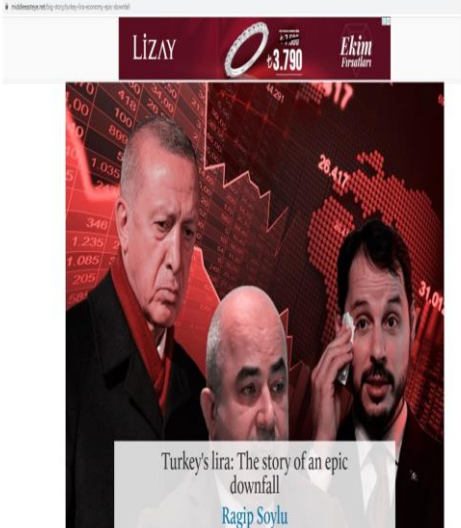
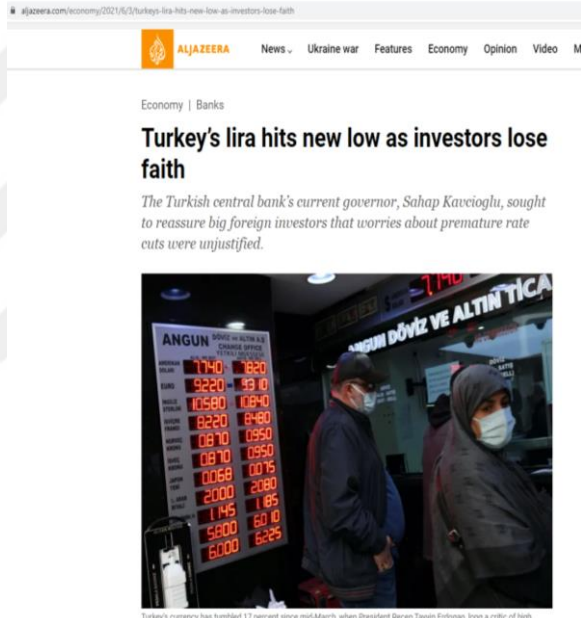
Şekil 7: Türkiye Hakkında Çıkan Haberlerde Kullanılan Görsellerin İçerik Bakımından Salgının Dalgalarına Göre Dağılımını Gösterir Pasta Grafik

Birinci ve ikinci dalga döneminde incelenen fotoğrafların %55'i içerik bakımından olumsuz ve %45'i bilgilendirici niteliktedir. Ancak üçüncü dalga döneminde incelenen fotoğrafların %34'ü içerik bakımından olumsuz ve %66'sı bilgilendirici nitelik taşımaktadır.

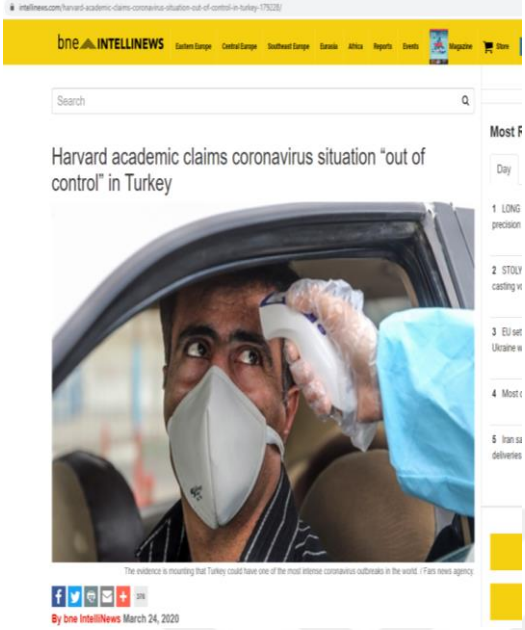
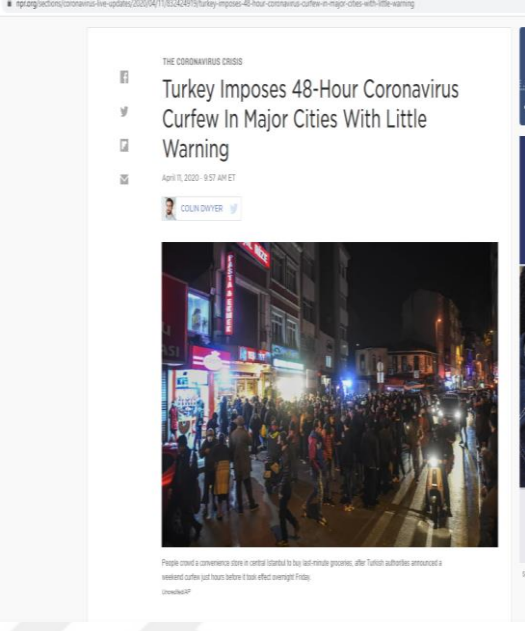
3.5.1.2. Haber Fotoğraflarının Değerlendirilmesi

Haber fotoğrafları metinlerden bağımsız olarak güçlü anlamlar taşır ve ideolojileri, güç ilişkilerini ve sosyal değerleri yansıtabilir. Bu yüzden eleştirel söylem analizinde görselin kompozisyonu; nasıl düzenlendiği, hangi öğeleri öne çıkardığı, renkleri ve gölgelendirmeleri nasıl kullandığı ve hangi görselin seçildiği gözlemciye arka plandaki ideoloji ve güç ilişkilerine dair bilgiler sunabilir. Bu çalışmada, incelenen haberlerin illüstrasyonunda kullanılan fotoğraflar içerik bakımından olumsuz ve nötr/bilgilendirici nitelik olacak şekilde ayrıştırılmıştır. İlgili fotoğrafların kodlama cetveline göre çözümlenmesi aşağıda örnekleri verildiği şekilde gerçekleştirilmiştir.

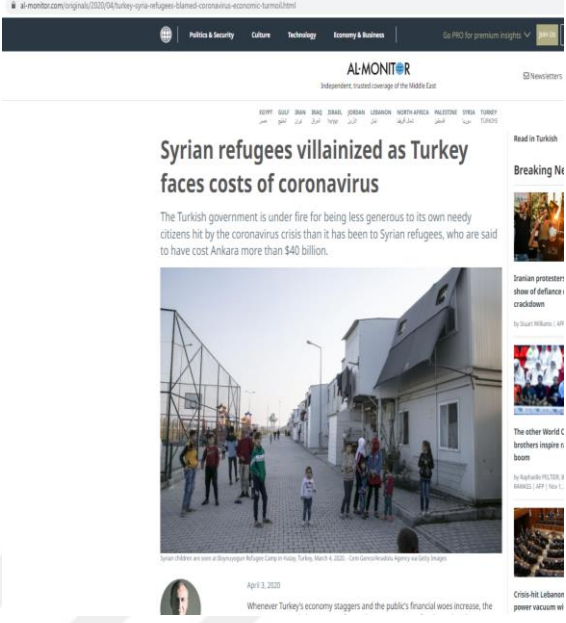
Tablo 5: Türkiye Hakkında Çıkan Haberlerde Kullanılan Görsellerden Bir Seçkinin Kodlama Cetveline Göre İçerik Bakımından Çözümlenmesini Örneklendirir Tablo

 Başlıkta "Turkey's lira: The story of an epic downfall" ifadesi yer almakta, Türk lirasının destansı bir şekilde değer kaybına uğradığını belirtilmektedir. Olumsuz (- 0) Fotoğrafta ekonomik bir düşüşü ve endişeyi temsil eden grafikler ve üç kişinin endişeli ifadeleri bulunmaktadır. Ekonomik düşüş ve endişeyi temsil etmektedir. Olumsuz (- 0) Başlıktaki söylemin anlamını değerlendirdiğimizde, "epic downfall /destansı bir düşüş" ile abartıldığı ve olayın vahametinin çok büyük olduğu şeklinde haberin servis edildiği görülmektedir. Olumsuz (- 0) Genel itibarıyla negatif / olumsuz olarak değerlendirilmiştir ve Olumsuz (- 0) olarak kodlanmıştır.	 Başlıkta "Turkey's lira hits new low as investors lose faith" ifadesi yer almakta, Türk lirasının yine bir düşüş yaşadığını ve artık yatırımcının ümidini yitirdiği belirtilmektedir. Olumsuz (- 0) Fotoğrafta döviz bürolarının önündeki kalabalık, insanların değişen kurdan dolayı işlem yaptırmaya koşması, ekonomiye güvensizlik gibi bir kadraj oluşturularak insanların yüzündeki endişeli ifadelerle çaresizlik teması işlenmektedir. Olumsuz (- 0) Başlıktaki söylemin anlamını değerlendirdiğimizde, "hit new low /daha da düştü" veya "investors lose faith / yatırımcı inancını/güvenini kaybetti" ifadeleriyle ekonomideki durumun abartıldığı görülmektedir. Olumsuz (- 0) Genel itibarıyla negatif / olumsuz olarak değerlendirilmiştir ve Olumsuz (- 0) olarak kodlanmıştır.
--	---

Tablo 5 (devam): Türkiye Hakkında Çıkan Haberlerde Kullanılan Görsellerden Bir Seçkinin Kodlama Cetveline Göre İçerik Bakımından Çözümlemesini Örneklendirir Tablo

 Başlıkta "Harvard academic claims coronavirus situation 'out of control' in Turkey" ifadesi yer almakta, Türkiye'nin salgını yönetemediğini ve durumun kontrol dışı olduğuna işaret edilmektedir. Olumsuz (- 0) Fotoğrafta endişeli bir vatandaşın alınına yetkili merciden bir el uzanmakta ve sanki kendisinin onayı alınmadan ateşi ölçülmekte, resimdeki vatandaş otorite karşısında adeta bir kurban gibi çerçevelenmektedir. Olumsuz (- 0) Başlıktaki söylemin anlamı değerlendirildiğinde, "Harvard academic" ibaresi ile söyleyene itibar atfedilirken, durumun "out of control / kontrol edilemez" bir durumda olduğu abartılarak verilmektedir. Olumsuz (- 0) Genel itibarıyla negatif / olumsuz pandeminin kontrol altına alınamadığına dair bir algı oluşturduğu düşünülmüş ve Olumsuz (- 0) olarak kodlanmıştır.	 Başlıkta "Turkey Imposes 48-hours Coronavirus Curfew in Major Cities With Little Warning" ifadesi yer almakta, çok az zaman kala 2 günlük sokağa çıkma yasağı ilan edildiği belirtilmektedir. Olumsuz (- 0) Fotoğrafta sokaklarda insan kalabalıkları, dükkanların önünde panik alışverişi ve kaos gösterilmektedir. Olumsuz (- 0) Başlıktaki söylemin anlamı değerlendirdiğimizde, "48-hours, major cities, little warning/çok az zaman kala, metropolitan şehirlerde, 2 günlük kısıtlama" ifadeleriyle durumun abartıldığı, olayın vahametinin çok büyük olduğu şeklinde verildiği görülmektedir. Olumsuz (- 0) Genel itibarıyla negatif / olumsuz olarak değerlendirilmiş ve Olumsuz (- 0) olarak kodlanmıştır.
--	--

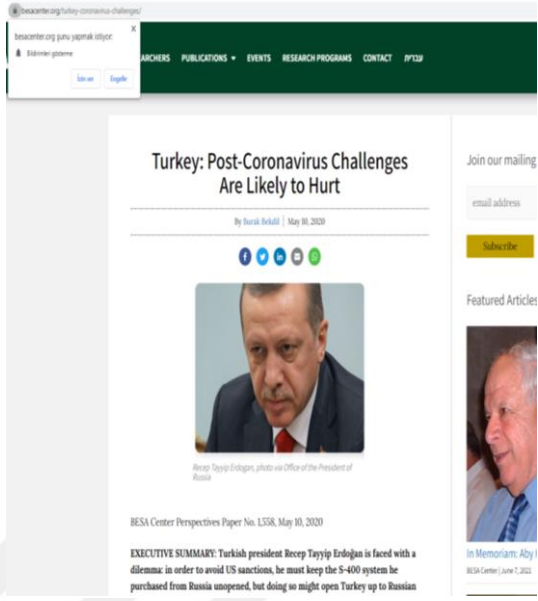
Tablo 5 (devam): Türkiye Hakkında Çıkan Haberlerde Kullanılan Görsellerden Bir Seçkinin Kodlama Cetveline Göre İçerik Bakımından Çözümlemesini Örneklendirir Tablo

 Başlıkta "Turkey's Syrian refugees among hardest hit amid coronavirus pandemic" ifadesi yer almakta, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin koronavirüsten en fazla etkilenen azınlıklar olduğuna işaret edilmektedir. Olumsuz (- 0) Fotoğrafta tek başına yürüyen mülteci, sığınmacıların nasıl yalnız bırakıldığını simgelemektedir. Arka planda verilen çadır kentin özellikle yağmurda resmedilmiş görüntüsü ile, Suriyelilerin insanlık dışı koşullarda yapayalnız bırakıldığı algısını imgelemektedir. Olumsuz (- 0) Başlıktaki ifade incelendiğinde, yalnızca Türkiye'deki Suriyelilerin pandemi sebebiyle en fazla zarar görenler arasında olduğu veya bu durumun özellikle yaşandığına dair bir algı yaratılmaya çalışıldığı izlenimi edinilmektedir. Oysa Türkiye, Batı tarafından açık denizlerde ölüme terk edilen mültecilere kapılarını açmış ve kendi vatandaşlarına sunduğu sağlık hizmetlerini mültecilere de eşit bir şekilde sunmuştur. Dolayısıyla, Türkiye'nin özellikle Suriyelilere kötü muamele ettiği yönünde haberin sunumu yanıltıcıdır. Olumsuz (- 0) Türkiye'deki mültecilerin durumunu olumsuz yansıttığı için Olumsuz (- 0) olarak kodlanmıştır.	 Başlıkta "Syrian refugees villainized as Turkey faces costs of coronavirus" ifadesi yer almakta, Türkiye'nin koronavirüsün faturasını Suriyeli mültecilere kestiği ima edilmektedir. Olumsuz (- 0) Fotoğrafta çadır kentlerde spor sahasının önünde bir araya gelmiş mülteci çocuklar resmedilmekte fakat gösterilmek istenen sığınmacıların sosyal mesafeyi koruyamayacakları ortamlarda yaşadıkları imasıdır. Halbuki Türk vatandaşları dahi çocuklarına sokağa çıkma yasaklarını benimsetmekte zorlanmış, açık park ve bahçelerde çocuklar oynamaya devam etmiş- bu mültecilere has bir durumu teşkil etmemektedir. Olumsuz (- 0) Başlıktaki söylemin anlamını değerlendirdiğimizde, sanki ekonomisi pandemiden kötü etkilenen tek ülkenin Türkiye olduğu ve bu bedelin de mültecilerden çıkarıldığı, hesabının onlara sorulduğu gibi bir algı oluşturulmaya çalışılmıştır. Olumsuz (- 0) Türkiye'nin salgını da mülteci sorununu da başarılı yönetemediğini ima ettiği için Olumsuz (- 0) olarak kodlanmıştır.
--	--

Tablo 5 (devam): Türkiye Hakkında Çıkan Haberlerde Kullanılan Görsellerden Bir Seçkinin Kodlama Cetveline Göre İçerik Bakımından Çözümlemesini Örneklendirir Tablo

midwestnews.net/news/turkey-erdogan-hagia-sophia-coronavirus-economy-support News Analysis Vulnerable and flagging in the polls, Erdogan rattles his base Coronavirus and the struggling economy have seen the president's party haemorrhage support. Moves such as converting the Hagia Sophia are an attempt to shore it up Turkey's President Recep Tayyip Erdogan (C) attends Friday prayers at Hagia Sophia Grand Mosque in Istanbul during its official opening ceremony, 14 July 2020 (AP) Başlıkta "Vulnerable and flagging in the polls, Erdogan rattles his base" ifadesi yer almakta, Erdoğan'ın seçim kaybetme endişesiyle agresif bir şekilde parti tabanının üzerine gittiği dile getirilmektedir. Olumsuz (- 0) Fotoğrafta Batı'nın sürekli diktatör olarak etiketlediği Erdoğan-yine klasik islamofobik yaklaşımla camide, başında takke, ellerini açmış dua ederken ve arkasında onu fanatik bir şekilde destekleyen cemaat- salgın esnasında mesafe kurallarını hiçe sayarak bir araya gelmiş olarak gösterilmektedir. Olumsuz (- 0) Başlıktaki söylemin anlamı değerlendirildiğinde, seçimleri kaybetme endişesiyle tabanına saldıran bir lider "vulnerable/kırılgan," "flagging in the polls/sallantıda" ve "rattles his base / tabanının üzerine gidiyor" gibi ifadelerle eleştirilmektedir. Olumsuz (- 0) Erdoğan'ı diktatör, Türkiye'yi hijyen kurallarına uymayan, pandemiye rağmen ibadet yerlerini hınca hınç dolduran geri kalmış bir ülke olarak yansıttığı için Olumsuz (- 0) olarak kodlanmıştır.	al-monitor.com/originals/2020/04/turkey-religious-body-diyenet-mixed-coronavirus-controversy.html Politics & Security Culture Technology Economy & Business Go PRO for premium insights Log In AL-MONITOR Independent, trusted coverage of the Middle East Turkey's state religious body undermines anti-coronavirus efforts Turkey's Religious Affairs Directorate is accused of badly mishandling its response to the coronavirus pandemic and its credibility is increasingly under question. Head of the Turkish Religious Affairs Directorate (Diyanet) Recep Tayyip Erdogan (C) attends Friday prayers at Hagia Sophia Grand Mosque in Istanbul during its official opening ceremony, 14 July 2020 (AP) April 6, 2020 As the world goes through a deadly pandemic that is causing social disruption and economic loss, religion can be an essential source of individual comfort and communal solidarity. In Turkey, however, the Religious Affairs Directorate – Diyanet, the country's main religious body that works directly under the presidency and Pinar Tremblay Başlıkta "Turkey's state religious body undermines anti-coronavirus efforts" ifadesi yer almakta, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın koronavirüsle mücadele kurallarını hiçe saydığı dile getirilmektedir. Olumsuz (- 0) Fotoğrafta camide toplanan cemaatin, sosyal mesafe kurallarına uymadığı gösterilerek ve kalabalık bir ortam kadrajlanarak olumsuz bir algı oluşturulmaktadır. Olumsuz (- 0) Başlıktaki söylemin anlamı değerlendirildiğinde, "state religious body /devletin yetkili dini kuruluşu," "undermines efforts/çabayı hafife alıyor" gibi ifadelerle, sanki devletin kendi kurumları aralarında ihtilafa düşmüş ve biri diğerinin çabasını görmezden geliyor, gayretini baltalıyor gibi bir algı oluşturulmaktadır. Olumsuz (- 0) Dini kurumları bilime düşman gösteren klasik ötekileştirici bir dille, Türkiye'nin kendi içerisinde çelişkiler yaşadığını ima eden söylemlerden dolayı Olumsuz (- 0) olarak kodlanmıştır.
---	---

Tablo 5 (devam): Türkiye Hakkında Çıkan Haberlerde Kullanılan Görsellerden Bir Seçkinin Kodlama Cetveline Göre İçerik Bakımından Çözümlemesini Örneklendirir Tablo

 Başlıkta " Erdoğan focuses on Turkish economy in first major coronavirus speech" ifadesi "Erdoğan koronavirüs sonrası ilk büyük konuşmasında Türkiye ekonomisine odaklandı" bilgilendirici nitelik taşımaktadır. Nötr (- 2) Fotoğrafta Erdoğan'ı elini havaya kaldırmış, beden diline göre karşısındakinin görüşünü reddeden, yüz ifadesinde ise liderin bağırarak, kızan, karşı çıkan bir resmi kullanılarak olumsuz bir intiba oluşturulmaya çalışılmıştır. Olumsuz (- 0) Başlıktaki söylemin anlamı değerlendirildiğinde, kovid sonrası ekonominin gündeme geldiğini belirtir nötr bir ifade kullanılmıştır. Nötr (- 2) Fotoğrafta, Erdoğan'ı bir diktatör ya da Türkiye'yi tek başına yöneten bir figür olarak tasvir edilmesi, objektif bir haberde dahi izleyicilerin zihnine olumsuz görsel imgelerin yerleştirildiğini göstermektedir. Başlık ve anlamı nötr olduğundan (- 2) olarak kodlanmıştır.	 Başlıkta "Turkey: Post Coronavirus Challenges Are Likely to Hurt" ifadesinde "Kovid sonrası ekonomik bedelin ağır olacağı" ifade edilmektedir. Olumsuz (- 0) Fotoğrafta, Erdoğan'ın başını eğerek ve kaşlarını çatarak okuyucuya oldukça negatif bir bakışı çağrıştıracak bir imaj tercih edilmiştir. Olumsuz (- 0) Başlıktaki söylemin anlamı değerlendirildiğinde, koronavirüs sonrası ekonomik durumu ima ederek "challenges/büyük zorluklar, engeller" ve "likely to hurt/acı verecek" gibi ifadelerin kullanılması korku uyandırmakta, negatif çağrışımlarda bulunmaktadır. Olumsuz (- 0) Fotoğrafta yine Erdoğan'ı suratı asık bir diktatör, başlıkta Türkiye'yi ekonomisi daha da kötüye gidecek olan bir ülke olarak servis ettiği ve haber dilinde korku saldı için Olumsuz (- 0) olarak kodlanmıştır.
---	---

Tablo 5 (devam): Türkiye Hakkında Çıkan Haberlerde Kullanılan Görsellerden Bir Seçkinin Kodlama Cetveline Göre İçerik Bakımından Çözümlemesini Örneklendirir Tablo

 Başlıkta “Turkey Accused of Coronavirus Cover-Up as Cases Rise” Türkiye’de salgın vakaları artarken güncel koronavirüs tablosunun gerçekleri yansıtmadığına dair iddialar ortaya atılmaktadır. Olumsuz (- 0) Fotoğraf Olumsuz (- 0) olarak değerlendirilebilir zira, hazmat kıyafetleri giymiş sağlık çalışanlarının protestosu, dekanlık binası önünde "Yönetemiyorsunuz" sloganını taşıyan pankartlarla öne çıkarılmıştır. Olumsuz (- 0) Başlıktaki söylemin anlamı değerlendirildiğinde, Türkiye’de salgın vakalarının artışı sırasında sağlık çalışanlarının ikna olmadıkları, hasta sayılarının artışıyla birlikte pandemi verilerinin gizlendiği yönündeki iddiaların “cover up / örtbas etmek” tarzındaki bir kelime ile sunulduğu görülmektedir. Olumsuz (- 0) Fotoğrafta ve başlıkta Türkiye pandemi krizini yönetemeyen ve şaibeli davranışlarla, bir şeyleri örtbas eden az gelişmiş ülke klişeleriyle haberleştirildiği için Olumsuz (-0) olarak kodlanmıştır.	 Başlıkta “Covid-19 and repression in Turkey,” ifadesiyle apaçık bir şekilde “Türkiye’de Kovid-19 ve Baskı” olumsuz bir etiketleme yapılmaktadır. Olumsuz (- 0) Fotoğraf Olumsuz (-0) olarak değerlendirilebilir çünkü Erdoğan yine basmakalıp diktatör lider formatında, yumruğunu sıkımsı ve sinirden yüzü kıpkırmızı bir ifadeyle konuşma yaparken resmedilmiştir. Bu konuşmalar hep monolog, karşısındakini dinlemeyen, sadece kendisi konuşan TEK ADAM yönetimi algısını pekiştirmektedir. Olumsuz (- 0) Başlıktaki söylemin anlamı değerlendirildiğinde, Türkiye’de hem salgın sorunu hem de baskılama sorunu bulunmaktadır imajı oluşturulmuştur. Olumsuz (- 0) Fotoğrafta ve başlıkta Türkiye sadece pandemi değil, birçok problemi olan problemlili bir üçüncü dünya ülkesi olarak haberleştirildiği için Olumsuz (- 0) olarak kodlanmıştır.
---	--

Tablo 5 (devam): Türkiye Hakkında Çıkan Haberlerde Kullanılan Görsellerden Bir Seçkinin Kodlama Cetveline Göre İçerik Bakımından Çözümlemesini Örneklendirir Tablo

 Başlıkta “The coronavirus has led to more authoritarianism for Turkey” ifadesiyle Covid-19’un Türkiye’yi daha da fazla otoriterleştirdiği belirtilmekte, yine olumsuz bir etiketleme yapılmaktadır. Olumsuz (- 0) Fotoğraf Olumsuz (- 0) olarak değerlendirilebilir çünkü Erdoğan yine negatif bir yüz ifadesiyle tek-yönlü iletişimine devam etmektedir. Bu konuşmalar hep monolog ve Erdoğan’ın "tek adam" olarak etiketlenmesi, çevresinde başka bakanlar, ekibinden birileri ya da herhangi bir yetkili bulunmadığı izlenimi pekiştirmektedir. Olumsuz (- 0) Başlıktaki söylemin anlamı değerlendirildiğinde, sanki Türkiye’de zaten otoriter bir rejim hüküm sürmektedir fakat pandemi bunu daha da pekiştirmiş, mutlak irade sahibi Erdoğan sanki halkın kişisel özgürlüklerini daha da fazla ellerinden almış gibi itham edici bir dil kullanılmaktadır. Olumsuz (- 0) Fotoğrafta ve başlıkta Türkiye sanki demokratik bir ülke değil de, otoriter yönetimle yönetilen bir ülkeymiş gibi etiketlendiği ve haberleştirildiği Olumsuz (- 0) olarak kodlanmıştır.	 Başlıkta “Istanbul mayor criticizes coronavirus coordination with Erdoğan” ifadesiyle İstanbul Belediye Başkanı’nın Cumhurbaşkanlığıyla koronavirüsü yönetmek için yapılan koordinasyonu eleştirdiği belirtilmektedir. Olumsuz (- 0) Fotoğrafta pandemi koordinasyonunu eleştiren İBB Başkanı arkasına modern Türkiye’nin kurucusu Atatürk portresini alarak ve ellerini karşısındakine diyalog için açarak konuşurken görüntülenmektedir. Bu gayet normal nötr bir çerçevedir. Sadece daha evvel servis edilen Erdoğan görüntüleri ile kıyaslanması adına altı çizilmektedir. Nötr (- 2) Başlıktaki söylemin anlamı değerlendirildiğinde, yerel yönetim Cumhurbaşkanlığı seviyesinde üst yönetime kafa tutmakta, devlet lideri Erdoğan’ı eleştirmektedir. Ülkedeki koronavirüs yönetiminde, koordinasyonda yine şaibeli bir takım durumlar bulunmaktadır. Olumsuz (- 0) Başlığa ve anlamına göre Olumsuz (- 0) olarak kodlanmıştır.
--	--

Tablo 5 (devam): Türkiye Hakkında Çıkan Haberlerde Kullanılan Görsellerden Bir Seçkinin Kodlama Cetveline Göre İçerik Bakımından Çözümlemesini Örneklendirir Tablo

 Başlıkta “Turkey releasing murderers - but not political opponents-from prison amid coronavirus pandemic” ifadesiyle Türkiye’nin katilleri dahi hapishanelerden serbest bıraktığına ama siyasi suçluları pandemiye rağmen serbest bırakmadığına işaret edilmektedir. Olumsuz (- 0) Fotoğraf Olumsuz (-0): Pandemiye rağmen tıka basa otobüse istif edilmiş insanlar (hükümlü algısı için), önlerinde onları denetleyen sadece 1 polis görüntülenerek, Türkiye’nin nasıl da otoriter bir rejimle yönetildiğine gönderme yapılmaktadır. Olumsuz (- 0) Başlıkta kullanılan söylemin anlamı değerlendirildiğinde, herhangi bir hükümlü değil de özellikle “katillerin” dahi serbest bırakıldığı vurgulanmış, “düşünce suçluları bunlardan daha tehlikeli olabilir mi?” sorusuyla okuyucunun aklı çelinmektedir. Türkiye’deki “insan haklarına, özgürce düşünme hakkına karşı çıkan otoriter rejim”in koronavirüse rağmen düşünce suçlularının hayatını hiçe saydığı ima edilmektedir. Olumsuz (- 0) Fotoğraf, başlık ve başlığın söyleminden dolayı Olumsuz (- 0) olarak kodlanmıştır.	 Başlıkta “Turkey: Covid-19 Pandemic Used to Strengthen Autocratic Rule” ifadesiyle koronavirüs salgının Türkiye’de otoriter rejimi güçlendirdiği belirtilmektedir. Olumsuz (- 0) Fotoğrafta adaleti temsil eden bir çalışanın, avukatlı cübbesi ile polisle burun buruna geldiği resmedilmekte, adeta hukuki hak savunucularının otoriter rejimin denetçileri/polislerle karşı karşıya geldiği gösterilmektedir. Olumsuz (- 0) Başlıkta kullanılan söylemin anlamı değerlendirildiğinde, pandeminin otoriter rejimi güçlendirmek için kullanıldığı, hak ve özgürlüklerin daha da kısıtlanması için bahane edildiği ima edilmektedir. Olumsuz (- 0) Haber, adli kurumlarla iktidarın karşı karşıya geldiği, ülkede hak hukuk savunucuların polis engeline takıldığını ima eden bir üslupla servis edildiği için Olumsuz (-0) olarak kodlanmıştır.
---	--

Tablo 5 (devam): Türkiye Hakkında Çıkan Haberlerde Kullanılan Görsellerden Bir Seçkinin Kodlama Cetveline Göre İçerik Bakımından Çözümlemesini Örneklendirir Tablo

 Başlıkta “COVID-19 has worsened a shaky rule of law environment” ifadesiyle koronavirüs salgının Türkiye’nin sallantılı hukuk sistemini daha da beter bir hale getirdiği belirtilmektedir. Olumsuz (- 0) Fotoğrafta, pandemiye rağmen insanların pankartlarla sokaklara dökülüp sloganlar atarak hak, hukuk ve adalet talebinde bulundukları gösterilmektedir. Olumsuz (- 0) Başlıkta kullanılan söylemde Türkiye’de pandemi bahane edilerek zaten sallantıda olan hukuk sisteminin daha da kötüye evrildiğine, hukukun üstünlüğüne zarar verildiğine işaret edilmektedir. Olumsuz (- 0) Haber başlığında, söyleminde ve kullanılan fotoğrafta Türkiye’nin bir hukuk devleti olmaktan çok uzak olduğu, zaten oturmamış, sağlam temellere dayandırılmamış sallantıdaki sistemin, pandemi kısıtlamalarıyla daha da kötü bir hale geldiği vurgulandığı için Olumsuz (- 0) olarak kodlanmıştır.	 Başlıkta “Erdogan says Turkey expects more COVID-19 vaccines soon” ifadesiyle Türkiye’nin daha fazla aşı beklediği belirtilmektedir. Bilgilendirme amaçlı bir haber başlığı olarak değerlendirilebilir. Nötr (- 2) Fotoğrafta aşı şişeleri, aşılama, Covid-19 esnasında sağlık tesislerinin işleyişi vs. gösterilmesi beklenirken özellikle Erdoğan’ın olabildiğince negatif bir resmi seçilerek yüzü iki farklı tonlama ile servis edilmiş, gölge oyunu ile kendisinin iki yüzlü olduğuna, karanlık kısımda bir şeyler sakladığı imasına işaret etmektedir. Olumsuz (- 0) Başlıkta kullanılan söylemin anlamını değerlendirdiğimizde, aşılarda yakında temin edileceği yönünde bir beklenti ifade etmektedir. Aslında olumlu olan bir haber, kötü bir resimle tasvir edilmiştir. Nötr (- 2) Haber başlığında ve başlığın söyleminde bilgilendirme amaçlı bir anlatım kullanmış olduğundan Nötr (- 2) olarak kodlanmıştır.
--	--

Yukarıda görselleri paylaşılmış olan haber içeriklerinde koronavirüs salgını dışında farklı temaların da işlendiği görülmektedir. İlgili görsellerde yer alan haberler koronavirüs salgını ile ilişkilendirilmekle birlikte haber içeriklerinde Türkiye ekonomisi, Türk Lirası’nda meydana gelen dalgalanmalar, göçmenlerin yaşadığı zorluklar, dini kurumların veya liderlerin salgın sürecine verdiği zarar, ülkedeki hukuk alanında yaşanan sorunlar, yerel yönetimlerle hükümet arasındaki koordinasyon eksikliği gibi çeşitli konuların koronavirüs salgını ile ilişkilendirilerek haberleştirildiği görülmektedir. Bu yönüyle yukarıda görsellerde yer alan haber içeriklerinin yanıltıcı bilgiler içermesi nedeniyle, bilgi

kirliliğine neden olduğunu söylemek mümkündür. İnternet altyapısına bağlı olarak günümüzde insanlar bilgiye kolayca erişebilmektedir; ancak internet ortamında yer alan her içeriğin doğru ve güvenilir olmadığı ve bu nedenle eksik yanlış ve yanlış bilgiler içerdiği belirtilmektedir (Çataldaş, 2018, s. 33). Bilgi kirliliğine neden olan söz konusu içeriklerde belli bir konuya yönelik olarak farklı görüş ve düşünceler yer alabilmekle birlikte, kimi durumlarda aşırı bilgiye maruz kalarak da bilgi kirliliğinin meydana gelebilmesi mümkündür (Çataldaş, 2018, s. 33). Bu bakımdan yukarıdaki görsellerde yer alan haber içeriklerinin eksik yanlış ve yanlış bilgiler içerdiğini söylemek mümkündür.

Pandemi sürecinde Türkiye ekonomisi ve Türk Lirası'nda meydana gelen olumsuz gelişmelerin haberleştirilerek sunulduğu çeşitli içerikler, bilgi kirliliği bakımından üzerinde durulması gereken içeriklerdir. Küreselleşmenin etkisiyle pandemi sürecinde uluslararası tedarik zincirinin etkilenmesinden kaynaklı, tüm dünya ülkelerinde yaşanan ekonomik problemlerin Türkiye ekonomisini de olumsuz etkilemesi normal bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Bu yönüyle yaşanan ekonomik sorunlar sadece Türkiye'ye has bir sorun değil, Covid-19 pandemisinin ekonomi-politik sonuçları olarak değerlendirilmelidir. Bu anlamda salgının sebep olduğu işsizlik, ekonomik küçülme, iç ve dış kısıtlamalardan dolayı ticaretteki daralma, turizm ve havayolu taşımacılığının yaşadığı sert düşüş, toplumların refah kaybına uğrayarak yoksulluğa sürüklenmesi devletleri ve uluslararası kuruluşları çeşitli yardım programları uygulamaya sevk etmiştir.

Koronavirüsün Mart 2020 tarihinde DSÖ tarafından pandemi olarak ilan edilmesiyle birlikte Uluslararası Para Fonu (IMF) Başkanı Kristalina Georgieva ve Dünya Bankası Başkanı David Malpass, Covid-19 salgınına ilişkin ortak basın toplantısı düzenleyerek düşük ve orta gelirli ülkeler için yardım paketlerini açıklamış, ihtiyaç duymadan ulaşabilecekleri acil durum finansmanından bahsetmişlerdir (Anadolu Ajansı, 2020). IMF Yönetim Kurulu 2021 yılında yaptıkları açıklamada salgınla mücadelede aşılarda finanse edilmesi ve aşı kampanyalarının hızlanması için 191 üye ülkenin faydalanacağı 650 milyar dolarlık mali yardım planını desteklediklerini belirtmişlerdir (Euronews, 2021).

Tüm dünyanın içinde bulunduğu bu kriz sürecinde, Türkiye bir yandan sınırları içerisinde salgın ile mücadele ederken, diğer yandan pek çok ülkeye koruyucu ekipman ve tıbbi malzeme yardımında bulunmuştur (BBC, 2020b). Konuyu manşetine taşıyan BBC İzleme Servisi yardımları hem bir cömertlik göstergesi hem de yumuşak güç boyutuyla değerlendirmiştir. Paris Siyasal Bilimler Enstitüsü'nden Türk Diplomasisi uzmanı Jana Jabbour'un "Türkiye hasta durumuna düşen Avrupa Birliği ülkelerine yardım sağlayabilecek güçlü bir ülke olduğunu göstermeye çalışıyor" ifadelerini alıntıl原因an haberde, Avrupa Birliği'nin (AB) Türkiye'den gelen yardımlar konusunda engeller çıkardığını da hatırlatarak bu tutumun Türk basınında Türkiye'nin diğer ülkelere yardımlarının "Batı'yı kışkırttığı" yönünde yorumlandığının altını çizmiştir (BBC, 2020b). Bu yönüyle Türkiye ilgili süreci

sadece ülke içerisinde değil küresel ölçekte de oldukça etkin yöneterek kamu diplomasisi bakımından oldukça önemli faaliyetler gerçekleştirmiştir.

Salgın sürecinde göçmenlerin Türkiye’de yaşadığı sorunları ele alan çeşitli haber içeriklerinde de profesyonel olmayan bir habercilik dilinin kullanıldığı görülmektedir. Bu kapsamda ilgili haber başlıklarında, Türkiye’nin kendi ülkesinde bulunan yabancılara sağlık hizmetini yeterli bir şekilde sunmadığı yönünde bir izlenim oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra ilgili haberlerde, Türkiye de yabancılara yönelik olarak uygulanan çeşitli politikalar, ülkede yaşayan mültecilerin yaşadığı çeşitli zorluk ve sıkıntıların sebebi olarak gösterilmiştir. Bu yönde oluşturulan haber içerikleri de bilgi kirliliği bakımından yanlış içerikler barındırmaktadır. Günümüzde vatandaşlık haklarından kaynaklanan çeşitli özel durumlar dışında özellikle insan hakları olarak ifade edilen eğitim, sağlık ve barınma hakkı gibi çeşitli haklar vatandaş, yabancı veya mülteci ayrımı gözetilmeksizin herkese sağlanmaktadır. Bu kapsamda Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Bölge Direktörü Dr. Kluge, 2022 yılında düzenlenen Avrupa Bölgesi Göç ve Sağlık Yüksek Düzeyli toplantısında Türkiye’nin ülkede yaşayan tüm mültecilere herhangi bir ayırım gözetmeden sağlık hizmeti sunduğunu belirtmiştir (Anadolu Ajansı, 2022). Bu bakımdan ilgili haber içerikleri gerçekleri yansıtmamaktadır.

Göçmenlerle ilgili üzerinde durulması gereken bir diğer önemli husus ise Türkiye ve Avrupa ülkelerinin göçmenlere yönelik olarak izlediği farklı politikalardır. Bu açıdan Türkiye’de yaşamakta olan göçmen ve sığınmacılar herhangi bir nitelik göz önünde bulundurulmaksızın tamamen insani nedenlerden dolayı ülkeye kabul edilmekte iken, Avrupa yalnızca profesyonel ve kalifiye göçmenleri sınırları içine kabul etmektedir (Euronews, Almanya’nın kasım ayından itibaren yürürlüğe girecek yeni göç yasası hakkında bilinmesi gerekenler, 2023). Bu açıdan ilgili haber içerikleri Türkiye’de göçmenlere yönelik uygulanan insani politikalarla örtüşmemektedir.

Koronavirüs salgını sürecinde yabancı basında olumsuz içerikte yer alan bir diğer haber kategorisi ise Türkiye’de yer alan dini kurumların salgın sürecine yönelik olan etkisi ile ilgilidir. Covid-19 salgını başladığı günden beri Türkiye’de ilgili süreci yönetmek adına bilim kurulu oluşturulmuş ve bilim kurulunun almış olduğu kararlar doğrultusunda hareket edilmiştir. Dini kurumların salgın sürecinin yönetilmesinde herhangi bir negatif etkisi söz konusu değildir. Bilakis, Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı olarak faaliyet göstermekte olan Din İşleri Yüksek Kurulu salgın döneminde aşı olmayan insanların kul hakkına girebileceği yönünde bir açıklama yapmış (TRT Haber, 2021b), tüm vatandaşları Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenen 14 kurala uymaya teşvik etmiştir. Camilerde vakit namazları cemaatle kılınmamış, Cuma namazları camilerin avlularında açık havada veya iç salonlarda mesafe kuralı gözetilerek eda edilmiştir. Başkanlık tarafından ibadet alanlarına, halılardan temas ve bulaşı önlemek adına tek kullanımlık rulo kâğıt namaz örtüleri konulmuş, hijyen için dezenfektanlar abdesthanelerden ayakkabılık alanlarına, iç mekanlara yerleştirilmiştir. Cuma günleri imamlar

verdikleri hutbelerle, dini kuruluşlar yapmış oldukları açıklamalarla halkı salgın sürecinde aşı olmaya teşvik etmiştir. Bu nedenle söz konusu haber içerikleri gerçeği yansıtmamaktadır.

Koronavirüs salgını sürecinde yabancı basında olumsuz olarak ileri sürülen diğer iddialar ise Türkiye’de yer alan hukuksal düzenlemelere ilişkindir. Bu anlamda koronavirüs salgının beraberinde getirdiği kısıtlamalarla hukuk devletinin insan hakları konusunda daha da kötüleştiği yönünde haber içerikleri paylaşılmıştır. Özellikle ilgili haberde yer alan toplantı ve gösteri yürüyüşüne ilişkin görsellerle yürüyüş düzenleme haklarının kısıtlandığına gönderme yapılmaktadır. Olağanüstü bir salgın dönemi olarak ifade edilen bu süreçte toplantı ve gösteri gibi anayasal hakların kamu sağlığı açısından kısıtlanması meşrudur. Bu açıdan Türkiye’de olduğu gibi dünya genelinde de birçok ülke zaman zaman tam kapanma yaparak salgının seyrini kontrol altına almaya çalışmıştır. Bu yönüyle ilgili haber içeriklerinde ileri sürülen iddialar yanlış ve yanıltıcı niteliktedir.

3.5.2. Mülakat Sonuçlarına İlişkin Bulgular

3.5.2.1. Sağlık Diplomasisi Ekseninde Görüşmeler

Tüm dünyayı etkileyen koronavirüs pandemisinin potansiyel bir yumuşak güç olarak ön plana çıkardığı sağlık alanının, Türkiye’nin küresel salgın sürecinde yürüttüğü sağlık politikaları ve uygulamalarıyla bir kamu diplomasisi faaliyeti uygulama alanı olabileceğinden hareketle katılımcılarla sağlık diplomasisi bağlamında - bu çalışmanın yöntemini besleyecek veriler elde etmek adına - görüşmeler yapılmış ve Türkiye’nin pandemi sürecinde yürüttüğü sağlık diplomasisi değerlendirilmiştir.

Yeni bir politika alanı olarak ortaya çıkan sağlık diplomasisi, yabancı toplumlar nazarında bir ülkenin imajının ve ülke markasının oluşturulmasına katkı sunabilecek yumuşak güç kaynaklarından. Alanında uzman akademisyen, sivil toplum kuruluşu yöneticisi, dış politika ve sağlık alanlarında politika yapıcı ve uygulayıcılar ile derinlemesine görüşme ve soru-cevap yöntemiyle yapılan görüşmelerde, sağlık diplomasisinin yeni bir politika alanı olarak Türkiye’nin kamu diplomasisine katkısı ve yabancı halklar nazarında ülkenin imajına ve ülke markasının oluşturulmasına katkı sunabilecek yumuşak güç kaynağı olma potansiyeli tartışılmıştır.

Görüşmeler Türk kamu diplomasisinin tanımlanması ve bir uygulama alanı olarak sağlık diplomasisinin değerlendirilmesi, Türkiye’nin pandemi sürecindeki performansının ve sağlık diplomasisinin Türkiye’nin yumuşak gücüne potansiyel katkısının analiz edilmesi Türkiye’nin kamu diplomasisi alanındaki uygulamaları bakımından açıklayıcı olurken, pandemi sonrası Türkiye’nin

küresel sağlık diplomasisindeki geleceği ve başarılı sağlık diplomasisi stratejilerine yönelik değerlendirmeler pandemi sonrası sürece dair yol gösterici olmuştur.

Koronavirüs pandemisi sürecinde Türkiye'nin sağlık alanında yaptıkları ve sürecin Türkiye'nin kamu diplomasisi açısından nasıl bir yol gösterici olduğu sorusundan yola çıkılarak yapılan görüşmelerde; kamu diplomasisinin tanımlanması, kamu diplomasisi uygulama alanı olarak sağlık diplomasisi, Türkiye'nin pandemi sürecindeki performansının değerlendirilmesi, sağlık diplomasisinin Türkiye'nin yumuşak gücüne potansiyel etkisi, pandemi sonrası Türkiye'nin küresel sağlık diplomasisindeki geleceği ve başarılı sağlık diplomasisi stratejilerinin değerlendirilmesi başlıkları üzerinde durularak akademisyen ve uzmanlardan oluşan katılımcıların değerlendirmelerine başvurulmuştur. Yapılan görüşmelerden elde edilen bilgi ve görüşlerin karşılaştırılması sonucu bir kamu diplomasisi uygulama alanı olarak sağlık diplomasisi üzerinde çalışılmış ve sağlık diplomasisinin Türkiye'nin yumuşak gücüne olası etkisi değerlendirilmiştir.

Konuyla ilgili görüşülen kişiler alfabetik sırayla şöyledir;

- **Prof. Adam Kamradt-Scott**, Küresel Sağlık Güvenliği Ağı (Global Health Security Network) Yönetim Kurulu Başkanı, İtalya'daki Avrupa Üniversitesi Enstitüsü'nde Akademisyen
- **Prof. Dr. Ali Murat Vural**, Bersay İletişim Enstitüsü Genel Koordinatörü ve İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi
- **Prof. Dr. Ali Osman Öztürk**, Hitit Üniversitesi Rektörü, Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörü (2016-2018)
- **Prof. Dr. Hasan Güçlü**, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Halk Sağlığı ve Epidemiyoloji, Biyoistatistik
- **Hüseyin Oruç**, İHH İnsani Yardım Vakfı Mütevelli Başkan Vekili
- **Dr. Kerem Kınık**, Kızılay Genel Başkanı (2016-2023)
- **Mahinur Özdemir Göktaş**, Dışişleri Bakanlığı T.C. Cezayir Büyükelçisi (2020-2023)
- **Prof. Dr. Mehmet Özkan**, Milli Savunma Üniversitesi Öğretim Üyesi, Türkiye Maarif Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi, ABD Direktörü (2018-2021)
- **Prof. Dr. Melda Cinman**, Marmara Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Öğretim Üyesi
- **Dr. Serdar Çam**, T.C. Kültür Turizm Bakan Yardımcısı, TİKA Başkanı (2011-2019)
- **Prof. Dr. Şeref Ateş**, Yunus Emre Enstitüsü Yönetim Kurulu Başkanı (2016-Halen)
- **Dr. Şuayip Birinci**, Sağlık Bakan Yardımcısı (2018-Halen)
- **Prof. Dr. Talip Küçükcan**, Dışişleri Bakanlığı T.C. Endonezya Büyükelçisi (2022-Halen)

3.5.3. Türk Kamu Diplomasisinin Tanımlanması

Türkiye'nin kamu diplomasisi alanında yürüttüğü faaliyetleri daha iyi anlamak için katılımcılara “Türkiye'nin kamu diplomasisini nasıl tanımlarsınız? En ağırlıklı şekilde faaliyetler hangi alanlarda yürütülmektedir?” sorusu sorulmuştur.

Prof. Dr. Ali Murat Vural, kamu diplomasisiyle kamu ilişkilerinin karıştırıldığının altını çizerek kamu diplomasisini şu şekilde tanımlamaktadır “Kamu diplomasisi; ülkenin argümanlarının, kültürel, sanatsal, sportif vb. son derece zarif araçlarla, yöntemlerle hedeflenen ülkelerin toplumlarına anlatma, bu mesajların reddedilmeden kabul görme sürecidir. Kanaat ve güven kamu diplomasisini oluşturan en önemli iki unsurdur.”

Vural, Türkiye'nin uzun yıllar boyunca kamu diplomasisi yerine daha çok devlet diplomasisine odaklandığını belirtmiş, faaliyetlerin Turizm Bakanlığı liderliğinde ve yurt dışındaki büyükelçiliklerimiz vasıtasıyla, turizm aracılığıyla sempati kazanma gayesiyle gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. Vural Türkiye'nin Avrupa'da reklam panoları üzerine bir turizm destinasyonu olarak ilan ve reklam verdiğini yahut folklor ekiplerinin yurtdışındaki performanslara veya yarışmalara katıldığını, kimi zaman da ödül aldıklarını fakat bu faaliyetlerin bilinçli bir şekilde ve kamu diplomasisi faaliyeti olarak yürütülmediğini ve bilincin aslında son yıllarda kazanıldığını ifade etmiştir.

“Kamu diplomasisi bilinci, karşıdaki kamuların da iknası, yanımızda yer alması ve bizim argümanlarımızı kullanılması dürüstçe söylemek gerekirse- ki buna karşı çıkan veya kızanlar da olabilir- son 10 yılın meselesidir. Bilinçsiz bir şekilde, biz de görünelim, var olalım düşüncesiyle bir şeyler yapıyordu fakat buna kamu diplomasisi denmiyordu. Sadece biz de katılalım, orda var olalım, Türkiye'yi gösterelim şeklinde – bilinçli politik bir program dahilinde gerçekleşmiyordu. Son 10 yıldır bu çok konuşuluyor ve daha bilinçli bir şekilde yurt dışındaki çeşitli kitle iletişim araçlarında yazı yazan gazeteci ve yazarların Türkiye'de ağırlanması veya direkt kendileriyle temasta bulunarak Türkiye'nin argümanlarının anlatılması... Türk dizileri ki bunun üzerine ben çalıştım ve gördüm inanılmaz büyük bir kamu diplomasisi aracı olarak değerlendirilebilir. Türk dizileri başka ülkelerde izlenmesinin yayınlanmasının yanında Türk dizilerinin çekildiği yerlere gelmek isteyen turistleri ülkeye çekiyor. Tüm Latin Amerika'da Türkçe isimler, kelimeler ağırlık kazanmış bulunuyor, İsrailliler ülkelerinin Türkiye politikalarından bağımsız örneğin İstanbul'da çok sevdikleri dizilerin çekildiği yerleri ziyaret ediyorlar. Hiçbir şekilde politika umurlarında değil, onlar bir Türkiye sempatisi, sevgisiyle yapıyorlar bu gezileri... Türk dizileri gerçekten çok ciddi bir kamu diplomasisi aracıdır ve Türkiye'nin argümanlarının bu dizilerin senaryolarına ince nüanslarla yerleştirilmesinin faydalı olduğunu düşünüyorum çünkü Türkiye'nin haklı argümanları var fakat bunları anlatırken sorunlar yaşıyor.”

Türkiye 2000'li yıllarda kültürel arenada bahsi geçen yurt dışına yönelik faaliyetlerini kurumsallaştırmış, Türk dizi sektörü gibi kültürel diplomasiyi destekleyen açılımlar da diğer ülkelerin halkları üzerindeki imaj ve itibar oluşumunu desteklemiştir. Nitekim Yazar (2020b) Türk dizilerin hem

medya ekonomisini besleyip büyüttüğünü hem Türkiye'nin ihracatında çarpan etkisi oluşturduğunu, hem de dış politikasına katkı sağlayan bir araç olduğunu belirtmiş, oluşturduğu cazibe ile uluslararası halklar üzerinde kültürlerarası bir bağ kurduğunun altını çizmiştir (Yazar F. , 2020b). Türk dizilerinin Afrika'dan Avrupa'ya geniş bir coğrafyaya yayılan başarılarının Türkiye'nin kültürel diplomasisine katkılarından bahseden Yılmaz ve Kılıçoğlu (2018), her yıl on binlerce turist bu dizilerin etkisiyle Türkiye'ye geldiğinden, ülkenin imajı ve Türk malı ürünlerinin kullanımına yönelik olumlu kanaat oluşturduğunun altını çizmiştir (Yılmaz, A.N., & Kılıçoğlu, G., 2018). Türkiye İhracatçılar Meclisi'nin düzenlediği ve 2022 yılı dış ticaret rakamlarının açıklandığı programda konuşan Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye'nin 10 yıl gibi kısa sayılabilecek bir sürede dizi ve film sektörü ihracatında ABD'den sonra ikinci sıraya yükseldiğini, Türk dizilerinin 160'dan fazla ülkede 800 milyonu aşkın izleyiciye ulaştığını, 750 milyon dolarlık ihracat hacmi yakaladığını ve 2023 için 1,5 milyar dolar hedeflendiğini belirtmiştir (İletişim Başkanlığı, 2023a).

Vural Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetlerinin henüz yeterli bir seviyeye ulaşmadığına dair *“eksik veya yanlış yapılan bir şey var diyemeyiz fakat yapılanlar yetersiz ve çok az”* ifadelerini kullanmış, daha anlamlı, daha güçlü ve daha güzel şeylerin yapılabileceğini belirtmiştir. Türk Hava Yolları'nın, Anadolu Ajans'nın, TRT World'ün bu anlamda çok güzel birer araç olduğunun altını çizen Vural, Türkiye lehine bir algının oluşmasını sağlayan bu kamu diplomasisi araçlarının TRT Çocuk kanalı örneğinde olduğu gibi birçok ülkenin çocuğunun Türkçe öğrenmesine vesile olması veya Türkçe dilinin öğrenilmesini yaygınlaştırması gibi pozitif kanaat oluşturacak davranışa yönlendirdiğini ifade etmiştir. Yılmaz ve Kılıçoğlu (2018)'na göre uluslararası platformlarda kamuoyu oluşturma'nın önemini fark eden ülkeler sınır ötesi yayıncılığa yönelerek radyo, televizyon ve internet aracılığı ile yabancı halkların ilgisini çekmeye çalışmıştır ve Türkiye de uluslararası yayın yapan medya kanallarını kamu diplomasisinde etkili bir unsur olarak kullanmıştır (Yılmaz, A.N., & Kılıçoğlu, G., 2018). TRT'nin İngilizce, Kürtçe, Arapça, Almanca ve Rusça dillerinde yaptığı yayınlarla bu dilleri konuşan halklara aracısız ulaştığının ve iletişim kurduğunun altını çizen Yılmaz & Kılıçoğlu, Türkçe yayın yapan medya kuruluşlarının ise özellikle kamu diplomasisi amaçları olmamasına rağmen farkında olmadan birçok kişinin Türkçe öğrenmesine vesile olduklarından bahsetmiştir (Yılmaz, A.N., & Kılıçoğlu, G., 2018, s. 105). Nitekim TRT Balkan dijital platformunun yayın hayatına başladığı ilk ayın içeriklerini analiz eden Kavoglu da (2022) Türkiye'nin yakın sosyal, tarihi, coğrafi ve kültürel bağlarının olduğu Balkan coğrafyasına yaptığı yayınlarda ülkenin kamu diplomasisi hedeflerine uyumlu olarak ağırlıklı olarak güvenlik ve dış politika konularına yer verildiğinin altını çizmiştir (Kavoglu S. , 2022).

Devletin zaten diplomatik kanallar ve büyükelçiler aracılığı ile hakkını vererek tüm diplomatik süreçleri yönettiğini söyleyen Vural, kamu diplomasisi faaliyetlerinin politika üzerinden

yürütülmemesinin daha anlamlı olduğunu, örneğin Yunus Emre Enstitüleri gibi sessiz sedasız ama kültürel alanda çok anlamlı işler yürütüldüğünün altını çizmiştir.

Vural,

“Türkiye’nin, bu toprakların muhteşem bir hikâye mirası var ve YEE bir nevi storyteller, hikâye anlatıcılığı yapıyor; Türkiye’yi anlatarak, Türkçeyi öğreterek karşı toplumun benim verdiğim mesajları reddetmeden, kendi gönül rızasıyla kabul etmesini, beni anlamasını ve bana katılmasını sağlıyor. Bu yapılan kamu diplomasisinin en kritik noktası ise, yeri geldiğinde Türkiye’nin uluslararası bir meselesi olduğunda, diplomatik anlamda bir çatışması, sıkıntısı olması halinde Türkiye’nin yanında olması ve kendi hükümetlerine bir dakika dur, Türkiye’nin haklarını da göze alın diyebilmesidir. 10-15 tane böyle aydının o ülkede hükümetine dur diyebilmesi bizim için büyük bir kazanım ve yeterli bir durumdur. Bu yüzden benim için kamu diplomasisi, haber ajanslarından, TV dizilerine ve sinema sektörüne, görsel sanatlara; resim, heykel, tiyatro her türlü sanat alanında varlık göstermesi ve bir hoşluk, güzellik, estetik, sevgi ve sempati oluşturması gerekir,”

ifadelerini kullanmıştır.

2016 – 2023 yılları arası Kızılay Genel Başkanlığı görevini yürüten Dr. Kerem Kınık da Türkiye’nin özellikle 2000’li yıllardan sonra, Afrika-Asya gibi kıtalarda bölge ülkelere açılım politikalarıyla beraber dünyanın polarize olduğu bir ortamda kendi tezlerini vatandaşı dışındaki farklı kamuoylarına anlatmak ve orada bir kamuoyu oluşturmak ya da kendi tezleriyle alakalı doğru bilgileri yaygınlaştırmak amacıyla kamu diplomasisi faaliyetleri götüğünü söylemiştir. Kınık, ağırlıklı olarak Türkiye aleyhine oluşturulan algının düzeltilmesine yönelik faaliyetler yapıldığının altını çizmiştir.

Ayrıca Kınık, Türkiye’nin 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında özellikle girişimin başat oyuncularının yurt dışına çıkması ve bu kaçtıkları yerlerde insanları Türkiye aleyhine etkileme çabalarına yönelik bir kamu diplomasisi üzerine yoğunlaştığını söylemiştir. Türk kamu diplomasisinin gerek insani diplomasi ile gerek Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla, kendi kamu diplomasisine destek olan kamusal yapılar Yunus Emre Enstitüsü, Maarif Vakfı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı gibi kurumlarla ya da doğrudan iletişim noktasında faaliyet gösteren TRT’nin uluslararası boyutları TRT Arapça, TRT World, TRT Rusça, TRT Avaz kanalları ve Anadolu Ajansı’nın kırkı aşan dilde yapmış olduğu haber servisleri ile Türkiye’nin hikayesini anlattığını belirtmiştir.

Nitekim Ünalmiş’a göre (2019) Türkiye’nin yakın geçmişte yaşadığı Gezi Parkı olayları, 15 Temmuz kalkışması, Rusya ve ABD ile ilişkilerde yaşanan gerilimler üzerine terör olayları da eklendiğinde, ülkenin yumuşak güç unsurlarını tesis etmesi için gerekli siyasal atmosferin oluşumunu engellemektedir ve ülkenin enerjisini içeride yaşanan problemlere yönlendirmektedir (s. 154). Dolayısıyla, Türkiye’de gerçekleşen bu olağan üstü olaylar ve dış basında yansımaları ülkenin cazibe

merkezi görevi görmesine ket vurmakta, fakat yürütülen kamu diplomasisi ve kültürel diplomasi sayesinde Türkiye aleyhine oluşturulan algının düzeltilmesine yönelik faaliyetlerini sürdürmektedir.

Örneğin Demir ve Çağlar'a göre (2017) *“yalnızca yurt dışına kaçmış olan medya ve iletişim temsilcilerinin üzerinden yürüyen FETÖ⁴ yanlısı propaganda uluslararası erklere sığınmakta ve söylemleriyle –özellikle Erdoğan’la yıldızları barışmayan– bir kısım Avrupa ülkesinin desteğini aramaktadır”* (Demir & Çağlar, 2017, s. 47). Örgütün medya unsurları uluslararası düzeyde demokrasi, insan hakları ve özgürlük gibi hukuki kavramları öne sürerek kafası kesildiği iddia edilen askerler üzerinden söylemler geliştirerek “askerime dokunma” etiketiyle aslında darbe girişiminin Cumhurbaşkanı tarafından sahnelenen bir tiyatro/senaryo/ kurgu olduğu ve Erdoğan’ın kendisini “başkanlık”a götürecek tüm gücü üretecek bir ortamı hazırladığına dair savlarla Erdoğan’ın elini daha fazla güçlendirdiği ve daha fazla otoriterleşme imkanı bulduğu şeklinde argümanlar geliştirmiş, Pensilvanya’dan dünya medyasına seslenen örgüt lideri Fetullah Gülen’in demeçleriyle de desteklenmiştir (Demir & Çağlar, 2017, s. 29). Dolayısıyla Türkiye’nin son dönemlerdeki kamu diplomasisi stratejisi uluslararası yayın yapan medya kuruluşları ile yurtdışında kültürel ve eğitim diplomasisi yürüten kurumları aracılığıyla Türkiye aleyhine oluşturulan algının düzeltilmesine yönelik doğru bilgileri kaynağından paylaşmak, kendi tezlerini farklı ülke halklarına anlatmak ve o coğrafyalarda olumlu bir kamuoyu oluşturmak yönünde olmuştur.

Prof. Dr. Ali Osman Öztürk ise standart bir tanımlamanın aksine Türkiye açısından kamu diplomasisini: *“Hakkaniyet, mutabakat ve rıza temelli insani kamu diplomasisi oluşturmanın güçlüğü içerisinde Türkiye’nin saygınlığı ve itibarını arttıracak her türlü potansiyeli değerlendirmeye çalışan bütüncül bir gayreti”* olarak tanımlar. Son dönemlerde yapılan dezenformasyonla mücadelenin, Türkiye’nin saygınlığını ve itibarını arttırmak adına atılan tüm adımların da kamu diplomasisi çalışması olarak değerlendirilebileceğini savunan Öztürk, yürütülen faaliyetlerin en ağırlıklı şekilde iletişim üzerinden gittiğini ve teorisi olmadığını dolayısıyla pratikler üzerinden gittiğini belirtmiş,

“Şu anki faaliyet alanları reaktif ve reaksiyon gösterecek şekilde, daha fazla içinde bulunduğumuz imkanları değerlendirme reaksiyonu veya içine düştüğümüz sorunu aşma reaksiyonu üzerine reaktif bir tepkisel bir yapıda götürüyoruz bu da tepkimizi en iyi iletişim faaliyetlerinde gösterdiğimizi farz ederek devam ediyoruz”

⁴ 11 Aralık 2015’te Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’nın talimatıyla aralarında Fethullah Gülen ve Gülen Hareketi mensuplarının da bulunduğu, iddianamede geçen adıyla “Fethullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması”na yönelik Türkiye genelinde operasyonlar başlatılmış ve hazırlanan fezlekede Fethullahçı Terör Örgütü’nün (FETÖ), 1999 yılından beri ABD’nin Pensilvanya eyaletinde yaşayan İmam Fethullah Gülen’in liderliğinde kurulduğu, görünen amacının İslam’ı yaymak, Türkiye ve Türk coğrafyası başta olmak üzere ahlaklı toplum yetiştirmek olarak yansıtıldığı fakat faaliyetleri itibarıyla örgüt hedeflerinin Türkiye’de devletin bütün anayasal kurumlarını, güvenlik birimlerini, mülki ve adli yapısını ele geçirmek ve aynı zamanda uluslararası düzeyde büyük ve etkili bir siyasi ve ekonomik güç haline gelmek olduğu belirtilmiştir.

şeklinde açıklamıştır.

Yunus Emre Enstitüsü gibi kurumların kültürel diplomasiyi yine Fransız Kültür (Institute Francais) ya da Konrad-Adenauer-Stiftung (KAS) Derneği gibi yarı kültür yarı bilimsel Almanlar gibi veya American Culture’a benzeterek yapmaya çalıştığını fakat bunun “*Tanzimattan beri yapılan hatanın tipik örneği*” olduğunu savunan Öztürk,

“bunların şekliyle yapmaya çalıştığımız için yapıyormuş gibi gözüküyoruz ama bu bütüncül bir bakış açısıyla değil, hakkaniyet, mutabakat ve rıza temelli değil. Onların kullandığı yöntemlerle, sistemlerle, kurumlarla bunların zaten olmadığını biliyoruz ama biz de bu örnekler üzerinden götürüyoruz ve olmuyor – ayrıca bize yakışmıyor. Evet herkes birtakım güzellikler ortaya çıkartıyor, iyi niyetli bir gayret var ama bu bize özgü bir model çerçevesinde bize özgü bir alan açmıyor henüz, bunu net söyleyebilirim,”

şeklinde konuşmuş kendimize has yöntemlerle uygulanmadıkça Türkiye’nin yumuşak gücüne bir anlam, değer, fayda katmayacağını ifade etmiştir.

Öztürk bir durum değerlendirmesi mahiyetinde yaptığı açıklamalarında, Türkiye’de kamu diplomasisi uygulamaları için niyet ve yapının güzel olduğunu ama işleyişin halen eski hali ile devam ettiğini belirtmiş, “*bürokratik anlayış sıkıntılı, antropoloğundan veterinerine, sporcusundan sanatçısına kadar bir yığın insanla görüşülmesi gerekirken devlet kurumlarıyla bu işi çözemezsiniz, sivil alanı genişletmeden kamu diplomasisi bir yere gelmez,*” ifadelerini kullanmıştır.

Yaylar (2020) Türkiye, Japonya ve Amerika’nın karşılaştırmalı kamu diplomasisi analizini yapmış, uygulamalarını dış politikalarıyla paralel yönettiklerini, her üç ülkenin de siyasi ve ekonomik çıkar amaçladığını fakat ABD’nin hiçbir coğrafyayı ve topluluğu ıskalamadan tüm dünya ülkelere yönelik çalıştığını, Türkiye ve Japonya’nın ise önemli gördükleri ülkelere odaklandıklarını savunmuştur (Yaylar, 2020).

Amerika’nın küresel egemenliğini devam ettirmek, Japonya’nın ise temelde ihracatını sekteye uğratmamak için kamu diplomasisi yaptığını belirten Yaylar (2020) Türkiye’nin her iki ülkeden ayrılarak kimlik yaklaşımı çerçevesinde kamu diplomasisi uyguladığının altını çizmiştir. 90’lardaki milliyetçi yaklaşımın 2000’lerde yerini İslami bir anlayışa bıraktığını savunan Yaylar, bu değerlendirmelerini

“Türkiye bir bölgesel güç olarak sadece yakın çevresiyle değil, kimlik yaklaşımıyla ‘kendisine yakın’ hissettiği uzak coğrafyadaki ülkelerle de ilgilenmiştir. Geleneksel olarak sürdürdüğü ‘hami’ anlayışı burada etkili olmuştur. Kamu diplomasisi yapmaya başladığı yıllarda bir ‘ağabey’ konumunda görüldüğü Sovyetler sonrası Orta Asya’ya yabancı öğrenci kabulü, dış yardımlar ve TİKA yatırımları yoğunlaşırken, AK Parti döneminden itibaren ‘Müslüman’ kimliğiyle özdeşleşen kamu diplomasisi uygulamaları öne çıkmıştır. Bu yönüyle ağırlıklı olarak Orta Doğu ve

Afrika'daki Müslüman ülkeler yanında ülkelerin Müslüman topluluklarına yönelik kamu diplomasisi faaliyetlerinde artış gözlenmiştir. Bu durum kimlik yaklaşımınca makul olsa da kamu diplomasisinin amaçlarına hizmet etmemektedir. Kamu diplomasisinde amaç bir devletin tanınmadığı ya da kötü tanındığı yabancı halklara kendini tanıtmayı ve onları kendi yanına çekmesidir. Oysa şimdiye kadar Türkiye'nin kamu diplomasisi yapageldiği ülkeler zaten Türk ya da Müslüman olup hâlihazırda Türkiye'yi tanıyan ve büyük ölçüde Türkiye'nin yanında yer alan halklardır. Bu durum kaynakların verimli kullanılması açısından sorunludur” şeklinde ifade etmiştir (Yaylar, 2020, s. 176).

Prof. Dr. Mehmet Özkan ise Türkiye'nin kamu diplomasisinin aktivite anlamında ciddi şekilde genişlediğini belirterek,

“Türkiye'nin kamu diplomasisi gelişen; alanı genişleyen ama aynı zamanda derinleşen bir süreç. TİKA, Marif Vakfı ve Yunus Emre Enstitüleri gibi birçok kurumla bu genişleme uzun yıllardır var. Malum TİKA'nın kuruluşu 1993'e kadar gidiyor. Ama bunun derinleşmesi ve o siyasal alanda faydası yeni yeni, son yıllarda olan bir şey. Bunun özellikle genel makro politikanın bir parçası olması daha yeni, son on yıllarda gözlenmekte. Bir taraftan da genişlemeye devam ediyor. Diplomasi de gelişiyor tabii, elçiliklerin sayısıyla beraber bütün hepsi genişliyor. Genel Türk dış politikasının genişlemesiyle beraber daha uzun vadeli ve sürdürülebilir projelerle derinleşiyor. Derinleşmeden kastım kalkınma yardımı veya eğitim gibi alanlarda daha takip edilebilen, 5-10 sene sonra bu projenin katkısı ne oldu diye sorguladığımızda daha net bir şekilde görülebilecek, değerlendirilip ölçülebilecek şekilde bir büyüme”

ifadelerini kullanmıştır.

Özkan, Türkiye'nin kamu diplomasisi çabalarının öncelikle kalkınma yardımları ile başladığını, ardından Yunus Emre Enstitüsü ve eğitim bursları ile kültürel diplomasi faaliyetlerinin önem kazandığını belirtmiştir. Ayrıca, 2016 yılında Marif Vakfı'nın bu çabalar arasına katıldığını ve İHH gibi sivil toplum kuruluşlarının insani yardımlarının 90'lı yıllara, hatta daha da öncesine dayanabileceğini ifade etmiştir. Ancak, bu faaliyetlerin her bölgede aynı ölçüde başarılı olmadığının altını çizmiştir.

“Balkanlar'da tarihi yerlerin restorasyonu ve kültürel diplomasi daha çok öne çıkabilir. Afrika'da bu daha çok sağlık projeleri ve tarım projeleri alanında öne çıkmış olabilir, yine Latin Amerika'da, Orta Doğu'da farklı projeler olacaktır. Bunu bölge bölge kategorize etmek lazımdır, bu hem TİKA'nın projelerinde hem diğerlerinde geçerlidir. Örneğin Yunus Emre Enstitüleri'nin Osmanlı coğrafyasında yapacağı şey belliydi, büyük oranda Türkçe öğretim merkezli oldu. Bu coğrafyanın dışına çıktığınız zaman, örneğin İspanya'da Enstitü açtınız, Türkçe öğrenmeye olan ilgi ister istemez daha az olacaktır. Bu bölgelerde kültürel diplomaside farklı politikalar projeler uygulanır.”

Özkan, Türkiye'nin kamu diplomasisi kurumlarının hepsinin arazide öğrenme ve tecrübe kazanma süreçlerinin devam ettiğini belirterek vaziyeti

“Tam anlamıyla ‘practice-in-progress (ilerleme halinde)’ süreçle birlikte şekillenen yöntem diyebiliriz her boyutuyla, çünkü bir anda yeni coğrafyalara açılım oldu Afrika’dan Latin Amerika’ya, Orta Asya’ya arazi tecrübesi oluyor, o merkeze geliyor, merkezde harmanlanıyor, yoğuruluyor ve geri projeler olarak çıkıyor, sonra projenin çıktısı ayrıca değerlendiriliyor ve yeni projeler üretiliyor. Bu derinleşen bir süreç, uzun soluklu bir süreç bu yüzden Türkiye’nin kamu diplomasi pratikle beslenen ve gelişmekte olan bir süreç. Yani Türkiye’nin kamu diplomasisi bu bağlamda olgunlaşmış bir süreç değil, amatör ruhla işliyor fakat ciddi bir aktivizm, dinamizm var – ilkeleri de yavaş yavaş tecrübe ile oluşuyor”

şeklinde ifade etmiştir.

Özkan, Türkiye’nin kamu diplomasisinin bulunduğu coğrafyaya göre bölge bölge hem genişlik hem derinlik ve hem de etki anlamında farklılıklar gösterebileceğini belirtmiş, *“Makro şeyler söylemek zor ama en nihayetinde devlet kapasitesi artırma ve bir şekilde de insan hayatına dokunma öncelikli bir eğilim var ki bunu Marif Vakfı, TİKA, AFAD ve Sağlık Bakanlığı’nın insan merkezli projelerinde görebiliriz”* ifadelerini kullanmıştır.

Balık vermeyelim ama balık tutmasını öğretelim ana felsefe olsa da gidilen yerlerde, orada balık tutma nasıl öğretilir meselesiyle alakalı da kurumlar halen öğreniyor. İşin özü daha hızlı nasıl öğretilir? Ama kurumlar şu an tecrübe biriktiriyor. Bu anlamda, kamu diplomasisi alanında devletin tecrübesi ve pratiği Türkiye çalışmalarında teorinin en az 10 yıl ilerisinde. Teori geriden geliyor çünkü beslemiyor işin açıkçası, keşke bununla denk olsa ve kurumlar kendi tecrübeleri yanında bir de ona dışarıdan bakan gözün analizleri üzerinden kendini beslese daha iyiye gidebilir.”

Özkan, değişik coğrafyalarda yürütülen farklı uygulamalara örnek olarak Balkanlar’da tarihi yerlerin restorasyonu ve kültürel diplomasinin daha çok öne çıkabileceğinden, Afrika’da sağlık ve tarım projelerinin önceleneceğinden ve yine Latin Amerika’da, Orta Doğu’da farklı projelere yer verileceğinden bahsetmiştir.

Hüseyin Oruç kamu diplomasisini *“Türkiye’nin ulusal çıkarlarını yurt dışında savunmak amacıyla yürütülen insani ve toplumsal faaliyetler ile sivil propaganda çalışmaları”* olarak tanımlarken, Dr. Serdar Çam Türkiye’nin kamu diplomasisinin *“insani, akılcı, karşılıklı kazan-kazana dayalı, hiçbir ülkeyi ve halkı yalnızlaştırmayan, en önemlisi de insanı tek katmanlı bir varlık olarak görmeyen bir yaklaşıma sahip”* olduğunu altını çizmiştir.

Çam, Türk kamu diplomasisinin insanın doğumundan ölümüne toplumsal hayatta ihtiyaç duyabileceği her alanda iş birliğine evet diyen bir yaklaşıma sahip olduğunu söyleyerek, kültür, sağlık, eğitim, mesleki eğitim ve siyaset gibi akla gelen her alanda Türkiye’nin insani, girişimci ve sürdürülebilir iş birliğine dayanan kamu diplomasisini ülkenin tüm kurumlarıyla farklı şekillerde uyguladığını belirtmiştir.

“Küreselleşmeyle birlikte ülkelerin birer marka değeri olduğunu gördük. Bir ülkenin adı ve onunla ilgili haberler, kendi kültürü, fikri, değerleri, öne çıkan karakteristikleriyle toplumların gözünde dolaşıma giriyor. Dolayısıyla, 2018’de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçişle birlikte yapılan değişikliklerle kamu diplomasisinde öne çıkan kurumlarımız TİKA, YTB ve Yunus Emre Enstitüsü Kültür ve Turizm Bakanlığımıza bağlı olarak faaliyetlerini yürütmeye başladı. Bu kurumlarımız, bir yandan kalkınma işbirliğiyle ve eğitim yoluyla bilgi ve tecrübe aktarımı sağlarken, diğer yandan da Türk kültürüne dair farkındalığı artırıyor ve yerel kültürlerle temas noktaları oluşturarak, kültürel ve sosyal tüketim tercihlerini etkileyebiliyor.”

Çam, en ağırlıklı faaliyetlerin kültürel diplomasi alanında yapıldığını belirtirken insani yardım alanındaki faaliyetlerle ilgili olarak da

“1980’lerde IMF ve Dünya Bankasının geliştirmekte olan ülkelere özellikle Asya ve Sahra altı Afrika’daki ülkelere dayattığı yapısal uyum paketleri sağlık sistemlerine ciddi zararlar vermiş ve ulusal sosyal güvenlik sistemleri başta olmak üzere insan kaynakları anlamında pek çok ülkeyi sağlık eğitiminden temel ilaçlara, aşılar ve ekipmana erişim eksikliği tablosuyla karşı karşıya bırakmıştır. Bu anlamda az gelişmiş ülkelerde beş yaş altı ölümün yüksekliği, ortalama yaşam süresinin kısıllığı gibi insani gelişmeyi sınırlayan en önemli etkenlerden biri olmuştur. Hatta Covid-19 salgınından önce AIDS ve Ebola gibi diğer salgınlarda bu zarar gören sağlık sistemlerini belirgin bir şekilde görmüştük. Türkiye bu anlamda doğal afet ve çatışmalara yine çokça maruz kalan bu bölgelerde palyatif çözümler değil kalıcı sistemler kurmaya dönük çabaların mimarı olmuştur”

ifadelerini kullanmıştır.

Prof. Dr. Melda Cinman, Türkiye’nin TİKA, Kızılay, Yunus Emre Enstitüsü, AFAD, THY, AA ve İHH gibi birtakım kamu kurumları, vakıf, dernek vs. sivil toplum kuruluşlarıyla çalışmalar yürüttüğünü başta Afrika ülkelerinde olmak üzere su kuyusu açmak, aşı, maske vs. sağlık ve gıda yardımlarıyla sürdürülen faaliyetlerin medyada gündeme geldiğini ifade etmiştir.

Cinman, son yıllarda sivil toplumun geçirdiği evrimin bazı devletleri, uluslararası ilişkilerde sadece devletleri değil, kamuları da dikkate almaya yönelttiğini, resmi şekilde devletler arasında ve protokol çerçevesinde yürütülen faaliyetlere ilave kamu diplomasisinin devlet ve ona bağlı kuruluşla ile yabancı kamular arasında cereyan ettiğinden bahsetmiştir.

“İki ağır dünya savaşı yaşamış olan dünyamızda, aya gidiş ve dünyanın uzaydan küçük bir küre olduğunun gözlemlenmesi, aydın kitlelerde zihniyet değişikliğine sebep olmuştur. Savaşın yarattığı çevresel sorunların, dolaylı olarak kazanan tarafı da olumsuz etkilediği görülmüş ve özellikle demokratik ülkelerde savaş karşıtlığı baş göstermiştir. İthalat-ihracat bağlamında artan ilişkiler, hammadde gereksinimleri vs., nedenlerle başka ülkelere duyulan ihtiyaç artmıştır. Teknolojik gelişmeler, sosyal medyadaki gelişmelerin de etkisiyle kamuoyunun artan gücü, devletleri, güç ve zorlama yani sert gücün (hard power) yanı sıra -ve/veya yerine-, kamuları tatmine yönelik kamu diplomasisi ile, yumuşak güç (soft power) uygulamaya yöneltmiştir.”

Mahinur Özdemir ise Türkiye'nin yurt dışında dost ve kardeş bir ülke olarak tanındığını, nerde bir mağdur varsa ona yardım eli uzatıldığını, en ağırlıklı şekilde yürütülen bu insani diplomasinin koronavirüs sürecinde de devam ettiğini vurgulamıştır. Özdemir,

“TİKA otuz yıldır hizmet vermekte ve yaptığı yardımlarla, iş birliktelikleriyle, yaptığı restorasyonlarla gönül bağları kurmaya devam ediyor. Bu hizmetler sadece dost ve kardeş ülkelere değil, tüm coğrafyalara yayılmış iş birliktelikleri, dünyanın her yerinde bir TİKA, Yunus Emre Enstitüsü, Diyanet ofisimiz mevcut veya bir hayır derneğimiz olabiliyor. Türkiye demek var olmak demek ve biz bu coğrafyalarda varlığımızı hissettiriyoruz. Son dönemlerde özellikle Cumhurbaşkanımızın da kattığı vizyonla, hiçbir ülkeyi yalnız bırakmayacağız bu yüzden son yıllarda faaliyet alanlarımız daha da arttı,”

açıklamalarında bulunmuştur.

Nitekim Türkiye'nin 1998 yılında başlattığı Afrika açılımını 2019 yılı sonuna kadar sürdürdüğü faaliyetler üzerinden etkinliğini analiz eden Eren (2020), ülkenin Afrika'ya ayrı bir önem verdiğini, kamu diplomasisi faaliyetlerinin etkinliğini artırma ve geleceğe taşıma gayreti içerisinde zaman içerisinde geliştiğini, 1998 yılında 12 olan Büyükelçilik sayısını 2019 yılında 42 yükselttiğini ve insani diplomasi alanında çalışan 22 adet TİKA ofisi bulunduğunu belirtmiştir (Eren S. , 2020). Türkiye'nin uyguladığı kültürel diplomasi faaliyetleri sayesinde misafirperver, yardımsever ve hoşgörülü olarak görüldüğünü, insani değerlere önem verdiği için Afrika'nın yoksulluk ve açlık sorunlarına çözüm bulunması için uluslararası arenada sesi olarak BM, G-20 gibi örgütleri harekete geçirmesinin Afrika'daki itibarına katkıda bulunduğunu belirten Eren

“Bu yaklaşım, Afrika kamuoyunda Türkiye sempatisinin artmasını sağlamıştır. Öyle ki Türkiye'nin Afrika'ya yönelik uluslararası alandaki desteği, Afrika ülkeleri tarafından memnuniyetle karşılanmakta; bu memnuniyet, zirve toplantılarında Afrika ülkelerince sıklıkla dile getirilmekte ve Türkiye'nin Afrika'daki kamu diplomasisi faaliyetlerine devam etmesi beklenmektedir. Bu sebeple Türkiye, Afrika'ya yönelik kamu diplomasisi faaliyetlerini artırmalı, bu doğrultudaki dış politika değerlerini korumalı ve uluslararası alanda sürdürmeye devam etmelidir”

ifadelerini kullanmıştır (Eren S. , 2020, s. 227).

Prof. Dr. Şeref Ateş Türkiye'nin insanı merkeze alan bir kamu diplomasisi yürüttüğünü, bunu yaparken de barışı kendine rehber edindiğinin altını çizmiştir. Ateş Türkiye'nin ağırlıklı kamu diplomasisi faaliyetlerini şu şekilde sıralamıştır:

“Türkiye kamu diplomasisi bağlamında faaliyetlerini daha çok eğitim, sağlık ve mimaride gerçekleştirmektedir. Türkçe öğretimi ve Türk kültürünü tanıtıcı faaliyetleriyle Yunus Emre Enstitüsü, kamu diplomasisinin bir alt araştırma alanı olan kültürel diplomaside ülkenin başat kurumu niteliğindedir. Enstitü, iletişim ağını her geçen gün artırıp güçlendirmekte; çok uzak coğrafyalarla bile kültürel köprü kurmaya

devam etmektedir. Türkiye, TİKA aracılığıyla bağ kurulan ülkede o ülkenin ihtiyacı olan okul, kütüphane, hastane... gibi yapılar inşa etmekte ve ülke insanlarının gönlünü kazanmaktadır.”

Güzel’e göre (2016) Türkiye 2000’li yıllardaki ekonomik gelişmesine paralel olarak aktif dış politika uygulamalarıyla kalkınma yardımları bağlamında kültürel diplomasi faaliyetlerini artırmış, 1992 yılında TİKA’nın kuruluşu ile kurumsallaştırmaya başladığı yumuşak gücünü sadece ekonomik temelli değil, kültürel yönden de geliştirmek amacıyla 2007 yılında Yunus Emre Vakfı’nı kurmuştur (Güzel, 2016). Türkiye’yi, Türk dilini, tarihini, sanatını, kültürünü, gelenek ve göreneklerini dünyaya tanıtmak üzere kurulan Yunus Emre Vakfı yurt dışında hizmet vermek üzere ilk Yunus Emre Enstitüleri’ni Saray Bosna, Tiran, Kahire, Üsküp ve Astana’da açmış, ülkelerin kendi değerlerini ve imajını pazarlayarak diğer ülke vatandaşları nezdinde itibar ve sempati yaratmasına matuf çabaların dış politikanın temel amaçlarından biri haline geldiği süreçte Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye’ye ait tarihi, edebi, sanatsal ve kültürel değerlerin dünya genelinde daha bilinir hale gelmesi ve özellikle Türkçe’nin öğretilmesi, yaygınlaştırılması ve bir dünya dili haline gelmesi noktasında son derece önemli çalışmalar yapmıştır (Güzel, 2016, s. 354). Kültürel değerlere ülkenin sınırları dışında da etkinlik kazandırılmasıyla devletlere uluslararası alanda istediklerini elde etme gücü tanıyan ve tıpkı askeri ve ekonomik güç gibi somutlaştırılan bu yumuşak gücün farkına Avrupa ülkelerine göre daha geç varan Türkiye, 2009’da YEE ve 2010’da YTB’nin kurulmasıyla yumuşak güç kapasitesini arttırmaya yönelik girişimde bulunmuş, bu kurumlar aracılığı ile Türkiye’nin farklı ülkelerle olumlu ilişkiler geliştirebilmesi ve ittifaklar kurabilmesi için o ülke halklarının Türkiye’ye ve Türk kültürüne yönelik algısını olumlu yönde etkilemeye çalışarak Türk dış politika amaçlarını desteklemiştir (Ünalımsız A. N., 2019).

Kamu diplomasisini bir ülkenin genel varlığını, bakış açısını, politikalarını dünyanın farklı yerlerinde bilinir hale getirmek ve kendi pozisyonunu kabul ettirebilir hale getirmek olarak tanımlayan Prof. Dr. Talip Küçükcan, kamu diplomasisinin belli bir ülkeye olan bakış açısını değiştirerek daha pozitif bir algı kazandırdığının altını çizmiştir.

“Bazen siz çok güçlü bir ülke olursunuz çok iyi şeyler yaparsınız ama dış dünyanın size bakışı ve sizin dış dünyadaki imajınız onunla paralellik arz etmeyebilir. İşte kamu diplomasisi dediğimiz aslında dünyanın sizin ülkenizin insanına, kültürüne, tarihine ürettiği her şeye pozitif bakmasını sağlamak. Yani daha fazla dost edinmenin yollarını açmak.”

Türkiye’nin kamu diplomasisinin son dönemlerde daha çok dış politika çerçevesinde insani yardım üzerine inşa edildiğini ve belirli bir kurumsal çerçeveye oturmaya başladığını söyleyen Küçükcan, Türkiye’nin şu anda dünyada kişi başına düşen milli gelire göre en fazla insani yardım yapan ülkeler arasında birinci sırada olduğunu, ekonomisi Amerika veya Çin gibi olmasa da gelir düzeyine

göre oranlandığında en fazla insani yardım yapan ülke olduğunun altını çizmiştir. İnsani diplomasinin yapılan maddi yardımların çok ötesinde anlamlar taşıdığını belirten Kınık ve Aslan (2020), Türkiye'nin kullandığı dil ile farklı bir duruş sergilediğini, “mazlumların dostu”, “kimsesizlerin kimsesi” gibi söylemlerle kimseyi geride bırakmamak için yürüttüğü faaliyetlerin dünya siyaset sahnesinde yer alan büyük güçlerin yürüttüğü siyasi amaç ve stratejik çıkar güden yardımlardan farklılaştığını örneğin ABD'nin en büyük önceliğinin Orta Doğu ve diğer stratejik bölgelerdeki çıkarları iken Rusya ve Fransa gibi sömürge tarihi olan ülkelerin önceliğinin ise eski kolonileri olduğunu açıklamıştır (Kınık & Aslan, 2020). Devlet geleneği ve sosyolojik dinamikleri vakıf medeniyetinden beslenen ülkede 2002 yılında AK Parti'nin iktidara gelmesiyle geleneksel Türk dış politikasında önemli değişimler gözlemlendiğini belirten Kınık ve Aslan (2020),

“2002-2015 yıllarında ülkenin milli gelirinde, sosyolojik dinamiklerinde, şehirleşme, okullaşma, beşerî kalkınma istatistiklerinde olumlu gelişmeler kaydedilmiştir. Bu gelişmelerin ışığında Türkiye'nin ticari, diplomatik ve uluslararası alandaki faaliyetleri artmıştır. Tüccar devlet kavramı ön plana çıkmış, dünyanın pek çok bölgesinde yeni ekonomik ilişkiler tesis edilmiştir. Artan ekonomik ilişkiler kendini artan diplomatik misyon sayısı, zenginleşen ve derinleşen ikili ilişkiler, devlet ve hükümet başkanları düzeyinde artan karşılıklı ziyaretler ile göstermeye başlamıştır”

ifadelerini kullanmış, Türkiye imajı ve markasının oluşumunda Türkiye'nin adil oluşuna, dünyanın her yanında din, dil, etnik ayırım yapılmaksızın tüm ezilen toplulukların ve mazlumların yanında oluşuna, en az gelişmiş ülkelerdeki insanların dünyadaki sesi olduğuna vurgu yapıldığının, Türkiye'nin bölge ülkelerinin ekonomik, siyasi ve sosyal gelişiminde bir ilham kaynağı olmak arzusunda olduğunu açıklamıştır (Kınık & Aslan, 2020, s. 378).

Türkiye'nin kamu diplomasisi ile ilgili son dönemlerde önemli bir güç olmaya başladığından söz eden Prof. Dr. Talip Küçükcan, ülkenin 2000'li yılların başında ciddi ara buluculuk görevi yaptığından 2010'lu yıllarda bu faaliyetlerin bir nebze zayıfladığından fakat son dönemde özellikle Ukrayna savaşı sonrası Türkiye'nin tekrar sahalara çok güçlü bir şekilde döndüğünden bahsetmiştir. Tüm bu arabuluculuk faaliyetlerini yumuşak güç olarak değerlendiren Küçükcan, Türkiye'nin kamu diplomasisinin büyük oranda yumuşak güce dayalı olduğunu fakat son dönemde pozitif anlamda sert gücün de ön plana çıkmaya başladığını açıklamış, Türkiye'nin savunma sanayisine olan ilginin onu çok da iyi bilinmediği ülkelerde dahi tanınır hale getirdiğini ifade etmiştir.

“Belki de bu Türk kamu diplomasisinin önemli bir ayağı olarak görülebilir. Yani ihracat, ama bu ihracat içerisinde önemli bir şekilde savunma sanayiinde geline yön. Demek ki aslında kamu diplomasisini biraz teknoloji ile ilişkilendirmek gerekir, beşerî sermaye ve teknoloji ile. Bunlar da güçlü olursa kamu diplomasisi aslında siz özel bir kurum kurmasanız da özel bir politika izlemesiniz bile kendiliğinden varlığını gösterebiliyor.”

Türkiye'nin savunma sanayii alanındaki gelişim sürecini inceleyen Pinar (2018) ülkede milli savunma sanayinin geliştirilmesi sürecini hızlandıran yasal ve kurumsal düzenlemelerin 1985-1998 yılları arasında yapıldığını, yerli sanayinin altyapısından maksimum düzeyde yararlanabilmek, ileri teknoloji içeren yeni yatırımları teşvik etmek, yabancı şirketlerle teknoloji ve sermaye alanında işbirliği yapmak, araştırma geliştirilme faaliyetlerine ağırlık vermek ve ihtiyaç duyulan her türlü silah, araç, gereç ve teçhizatın Türkiye sınırları içerisinde üretilmesini sağlamak amacıyla Savunma Sanayi Müsteşarlığı'nın kurulduğunu ve bu gelişmeyle Türkiye'nin savunma sanayi alanında çok büyük bir sıçrama yaptığını belirtmiştir (Pinar, 2018). Nitekim Özdemir Bayraktar tarafından 1984 yılında kurulan makine imalat ve savunma şirketi olan Baykar'ın geliştirip kullanıma sunduğu Bayraktar TB2 SİHA (Taktik Blok 2 Silahlı İnsansız Hava Aracı) Sistemi PYD/YPG terör unsurları tarafından bölgede oluşturulmak istenen terör koridorunu engellemek amacıyla Türkiye tarafından Suriye'nin kuzeyine dönük olarak yapılan tüm harekâtlarda (Fırat Kalkanı Harekâtı: 24 Ağustos 2016-29 Mart 2017; Zeytin Dalı Harekâtı: 28 Ocak 2018-24 Mart 2018; Barış Pınarı Harekâtı: 9 Ekim-17 2019; Bahar Kalkanı Harekâtı: 27 Şubat – 5 Mart 2020), Türkiye'nin fiili destek verdiği Libya Ordusu'nun muhalif Hafter milislerine karşı 25 Mart 2020'de başlattığı Barış Fırtınası Operasyonu'da ve 27 Eylül 2020 tarihinde Azerbaycan Ordusu'nun, Ermenistan güçlerinin sivil yerleşim birimlerine ateş açması üzerine Dağlık Karabağ topraklarını işgalden kurtarmak için başlattığı ve 10 Kasım 2020 gecesi yapılan ateşkes ile son bulan harekâta başarıyla kullanılmıştır (Erdoğan, 2022).

1 Temmuz 2020- 1 Temmuz 2021 tarihleri arasında ABD medyasına dönük olarak “armed drones” (silahlı insansız hava aracı) anahtar kelimesiyle yapılan tarama sonucu The Wall Street Journal ve The Washington Post gazeteleri ile Forbes ve Foreign Affairs dergilerinin dijital sürümlerindeki Bayraktar TB2 Silahlı İnsansız Hava Araçlarına ilişkin haberleri betimsel olarak analiz eden Erdoğan (2022), Bayraktar TB2 SİHA'ların önemli bir haber değeri yarattığını ve gündem oluşturduğunu belirtmiştir. Erdoğan (2022), ABD merkezli medya kuruluşları tarafından yayımlanan haberlerde, düşük maliyetle üretilmesine rağmen gelişmiş hava savunma sistemlerini etkisiz hâle getirmek gibi özel üstünlükleri olmasından dolayı SİHA'ların savaşların kazanılmasında önemli rol oynadığından, oyun değiştirici gücü ile yeni bir savaş konsepti oluşturacak kadar başarılı bir araç olduğundan, ucuz, etkili, caydırıcı ve yüksek ihracat potansiyeline sahip olma özelliklerinden dolayı küresel savunma sanayii pazarında muadillerine nispeten rekabetçi üstünlükleri ile ön plana çıktığından bahsedildiğini açıklamıştır (Erdoğan, 2022, s. 40-41).

Yayımlanan haberlerde, Bayraktar TB2 SİHA hakkında yapılan çerçevelemelerin Türkiye harici ülkelerdeki siyasi ve askerî elitler başta olmak üzere çeşitli hedef kamuların ilgisini çektiğini belirten Erdoğan (2022), bu medya yansımalarının Türkiye'nin gelişmişlik düzeyine ilişkin kamuoyu oluşumuna katkı sunduğunun, Türkiye'nin savunma sanayisindeki geçmişe ait bağımlılıklarından kurtulmaya

yönelik bir potansiyele ve iradeye sahip olduğunu gösterdiğinin, Türkiye'nin bundan sonraki süreçte yüksek düzeyli teknolojik altyapıyı ve inovasyonu gerektirse de savunma sanayisinde ihtiyaç duyduğu araçları yerli ve millî kaynaklarla üretme konusunda bir kararlılık sergilediğini ortaya koyduğunun ve uluslararası toplumun zihninde oluşacak güçlü ülke Türkiye imajına olumlu katkı sağladığının altını çizmiştir (Erdinç, 2022, s. 42).

Prof. Dr. Talip Küçükcan ayrıca diaspora diplomasisinin öneminden bahsetmiş ve Türkiye'nin bunu Yurt Dışı Türkler Başkanlığı kurulana kadar çok sistematik bir şekilde yürütmediğini fakat şu an daha sistematik şekilde uygulandığını ifade etmiştir: *“Teknolojinin gelişmiş olması, sosyal medyanın yaygın kullanımı, Türkiye'nin yaptığı faaliyetlere dışardan erişimi kolaylaştırmış, diaspora ve aynı zamanda yurt dışından Türkiye'ye gelen Türk ve akraba toplulukların kamu diplomasisinde oynadığı rolü güçlendirmiştir.”* Böylece diasporadaki Türk vatandaşların bir tür temsilciye, kültür ateşesine ve olumlu anlamda bir imaj taşıyıcısına dönüştükleri şeklinde bir çıkarım yapmak mümkün olabilir.

3.5.4. Kamu Diplomasisi Uygulama Alanı Olarak Sağlık Diplomasisi

Sağlık diplomasisinin potansiyel bir kamu diplomasisi alanı olarak değerlendirilmesi konusunda katılımcılara *“Sağlık diplomasisini Türkiye için yumuşak güç faktörü olarak değerlendirebilir miyiz”* sorusu yöneltilmiştir.

Sağlık Bakan Yardımcısı Dr. Şuayip Birinci, “sağlık diplomasisi” nin uluslararası boyutta sağlık alanının düzenlenmesi ve yönetilmesi şeklinde tanımlanan çok katmanlı ve çok ortaklı bir yumuşak güç unsuru olduğunu belirtmiş, sağlık diplomasisinin sağlık konusunda devletler arasında geçen geleneksel diplomasi süreçlerini, devlet dışı aktörlerin de yer aldığı uluslararası düzeydeki müzakereler ve geleneksel diplomasinin dışında kalan devlet ve devlet dışı aktörlerin etkileşime geçtiği proje uygulamalarını kapsadığını ifade etmiştir. Küresel salgın hastalıkların, doğal afetlerin ve iç savaşların sağlığı uluslararası bir mesele haline getirdiğini, bu kapsamda artan insani yardım faaliyetlerinin, hastalık ve salgınlarla mücadele amacıyla kurulan iş birliklerinin sağlık diplomasisi kavramını ortaya çıkardığını söyleyen Birinci, sağlık diplomasisini uluslararası sağlık yardımı ve uluslararası siyasi ilişkilerin ara yüzünü oluşturan bir araç olarak tanımlamıştır.

Mushtaq ve Muştak'ın (2021) ifade ettiği üzere yaşanan küresel gelişmeler sonucunda dünya 'küçük bir köy' haline gelmiş, herhangi bir coğrafyada yaşanan olaylar diğer bütün coğrafyalarda etki oluştururken bu konuda en önde gelen alan sağlık sektörü olmuştur (Mushtaq & Muştak, 2021). Sağlık diplomasisini “hükümetlerin ve sivil toplum kuruluşlarının küresel sağlığı iyileştirmek amacıyla küresel çaptaki politikaları koordine etmeye çalışması” olarak tanımlayan Mushtaq ve Muştak (2021) alanın genişlediğini ve sağlık diplomasisinin giderek birbirine daha çok bağımlı hale gelen küresel toplumda

Ülkelerin kendilerini koruma biçimi olduğunu belirtmiştir (Mushtaq & Muştak, 2021, s. 55). Bulaşıcı salgınlar nedeniyle diplomatların, politika yapıcılarının, sağlık pratisyenleri ve bilim insanlarının insan sağlığına yönelik tehditleri ele almak için birleştiğini, sağlığın bir dış güvenlik politikası kaygısı olarak ortaya çıktığını ve son otuz yılda yeni çevresel tehditler ve salgın eğilimli hastalıkların giderek yayılması ve biyoterörizm tehdidi nedeniyle halk sağlığı ve siyasetle uğraşan paydaşların iş birliği, anlaşmazlıkların çözümü, sağlık sistemlerinin iyileştirilmesi ve korunmasız toplumlara sağlık hakkının güvence altına alınması için iletişim ve etkileşim halinde olduğunu açıklayan Radha (2021), küreselleşmiş dünyanın sağlık diplomasisine, sağlık ve dış politikada gelenekselin ötesine geçen iş birliğine dayalı bir küresel yaklaşıma ihtiyaç duyduğunun altını çizmiştir (Radha, 2021)

Küresel Sağlık Güvenliği Ağı (Global Health Security Network) Yönetim Kurulu Başkanı, Prof. Adam Kamradt-Scott, sağlık diplomasisini sağlık ve sağlıkla ilgili alanlarda uygulanan diplomasi olarak tanımlamış, yüzyıllardır uygulanmakta olduğunu, tarihte özellikle salgınlar yaşandığında hkmetlerin birbirleriyle belki de ilk diplomatik ilişkileri bu nedenle kurduğunun, salgın esnasında seyahat ve ticaret problemine bir çözüm bulmak adına görüşmelerde bulunduklarının altını çizmiştir.

Scott, pratikte sağlık diplomasisinin diğer herhangi bir diplomasi dalından farkı olmadığını, tek farkının direkt insan/lığın refahı ile ilgili olması olduğunu ve bu yüzden de sağlık diplomasisinin ticaretle ilgili politikalardan tutun koronavirste gördüğümüz gibi aşılamaya, farmakolojik ürünlerden tanılanmaya ve uluslararası seyahate kadar sağlıkla ilgili olaylarla ve konulardaki gelişmelerle ilgili olduğunu söylemiştir. Sağlık diplomasisi terimi, sağlık için global arenada ülke politikalarını şekillendiren ve yöneten çok seviyeli ve çok oyunculu müzakere süreçlerini ifade eder (Radha, 2021, s. 129) nk salgın hastalıklar, ilaçların patentleri ile ilgili fikri mülkiyet hakları, savaşlar, artan mülteci sorunu ve ülkelerin kalkınma hedefleri sağlık konusunun dış politikaya eklenmesini zorunlu kılmıştır (Kahraman & Cinman, 2019, s. 60). Demir (2021)’in de ifade ettiği üzere 2019 yılı sonunda ortaya çıkıp günümüze kadar etkisini sürdüren Covid 19 pandemisi, küresel sağlık çalışmalarının önemini ortaya koymuştur. Bu süreçte tüm dünyanın sorunu haline gelen sağlık problemi ortak çözümler bulmanın gerekliliğini bir kez daha ortaya koymuş ve sağlık sektöründeki yapılanmaları gl olan devletler küresel sağlık konularında gelişmişlik düzeyleri ile ön plana çıkmış ve sağlık bir yumuşak güç unsuru olarak ülkelerin marka değerlerine yansımıştır (Demir İ. , 2021)

Scott, neyin sağlık alanına girdiğinin tarihsel dönemlerde farklılıklar gösterdiğini ifade etmiş ve

“neyin sağlık diplomasisi olduğu ve neyin olmadığı konusundaki tartışma ilginçtir çünkü tarihsel açıdan tütün kontrolü bir sağlık meselesi değildi ama 2004’te Tütün Kontrolü ereve Sözleşmesi’nin onaylanmasının ardından herkes bunun ne kadar da sağlıkla ilgili olduğunu takdir etti. rnekleri günümüzde yemek ve alkol konusunda artırabiliriz; çok işlenmiş gıdalar, trans yağlar, şekerler ve aşırı alkol

tüketimi daha öncesinde ‘ticaret’ başlığı altında değerlendirilirken günümüzde birer sağlık meselesi haline gelmiştir”

şeklinde örneklendirmelerde bulunmuştur.

Dr. Şuayip Birinci, ülkelerin sağlık hizmetleri noktasında sahip olduğu imkânları uluslararası alanda seferber etmesiyle birlikte sağlık diplomasisinin önem kazandığını, Türkiye’nin de 2000’li yıllardan beri tarihin kendisine yüklediği misyonu ön plana çıkaran bir dış politika izlediğini ve uzak-yakın tüm dünya coğrafyasında muhtaç halklara insani yardım ulaştırarak sağlık konusunda önemli bir aktör olarak dikkatleri üzerine çektiğini belirtmiştir. Sağlığın insani bir mesele olması hasebiyle insani diplomasi içerisinde de değerlendirildiğini belirten Ketenci ve Sur (2023), küreselleşmenin önemli bir sonucu olarak ortaya çıkan sağlık diplomasisinin bir yumuşak güç kullanım alanı ve kamu diplomasisi aracı olduğunu açıklamış, sağlık alanında ortaya çıkan eşitsizliklerin ve sağlık sorunlarının çözümü için ikili ve çoklu diplomatik iş birliklerinin her geçen gün öneminin arttığını ifade etmiştir (Ketenci & Sur, 2023). Konuyla ilgili Dr. Şuayip Birinci;

“Türkiye, 2020 yılında yapılan sıralamada GSYİH’na göre en fazla yardım yapan, dünyanın en cömert ülkesi ilan edilmiştir. Kalkınma yardımları ile Türkiye, sağlık projelerine birçok ülkede devam etmekte olup, ilgili ülkelerde temel sağlık hizmetlerine ulaşımın sağlanması, uzmanlık gerektiren sağlık hizmetlerinin gerçekleştirilmesi ve başta anne-çocuk sağlığı olmak üzere insan sağlığının iyileştirilmesi amacıyla proje ve faaliyetlerine devam etmektedir. Sağlık hizmeti sunumu ve erişimi konusunda zorluklar yaşayan ve ağırlıklı olarak da Afrika, Ortadoğu ve Asya ülkelerinde hastane açma, sağlık personeli gönderme, yetiştirme ve tıbbi materyal sağlama gibi faaliyetler, Türkiye’nin küresel sağlık politikasının ana omurgasını oluşturmaktadır. Türkiye’de politika uygulayıcıların, özellikle son 20 yıllık dönemde küresel sağlık alanında izlediği en belirgin politika dış yardım stratejisidir”

ifadelerini kullanmıştır.

Türkiye kamu kurumları ve sivil toplum örgütleri aracılığı ile Orta Doğu, Orta Asya, Balkanlar ve Afrika gibi bölgelerde, tarihsel süreç içerisinde yakın etkileşimde bulunduğu coğrafyalarda başta sağlık konuları olmak üzere çeşitli insani yardım faaliyetleri yürütmüş (Demir İ. , 2021), afetlerden etkilenen insanların korunmasına yönelik yürüttüğü çabalar Türkiye’nin bölgesel güç ve küresel aktör pozisyonunu güçlendirmiş, Somali özelinde Afrika’ya yaptığı insani ve kalkınma yardımları Türkiye’yi küresel vicdanın temsilcisi bir ülke haline getirmiştir (Kınık & Aslan, 2020).

Nitekim Dr. Şuayip Birinci, Türkiye’de çok paydaşlı, hükümet ve hükümet dışı kuruluşları kapsayan bir yapı bulunduğunu ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları arasında TİKA, Sağlık Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığı Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı, Türkiye Sağlık Politikaları Enstitüsü, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Dünya Sağlık Örgütü Türkiye Ofisi’nin yer aldığını sınır

ötesi sağlık hizmetleri kapsamında TİKA ile birlikte birçok sağlık organizasyonu yapıldığını, Afganistan, Güney Sudan, Moldova Gök-Oğuz Özerk Bölgesi gibi ülkelerde orta ölçekli ama oldukça fonksiyonel hastane tefrişi- tıbbi donanım ve alt yapı hizmetleri gibi sağlık yapılarının hayata geçirildiğini belirtmiş, Myanmar'dan kaçan Müslümanlara diplomatik destek sağlanırken insani yardım ve sağlık hizmetlerinin sağlanmasını örnek olarak göstermiştir.

Türkiye'nin salgının en başından beri ülkelerin kendi içlerinde salgınla mücadele için attığı adımların küresel bir krizi bitirmede yeterli olmayacağını savunduğunu belirten Birinci, Türkiye'nin salgınla küresel mücadele girişimlerine her zaman güçlü bir destek sağladığını, yerli aşı Turkovac'tan maskeye, tıbbi ekipmandan solunum cihazına salgın sürecinde gerekli olan ne varsa kendi vatandaşlarının istifadesine sunduğu gibi dost ve kardeş ülke halklarına ilettiğinin altını çizmiştir. Salgın dönemiyle ilgili değerlendirmelerde bulunan Birinci;

“Salgın döneminin yarattığı karamsar havanın pek çok ülkeyi içe kapanmaya sevk ettiği ve bunun da küresel istikrarsızlığa hizmet ettiği bir gerçek olarak görüldü. Türkiye küresel salgın döneminin en karamsar günlerinde bile her platformda küresel çapta iş birliği ve dayanışmayla COVID-19'a karşı ortak bir mücadele verilmesine, bu mücadelenin gerekliliğine işaret etti. Türkiye küresel topluma katkı sunamayan uluslararası mekanizmaların nasıl daha verimli hale getirilebileceği konusunda tüm uluslararası toplumu harekete geçmeye davet etti”

ifadelerini kullanmıştır.

Birinci, Türkiye'nin küresel sağlık mimarisinin tüm insanlığa hizmet edecek şekilde yeniden yapılandırılması gerektiğine dair dünyaya mesajlar verdiğini ve sağlık hiçbir şekilde bazı tekellerin insanlığın kaderiyle oynayabileceği bir alan değildir, olmamalıdır şiarıyla hareket ettiğini söylemiş, 'İnsanı yaşat ki devlet yaşasın' ilkesinden hareketle pandemi döneminde 30'un üstünde devlete yardımlar yapıldığını ve bu yardımların ulaştırıldığı ülkelerde ses getirdiğinin ve resmi kanallardan teşekkürle karşılık bulduğunun altını çizmiştir.

Türkiye'nin salgın sürecindeki performansına dair

“Türkiye, pandemi sürecini, dünya ölçeğinde imaj ve itibar artışına sebep olacak kadar başarılı bir şekilde yönetmiştir. Bu felaketi, acil durumda isabetle inisiyatif alabilen yönetici kadrosu ile uyumlu kriz anında ivedilikle koordine olma becerisiyle donanmış saha elemanları, el ele minimum hasarla atlatabilmiştir. Türkiye pandemi zamanında kendi halkının ihtiyaçlarını karşılayanın yanı sıra, birbirlerinin medikal malzemelerine el koyma aczi yetine düşen devletlerin aksine, zengin-fakir milletler ayırımı yapmadan diğer ülkelere de yardım malzemeleri göndermiş, medeniyet tasavvurundan ortaya çıkan hassasiyetini ortaya koymaktan da geri durmamıştır. Bu imaj ve itibar yükselişinin yumuşak güç ekseninde kamu diplomasisi alanında önemli bir pay sahibi olması kaçınılmazdır,”

şeklinde değerlendirmelerde bulunan Birinci, Türkiye'nin özellikle COVID-19'la mücadelesi sırasında kamu diplomasisinde yumuşak gücünü öne çıkardığını ifade etmiştir.

“Türkiye COVID-19 ile mücadelesinde başarılı bir kamu diplomasisi sergileyerek uluslararası arenadaki önemini arttırmıştır. Özellikle dış yardımlara yönelik gerek siyasi gerekse ekonomik çabalarının ardındaki temel motivasyon, Türkiye'nin küresel bir aktör olarak yükselmesine yardımcı olacak olmasıdır. Dış yardım açısından Türkiye'nin odaklandığı bölgeler, COVID-19 öncesi Güney ve Orta Asya, Güney Kafkasya, Orta Doğu ve Sahra altı Afrika'yken, COVID-19 sonrası Avrupa'ya da özellikle sağlık malzemeleri konusunda yardım ederek yeni bir kamu diplomasisi yoluna girmiştir. Türkiye kamu diplomasisi çerçevesinde 135 ülkenin 81'ine korunma maskesi, biyolojik tehlikelere karşı tulum, koruyucu kıyafet ve gözlük, ayrıca tıbbi eldiven ile antiseptik özelliklere sahip materyalleri ve COVID-19 test kitleri gibi yardımları, uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşu gibi devlet dışı aktörler aracılığıyla yollamıştır. Ülkemiz özellikle yumuşak güç kullanarak diğer devletlerle olan ilişkilerini iyileştirme açısından bu süreçte etkin bir rol oynamıştır.”

Araştırma için görüşülen bir diğer katılımcı Prof. Dr. Melda Cinman, özellikle büyük oranda açlık ve hastalık problemi olan ülkelerde, kamuları en çok ilgilendiren konunun sağlık ve beslenme olduğunu ve beslenmenin de esasen sağlık ile bağlantılı olmasından hareketle sağlığın bir yumuşak güç faaliyet alanı olarak önemli bir yer teşkil ettiğini belirtmiştir. Cinman, konuyla ilgili *“Türkiye ayrıca sağlık turizmi yapmaktadır. Bu bakımdan sağlık diplomasisi, sağlık turizmi hedef kitlesi üzerinde de pozitif etki yaratacak bir PR çalışmasıdır. Diğer deyişle, sağlık diplomasisi, sağlık turizmi için bir tanıtım işlevi görebilir,”* ifadelerini kullanmıştır.

Dr. Serdar Çam, küreselleşmeyle birlikte büyük sermaye grupları, vakıflar gibi devlet dışı aktörlerin de uluslararası toplumun tümünü ilgilendiren ortak sağlık problemlerine karşı altyapı, bilgi ve teknoloji transferi ile finansman anlamında cevap verebilecek bir sağlık sistemi kurmak için faaliyetlerini arttırdığından bahsetmiş, anne çocuk ölümlerinin azaltılması, salgınlarla mücadele ve dezavantajlı toplulukların sağlık hizmetlerine erişimin arttırmak gibi somutlaşan konuların kamu diplomasisine uygulama alanı açtığını ifade etmiştir.

“Küresel sağlık diplomasisi dünya ekonomisinin geleceği, güvenlik ortamının tesisi ve insan hakları ve sosyal adaletin güçlendirilmesi bağlamında uluslararası toplum tarafından giderek artan düzeyde ilgi çekmeye devam edecektir. Bu anlamda Türkiye'yi sağlık diplomasisinde gündemin takibinin ötesinde sağlık sorunlarının tartışıldığı DSÖ, UNFPA gibi platformlarda uluslararası iş birliği imkanlarını kullanan ve kriz bölgelerinde insan kaynağı, ilaç ekipman seferber ederek, işler sistemleri hızlı şekilde kuran güçlü bir aktör olarak görebiliriz,”

diyen Çam özellikle göç ve nüfus hareketliliği, salgınlarla mücadele gibi konuların sağlık üzerindeki etkilerinin belirginleştiği bir ortamda sağlık alanında yapılan ikili ve çoklu işbirliklerinin, Türkiye'nin kamu diplomasisinin önemli bir ayağını oluşturmaya devam edeceğini ifade etmiştir.

Türkiye'nin bilgi ve insan kaynakları üretimine dayanan ve zaman içinde olgunlaşan sağlık sisteminin başta kalifiye sağlık profesyonelleri yetiştiren kamu hizmetiyle, diğer yanda kendi coğrafyasında farklı gelişmişlik düzeyindeki ülkelere bu hizmeti aynı kalite ve erişilebilirlikte sağlayamamasıyla on yıllardır örnek gösterildiğini anlatan Çam, bu konuya örnek olarak Türkiye'nin cumhuriyetin ilk yıllarında Afganistan'a ilk tıp fakültesini kurmasını, günümüzde de Covid-19 salgını esnasında Türkiye'nin işbirliğini somut bir şekilde sahaya yansıtarak, kendi içine kapanan birçok gelişmiş ülkenin aksine 100'ün üzerinde dost ve kardeş ülkeye yardımlarını ulaştırdığından bahsetmiştir.

Türkiye, doğal afet ve savaşlarda yakın dönemde Pakistan, Endonezya, Haiti, Filistin, Somali ve Sudan'daki krizlerde hem mağdur ülkelerde yerinde hizmetleri ilk sağlayan hem de hasta ve yaralıları ülkemize getirerek tedavi eden güçlü bir devlet olarak kamu diplomasine örnek olacak başarılar kaydetmiştir. Bunun yanı sıra TİKA'nın Somali, Filistin, Sudan ve Nijer'de inşa ederek ülkelerin sağlık bakanlıklarına devrettiği hastaneler de yalnızca bulundukları ülkelerin değil komşu ülkelerinin de taleplerini karşılamaktadır. Bu anlamda ortak küresel sağlık sorunlarının çözümünde ülkemizin faaliyetleri, aynı zamanda dış ticaretin arttırılması, turizmin çeşitlendirilmesi, katma değer üreten bilgi ve teknolojik altyapıların güçlendirilmesi amaçlarına dönük de bir kaldıraç vazifesi görebilir.

Türkiye'nin insani gelişmişlik düzeyinin arttırılması anlamında sağlık alanında üstüne düşeni yapan bir ülke olduğunu ve yapılan sağlık iş birliklerinin, dış politikada Türkiye'yi saygın bir konuma getirdiğini savunan Çam, sağlık diplomasisinin “dolaylı değil fakat doğrudan bir enstrüman olarak öne çıktığını” savunmuştur.

“Ben insani ve girişimci dış politika olarak Dışişleri Bakanlığımızın özetlediği hedefi kalkınma iş birliği ve insani yardım bağlamında somutlaştırmak isterim. Sürdürülebilir bir barış ve insani gelişmişliğin tüm insanlığa fayda sağlayacağına inanan bir dış politikanın parçası olarak, temel bir insan hakkı olan sağlık hizmetlerine adil erişimin yaygınlaştırılması çok önemlidir. Özellikle sağlık alanında yetişmiş insan gücünün bu hizmete en çok ihtiyaç duyan ülkelere yönlendirilmesi konusunda, ülkemiz savaş mağduru Afganistan, Irak, Filistin, Sudan ve Somali'de Türkiye'deki standartlarda hastaneler kurmakla kalmamış buraları birer eğitim ve araştırma merkezine dönüştürmüştür. Diğer taraftan sivil toplum aktörlerini sağlık gönüllülerini ve özel sektörü buralara taşıyarak bu alandaki yatırımın derinleşmesini sağlamıştır. Ülkemizin medikal ekipman ve sarf malzemesi ihracatını geliştiren; ileri düzey tedavi arayışında kendi ülkelerinde bulunmayan hizmetleri almak amacıyla ülkemize sağlık turizmi anlamında katkı sağlayan, yine ülkemizde tıp eğitimi anlamında cazibe merkezi olmasını sağlayan dinamikleri; gerçekleştirdiği kalkınma ve insani iş birlikleri mümkün kılmuştur.”

Hüseyin Oruç da sağlık diplomasisinin Türkiye için potansiyel bir yumuşak güç alanı oluşturduğunu belirterek “Türkiye'nin sahip olduğu sağlık imkanlarını özellikle yoksul ülkelerdeki muhtaç insanlar için kullanma konusundaki cömert yaklaşımı, önemli bir diplomatik araçtır. Sadece teknik imkanlar değil, aynı zamanda insan kaynağı ve özellikle yapılan sağlık yatırımları sayesinde

sağlık diplomasisi kullanılabilir” ifadelerini kullanmıştır. Ketenci ve Sur’un (2023) sağlık diplomasisinde aktif rol alan paydaşların sağlık diplomasisine yönelik algılarını araştırdığı çalışmalarında paydaşların sağlık diplomasisini insani diplomasi, yumuşak güç, ulusal ve uluslararası ilişkiler ve sağlık çalışmaları, çok aşamalı sağlık çalışmaları, yeni sömürge aracı ve konvansiyonel diplomasi şeklinde tanımladıklarını görmüştür. 18 katılımcı ile yapılan görüşmelerde paydaşlar Türkiye’nin sağlık projesi geliştirirken geçmiş tarihi ve kültürel bağlarının daha derin olduğu coğrafyaları öncelikli olarak tercih ettiğini, daha sonra diğer coğrafyalara da yardım eli uzattığını vurgulamıştır (Ketenci & Sur, 2023).

Sağlık diplomasisi Türk kamu diplomasisi alanında bir potansiyel olarak değerlendirilebilir mi sorusuna Prof. Dr. Talip Küçükcan, Türkiye’nin özel sağlık sektöründe çok ciddi ilerlemeler kaydettiğini ve sağlık sektörünün kamu diplomasisinde önemli bir faktör olduğunu belirtmiştir;

“Dünyanın pek çok yerinde sağlık hizmetinin çok pahalı olmasından dolayı bu hizmete erişemeyenler Türkiye’ye yöneliyor ve bugün sağlığın hemen hemen her alanında büyük hastanelerde yabancıları görmek mümkün. Ancak bunun kitlesel olduğunu şu aşamada söylemek biraz zor. Çünkü bu ancak bahsettiğimiz sağlık sisteminin içerisinde bulunan aktörlerin kendilerini farklı ülkelere pazarlaması ve tanıtımıyla alakalı ve aynı zamanda o ülkelerden de buraya gelebilecek ekonomik güç olması lazım. Yani daha çok batılı ülkelerden, gelişmiş ülkelerden Türkiye’ye doğru bir yönelim olmalı. Bu açıdan evet sağlık, kamu diplomasisinin önemli bir unsuru ama sınırlı bir unsur. Fakat ihmal edilmemesi gereken bir alan. Çünkü dünyadaki sağlık sistemi en gelişmiş ülkelerde çok pahalı. Bazılarında çökmüş ya da çökme aşamasına gelmiş durumda. Bu bakımdan TR’deki sağlık sektörü kamu diplomasisinde önemli bir faktör olarak görülebilir.”

Nitekim Kaya vd.’nin (2013) ifade ettiği üzere, Batı ülkelerinde sağlık hizmeti alabilmek için artan bekleme süreleri, talep edilen yüksek ücretler ve sigorta kapsamlarının giderek daralması, buna karşın Türkiye’nin komşu ülkelere kıyasla sağlık hizmeti, sağlık personeli ve teknoloji bakımından daha gelişmiş olması ülkenin sağlık turizminde avantajlı bir konumda bulunmasını sağlamıştır (Kaya, Yıldırım, S., & Ö., 2013).

Türk dış politikasının temel hedefinin istikrarın kendi bölgemizde sağlanması, Türkiye’nin menfaatlerinin olduğu yakın ve uzak coğrafyalarda mümkün olduğunca var olması ve ülkemizin çıkarlarının çok farklı coğrafyalarda korunması olduğunu söyleyen Küçükcan, sağlık diplomasisinin özellikle insani yardım konusunda know-how’a (bir alanda sahip olunan uzmanlık) aktarılması konusunda Türkiye’ye bakışı iyileştirecek ve daha pozitif ilişki kurmaya sevk edecek bir alan olarak gördüğünü belirtmiştir.

“Dış politika böyle çok katmanlı bir alan. Dış politikada diyelim ki Doğu Akdeniz’de var olmaya çalışıyorsunuz, Suriye’de operasyonlar yapmak istiyorsunuz ya da Asya Bölgesinde bir varlık göstermeye çalışıyorsunuz. Burada sizin kadar sizin

dışınızdaki aktörler de önemli. Onların kullandığı enstrümanlar, durumlar. Tabi kamu diplomasisi açısından baktığımızda da insani yardımların, sağlık en temel olanlardan bir tanesi, önemli bir faktör olduğunu görüyoruz. Özellikle kriz bölgelerinde Kızılay gibi AFAD gibi veya başka sağlıklı önceleyen dernek ve vakıflarımız var. Onlar kanalıyla Türkiye'nin görünürlüğünü arttırmak, Türkiye'ye olan pozitif yaklaşımı güçlendirmek mümkün. Özel sektörün bunun içinde olduğunu çok fazla söyleyemeyiz. Yani özel sektör Türk dış politikasının daha başarılı olması için özel bir gayret sarf etmiyor. Onlar tamamen "profit making" yani para kazanmaya yönelik işler yapıyorlar. Çok dolaylı etkisi oluyor."

Türkiye insani yardımlar konusunda tarih boyunca duyarlılığını göstermiştir. Özellikle 2011 yılında Suriye'de başlayan iç çatışmalar sonucunda yaşanan göç hareketliliğinden en fazla etkilenen ülke Türkiye olmuştur. 19 Nisan 2023 tarihi itibarıyla Türkiye'de kayıt altına alınmış geçici koruma statüsündeki Suriyeli sayısı 3 milyon 411 bin 29 kişiye ulaşmıştır (Mülteciler Derneği, 2023). Geline nokta BM Mülteci Örgütü de

"Çatışma, şiddet ve zulüm sebebiyle zorla yerinden edilen kişilerin sayısı küresel çapta rekor düzeylere ulaşırken; Türkiye dünyada en fazla sayıda mülteciye ev sahipliği yapan ülke olmayı sürdürmüştür. Türkiye, yaklaşık 3,6 milyon kayıtlı Suriyeli mültecinin yanı sıra 320.000 kadar diğer uyruklardan UNHCR'nin ilgi alanına giren kişiye de ev sahipliği yapmaktadır,"

şeklinde özetlemiştir (UNHCR, 2022). Türkiye orta gelirli bir ülke olarak küresel insani yardım arenasında üst gelir düzeyindeki ülkeleri geride bırakmış, başat bir aktör olarak dikkatleri üzerine çekmiştir.

2001-2016 yılları arasında ABD'de akademisyen olarak çalışmış ve en son Pittsburg Üniversitesi Kamu Sağlığı Fakültesinde, Halk Sağlığı ve Yönetimi dersleri vermiş Prof. Dr. Hasan Güçlü, Türkiye'nin küresel ölçekte bakıldığında hasta ithal etme konusunda artan bir konuma ulaştığını kabul ederken bunun temelinde hastane sisteminin olduğunun altını çizmiştir. Güçlü, Türkiye'nin sağlıktaki durumuna istinaden

"Hastane sistemi açısından Türkiye'nin yeri hiç fena değil. Pandemi süreci içerisinde de bu konu gündeme geldi ve imkanlar bakımından gerek yatak sayısı vs. Avrupa ortalamasının üzerindeyiz. Doktorlarımız cerrahlarımız oldukça iyi durumda. Amerika'da ameliyat olunması gerçekten oldukça zor bir iş, ameliyat olabilmek için oldukça uzun bir prosedür söz konusu. Ancak Türkiye için bakıldığında ameliyat işlemleri daha kolay yapılıyor. Sağlık imkanlarımız açısından pozisyonumuz hiç de kötü değil,"

ifadelerini kullanmıştır.

Türkiye'nin sağlık politikalarını genel olarak değerlendiren Güçlü,

“Türkiye ‘deki Sağlık Bakanlığı her konuda söz sahibi ve regüle edici bir otorite, her şeyin koordinasyonunu yapan çok büyük bir kurum. Karşılaştırıldığında çok daha iyi anlaşılıyor çünkü Amerika’daki sistemi çok iyi bildiğim için ve orada eyalet sistemi ile yönetilmesinden dolayı her eyaletin kendi yönetim tarzını uygulama özgürlüğü olduğu için, Türkiye’de her şeyin bir bakanlığa bağlı olarak yönetilmesinin hızlı reaksiyon gösterme; hızlı karar ve uygulama bakımından avantajları var. Türkiye’de nereye giderseniz gidin sağlık sistemi aynıdır. Örneğin Bakanlık, sağlık sisteminin sahibi olarak pandemi ile mücadelede 14 kural koymuştur ve bu tüm ülke genelinde geçerlidir. Türkiye aynı zamanda pandemi kurulunu da ilk kuran ülkelerden biridir,”

ifadelerini kullanmıştır.

Sarıyıldız vd. (2021) ifade ettiği üzere herhangi bir hizmetin kamu veya özel kesim tarafından verilip verilemeyeceği ve ne kadarının hangi kısım tarafından karşılanacağı bir politika getirirken, sağlık politikaları salt sağlık hizmetini kapsama olarak değil sosyoekonomik, sosyokültürel ve çevresel öğeleri de içine alan tam kapsamlı haliyle devletlerin sağlığa yaklaşımını ön plana çıkarır. (Sarıyıldız, Paşaoğlu, & Yılmaz, 2021). Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi birçok ülkeyi sağlık politikalarını gözden geçirmeye sevk etmiş, ülkelerin sağlık sistemlerinin yapısı, kişi başına düşen sağlık çalışanı sayısı, yoğun bakım yatak ve solunum cihazı kapasitesi, tıbbi sarf malzeme ve sosyal sigorta kapsamı zaman zaman gündeme gelmiştir. Çalışmalarında Türkiye’nin salgın yönetme sürecinde gerçekleştirdiği politikaları inceleyen ve bu politikaları ABD, Çin ve Fransa’nın sağlık sistemleri ve salgın politikalarıyla karşılaştıran Sarıyıldız vb. Türkiye’nin pandemi döneminde kapsayıcılık ilkesine uygun olarak COVID-19 ile savaşta herkese yeterli sağlık hizmeti sunduğunu, Çin’in ancak salgınla yüzleştikten sonra sağlık politikasında reforma giderek kırsal nüfusun %95’inden fazlasını sağlık güvencesine kavuşturduğunu belirtmiştir. ABD’nin COVID-19 mücadelesini genel olarak başarısız değerlendiren Sarıyıldız vb., piyasa ekonomisine bağlı sağlık hizmetlerini özel sektöre bırakan ülkede ekonomik durgunluk ve salgındaki denetimsizliğin sağlık güvencesinden yoksun halk ile birleşerek olumsuz sonuçlar doğurduğunu, Fransa’nın ise halkın tamamına sağlık güvencesi sunmasına rağmen merkezi hükümetin pandeminin yayılmasını önlemek için aldığı tedbirlerin yerel yönetimler tarafından uygulamada geciktirilmesinden veya hiç uygulamamasından dolayı olumsuz performans sergilediğini belirtmiştir (Sarıyıldız, Paşaoğlu, & Yılmaz, 2021). Türkiye’de 14 Kural en temel pandemi önlemi olarak tüm ülkede halka benimsetilmiş ve salgına karşı eylem planı ve virüsle savaşta bir strateji olarak uygulanmıştır.

Prof. Dr. Ali Murat Vural, Türkiye’nin pandemi sürecindeki performansı ile büyük devlet olmanın ekonomiyi alakalı olmadığını yaptığı tıbbi ve insani yardımlarla gösterdiğini savunmuş

“Pandemi döneminde sağlık sürecinden, sağlık diplomasisi üzerinden alandaki güçlü varlığımızı gösterelim denildiğinde ben İhracatçılar Meclisi’nde ydım. Orda amaç şuydu, Türkiye’nin itibar algısını yükseltmek, Türkiye’nin güçlü ve büyük bir devlet

olduğunu göstermekti. Türkiye'nin sadece kendi içine bakan değil, bütün ihtiyacı olanlara yardım elini uzatan bir ülke olması ve ihtiyaç sahiplerinin de 'kötü günümüzde bizim yanımda Türkiye var' diyebilmesi... eğer Birleşmiş Milletler 'de bir koltuğun rızasını kazanabiliyorsak, bu önemli bir şeydir. Düşünün ki büyük devletlerin aşı maske gibi tıbbi ihtiyaçları depoladığı uluslararası bir hengâme yaşanıyor ve Batı bencil ve abartılı bir tavır takınarak insanlığa ters, hiç yakışık kalmayan bir tutum sergiledi. Fakat Türkiye döndü ihracatçısına dedi ki, fabrikaınıza dönün, makinalarınızı çalıştırın, ücretsiz bir şekilde ihtiyaç sahibi ülkelere maske gönderelim. Tıbbi malzeme gönderilen ülkelerin kamusunda elbette bir ikna, rıza memnuniyet oluştu ve Türkiye doğru olanı yaptı, dünyaya büyük devlet olmanın bunu gerektirdiğini gösterdi,"

şeklinde konuşmuştur.

Türkiye salgın döneminde Sağlık Bakanlığı öncülüğünde 160 ülkeye tıbbi ekipman desteğinde bulunmuş, küresel sağlığa katkıda bulunmak üzere Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Karayip Topluluğu (CARICOM), Orta Amerika Entegrasyon Örgütü (SICA), NATO, İslam Kalkınma Bankası, Doğu Afrika'da 8 ülkenin meydana getirdiği Hükümetler arası Kalkınma Otoritesi (IGAD), Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), PAF, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC), BM Filistin Mültecilerine Yardım Ajansı (UNWRA), Afrika Birliği ve Dünya Bankası olmak üzere toplamda 14 uluslararası kuruluşa da tıbbi malzeme, cihaz hibesi ve ayni yardımlarla destek vermiş ve Senegal'den Makedonya'ya 11 ülkeye 1.5 milyondan fazla doz aşı hibe etmiştir (Gündoğmuş, 2022).

Vural, bu alanda yapılan sağlık çalışmalarının *"insanların ruhen yenilenme istekleri göz önünde bulundurularak"* turizm sektörü ile iş birliktelikleri sonucu bütüncül bir tedavi sistemi olarak sunulmasının faydalarından da bahsederek

"Doğal güzelliklerin, kaplıcalarımızın ve kaliteli sağlık sistemimizin, hastanelerimizin, tedavi süreçlerimizin tanıtılması ülkemize birçok ülkeden farklı hastaların gelmesini ve bu bütüncül tedavi sistemiyle gelen hastaların ülkemizle ruhen ve duygusal bir bağ kurması sağlanabilir. Oluşabilecek bu tür memnuniyetler zamanla ülkemizin kamu diplomasisi alanında sağlık diplomasisinin bir yumuşak güç olduğunun kanıtı haline gelir,"

ifadelerini kullanmıştır.

Dr. Kerem Kınık, *"Sağlık diplomasisini Türkiye için yumuşak güç faktörü olarak değerlendirebilir miyiz?"* sorusuna Türkiye'nin sağlık sistemi ve küresel sağlık ile alakalı yavaş yavaş ilerleyen bir konumu olduğunu ve bunun özellikle pandemide çok öne çıktığını fakat Türkiye'nin asıl sağlık alanında insan gücü yetiştirme noktasında yıllardır bir birikimi olduğunun altını çizmiştir. Kınık, *"Türkiye Bursları"*nın en etkili sağlık diplomasisi aracı olduğunu, Türkiye'de yetişmiş olan yabancı sağlık insan gücünün kendi ülkelerinde Türkiye için birer iyilik elçisi veya kamu diplomatı gibi

davrandığını söylemiş, sağlık bakanlıklarının yapmış olduğu ikili anlaşmalar çerçevesinde de Türkiye’ye belirli kotalarla hasta getirildiğini ve bu anlamda Türk kamu diplomasisine fayda sağladığını belirtmiştir.

“Türkiye’ye getirilip tedavi edilen yaralılar ve savaş bölgelerinden kurtarılan insanlar, bunlar da çok ciddi anlamda kamu ve sağlık diplomasisine destek veren unsurlar. Özellikle Sağlık Bilimleri Üniversitesi’nin Orta Asya’da, Afrika’da, Orta Doğu’da açmış olduğu tıp fakülteleri, eğitim araştırma hastaneleri, bunlar da sağlık diplomasisi noktasında, çok boyutlu eğitim ve hizmet alanında destek veren unsurlar. Türkiye’deki Sağlıkta Dönüşüm Programı’nın 2004 yılından sonra uygulamaya alınan ve çok hızlı başarılan sağlıkta dönüşüm programının, gelişmiş ülkeler de dahil olmak üzere pek çok ülkeye anlatılması, ilham oluşturmaları ve bu sistemin; maliyet-etkinlik, hasta memnuniyeti ve kapasite açısından, inovatif yönleri de dünyada kamu diplomasisi ve onun içindeki sağlık diplomasisi alanında Türkiye’yi ön plana taşıyan unsurlardan. Son yıllarda artan sağlık turizmi ya da turistlerin sağlığı bu anlamda yine sağlık diplomasisi noktasında, Türkiye’nin potansiyelini, sağlık hizmet kapasitesini yurt dışındaki kamu oyuna doğrudan bir gösterme aracı olarak değerlendirilebilir”

ifadelerini kullanan Kınık, yurtdışında yapılan kamusal sağlık hizmetlerinin özellikle TİKA aracılığıyla yapılan ya da onarılan hastanelerin, açılan yeni hizmet birimlerinin, hibe edilen cihazların ve ekipmanların yurtdışında özellikle sağlık diplomasisi alanında ciddi faydalar sağladığını belirtmiştir.

‘Sağlıkta Dönüşüm Programı’ (SDP) kapsamında 2003 yılından itibaren Türkiye’de sağlık göstergelerini iyileştirmek, eşit, adil, sağlık hizmetine erişimi finansal ve fiziksel bakımdan mümkün kılan sürdürülebilir sağlık sistemi inşası için bir değişim sürecine girilmiştir. Ülkede kamu-özel sektör dengesi kurulması için reformlar yapılmış, birinci basamakta aile hekimliği sistemi, ikinci ve üçüncü basamakta üniversite hastaneleri ve özel hastanelerde sağlık hizmeti sunulmasına ve akabinde Kamu Özel İşbirliği modeli ile şehir hastanelerinde sağlık hizmetlerine geçilmiştir (Sarıyıldız, Paşaoğlu, & Yılmaz, 2021). Türkiye’de sağlıkta reform sürecinde kamu sağlık çalışanı iki katına çıkarılmış, temel sağlık hizmetleri öncelenerek yapılan düzenlemelerle sağlıkta özel hastanelere fırsat tanınmış fakat planlamalarla piyasaya müdahale edilmiş, genel sağlık sigortası istisnasız 18 yaş altı herkesi kapsarken, finansal koruyuculuk şemsiyesinin genişletilmesiyle sadece vatandaşlar değil göçmenler dahi kapsama alınmıştır, hastaneler merkezleştirilirken, sağlık turizmi, kit, cihaz ve ilaç ticaretine devlet kurumları dahil olmuştur (Aydın S. , 2022). Pandemi ile birlikte Türkiye’de sağlık güvencesi kapsayıcılığı genişletilerek tüm vatandaşlara hizmet sağlanırken, dünya genelinde COVID-19 sürecinde devletlerin sağlık hizmeti sunumuna müdahalesi ve yönetiminin önemi gündeme gelmiş ve Türkiye bu süreçte sağlık altyapıları, SDP ve sağlık sistemi ile ön plana çıkmıştır. Türkiye, yalnızca kendi vatandaşına değil, sınır ötesindeki mazlumlara da sahip çıkmış, pandemi döneminde sağlık ekipmanlarına erişemeyen halklara yardım eli uzatmaya çalışmış, eşitsizliklere karşı bir ses oluşturarak küresel düzen talebinde bulunmuştur.

Türkiye'nin uzun yıllardır bölgesinde yaşanan çatışma ve krizlerin çözümü, küresel barış ve adalet için öne sürdüğü "Dünya Beşten Büyüktür" söylemi çerçevesinde mevcut dış politika dinamiklerini yorumlayan ve pozitivist yaklaşıma bir alternatif sunan Kaya vb. (2022), Türkiye'nin siyasi ve ekonomik kapasitesini geliştirdikçe, küresel sisteme dönük eleştirilerini ve taleplerini de artırmaya başladığını belirtmiştir. Nitekim, Türkiye'nin sahip olduğu yumuşak güç araçları, diplomatik misyonları, ticari araçları, sosyo-kültürel kurumları sayesinde farklı ülke ve bölgelerde yer edindiğini ve buralarda yaşayan halklarla etkileşimini TİKA, AFAD, Kızılay, Maarif Vakfı, Yunus Emre Enstitüsü, Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı gibi kurumları sayesinde artırdığını söyleyen Kaya vb. (2022), Türkiye'nin bu kurum ve kuruluşları sayesinde bölgesel ve küresel ölçekte sahip olduğu ahlaki normları, kültürel unsurları, savunduğu değerleri, Balkanlar, Ortadoğu, Orta Asya başta olmak üzere yakın coğrafyaya taşıma imkânı bulduğunun altını çizmiştir (Kaya, Özcan, & Doğan, 2022, s. 2418). Böylece, Türkiye'nin hem yakın coğrafyalardaki ülkelerle siyasi, ekonomik ve ticari ilişkilerini güçlendirdiğini, hem de farklı toplumsal tabakalarla etkileşimini artırarak, bu etkileşimleri yumuşak güce transfer ettiğini ve savunduğu değerlerin, "Dünya Beşten Büyüktür" gibi söylemlerin karşılık bulmasını sağladığını dile getirebiliriz.

Mahinur Özdemir, salgın sürecinde Türkiye'nin gerek yaptığı yardımlarla gerek pandemi performansıyla sağlık diplomasisinde öne çıktığını ifade etmiş,

"Yakın zaman önce Afrika Zirvesi tertip edildi ve en az aşının ulaştığı bu coğrafyaya Türkiye'den 15 milyon aşı hibe edildi- bunun diğer yapılan yardımlara ilave olduğunun altını çizmek isterim. Afrika Zirvesi'nde bu kıtadaki tüm ülkelerin temsilcilerine ihtiyaçları soruldu ve böylesine büyük bir aşı bağışı yapıldı. Türkiye her zaman insani ilişkileriyle ön plana çıkmış bir ülke ve bunu hakikaten Afrika'nın potansiyeline inandığımız için yapıyoruz, kimsenin gitmek istemediği coğrafyalarda, unutulmuş halklara yardım eli uzatıyoruz. Cumhurbaşkanımız ve eşi bu amaçla Afrika'ya sayısız ziyaretlerde bulunmuş, Hanımefendi Afrika üzerine bir kitap yazmıştır. Elbette bunlar kamu diplomasisi faaliyeti olarak değerlendirilebilir,"

açıklamalarında bulunmuştur.

Türkiye son dönemde mevcut şartlarda sağlık sistemleri dünya ortalamasının oldukça altında olan Afrika ülkeleri ile ilişkilerinde insani diplomasi ilkelerini öncelemiş, özellikle COVID-19'a karşı mücadele sürecinde hem kamu hem özel sektör hem de gönüllü kuruluşlar aracılığı ile Afrika kıtasındaki birçok ülkeye destek olmuştur. İnsani yardım, kalkınma, eğitim ve sağlık alanlarında 2000'li yıllarda ivme kazanan Türkiye-Afrika ilişkileri TİKA'nın kıtadaki temsilcilik sayısını 22'ye çıkarmasıyla Türkiye'nin bölgedeki sağlık sorunlarının çözümünde aktif rol oynamasına imkan sağlamış ve 20 Afrika ülkesiyle imzalanan sağlık işbirliği anlaşmalarıyla Türkiye salgın sürecinde hem tıbbi malzeme yardımında bulunmuş, hem de işlettiği hastane ve inşa ettiği sağlık merkezleri ile Afrika ülkelerine destekte bulunmuştur (Oğurlu, 2021).

Prof. Dr. Şeref Ateş, 2000’li yıllarda hem eğitim hem de turizm alanında sağlığın Türk kamu diplomasinde oldukça önemli bir yere sahip olduğunu, Türkiye’nin hem tıp eğitimi hem de sağlık turizmi için âdeta bir cazibe merkezi hâline geldiğini belirtmiş,

“Özellikle Yükseköğretim Kurumunun istatistiksel verilerine de bakıldığında son yıllarda sağlık alanındaki bölümlerde okuyan yabancı öğrenci sayısının artış gösterdiği görülmektedir. Türkiye’nin sağlık alanında yaptığı yatırımları bilimsel çalışmaları da sağlık turizmin önünü açmıştır. En modern tedavi yöntemleri ile tıbbi cihazların ivedilikle Türk sağlık sistemine entegre edilmesi, bu durumu güçlendirmiştir. Yine kaplıca gibi şifa kaynaklarının da ülkede bol olması yabancı turistlerin rotasının Türkiye’ye çevrilmesini sağlamaktadır”

ifadelerini kullanmıştır.

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Başkanı Erol Özvar (2022), Türkiye’nin hem uluslararası öğrenci hem de yabancı öğretim elemanları açısından bir cazibe merkezi olmaya başladığını söylemiş, uluslararasılaşmanın ve öğrenci hareketliliğinin gittikçe arttığı bir dünyada Türk üniversitelerinin fevkalade ilgi gördüğünü ve uluslararası öğrenci sayılarının gün geçtikçe yükseldiğini ifade etmiştir. “Türkiye’de 2000 yılında yaklaşık 18 bin kayıtlı uluslararası öğrenci var iken, 2022 yılı itibarıyla, 198 ülkeden gelen 300 binden fazla uluslararası öğrenciye sahip olmanın gururunu yaşamaktayız” açıklamalarında bulunan Özvar, UNESCO İstatistik Enstitüsü verilerine göre, 2000 yılında tüm dünyada eğitim gören uluslararası öğrenci sayısının sadece %0,83’ü Türkiye’de eğitim görürken, güncel verilere göre, tüm dünyadaki uluslararası öğrenci sayısının %2,9’unun Türkiye’yi tercih ettiğini açıklamıştır (Yükseköğretim Kurulu, 2022a). Nitekim, Türkiye Cumhuriyeti’nin uluslararası öğrencilere yönelik Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) eliyle yürüttüğü kamu kaynaklı yükseköğrenim burs programı “Türkiye Bursları” ve Yükseköğretim Kurulunun (YÖK) uluslararası kapsamdaki “YÖK Bursları”, “Hükümet Bursları”, “Türkiye Diyanet Vakfı Bursu” ya da kendi imkânlarıyla ülkeye gelen uluslararası öğrenci sayısında düzenli artış görülmektedir. YÖK verilerine göre 2020 yılında 184.046 olan yabancı uyruklu öğrenci sayısı 2021 yılında 223.978’e ulaşmış (Yükseköğretim Kurulu, 2022b), nitelikli uluslararası öğrencileri ve akademisyenleri ülkeye çekme ve Türkiye’yi uluslararası öğrenciler için bir cazibe merkezi haline getirmeye yönelik çalışmalar devam etmektedir. Türkiye’de sağlık alanında eğitim alarak kendi ülkelerinde başarılı projelere imza atan öğrenci profillerinin yaygınlaşması öne çıkan gelişmeler arasında yer almaktadır. Örneğin, Etiyopyalı Dr. Celal Muhammed Hasan İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi’nde eğitim aldıktan sonra ülkesine dönerek başkent Addis Ababa’da hastane kurmuş, Anadolu Ajansı’na verdiği röportajda Türkiye’nin sağlık alanında çok başarılı olduğunu ve ülkede Türkiye’yi temsil edecek bir hastaneye gerek duyulduğunu ifade etmiştir (Anadolu Ajansı, 2018).

Bugünün öğrencilerinin yarının politika yapıcıları olacağı gerçeği küresel sağlıkta akademik programlar tarafından benimsenmiş, Türkiye de sağlık diplomasisi çalışmalarının kurumsal eğitim ayağı kapsamında, Afrika kıtasında Sağlık Bilimleri Üniversitesi aracılığı ile çeşitli akademik programlar açmış, bunlardan bazıları eğitime hâlihazırda başlamış olup diğer kısmı da kuruluş sürecini tamamlama aşamasındadır. Türkiye'nin sağlık diplomasisi açısından kurumsal eğitim faaliyetleri sunan ve uzun süreli yapıcı ikili ilişkiler tesis etmeye yönelik oluşumların arasında Sağlık Bilimleri Üniversitesi Sudan Hartum Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bamgsmoro Sultan Kudarat Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu, Somali Mogadişu Recep Tayyip Erdoğan Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu ve Sudan Nyala Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu'nu sıralamak mümkündür (Demir İ. , 2021).

“Sağlık diplomasisini Türkiye için yumuşak güç faktörü olarak değerlendirebilir miyiz” sorusuna Prof. Dr. Ali Osman Öztürk sağlık alanında yapılanların turizm gibi kültür ve sektör ayağının olduğunu, kamu diplomasisi uygulama alanı olarak değerlendirebilmek için sistematik, sektörel ve yumuşak güç kısmının temizlenmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Öztürk,

“Sağlık turizminde iki temel alan vardır; bir tanesi medikal turizm, bir tanesi de daha elit kesime hitap eden ve kazancı diğerinin 10 katı olan rehabilitasyon, wellness turizmdir. Sağlık bir hizmet sektörüdür. Sektörün olduğu yerde kârlılık, kârlılığın olduğu yerde gönüllülük olmaz. Sağlık alanında ancak İbni Sina dan, Farabi den gelen değerlerle özgün bir şeyler çıkartırsak ve insanlar bizi bundan dolayı tercih ederse o zaman sağlık diplomasisinden söz edilebilir yoksa merdiven altı saç ektirenlerin bizi çok severek ayrıldığını düşünmüyorum. Burada önemli olan post-surgery, tıbbi işlem sonrası müşteri memnuniyetidir. Yani gönül bağlarını sağlık sektörü üzerinden kurmak istiyorsak sağlık sektörünü ticari metadan çıkarmamız gerekir. Yani saygınlık ve itibarımız için zorunlu olan şu üç şeyi vermek gerekir ki duygusal bir bağ kurulabilsin; hükümetin değerlerinin, doğru işler yaptığını aktarmak için bir ortam oluşturulması, siyasetin öncelediği değerlerin demokratik anlamda, insan hakları anlamında bir şeyler ifade ettiğinin anlatılması ve ülkeyi sevdirmek için kültür, yemek, doğa, deniz gibi doğal nedenleri vesile kılmanız gerekiyor. Eğer bunları yaparsanız sağlık turizmi sağlık diplomasisi için bir işe yarar,”

ifadelerini kullanmıştır.

Türkiye’de sağlık turizmi gerek ülkenin coğrafi konumu, iklimi, termal suların bol ve kaliteli olması yönünden gerek düşük maliyetler ve gelişen altyapısı (ulaşım ve konaklama imkanları) nedeniyle büyümekte, özellikle son yıllarda pek çok ülkeden uluslararası hasta çeker bir konuma gelmektedir. Türkiye’de sağlık turizminin potansiyeli ve geleceğini SWOT analizi ile inceleyen Şahin ve Şahin (2018), Türkiye’de hastanelerin en yüksek teknoloji ile donatılmasına rağmen sağlık hizmetlerinin diğer ülkelere göre daha ucuz olduğunu, coğrafi konumu itibarıyla kolay ve kısa sürede ulaşılabilir bir ülke olmasının yanında, vizesiz seyahat uygulamasıyla bir çok dünya vatandaşına erişilebilir sağlık hizmeti sunduğunu belirtmiştir. Buna karşın Türkiye’de uluslararası sağlık mevzuatı ve hasta hakları konusunda bilgi yetersizliği ve yabancı dil bilgisi olmayan sağlık personeli problemi olduğunu, ülkedeki sağlık ve

sigorta kurumlarının yabancı ülkelerde bu hizmetleri veren kuruluşlarla bağlantılarının zayıf olduğunu ifade etmiştir. Dünyada artan yaşlı nüfusuna bağlı pazarda aktif rol oynayabilmek için Türkiye'nin sağlık turizmi tanıtım ve pazarlama olanaklarını devlet desteğiyle artırması gerektiğinin altını çizen Şahin ve Şahin (2018), yurt dışında yaşayan hastalara Türkiye'de tedavi olmalarını cazip hale getirecek özel sağlık turizm paketleri, sosyal ve kültürel etkinlikler sunulmasının önemini ve mutlaka sektörde sağlık turizmi konusunda eğitimlerin artırılması, Sağlık Bakanlığı tarafından sağlık turizmüne yönelik ciddi hedefler, stratejiler ve politikalar konulması gerektiğini ortaya koymuştur (Şahin & Şahin, 2018).

Türkiye'de uluslararası hastane akreditasyonun en prestijlisi olarak görülen Joint Commission International (JCI) akreditasyonuna sahip 34 sağlık kuruluşu bulunmaktadır (JCI, 2023). Türkiye hastane ve doktor sayısı, yatak kapasitesi bakımından hem kendi vatandaşlarına hem de dış ülke vatandaşlarına hizmet verebilecek kapasitede, sağlık hizmetleri iyi düzeyde ve rakip ülkelerin fiyatlarına göre daha avantajlı durumda olup, son 50 yılda belirli bir yol kat ederek turizm sektöründe en fazla yabancı ziyaretçi ağırlayan ilk on ülke arasına girmesiyle ve 2023 turizm stratejik planında termal turizm ve medikal turizmin de ana hedefler arasında belirlenmesiyle birlikte dünyadaki sağlık turizmi pastasından pay alması için önünde herhangi bir engel görülmemektedir (Bağcı, Uzun, & Bostan, 2020).

3.5.5. Türkiye'nin Pandemi Sürecindeki Performansının Değerlendirilmesi

Katılımcılardan Türkiye'nin pandemiyle mücadelede acil durum müdahale hazırlık hizmetlerini ve genel olarak pandemi sürecindeki performansını değerlendirilmeleri istenmiş, bunu yaparken de küresel sağlık diplomasisinin başat aktörü Dünya Sağlık Örgütü ve beraberinde sağlık alanında yardım faaliyetleri yürüten UNICEF, Dünya Bankası gibi kurumların pandemiyle mücadeledeki acil durum müdahale hizmetlerini yeterli bulup bulmadıkları sorulmuş, varsa önerileri hakkında konuşmaları istenmiştir.

"Türkiye'nin pandemiyle mücadelede acil durum müdahale hazırlık hizmetlerini yeterli buldunuz mu?" sorusuna Prof. Dr. Ali Osman Öztürk:

"Kesinlikle buldum, Türkiye'de sağlıkta dönüşümü başından sonuna kadar çalıştığım için söyleyebilirim. Türkiye'de en önemli son dönemin reform çalışması sağlıkta dönüşümdür. Buradaki en önemli uyuşum noktası Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine çok hazır bir halde bu dönüşümün sağlanması. Pandemi dönemlerinde özellikle en fazla sorun yaşayan ülkeler federal sistemde daha dağınık, decentratized – merkezi karar almayı önemseyip de uygulamayı herkese salık veren neoliberal yapılar oldu. Teksas da maske serbest iken, Şikago maske takmayanları almadığı için Amerika'da verilen zaiyatları düşünürseniz, Türkiye'nin Cumhurbaşkanlığı sistemi bağlamında, belli bir karar aralığının daralması ve uygulamanın da yeknesak olabilecek şekilde merkezîyetçiliğin dışında merkeze bağlı olmayan yapıların etkinliğini arttıran

bir bütünlük ortaya koymasından dolayı çok özel, çok başarılı, çok yerinde bir salgın dönemi atlatıldı”

şeklinde cevap vermiştir.

Öztürk Türkiye’de karar alma süreçlerinin avantajlı noktalarına parmak basmış, sağlıkta dönüşüm reformu ve merkezîyetçi karar alma mekanizmalarının Türkiye adına olumlu bir portre çizdiğini, buna karşın merkezîyetçi anlayışa sahip olmayan ülkelerin acil durum müdahale konusunda vakit kaybettiğini, Türkiye’nin bu ülkelere oranla daha etkin hamlelerde bulunduğunu vurgulamıştır.

Küresel bir sorun olarak tüm dünyayı etkileyen salgın karşısında kendi içlerine dönen ülkeler arasında en çok da süper güç olarak görülen ABD’nin küresel bir tepkiyi koordine edememekteki başarısızlığı ilgi odağı olmuştur. ABD’de eyaletler ve federal hükümet arasında “yarış” ve “maske savaşı” yaşanmış, Massachusetts eyaletinin satın aldığı 3 milyon maskeye, New York limanında başka bir federal hükümet kurumu tarafından el konulmuş, Trump yönetimi koruyucu maske üreticisi 3M’den üretilen maskelerin Kanada ve Latin Amerika pazarlarına ihracatın durdurmasını talep ederek Savunma Üretim Yasası’nı devreye sokmuştur (Esen H. , 2020). Cavlak (2020)’a göre uluslararası sistemdeki en güçlü devlet olarak görülen ABD yönetimi küresel liderlik rolünü yerine getirememiş, kolektif eylem sorununu çözerek pandemi sürecinde kolektif uluslararası çabalara önderlik edememiştir (Cavlak, 2020). Eyalet hükümeti ile federal hükümet arasındaki koordinasyon eksikliği ABD’nin salgın esnasında gösterdiği başarısızlığı tetiklemiş, ülkenin küresel konumuna yönelik şüpheleri artırarak sağlık sisteminde var olan eksikleri iyice gözler önüne sermiştir (Cengiz, 2021).

Nitekim yetmiş yıllık bir birikimle günümüzde eşi benzeri görülmemiş bir bütünleşme örneği olarak değerlendirilen Avrupa Birliği (AB) dahi üye ve aday ülkelere sağlık alanında oluşturduğu değer ve normlarla yol gösterici olmaya çalışsa da salgın sürecinde gösterdiği mücadelede başarısız değerlendirilmiş, başta İtalya, İspanya, Portekiz ve Macaristan olmak üzere pek çok üye ülke tarafından ağır bir şekilde eleştirilmiş ve bazıları gösterdiği başarısız sağlık politikası yüzünden AB’yi ayrılmakla tehdit etmiş, üye ülkeler kendi kaderlerini yaşamak zorunda kalmış ve AB parçalanmış bir görüntü sergilemiştir (Bozaslan, 2020). Koronavirüs salgını karşısında dünya yeni bir kırılma ile karşı karşıya kalmış, özellikle AB ülkeleri koordinasyon eksikliği ve sağlık ekipmanlarının tedarikinde yaşanan eksikliklerden dolayı zor duruma düşmüştür. Dağlı’ya (2020) göre İtalya’nın maske siparişleri Çekya ve Almanya tarafından alıkonulmuş, Almanya’nın 6 milyon maskesi Kenya’da ortadan kaybolurken Fransızların Çin’e verdiği tonlarca sipariş yüklenirken ABD tarafından 3 katı para ödenerek satın alınmıştır (Dağlı, 2020). Çekya’nın İtalya’nın sipariş ettiği maskelere el koyması ancak diplomatik girişimlerin ardından çözülebilirken, İtalya’nın maskelerine el koyan Fransa’nın maskeleri serbest bırakması için araya giren İsveç hükümetinin 2 haftalık diplomatik çabalarının ardından maskelerin

yarısı İtalya ve İspanya'ya gönderilebilmiştir (Esen H. , 2020). Beklenmedik bir salgına karşı tüm dünyanın içine düştüğü kaos ortamında başka ülkelerin sağlık ekipmanlarına/malzemelerine el koyarak birbirlerini “modern korsanlık” ve “vahşi batı” benzetmeleriyle suçlayan Avrupa ülkeleri ve ABD’nin durumu egemenlik ve bağımsızlık argümanlarını da beraberinde getirmiştir.

Küresel sağlık diplomasisinin başat aktörlerinin pandemiyle mücadelede acil durum müdahale hizmetleri ve performans değerlendirmesine yönelik Öztürk,

“BM, Dünya Bankası, Uluslararası İnsan Hakları Kurumu gibi Dünya Sağlık Örgütü de yaşanan gelişmelerle birlikte ne kadar fonksiyonunu yitirmiş olduğunu ortaya koymuş oldu. Aslında bu kurumları başatlaştırılarak önümüzü tıkadılar. Ben TİKA’nın AFAD ile birlikte Myanmar’da kurduğu çadırı gidip gördüğümde çok güzelini daha iyi yaptığımızı gördüm. Hakkaniyet, mutabakat ve rıza, bu üç temel kavram başat diye anılan kurumların hiçbirinde hiçbir şekilde yoktur zaten umurlarında da değildir”

açıklamalarında bulunmuştur.

Alaca’ya (2020) göre birçok ulus devlet, küresel yönetim ve dayanışmaya en çok ihtiyaç duyulan bir dönemde üyesi olduğu uluslararası örgütlerden beklediği desteği alamamış, DSÖ’nün krizi iyi yönetemediğine dair eleştiriler örgütün işlevselliğine yönelik soru işaretlerini de beraberinde getirmiş ve yeni kurumların inşa edilmesine yönelik fıkırsel bazda görüşler çoğalırken, örgütün bilgi paylaşımı konusunda şeffaf ve eylemlerinden hesap verebilir bir yapıya dönüşmesi için reform talep eden ülke sayısı artmıştır (Alaca, 2020). Küresel yönetimdeki zayıflığı belirgin bir biçimde ortaya çıkaran koronavirüs salgını, Türkiye gibi iş birliğini geliştirme ve Covid-19 sonrası dönemde uluslararası sistemdeki konumunu güçlendirmek isteyen bir ülke için yaptığı tıbbi malzeme yardımı ve üstlendiği arabulucu rolü sayesinde birtakım fırsatları da beraberinde getirmiştir. Bölgedeki komşu ülkelere göre sağlık sistemi bakımından daha iyi bir seviyede bulunan Türkiye’nin, çekişme ve anlaşmazlıkların yaşandığı konjonktürde kaynak sıkıntısı çeken ülkelere insan odaklı bir bakış açısıyla yardımda bulunması ülkenin prestijini ve yumuşak gücünü artırması için imkân sağlamıştır (Cengiz, 2021).

Dr. Şuayip Birinci, acil durum açısından Covid-19 pandemisine karşı yapılan müdahale hazırlıklarının doğal afetlere kıyasla değişkenlik gösterdiğini belirtmiş, sürecin beklenmedik şekilde ve anlarda gelişen diğer felaketlerden farklı olarak, çeşitli kurumların ortak hareket ederek insan hayatını, mal ve eşyalarını kurtarabileceği bir zeminde oluşmadığının altını çizmiştir. Pandemide acil durum yönetiminin ana yetkili kuruluşunun Sağlık Bakanlığı olduğunu, sürecin koordinasyon ve takibinin Sağlık Bakanlığı tarafından gerçekleştirildiğini ve diğer tüm afet kurum ve kuruluşların bu bakanlığın direktifinde çalıştığını vurgulayan Birinci, Covid-19 sürecinin Sağlık Bakanlığı’nın DSÖ kılavuzları doğrultusunda hazırladığı Pandemi Hazırlık Planına göre yürütüldüğünü ifade etmiştir.

“Sağlık Bakanlığı’nın 2009 yılından beri üzerinde çalıştığı Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planını (PIUHP) 2019 yılında yayınlamıştır. Bu planın amacı; ülkemizdeki tüm kişi, kurum ve kuruluşların influenza pandemisini tanımalarına, rollerini ve sorumluluklarını yerine getirmek üzere en uygun şekilde hazırlık yapmalarına ve pandemi durumunda koordinasyon içinde hareket etmelerine yardımcı olacak bilgi ve desteği sağlamaktır. Bu planın amacına yönelik olarak belirlenen belli başlı alt hedef mevcuttur. Bu hedefler arasında pandemiye karşı hazırlık ve faaliyet planlarının temelini oluşturacak teknik bilgileri sunmak, pandemiye karşı yapılacak çalışmaların etkinliğini artırmak için pandemi ortaya çıkmadan önce gerçekleştirilmesi gereken faaliyetleri belirlemek ve önerilerde bulunmak, bir pandemi sırasında ulusal koordinasyonu, kamu ve özel kuruluşlar arasındaki iş birliğini, kuruluşların rollerini, sorumluluklarını ve yapılması gereken çalışmaları belirlemek, etkili bir influenza pandemisi cevabı için esas olacak ve gerçekleştirilmesi gereken girişimleri tanımlamak, pandemi faaliyet planlarının hazırlanmasında sağlık hizmeti sunan kurum ve kuruluşlara yol göstermektir.”

Koronavirüsün dünya çapında bir pandemi olarak ilan edilmesiyle birlikte her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de zaman kaybetmeden seyahat kısıtlaması, maske zorunluluğu, sosyal mesafe kuralı uygulandığını ifade eden Birinci, Türkiye’de pandemi yönetiminin Halk Sağlığı Yönetim Sistemi (HSYS) üzerinden kurgulandığını ve 39 farklı uygulamanın bulaşıcı hastalıklar çevresinde entegre çalışması için birleştirildiğini, yurt dışından gelen 7.8 milyon kişinin 14 gün boyunca izlendiğini, havaalanında bulaş ortamı oluşturmamak adına umreden gelen 15 bin vatandaşın uçakta muayene edildiğinden bahsetmiştir.

“15.200 kişilik ekip Filyasyon ve İzolasyon Takibi, FİTAS ile sahada filyasyon yaptı, kat ettikleri yolla 203 kere dünya etrafında dönülebiliyor. COVID için kullanılacak ilaçlar İlaç Takip Sistemi, İTS ile takip edilerek satışı yasaklandı ve ücretsiz olarak halka ulaştırıldı. Birkaç günde 2 milyon insanın yüklediği Corona Önlem uygulaması ile 135 riskli ve 12 bin pozitif vaka tespit edildi. Bununla birlikte Sağlık Bakanlığı İletişim Merkezi, SABİM üzerinden yönlendirme yapılarak da ihbar bildirimleri alındı. Hekimler için e-nabız sistemine entegre Karar Destek Sistemi, KDS yapıldı ve bu sayede bilim kurulu tarafından güncellenen kılavuzlar doğrultusunda hasta bazlı yaklaşım önerileri sunuldu. Hayat Eve Sığar, HES uygulaması ile 5 milyar 538 milyon sorgulama yapıp 510 bin kişinin teması engellendi. Ayrıca sağlık profesyonelleri ve özel gereksinimli çocuklara ruhsal destek sağlamak için Ruh Sağlığı Destek Sistemi, RUHSAD ve Özel Çocuklar Destek Sistemi, ÖZDES uygulamaları geliştirildi.”

T.C. Sağlık Bakanlığı COVID-19 salgınının Çin’de başlamasından sonra 10 Ocak 2020 tarihinde Operasyon Merkezi’ni kurmuş, salgının yönetiminde kritik öneme sahip Bilim Kurulu’nu oluşturmuş, “Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı” çerçevesinde koronavirüse özgü enfeksiyon zincirine yönelik önlemler almış ve uygulamıştır (Şengül & Ünal, 2020). Türkiye hastalığın Çin’de ortaya çıktığı andan itibaren gerekli komisyonları oluşturmuş, bilgilendirme amaçlı uyarı ve yayınlar aracılığı ile topluma pandemi okuryazarlığı kazandırılmış, başarılı sağlık finansman yönetimi, altyapısı

ve kalifiye sağlık personeliyle insanliğın çıkarları gözetilerek tüm vatandaşlara sağlık hizmeti sunmuştur (Budak & Korkmaz, 2020).

Birinci, Türkiye'nin pandemi performansını genel itibariyle

“Türkiye'nin pandemi süreç yönetimi çerçevesinde, hazırlık planı ve sağlık altyapısı ile salgına müdahalesi, toplumsal bilinçlendirme çalışmaları, sosyal hareketliliğinin azaltılması, ulaşım ve dolaşımın sınırlandırılması, ekonomik düzenlemeler, toplumsal yardımlaşma ve dayanışma, aşamalı normalleşme süreçleri ile geriye dönük olarak topyekn değerlendirdiğimizde, meçhul bir düşmana karşı verilen destansı bir mücadele görürüz,”

şeklinde değerlendirmiş, özellikle toplumun şeffaflık ilkeleri doğrultusunda bilgilendirilmesi, uygulanan politikaların ihtiyaa göre güncellenmesi, süreç yönetiminde aktörler arası işbirliği ve eşgüdüm olması, kurum ve şahısların sorumluluk alanlarının belirlenmesi, alınan tedbirlerde ölçülü davranılarak istisnai koşulların düzenlenmesi ile gidişatın sorunsuz yönetilmesinin sağlandığının altını çizmiştir.

Covid-19 sürecinin Türkiye'de mevcut afet yönetimi otoritesinin dışında geliştiği ve kontrol edildiği söyleyen Birinci, afet yönetiminin bu süreçte, sağlık yönetimi ve kısıtlama yönetimi olarak gerçekleştiğini, epidemiyolojik verilerin; doğruluğu tam olarak kanıtlanmasa dahi, karar vericiler için bir yol gösterici olması sebebi ile çok ciddi bir biçimde değerlendirilerek salgın hastalıkla mücadele stratejisini şekillendirdiğini ifade etmiştir.

Birinci, acil müdahale kapsamındaki aksiyon planıyla ilgili

“Pandeminin başlamasıyla birlikte hakkaniyeti sağlamak açısından tüm tesislerimizin sağlık kapasitesi Covid-19'a göre uyarlandı ve elektif olan vakalar ertelendi. Bununla birlikte yatak doluluk oranları, illere göre yaşlı nüfusun dağılımı, YBÜ yatış oranları gibi parametreler canlı olarak takip edildi ve kararlar dinamik bir süreç yönetimi ile şekillendirildi. 6 ay içerisinden YB yatak sayısı %51 artırılarak veriye dayalı yönetim anlayışı sayesinde önlemler çok öncesinde alındı,”

açıklamalarında bulunmuştur.

Türkiye'nin DSÖ liderliği doğrultusunda, UNICEF, Dünya Bankası gibi öncü kuruluşların temel paydaş olarak yer aldıkları projeler yürüttüğünü ve küresel müdahaleyi kolaylaştırmayı amaçlayan eylem planları üzerinden yrtlen fonların pandemi süresi boyunca örnek teşkil ettiğini belirten Birinci, Türkiye'nin bu kapsamda geliştirdiği etkili iş birlikleri ile pandemi süresinde COVID-19'un sağlık sistemlerini olumsuz yönde etkilemesini engellemek adına ortak çalışmalarda bulunan kuruluşlarla dezavantajlı ülkelerdeki vatandaşları kapsayan raporlar üzerinden eylem planları hazırladığını ve ülkelerin sağlık sistemlerinin kapasitelerinin arttırılmasına yönelik yrtlen eylem

planlarında özellikle mağdur gruptaki kadınlar, çocuklar ve savunmasız insanlar başta olmak üzere salgının toplumlar üzerindeki sosyal etkisinin azaltılmasına yardımcı olmak için çalışıldığını ifade etmiştir. Buna rağmen Birinci, Dünya Sağlık Örgütü ve beraberinde sağlık alanında yardım faaliyetleri yürüten UNICEF, Dünya Bankası gibi kurumların aşılardan ve koruyucu malzemelerin dünya genelinde hakkaniyetli dağıtımına öncülük etmesi için daha fazla proje ve finansman desteği vermesi gerektiğinin de altını çizmiştir.

Çarkçı'ya (2022) göre ABD, İngiltere, Fransa İtalya ve İspanya, gibi gelişmiş ülkelerin sağlık sistemlerinin yetersiz kalması ve temel sağlık malzemelerinin temininde güçlükler yaşamaları, Türkiye'nin pandemiyle mücadelede bu ülkelere nazaran daha başarılı bir tablo ortaya koyduğunu göstermektedir. Türkiye'nin sağlık hizmetleri ve sağlık malzemesi konusunda tedarikçi ülke rolü üstlenmesi ve söz konusu ülkelerin yardım taleplerine duyarsız kalmayarak devlet kapasitesini harekete geçirmesi ülkeye güven duygusunu artırmıştır (Çarkçı, 2022).

Prof. Adam Kamradt-Scott, DSÖ'nün koronavirüs salgınına yetki sınırları çerçevesinde iyi yönettiğini düşündüğünü ifade etmiş,

“Hastalığın çıkışıyla birlikte pandemi konusunda dünyayı alarma geçirdi ve hükümetlerin dikkatini salgına çekme konusunda başarılıydı ama devletler bunu pek umursamadı. Pandeminin başında uluslararası ticaret ve seyahat kısıtlamaları uygulanması konusunda bir araştırmada yer aldım, tüm verileri kamuya açık kaynaklardan topladık ve şunu gördük, DSÖ 30 Ocak 2020 tarihinde acil durum ilan ettiğinde pratikte çok az ülke sınırlarda tarama yapmaya ve kapanmaya gitti ya da salgınla mücadele planlarını başlattı. Birçok ülke 11 Mart 2020’de DSÖ resmi olarak acil durum ilan edene kadar salgına karşı kayda değer hiçbir önlem almadı”

şeklinde değerlendirmelerde bulunmuştur.

Bu süreçte bir çok eleştirinin DSÖ'nün üye devletlerin oluşturduğu bir örgüt olduğu gerçeğini görmezden geldiğini ve bu tüzel oluşumun, ancak üye devletlere karşı sorumlu/hesap verebilir olduğunu ve bunu yapabilmesinin dahi üye ülkelerin kendisini yetkilendirmesiyle mümkün olabileceğini yok saydığını belirten Scott, kimi zaman takdire şayan hareket etmediğine de tanıklık ettiklerini fakat DSÖ'nün koronavirüs salgınıyla ilgili devletleri alarma geçirmek için yetki sınırları içinde elinden geleni yaptığını ifade etmiştir.

DSÖ Genel Direktörü Ghebreyesus'un pandeminin ilk günlerindeki konuşmalarında Çin'i ve salgınla mücadeleye katkısını açık sözlülükle övmeyişinin olumsuz bir etkiye yol açtığını ve Donald Trump, ABD Kongresi ve Cumhuriyetçi Parti'nin salgın önlemlerine direnç gösterdiğini, bu durumun salgını özellikle ABD'de siyasileştirdiğini ve toplumu polarize ettiğini söyleyen Scott, salgın hastalıklarla ilgili misenformasyon ve dezenformasyonun da eklendiğinde ortaya duruma ve kamu sağlığına çok da yardımcı olmayan bir çok komplo teorisini çıkardığını ifade etmiştir.

Devlet yönetimleri tarafından toplumun sağlık okuryazarlık seviyesinin artırılması ve vatandaşların edindikleri bilgiler doğrultusunda gündelik davranışlarını şekillendirmeye teşvik edilmesine yönelik planlamaların öneminden bahseden Yalçın vd. (2023), Covid-19 sürecinde insanların bir kısmının komplo teorilerinin ardına sığındığını ve hükümetlerinin izlediği politikalara ya kayıtsız kalmayı ya da karşı çıkmayı tercih ettiklerini belirtmiş, bu rahat ve karşıt tavırların pandemi ile olan mücadeleyi etkilediğini, kamusal tedbirlere uymayan ülkelerin Covid-19 ile mücadelede performans skorlarının olumsuz olduğunu belirtmiş, ileriye dönük özellikle koruyucu sağlık hizmetlerine yönelik çalışmaların daha ileri bir aşamaya götürülmesi gerektiğinin altını çizmiştir (Yalçın, Kara, & Aydın, 2023).

Prof. Adam Kamradt-Scott, sağlık alanında uluslararası işbirliklerine dair politika süreçlerini şu şekilde anlatmıştır;

“2005 yılında Uluslararası Sağlık Tüzüğü’nün (IHR) revize çalışmalarında, doktora eğitimim devam ederken ülkem adına temsilci olarak görev aldım ve bir denge kurmaya çalıştık- denge hükümetlerin salgın konusunda transparan olmalarını gerektiriyordu, bunun karşılığında DSÖ’de normlara uygun bir şekilde yetkisi dahilinde davranacak, salgın konusunda ortaya çıkan söylentilerin veya bu konuda verilen bilgilerin yanlış olması halinde yine ahlaki otoritesini kullanarak doğru bilginin kayıtlara geçmesini sağlayacak, bunu yaparken de yanlış bilgi veren ülkeye karşı ekonomik ve seyahate yönelik yaptırımlar uygulayarak diğer ülkelerin aşırı tepki vermelerinin önüne geçecek ve önleyecekti. Eğer salgın hakkında paylaşılan bilginin geçerliliği ve doğruluğu sağlanırsa, yine normatif güçlerini kullanarak elindeki kaynakları mobilize ederek uluslararası toplumun desteğini de sağlayarak salgın tehlikesi yaşayan ülkelerin küresel yayılmayı önlemek için virüsü en kısa zamanda kendi ülke sınırları veya bölge içerisinde kontrol altında tutması için yardımcı olacaktı. IHR’de yapılan revize tam olarak 2003’te yaşanan SARS virüsüne bir cevap niteliğindedir. Neredeyse on yıldır devam eden müzakereler mevcuttu ama 2003’te SARS’ın yaşanması, 2005’te IHR’deki düzenlemelerin sonuçlanması için hükümetleri mobilize etti. Fakat revizelerin çoğu SARS’ın tekrar yayılmasını önleyecek nitelikteydi, hazırlanan bu taslak bir pandemiye önleyecek kadar güçlü değildi. Bizler pandeminin başında virüsün daha yavaş yayılmasını umuyorduk- 2003’te olduğu gibi- ama uluslararası ticaret ve ulaşımın yaygınlaşması dolayısıyla koronavirüs birdenbire tüm dünyaya yayıldı. Sorunumuz seyahat kısıtlamalarının uygulanmasını engellemek için tüm devletlerin kabul ettiği bir mekanizmanın olmayışı.”

Scott, 2015 yılında Simon Rushton ve Sara Davies ile birlikte ‘Hastalık Diplomasisi’ adında bir kitap yazdıklarından ve küresel sağlık güvenliği konusunda işbirliği için ülkeler arasında değerler ve normlar konusunda aslında mutabakatın olduğunu, sadece teknik kapasitenin gerekliliğinden bahsettiklerini anlatmış fakat koronavirüs salgınının onlara değerlerin ve normların ancak devletlerin esasen istedikleri şeylerden sonra geldiğini gösterdiğini - eğer çıkarlarına uyuyorsa ve canları istiyorsa devletlerin el ele verdiklerini ama çıkarlarına ters düşüyorsa işbirliğine yanaşmadıklarını söylemiştir.

Türkiye'nin pandemi sürecindeki performansına dair aşı geliştirmesinin, bunu ihraç etmesinin ve özellikle Afrika'ya ulaştırıyor olmasının pandeminin müthiş bir çıktısı olduğunu belirten Scott, bu inisiyatifin bundan sonra küresel sağlık alanında Türkiye'nin devam edecek desteklerinin bir başlangıcı mı olduğuna dair merak yarattığını ve Türkiye'nin bundan sonra sağlık arenasında oynayacağı rolü ilgiyle takip ediyor olacağını ifade etmiştir.

“2009 yılında H1N1 virüsünde aşı garantisi konusu influenza aşıları yeterli olmadığına ortaya çıktı fakat her hastalıkta olduğu gibi panik ve ihmal kısır döngüsüne girdi, sorunlar tespit edilse de çözüm getirilmedi. 10-12 yıl sonra aynı problemlerle çok daha büyük çapta karşı karşıyayız şu an. Türkiye'nin aşı üretebiliyor olması yerel perspektiften bakıldığında mükemmel, umarız ileride daha fazla ülkeye yardım edebilir. Bugün yaşananlar ileriye dönük aşı geliştirme konusunda ileriye dönük farklı desteklerle sonuçlanacak örneğin şu an DSÖ'nün Güney Afrika'daki aşılama merkezini desteklemesi. Benim gibi sağlık sektöründe olan birçok insan sadece bu inisiyatiflerin ne kadar sürdürülebilir olduğu konusunda endişeli,”

şeklinde konuşan Scott, Turkovac aşısının geliştirilmesinin Türkiye adına harika bir gelişme olduğunu ve diğer ülkelere bağışta bulunmasının takdir edilesi bir başarı olduğunu yinelemiştir.

Scott, koronavirüsün bize dünyanın ne kadar hazırlıksız olduğunu gösterdiğini, birlikte el ele vererek çalışmanın ne kadar elzem olduğunu göstermesine rağmen bazı ülkelerin buna yanaşmadığını ve bunun sonucunda dünyanın bir araya gelmesini beklerken farklı kırılmaların ve ayrışmaların yaşandığını, tarihte kötü sonuçlanan örneklerini görmemize rağmen yine milliyetçi hareketlerin baş gösterdiğine şahitlik etmekten üzüntü duyduğunu ifade etmiştir. Kendi ülkesi Avusturalya'yı örnek gösteren Scott, hükümetin Covax'a mali destek vereceğini açıkladıktan sonra aşı dağıtımını bilateral/ikili ilişkiler bağlamında Pasifik ve Okyanusya ülkeleri ile yürüttüğünü fakat böyle yaklaşımların hangi ülkede kimin aşısı en çok ihtiyacı olduğunu bilen ve çoklu ilişkileri yürüten kurum veya kuruluşların yetkisini hiçe saydığını ifade etmiştir.

Covid-19 sürecinde hükümetlerin pandemi karşısındaki yönetsel becerileri sorgulanmış, birçok ülkenin sağlık altyapısının yetersizliği ortaya çıkmış, bu nedenle gelecekte olası benzer salgınlara yönelik sağlık sistemleri içerisinde, koruyucu sağlık hizmetlerine yönelik çalışmaların ve yatırımların artırılmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır (Yalçın, Kara, & Aydın, 2023).

Prof. Dr. Ali Murat Vural pandemi sürecinde Türkiye'nin kural koyucu olarak aldığı önlemleri yerinde değerlendirirken bazı durumlarda kuralların uygulanması konusunda yaptırım uygulayıcıların performansını eleştirmiştir.

“Türkiye'nin pandemi sürecinde aşı, maske, yasaklar gibi birçok konu da çaba sarfetmesine rağmen daha sert bir devlet konumunda kuralların uygulanmasını sağlayamamasını bir eksiklik olarak görüyorum. Halkın kendi inisiyatifine bırakılan bazı kurallar nedeniyle bazı gevşek davranış sergileyen insanlar ortaya çıktı. Kurallar

sert olsa da bazı uygulamaların halkın kararına bırakılması yanlıştı ama iki yılın sonunda dönüp baktığımızda yine Türkiye bu işi iyi yönetti diyebiliriz.”

Mete vd. (2022) ifade ettiği üzere pandemilerle mücadelede sağlık sisteminin performansına sadece sağlık alt yapısı değil toplumun bu mücadeleye katılımı ve desteği de etki etmektedir. Hastalıkların yayılımını engellemek için gerekli olan tedbir ve önlemlere uyum ve toplum içerisindeki ortak davranışlar ülkelerin pandemiyle mücadelesindeki başarıyı etkilemektedir. Örneğin Türkiye’de ön saf sağlık çalışanları ve 65 yaş üzeri risk grupları dışında toplumdaki diğer bireyler için aşı zorunluluğu olmasa da aşılarmaya teşvik edici yaptırımlar (aşı olmayanların toplu alanlara girmesi, seyahat etmesi vb. yönelik yasaklar) yeterli müşterek bağışıklığa ulaşmayı kolaylaştırmıştır (Mete, Şimşir, & Kırılmaz, 2022).

Türkiye’nin koronavirüse karşı acil durum müdahale hizmetlerini başarılı bulduğunu söyleyen Hüseyin Oruç, *“Virüsün tüm özelliklerinin bilinmediği bir dönemde toplumu bilinçlendirme, kısıtlamalar getirme, hastanelerde gerekli düzenlemeleri yapma vs. hızlı hareket edilmiştir. Çok daha büyük kayıplar verilmesi mümkün olan bir süreç, daha az hasarla atlatılmıştır,”* şeklinde konuşmuştur. Nitekim Türkiye’nin koronavirüs ortaya çıktığı andan itibaren gösterdiği hassasiyet, alınan önlemler ve geliştirilen politikalarla salgını kontrol altına alması ve pandemiye karşı verdiği mücadelede elde ettiği başarı DSÖ tarafından diğer ülkelere örnek gösterilmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2021).

Prof. Dr. Hasan Güçlü, DSÖ’nün salgın konularında tecrübeli olduğunu ve özellikle SARS virüsünün insanlara çok şey öğrettiğini belirtmiştir. İnsanların hareketliliğin önemini ve havaalanlarının oynadığı rolü daha iyi kavradığını vurgulamış, DSÖ gibi orkestrasyon sağlayabilen bir kurumun varlığının önemine dikkat çekmiştir. Güçlü, DSÖ genelinde ve Türkiye özelinde koronavirüs performansını

“Koordinasyonu sağlayabilecek tek kurum zaten DSÖ, ülkelerin kendi aralarında anlaşmalar yapmasını vesaire bekleyemeyiz. Bunun olması mümkün değil. Aldığı tavsiye niteliğindeki kararlarla dahi böyle bir kuruma sahip olmak avantaj. Fakat pandemiye ilan etmede biraz geç kaldılar. Türkiye bu anlamda hassas ve hızlı davrandı, pandeminin başlangıcında Türkiye’nin aldığı aksiyonlar doğru ve yerinde oldu. Biz ‘her şey yaza bitecek’ söylemlerine kapılmakla, salgının yaza kadar biteceği algısına kapılmakta yanıldık. Biz gerçekten bu virüsü tanı mıyorduk, tamam SARS’ı tanıyoruz ve SARS’a benziyor ama koronavirüs çok farklı özellikleri olan bir virüs. Düşünün Türkiye 1 vakaya okulları kapattı, sömestr tatilini öne çekti sonradan kapanma daha da uzatıldı. İlk reaksiyon olarak güzel tepki verildi, insanları eve kapatmak çok etkili bir tedbir ama uygulaması, devam ettirmesi çok zor olan bir tedbir. Yaza her şey iyi olacak dendi çünkü yazın virüsün aktivitesi azalıyor. Tedbir yorgunluğu denilen bir şey var ve bazı grupların rahatlığı tedbirlere uyumu azalttı”

ifadeleriyle değerlendirmiştir.

Türkiye hastalığın yayılımını yavaşlatmak ve hasta sayısının sağlık sisteminin kapasitesini zorlamasının önüne geçmek için artımlı karar verme yöntemiyle hudut kapılarının kapatılması, uzaktan eğitime geçme gibi temel önlemler almış, hastalığın yayılması zincirini kırmak için maske takılması kararının ardından toplumun her kesimine ücretsiz maske dağıtmış, temas takibi, tecrit ve fiziksel mesafenin korunmasına yönelik telkinlerle kamuoyunu düzenli bir şekilde bilgilendirmiş, salgın ile ilgili vaka ve ölüm oranlarına ilişkin verileri tek bir merkezden günlük olarak şeffaf bir şekilde açıklayarak bilgi eksikliği ve kirliliğinin önüne geçmiştir (Yıldız & Uzun, 2020).

Dr. Serdar Çam ise her uluslararası krizde ve küresel bir sorunda ülkelerin yalnız kaldığına ve kendi başlarının çaresine bakmak zorunda bırakıldığına işaret ederek, küresel salgın konusunda öncelikli sorumluluk sahibi olan kuruluş DSÖ'nün dahi bu çapta bir küresel salgın konusunda hazırlıklı olmadığını ve ön göremediğini dile getirmiş, DSÖ'nün faaliyetlerinin tavsiye niteliğinin ötesine geçmediğini ve kurumun küresel eşitsizliğe çözüm olacak bir şey yapmadığını belirtmiştir.

Pandemiyle birlikte dünyanın odağının bir anda ülkelerin sağlık altyapısına ve sağlık hizmetlerine çevrildiğini belirten Çam, Türkiye'nin hem merkezde hem de küçük yerleşim yerlerinde sağlık hizmetlerine erişimin yaygınlığı ve de şehir hastaneleri modeli gibi güçlü sağlık altyapısıyla pandemiye hazırlıksız yakalanmadığını bilakis riski daha da azaltabilmek adına yeni hastaneler açıp sisteme dâhil ettiğini ve belirsizlik sürecinde kendi aşısını da üreterek başarısıyla öne çıkan ülkelerden biri olduğunu söylemiştir;

“Salgının seyrine baktığımızda, ilk aşamada dünya çapında yarattığı bilinmezlik, endişe ve dezenformasyon ciddiye alınmalı ve bundan ders çıkartılmalı. En başından beri akılcı, bilgi ve tecrübeye dayalı korunma ve çözüm yöntemleriyle hareket edildi. Sağlık sistemimiz, devletimiz ve bürokrasi çok hızlı bir şekilde mobilize oldu. Örneğin, büyük bir maske krizi oldu dünyada, ülkeler kendi sularından geçen gemileri durdurarak maskelere el koydular. Biz ülke olarak en büyük maske üreticisi Çin'in maske siparişini bile üretim olarak karıştırayabildik hem de ülkemizde kimseyi mağdur etmeden. Ülkemizin hem kalkınma iş birliği hem de insani yardım kuruluşları dünya çapında salgınla mücadelede önemli rol oynadılar. Yalnızca TİKA 77 farklı ülkede yerinde maske ve tulum üretimini desteklemenin yanı sıra hijyen kiti, tulum, maske ve solunum cihazları hibe etti. Yine TİKA'nın Filistin, Kırgızistan, Gürcistan gibi ülkelerde inşa ve tefrişatını yaptığı hastaneler pandemi hastanesi olarak salgında büyük rol oynadı.”

Pandemi döneminde Türkiye'nin kendi aşısını geliştirdiğine dikkatleri çeken Çam, salgın gibi küresel afetlerde devletin yalnızca kendi sınırları içindeki vatandaşlarına karşı değil, tüm uluslararası topluma karşı sorumlu olduğunu belirtmiş; *“Büyük diplomatik ağıımız içinde hem bulundukları yerlere aşılardan temini hem de vatandaşlarımızın Türkiye'ye getirilmesi konusunda da devlet hizmetlerinin yetersiz olmadığını, bu çerçevede her türlü riski azaltabilme kapasitesine sahip olduğunu gördük”*

sözleriyle Türkiye'nin uluslararası kuruluşların dahi çözüm olamadığı aşı adaletsizliğine karşı aşya erişimi olmayan ülkelere yaptığı aşı hibelerini hatırlatmıştır.

Tekstil sektöründe ciddi bir deneyime ve yetişmiş insan gücüne sahip bir ülke olan Türkiye, koruyucu maske ve giysi gibi temin sıkıntısı çekilen tıbbi malzemeleri salgın esnasında hem kendi ihtiyacına yönelik üretmiş hem de ihtiyaç sahibi İtalya, İspanya ve İngiltere gibi ülkelere göndermiştir. Türkiye'nin tıbbi malzeme yardımları dayanışma ve iş birliği iradesini gösterirken ABD, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler gibi önemli küresel aktörlerin küresel liderlik iddialarını destekleyecek yardımlarda bulunamamaları, bu kriz döneminde Türkiye'nin tıbbi malzeme ve insani yardımlarını uluslararası ilişkiler arenasında bir yumuşak güç kaynağı olarak ortaya çıkarmıştır (Yıldız & Uzun, 2020).

Prof. Dr. Melda Cinman ise ne dünyada ne de Türkiye'de pandemiyle mücadeleyi yeterli bulmadığını söylemiş,

“Mücadele başarılı olsaydı, dünyada pandemi sona ererdi. Ermedi. Bazı ülkeler münferit başarılarla imza attılar ama, Mc Luhan'ın dediği gibi, küresel köyde, yoğun uluslararası ilişkiler sürerken, bu hiç de kolay değil. Toplu kapanma ve aşılama yapılmalıydı. Bu da ekonomik gelişmişlik ile ilgili ve büyük bir organizasyon işi,”

ifadelerini kullanmıştır. Cinman topyekün başarısızlıktan dem vurarak, kolektif bir mücadelenin benimsenmesi gerektiğini, toplu kapanma ve aşılamanın öneminin altını çizerek uluslararası koordinasyon ve işbirliğinin elzem olduğunu not düşmüştür.

Prof. Dr. Talip Küçükcan Türkiye'nin pandemi sürecinde çok hızlı hareket ettiğini ve bu performansının Türkiye imajının pozitif yönde gelişmesine katkıda bulunduğunu ifade etmiştir;

“Türkiye Covid-19'un küresel bir kriz olduğunu dolayısıyla iş birliği yapılarak çözülebileceğini baştan itibaren söyleyen taraftı. Bütün ülkeler gibi Türkiye de kendi sınırlarını kapattı ama hiçbir zaman uluslararası camia ile iş birliği konusunda kendini geri çekmedi. Hatta en son TUSAŞ ve ASELSAN aracılığı ile çok hızlı bir şekilde ventilatörler geliştirilip isteyen tüm ülkelere verildi. Türkiye o dönemde en hızlı tıbbi malzeme üreten ülkelerden bir tanesi oldu ve bunları paylaştı. O dönemde medyayı taradığınızda Türkiye ile ilgili bir tek eleştiri göremezsiniz. Ama Fransa, İspanya, İtalya gibi ülkelerde içeride çok ciddi sivil ölümlerin olduğunu biliyoruz. Türkiye o krizleri yaşamadı ve daha hafif atlattı diyebiliriz. Bütün ülkeler gibi tabii ki Türkiye de salgından etkilendi ama genel olarak bakıldığında Covid-19 döneminde Türkiye'nin bu meseleyi iyi yönettiğini düşünüyorum. Zaten politik spektruma da baktığımızda Türkiye'de sağda da olsa solda da olsa konuyla ilgili bir ön kabul de var doğrusunu söylemek gerekirse.”

Türkiye'nin büyük hastaneleri çok hızlı yaptığını, hepsi şu anda full kapasite çalışmasa da ilerleyen dönemde iyi reklam yapıp tanıtılırsa dışarıdan gelecek hastalar için kullanılabileceğini

belirten Küçükcan, tıp ve sağlık hizmetlerinin gelişmiş ülkelerde dahi aşırı derecede pahalı olduğunu, Amerika gibi ülkelerde sağlık sigortanız yoksa sokakta ölseniz yüzünüze kimsenin bakmayacağını, İngiltere, Fransa gibi sistemlerin ise artık son derece yorgun ve hantal olduğunu, İngiltere’de bir kulak burun boğaz randevusu almanın üç dört ay sürdüğünü ve dolayısıyla insanların bir kısmının İsrail’e veya Hindistan’a gittiğinden bahsetmiştir.

Pandemi’deki aktörlerin, küresel örgütlerin çok ciddi çıkmazları olduğunu ifade eden Küçükcan, bunlardan en önemlisinin yönetim ile ilintili meseleler olduğunu, elde ettikleri gelirleri veya bütçenin büyük bir çoğunluğunu aslında idari mekanizmalara harcadıklarını, kullandıkları kanalların yani yardım ulaştırmakla sorumlu olanların yardımı gerçekten de en çok ihtiyacı olanlara mı ulaştırdığı konusunda büyük soru işaretleri oluştuğunu ve hatta dünyada bununla ilgili önemli bir literatürün de oluştuğunu açıklamıştır.

Tabii ki bir şeylere dokunuyorlar. Bulundukları bölgede farkındalık yaratıyorlar ama yönetim tarzı, karar alma mekanizmalarındaki yavaşlığa bakıldığında veya oradaki dominant görünüme bakıldığında bu örgütlerde kimler çalışıyor? Kimler yönetici? Bunlara bakıldığında aslında şunu görüyoruz, insanlığın ihtiyaç duyduğu alanlarda yavaş ve seçici hareket ediyorlar. Bunu çok rahatlıkla ifade edebiliriz. Bu son dönemde daha da artıyor. Eğer bu bahsettiğimiz örgütler düzgün çalışmış olsaydı Kuzey, Güney yarım küre arasındaki fark bu kadar büyümezdi, makas bu kadar açılmazdı. Şimdi her alanda bu makas açılıyor. Özellikle pandemi dönemine baktığımızda şunu gördük; ulus devletler küreselleşmeye rağmen ve bu küresel bir sorun olmasına rağmen kendi çıkarlarını öncelediler. Yani salgın döneminde aşı milliyetçiliği, maske milliyetçiliği diyebileceğimiz milliyetçilikler ortaya çıktı. Bazı ülkeler başka ülkelerin sağlık malzemelerine el koymaya çalıştılar neredeyse.

Türkiye’nin bu süreçte 140’tan fazla ülkeye irili ufaklı sağlık yardımında bulunduğunun altını çizen Küçükcan, sağlık diplomasisinin Türk dış politikası açısından, insani yardım açısından ve kamu diplomasisi açısından çok önemli bir rol oynadığını belirtmiş, özel şirketlerin aşından çok büyük paralar kazandığı dönemde Cumhurbaşkanı’nın Türkiye aşısı bulursa hiçbir ücret alamadan bunu dünyayla paylaşacağına dair yaptığı açıklamaların dış basında yansımalarına dikkatleri çekmiştir.

Burada yine ekonomisi büyük olan ülkeler daha yoksul ülkelere yardım etme konusunda çok isteksiz davrandılar. Bugün Afrika’ya baktığımızda büyük bir çoğunluğunun kovid aşısız olduğunu görüyoruz. Çünkü DSÖ, UNICEF vs. bütün bunların yönetiminde Avrupa ve Batı merkezli dünya görüşü hâkim. Bu örgütlerin insanların derhtlerine çare bulmakta yetersiz olduğunu düşünüyorum. Nasıl daha yeterli ve iyi olabileceğine bakarsak daha katılımcı ve adil olabilirler. Mesela neden bir tanesinin yönetimine Afrikalı veya Asyalı biri gelmiyor çünkü bütün araştırmalarda şunu görüyoruz diyelim ki bir ülkeden çok büyük bir yardım çıkıyor. Bu yardımın son kullanıcıya ulaşması öyle zor ve çetrefilli ki, bir şekilde kayboluyor, el koyuluyor, kötüye kullanılabiliyor veya birilerinin eline geçiyor. Buralarda bir saydamlık ve hesap verilebilirlik yok. Bunlar sağlanmadığı sürece de bu örgütlerle ilgili eleştiriler sürecektir.

Dr. Kerem Kınık, DSÖ'nün küresel sağlığın izlenmesinde, küresel sağlık risklerinin ortaya konulmasında ve bu risklerin azaltılmasında, pandemi ve açlık gibi bölgeleri ve kitleleri etkileyen hususlarla alakalı birtakım önleyici tedbirler ve politikalar geliştirilmesi noktasında kasları olan bir organizasyon olduğunu belirtmiş, DSÖ'nün ülkelerin sağlık bakanlıkları ile temasta olduğunu ve yürüttüğü çok sayıda proje sayesinde dünyada yaygın bir sağlık diplomasi ağı kurduğunun altını çizmiştir. Bir sağlık politikası yapıcısı olarak DSÖ'nün, hem BM, UNICEF ve Dünya Gıda/Tahıl Programı gibi kuruluşlarla hem bunlarla doğrudan birlikte çalışan Sınır Tanımayan Doktorlar gibi örgütlerle politika ve strateji geliştirdiğini ve sahada uygulama yapmaya çalıştığını ifade etmiştir.

Birleşmiş Milletler'in 2000 yılında New York'ta biraraya gelen 189 ülke temsilcisiyle imzaladığı Bin Yıl Bildirisi'ne de atıfta bulunan Kınık, 2015'e kadar gerçekleştirilmesi gereken küresel hedefler (Milenium Development Goals) konusunda ilerleme sağlandığını fakat sağlık temelli kırılganlıklar çok boyutu olduğu için, bunların DSÖ tarafından çözülebilmesinin kolay olmadığını belirtmiştir. Bin Yıl Kalkınma Hedefleri, yoksulluk ve açlığın yok edilmesi, temel eğitim hakkının evrenselleştirilmesi, cinsiyet eşitsizliğinin azaltılması, çocuk ölüm oranlarının azaltılması, anne sağlığının iyileştirilmesi, salgın hastalıklarla mücadele, çevresel sürdürülebilirlik gibi küresel sorunlara çözüm aramaktadır (UNDP, 2015). Ülkeler arası ekonomik dengesizliklerin, eğitim dengesizliklerinin, sağlık insan gücü dengesizliklerinin, savaş ortamları ve erişilebilirlik meselelerinin, post-kolonyal dönemde ortaya çıkan yeni sömürgecilik modellerinin pek çok farklı kırılganlıklara neden olduğunu belirten Kınık, DSÖ'nün küresel sağlık hedeflerine ve 2015 sonrasındaki sağlık kalkınma hedeflerine ulaşması için çok boyutlu bir politika gerektiğinin altını çizmiştir.

Pandeminin küresel dayanışma için bir fırsat yarattığını fakat iyi değerlendirilemediğini belirten Kınık:

“İnsanlar bu süreçte birbirleri ile çalışmak, hakkaniyetle paylaşma noktasında bir seçim yapmak ve operasyonlarını maksimize etmekten ziyade birbirlerinin uçaklarını indirdiler, birbirlerinin uçaklarındaki ilaçlara, kişisel proje ekipmanlarına el koydular, dolayısıyla küresel adalet anlamında ilk başta bu tesis edilemedi. Sonraki süreçlerde, özellikle aşının oluşturulması, piyasaya sürülmesi ve diagnostik, tanısıl amaçlı laboratuvar kitlerinin dağılımına baktığımızda küresel adaletsizliğin birebir üzerine oturan bir sistemle karşı karşıya kaldık. Yani yine vasılların daha fazla kişisel koruyucu ekipmana, test araçlarına ve sonrasında da aşırı erişiminin olduğu; yoksulların ise daha geç ve daha az erişiminin olduğu, bazısının ise hiç erişemediği bir dünya ile bu anlamda karşı karşıya kaldık” ifadelerini kullanmıştır.

“Türkiye'nin pandemiyle mücadelede acil durum müdahale hazırlık hizmetlerini yeterli buldunuz mu?” sorusuna Mahinur Özdemir: genel olarak hem Cezayir nezdinde hem Avrupalıların perspektifinde Türkiye'nin hasta vatandaşları için ambulans uçak gönderen ve vatandaşlarının tahliyesi için milli havayollarını seferber eden örnek bir ülke olarak dünya arenasında ön plana çıktığını

hatırlatarak cevap vermiştir. “Bazı ülkeler kendi vatandaşlarını almadı ülke sınırlarına, dışarıdan ülkemize virüs getirirler diye ama Türkiye ilk andan itibaren yurtdışındaki vatandaşlarına kapılarını açtı, her türlü sağlık hizmetini ücretsiz sundu. Bunun örnek olarak gösterilebilecek bir davranış olduğunu düşünüyorum.”

Salgın döneminde on binlerce Türk vatandaşı başta Uzakdoğu, Ortadoğu, Avrupa ülkeleri ve ABD’den olmak üzere dünyanın dört bir köşesinden alınarak Türkiye’ye geri getirilmiş, koronavirüs bulgularının olup olmadığına ilişkin muayeneleri Sağlık Bakanlığı’nca yapılarak bulguya rastlanan vatandaşlar hastanelerde tedavi altına alınmış, rastlanmayanlar ise Kredi ve Yurtlar Kurumu (KYK) tarafından hazırlanan 77 ildeki 169 KYK yurdunda on dört gün misafir edilerek karantina süreci sonunda herhangi bir hastalık belirtisi göstermeyenler AFAD tarafından evlerine ulaştırılmıştır (Yıldız & Uzun, 2020).

Türkiye’de hızlı bir şekilde ikna ekiplerinin kurulması ve büyük nüfusa sahip bir ülke olmasına rağmen hızlıca aşılmanın yapılmasının övgüye değer olduğunun altını çizen Özdemir;

“Türkiye’yi sosyo-kültürel açıdan kendine benzeyen ülkelerle kıyasladığınızda bu büyük bir başarıdır. Benim şu an Büyükelçilik görevinde bulunduğum Cezayir’de, insanlar var olan aşırı olmaya gitmiyor, bir güvensizlik var. Halbuki Türkiye’de bu güven yetkililer tarafından hızlıca tesis edilebildi ve vatandaş da aşılama konusunda yetkililere güvendi,”

açıklamalarında bulunmuştur.

Prof. Dr. Şeref Ateş, Türkiye’nin pandemi performansına dair

“Salgın döneminin ilk aylarında diğer ülkelerin imkânlarına göre Türkiye’nin sağlık imkânları oldukça yüksekti. Ayrıca hem Çin’de hem de diğer ülkelerde mahsur kalan Türk vatandaşlarını, özellikle üniversite öğrencilerini Türkiye’ye getirme konusundaki hassasiyeti kayda değerdi. Bunları hızlı bir şekilde sağlamış olması ise Türkiye’nin lojistiğinin güçlü olduğunu da göstermiştir. Türkiye’nin salgın esnasında dahi az gelişmiş veya gelişmemiş ülkelere tıbbi yardımlarda bulunması, uçak ambulanslarıyla hasta vatandaşlarını yurda getirmesi ve kendine yeten tıbbi donanımlarıyla yurt dışındaki itibarı artmıştır,”

açıklamalarında bulunmuştur.

Ateş’in açıklamalarından hareketle Türkiye’nin pandemiye karşı hem içeride hem de dışarıda proaktif bir mücadele vererek tahliye operasyonları ve lojistik kapasitesiyle olumlu bir itibar oluşturduğunu savlamak mümkündür. Kriz zamanlarında yardımlaşma ve dayanışmanın bir tezahürü olan bu becerilerin, kamu diplomasisi ve yumuşak güç enstrümanı olarak işlev görmesi son derece önem

arz etmektedir. Bu becerilerin aynı zamanda devlet kapasitesinin bir göstergesi, sağlık ölçeğindeki teçhizat spektrumunu imleyen somut bir parametredir.

Prof. Dr. Mehmet Özkan pandemiyle beraber Türkiye'nin bir devlet olarak kapasitesinin öne çıktığını ve asıl olanın da devletin gücü veya ekonomik zenginliği değil devletin kapasitesinin olduğunu belirtmiştir.

“Devlet kapasitesinden kastım şu; sağlık anlamında, eğitim anlamında, altyapı alanında bu kapasite meselesi. Mesela Amerika’da para var, çok zengin bir ülke fakat devletin sağlık kapasitesi yeterli olmadığı için ciddi sıkıntı yaşadı. Devletin sistemsel kapasitesinin yetersizliğinden dolayı, koronavirüs hastaları çok yüksek bedeller ödedi ya da çoğu hastanelere tedavi için gidemedi. Bu noktada devletin kapasitesinin önemi ortaya çıktı.”

Nitekim Türkiye’deki kapsayıcı sağlık güvencesi ve Cumhurbaşkanlığı kararı ile salgın önlemleri dahilinde sosyal sigortası olmayanların da tüm koruyucu ekipmandan, testler, kitler ve tedavi ilaçlarından ücretsiz yararlanması koronavirüs ile etkin mücadelede yeterli görülmüş buna karşın nüfusunun yaklaşık %10’u sağlık güvencesinden yoksun olan ABD, içerisinde bulunduğu ekonomik durgunluk ve salgındaki denetimsizliğin de etkisiyle genel olarak COVID-19 mücadelesinde başarısız değerlendirilmiştir (Sarıyıldız, Paşaoğlu, & Yılmaz, 2021).

3.5.6. Pandemi Sonrası Sağlık Diplomasinin Türkiye’nin Yumuşak Gücüne Potansiyel Etkisi

Sağlık diplomasinin Türkiye’nin yumuşak gücüne potansiyel etkisini anlamak için katılımcılara “Sağlık diplomasisi Türkiye’nin dış politika hedeflerine ulaşmasını sağlayabilir mi?” sorusu sorulmuştur. Başarılı bir sağlık diplomasisi için güçlü bir strateji ve vizyonun, ülke çapında çok paydaşlı ve eşgüdümlü çalışmaların gerekliliği bilinmektedir. Türkiye’nin bu alanda kapasite geliştirmesinin ileriye dönük dış politika hedeflerine etkisi üzerinde katılımcıların değerlendirmelerine başvurulmuştur.

Dr. Şuayip Birinci, sağlık ve dış politika arasındaki yakın ilişkinin uluslararası organizasyonlarla da desteklenen ve önemsenen bir konu haline geldiğini, küreselleşme ile birlikte sağlığın korunması, iyileştirilmesi ve sağlık hizmetlerine erişilmesi için uluslararası çalışmalar ve anlaşmaların gündemde olduğunu ve sağlık politikalarının bu vesileyle ulusal menfaatlerin gerçekleştirilmesi için küresel bir diplomasi aracı haline geldiğini ifade etmiştir.

“Sosyal adaleti sağlamak, halkını düşünen her devletin önceliğidir. Bu anlayışın bireylerin hayatına yansıyan en önemli göstergelerinden biri de sağlık alanında uygulanan politikalar olmuştur. Devletin her daim dünyanın neresinde hangi

şartta olursa olsun ihtiyaç duyduğunda vatandaşının arkasında olması güçlü bir ülkenin başarabileceği bir pozisyonudur. Türkiye'nin sağlık alanında son yıllarda yakaladığı ivme ve edindiği öncü rol hem uluslararası platformda hem de dünya milletleri nezdinde büyük prestij sağlamıştır,”

ifadelerini kullanan Birinci, tüm dünyanın tıbbi malzeme sıkıntısı çektiği dönemde Türkiye'nin gelişmiş ülkeler dahil pek çok ülkeye yardım gönderdiğinin altını çizmiştir.

Yıldız ve Uzun'a (2020) göre Türkiye üniter bir devlet olarak cumhurbaşkanının hızlı karar alma avantajıyla kriz yönetiminde federal sistemlerdeki cumhurbaşkanı ile başbakan arasındaki çift başlılık dezavantajını bertaraf etmiş, ülke genelinde alınan kararların uygulanmasında eş güdüm sorunları gündeme gelmemiş, ülke yüksek devlet kapasitesi, yetkin sağlık personeli ve altyapısı ile kriz yönetim süreçlerinde teknolojik araçların da etkin kullanımıyla salgınla mücadelede benzer nüfuslu Almanya ve İran gibi örneklerle de karşılaştırıldığında etkin bir performans ortaya koymuştur (Yıldız & Uzun, 2020).

Birinci, *“pandemi krizinin E-nabız, HES gibi dijital uygulamalarla desteklenerek etkin biçimde yönetilmesi ile rüzgârı arkasına alan sağlık alanı ülkenin pozitif imajını bir ileri seviyeye çıkarmıştır”* açıklamalarında bulunmuş Türkiye'nin yardım kutularını Mevlana'nın *‘Ümitsizliğin ardında nice ümitler var; karanlığın ardında nice güneşler var...’* notu ile göndermesini, yardım alan ülkelerin de teşekkür mesajlarında buna yer vermesini bir kamu diplomasisi örneği olarak göstermiştir. Birinci, *“Türkiye'nin pek çok ülkeye yardım göndermesi üzerine yapılan eleştirilere karşılık ‘Burada verdiğimiz rakamlar 3-5 milyon, buna mukabil, o ülkelerin uluslararası arenada, Birleşmiş Milletler'de birer tane oyu var’ yanıtının verilmesi sağlık diplomasisinin Türkiye için önemini gözler önüne sermektedir”* ifadelerini kullanmıştır.

Dr. Serdar Çam Türkiye'nin pandemi sürecinde gerek hızlıca çevrimiçi eğitime geçişinin gerek diğer ülkelere yapılan dış yardımların uluslararası toplumlar nezdinde pozitif kanaat oluşturduğunu savunmuş,

“Türkiye ilk pozitif vakanın görünmesiyle birlikte uzaktan eğitime geçti, bu birçok Avrupa ülkesinden bile önce verilen karardı. Bu da o zaman basında yer aldı ve Türkiye hem kendi bölgesinde salgını iyi yöneten hem de küresel çapta salgınla mücadele eden ülke olarak çeşitli sıralamalarda önlerde yer aldı”

ifadelerine yer vermiştir.

Pandemi sürecinde yapılan dış yardımların Türkiye'nin yumuşak gücüne etkisini değerlendiren Çam, koronavirüs salgını esnasında Türkiye'nin oluşturduğu pozitif kanaatle ilgili

“NATO Avrupa-Atlantik Afet Müdahale Koordinasyon Merkezi (EADRCC) aracılığıyla yapılan yardım talebine karşılık vererek Balkanlara ve Avrupa’ya Mevlana’nın ‘Ümitsizlikten sonra nice ümitler, karanlığın ardında nice güneşler var’ sözünün yer aldığı tıbbi malzeme desteği verdi. Tüm bunlar, iş birliği yaptığımız ülkelerdeki halkın dikkatinden kaçmayan şeyler olduğu için pandemi boyunca tüm hibe ya da iş birliği faaliyetlerimizin ülkemizin itibarına ve imajına olumlu etkisi olmuştur,”

şeklinde konuşmuştur. Çam ayrıca bu süreçlerin başarılı bir şekilde hayata geçirilmesinde, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçişin mümkün kıldığı hızlı karar alma ve harekete geçme mekanizması ile Sayın Cumhurbaşkanımızın liderliğinin etkili olduğunun altını çizmiştir.

Mahinur Özdemir Türkiye’nin pandemi sürecinde yaptığı tıbbi yardımlarının sağlık diplomasisi alanındaki önemine işaret ederek

“Türkiye kısıtlı imkanlarına rağmen, büyük ülkelerin aşılarını stok yaptığı bir dönemde elindeki aşılarından Afrika’ya 15 milyon aşı hibe etmiş bir ülkedir. Ayrıca maskelerin ihracatlarının yasaklandığı bir dönemde, sözde büyük güç olarak bilenen ülkelere dahi maske üreterek yardımlarda bulunmuştur. Türkiye’nin bu yardım elinin daima ihtiyaç anında hazır olması ve bunu sadece imkanlardan dolayı değil vicdan ve insaniyetten dolayı yapmasının Türkiye’nin yumuşak gücüne doğrudan pozitif etkisi olacaktır,”

şeklinde konuşmuştur. Özdemir’e göre Türkiye’nin yardım yapma gayesi tamamen insani yardım ulaştırmaya yönelik olmuş, bu yardımlar menfaat beklemezsizin yapılmıştır. Fakat bu yardımların yumuşak güce getirileri olmuş, istemsiz bir çıktı olarak Türkiye’nin insani yardımları ülkenin yumuşak gücüne pozitif etkide bulunmuştur.

Arpa ve Bayar’a göre (2022), insanı merkeze koyan, din, dil, ırk ayrımı gütmeyen insan onuruna yakışan bir yaşam tarzını önceleyen bir anlayışla yürütülen Türk dış yardım modeli Afrika’da halk nezdinde takdirle karşılanmaktadır. Nijer, Sudan, Tanzanya ve Somali’de sağlık, eğitim, altyapı ve diğer alanlarda yardım sağlayan birimlerde çalışan ve bu birimlerden direkt yardım alan kişilerle mülakat ve odak grup yöntemiyle veri toplayan ve analiz eden araştırmacılar, Türkiye’nin sağladığı yardımları yerel iş birliğiyle sahada yönetmesinin bu yardımların etkin ve verimli olmasında önemli derecede pay sahibi olduğunu belirtmiş, bu yöntemle yardım alan ülkelerde gerçek ihtiyaçların tespiti, yardımın etkili bir şekilde yönetimi ve idari giderler asgari düzeyde tutularak yardımın, alıcılara doğrudan ulaştırılmasının daha etkili bir şekilde yönetildiğini ifade etmiştir (Arpa & Bayar, 2022).

Buna karşın Hüseyin Oruç, sağlık diplomasisinin Türkiye’ye sempati ile bakan toplumların sayısını artırma potansiyeli olduğunun ve Türkiye’nin bu yumuşak güç unsurlarını kullanarak farklı ülkelerle ilişkilerini geliştirilmesiyle dış politikada karşılıklarının alınabileceğinin üzerinde durmuştur. Oruç,

“Kendi ülkesinde başarılı bir mücadele yöntemi uygulayan Türkiye’nin gerek pandemi sürecinde ve gerekse sonrasında yoksul ülkelere yönelik desteği yumuşak gücü açısından olumlu olmuştur. Bu anlamda yapılan sağlık yardımları ve yatırımlar, ilgili ülke ile ilişkilerin artırılması konusunda önemli bir katalizör rolü oynayabilir. Yumuşak bir güç unsuru olarak sağlık yardımları, ilgili ülke ile diğer ilişkilerin gelişmesinde ön açıcı olabilir, ‘diğer toplumların kalplerini ve zihinlerini etkileme’ amacına hizmet edebilir. Zira, Türkiye’nin sağlık yardımlarına şahitlik eden bir toplumun Türkiye karşısı propagandalara inanması zor olacaktır.”

ifadelerine yer vermiştir. Dolayısıyla Oruç, Özdemir’in aksine yardımların menfi olduğunu buradan olumlu imaj devşirilerek potansiyel başka konularla ilgili katalizör görevi üstleneceğinden bahsetmiştir.

Türkiye’nin özellikle Sahra altı Afrika’sına yönelik sağlık ile ilgili TİKA, Sağlık Bakanlığı, Sağlık Bilimleri Üniversitesi ve çeşitli STK’ların gerçekleştirdiği sağlık yardımlarının maliyetlerini inceleyen ve bu ülkelerle olan ekonomik ilişkilerle karşılaştırmasını yapan Kadioğlu ve Tutar (2019), sahra altı ülkelerinden Somali, Sudan, Senegal, Nijer ve Benin ile son beş yıldaki faaliyetleri incelemiş Türkiye’nin sağlık alanındaki “yardım(severlik)” faaliyetlerinin kendine has bir yumuşak güç unsuru olma potansiyeli olduğunu, Türkiye’nin yaptığı sağlık yardımlarıyla söz konusu ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesini doğru orantılı olarak değerlendirmiştir (Kadioğlu & Tutar, 2019). Ayrıca Türkiye’nin gerek ABD, İngiltere, İspanya ve İtalya gibi gelişmiş ülkelere gerekse KKTC, Kuzey Makedonya ve Filistin gibi gelişmekte olan ülkelere sağlık yardımında bulunması uluslararası arenada görünürlüğünü ve prestijini artırmıştır (Yıldız & Uzun, 2020).

Prof. Dr. Ali Osman Öztürk, kamu diplomasisi adına yürütölen faaliyetlerin dış politikayla etkisi olmaması gerektiğini savunarak

“Kamu diplomasisi ile ilgili konuşulan konuların aslında dış politikayla alakası yoktur. Kamu diplomasisi dış politikanın çerperinde, dış politikadan bağımsız olmadan ama çok da bağımlı olmadan ilerlemeli. Örneğın biz dış politikamızda Almanya ile sert bir ilişki içinde iken Almanların hala gönlünde olabilecek işler yapabilmemiz gerekir. Dolayısıyla sağlık turizmi de bu işe yararsa ancak o zaman işe yarar. Kamu diplomasisi, dış politikanın bir enstrümanı olursa işe yaramaz. Kamu diplomasisi ancak Türkiye’nin grand stratejisi ya da çıkarları mahiyetinde kullanılabilir, sadece genel çıkarları bağlamında çünkü yumuşak güç alanları dış politikanın dışında kalır. Kamu diplomasisini dış politikaya bağı yaparsanız bu propagandaya döner. Sağlık turizminin sivil toplum ve siviller üzerinden de yapılabildiğini ispatlarsanız hem yumuşak güç hem de kamu diplomasisine enstrüman olur. Genel dokusu itibariyle eğer süreci Sağlık Bakanlığı, şehir hastaneleri ve başhekimler aracılığı ile götürürseniz sert gücün yanında dış politikaya eklemli bir şekilde yapılan bir faaliyet olur, kamu diplomasisi diyemeyiz. Bu şartlarda yapılacak en önemli açılım şu olabilir, özel sektörün rehabilitasyon/wellness üzerinden beyaz yakalı elite golf oynarken lahmamacunu da sevdirebilmesidir”

ifadelerini kullanmıştır.

Buna karşılık “Kalkınma iş birliği araç ve yöntemleri ile yerel ve küresel düzeydeki sorunlara, hızlı ve kalıcı çözümler sunabilen etkin ve öncü bir teşkilat olmak” vizyonu ile “Türk Tipi Yardım Modeli” ile Türkiye’nin dış yardımlarının büyük çoğunluğunu ihtiyaç sahibi halklara ve coğrafyalara ulaştıran TİKA, temel değerlerinin insan odaklılık, ülkenin ihtiyaç ve önceliklerine uygunluk, kaliteli ürün ve hizmet sunumu, tarafsızlık ve şeffaflık, katılımcılık, güvenilirlik, sonuç odaklılık, etkililik, verimlilik, yerindelik ve dış politika ile uyumluluk olduğunu belirtmiştir (TİKA, t.y.b). ABD’nin de sağlık konusunu diplomasinin yumuşak gücü çerçevesinde değerlendirip diğer sert güç amaçlarına ulaşma yolunda bir vasıta olarak değerlendirdiği ileri sürülmekte ve bu durum ‘zeki küresel sağlık’ nosyonu olarak açıklanmaktadır (Demir İ. , 2021).

Prof. Dr. Hasan Güçlü, yine Türkiye’nin salgına karşı ilk reaksiyonunu, hızlı bir şekilde organize olmasını Türk halkının becerikliliğine, çözüm odaklılığına bağlarken, Sinovac dahi olsa aşı sıkıntısı yaşamamasını bir başarı olarak değerlendirmiştir. Türkiye’nin kendi aşısını üretmesinin de büyük bir başarı olduğunu altını çizen Güçlü

“Türkiye gerçekten potansiyeli çok yüksek bir ülke, hem bölgesel olarak-sağlıkta eğitilmiş, becerikli, kuvvetli insan gücümüz var, sağlık tesislerimizin durumu hiç fena değil ve gittikçe de iyileşiyor. Amerika’dan falan sağlık için Türkiye’ye çok gelen var, bu kanallar genişletilebilir, devlet yatırımlarıyla daha iyi hale getirilebilir,”

değerlendirmelerinde bulunmuştur.

Türkiye’nin doğal afetlerle mücadele konusunda deneyim kazandığını ve kapasite geliştirdiğini, bu deneyim ve kapasitesinin koronavirüsle mücadelede başarıyla kullanıldığını belirten Yıldız ve Uzun (2020), salgını haber almasından kısa bir süre sonra Türkiye’nin deneyimlerinden çıkardığı derslerle test yapma, vaka ve temaslı takibi, tecrit ve karantina gibi temel kararları hızlıca aldığını ve bu süreçte Sağlık Bakanlığı, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu ile GSM operatörlerinin iş birliği yaparak Pandemi İzolasyon Takip uygulamasıyla teknolojinin etkin kullanıldığı değerlendirmelerinde bulunmuştur (Yıldız & Uzun, 2020).

Prof. Dr. Melda Cinman Türkiye’nin ulusal çıkarının sadece Afrika ve bazı Ortadoğu ülkelerinde kamu diplomasisi uygulamasıyla sağlanamayacağını savunmuş, yumuşak gücün ancak sert gücün ikamesi olması gerektiğinin altını çizmiştir. Buna karşın Radha (2021) sağlığın dış politikada, güvenlik politikasında, kalkınma stratejilerinde ve ticaret anlaşmalarında çok kritik bir öneme sahip olduğunun altını çizmiş, dünyanın yeni bir küresel sağlık diplomasisi çağına girdiğini ve küreselleşen dünyada sağlık konusunun giderek politik tartışmaların ve müzakerelerin önemli bir parçası haline geldiğini küresel sağlığın politika profilini yükseltmek için eşsiz bir fırsat olduğunu belirtmiştir (Radha, 2021). Ekonomi, savunma ve yumuşak güç unsurları konusunda niceliksel veriler yayınlayan

explora.globalpresence.org adresinde açıklanan bilgiler değerlendirildiğinde; 2021 yılı verilerine göre Türkiye'nin dünya çapında endeks değeri 172,3 olmuş, yumuşak güç sıralamasında 19'uncu sırada kayıtlara geçerken göç ve turizm başlıkları Türkiye'nin önemli yumuşak güç unsurları olarak ilk iki sırada yer almıştır (Elcano Global Presence Index, 2021).

Suriye'deki iç savaş 12. yılını geride bırakırken, Türkiye'nin bu krize yönelik sınırları içinde ve dışında yürüttüğü faaliyetleri sadece kendi ulusal güvenliği açısından değil, bölge ülkeleri, Avrupa ve dünya barışına olan fayda ve katkıları açısından değerlendiren Bozkurt (2021), Türkiye'nin 2011-2016 yılları arasında açık kapı politikası izlediğini fakat krizin derinleştiği 2015-2016 yıllarında iç savaş ortamındaki boşluktan istifade eden PKK/PYD, DAESH ve diğer terör örgütlerinin Türkiye sınırlarına yönelik saldırılarına uluslararası hukuktan doğan meşru haklarını kullanarak Fırat Kalkanı Harekatı ile darbe vurduğunu ve bu hareketin kamu diplomasisi alanında bir paradigma dönüşümünü gündeme getirdiğini, askeri-ekonomik gücün yumuşak güç unsurlarıyla bir arada kullanımı şeklinde tanımlanan “akıllı güç” kavramının Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı risk ve tehdit ortamında, yumuşak güç unsurlarının kullanımıyla çözemediği sorunları, yeri geldiğinde askeri ve ekonomik güç potansiyeli kullanarak çözmesinin kaçınılmazlığıyla gözler önüne sermiştir (Bozkurt Ö. , 2021).

Suriye'deki savaş sadece bölge ülkelerini değil, küresel ölçekte tüm dünya ülkelerini terör, milli güvenlik, düzensiz göç, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi çok farklı açılardan etkilerken Suriye iç savaşından ekonomik, askeri, politik, hukuki, sosyal ve kültürel açılardan en çok etkilenen ülke hiç şüphesiz Türkiye olmuştur. Türkiye, bölgede AFAD Başkanlığı koordinesinde 5,8 milyon nüfusa insani yardım ulaştırırken, kamplara sevk ve idare edilme süreçlerini başarıyla yürütmüş ve tüm bu çalışmalar yumuşak güce örnek teşkil ederken, bir yandan da Suriye'nin kuzey bölgesinde yürüttüğü 2018 Zeytin Dalı Harekâtı, 2019 Barış Pınarı Harekâtı, 2020 Bahar Kalkanı Harekâtı ile akıllı güç politikalarını sürdürmüştür sermiştir (Bozkurt Ö. , 2021). Türkiye'nin ülke içindeki geçici barınma merkezlerinde kalanlarla birlikte bir yandan 3,6 milyondan fazla Suriyeliyi misafir etmesi diğer yandan koyduğu akıllı güç vizyonu ile Suriye kaynaklı dış göçü yerinde kontrol etmesi ve sınırlarına yönelik oluşan terör bloğunu ve tehdidini yerinde bitirmeyi hedeflemesi ortaya akıllı güç politikaları koyması ve bu sayede Avrupa'nın sınır güvenliğini sağlaması Türkiye'ye uluslararası arenada müstesna bir konum sağlamıştır.

Prof. Dr. Melda Cinman

“Afrika ile sert güç meselemiz zaten olamaz. Tüm komşularla ve müdahil ülkelerle ise olabilir. O halde, belki hedef kitle üzerinde daha fazla düşünmek gerekebilir. Kısaca, Afrika'da uyguladığımız kamu diplomasisi, bizi Avrupa Birliği üyesi de yapmaz; emperyal düşlerin hedefini teşkil etmemizi de önlemez”

ifadelerini kullanmış, buna rağmen Türkiye'nin kamu diplomasisi yaptığı ülkelerde kamu nezdinde itibar kazandığını belirtmiş, bunun en somut örneği olarak da Afrika'ya yapılan ihracattaki artışı vermiştir.

Prof. Dr. Şeref Ateş, sağlık diplomasisinin Türkiye'nin dış politikasında önemli bir yer tuttuğunun altını çizmiş, onu dış politika hedeflerine ulaşmayı sağlayan ayaklardan birisi olarak değerlendirmiştir. Şeref,

“Sağlık her insan için vazgeçilmez bir değerdir. İnsanları da devletleri de ayakta tutan çok önemli bir temeldir. Bilimin de merkezinde yer alır. Bilimde ilerleme kat etmiş ülkeler ise gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerdir. Bilimde ilerlemiş ülkeler hem akademiye hem de ekonomide rotanın kendilerine doğru olmasını sağlar. Şu anda birçok ülke, üniversite ve sivil toplum kuruluşu Türkiye'nin sağlık sistemini yakından takip etmektedir. Kısacası sağlık diplomasisi, kamu diplomasisi içinde yumuşak güç niteliği taşımaktadır,”

açıklamalarında bulunmuştur (Bozkurt Ö. , 2021).

Prof. Dr. Talip Küçükcan, sağlık diplomasisi uygulayabilmek için ülkenin genel imajının da olumlu olmasının önemine dikkat çekerek,

“Bir ülkenin ekonomisinin çöktüğüne dair imaj yayılması, çok otoriter olduğu veya yasaların uygulanmadığına dair haberlerin yayılması, insanların o ülkeye gidip gitmeme konusundaki kararlarını etkiliyor. O ülkede hukukun üstünlüğü var mı veya güvenlik tehdidinde olduğunu mu düşünüyorsunuz? Örneğin bomba patlaması olaylar insanların bir ülkeye gidip hizmet alması konusunda kararlarını etkiliyor. Bunlara genel olarak bakmak lazım. Ülkenin imajı sadece dış politika ile ilgili değil. İçeride olan bitenlere de bakmak gerekir”

şeklinde konuşmuştur.

Sonuç olarak yumuşak güç unsurları arasında kültür, sanat, eğitim önemli bir yer tutsa da, ülkenin siyasi değerleri ve ekonomik kalkınma düzeyi de başkalarını etkileme ve yönlendirme konusunda belirleyici bir rol oynamaktadır. Siyasi değerler bakımından ülkedeki demokrasi ortamı, insan haklarına saygı ve özgürlükçü değerler en az ülkenin dış politikası ve insani yardımları kadar etkileyicidir. Aynı şekilde, ülkenin ekonomik refah düzeyi ve sosyal kalkınma da bir ülkenin cazibesini ve etkisini atırmakta belirleyici faktörler arasında yer almaktadır.

Küçükcan Türkiye'nin sağlık diplomasisi alanında olumlu bir imaj elde etmekle beraber altyapısını mutlaka güçlendirmesi ve koruması gerektiğinden bahsetmiş, önemli olan hususun sürdürülebilirlik olduğunun altını çizmiştir.

Bu konuda en önemli unsur beşerî sermaye. Türkiye'nin tıp alanındaki eğitimi kalitesinden hiçbir zaman ödün vermeden sürdürmesi gerekiyor. Türkiye'de daha fazla

doktora ve uzmana ihtiyaç var ama bu kadar uzman yetiştirecek altyapı var mı onu gözden geçirmek lazım. Türkiye’de tıp fakültelerinin sayıları da arttı fakat belki toplu verilen hizmetlerde hala eksiklikler var. Daha fazla doktora ihtiyacımız olabilir. Bunun mutlaka kalitesinin gözden geçirilmesi gerekir. Kitleselleşirsek kalite kaybı bütün dünyanın gözlemlediği bir şey. Sağlık hizmetleri hangi ülkede ne kadar kaliteli veriliyor? Türkiye bu noktada teknolojik altyapı olarak belirli bir konuma geldi. Bunu korumak için beşerî sermayenin korunması ve güçlendirilmesi lazım. Bir başka unsur bunun yurt dışında amatörce değil, çok iyi bir şekilde tanıtılması. Bunu Türkiye’de yapan birkaç özel hastane var. Ama mesela kamu neden yapmıyor veya Hacettepe, Ankara, İstanbul Cerrahpaşa neden yapmıyor? Bunlar Türkiye’de aslında doktor yetiştiren, bahsettiğimiz beşerî sermayeyi oluşturan tıpçıları yetiştiren en önemli kurumlar. Bunların yurtdışındaki üniversitelerle bağları daha da arttırılabilir. Bu üniversitelerimizin mutlaka dış dünyaya açılması ve özel hastaneler, özel üniversiteler gibi bu tanıtımı yapması gerektiğini düşünüyorum.

Prof. Dr. Mehmet Özkan ise

“Türkiye’nin kalkınma yardımlarının kamu diplomasisinde bir modelliği bir örnekliği vardır ve bu modelliği PR merkezli devlet kapasitesini arttırıcı öncelikli bir kamu diplomasisi takip ediyor. Türkiye pandemide bunun faydasını gördü; sağlık yardımları vesaire ile Türkiye hızlıca duruma adapte oldu ve aşıyla birlikte bunun daha fazla görünür boyutta olacağı kanaatindeyim. Genel anlamda Türk dış politikasında kamu diplomasisi genişleme, derinleşme ve buna paralel olarak zaten özü olarak da devlet kapasitesini inşa etme ve devletin kapasitesini arttırmaya yöneliktir. Türk kamu diplomasisini farklı kılan özellikler bunlardır”

ifadelerini kullanmıştır.

Dr. Kerem Kınık, “Sağlık diplomasisi Türkiye’nin dış politika hedeflerine ulaşmasını sağlayabilir mi?” sorusuna

“Sağlık ve insani alandaki ilişkilerin, yardımların ve diplomasinin, tarih boyunca sert ve klasik diplomatik ilişkilere yumuşatıcı ve insani bir katkı sunduğunu, gerilimi azalttığını dolayısıyla sağlık diplomasisinin dış kamuların nezdinde Türkiye tezleri noktasında da olumlu katkı verebileceğini, topluluklar arasındaki pozitif ilişkileri geliştirebileceğini ve Türkiye algısının iyileştirilmesine fayda sağlayabileceğini”

ifade etmiştir.

Türkiye’nin insan gücü ile kamusal uygulama araçları ile beraber çevik bir ülke olduğunun altını çizen Kınık,

“Türkiye’nin formal ya da informal yollarla oluşturduğu eşgüdüm mekanizmaları, hızlı karar alma ve uygulayabilme kabiliyeti ve vatandaş ile devlet arasındaki güven ilişkisi nedeniyle bu süreçte sınıfı geçtiğini, küresel süreci takip ederek pandeminin karakteristiğini çözümlediğini, vakaların ağırlıklı olarak yeni varyantlarla beraber Avrupa’dan geldiğinin ve akışın oradan buraya olduğunun tespit

edildiğini ve bu akışın sağlam ve dürüst politikalarla kontrol altına alınmasının akabinde aşılama çalışmalarının yapıldığını ”

ifade etmiştir.

Türkiye’de planlı, etkili, çevik ve bilimsel temelli bir uygulama yapıldığını belirten Kınık, Bilim Kurulu’nun bu anlamla ciddi çalışmalar yürüttüğünü, Türkiye’nin hem kendi müdahalesini yaparken hem de kendisinden yardım isteyen ülkelere doğrudan bu yardımları gönderdiğini, Kızılay’ın bizzat koruyucu ekipman yardımı gönderilmesinde rol aldığını söylemiştir.

“Dünyanın yüzü aşkın ülkesine bu anlamda yardımlarımızı ulaştırdık ve dolaylı olarak bu yardımlar Türkiye’nin imajına olumlu katkı verdi. Ayrıca, yurtdışında tedavi hizmeti alamayan vatandaşların Sağlık Bakanlığı tarafından ambulanslarla getirilmesi, tedavi edilmesi Türkiye içerisinde bulunan sığınmacılara da mültecilere de yabancılara da Türk vatandaşlarına verilen hizmet ne ise aynısının verilmesi, hiçbir ayırım gözetilmemesi gerek aşılama çalışmalarında gerek tedavi çalışmalarında, Türkiye’nin bu hakkaniyetle davranmış olması hem Türkiye’de yaşayan yetmiş aşkın farklı uyruktan sığınmacı ve mülteciler nezdinde hem de diğer bu süreçleri takip eden uluslararası kamuoyu nezdinde olumlu etki bırakmıştır.”

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre Türkiye’de 3,6 milyon “geçici koruma” altında Suriyeli kayıtlı olmasına rağmen ülkede farklı hukuki statülerde yaklaşık 5,5 milyon mülteci ve uluslararası göçmen bulunmaktadır (İstanbul Tabip Odası, 2020). 11 Nisan 2013 tarihinde yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile Türkiye’de mülteciler 2019 yılının sonuna kadar vatandaşlar ile aynı haklara sahip olarak sosyal sigortaya erişim ve ücretsiz sağlık hizmetlerinden yararlanma imkanları olmuş, 1 Ocak 2020 itibarı ile ödeme imkanı olmadığını belgeleyebilenler dışında ikamet başvurusu yapan öğrenci, iş, turistik, aile ikameti gibi düzenli göçmenlerden özel veya genel sağlık sigortası istenmiş, kayıtsız göçmenlerin ise birinci basamak sağlık hizmetlerine Aile Sağlığı Merkezleri (ASM) ve DSÖ işbirliği ile 29 şehirde açılan 180 adet Göçmen Sağlığı Merkezleri (GSM)’nden ücretsiz ulaşabilmiş, GSM’ye başvuran mülteciler COVID-19 sürecinde bilgilendirilmiş, ateş ölçümü yapılmış ve gerekli görüldüğü durumlarda hastanelere yönlendirilmiş, salgınla mücadele kapsamında 13 Nisan 2020 tarihinde yayımlanan 2399 sayılı Cumhurbaşkanı kararı ile herhangi bir sağlık güvencesi olup olmadığına bakılmaksızın herkese kişisel koruyucu malzeme, tanı testi ve ilaç tedavisi ücretsiz sağlanmış ve mültecilerin kaldığı kamplarda giriş ve çıkışlarda COVID-19 sağlık taramaları yapılmış, olası vakalar özel nakil araçlarıyla hastanelere yollanmış ve test sonuçları gelene kadar evlerinde izole olmaları sağlanmıştır (Mardin, ve diğerleri, 2020).

Salgınla mücadelede Sağlık Bakanlığı’nın güncel tanı ve tedavi algoritmaları hizmet sunucular için Arapçaya çevrilmiş, 14 kuralın anlatıldığı kamu spotu için alt yazılı versiyon hazırlanmış,

Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (ASAM) internet üzerinden Farsça-Arapça-Türkçe bilgilendirmeler yapmış, düzensiz göçmenler için bilgi, eğitim dokümanları İngilizceye çevrilmiştir ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin farklı dillerde hazırladığı salgınla ilgili bilgilendirme ve korunma yöntemlerini içeren videolar sosyal medyada paylaşılmıştır (İstanbul Tabip Odası, 2020).

3.5.7. Pandemi Sonrası Türkiye'nin Küresel Sağlık Diplomasisindeki Geleceği

Katılımcılara Türkiye'nin koronavirüs salgını sonrası yol haritası sorulmuş, pandemi esnasındaki performansının salgın sonrası nasıl devam etmesi gerektiğine yönelik değerlendirme yapımları istenmiştir.

“Pandemi sonrası süreçte, sağlık diplomasisi bağlamında Türkiye nasıl bir yol haritası izlemelidir?” sorusuna Varol, Türkiye'nin kamu diplomasisi bağlamında sağlık alanını daha aktif kullanmasının gerekliliğinin altını çizmiş, Türkiye'nin “adaletsiz dünya sisteminde mağdur olan ülkeler için bir sözcülük üstlenme” görevi görebileceğini vurgulamıştır. “Türkiye, uluslararası toplumun meşgul olduğu bir konuyu ele alarak geliştirmek adına bir dizi konuyu gündeme taşıyabilir. Sağlık konusunu dünyanın her yerinde kamu yönetimi olarak kullanıp gündeme getirebilir ve yaptıklarından örnekler vererek katılım sağlayabilir.”

Türkiye Yüzyılı vizyonunun tanıtıldığı 2023 yılında, Türkiye İhracatçılar Meclisinde konuşan Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye'nin artık sahip olduğu stratejik önemin ve imkanların farkında olduğunu, ufkunu bölgesinin ötesinde küresel düzeye taşıdığını, kimseye özenmeden her alanda kendi özgür politikalarını geliştirip, uygulayıp, sonuçlandırabildiğini ve siyasi ve ekonomi özgürlüğü yüksek bir ülke olduğunun altını çizmiş, Türkiye'yi önce bölgesinin sonra dünyanın sağlık üssü konumuna getirme hedefinden bahsetmiştir (İletişim Başkanlığı, 2023a). Türkiye 2002 yılından itibaren sağlık sektöründeki kapasitesini artırmaya yönelik çalışmalar yapmış, bu sayede salgınla mücadelede sınırları içerisinde iyi bir sınav verirken, sınırları dışındaki muhtaç ülkelere yardımlarıyla da uluslararası arenada görünürlük ve prestij kazanmıştır (Yıldız & Uzun, 2020).

Dr. Serdar Çam, “pandemi sürecinde salgının yenmek maksadıyla kaynakların seferber edildiği süreçte pek çok kronik hastanın takibinin aksadığını” özellikle sahra-altı Afrika başta olmak üzere verem, AIDS vb. gibi uzun süreli tedavi olanlara dönük hizmetlerin aksadığı, kritik beş yaş altı aşılama oranlarının düştüğünü ve bunun yeni bir kırılma noktası ortaya çıkardığının altını çizmiş, Türkiye'nin ileriye dönük süreçte izleyebileceği yol haritası için önerilerde bulunmuştur. Türkiye'nin pandemi gündemini ve diğer kritik sorunları da göz ardı etmeden, öncelikli görevinin “bir taraftan benzer salgınlara dönük hazırlık altyapısının güçlendirilmesinin önemine dönük paydaş ülkelere desteğe devam edilirken bir

tarafından da yaklaşık iki yıldır ihmal edilen diğer kronik hastalıkların yarattığı iş yükünün hafifletilmesine dönük insan kaynağı desteği sağlamak” olduğunu altını çizmiştir.

Türkiye 2000’li yıllardan sonra dünyanın beş kıtasına açtığı koordinasyon ofisleri aracılığıyla yaptığı dış yardım faaliyetlerini artırmış, özellikle Afrika kıtasına yönelik yardım projelerinde insanı önceleyen ve yardıma muhtaç insanların günlük yaşamda karşılaştıkları sorunlara çözümler üretme konusunda katkı sağlayan dış yardımlarıyla kendine has “Türk dış yardım modeli” ile ön plana çıkmış ve insanı merkeze koyan, din, dil, ırk ve benzeri bir ayrıma tabi tutmadan insan onuruna yakışan müreffeh yaşam sürülmesini önceleyen bir anlayışı temel alarak yaptığı yardımlarla kayıtlara geçmiştir (Arpa & Bayar, 2022). Milli gelire oranla en çok yardım yapan ülke sıralamasında 2013 yılından beri ilk üç sıralamasında yer alan Türkiye, İngiltere merkezli “Development Initiatives” kuruluşunun 2022 yılı Küresel İnsani Yardım raporunda listenin başına yerleşmiştir (Development Initiatives, 2022). Türk halkının dünyanın dört bir yanındaki ihtiyaç sahiplerine el uzattığının altını çizen Türkiye Diyanet Vakfı Genel Müdürü İzani Turan “*Bizi biz yapan ve diğer topluluklardan ayıran en önemli özelliklerimizden birisi de yardımlaşma ve dayanışma duygusunun hep zirve noktada olmasıdır,*” ifadelerini kullanmış (Taşdemir F. , 2022), insani yardımların adeta Türk kültür ve medeniyetinin DNA’sının yapısında bulunduğunu ifade etmiştir.

Dr. Şuayip Birinci, Türkiye’nin küresel sağlık arenasında yaptığı insani yardımlarla ön plana çıktığını fakat küresel sağlık diplomasisi alanında köklü ve etkili ilerleyebilmesi için uluslararası alanda başarıyla yürüttüğü iş birliklerini devam ettirerek yumuşak güç çerçevesinde edineceği kazanımlara odaklanması gerektiğinin altını çizmiş, Türkiye’nin sağlık alanındaki uluslararası başarıları, ülkenin sağlık politikalarında önemli bir aktör olarak kabul edilmesine katkıda bulunacaktır. Birinci Türkiye’nin küresel sağlıktaki konumunu;

“Türkiye’ye ait e-NABIZ, RUHSAD, ÖZDES gibi önemli projelerin G20 tarafından en iyi sağlık uygulamalarına örnek gösterilmesi, Avrupa Komisyonuna göre nüfusa oranla Avrupa’nın en yüksek dijitalleşme endeksine sahip olması, DSÖ’ye göre Acil Sağlık Hizmetlerinde Tip 2 seviye hazır bulunuşuyla Dünya’da bu seviyede 10 ülkeden biri olması Türkiye’nin sağlık diplomasisinde ön plana çıkarak rol model olması için diğer ülkelere örnek teşkil etmektedir”

şeklinde özetlemiştir.

“Çok paydaşlı bir yapılanmaya sahip olan küresel sağlık diplomasisinde Türkiye’nin konumuna bakıldığında; uluslararası organizasyonlar, çeşitli uluslararası sivil toplum kuruluşları, bazı vakıflar ve ulus devletler ile iş birlikleri kapsamında küresel sağlık diplomasisi alanındaki çalışmalarını farklı ölçeklerde, farklı coğrafyalarda yürüttüğünü görmekteyiz” diyen Birinci, Türkiye’nin sağlık alanında 2000’li yıllarda etkin olduğunu, 2000 ile 2012 yılları arasında Dünya Sağlık Asamblesi

toplantılarında toplamda 65 kere söz almış olduğunu ve uluslararası kamuoyunu kendi perspektifleri hakkında bilgilendirdiğini, küresel düzeydeki bu çalışma performansı ile Türkiye'nin 194 üye ülke arasında 18. sırada bulunduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin küresel sağlık diplomasisi çerçevesinde Orta Doğu, Orta Asya, Balkanlar ve Afrika gibi coğrafyalarda etkinliğini daha da artırıp yeni iş birliği alanları geliştirebilmesi için büyük bir potansiyeli olduğunu belirten Birinci, bu potansiyelin ancak devletin, sağlık alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ile uyumlu çalışmayla ortaya çıkarılabileceğinin mümkün olduğunu söylemiştir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nın Küresel Dijital Sağlık Stratejisi (2020-2025) yaklaşımının Türkiye için yol gösterici olduğunu belirten Birinci, Endonezya'da gerçekleşen G20 17. Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde yer alan “*Recover Together, Recover Stronger*” başlıklı etkinliğin pandemi sonrası süreçte sağlık diplomasisi alanında izlenecek yol haritasını belirleme noktasında büyük faydalar sağladığını özellikle üye ülkeler arası dayanışma ve iş birliği sağlama açısından büyük önem arz ettiğini ifade etmiştir.

“Türkiye'nin sağlıkta dönüşüm tecrübesinin aktarılması için sağlık sistem desteği sağladığı hedef ülkelerde verilen eğitimlerinin artırılması, salgınla mücadelede geliştirdiğimiz tedavi algoritmalarının, insan kaynaklarımızın ve sağlık altyapımızın uluslararası kamuoyunun bilgisine sunulması gerekmektedir. Türkiye'nin küresel ve bölgesel düzeyde ihtiyacı olan ülkeler için bugüne kadar uyguladığı hasta tedavileri, altyapı ve kalkınma dahil tüm sağlık alanında verilen destek ve insani yardımların tanıtılması, bu rutin hizmetlerin yanı sıra, hangi coğrafyada olursa olsun, yaşanan acil durum ve afet esnasında küresel ve bölgesel ölçekte yardıma koşan ülkeler arasında Türkiye'nin yine ön saflarda bulunmasının arka plandaki manevi motivasyonunun anlatılması sağlık diplomasisi yönünden büyük önem arz etmektedir.”

Türkiye'nin sağlık turizmi konusunda kaydettiği ilerlemenin, sağlık tesisleri ve uzmanların bu alanda yakaladığı başarıların ve belirledikleri yüksek standartların ülkeyi bir cazibe merkezi haline getirdiğini ifade eden Birinci, Sağlık Bakanlığı nezdinde, harici temsilciliklerin, yurt dışında faaliyet gösteren sağlık kuruluşlarının ve USHAŞ'ın tanıtımlarının yapılmasının, ulaşım altyapısının bu minval üzere düzenlenmesinin, sağlık turizminin hedef ülkeler bazında geliştirilmesi için güvenli turizm sertifika programları ve marka tanıtımının yapılmasının; bunun yanı sıra sektörün termal, engelli, yaşlı ve rehabilitasyon turizmi ile topyekûn ele alınarak medikal turizminin geliştirilmesinin teşvik edilmesinin; küresel ve bölgesel düzeyde iş birliklerinin tesis edilmesinin ve temsil gücünün artırılmasının önemine vurgu yapmıştır.

“Sağlık politikalarının uluslararası alanda gelişiminin desteklenmesi, Türk sağlık sisteminin tanıtımının sağlanması için Türkiye'nin sağlık alanında teknoloji ve ekosistem geliştirmede yapılan iyi uygulama örneklerinin ön plana çıkarılması, sağlık diplomasisi vasıtasıyla ülkemizin sağlık kaleminde ihracatının artırılması, sağlık teknolojilerinde AR-GE ve yenilikçiliğin teşvik edilmesi, bu bağlamda yurtdışındaki

üniversitelerle sağlık alanında iş birliğinin ve iletişimin artırılması altı önemle çizilmesi gereken hususlar olarak görülmektedir,”

ifadelerini kullanan Birinci, millileşme ve yerleşmenin sağlanması açısından hem sağlık diplomasisi alanında ulusal farkındalığın artırılması hem de kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ve insan kaynaklarının harekete geçirilmesi birlikte yürütüldüğünde Covid-19 pandemisinde verilen “destansı mücadele başarısına” yenilerinin ekleneceğini belirtmiştir.

Mahinur Özdemir Türkiye’nin pandemi sürecindeki vize uygulamalarından bahsederek,

“Pandemi sürecinde birçok ülke vize vermeyi kesti, Türkiye turistik vize vermeye devam etti, sağlık vizesi vermeyi asla durdurmadık. Hatta Dışişleri Bakanlığı’nın Göç İdaresi ile yakın bir zaman önce imzaladığı anlaşma ile vize onay sürecini 2 güne indirdik. Eskiden bir sağlık vizesi başvurusu 3 haftada sonuçlanırken, artık 48 saatte sistemde onaylanıyor. Yine yakın zaman önce Acıbadem Hastaneleri Cezayir’e gelerek irtibatlarda bulundu ve artık hastalar tedavi masrafları devlet tarafından karşılanmak üzere sadece Fransa’ya değil, Türkiye’ye de tedaviye gönderiliyor. Bu çok pozitif bir gelişme ve sadece estetik alanında değil, tamamen tıbbi ve cerrahi operasyonlar için Türkiye’nin tercih edilmesi, ülkemizin sağlık alanında geldiği noktayı gösteriyor. Bu ülkelerin milletvekilleri, bakanları gelip ülkemizde ameliyat oluyorlar, bu sadece özel hastanelerimiz için geçerli değil, şehir hastanelerimiz de çok başarılı. Bana öyle talepler geliyor ki, sadece gelsinler doktorlarımızı eğitsinler değil, sıfırdan gelip hastanelerimizi inşa etsinler tarzında Türk inşaat sektörüne dahi bir talep var yani yeter ki Türkler yapsın şeklinde... İşletme için talepler geliyor, hastanelerimizi ortaklıklarla Türklerle birlikte yönetelim diyorlar,”

şeklinde konuşmuştur.

Prof. Dr. Mehmet Özkan soruya öneriye dayalı bir değerlendirme yaparak

“Belki triparte (üç taraflı) dediğimiz, diğer ülkelerle iş birliği projeleri öne çıkabilir. Türkiye kamu diplomasisi ve kültürel diplomasi alanlarında dışarıya açılımda tek başına gitti ve araziye tek başına keşfetti, dolayısıyla bu hem sorumluluk paylaşma hem de beraber hareket etme gibi avantajı olabilir,”

ifadelerini kullanmıştır.

“Türkiye’de çok ciddi bir sağlık altyapısının oluştuğunu ve bu altyapıyı sürdürülebilir hale getirmenin yolunun beşeri sermaye, teknolojik yapı ve Türkiye’nin tercih edilmesini sağlayacak diplomasinin ve tanıtımın yapılması olduğunu söyleyen” Prof. Dr. Talip Küçükcan, “Türkiye’nin özellikle yabancı basında sık sık otoriterleştiğine, tek adam rejimi olduğuna dair çıkan haberlerin insanları Türkiye’yi tercih etme konusunda endişelendirdiğini, bunun en fazla yabancı sermayenin Türkiye’ye gelişinde gözlemlenebileceğini ve yatırımcının sermayesini riske atmamayı tercih ettiği şeklinde açıklamıştır.”

Türkiye'nin kamu diplomasisinin önemli noktalarından bir tanesini de demokrasi, insan hakları, çoğulculuk, hak ve hürriyetlerin sağlama alındığına dair konuların daha iyi anlatılması ve daha iyi pratiklerinin yapılmasının olması gerektiğini belirten Küçükcan,

“Sağlık sistemi ve sağlıkla ilgili bütün politikalarda öz eleştiri yapıp aynaya bakmak lazım. Savunmacı olmamak gerekir. Bazen en küçük eleştiri bile reddiye olabiliyor. Bunun yerine dinlemek lazım. Uluslararası kuruluşların Türkiye'deki bu yerleri denetlemesini sağlamak, raporlarını görmek lazım. Bunların paylaşılması zorunlu değil, eksiklerin analiz edilmesi açısından faydalı olabilir. Böyle bir süreçte mevcudu korumak ve daha ileriye gitmek mümkün olabilir diye düşünüyorum,”

ifadelerini kullanmıştır.

Hüseyin Oruç, Türkiye'nin diğer gelişmiş ülkelere oranla aynı kalitedeki hizmeti daha ucuz veriyor olmasının ülkeyi küresel sağlıkta ön plana çıkardığının altını çizerek,

“Bundan sonraki süreçte Türkiye geliştirmiş olduğu Turkovac aşısını hızlı bir şekilde yoksul ülkelere ücretsiz vererek önemli bir avantaj elde edebilir. Bu anlamda yerli üretime dayanan solunum cihazlarının ucuza verilmesi de önemlidir. Yapılan bu pratik yardımlar sonrasında farklı ülkelerle sağlık konusunda yeni iş birliği alanları oluşturularak, ilişkiler güçlendirilmeli. Yurt dışından tedavi amacıyla hasta getirilmesi de şehir hastanelerinin küresel çapta birer tesis olmasını sağlayacaktır,”

şeklinde görüşlerde bulunmuştur.

Prof. Dr. Hasan Güçlü, Türkiye'nin pandemi sonrası süreçte, sağlık diplomasisi alanında temsiliyetle ilgili çalışmalar yapmasının faydalı olacağını savunmuş,

“Ben olsam Amerika'nın önde gelen sigorta şirketlerinin temsilcilerini Türkiye'ye getirirdim, tesisleri gezdirirdim, ülkenin sağlık sektörü açısından sahip olduğu şartlarını, doktorları vesaire onlara tanıttırdım. Böylece ileriye dönük yurtdışından Türkiye'ye hasta göndermeleri sağlanabilir. Kurumsal olarak Sağlık Bakanlığı'nın yurtdışında tanıtım ofisleri açması, Avrupa'da, Arap ülkelerinde belki, bağlantıları sağlaması lazım. Oradaki mevkidaşların buraya getirilmesi lazım, bu işlerin burada hesaplı ve güzel bir şekilde yapıldığını görmeleri lazım,”

ifadelerini kullanmıştır.

Prof. Dr. Ali Osman Öztürk ise Türkiye'nin küresel sağlık diplomasisindeki yerinin ağırlıklı olarak yardım yapılan Balkanlar ve Kuzey Afrika'da hissedildiğinin altını çizmiş,

“Bunlar küresel bir etkiden çok iyi niyetli birer yaklaşım, Amerika'daki, Avrupa'daki, Almanya'daki gibi köklü bir stratejinin parçası değil. Türkiye'nin gayri safi milli hasılası arttıkça, yardım oranları da arttı ve yardım faaliyetlerinin kapsamı da özel durumlara bağlı değişti. Sağlıkla ilgili kısımlar da çok tutarlı ve oluruna göre yapılmadı bazı şeyler. TİKA'nın Sudan'da bir hastane yaptırıp, doktorlarına eğitimler vermesi sağlık diplomasisi olarak değerlendirilebilir ama başka yerlerde daha pahalı

diye Türkiye'ye gelip saç ektirenlerin ilişkilerinin tamamen ticari olduğunu görüyoruz. Bunun sivil yönünün ağır basması için kültürel, siyasal ve yönetim/yönetişimle ilgili fikirlerini ve sevip onayladıklarını bilmiyoruz,”

şeklinde değerlendirmelerde bulunmuştur.

Sağlık diplomasisinin bir ayağı olarak nitelikli insan gücü yetiştirilmesine destek faaliyetlerinin öneminden bahseden Öztürk, “*Medikal alanda eğitim verdiğimiz toplam öğrenci ve mezunlarımız, bunlar da kritik, bunu sağlık diplomasisi içerisinde değerlendirmemiz lazım- bu da sadece Sağlık Bakanlığı’nı değil YÖK’ü ve Milli eğitimi de içine alır,”* yorumlarında bulunmuştur.

Prof. Adam Kamradt-Scott, Türkiye’nin insani yardım ve yumuşak güç bağlamında sağlık alanında Hindistan gibi bölgesel bir güç olma potansiyeline sahip olduğunu belirtmiş, Hindistan’ın yıllardır 3. dünya ülkelerinin eczanesi olarak bilindiğini ve sahip olduğu büyük tesislerdeki üretim kapasitesine bağlı olarak uzun süredir Afrika’ya çok uygun fiyata antivirüs ilaçlar sağladığının ve bu çabaları sonucu çok büyük sempati kazandığının altını çizmiştir.

Küresel sağlık alanında bir şey yapmak isterse Türkiye’nin bu fırsatlara sahip olduğunu ve bu alanda itibar oluşturmak isterse bunun da mümkün olduğunu söyleyen Scott, pandemi sonrası Türkiye’nin bir meseleyi sahiplenebileceğini ve bu konu üzerinde çalışmaları yoğunlaştırabileceğini-örneğin HPV aşısına bölgesinde öncülük ederek rahim ağzı kanseriyle mücadelede öne çıkabileceğini belirtmiştir. Scott,

“Bu konuda bir liderlik üstlenmesi sağlık diplomasisi alanındaki kapasitesini artırır, güçlendirir, genişletir ve elbette küresel sağlık sorunlarını bertaraf etmedeki katkılarından dolayı itibarını da artırır. Bu tamamen Türk hükümetine kalmış hangi alanda çalışmak isteyeceği ve bu bağlamda diğer dünya ülkelerini ikna etmesi... Türkiye’nin dünyada kendine has bir pozisyonu var, bölgesel bir güç olarak öne çıkabilmesi için çok büyük fırsatlar var bu tamamen hükümetin hangi alana karşı ilgisi olduğuna ve hangi alanda çalışmak istemesine bağlı,”

ifadelerini kullanmıştır.

Dr. Kerem Kınık, Türkiye’nin ekonomik anlamda büyümesinin, diplomatik anlamda çevik bir oyuncu olarak küresel sistemde yer almasının, iddialarıyla ve küresel teklifleriyle dünyada kendisinden çok daha fazla söz ettirmesinin “*sadece bölgesel değil küresel masalarda da artık bir parametre olarak Türkiye’nin tavrı nedir, Türkiye’deki bu konudaki duruşu nedir şeklinde izleniyor olmasının”* sağlık diplomasisi anlamındaki gücüne de çok olumlu katkısının olduğunu, donör bir ülke olarak Türkiye’nin özellikle insancıl alanda dünyada insani yardım raporlamalarında ilk bir ya da ikinci sıralarda yer almasının; “*gayri safi milli hasılasından ayırmış olduğu payları noktasında uzun süredir birinci, tutar noktasında da birinci ya da ikinci sıralarda”* gelmesinin ona farklı sorumluluklar yüklediğini ve bu

sorumlulukları yerine getirebilmek için “demand management” (talep yönetimi) yapması gerektiğini ifade etmiştir.

“Burada artan beklentilerin nasıl yönetileceği de önemli çünkü oluşan algı ya da oluşturduğunuz algı karşısında pratikte performansınız bununla uyumlu olmazsa bu bir repütasyon/itibar riskine de dönüşebilir. Onun için Türkiye’nin burada kapasitesiyle uyumlu, dengeli, kesinlikle coğrafi odaklı, tematik odaklı bir faaliyete yönelmesi ve özellikle de Türkiye içindeki sağlık sistemini iyileştirirken bu iyileştirmeden doğabilecek olan ilave kapasitelere de yurt dışındaki insanların istifadesine sunabilmesi ve bununla alakalı da Türkiye sağlığını bir marka olarak pazarlamasının yapılması bununla ilgili bir takım ajansların belki kurulması ve uluslararası sigorta sistemleriyle Türkiye’nin kamusal veya özel sektör anlamında bir takım işbirlikleri bu küresel alanda Türkiye’nin sağlık diplomasisi etkinliğini artıracak olan unsurlardır.”

Türkiye’nin şehir hastaneleriyle, sağlık insan gücüyle ve sağlık sektöründe yapmış olduğu yatırımlarla küresel bir oyuncu olmaya çabaladığını belirten Kınık, ülkenin bu hizmetleri yurt dışına satmak, hizmet üretimi, ilaç ihracatı, tıbbi cihaz ihracatı ya da danışmanlık, sistem kurulumu gibi alanlarda varlık göstermeye çalıştığını belirtmiştir. Kınık,

“Türkiye’nin bu hedefler için iyi eğitilmiş bir sağlık diplomat ordusuna muhtaç olduğunu, fakat dış misyonlardaki sağlık ataşelikleri gibi formal mekanizmaların yanı sıra özellikle Türkiye’de okumuş ve tekrar ülkesine dönmüş olan sağlık insan gücünün kullanılmasının önemini vurgulamıştır. Bu insanlarla aktif network bağlantılarının canlı tutulmasının faydalı olduğunu belirten Kınık, Türkiye’deki erken uyarı sistemlerinin ve hızlı karar alabilen sistemlerin popülizmden uzak bilimsel temelli ve küresel ilham veren boyutlarda olabilmesi için de yapılanların bilimsel ölçümlerinin ve değerlendirmelerinin akademi tarafından yapılması gerektiğini ancak bu şekilde küresel uygulamaya katkılarımızın tanınabileceğinin”

ifadelerini kullanmıştır.

3.5.8. Başarılı Sağlık Diplomasisi Stratejilerinin Değerlendirilmesi

Başarılı bir sağlık diplomasisinin nasıl sağlanacağı konusunda katılımcıların görüşleri alınmış, genel itibarıyla uluslararası alanda işbirliği ve koordinasyonu teşvik edici cevaplar alınmıştır. Başarılı bir sağlık diplomasisinin nasıl olması gerektiğine yönelik soruya Dr. Serdar Çam Türkiye’nin zaten kendine özgü Türk tipi kalkınma iş birliği modeli ile başarılı bir ivme yakaladığını, bunun devamında uluslararası düzeyde topluluklarla iş birliği ve koordineli çalışmaların faydalı olabileceğini belirtmiştir.

“İnsanı merkeze alan, samimi, koşulsuz, krizlere ve ihtiyaçlara hızlı cevap veren özelliğiyle Türk Tipi Kalkınma İş birliği Modeli dediğimiz kalkınma iş birliğinin başarılı biçimde tezahür ettiği bir alan olarak sağlık sektöründe kriz bölgelerindeki başarımız dünyada takdirle karşılanmaktadır. Hemen her ülkede alanında yetkin uzmanlar arasında Türkiye mezunu doktorlarımız bulunmakta; TİKA Ofislerimiz sağlık altyapılarını kurmaya uzmanları eğitmeye devam etmekte diğer taraftan ülkelerinde

tedavi imkânı bulamayan hastalar ülkemizdeki sağlık kuruluşlarını ziyaret etmeyi sürdürmektedirler. Ülkemizin başta şehir hastaneleri ve üniversite kurumları ise yaptığı AR-GE çalışmalarıyla bilgi değişimi imkânı sağlamakta ayrıca medikal sektörümüz de faaliyet alanını genişletmektedir. Bu başarıların devamı da sağlıkta uluslararası gündemi belirleyen BM platformlarında daha aktif bir katılımı kamu, özel sektör, sivil toplum örgütü ve akademinin koordineli olarak bölgeler özelinde tematik çalışmalarının güçlendirilmesiyle mümkündür.”

Dr. Şuayip Birinci, başarılı bir sağlık diplomasisi için öncelikle ülke içinde devletin yetkili kurum ve kuruluşları düzeyinde konunun ele alınarak resmi bir stratejik plan oluşturulmasının gerekliliğinden bahsetmiş, daha sonra bu planın sert gücü pekiştirip, yumuşak güç alanlarında öncülük oluşturabilecek şekilde devletin dış politikasına entegre edilmesinin öneminden bahsetmiştir.

“Stratejik plan oluşturulurken küresel iş birliğine açıklık, aktif sorumluluk üstlenme, yumuşak güç bilinci ve insani hassasiyetler ülke çıkarlarının bir adım ötesinde değerlendirilebilir. Sağlık gibi önemli bir alanda gerçekleştirilecek diplomasi maddi çıkarların ötesinde daha çok manevi ve kültürel bazda ele alınmalıdır,” şeklinde hatırlatmalarda bulunan Birinci,

“Covid-19 pandemisinin küresel ölçekte hem sağlık hem de finansal açıdan bütün dengeleri altüst ettiğini ve insanı merkeze alan bir sağlık sistemine ulaşmak ve gelecekte ortaya çıkması muhtemel pandemilere karşı verilecek etkin bir mücadele iradesini ortaya koyabilmek için kişisel sağlık kayıtlarının dijital formatta güçlendirilmesinin önemine vurgu yapmış, sağlık belgelerinin küresel olarak tanınabilmesi ve kullanılabilmesi için küresel yönetim ve politikalar üzerinde mutabakata varmanın şart olduğunu”

da altını çizmiştir.

Prof. Dr. Melda Cinman, başarılı bir sağlık diplomasisi için

“Özel hastanelerin var olduğu bir Türkiye’de, herkese –tümüyle- bedava sağlık hakkıyla, başarılı bir sağlık politikası oluşturulabilir. Böyle bir ülkenin sağlık diplomasisi, marka oluşturma ve itibar üzerinde etkili olur. Uluslararası Rotary, dünyada çocuk felcini yok etmek üzere çalışıyor. Türkiye de herhangi bir hastalığın tümüyle ortadan kalkması için çalışabilse, gerçekten itibar kazanırdı ama bunlar, maliyetli işler! Şu dönemde ancak palyatif tedbirler uygulanabilir,”

şeklinde görüş bildirmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Özkan, başarılı bir sağlık diplomasisi uygulanabilmesi için bazı değişiklik ve dönüşümlerin gerekliliğine dikkat çekerek

“Türkiye’nin kamu diplomasisi alanında faaliyet gösteren kurumlarına baktığımız zaman yer yer stratejik tükenmişlik olduğunu görüyoruz, bu tükenmişlik için yorğunluk da denilebilir belki. Çünkü kurumlar belli bir iş yapış biçimine alışınca bu usul devam eder ve o kurumda çok büyük değişiklikler zaman alır. Ama bazen kurumsal

kültürü değiştirmek ve farklı iş yapış biçimleri uygulamak gerekir. Bu bağlamda kurumlar 10 yıl öncesine göre daha statik gidiyor çünkü 10 yıl öncesinde daha dinamiklerdi. Belli bir konfor alanı sağlanınca ve belli iş yapış biçimleri kabul görünce kamu diplomasisi aynı şekilde devam ettiriliyor. Bunu bir eleştiri olarak söylemiyorum, belki doğru olan da budur – belki yan öğeler eklenebilir, yenilenebilir. Bu yüzden kamu diplomasisinde kısmi yenilenmelere ihtiyaç var; bu da iç tartışma ve tecrübeler üzerinden değerlendirmelerle olur ve kamu diplomasisi daha fazla siyasi entegre olabilir; görüntü, Türkiye'nin tanıtımı, makro stratejik planda bu etkiyi çok fazla kullanabiliyoruz,”

demiştir.

Hüseyin Oruç, başarılı bir sağlık diplomasisi stratejisi için öncelikle hedeflerin iyi belirlenmiş olması gerektiğinin önemini hatırlatarak,

“Bu anlamda genel hedefler konulurken, öte yanda tekil olarak farklı ülkelere karşı uygulanan sağlık politikaları anlamında özel hedefleri de konulmalı. Bu hedeflerin diğer alanlarda faaliyetlerle desteklenmesi önemlidir. Yani, eğitim, teknik destek, kültürel yardım, burs vs. olmaksızın sadece sağlık alanında kalan bir diplomatik süreç eksik kalacaktır. Bir ülkeye yönelik sağlık diplomasisi stratejisi oluşturulurken, eldeki tüm diplomatik argümanlar göz önünde bulundurulmalı,”

ifadelerine yer vermiştir.

Prof. Dr. Hasan Güçlü, pandemi özelinde sağlık diplomasisini değerlendirirken ileriye dönük başarılı bir strateji için

“Salgına enfeksiyoncu gözüyle bakılmamalı çünkü halk sağlığı psikolojiden ekonomiye birçok alanı etkileyen bir konu. Pandemiden çok dersler aldık, bu dersler üzerine gidilmeli – örneğin halk sağlığı sadece tıp fakültelerinin altında çalışılan bir eğitim dalı değil çok boyutlu bir şekilde ekonomi, psikoloji ve sosyolojiyle birlikte çalışılmalı ve bütün yönleriyle ele alınmalı, sağlık çalışanlarının durumu iyileştirilmeli,”

ifadelerini kullanmıştır.

Prof. Dr. Ali Osman Öztürk ise

“Başarılı bir sağlık diplomasisi stratejisinin yine grand strateji üzerinden, sağlık alanını tahkim ederek olması gerektiğini, bunun ağırlıklı olarak resmî kurumlar üzerinden olmaması gerektiğini, ancak eşit partnerler şeklinde bir yeriyle kamu kalsa da çoğunluğunun daha çok sivil alanın açılmasıyla etkin ve etkili bir sağlık diplomasisi yapılabileceğinin”

altını çizmiştir.

Mahinur Özdemir ise sağlık diplomasisinde sürdürülebilirliğe ve sürekliliğe atıfta bulunarak, yapılan çalışmaların makaleler ve dergilerle arşive geçmesinin önemine vurgu yapmıştır. Özdemir konuyu

“Türkiye yaptığı yardımlarla, TİKA, KIZILAY gibi kurumlar aracılığıyla kendisinden yıllardır söz ettirse de koronavirüs pandemisiyle bu yardımların önemi artmıştır. Başka ülkeler maske, oksijen tüpü, aşı gibi tıbbi ihtiyaçları stok yaparken Türkiye pandemi esnasında gerek tıbbi malzeme yardımlarını gerek aşı hibelerini asla esirgemedi. Bu yapılanların literatüre geçmesinin kamu diplomasisinin sağlık alanında ilerlemesine katkı sağlayacağını düşünüyorum,”

şeklinde açıklamıştır.

Prof. Dr. Şeref Ateş,

“Türkiye’nin sağlık turizmini tanıtıcı dijital içeriklerle yabancı ülkelerin dillerinde tanıtımlar yapılabilir. Dünya Sağlık Günü’nde o ülkenin hekimleriyle Türk hekimlerini buluşturacak resepsiyonlar düzenlenebilir. Bugün bile Avrupa’nın tıp fakültelerinde eseri okutulan ve Avrupa’da ‘Avicenna’ olarak bilinen İbn-i Sina ile ilgili akademik buluşmalar düzenlenebilir. Yine dünya tıp literatürüne girmiş ve adını verdiği ‘Behçet Hastalığı’ ile tanınan Hulusi Behçet; tıpta X ışınını bulan Esad Feyzi Bey; Nobel Kimya Ödüllü Aziz Sancar, korona virüsünü bulan Uğur Şahin ve Özlem Türeci gibi şahsiyetler başarılı bir strateji ile tanıtılabilir”

açıklamalarında bulunmuştur.

Dr. Kerem Kınık, başarılı bir sağlık diplomasisinin temelini küresel sağlığın oluşturduğunu yani “birimiz güvende değilsek hiçbirimiz güvende değiliz” veya “geride kimseyi bırakma” yaklaşımının sağlıkta temel olması gerektiğini savunmuştur. Sorunlar küresel olduğu için çözümlerin de küresel olması gerektiğini söyleyen Kınık,

“Pandemide gözlemlediğimiz siz istediğiniz kadar duvarlar örün istediğiniz kadar müreffeh ortamlarda yaşayın, hizmet verin ama buna ulaşamayan insanların sizin üzerinizde oluşturacağı riskler nedeniyle bu işin küresel olması gerekir, insani olması gerekir. İnsan odağı olan ve ayrımcılık gözetmeyen bir yaklaşımda olması gerekir,”

demiş, savunuculuk mekanizmalarının sağlık diplomasisi alanında iyi işletilmesi için sadece kamu değil, akademi, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve kanaat önderleri tarafından da yürütülmesi gereken kolektif bir çabadan bahsetmiştir.

Küreselleşme kavramıyla beraber dünyada sınırların ortadan kalkması olgusu, her sektörde etkisini gösterdiği gibi sağlık alanında da tezahür etmiş, hastalıkların devlet sınırlarını tanımadan dünya çapında yayılıyor olması, sadece kendi sağlığını korumanın bir çözüm ve korunma yolu olmadığını gözler önüne sermiştir. Küresel sağlık çalışmalarında hedeflen ülkelerin bir araya gelerek ortak amaçlar

doğrultusunda gerektiğinde ihtiyaç sahibi ülkelere destek vermeleri ve sağlığa yönelik küresel tehditleri azaltmalarıdır (Mushtaq & Muştak, 2021).

Kınık, küresel sağlık diplomasisinde mücadele edilmesi gereken bir başka alanın da komplo teorileriyle uluslararası kamuoyunu etkilemeye çalışan bir takım unsurlar olduğunu vurgulamıştır.

“Sağlık iletişiminde kamuoyunun panik oluşturmayacak bir şekilde dürüst ve hakkaniyetli bir şekilde bilgilendirilmesi gerektiğini, küresel kapasitenin hizmet modellerinin, süreç yönetimlerinin, sağlık insan gücü yetiştiren akademideki müfredatın çok yakın takip edilmesinin gelecekte oluşabilecek hastalık yükünün karşılanmasında politik ve klasik devlet çıkarlarından öte küresel iş birlikteliği ile düşman olan ülkelerin dahi birbirleriyle işbirliği yapma zorunluluğunun getirilmesinin faydasının”

altını çizen Kınık, sağlık diplomasisinin nötr bir alan olarak korunmasının gerekliliğini savunmuştur.

Kınık,

“Örneğin Suriye ve Türkiye’nin arasında yaklaşık 911 kilometre var. Leishmaniasis dediğimiz Şark Çıbanı oluşturan hastalığı taşıyan sinekler Suriye’den Türkiye tarafına sınırda pasaport sorunu olmadan uçabiliyor ve Türkiye’deki sıfırlanmış olan Şark Çıbanı vakalarını tekrar arttırabiliyor. Bunun için ne yapılmalı? Bunun kaynağında kurutulması gerekiyor. Hastaların Suriye’de tedavi edilmesi gerekiyor. Dolayısıyla burada Sağlık Bakanlıklarının birbirleri ile çatışan unsurlar dahi olsalar iş birliği yapacakları kanalları bu anlamda geliştirmeleri gerekiyor”

ifadelerini kullanmıştır.

Prof. Dr. Talip Küçükcan,

“Türkiye’nin sağlık turizminde belirli bir volume (hacim) elde ettiğini, özellikle saç ekme veya estetik gibi kısa vadeli tedavilerde çok ciddi bir sağlık turizmi yaşadığını, buna termal turizmi ekleyerek daha iyi tanıtımla Türkiye’nin termal zenginlikleri ve tesislerini sağlık yönüyle daha fazla anlatarak bu potansiyeli de gerçekleştirebileceğinin”

altını çizmiştir:

Tıpkı dini, manevi turizm gibi. O da çok önemli bir alan ama özelleştirilmediği için daha doğrusu spesifik olarak tanımlanmadığı ve onunla ilgili çalışmalar yapılmadığı için bunlar genel turizmin içine girmiş vaziyette. Türkiye tabii ki bir turizm ülkesi. Yılda neredeyse 50 milyona yakın insan Türkiye’ye geliyor. Bu çok büyük bir avantaj. Bu alanlar daha niş, daha gelir düzeyi yüksek insanlara hitap eden alanlar. Tanıtılırsa, bu alanlardaki gelirin daha fazla olacağı, Türkiye’nin tanıtımına daha fazla katkıda bulunacağını düşünüyorum. Sağlık turizminde iyi bir noktaya doğru gidildiği kanaatindeyim. Ama daha da geliştirilebilir daha da büyütülebilir. Sadece İstanbul, Antalya gibi yerler değil, Türkiye’nin farklı yerlerinde çok iyi hastaneler var, bölgeselleştirilebilir. Mesela Güneydoğu, pekâlâ Irak – İran, körfez ülkeleri gibi insanların gelebileceği yerlere dönüşebilir. Sağlık turizmini belki biraz İstanbul dışına

taşımak, biraz Ege dışına taşımak, Türkiye'ye yaymak bizi çok daha avantajlı bir pozisyona getirebilir.

Küçükcan, özellikle Körfez ülkeleri ve Orta Doğu'daki bazı ülkelerin sağlık hizmetlerini büyük oranda Batı'dan ve Amerika'dan aldıklarını, Türkiye'nin bu ülkelerle rekabet edecek potansiyeli olmasına rağmen bu alanda yeterince yatırım yapılmadığının altını çizmiştir.

3.5.8.1. Mülakatların Değerlendirilmesi

Bu başlıkta daha önce alıntılarla verilen katılımcıların görüşleri sistematik bir değerlendirme için tablolastırılmıştır. Türkiye'nin sağlık sektöründeki genel durumu, koronavirüs özelinde ortaya koyduğu performans ve bunun yumuşak gücüne etkilerine dair değerlendirmeler özet halinde verilerek neden-sonuç ilişkisini gösterir araştırma hipotezi "Sağlık alanında resmi ve sivil kuruluşlar tarafından yapılan insani yardımlar, sağlığın dış politikada yumuşak güç etkisini beraberinde getirir" test edilerek bulgular yorumlanmıştır.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetleri göz önünde bulundurularak sağlık alanının nasıl bir potansiyel teşkil edebileceği üzerinde durulmuştur. Ülkenin pandemi performansı değerlendirilirken, içeride ve dışarda yürütülen kriz yönetimi çalışmalarının Türkiye'yi dış politika hedeflerine ulaştırma konusunda ve aynı zamanda imaj ve itibarını iyileştirmesi bakımından katkıları üzerinde durulmuştur. Alanında uzman katılımcıların görüşleri sağlık diplomasisinin Türkiye için bir yumuşak güç potansiyeli ortaya koyduğunu açıkça göstermiştir.

Katılımcıların bu konudaki kanaatlerini aşağıdaki tabloda özetlenecek olursa, 12 katılımcının Türkiye'nin pandemi performansını başarılı bulduğu, yalnızca 1 katılımcının olumsuz düşündüğü görülmektedir. Bu performansın ülkenin dış politika hedeflerine, imaj ve itibarına katkısı ile ilgili 11 kişi olumlu görüş bildirmiş, katılımcılardan biri çekimser kalırken, bir diğeri olumsuz değerlendirmiştir. Sağlık diplomasisinin Türkiye için bir yumuşak güç kaynağı olarak değerlendirilmesi konusunda tüm katılımcıların hemfikir olduğu, bu potansiyelin genel kabul gördüğü görülmüştür.

Tablo 6: Katılımcıların Görüşlerinin Sistematiik Değerlendirme için Özeti

No	Katılımcı	TR'nin Pandemi Performansını Nasıl Değerlendirirsiniz?	Bu performansın dış politika hedeflerine, imaj & itibarına katkısı?	Sağlık Diplomasisi Türkiye için yumuşak güç kaynağı olabilir mi?
1	Prof. Adam Kamradt-Scott	Başarılı	Olumlu	Sürdürülebilirse evet
2	Prof. Dr. Ali Murat Vural	Başarılı	Olumlu	Evet
3	Prof. Dr. Ali Osman Öztürk	Başarılı	Çekimser	Evet
4	Prof. Dr. Hasan Güçlü	Başarılı	Olumlu	Evet
5	Hüseyin Oruç	Başarılı	Olumlu	Evet
6	Dr. Kerem Kınık	Başarılı	Olumlu	Evet
7	Mahinur Özdemir Göktaş	Başarılı	Olumlu	Evet
8	Prof. Dr. Mehmet Özkan	Başarılı	Olumlu	Evet
9	Prof. Dr. Melda Cinman	Başarısız	Olumsuz	Evet
10	Dr. Serdar Çam	Başarılı	Olumlu	Evet
11	Prof. Dr. Şeref Ateş	Başarılı	Olumlu	Evet
12	Dr. Şuayip Birinci	Başarılı	Olumlu	Evet
13	Prof. Dr. Talip Küçükcan	Başarılı	Olumlu	Evet

“TR'nin Pandemi Performansını Nasıl Değerlendirirsiniz?”

Katılımcıların çoğu Türkiye'nin koronavirüs pandemisini başarılı yürüttüğünde hem fıkirdir. Ülkenin zaman içinde gelişme gösteren, kalifiye sağlık profesyonelleri barındıran ve kamu hizmetinin sürekliliği için bilgi ve insan kaynakları üretimine dayalı başarılı bir sağlık sistemi mevcuttur. Türkiye'nin kriz durumunda inisiyatif alabilen yetkin kadrosu ve ivedilikle koordine olabilen saha elemanları ülkenin krizi minimum hasarla atlatabilmesi için çalışmıştır. Bu çaba, genel kamuoyu nezdinde de salgınla mücadeleyi yönetme performansı bakımından karnesi en iyi olan ülkelerden biri olarak değerlendirilmiştir.

13 Katılımcıdan sadece biri Türkiye'nin Kovid-19 salgınıyla mücadelesini eleştirmiş, alanında yetkin 12 uzman olumlu değerlendirmelerde bulunmuştur. Fakat modern zamanların en büyük sağlık krizi olarak ortaya çıkan koronavirüs salgını ABD başta olmak üzere gelişmiş ülkeler diye adlandırılan Avrupa'lı bazı ülkelerde de sağlık sistemini çökertmiş, acil hizmet alamayan insanlar hastane kapılarında veya koridorlarında hayatını yitirmiştir. Türkiye, tüm dünyanın başa çıkmakta zorlandığı bu salgın hastalıkla en modern ve bilimsel şartlarda mücadele etmiştir. Bilim Kurulu tarafından takip edilen ve değerlendirmeleri sonucu verdikleri tavsiyelere göre kısıtlamalara, aşılamaya ve rahatlamaya sevk eden önlemler salgının ülkeye girişini mümkün olduğunca geciktirirken, salgın süresince de yayılımını önleyerek tedavisi için de aşı çalışmaları, yerli üretim cihaz ve hijyen malzemeleriyle adeta bir seferberlik ruhu içerisinde koronavirüsle mücadele edilmiştir.

Prof. Dr. Ali Osman Öztürk, Türkiye’de son dönem yapılan en önemli reformun sağlıkta dönüşüm olduğunu, bunun da cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine etkin bir şekilde entegre edildiğini belirtmiştir. Federal sistemlerdeki dağınık yapının aksine merkezi karar almayı mümkün kılan cumhurbaşkanlığı sisteminin ABD henüz maske takılsın mı? takılmasın mı? yı tartışırken Türkiye’ye karar alma ve uygulamada yol kat ettirdiğini hatırlatmış, yine uzun yıllar ABD’de akademisyenlik yapan Prof. Dr. Hasan Güçlü pandeminin tek elden Sağlık Bakanlığı tarafından yönetilmesinin hızlı karar alma ve uygulama bakımından avantajlar sağladığını belirtmiştir.

Türkiye’nin koronavirüs performansını “meçhul bir düşmana karşı verilen destansı bir mücadele” olarak değerlendiren Sağlık Bakanı Yardımcısı Dr. Şuayip Birinci, pandemide acil durum yönetiminin ana yetkili kuruluşu Sağlık Bakanlığı’nın bir çalışanı olarak salgının ilan edilmesiyle birlikte seyahat kısıtlaması, maske zorunluluğu, sosyal mesafe kurallarının ivedilikle uygulandığını belirtmiştir. Sahada halka şifa dağıtan filyasyon ekiplerinin kat ettikleri yolla 203 kere dünya etrafında dönelebileceğinin altını çizen Birinci, dijitalde de ilaç takip, ihbar bildirim, ruh sağlığı ve özel çocuklar destek gibi sistemler; Corona önlem ve Hayat Eve Sığar (HES) gibi uygulamalar ve sağlıkçıların kendi aralarında güncellenen bilgilere kolay ulaşımı için ağlar oluşturulduğunu ifade etmiştir.

Prof. Adam Kamradt-Scott “*koronavirüsün bizlere dünyanın aslında ne kadar da hazırlıksız olduğunu ve iş birliğinin ne kadar önemli olduğunu gösterdiğini buna rağmen modern devletlerin milliyetçi hareketlerle ortak fayda için çalışan uluslararası kuruluşları hiçe saydığını hatırlatmıştır.*” Birlikte el ele vererek çalışmanın ne kadar elzem olduğundan bahseden Scott, Türkiye’nin aşı geliştirmesinin, bunu ihraç etmesinin ve Afrika’ya ulaştırıyor olmasının takdir edilesi bir başarı olduğunu belirtmiştir.

Salgınla birlikte tüm dünyanın odağının bir anda ülkelerin sağlık altyapılarına ve sağlık hizmetlerine çevrildiğini söyleyen Dr. Serdar Çam,

“Türkiye’nin büyük, küçük tüm yerleşim yerlerinde sağlık ocaklarından şehir hastanelerine güçlü sağlık altyapısıyla herkese hizmet ulaştırdığını, bu yüzden pandemiye hazırlıksız yakalanmadığını açıklamıştır. Sağlık sisteminin, devlet yönetiminin ve bürokrasinin hızlı bir şekilde mobilize olarak riski daha da azaltmak için salgın sürecinde dahi sisteme yeni hastaneleri dahil ettiğini ve bir yandan da aşı geliştirilerek uluslararası kuruluşların dahi çözüm olamadığı aşı adaletsizliğine karşı ihtiyaç sahibi ülkelere aşı hibe edildiğini hatırlatmıştır.”

Prof. Dr. Melda Cinman

“Toplu kapanma ve aşılama yapılmadığı için ne dünyada ne de Türkiye’de pandemiyle mücadeleyi başarılı bulmadığını ifade etmiş, buna karşın Prof. Dr. Talip Küçükcan Türkiye’nin pandemi sürecinde çok hızlı aksiyon aldığını, Fransa, İspanya,

İtalya'daki kadar ağır kayıplar vermediğini, içerde de sağcısı veya solcusu fark etmeksizin salgının iyi yönetildiğine dair bir ön kabulün olduğunu”

söylemiştir.

Türkiye'nin pandemi esnasında alışlagelmedik bir direniş ve üstün performans sergilediğinden bahseden Mahinur Özdemir Göktaş,

“Türkiye'nin hasta vatandaşları için ambulans uçak göndermesinin veya tahliye operasyonları için milli havayollarını seferber edişinin hem görev yaptığı Cezayir hem Avrupalılar'ın gözünde örnek bir davranış olarak takdir topladığını ifade etmiştir. Büyük bir nüfusa sahip olmasına rağmen aşılama halkı ikna ve uygulamanın çok hızlı gerçekleştiğinin altını çizen Göktaş, Türkiye'nin aynı zamanda içerde kazandığı en önemli zaferin halkın sağlık yetkililere güvenmesi ve aşı olmaları olduğunu”

belirtmiştir.

“Dış politika hedeflerine, imaj & itibarına katkısı?”

Türkiye'nin pandemi sürecinde gösterdiği performansın dış politika hedeflerine ulaşmada, imaj ve itibarına katkı sunmadaki rolünü katılımcıların 11'i olumlu değerlendirmiş, yalnız Prof. Dr. Melda Cinman olumsuz değerlendirmiştir. Cinman ülkenin koronavirüs performansını da olumsuz değerlendirdiği için, bu yönde cevap vermesi doğal kabul edilmektedir. Yalnız Prof. Dr. Ali Osman Öztürk kamu diplomasisinin dış politikadan ayrıştırılmasının gerekliliğini savunduğu için dış politika hedefleri için çıkar sağlayabileceğine çekimser yaklaşmış fakat imaj ve itibara katkısını takdir etmiştir.

Türkiye'nin insani yardım alanında sahip olduğu know-how'ı (uzmanlığı), sağlık diplomasisine aktarmasıyla ülkeye bakışı iyileştirecek ve daha pozitif ilişkiler kurmaya sevk edeceğini öngören Prof. Dr. Talip Küçükcan, ülkenin TİKA, AFAD, Kızılay gibi sağlığı önceleyen kurumlarının görünürlüğünün artırılmasının Türkiye'ye olan pozitif yaklaşımı güçlendireceğinden bahsetmiştir. Buna karşın pandemi sürecinde 140'tan fazla ülkeye sağlık yardımında bulunulmasının, Türk dış politikası, insani yardım ve kamu diplomasisi açısından çok önemli rol oynadığından bahsetmiştir.

Türkiye'nin sağlık hizmetlerinde teknolojik altyapı olarak kendini ispatladığını fakat dünyanın kalitede sürdürülebilirlik aradığını belirten Küçükcan, bundan sonra ülkenin sağlıkta beşerî sermayeyi koruması ve güçlendirmesi gerektiğini; Hacettepe, Cerrahpaşa gibi üniversitelerimizin yurtdışındaki üniversiteler ile bağlarının güçlendirilerek hem eğitimde hem hastanelerde kalitenin amatörce değil profesyonelce tanıtımının Türkiye'nin imaj ve itibarını daha da yükselteceğini öngörmüştür.

Prof. Dr. Mehmet Özkan Türkiye'nin Türkiye'nin pandemi krizine ivedilikle adapte olarak, salgınla mücadele kapsamında aşı geliştirme dahil çözüm odaklı yaklaşımlar sergilediği ve bu

reflekslerin ÷lkeye dış politikada önemli bir gör÷n÷rl÷k kazandırdığı, kamu diplomasisinin gelişip derinleştiğı ve buna bağılı olarak devlet kapasitesinin küresel platformlarda arttığının altını çizmiştir.

Prof. Dr. Ali Murat Vural, “Türkiye’nin pandemi döneminde sağık diplomasisi üzerinden bir kas gösterdiğini, büyük devletlerin aşı, maske gibi tıbbi ihtiyaçları depoladığı uluslararası bir hengamede, ihtiyaç sahibi ÷lkelere ücretsiz maske, koruyucu ekipman göndermesinin bir ikna, rıza ve memnuniyet oluşturduğunu açıkça ifade etmiştir.” Vural yapılan yorumlarla ilgili “Türkiye’den ‘Made in Türkiye’ etiketli binlerce ventilatör onlarca ÷lkeye ihraç edilmiş, Amerika’dan Afrika’ya, Avrupa’dan Okyanusya’ya yüzlerce ÷lkeye tıbbi yardım malzemeleri gönderilmiştir” açıklamalarında bulunmuştur.

Prof. Dr. Şeref Ateş

“Türkiye’nin hızlı bir şekilde dünyanın dört bir yanında düzenlediğı tahliye operasyonlarının ÷lkenin lojistik alanında kaslarının ne kadar kuvvetli olduğunu ön plana çıkardığını belirtirken, tıbbi donanımıyla kendi kendine yetmesi ve imkanlarıyla gelişmiş veya gelişmemiş ÷lke diye ayırt etmeden ihtiyaç sahiplerine sağık yardımlarında bulunmasının uluslararası arenada ÷lkenin itibarını arttırdığından”

bahsetmiştir. Prof. Dr. Mehmet Özkan, pandeminin ekonomik güçten ziyade Türkiye’nin eğitim, sağık gibi alanlarda güçlü devlet kapasitesini ortaya çıkardığını söylemiş, çok zengin bir ÷lke olan Amerika’da sağık kapasitesi yeterli olmadığı için çok ağır kayıplar verildiğinin altını çizmiştir.

Dr. Şuayip Birinci, küresel sağığın korunması, iyileştirilmesi ve sağık hizmetlerinin erişilebilir hale getirilmesi için uluslararası çalışmalar ve anlaşmaların gündemde olduğunu, bu vesileyle sağık politikalarının küresel bir diplomasi aracı olduğunu ve Türkiye’nin son yıllarda yakaladığı ivme ve edindiğı öncü rolün dünya milletleri nezdinde ÷lkeye büyük prestij kazandırdığını söylemiştir. Sağık Bakanlığı’nın pandemi krizini e-Nabız, HES gibi sektöre liderlik eden ufuk açıcı dijital uygulamalarla yönetmesi ve pek çok ÷lkeye yaptığı sağık yardımlarının Türkiye’ye imaj, itibar olarak katkıda bulunurken ileride uluslararası arenada BM’de kendisine verilecek oyları dahi pozitif etkileyeceğinin altını çizmiştir.

Dr. Serdar Çam da Türkiye’nin ivedilikle çevrimiçi eğitime geçmesinin birçok Avrupa devletinden önce alınan yerinde bir karar olduğunu, bunun dış basında pozitif bir dille yaygın şekilde dile getirildiğini, kendi bölgesinde ve küresel ölçekte salgını iyi yöneten ÷lke sıralamalarında Türkiye’nin önlerde yer aldığını belirtmiştir. Çam diğeri ÷lkelere yapılan dış yardımların da uluslararası toplumlar nezdinde pozitif kanaat oluşturduğunu, ÷lkenin imaj ve itibarına olumlu etkisi olduğunu ifade etmiştir. Mahinur Özdemir ise Türkiye’nin aşı hibelerini ve tıbbi yardımları kısıtlı imkanlarına rağmen, güçlü devletler aşı stoğı ve maske savaşları yaparken ihtiyaç sahiplerine sunmasının, ÷lkenin yumuşak gücüne doğrudan pozitif bir etkisi bulunduğu yönünde yorumlamıştır.

Hüseyin Oruç, pandemi ve sonrasında yoksul ülkelere yönelik sağlık yardımlarının bu ülkelerin halklarını etkilemede, kalplerini kazanmada, yumuşak gücünü arttırmada inkâr edilemez bir katkısı olduğunu, bu toplumların ileride Türkiye aleyhine propagandalara inanmasının artık pek de mümkün olmadığını ifade etmiştir.

Buna karşın Prof. Dr. Ali Osman Öztürk, kamu diplomasisi adına yürütülen faaliyetlerin dış politikayla etkisi olmaması gerektiğini, bu iki alanın birbirinden bağımsız süreçlerle yürütülmesi gerektiğini savunmuştur. Dış politikanın dışında kalan alanların yumuşak güç alanını oluşturduğunu ve dış politikaya bağlı yürütülen kamu diplomasisinin de propaganda faaliyetine dönebileceğine dikkatleri çekmiştir.

Prof. Dr. Hasan Güçlü *“Türk halkının becerikliliğinin, çözüm odaklılığının ülkeyi aşı geliştirmeye sevk ettiğini, sağıkta eğitimi, başarılı insan gücü ve sürekli iyileşen sağık tesisleriyle bu potansiyelinin Amerika’dan dahi Türkiye’ye hasta çektiğini, bu kanalların geliştirilmesiyle ve yatırımların artırılmasıyla küresel anlamda cazibe alanının çok daha genişletilebileceğini”* ifade etmiştir.

Buna rağmen Melda Cinman

“Yumuşak gücün ancak sert gücün ikamesi olabileceğini belirtmiş, Türkiye’nin ulusal çıkarlarını Afrika’ya ve bazı Ortadoğu ülkelerine kamu diplomasisi uygulayarak gerçekleştiremeyeceğini savunmuştur. Afrika ile zaten bir sert güç meselemiz olmadığından, yapılan yardımların bizi Avrupa Birliği’ne sokmayacağından, belki dış politika amaçlarına paralel hedef kitle üzerine yeniden düşünülmesinin gerekliliğinden bahsetmiş, fakat halihazırda yapılan yardımların da Afrika’ya ihracatın artırılması gibi doğrudan faydalarının olduğunu da inkâr etmemiştir.”

Dr. Kerem Kınık ise

“sağık ve insani yardımların geleneksel diplomatik ilişkileri her zaman sıcak bir insan eli gibi ısıttığını, gerilimleri azalttığını ve dış kamular nezdinde gönülleri fethettiğini belirtmiş, Türkiye’nin on yıllardır yapmakta olduğu insani yardımların dış kamular nezdinde itibar oluşturduğu, doğru Türkiye algısının oluşturulmasında rol oynadığını ve ülkenin aleyhinde tezlere karşı dış kamular nezdinde Türkiye’nin yanında yer alacak, savunuculuğunu yapacak bir imaj oluşturduğu yönünde açıklamalarda bulunmuştur. Türkiye’nin planlı, etkili, çevik ve bilimsel temelli uygulamalarla bir yandan içerde pandeminin belini kırmayı, diğer yandan ülke içindeki mülteci ve yabancı vatandaşılar da kendi milletinden ayırmadan aynı sağık hizmetlerini sunmasının Türkiye’de yaşayan yetmişden farklı uyruktan sığınmacılar ve uluslararası kamuoyu nezdinde olumlu etkiler bıraktığının”

altını çizmiştir.

“Sağık diplomasisi Türkiye için yumuşak güç kaynağı olabilir mi?”

Katılımcıların tamamı sağlık diplomasisini Türkiye için bir yumuşak güç kaynağı olarak değerlendirirken sadece Prof. Adam Kamradt-Scott bu kaynağın ancak sürdürülebilirlikle cazibeye dönüştürülebileceğinin altını çizmiştir. Sağlık Bakan Yardımcısı Dr. Şuayip Birinci, sağlık diplomasisini çok katmanlı ve çok ortaklı bir yumuşak güç unsuru olarak kabul ederken sağlık diplomasisini “uluslararası sağlık yardımı ve uluslararası siyasi ilişkilerin ara yüzünü oluşturan bir araç” olarak tanımlamıştır. Konu sağlık olduğunda, salgın hastalıkların devlet sınırlarını tanımayışı gibi, diplomasi alanında da sadece devlet (geleneksel diplomasi) değil, devlet dışı aktörler de kolektif bir şekilde ortak faydaya ve iyi olma hedefine odaklanmaktadır. En iyi örnekleri, yakın zaman önce koronavirüs sürecinde deneyimlenen ve salgın sürecinde adeta bir insanlık sınavı veren devletler, sağlık politikaları ve Covid-19’la mücadeledeki performanslarıyla sempatiyi veya tepkileri üzerlerine çekmişlerdir. Türkiye hem ülke genelinde uyguladığı 14 temel kural, donanımlı sağlık altyapısı ve yaygın aşılama ile hem de ihtiyaç sahibi ülkelere uzattığı dost eli ve sağlık ekipmanı desteğiyle örnek bir ülke olarak ön plana çıkmıştır.

Sağlık alanında yaşanan problemler ve ortaya çıkan eşitsizlikler, bu problemlerin çözümü için ülkeleri ikili ve çoklu iş birlikteliklerine yöneltmiş, küreselleşme, uluslararası alanda sağlık konularında seferberlik ihtiyacını ortaya çıkarmış ve bu durum, sağlık seferberliğinin yumuşak güç olarak potansiyelini belirginleştirmiştir. Türkiye son 20 yıldır özellikle Balkanlar, Afrika, Asya ve Ortadoğu’da sağlık projeleriyle kalkınma yardımlarında bulunmuş, koronavirüs sürecinde yaptığı dış yardımlarla da diğer tüm coğrafyalardaki devletlerle ikili ilişkilerini iyileştirmiştir.

Dr. Serdar Çam göç, nüfus hareketliliği, savaş ve salgınların etkilerinin giderek belirginleştiği bu küresel sistemde, sağlığın ikili ve çoklu iş birlikteliklerinde Türkiye’nin konumunu daha da ön plana çıkaracağını, insani dış yardımlar ve sağlık diplomasisinin Türk kamu diplomasisinin önemli bir ayağını oluşturmaya devam edeceğini öngörmüştür.

Prof. Dr. Talip Küçükcan, dünyanın en gelişmiş ülkelerinde dahi sağlık hizmetlerinin çok pahalı ve yetersiz olduğuna dikkatleri çekmiş, Türkiye’nin özel sağlık sektöründe çok ciddi ilerlemeler kaydettiğini ve ileriye yönelik bu hizmetlerin Batılı ülkelere pazarlanmasının sağlık sektörünü bir kamu diplomasisi aracı ve yumuşak güç kullanım alanı olarak ortaya çıkardığını belirtmiştir. Prof. Dr. Hasan Güçlü de Türkiye’nin hasta ithal etmede dünyada artan bir konumu olduğunun altını çizmiş, bu başarıyı da Avrupa ortalamasının üzerindeki imkanlara, yatak sayısına ve hastane sistemine bağlamıştır. Prof. Dr. Ali Murat Vural ise Türkiye’nin gerek doğal güzellikleri, kaplıcaları gerekse kaliteli sağlık hizmetleri, hastaneleri ve tedavi süreçleriyle kendini bütüncül tedavi sistemi sağlayıcısı olarak konumlandırmasının gelen hastaların ülkemizle ruhen ve duygusal bir bağ kurmasını sağlayacağını, bu hizmetten doğacak memnuniyetin ise zamanla sağlık diplomasisinin bir yumuşak güç olduğunu ispatlayacağını belirtmiştir.

Dr. Kerem Kınık

“Türkiye Bursları’nın en etkili sağlık diplomasisi aracı olduğunu belirtirken, Türkiye’nin sağlık alanında insan gücü yetiştirme potansiyelinin birçok yabancı öğrencinin hayatına dokunduğunu ve kendi ülkelerine döndüklerinde bu öğrencilerin hem halklarının refahı için hem de Türkiye’nin birer iyilik elçisi veya kamu diplomatu gibi çalıştıklarını”

öne sürmüştür. Kınık, Türkiye’deki Sağlıkta Dönüşüm Programı’nın gelişmiş ülkeler dahil birçok ülkeye ilham olmasının ve sağlık turizminde tercih edilen ülke seviyesine yükselmesinin de sağlığın Türkiye için bir yumuşak güç alanı olduğunu ispatladığından bahsetmiştir. Aynı şekilde Prof. Dr. Şeref Ateş de *“Türkiye’nin 2000’li yıllardan beri hem tıp eğitiminde hem de sağlık turizmi için bir cazibe merkezi haline geldiğini”* hatırlatmıştır. Türkiye, bugünkü öğrencilerin geleceğin karar vericileri, politika yapıcılar ve stratejistleri olacağı gerçeğinden yola çıkarak, özellikle kalkınma yardımı sağladığı ülkelerde sağlık alanında nitelikli insan gücü yetiştirmeye büyük önem vermiştir. Bu yaklaşımla, iikili ilişkileri duygusal bağlarla örerek Türkiye’ye duyulan saygınlık ve itibarı sağlık ve insani değerleri vesile kılarak pekiştirmiştir.

Mahinur Özdemir

“Türkiye’nin pandemiye yönetmede gösterdiği başarılı performans ve yaptığı dış yardımlarla ön plana çıktığını, özellikle büyükelçi olarak görev yaptığı Afrika bölgesinde hem kimsenin gitmek istemediği coğrafyalarda unutulmuş halklara uzattığı dost eli ve insani ilişkileriyle, hem de pandemi sürecinde yaptığı insani yardımlar ve bu bölgeye hibe edilen aşılarda gönülleri fethettiğini”

belirtmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan ve eşinin son 20 yılda Afrika kıtasıyla ilişkileri geliştirmek için verdiği çaba, “tüm kıtada dikkat çekici bir varlığa dönüştü” şeklinde yorumlanırken (Kavak & Aktaş, 2021), Türkiye 2009’dan günümüze kıta genelinde 31 büyükelçilik açmış, diplomatik misyonların faaliyetlerinin yanında TİKA, THY, YEE ve Maarif Vakfı (TMV) gibi koordinasyon ofisleri ve kurumlarla da eğitim, yardım, kültür ve sanat alanlarındaki işbirliği ve yakınlaşmayı pekiştirmiştir.

Dünyadaki liderler arasında "Afrika'yı en çok ziyaret eden lider" olarak kendine has bir yer edinen Erdoğan (Güder & Gönültaş, 2017), başbakanlığı ve cumhurbaşkanlığı döneminde Afrika’daki 54 ülkeden 30’unu ziyaret etmiştir (Kavak & Aktaş, 2021). Emine Erdoğan ise cumhuriyet tarihinde en fazla Afrika ülkesi ziyaret eden tek liderin eşi olarak, bu sayısız ziyaretlerinde Afrikalı kadın ve çocukların sorunlarıyla yakından ilgilenmiş, bu sorunlara duyarlılığının bir ifadesi olarak Ankara’da bir sosyal sorumluluk projesi başlatmıştır. Afrikalı kadınların el emeği ürünlerinin kâr amacı güdülmeden satıldığı ve gelirlerin kendilerine ulaştırıldığı ayrıca Türkiye’de yaşayan Afrikalıların buluşup, kültürel etkinlikler düzenleyebileceği “Afrika Evi” kurulmuştur. Emine Hanım Afrika ziyaretlerinde

yaşadıklarını kaleme aldığı “Afrika Seyahatlerim” kitabıyla kitlelere aktarmış, ikili ilişkileri geliştirmede First Lady diplomasisi icra etmiştir. Türkiye’nin kıtaya yaptığı sağlık yardımı ve kalkınma projelerinin yanı sıra liderler tarafından atılan kardeşlik temelleri, kıta üzerinde Türkiye’ye karşı bir hayranlık ve cazibe uyandırmıştır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Küreselleşme ile iç içe geçen modern dünya düzeninde, yumuşak güç nosyonu, devletlerin ve uluslararası aktörlerin, askeri veya ekonomik baskı yerine kültür ve dış politika araçlarıyla uluslararası alanda etki ve ikna yoluyla nüfuz kazanma stratejilerini ön plana çıkararak, uluslararası ilişkiler alanına yeni bir perspektif kazandırmaktadır. Geleneksel tek yönlü diplomatik modellere alternatif olarak yeni çift yönlü uygulamalar eklenmiş ve küreselleşmeyle birlikte diplomatik kanalları da aşan yumuşak güç uygulamalarına başvurulmuştur. Bu doğrultuda uluslararası iş birlikleri artmış, sınırları aşan kamu diplomasisi faaliyetleri uluslararası ilişkilerde belirleyici unsur haline gelmiştir.

Küreselleşmeye bağlı olarak meydana gelen günümüzdeki yeni sistem, McLuhan'ın da ifade ettiği gibi dünyayı adeta küresel bir köye dönüştürmüştür. Herhangi bir yerde meydana gelen bir gelişme dünyanın başka yerlerini de etkileyebilmektedir. Günümüzde, pek çok bölgesel gelişme, sınırları aşarak küresel bir mesele haline gelme potansiyeline sahiptir. Bu durumun en sık meydana geldiği alanlardan biri olan sağlık sektöründeki gelişmeler günümüzde küresel boyutta ele alınması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünyada meydana gelen çeşitli salgın, savaş ve doğal afet gibi gelişmeler sonucunda meydana gelmesi mümkün olan küresel sağlık sorunları devletler ve devletler üstü kuruluşların iş birliği içerisinde hareket etmesini gerektirmektedir. Bu açıdan sağlık alanında devletlerin yürütmüş olduğu yumuşak güç faaliyetleri, küresel boyuttaki sağlık sorunlarının çözümüne katkıda bulunmakla birlikte devletlerin imaj ve itibarına da olumlu yönde etkide bulunmaktadır.

Bu durum, yakın zamanda koronavirüs pandemisi esnasında açıkça gözlemlenmiştir; hiçbir devlet, yalnızca kendi halkını veya sınırlarını göz önünde bulundurarak, dünya genelindeki sorunlardan izole kalamayacağını tecrübe etmiştir. Covid-19 virüsü tüm dünyayı etkisi altına almış, küresel sağlığı uluslararası ilişkilerin ve politikaların yegâne gündemine oturtmuş ve sağlığa bir dış politika aracı olma misyonu yüklemiştir. Pandemi süreci, sağlık alanında iş birlikteliğini elzem kılarak, devletlerin dış politikada yürüttüğü sağlık faaliyetlerini kamu diplomasisi aracı ve yumuşak güç unsuru olarak öne çıkarmıştır; bu durum sağlık diplomasisine yaygınlık kazandırmıştır. Bu anlamda düşünüldüğünde sağlık diplomasisi, uluslararası sağlık yardımı ve uluslararası siyasi ilişkilerin ara yüzünü oluşturan bir araç işlevi görmektedir.

Covid-19 salgını her ne kadar sağlık alanında meydana gelen bir kriz olsa da ekonomik, politik, kültürel, teknolojik gelişmeleri değiştiren ve dönüştüren dinamikleri de beraberinde getirmiştir. Öyle ki modern dünya düzeninde Kovid öncesi ve Kovid sonrası olarak bir milat olarak yorumlanmıştır. Küresel sistemin üzerinde yarattığı etkilerden yola çıkarak Covid-19 sonrası şekillenecek dünya düzeninde Batılı devletlerin salgını yönetmedeki başarısızlığı, uluslararası alandaki konumlarına yönelik soru işaretleri

oluşturmuştur. Buna rağmen Çin'in krizi yönetmede daha güçlü politikalar geliştirmesi küresel alanda popülerliğini artırmıştır. Öte yandan ulus-üstü model AB'nin krize müdahalede gecikmesi ve sistematik bir planının olmayışı, üye ülkelerin güvenlik kaygısıyla sınırlarını kapatmasına yol açmış, birliğin kuruluş felsefesinde yer alan tek Avrupa fikrinin pratikte çok da fazla karşılığının olmadığını ortaya koymuştur. Bu bakımdan pandemi krizini iyi yönetebilen ülkelerin kriz sonrası imaj ve itibar algılarında olumlu gelişmeler yaşanırken, krizi iyi yönetemeyen ülkelerin daha da olumsuz bir imaj ile karşı karşıya kaldığı görülmüştür.

Koronavirüs salgını, ülkelerin ekonomilerinin birbirlerine bağımlı olduğu küresel sistemde tedarik zincirlerinin kopmasıyla örneğin maske teminini bile zorlaştırmıştır. Bu hadiseler küresel örgütlerin üye ülkeler üzerinde bir yaptırımını olmadığını göstermiş ve sağlık gibi temel ihtiyaçlar söz konusu olduğunda bile ulus devletlerin uluslararası iş birliğinden çok, ulusal iç dinamiklere yöneleceğini gözler önüne sermiştir. Küresel sorunlara karşın ortak politika geliştirmede yaşanan başarısızlıklar, güçlü ülkelerin salgın sürecini iyi yönetememesi ve imaj kaybetmesi, ABD ve Batı eksenli uluslararası kuruluşların bu süreçte etkin bir rol üstlenememesi ve giderek kapsayıcılıktan uzaklaşması, gelişmemiş ülkeleri destekten yoksun bırakarak daha da zor bir süreçle baş başa bırakmıştır. Bu gelişmeler Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin küresel sistemde daha fazla söz sahibi olmasına alan açmış ve kendilerine has yöntemleriyle ortak faydaya katkıda bulunmalarına imkân sağlamıştır.

Kriz dönemlerine özgü olarak ani ve beklenmedik şekilde ortaya çıkan kaos ortamında dünyanın önde gelen güçlü devletlerinin ve liderlerinin akılcı ve hızlı karar alarak ortak eylem planı geliştirmeleri beklenirken, Covid-19 salgınında yaşanan süreçler bu devletlerin, pasif bir duruş sergilediklerini ve diğer ülkelerin veya toplumların durumuna kayıtsız kaldıklarını göstermiştir. Salgınla mücadelede yaşanan belirsizlik ortamında olağanüstü reflekslerde bulunarak kendi ülke ve toplumlarını incelemeleri, söz konusu ülkelerin aslında ne kadar kırılgan olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Buna karşın Türkiye'nin önce kendi yurttaşlarına sonra da yardıma ihtiyaç duyan ülkelere dost eli uzatması, ücretsiz sağlık yardımında bulunması ülkenin adını cömertliğiyle dünya gündemine taşımıştır. Bu gelişmelere paralel sağlığın bir yumuşak güç potansiyeli barındırmasından hareketle ülkenin kamu diplomasisine, imaj ve itibar yönetimine olumlu katkıda bulunması beklenmektedir.

Türkiye son dönemde gerek kamu kurumları gerekse sivil toplum kuruluşları ile sağlık alanında iş birliği ve insani yardım konusunda önemli gelişmeler kaydetmiştir. Bu anlamda ülke pandemi sürecinde de son derece önemli bir sınav vermiştir. Gelişmiş ülkeler sınıfına dahil olan birçok Batılı ülkenin sağlık sistemi çökerken, Türkiye bu küresel kriz ve kaos ortamında dünyanın başa çıkmakta zorlandığı koronavirüs pandemisi ile tüm beşerî, iktisadi ve teknolojik altyapısını seferber ederek mücadele etmiştir. İçerde Sağlık Bakanlığı Bilim Kurulu önderliğinde bilimsel bir mücadele verilirken, dışarda Dışişleri Bakanlığı ve devletin tüm yabancı misyonları aracılığı ile ihtiyaç sahibi halklara yardım

eli uzatılmıştır. Sağlık alanında resmi ve sivil kuruluşlar tarafından yapılan insani yardımlar, sağlığın dış politikada yumuşak güç etkisini beraberinde getirir hipotezinden hareketle, bu tezde Türkiye'nin COVID-19 salgınıyla mücadele sürecinde yürütmüş olduğu sağlık diplomasisi faaliyetlerinin yabancı basında ne şekilde karşılık bulduğu ve konunun uzmanları tarafından nasıl değerlendirildiği araştırılmıştır.

Araştırma, Türkiye'nin COVID-19 salgınıyla mücadeledeki performansının uluslararası basında nasıl yansıtıldığını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bu argümanını test edebilmek için Türkiye'nin koronavirüs mücadelesi, yürüttüğü iç ve dış politikalarla ilgili yabancı basında çıkan İngilizce haberler Eleştirel Söylem Analizi yöntemi ile incelenmiştir. Örneklemede listelenen 86 farklı haber sitesinden derlenen toplam 235 haber içeriği, ait oldukları yayın kuruluşu/paylaşılan mecra, haber metninin başlığı, semantik anlamı, kullanılan fotoğraf ve tarihi (I., II., ve III. dalga dönemleri) olmak üzere kodlama şablonunda kategorize edildikten sonra söylemin nitel bir çözümlemeye tabii tutulabilmesi için kodlama birimleri geliştirilmiş ve araştırma verilerinin çözümlemesinde Teun A. van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesi modeli kullanılmıştır.

Yapılan değerlendirmelerde örneklemedeki 235 haberde, olumsuz içerikli haberlerin oransal olarak daha fazla olduğu görülmüştür. Bu haberlerde illüstrasyon olarak kullanılan 183 fotoğraflı içerik olumsuz ve bilgilendirici nitelik olacak şekilde ayrıştırılmış ve genel itibarıyla 85 haberin olumsuz olduğu tespit edilmiştir. İlgili dönemde incelenen haberlerdeki fotoğrafların %46'sı içerik bakımından olumsuz özelliğe sahipken, %54'ü nötr/bilgilendirici niteliğe sahiptir.

Eleştirel söylem analizi doğrultusunda çalışılan haber başlıklarında amaç, haberin söyleminde yapılan ideolojik üretime dikkat çekebilmek ve van Dijk'in da (1998) belirttiği gibi bilişsel olarak dikkati ve ilgiyi kontrol etme potansiyelleriyle haberlerin hangi bilgi veya görselin akılda tutulmasına yönelik çalışıklarına ışık tutabilmektir. Türkiye ile ilgili çıkan koronavirüs haberleri van Dijk'in söylem analiz modeline göre analiz edildiğinde, ülkenin son yirmi yılda değişen ve gelişen siyasi, ekonomik, sosyal gelişmelerine karşılık haberlerde üçüncü dünya ülkesi kurgusunun ve buna bağlı söylemlerin üretildiği tespit edilmiş, haberlerin içeriğinde ve illüstrasyonlarında geri kalmış, anti-demokratik, totaliter rejim vurguları tespit edilmiştir. Bu noktada yanlış haber veya dezenformasyonla mücadelede TRT World gibi Türkiye'nin hikayesini objektif olarak yansıtabilecek medya projelerinin çoğaltılması ve İletişim Başkanlığı tarafından çok yönlü stratejiler geliştirilmesi elzemdir. Netflix, YouTube ve diğer dijital platformlar üzerinden uluslararası izleyici ile buluşan Türk dizileri ülkenin tanıtımında ve imajında önemli bir yer oynarken, Türkiye 2010 yılından bu yana kamu yayıncılığına yoğun bir yatırım yapıp TRT ve AA'yı farklı dillerde yayın yapan kurumlar haline getirmiştir. AA başta İngilizce olmak üzere 13 dilde yayın yapmakta, TRT ise başta TRT World olmak üzere TRT Arapça, TRT Rusça, TRT Almanca, TRT Fransızca, TRT Balkan, TRT Afrika'dan ve TRT İspanyolca dijital

haber platformlarını hayata geçirmiştir. Bu kanallardan yoğun bir anlatım olmasına rağmen Türkiye'nin aktarımında takınılan tutum ve yapılan yayınlar tipik oryantalist bir önyargı örneğini oluşturmaktadır. Kuşkusuz Türkiye'nin kamu yayıncılığının önümüzdeki süreçte daha fazla mesafe alması gerekecektir fakat bu araştırmadaki baskın negatif yaklaşım dışlayıcı bir tercih olarak öne çıkmış gibi görünmektedir.

Türkiye'nin son yıllarda sağlık alanında gerçekleştirdiği projeler, uluslararası sağlık kuruluşlarına aktif katılımı, yabancı ülkelere sağlık yardımları, sağlık turizminde altyapısıyla öne çıkması ve tercih edilir popüler destinasyona dönüşmesi ülkenin sağlık diplomasisinin uluslararası arenada daha tanınır ve saygın hale gelmesine katkıda bulunmuştur. Buna karşın medya yansımalarında gözlemlenen negatif söylemler, Türkiye'nin sağlık diplomasisi alanında başarılı olabilmesi için gerek politika, gerek strateji geliştirme konusunda bazı adımlar atması gerektiğini ortaya koymaktadır. Ülke sahip olduğu potansiyeli, ulusal sağlık iletişim ve tanıtım planıyla dünya çapında hedef kitlelere duyurabilir ve halihazırda misafir ettiği medikal turistlerle sağlık işlemleri sonrası ilişki geliştirerek sağlıklı bir yumuşak güç stratejisi olarak kullanabilir.

Sağlık diplomasisi ülkelere başarılı uygulamalarıyla uluslararası ilişkilerde ve dış politikada avantaj sağlarken ulus markalama ve imaj için de yardımcı olabilir. Türkiye'nin sağlık diplomasisini bu yönde etkin bir şekilde kullanması için sağlık alanındaki yetkinliklerini ve başarılarını uluslararası alanda duyurması elzemdir. Uluslararası alandaki algısını ve itibarını geliştirmek için sadece kamu yayıncılığı aracılığı ile değil İletişim Başkanlığı koordinasyonunda Türk markasını yaratmaya yönelik kampanyalarla, yurt dışındaki Türk temsilciliklerini destekleyerek, STK ve özel sektörle iş birliği yaparak tüm paydaşlarla kapsamlı ve etkili bir iletişim stratejisi geliştirilebilir.

Araştırmada yalnızca İngilizce çıkan haberler incelendiğinden, bundan sonraki çalışmalarda farklı dillerde yayın yapan basın takip edilebilir. Dil seçimi, Türkiye'nin kamu diplomasisi çalışmalarını yoğunlaştırdığı bölgelere ve hedef kitlelere göre yapılabilir. Bu tezde küresel bir dil olduğu için İngilizce tercih edilmiştir. Uluslararası iletişim dilinin İngilizce olması nedeniyle, uluslararası arenada itibar yönetimi için Türkiye'nin İngilizce yayınları, açıklamaları önem arz etmektedir. Bu bağlamda güncel ve ani gelişmelere reaktif bir yaklaşımla (tepkisel) cevap ve açıklamalar sunan, bir nevi Türkiye'nin kriz iletişimini yöneten, stratejik iletişim yönetimiyle ülkenin kamu diplomasisini güçlendiren, ikna ve etki kapasitesini artıran İletişim Başkanlığı, aynı şekilde itibar yönetiminde de devlet-siyaset-medya üçgeninde önemli rol oynamaktadır.

Günümüzde sosyal medya aracılığıyla dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir gelişmeden anlık olarak herkes haberdar olabilmektedir. Bununla birlikte anlık olarak doğruluğu kontrol edilmeden paylaşıma sokulan içerikler bazı durumlarda dezenformasyona neden olabilmektedir. Özellikle kamu kurum ve kuruluşlarına yönelik olarak sosyal ağlarda paylaşıma sokulan

dezenformasyon nitelikli içeriklere karşı devletlerin önlemler alması ve yeni teknolojilerden yararlanması gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye, İletişim Başkanlığı altında kurmuş olduğu Dezenformasyonla Mücadele Merkezi aracılığı ile yabancı kamuoyunu ve yabancı basını bilgilendirmeye yönelik farklı dillerde bültenler düzenlemektedir (İletişim Başkanlığı, t.y.a). Güncel gelişmeler hakkında yapılan bu açıklamalar anlık doğru bilgi akışını sağlayarak, olumsuz kanaat oluşmadan önce dezenformasyonun önüne geçmekte önemli bir görev üstlenmektedir.

Araştırmanın ikinci ayağında koronavirüs pandemisinin potansiyel bir yumuşak güç alanı olarak sağlık sektörünü ön plana çıkarmasından hareketle, akademisyen ve konunun uzmanlarından oluşan 13 katılımcıya Türkiye'nin salgın sürecinde yürüttüğü sağlık diplomasisi faaliyetlerini nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Haziran 2022- Aralık 2022 tarihleri arasında yapılan görüşmelerden elde edilen bilgi ve görüşlerin karşılaştırılması sonucu bir kamu diplomasisi uygulama alanı olarak sağlık diplomasisi üzerinde çalışılmış ve sağlık diplomasisinin Türkiye'nin yumuşak gücüne olası etkisi değerlendirilmiştir.

Katılımcılar tarafından pandemi sürecinde Türkiye'nin performansı genel itibariyle başarılı olarak değerlendirilirken, mülakatlarda bir dış politika aracı olarak sağlığın uluslararası arenada ve küresel politika ortamında ilişkileri şekillendiren bir yumuşak güç kaynağı olduğuna yönelik görüş birliği bulmak mümkündür. Katılımcıların onda dokuzu Türkiye'nin pandemiyle mücadelede gösterdiği performansı başarılı değerlendirmiştir. Türkiye 2002'den itibaren sağlık alanındaki kapasitesini artırmış, tüm dünya pandemiye hazırlıksız yakalandığında kapsayıcı sağlık altyapısı, kriz ve afet müdahalelerinde tecrübeli insan gücü ve siyasetçilerin hızlı karar ve aksiyon alma avantajlarıyla salgın sürecinde ön plana çıkmıştır.

Konuyla doğrudan ilgili kişiler bu performansın ülkenin dış politika hedeflerine, imaj ve itibarına katkısı konusunda da genel itibarıyla görüş birliğinde bulunmuşlardır. Sadece bir katılımcı olumsuz değerlendirmede bulunurken, diğer bir katılımcı da kamu diplomasisinin dış politika hedeflerinden bağımsız yürütülmesi gerektiği şeklindeki görüş ayrılığından kaynaklı çekimser görüş bildirmiştir. Öte yandan katılımcıların tamamı sağlık diplomasisini Türkiye için bir yumuşak güç kaynağı olarak değerlendirmiş, bir katılımcı sağlık alanındaki faaliyetler ancak süreklilik arz ettiğinde Türkiye'ye yönelik cazibe ve hayranlığı artıracığına dair ön koşul koymuştur. Çalışmada bahsedilen sağlık uygulamalarının, kurulması kadar sürdürülebilir olmaları da kamu diplomasisi açısından önemlidir. İleriye dönük yapılacak çalışmalarda, benzer başarılar gösterdiği düşünülen diğer ülkelerle yapılacak karşılaştırmaların faydalı olacağı ön görülmektedir.

Yukarıda belirtilen sonuçlar ve elde edilen bulgular ışığında Türkiye'nin sağlık diplomasisinin bir dış politika aracı olarak ülkenin yumuşak gücüne, imaj ve itibarına olumlu bir katkı sağlamış olduğu

analiz edilmiştir. Türkiye'nin özellikle insani yardım ve kültürel diplomasi alanlarındaki kamu diplomasisi faaliyetleri uluslararası kamuoyu nezdinde imaj ve itibarına büyük katkı sağlamaktadır. Özellikle olağandışı bir süreç olan koronavirüs salgını esnasında yapılan insani yardımlar hem yardım alan toplumlar nezdinde, hem de krize müdahalede ön saflarda mücadele veren ülke ve uluslararası kuruluşlar nazarında Türkiye'nin cazibesini ve itibarını olumlu etkilemiştir.

Çalışmada ortaya çıkan sonuçlar, Türkiye'nin sağlık diplomasisi faaliyetlerinin ülkenin pozitif imaj oluşturmaya, itibarının güçlendirilmesi ve hatta sağlık sektörünün pazarlanması açısından önem arz etmektedir. Bu noktada tez, literatürde yer verilen sağlık diplomasisi alanındaki diğer çalışmalarla birlikte alanyazına katkı sağlamaktadır. Buna rağmen çalışmanın süphesiz eksik yönleri bulunmaktadır. Sağlık diplomasisinin Türkiye'nin yumuşak gücündeki rolüne yönelik akademik çalışma sayısı teşvik edilebilir ve Sağlık Bakanlığı ile eşgüdümlü araştırmalar desteklenebilir. Tez kapsamında uluslararası kuruluşlardan yalnızca bir katılımcı ile görüşülebilmiş, DSÖ ve UNICEF gibi uluslararası kuruluşların Türkiye temsilcileri görüş bildirmek konusunda olumsuz dönüşler sağlamışlardır. Sektördeki temsilcilerin sahadaki bilgi ve tecrübeleri son derece kıymetli olduğundan, ileriye dönük çalışmalarda bu kuruluşların temsilcilerine yönelik araştırmalar resmi kanallarla desteklenebilir.

Çalışma 2019 yılı sonlarında başlayıp 2020'den itibaren küresel bir pandemiye dönüşen koronavirüs salgınının Türkiye'nin kamu diplomasisi alanındaki etkisini Covid-19 ile mücadele performansından hareketle analiz etmiştir. Salgının sağlık alanındaki etkisi henüz sona ermemekle birlikte pandeminin küresel sistem üzerindeki etkilerinin de uzun yıllar sürmesi beklenmektedir. Konu geliştirilmeye muhtaç olduğundan farklı yaklaşımlarla sağlık diplomasisi faaliyetlerinin yürütüldüğü ülke veya bölgeler bazında derinlemesine çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Artı90 Dergisi. (2014). Başkanın Mesajı. *Artı90 Dergisi*(9). 05 30, 2021 tarihinde <https://dokumen.tips/documents/arti90-dergisi-9-sayi.html> adresinden alındı
- Abdurrahmanlı, E., & Bağış, E. (2021). Diploması Tanımı ve Uluslararası Konjonktürde Mevcut olan Diploması Türleri. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 140-160.
- AFAD. (2013). Dünyanın Dört Bir Yanında Uluslararası Temaslar.
- AFAD. (2020, 03 27). *AFAD Koronavirüsle Mücadeleye Omuz Veriyor*. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı: <https://www.afad.gov.tr/afad-koronavirusle-mucadeleye-omuz-veriyor> adresinden alındı
- AFAD. (t.y.). *AFAD Hakkında*. AFAD: (<https://www.afad.gov.tr/afad-hakkinda>) adresinden alındı
- AFAD. (t.y.). *Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı*. 09 16, 2021 tarihinde Dünyanın Vicdanı Olmaya Devam Ediyoruz: <https://www.afad.gov.tr/dunyanin-vicdani-olmaya-devam-ediyoruz> adresinden alındı
- Ak, M. (2023, 04 13). Cumhuriyetin 100. Yılında Türk Dışışleri Asırların Diploması Birikimi Programı Gerçekleştirildi. İstanbul Üniversitesi. <https://www.istanbul.edu.tr/tr/haber/cumhuriyetin-100-yilinda-turk-disisleri-asirlarin-diplomasi-birikimi-programi-ge-690045006800410059005400390050006D007200720039007900700046006200610041004F003200370077003200#:~:text=Y%C4%B1l%C4%B1nda%20T%C3%BCrk%20D%C4> adresinden alındı
- Akdağ, R. (2012, 12). Sağlık Bakanlığı: <https://ekutuphane.saglik.gov.tr/kitaplar/SDPturk.pdf> adresinden alındı
- Akdağ, R. (2012). *Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı Değerlendirme Raporu (2003-2011)*. T.C. Sağlık Bakanlığı. 06 16, 2020 tarihinde <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/SDPturk.pdf> adresinden alındı
- Akıllı, E. (2013). *Türkiye’de Devlet Kimliği ve Dış Politika*. Ankara : Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aktan, C. C., & Tutar, H. (2007). Bir sosyal sabit sermaye olarak kültür. *Pazarlama ve İletişim Kültürü Dergisi*, 6(20), 1-11.
- Aktaş, İ. (2020, Nisan). Korona Günlerinde Sağlık İletişimi. *Kriter*, 4(45), s. 50-51. <https://kriterdergi.com/file/192/korona-gunlerinde-saglik-iletisimi> adresinden alındı
- Aktoprak, E. (2016). Postkolonyal Bir "Dava" Olarak "Yeni Türkiye"nin Yeni Ulusu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(1), 1-32.
- Alaca, İ. S. (2020). Covid–19 Sürecinde Dünya Sağlık Örgütü. *AREL USAM Stratejik Bakış*, s. 57-62.
- Altılı, R. (2021). Turkey’s Health Diplomacy. *JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy*, 6(2), 394-405.
- Altıncık, H., & Koçak, P. G. (2022). Kamu diplomasisi ve halkla ilişkilerde kullanılan araçlar kamu diplomasisi alanında çalışan akademisyenlerin değerlendirmeleri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 137-156.
- Altıok, D. (2020, 04 20). *COVID-19: Türkiye Yurtdışında Nereye, Nasıl Destek Sağlıyor?* 06 14, 2020 tarihinde Deutsche Welle: <https://www.dw.com/tr/covid-19-türkiye-yurtdışında-nereye-nasıl-destek-sağlıyor/a-53184552> adresinden alındı
- Amerika'nın Sesi. (t.y.). *History*. 12 2, 2022 tarihinde VOA Public Relations: <https://www.insidevoa.com/p/5829.html> adresinden alındı

- Anadolu Ajansı. (2018). Türkiye’de okudu ülkesinde kendi hastanesini kurdu: <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/turkiye-de-okudu-ulkesinde-kendi-hastanesini-kurdu/1057561#> adresinden alındı
- Anadolu Ajansı. (2020, 03 04). IMF'den Kovid-19 için 50 milyar dolarlık yardım paketi. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/imfden-kovid-19-icin-50-milyar-dolarlik-yardim-paketi-/1754899> adresinden alındı
- Anadolu Ajansı. (2020, 09 27). Türkiye pandemi sürecinde dünya turizmine 'Güvenli Turizm Sertifikasyon Programı' ile örnek oldu. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-pandemi-surecinde-dunya-turizmine-guvenli-turizm-sertifikasyon-programi-ile-ornek-oldu/1987034> adresinden alındı
- Anadolu Ajansı. (2021, 11 3). AK Parti iktidarı 19'uncu yılında. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/politika/ak-parti-iktidari-19uncu-yilinda/2410437> adresinden alındı
- Anadolu Ajansı. (2021, 07 06). Kamu Diplomasi Koordinasyon Kurulu ikinci toplantısı yapıldı. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/kamu-diplomasi-koordinasyon-kurulu-ikinci-toplantisi-yapildi/2295991> adresinden alındı
- Anadolu Ajansı. (2022, 11 29). Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Altun: Kamu diplomasisi alanında da büyük bir atılım içindeyiz. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaskanligi-iletisim-baskani-altun-kamu-diplomasisi-alaninda-da-buyuk-bir-atilim-icin-deyiz/2750952> adresinden alındı
- Anadolu Ajansı. (2022, 03 17). Dünya Sağlık Örgütünden Türkiye'ye mülteci sağlığı için övgü. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dunya-saglik-orgutunden-turkiyeye-multeci-sagligi-icin-ovgu/2538145> adresinden alındı
- Anadolu Ajansı. (2022, 07 27). Türkiye, en çok insani yardım yapan ülke sıralamasında zirvedeki yerini korudu. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-en-cok-insani-yardim-yapan-ulke-siralamasinda-zirvedeki-yerini-korudu/2646685> adresinden alındı
- Anadolu Ajansı. (2023, 12 21). Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Altun: Türkiye bir müttefik, bir ekonomik aktör olarak yol yürümeye devam ediyor. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskanligi-iletisim-baskani-altun-turkiye-bir-muttefik-bir-ekonomik-aktor-olarak-yol-yurumeye-devam-ediyor/3089089> adresinden alındı
- Anadolu Ajansı. (2024, 02 26). Anadolu Ajansı. Cumhurbaşkanı Erdoğan: Türkiye Yüzyılı yeni başlıyor: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-yuzyili-yeni-basliyor/3148180> adresinden alındı
- Antalya Diplomacy Forum. (t.y.). *Yenilikçi Diplomasi: Yeni Dönem, Yeni Yaklaşımlar*. 12 01, 2023 tarihinde <https://antalyadf.org/adf-2021-2/> adresinden alındı
- Arcan, H. E. (2012). Şarkiyatçılığın Aynasında Türkiye Suretleri: Britanya Basınında Türkiye'nin AB Üyeliğine İlişkin Haberlerde Şarkiyatçı Söylem. *Sosyoloji Dergisi*, 3(24), 83-117.
- Arpa, E., & Bayar, M. (2022). Türk Dış Yardım Modeli: Afrika Örneği. *Bölge Çalışmaları Dergisi*, 1(2), s. 01-17.
- Arslan, Ş. (2022a). *Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç Oluşturmada Türk Dizileri*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Arslan, Ş. (2022b). Yumuşak Güç Algısında Türk Televizyon Dizileri. *Doktora Tezi*.
- Arslanoğlu, İ. (2000). Kültür ve Medeniyet Kavramları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*(15).
- Ata, F. K. (2021). Kovid-19 Pandemisi: Uluslararası Hukuk Açısından Dünya Sağlık Örgütü'ne İlişkin Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 76(1), 1-35.
- Ataçay, M. N. (2022). Çin'in aşı Diplomasisi ve Türkiye ile İlişkilerine Etkileri. 6. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Kongresi*, 760.

- Atilla, İ., & Gülay, A. (2022). Türkiye'de Genel Sağlık Sigortası'nın Sürdürülebilirliği İçin Zorunlu Tamamlayıcı Sağlık Sigortası Modeli Önerisi. *Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 17-40.
- Aydemir, E. (2016). *Dış Politikada Yumuşak Güç ve Medya*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Aydemir, E. (2016). *Dış Politikada Yumuşak Güç ve Medya*, . İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Aydemir, E. (2018a). *Kamu Diplomasisi*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Aydemir, E. (2018b). Terörle mücadele aracı olarak kamu diplomasisi. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(23), 509-524.
- Aydın, A., & Poyraz, E. (2021). Halkla İlişkiler Uygulamalarında Bir Alan Olarak Kamu Diplomasisinin Yeri Ve Önemi. *nternational Journal of Social and Economic Sciences*, 11, 12-27.
- Aydın, H. (2020). 11 Eylül sonrası Türk dış politikasında kamu diplomasisi uygulamaları: Sahraaltı Afrika bölgesi. *Doktora Tezi*.
- Aydın, K. (2020). Küresel Salgın Sonrasında Sağlık Hizmetlerinin ve Ekonomisinin Geleceği'. M. Şeker, A. Özer, & C. Korkut içinde, *Küresel Salgının Anatomisi*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Aydın, S. (2017a). 'Sunuş'. O. Özen içinde, *Sağlık Diplomasisi: Sağlık Politikaları Sistem Analisti Eğitimi*. İstanbul: Mavi Ofset.
- Aydın, S. (2017b). 'Türkiye'de Sağlıkta Dönüşüm Programı'nın Hikayesi'. O. Özen içinde, *Sağlık Diplomasisi: Sağlık Politikaları Sistem Analisti Eğitimi*. İstanbul: Mavi Ofset.
- Aydın, S. (2022). *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Platformu*. SD Platform: <https://www.sdplatform.com/Dergi/1535/Saglikta-donusumun-neoliberal-ayak-bagi.aspx> adresinden alındı
- Aydınlı, E. (2021). United States Information Agency'nin (USIA) Amerikan Kamu Diplomasisindeki Önemi. *SDE Akademi Dergisi*, 1(3), 136-177.
- Aykurt, İ. S. (2015). Geleneksel İlişkilere Halk Aşısı: Kamu Diplomasisi. *Sosyal Bilimler Platformu*.
- Aysan, M. F. (2020). Bildiğimiz refah devletini yeniden düşünmek COVID19 Pandemisi ve sonrasında sosyal politikalar. Küresel Salgının Anatomisi İnsan ve Toplumun Geleceği. *Tüba Bilimler Akademisi*, 671-687. https://www.tuba.gov.tr/files/yayinlar/bilim-ve-dusun/TUBA-978-605-2249-46-8_Ch31.pdf adresinden alındı
- Aytaç, G., & Hacıoğlu, B. (2023). Türk Dış Politikasına Eleştirel Bir Analiz: 2015 Sonrası Suriye'de Sınır Ötesi Askeri Müdahaleler ve Yeni İnsancıl Politikalar. *Uluslararası İlişkiler Kongresi Cumhuriyet'in 100. Yılında Türk Dış Politikası: Tarih, Kuramlar, Aktörler, Meseleler*, (s. 41). İstanbul.
- Bağcı, H., & Sinkaya, B. (2006). Büyük ortadoğu projesi ve Türkiye: AK Parti'nin perspektifi. *Akademik Ortadoğu*, 1(1), 21-37. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/5390638/huseyin_bagci_bayram_sinkaya-libre.pdf?1390841303=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DBUYUK_ORTADOGU_PROJESI_VE_TURKIYE_AK_PAR.pdf&Expires=1671109908&Signature=g0Raqx8RHbBM93gHJMztnidmu1sPf59pSn adresinden alındı
- Bağcı, E., Uzun, C., & Bostan, A. (2020). COVID-19 ve Sağlık Turizmi. *Journal of Awareness*, 5(3), s. 331-348.
- Balcı, A. (2013). Türkiye dış politikası: ilkeler, aktörler, uygulamalar. *Etkileşim Yayınları*, 258-259.
- Balta, E. (t.y.). *AKP'nin Popülist Dış Politikası*. İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü: <https://istanpol.org/Uploads/ContentManagementFile/akpnin-populist-dis-politikasi--prof-dr-evren-balta.pdf> adresinden alındı

- Başak Gazetesi. (2023, 11 29). *Yunus Emre Enstitüsü Kursiyerlerin Türkçe Öğrenme Sebeplerini Açıkladı*. Başak Gazetesi: <https://www.basakgazetesi.com/haber/yunus-emre-enstitusu-kursiyerlerin-turkce-ogrenme-sebeplerini-acikladi-861300.html> adresinden alındı
- BBC. (2020a, 07 26). Koronavirüs: ‘Sürü bağışıklığı’ politikası İngiltere’de salgının gidişatını değiştirdi mi? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53533538> adresinden alındı
- BBC. (2020b, 04 28). *Koronavirüs: Türkiye hangi ülkeye ne kadar yardım gönderdi?* <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52459231> adresinden alındı
- BBC. (2020c, 12 02). *Sinovac aşısı: Çin’in geliştirdiği ve Türkiye’de kullanılan CoronaVac hakkında neler biliyoruz?.* BBC Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55162850> adresinden alındı
- BBC. (2022, 08 14). *AKP: Türkiye’nin son 20 yılına damga vuran parti*. BBC NEWS TÜRKÇE: <https://www.bbc.com/turkce/articles/c3g4llnr2jmo> adresinden alındı
- bcw-global.com. (2020, 04 23). *World Leaders Grow Their Audiences on Facebook During Coronavirus Pandemic*. 06 12, 2020 tarihinde Twiplomacy: <https://bcw-global.com/latest/news/2020-04-23-world-leaders-grow-their-audiences-on-facebook-during-coronavirus-pandemic> adresinden alındı
- Bektaş, A. (2013). *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi* (4 b.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bloomberg. (2024, 01 11). Türk pasaportuyla vizesiz girilebilen ülke sayısı 118’e ulaştı. 04 14, 2024 tarihinde <https://www.bloomberght.com/turk-pasaportuyla-vizesiz-girilebilen-ulke-sayisi-118e-ulasti-2345439> adresinden alındı
- Boğaziçi Üniversitesi. (2021, 02 08). *Boğaziçi Üniversitesi’nde koronavirüse karşı üretilecek ASC zerrecik aşısında faz çalışmaları için geri sayım başladı*. 05 30, 2021 tarihinde Boğaziçi Üniversitesi Haberler: <https://haberler.boun.edu.tr/tr/haber/bogazici-universitesinde-koronaviruse-karsi-uretilecek-asc-zerrecik-asisinda-faz-calismalari> adresinden alındı
- Bolewski, W. (2007). *Diplomacy and International Law in Globalized Relations*. Springer Science & Business Media. adresinden alındı
- Boyras, H. (2020, 03 23). *5 Soru: Koronavirüs Salgını ve İngiltere*. 06 10, 2020 tarihinde SETA: <https://www.setav.org/5-soru-koronavirus-salgini-ve-ingiltere/> adresinden alındı
- Bozaslan, M. (2020). COVID-19, Başarısız Kamu Politikaları, Öne Çıkan Egemenlik Arzusu ve Parçalanmış Birlikler: Avrupa Birliği Örneği. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmalar Dergisi*, 5(10).
- Bozkurt, Ö. (2021). Afet ve Acil Durum Yönetimi (AFAD) Başkanlığınca Suriye krizinde yürütülen çalışmaların Türkiye’nin dış politikada öncelendiği insani diplomasi faaliyetleri bağlamında değerlendirilmesi. *Journal of Human Sciences*, 18(2), s. 266-281. doi:10.14687/jhs.v17i2.6171
- Bozkurt, Ö. (2021). Afet ve Acil Durum Yönetimi (AFAD) Başkanlığınca Suriye krizinde yürütülen çalışmaların Türkiye’nin dış politikada öncelendiği insani diplomasi faaliyetleri bağlamında değerlendirilmesi. *Journal of Human Sciences*, 18(2), 266-281.
- Bozkurt, Ö. (2021). Afet ve Acil Durum Yönetimi (AFAD) Başkanlığınca Suriye krizinde yürütülen çalışmaların Türkiye’nin dış politikada öncelendiği insani diplomasi faaliyetleri bağlamında değerlendirilmesi. *Journal of Human Sciences*, 18(2), 266-281. <https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/6171/3459> adresinden alındı
- British Council. (t.y.). British Council: <https://www.britishcouncil.org/> adresinden alındı
- Budak, F., & Korkmaz, Ş. (2020). COVID-19 pandemi sürecine yönelik genel bir değerlendirme. *Türkiye örneği. Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, 1, 62-79.
- Budak, F., & Korkmaz, Ş. (2020). COVID-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği. S. *Sosyal Araştırmalar*, 1, s. 62-79.

- Budak, M. M. (2022, Ocak). Kamu Diplomasisi ve Dijital İletişim. *Erciyes İletişim Dergisi*, 9(1), 317-335.
- Burns, R. N. (2012, 04 27). The Rise of Turkey as a Superpower. *The Boston Global*. 06 12, 2020 tarihinde <https://www.belfercenter.org/publication/rise-turkey-superpower>, adresinden alındı
- Cankurtaran, B. S. (2015). 'Türk Dış Politikasında "Diaspora Diplomasisi Açılımı" ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'. M. & Şahin içinde, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Carr, E. H. (2010). *Yirmi Yıl Krizi (1919-1939)*. (C. Cemgil, Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cavlak, Ç. M. (2020). COVID-19 Salgınında Çok Taraflılık ve ABD Liderliği Sorunu. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 5(Özel Sayı), s. 257-268. doi:10.30784/epfad.815863
- CDC. (t.y.). Center of Disease Control and Prevention: <https://www.cdc.gov/niosh/nioshtic-2/20044507.html> adresinden alındı
- Cengiz, O. (2021). Kapitalizm, Küreselleşme ve Covid-19 Sonrası Yeni Dünya Düzeni. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 7(2), s. 35-57. doi:10.25272/j.2149-8539.2021.7.2.03
- Cihanoğlu Gülen, G. (2018). İşlevsel bir bütünleşme alanı olarak küresel sağlık ve sağlık diplomasisi: Global health and health diplomacy as a functional integration area. *Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi*.
- Cull, N. J. (2006, 4 18). "Public diplomacy" before Gullion: the evolution of a phrase. 3 2, 2022 tarihinde CPD Blog: <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/public-diplomacy-gullion-evolution-phrase> adresinden alındı
- Cumhuriyet. (2022, 02 04). 05 25, 2022 tarihinde <https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/dso-avrupa-direktoru-kluge-omicrondan-kacis-yok-1905121> adresinden alındı
- Çankal, G. (2021). Sosyal Medyada Turkovac Aşısına İlişkin Self-Oryantalist Söylemler. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 223-235. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2072158> adresinden alındı
- Çapık, E., & Dulupçu, M. A. (2023). Türkiye'nin Tanıtımında Türk Dizilerinin Bölgesel Başarısı. *Geographies, Planning & Tourism Studios*, 3(2), 158-175.
- Çarkçı, A. (2022). Covid 19'la Mücadele Sürecinde Ulus Devletleri Başarılı Kılacak Temel Faktörler. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 21(2), s. 855-867.
- Çataldaş, İ. (2018). Sosyal medyanın bilgi kirliliği kapsamında değerlendirilmesi: 15 Temmuz örneği . *Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi* .
- Çavmak, Ş., & Çavmak, D. (2017). Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi Ve Sağlıkta Dönüşüm Programı. *Sağlık Yönetimi Dergisi*, 1(1), 48-57.
- Çelik, O. A. (2020). Orta Çağ'da Diplomasi. *Stratejik Ortak*. <https://www.stratejikortak.com/2020/12/orta-cagda-diplomasi.html> adresinden alındı
- Çetin, O. M. (2022). Bir Kamu Diplomasisi Aktörü Olarak Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 8(2), 233-255.
- Dağlı, T. (2020, Mayıs). Kötü Gün Dostu Türkiye. *Kriter*, 47-49. <https://kriterdergi.com/siyaset/kotu-gun-dostu-turkiye> adresinden alındı
- Daştan, İ., & Çetinkaya, V. (2015). OECD Ülkeleri ve Türkiye'nin Sağlık Sistemleri, Sağlık Harcamaları ve Sağlık Göstergeleri Karşılaştırması. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 5(1), 104-134.
- Dedeoğlu, G. (2013). Medya ve iletişim çalışmalarında Teun A. Van Dijk'ın yaklaşımı. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(3), 38-58.
- DEİK. (2016, 03 20). *Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Toplantısı., Afrika Ülkeleri Büyükelçileri ile Sağlık Diplomasisi*. 06 10, 2020 tarihinde DEİK, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu:

<https://www.deik.org.tr/etkinlikler-afrika-ulkeleri-buyukelcileri-ile-saglik-diplomasisi-toplantisi-adresinden-alindi>

- Demir, İ. (2021). Küresel Sağlık Diplomasisi ve Türkiye. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, ICOMEP Özel Sayısı*, 131-148. doi: 10.54600/igdirsosbilder.978439
- Demir, S. T., & Çağlar, İ. (2017). *Fetö'nün ve 15 temmuz darbe girişiminin iletişim stratejisi*. SETA.
- Demirci, Z. (2020, 02 06). *Türkiye aktif çok taraflı diplomasi kültürüyle '360 derecelik dış politika' uyguluyor*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-aktif-cok-taraflı-diplomasi-kulturuyle-360-derecelik-dis-politika-uyguluyor/1726075> adresinden alındı
- Demirel, A. (2023). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenlerin Gözüyle Türk Dizi ve Filmleri ile Bunların Türkçe Öğrenme Sürecindeki Rolü. *Sosyal Bilimler Ekev Akademi Dergisi*(Özel Sayı), 38-54.
- Demirkaya, Y., & Çelik, F. (2021). Kamu Destekli Sivil Örgütlenme Gücü: Yunus Emre Enstitüsü (YEE). *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*(10), 137-156.
- Demirtepe, M. T., & Özertem, H. S. (2013). Yükselen Tehdit Algısı Karşısında Çin'in Yumuşak Güç Siyaseti: Politikalar ve Sınırlılıkları. *Bilig Dergisi*(65), 95-118.
- DeutscheWelle. (2020, 04 28). *COVID-19: Türkiye yurtdışında nereye, nasıl destek sağlıyor*. Deutsche Welle (DW).: <https://www.dw.com/tr/covid-19-türkiye-yurtdışında-nereye-nasıl-destek-sağlıyor/a-53184552> adresinden alındı
- Development Initiatives. (2022, 07 12). Global Humanitarian Assistance Report 2022: <https://devinit.org/resources/global-humanitarian-assistance-report-2022/donors-of-humanitarian-and-wider-crisis-financing/#section-3-2> adresinden alındı
- Dinler, Z. M., & Akbolat, M. (2023). Sağlık Hizmetlerinden Yoksunluk Göstergeleri Açısından Türkiye ve Seçilmiş OECD Ülkelerinin Karşılaştırılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 14(100), 305-318.
- Dinler, Z. M., & Akbolat, M. (2023). Sağlık Hizmetlerinden Yoksunluk Göstergeleri Açısından Türkiye ve Seçilmiş OECD Ülkelerinin Karşılaştırılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 14(100), 305-318.
- Dışişleri Bakanlığı, y. (t.y.). *Türkiye'nin Uluslararası Acil İnsani Yardımları*. T.C. Dışişleri Bakanlığı: https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin_inساني-yardimlari.tr.mfa adresinden alındı
- Dışişleri Bakanlığı. (2018, 12 27). *Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Siyaset Kulübü'nün düzenlediği "Türkiye'de Uluslararası İlişkilerin Önemi" Konulu Konferansta yaptığı konuşma*. 11 13, 2021 tarihinde T.C. Dışişleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-mevlut-cavusoglu-nun-istanbul-sabahattin-zaim-universitesi-siyaset-kulubu-programinda-yaptigi-konusma.tr.mfa> adresinden alındı
- Dışişleri Bakanlığı. (2019, 11 18). *2020 Yılına Girerken Girişimci Ve İnsani Dış Politikamız*. 11 15, 2021 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/sayin-bakanimizin-tbmm-butce-konusmasi.pdf adresinden alındı
- Dışişleri Bakanlığı. (2019, 01 25). *Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Girne Amerikan Üniversitesi'nde yaptığı konuşma*. 11 13, 2021 tarihinde T.C. Dışişleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-girne-amerikan-universitesinde-yaptigi-konusma-25-ocak-2019.tr.mfa> adresinden alındı
- Dışişleri Bakanlığı. (2019a, 04 12). *Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun NATO Parlamenter Asamblesi 99. Rose-Roth Semineri ve Akdeniz Ortadoğu Özel Grubu Ortak Toplantısında yaptığı konuşma*. 11 14, 2021 tarihinde T.C. Dışişleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-nato-toplantısında-yaptigi-konusma.tr.mfa> adresinden alındı
- Dışişleri Bakanlığı,. (2019, 04 12). *Girişimci ve İnsani Dış Politika*. 11 14, 2021 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-nato-toplantısında-yaptigi-konusma.tr.mfa> adresinden alındı

- Dışışleri Bakanlığı. (2020). *İdare Faaliyet Raporu*. İdare Faaliyet , İstanbul.
- Dışışleri Bakanlığı. (2020a, 11 10). *Dışışleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun 12. Büyükelçiler Konferansında Büyükelçilere Hitabı*. Dışışleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-buyukelciler-konferansinda-yaptigi-konusma.tr.mfa> adresinden alındı
- Dışışleri Bakanlığı. (2020b, 12 14). *Dışışleri Bakanının TBMM'de Plan Bütçe Komisyonu'nda yaptığı konuşma*. T.C. Dışışleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-tbmm-de-yaptigi-konusma-14-12-2020.tr.mfa> adresinden alındı
- Dışışleri Bakanlığı. (2022). *2022 Yılına Girerken Girişimci ve İnsani Dış Politikamız*. Ankara: Dışışleri Bakanlığı. https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2022-yilina-girerken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf adresinden alındı
- Dışışleri Bakanlığı. (t.y.a). *Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Türkiye*. 03 09, 2021 tarihinde Uluslararası Teşkilat Künyesi. adresinden alındı
- Dışışleri Bakanlığı. (t.y.b). *Türkiye'nin Uluslararası Acil İnsani Yardımları*. 06 07, 2021 tarihinde T.C. Dışışleri Bakanlığı: https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin_-_insani-yardimlari.tr.mfa adresinden alındı
- Dışışleri Bakanlığı. (t.y.c). *Medeniyetler İttifakı Girişimi*. T.C. Dışışleri Bakanlığı: [https://www.mfa.gov.tr/medeniyetler-ittifaki-girisimi.tr.mfa#:~:text=Medeniyetler%20%C4%B0ttifak%C4%B1%20\(M%C4%B0\)%2C%20o,bir%20BM%20giri%C5%9Fimi%20halini%20alm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r](https://www.mfa.gov.tr/medeniyetler-ittifaki-girisimi.tr.mfa#:~:text=Medeniyetler%20%C4%B0ttifak%C4%B1%20(M%C4%B0)%2C%20o,bir%20BM%20giri%C5%9Fimi%20halini%20alm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r) adresinden alındı
- Dışışleri Başkanlığı. (2019b, 01 25). *Dışışleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Dışışleri Bakanlığı Hatay Temsilciliğinin açılışında yaptığı konuşma*. 11 14, 2021 tarihinde T.C. Dışışleri Başkanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-hatay-temsilciligimizin-acilisinda-yaptigi-konusma.tr.mfa> adresinden alındı
- Dışışleri Başkanlığı. (2020, 01 15). *Dışışleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun "SETA Küresel Belirsizlik Ortamında Türk Dış Politikası" konulu panelde yaptığı konuşma*. T.C. Dışışleri Başkanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-seta-kuresel-belirsizlik-ortaminda-turk-dis-politikasinda-yaptigi-konusma-15-01-2020.tr.mfa> adresinden alındı
- Dizard, W. P. (2004). *Inventing public diplomacy: The story of the US Information Agency*. London: Lynne Rienner Publishers. https://books.google.com.tr/books?id=Jbm5D44MeLQC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false adresinden alındı
- Dizdaroğlu, C., & Sayan, P. (2021). *Türkiye'nin Dış Politikasında Öne Çıkan Uyuşmazlıklar*. İstanbul: İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü.
- Dizdaroğlu, C., & Sayan, P. (2022). *Türkiye'nin Dış Politikasında Öne Çıkan Uyuşmazlıklar*. İstanPol. İstanbul: İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü.
- Doğan, M., & Çatal, B. (2018). Yeni Diplomatik Yöntemler: Çevre Diplomasisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(40), 16-31. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1725356#:~:text=Diplomasi%20kavram%C4%B1%20TDK'n%C4%B1n%20B%C3%BCy%C3%BCK,kimsenin%20g%C3%B6revi%2C%20mesle%C4%9Fi%2C%204> adresinden alındı
- Duran, B. (2020, 04). Küresel Liderlik Eksikliği. *Kriter Dergisi*(45). <https://kriterdergi.com/cerceve/kuresel-liderlik-eksikligi> adresinden alındı
- Dursun, S. (2016, 03 21). *Türkiye Kamu Diplomasisi'nde neden başarılı değil: Bu işi beceremedik*. 06 10, 2020 tarihinde Gerçek Hayat: <http://www.gercek hayat.com.tr/dosya/turkiye-kamu-diplomasisinde-neden-basarili-degil-bu-isi-beceremedik> adresinden alındı
- Eagleton, T. (1991). *Ideology*. an introduction.

- Economist, T. (2024, 02 15). The third-largest exporter of television is not who you might expect. https://www.economist.com/culture/2024/02/15/the-third-largest-exporter-of-television-is-not-who-you-might-expect?utm_medium=cpc.adword.pd&utm_source=google&ppccampaignID=18151738051&ppcadID=&utm_campaign=a.22brand_pmax&utm_content=conversion.direct-respo adresinden alındı
- Ekşi, M. (2014). *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ekşi, M. (2017). Dış Politika Analizinde Yeni Bir Analiz Çerçevesi Olarak Kamu Diplomasisi. *Akdeniz Üniversitesi Faculty of Economics and Administrative Sciences*.
- Elazığ Hakimiyet. (2023, 05 29). *Başlasın Türkiye Yüzyılı*. Elazığ Hakimiyet: <https://www.elazighakimiyethaber.com/baslasin-turkiye-yuzyili/86129/> adresinden alındı
- Elcano Global Presence Index. (2021). https://explora.globalpresence.realinstitutoelcano.org/en/country/iepg/soft_global/TR/TR/2021 adresinden alındı
- Elçi, İ. H. (2019, Aralık). OSMANLI DİPLOMASİSİ VE GELİŞİM SÜRECİ. *Külliyyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*(9), 23-38.
- Eravcı, M. (2023, 07 05). Cumhurbaşkanlığı Sistemi ve Türkiye Yüzyılı. <https://www.istiklal.com.tr/kose-yazisi/partili-cumhurbaskanligi-sistemi-ve-turkiye-yuzyili/772319>: <https://www.istiklal.com.tr/kose-yazisi/partili-cumhurbaskanligi-sistemi-ve-turkiye-yuzyili/772319> adresinden alındı
- Erdağ, R. (2015). *Türkiye'nin Kalkınma Yardımları ve TİKA*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Erdoğan, İ. E. (2022). ABD Medyasında Bayraktar TB2 İnsansız Hava Aracı Hakkında Yayımlanan Haberlerin Kamu Diplomasisi Bağlamında İncelenmesi. *İletişim ve Diplomasi*, 7, s. 25-46.
- Erdoğan, İ., & Alemdar, K. (2010). *Öteki Kuram*. İstanbul.: Erk.
- Eren, E. (2017). Sivil Toplumun Dış Politika İnşasındaki Rolü: Türk Kamu Diplomasisi Örneği. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 36-49.
- Eren, S. (2020). Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri: Afrika Örneği. *Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi*.
- Erhan, Ç., & Özkoç, Ö. (2014). 'Yirminci Yüzyılda Uluslararası Siyaset'. Ş. Kardaş, & A. Balcı içinde, *Uluslararası İlişkilere Giriş*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Ermağan, İ. (2012). Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD dış politikası-Obama dönemi ve AK Parti. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 3(5), 21-35.
- Erşen, E. (2014). 'Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Dünya Siyaseti'. U. İ. Giriş içinde, *Kardaş, Ş.; Balcı, A.* İstanbul: Küre Yayınları.
- Erzen, M. Ü. (2023). Türkiye'de Sağlık Diplomasisi. E. Köksoy, & S. Kavoğlu içinde, *Türkiye Perspektifinden Kamu Diplomasisi* (s. 81-95). Ankara: NOBEL Akademik Yayıncılık.
- Esen, B. (2021). COVID-19 Salgını Döneminde Aşı Milliyetçiliği ve Türkiye'nin Aşı Diplomasisi. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 6(özel sayı), 1-17. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2092386> adresinden alındı
- Esen, H. (2020, 04 06). *Kovid-19 ülkeler arası maske savaşı başladı*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kovid-19-ulkeler-arasi-maske-savasi-baslatti/1793792> adresinden alındı
- Eşitti, B., & Özdemir, C. (2020). Güvenli turizm sertifikasyon programının kriz yönetimi ve sürdürülebilirlik açılarından ele alınması. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 76-89. https://www.researchgate.net/profile/Bekir-Esitti/publication/348151279_Guvenli_Turizm_Sertifikasyon_Programinin_Kriz_Yonetimi_ve_Surdurulebilirlik_Acilarindan_Ele_Alinmasi/links/5ff05b56a6fdccdb822d590/Guevenli-Turizm-Sertifikasyon-Programinin-Kriz-Yoen adresinden alındı

- Euronews. (2021, 07 10). *MF'den salgınla mücadele için üye ülkelere 650 milyar dolarlık rezerv yardımı.* <https://tr.euronews.com/2021/07/10/imf-den-salg-nla-mucadele-icin-uye-ulkelere-650-milyar-dolarl-k-rezerv-yard-m> adresinden alındı
- Euronews. (2022, 01 12). *5 soruda Turkovac aşısı: Covid-19 varyantlarına karşı etkili mi, yan etkileri var mı?* euronews: <https://tr.euronews.com/next/2022/01/01/5-soruda-turkovac-as-s-covid-19-varyantlar-na-kars-etkili-mi-yan-etkileri-var-m> adresinden alındı
- Euronews. (2023, 10 17). *Almanya'nın kasım ayından itibaren yürürlüğe girecek yeni göç yasası hakkında bilinmesi gerekenler.* <https://tr.euronews.com/gezi/2023/10/17/almanyainin-kasim-ayindan- itibaren-yururluge-girecek-yeni-goc-yasasi-hakkinda-bilinmesi-ger> adresinden alındı
- Fan, Y. (2008). Soft Power: Power of Attraction or Confusion?., *Place Branding and Public Diplomacy*, 4(2), 147-158.
- Fitzpatrick, K., Fullerton, J., & Kendrick, A. (2013). Public Relations and Public Diplomacy: Conceptual and Practical Connections. *Public Relations Journal*, 7(4), 1-21.
- Freitag, A. R., & Stokes, A. Q. (2009). *Global public relations: Spanning borders, spanning cultures.* U.S.A: Routledge.
- Global Trends: Forced Displacement . (2018). *UNHCR Global Trends: Forced Displacement in 2018.* İsviçre: UNHCR.
- Global Trends: Forced Displacement. (2015). *UNHCR Global Trends: Forced Displacement in 2015.* İsviçre: UNHCR .
- Goldsmith, B., Horiuchi, Y., & Terence, W. (2014). Doing Well by Doing Good: The Impact of Foreign Aid on Foreign Public Opinion. *Quarterly Journal of Political Science*, 9(87), 87-114.
- Göktaş, K. (2018). Hitit Diplomasisi. *academia*. 11 16, 2022 tarihinde https://www.academia.edu/33256190/Hitit_Diplomasisi adresinden alındı
- Gramsci, A. (. (1986). *Hapishane Defterleri: Tarih, Politika, Felsefe ve Kültür Sorunları Üzerine Seçme Metinler.* (K. Somer, Çev.) İstanbul: Onur Yayınlar.
- Gregory, B. (2008). Public diplomacy: Sunrise of an academic field . *ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 274-290.
- Güder, İ., & Gönültaş, B. (2017, 12 24). *Anadolu Ajansı.* Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan 28 Afrika ülkesine ziyaret: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogandan-28-afrika-ulkesine-ziyaret/1013648> adresinden alındı
- Güder, S., Çemrek, M., & Mercan, M. H. (2020a). *Geleceğin Türkiye'sinde Dış Politika-Eğilimler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri.* İstanbul: İlke Yayıncılık. https://ilke.org.tr/images/dis_politika_rapor_ozeti_online.pdf adresinden alındı
- Güder, S., Çemrek, M., & Mercan, M. H. (2020b). Geleceğin Türkiye'sinde Dış Politika. *İlke İlim Kültür Eğitim Vakfı*(5), 25-202. https://ilke.org.tr/images/geleceg%CC%86in_tu%CC%88rkiyesi_DIS%CC%A7_POLI%CC%87TI%CC%87KA_online.pdf adresinden alındı
- Güler, A. (2021, 05 25). *Cumhurbaşkanı Yardımcısı Oktay Başkanlığında 'Yerli Aşı Çalışmaları Değerlendirme Toplantısı' Yapıldı.* 06 04, 2021 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/cumhurbaskani-yardimcisi-oktay-baskanliginda-yerli-asi-calismalari-degerlendirme-toplantisi-yapildi/2253846> adresinden alındı
- Gümrükçüoğlu, F. (2019). İnsani Yardım Bağlamında Türkiye'nin Afrika'daki Sağlık Hizmetleri: Gönüllüler Hareketi Örneği (2005-2016) (Yüksek lisans tezi). *İstanbul Medeniyet Üniversitesi.* <http://earsiv.medeniyet.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/> adresinden alındı
- Gündoğmuş, Y. N. (2022). *Anadolu Ajansı.* <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/turkiyeden-160-ulkeye-kovid-19-salginiyla-mucadele-destegi/2465665> adresinden alındı

- Güzel, S. Ç. (2016). Dış Yardımlarda Destekleyici Bir Unsur Olarak Kültürel Diplomasi ve Yunus Emre Enstitüsü Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30(2), s. 343-359.
- HaberTürk. (2020, 12 30). “Çevre Ajansı” nereye kurulacak? HaberTürk: <https://www.haberturk.com/yazarlar/guntay-simsek-1019/2921069-cevre-ajansi-nereye-kurulacak> adresinden alındı
- Hall, S. (1997). *Temsil: Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları*,. (İ. Dündar, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Harlow, R. F. (1976). Building a public relations definition. *Public relations review*, 2(4), 34-42.
- Haymillan. (t.y.). *Turkish Delight: How Turkey has become the second Biggest TV exporter in the world*. Haymillan: <https://haymillian.com/turkish-delight-how-turkey-has-become-the-second-biggest-tv-exporter-in-the-world/> adresinden alındı
- Hayran, O. (2016). Küresel Sağlık Sorunları ve Sağlık Diplomasisi. *SD Dergisi*(40), 56-59 . 06 10, 2020 tarihinde <http://www.sdplatform.com/Yazilar/Kose-Yazilari/494/Kuresel-saglik-sorunlari-ve-saglik-diplomasisi.aspx> adresinden alındı
- Helmerts, H. (2016). Public Diplomacy in Early Modern Europe. *Media History*, 22, s. 401-420.
- Hotez, P. J. (2014). 'Vaccine diplomacy': Historical perspectives and future directions. *PLOS Neglected Tropical Diseases*, 8(6), 1-7. doi:<https://doi.org/10.1371/journal.pntd.0003782>
- Huijgh, E., & Warlick, J. (2016). *The Public Diplomacy of Emerging Powers*. Los Angeles: Figueroa Press.
- İçişleri Bakanlığı. (2019, 08 20). *AFAD Aracılığıyla 58 Ülkeye 4,5 Milyar Liralık İnsani Yardım*. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı: <https://icisleri.gov.tr/afad-araciligiyla-58-ulkeye-45-milyar-liralik-insani-yardim> adresinden alındı
- İHA. (2021a, 07 24). *ABD'den Gürcistan'a 500 bin doz Pfizer/BioNTech aşısı bağışı*. İhlas Haber Ajansı: <https://www.ihb.com.tr/haber-abdden-gurcistana-500-bin-doz-pfizerbiontech-asisi-bagisi-956170/> adresinden alındı
- İHA. (2021b, Aralık 17). *Bakan Koca: '10 milyon doz aşı hibe süreci hızla devam ediyor'*. İhlas Haber Ajansı: <https://www.ihb.com.tr/haber-bakan-koca-10-milyon-doz-asi-hibe-sureci-hizla-devam-ediyor-1007222> adresinden alındı
- İletişim Başkanlığı. (2019a, 05 11). *Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Prof. Dr. Altun: “Türk dizileri önemli bir başarı hikayesine imza attı”*. T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskanligi-iletisim-baskani-prof-dr-altun-turk-dizileri-onemli-bir-basari-hikayesine-imza-atti> adresinden alındı
- İletişim Başkanlığı. (2019b, 02 01). *Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Altun: “Beka mücadelesinde stratejik iletişimin tüm imkânlarını kullanacağız”*. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskanligi-iletisim-baskani-altun-beka-mucadelesinde-stratejik-iletisimin-tum-imkanlarini-kullanacagiz> adresinden alındı
- İletişim Başkanlığı. (2020, 02 26). *Kamu Diplomasisi Koordinasyon Kurulu İlk Toplantısı*. İletişim Başkanlığı: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/kamu-diplomasisi-koordinasyon-kurulu-ilk-toplantisini-gerceklestirdi> adresinden alındı
- İletişim Başkanlığı. (2021, 07 06). *Ulusal Kamu Diplomasisi Strateji Belgesi ve Eylem Planı*. İletişim Başkanlığı: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/ulusal-kamu-diplomasisi-strateji-belgesi-ve-eylem-planı-hazirlandi> adresinden alındı
- İletişim Başkanlığı. (2022a). *Türkiye'nin Dost Eli: İnsani Diplomasi*. Ankara: 2022 Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- İletişim Başkanlığı. (2022b). *Kamu Diplomasisi Nedir?* Ankara: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.

- İletişim Başkanlığı. (2023a, 01 02). Cumhurbaşkanı Erdoğan: Küresel olumsuzluklara rağmen tarihimizin en yüksek büyüme oranlarına ve ihracat rakamlarına eriştik. [https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-kuresel-olumsuzluklara-ragmen-tarihimizin-en-yukse-buyume-oranlarina-ve-ihracat-rakamlarina-eristik](https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-kuresel-olumsuzluklara-ragmen-tarihimizin-en-yukse-buyume-oranlarina-ve-ihracat-rakamlarina-eristik-adresinden-alindi) adresinden alındı
- İletişim Başkanlığı. (2023a). *Türkiye İletişim Modeli. Hakikatin Peşinde 5 Yıl*. İstanbul: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- İletişim Başkanlığı. (t.y.a). *Dezenformasyon Bülteni*: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/dezenformasyon-bulteni> adresinden alındı
- İletişim Başkanlığı. (t.y.b). *İletişim Başkanlığı, Türkiye'nin koronavirüsle başarılı mücadelesini kitaplaştırdı*. T.C. İletişim Başkanlığı: https://www.iletisim.gov.tr/turkce/stratejik_iletisim_calismalari/detaylar/iletisim-baskanligi-turkiyenin-koronavirusle-basarili-mucadelesini-kitaplastirdi adresinden alındı
- İnat, K. (2014). Türk dış politikasının kapasitesinin dönüşümü: AK Parti dönemi. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 1-24.
- İnat, K., Aslan, A., & Duran, B. (2017). *AK Parti'nin 15 Yılı Dış Politika*. İstanbul: SETA.
- İnce, C. (2020). Afetlerle mücadelede neo-liberal politik başarısızlığın bir manifestosu: Covid-19. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 421-440.
- Institute for Cultural Diplomacy. (tarih yok). *What is Cultural Diplomacy? What is Soft Power?* Institute for Cultural Diplomacy: <https://www.culturaldiplomacy.org/index.php?> adresinden alındı
- İstanbul Tabip Odası. (2020). Pandemi Sürecinde Göçmenler ve Mültecilerle İlgili Durum: <https://www.istabip.org.tr/5718-pandemi-surecinde-gocmenler-ve-multecilerle-ilgili-durum.html> adresinden alındı
- İşman, A., & Aka, D. (2021). COVID-19 Sürecince Sivil Toplum Kuruluşlarının Hizmet Kalitesi Üzerine Bir Araştırma: Türk Kızılay'ı Örneği. *İletişim Çalışmaları*, 54.
- JCI. (2023). Joint Commission International: [https://www.jointcommissioninternational.org/who-we-are/accredited-organizations/#sort=%40aoname%20ascending&f:@aocountry=\[Turkey\]](https://www.jointcommissioninternational.org/who-we-are/accredited-organizations/#sort=%40aoname%20ascending&f:@aocountry=[Turkey]) adresinden alındı
- Johnson, J. (2022, 02 10). *ig Pharma Sought to Undermine South African Efforts to Produce COVID Vaccines*. 02 27, 2022 tarihinde truthout: <https://truthout.org/articles/big-pharma-sought-to-undermine-south-african-efforts-to-produce-covid-vaccines/?eType=EmailBlastContent&eId=4628d5bf-44e0-4682-b9b5-7c1bdca0a5e2> adresinden alındı
- Kadercan, B. (2014). 'Güç'. U. İ. Giriş içinde, *Kardaş, Ş.; Balcı, A.* İstanbul: Küre Yayınları.
- Kadioğlu, M., & Tutar, N. (2019). Türkiye'nin Kendine Has Yumuşak Güç Yöntemi Olarak Sağlık. *Anasay*, 8, 163-172.
- Kahraman, N. (2019). Sağlık diplomasisi: Türkiye için model önerisi. *Doktora Tezi*.
- Kahraman, N., & Cinman, M. (2019). Kamu Diplomasisinin Uygulama Alanı Olarak Sağlık Diplomasisi. *Muhakeme Dergisi*, 2(1), 60-71. doi:10.33817/muhakeme.551365
- Kalın, İ. (2020). *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*. 06 07, 2021 tarihinde Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü: <https://kamudiplomasisi.org/makaleler/makaleler/100-tuerk-d-politikas-ve-kamu-diplomasisi> adresinden alındı
- Kalsın, B. (2020, 04 29). *Kovid-19 sürecinde dijital diplomasi*. 06 11, 2020 tarihinde Anadolu Ajansı.: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kovid-19-surecinde-dijital-diplomasi/1822867> adresinden alındı

- Kalyoncuoğlu, Y. (2021, 01 21). 'Güvenli Turizm Sertifikası' Alan 3 bin 63 Tesis Kovid-19'a Karşı Mücadelesini Tescilledi. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/guvenli-turizm-sertifikasi-alan-3-bin-63-tesis-kovid-19a-karsi-mucadelesini-tescilledi/2117823> adresinden alındı
- Kamu Diplomasisi Enstitüsü . (t.y.). *Kamu Diplomasisi Nedir?* 05 29, 2021 tarihinde Kamu Dİplomasisi Enstitüsü: [https://www.kamudiplomasisi.org/component/content/article/39/59-kamu-](https://www.kamudiplomasisi.org/component/content/article/39/59-kamu-adresinden) adresinden alındı
- Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü.* (2010). <https://kde.tasam.org/misyon> adresinden alındı
- Kantarci, Ş. (2012). Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistem: Yeni sürecin adı "Koalisyonlar dönemi mi?". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 8(16), 47-84.
- Karaağaç, Y. (2019). Diplomasi Olgusu Çerçevesinde Propaganda ve Kamu Diplomasisi Faaliyetlerinin Etkileşimi ve Farklılıkları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 690-705.
- Karabektaş, S. (2018, 08). Global health diplomacy. <http://etd.lib.metu.edu.tr/upload/12622392/index.pdf> adresinden alındı
- Karadağ, H. (2020). *Uluslararası İlişkilerde Yeni Bir Boyut Kamu Diplomasisi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karagül, S. (2013). Türkiye'nin Balkanlardaki "Yumuşak Güç" Perspektifi: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(1), 79-102.
- Kardaş, T., & Erdağ, R. (2012). Bir dış politika aracı olarak TİKA. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(1), 167-194.
- Katz, R., Kornblet, S., Arnold, G., Lief, E., & Fischer, J. (2011). Defining Health Diplomacy: Changing Demands in the Era of Globalization: Defining health Diplomacy. *Milbank Q.*(89), 503-523. doi:doi: 10.1111/j.1468-0009.2011.00637.x
- Kavak, G., & Aktaş, T. (2021, 10 21). *Anadolu Ajansı*. Türkiye'nin Afrika'da etkisi artıyor: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiyenin-afrikada-etkisi-artiyor/2398371> adresinden alındı
- Kavoğlu, S. (2018). *Türk Kamu Diplomasisi: Halkla İlişkiler Eksenli Model Arayışları*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Kavoğlu, S. (2022). Kamu Diplomasisi Perspektifinden Uluslararası Yayıncılık: TRT Balkan Üzerine Bir İnceleme. *Intermedia International e-Journal*, 9(17), s. 306-323. doi:10.56133/intermedia.1175315
- Kavoğlu, S. (2023). Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Panoraması: Uygulayıcı Kurumlar Üzerine Bir İnceleme. E. & Köksoy içinde, *Türkiye Perspektifinden Kamu Diplomasisi* (s. 19-39). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kaya, F. (2017). Coğrafi Potansiyelleri Temelinde Türkiye Jeopolitiği ve Dünya Siyasetindeki Yeri. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 1-14.
- Kaya, F., Özcan, M., & Doğan, S. (2022). Eleştirel Gerçeklik ve "Dünya Beşten Büyüktür Söylemi" Bağlamında Türkiye'nin Küresel Düzen Talebi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 21(4), 2408-2425.
- Kaya, M. (2023, 07 12). *Dizi ihracatı kan kaybediyor*. Ekonomim: <https://www.ekonomim.com/sectorler/dizi-ihracati-kan-kaybediyor-haberi-700414> adresinden alındı
- Kaya, S., Yıldırım, H. H., S., K., & Ö., Ö. (2013). *Türkiye medikal turizm değerlendirme*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı.
- Kazatchkine, M. (2013, 03 22). *How AIDS changed global health forever*. 06 15, 2020 tarihinde The Age: <https://www.theage.com.au/opinion/how-aids-changed-global-health-forever-20130521-2jyu7.html> adresinden alındı

- Ketenci, P. G. (2021, 07 08). Sağlık diplomasisi bağlamında Türkiye'nin Sudan ve Somali'de yaptığı çalışmaların değerlendirilmesi. İstanbul, Türkiye: Üsküdar Üniversitesi.
- Ketenci, P. G., & Sur, H. (2023). Sağlık Diplomasisi Bağlamında Türkiye'nin Sudan ve Somali'de Yaptığı Çalışmaların Değerlendirilmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 26(1), 175-192.
- Keyman, E. F. (2014). AK Parti: Egemen Parti ve Yeni Türkiye. *İletişim ve Diplomasi*(3), 143-151.
- Kickbusch, I. (2011). How foreign policy can influence health. *BMJ: British Medical Journal*, 342(7811), 1345–1346. doi:<https://doi.org/10.1136/bmj.d3154>
- Kickbusch, I. (2013). A Game Change in Global Health: The Best is Yet to Come. *Public Health Reviews*, 35(1), 1-20.
- Kılıç, B. (2014). 'Sağlık Finansmanı (2003-2012)'. T. S. 2014 içinde, *Ertem, M. & Çan, G. HASUDER: Trakya Üniversitesi Matbaası*.
- Kılıçaslan, E. (2020). Marka İnşası Bağlamında Türk Kamu Diplomasisi: Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü ve Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Örnekleri. *ARTS: Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi*(3), 64-83.
- Kınay, İ. (2018). Kamu Diplomasisi ve Medya: TRT World Yayınlarının Yabancı Uyruklu Öğrenciler Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir Çalışma. *Ulusal Tez Merkezi*.
- Kınık, K., & Aslan, H. K. (2020). İnsani Diplomasi. A. R. Usul, & İ. Yaylacı (Dü) içinde, *Dönüşen Diplomasi ve Türkiye: Aktörler, Alanlar, Araçlar* (s. 353-391). İstanbul: Küre Yayınları.
- Kırdım, E., & Demirkol, A. (2021). Türk Göç Hukukunu TWAIL Üzerinden Değerlendirmek: Dünya Beş'ten Ne Kadar Büyük? *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1577-1613.
- Kissinger, H. (1994). *Diplomasi* (2 b.). (İ. H. Kurt, Çev.) New York: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kıvanç, M. M. (2015). Evrensel sağlık bildirgeleri ve Türkiye'de sağlık reformları. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 2(3), 162-166.
- Kızılay, T. (2021a, 05 26). *Kızılay Covid-19 ile Mücadele Eden Hindistan'a Nefes Oldu*. Türk Kızılay: <https://www.kizilay.org.tr/Haber/KurumsalHaberDetay/6013> adresinden alındı
- Kızılay, T. (2021b). *Faaliyet Raporu*. İstanbul: Türk Kızılay. <https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/turk-kizilay-2021-faaliyet-raporu-11-05-2022-98842565.pdf> adresinden alındı
- Kocak, H., & Sarı, B. (2021). Türkiye'de Covid-19 ile mücadele sürecine afet yönetimi açısından bir yaklaşım. *Resilience*, 5(1), 37-49.
- Koçer, D. N. (2019). Türkiye'de "Kamu Diplomasisi"nin Kurumsallaşması: Matbuat İdaresi'nden İletişim Başkanlığı'na. *Konya Sanat Dergisi*(2), s. 87-102.
- Koçyiğit, A. (2022). Kamusal İletişim Sürecinde Sosyal Medya Kullanımı: İletişim Başkanlığı Twitter Hesabı Üzerine Bir İnceleme. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*(8), 56-77.
- Koyuncu, S. (2021). Olağandışı Süreçlerde Kamu Diplomasisi: Covid-19 Pandemisi ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri. *Selçuk İletişim Dergisi*, 14(2), 927-951.
- Köksoy, E. (2014). Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler İlişkisi: Kuramsal Bir Değerlendirme. *Marmara İletişim Dergisi*(22), 211-231.
- Köksoy, E. (2023). Türkiye'de Kamu Diplomasisi Literatürünün Gelişimi ve Görünümü. E. & Köksoy içinde, *Türkiye Perspektifinden Kamu Diplomasisi* (s. 41-58). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Köse, H. Ö. (2004). Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Denetimin Artan Önemi ve Kamusal Denetimin Uluslararasılaşması Sorunu. *Amme İdaresi Dergisi*, 37(3), 37-62. <https://search.trdizin.gov.tr/yayin/detay/40463/> adresinden alındı

- Kurt, V. (2020, 04 11). *Türkiye Neden Diğer Ülkelere Yardım Ediyor?* 06 08, 2021 tarihinde SETA: <https://www.setav.org/turkiye-neden-diger-ulkelere-yardim-ediyor/>, adresinden alındı
- Kurubaş, E. (2014). Dünya Politikasının Dönüşümü ve Uluslararası İlişkiler Çağı'. Ş. & Kardaş içinde, *Uluslararası İlişkilere Giriş*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023, 10 16). *Türk Dizi ve Sinema Sektörü Dünya Sahnesinde*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı: <https://basin.ktb.gov.tr/TR-353329/turk-dizi-ve-sinema-sektoru-dunya-sahnesinde.html> adresinden alındı
- Küresel İnsani Yardım Raporu. (2020). *Global Humanitarian Assistance Report 2020*. 06 04, 2021 tarihinde Development Initiatives: <https://devinit.org/resources/global-humanitarian-assistance-report-2020/> adresinden alındı
- Kürkçüoğlu, Ö. (1980). Dış Politika nedir? Türkiye'deki dünü ve bugünü. *AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 35(1), 309-335.
- Lee, G. (2009). A theory of soft power and Korea's soft power strategy. *The Korean Journal of Defense Analysis*, 2(12), 205-218.
- Leonard, M., Stead, C., & Smewing, C. (2002). *Public diplomacy*. Londres: Foreign Policy Centre.
- Mardin, D., Özvarış, Ş. B., Sakarya, S., Kayı, İ., Gürsoy, G., Yukarıkır, N., & Başpınar, A. (2020). Covid-19 Sürecinde Türkiye'de Göçmen ve Mültecilerin. *Sağlık ve Toplum*, 2(Özel Sayı), s. 112-118.
- Melissen, J. (2007). *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations*. New York: Palgrave Macmillan.
- Mete, B., Şimşir, İ., & Kırılmaz, H. (2022). COVID-19 Pandemisinde Sağlık Sistemlerinin Performansı. *Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(3), s. 919-930.
- Milliyet. (2018, 09 04). *TRT World Forum ikinci kez İstanbul'da*. Milliyet: <https://www.milliyet.com.tr/tv-rehberi/trt-world-forum-ikinci-kez-istanbulda-2736305> adresinden alındı
- Morgenthau, H. (1970). *Uluslararası Politika, I-II*. (B. Oran, Çev.) Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Morse, S. S., Garwin, R. L., & Olsiewski, P. J. (2006). Non-pharmaceutical public health interventions for pandemic influenza: An evaluation of the evidence base. *Science*, 314(5801). doi:<https://doi.org/10.1186/1471-2458-7-208>
- Mortaş, H., & Başarır, M. (2023, Kasım). Türk İnsani Yardım Kuruluşlarının Yurt Dışında Yürüttüğü Sosyal Sorumluluk Uygulamalarının Türk Kamu Diplomasisine Yansıması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 26(2), 283-302.
- MSF. (2021, 05 07). *DRC's Twelfth Ebola Outbreak*. . 05 28, 2021 tarihinde Medecins Sans Frontieres: <https://www.msf.org/drc-ebola-outbreak-crisis-update> adresinden alındı
- Mushtaq, Ş., & Muştak, Ü. (2021). Küresel Sağlık Diplomasisine İlişkin Kavramsal Bir Araştırma. *Tarsus Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), s. 55-67.
- Mülteciler Derneği. (2023). <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/#:~:text=T%C3%BCrkiye'de%20kay%C4%B1t%20alt%C4%B1na%20al%C4%B1nm%C4%B1%C5%9F,124%20bin%20969%20ki%C5%9Fi%20azald%C4%B1> adresinden alındı
- Nas, A. (2017). *Ulus Markalama*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Newsom, J. T. (2003). The relative importance of three domains of positive and negative social exchanges: a longitudinal model with comparable measures. *Psychology and aging*, 18(4), 746.
- NTV. (2024, 02 26). *Cumhurbaşkanı Erdoğan: Eski Türkiye dönemini tamamen kapatıyoruz*. NTV: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-eski-turkiye-doneminitamamen-kapatiyoruz,OeEUkz16TEWzo8r8auGYUA> adresinden alındı

- Nye, J. (1990). Soft power. *Foreign policy*(80), 153-171. doi:10.2307/1148580
- Nye, J. (2005). Soft power and higher education. In *Forum for the future of higher education*, 11-14.
- Nye, J. (2008). Public Diplomacy and Soft Power. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616, 94-109. [https://courses.helsinki.fi/sites/default/files/ adresinden alındı](https://courses.helsinki.fi/sites/default/files/adresinden_alindi)
- Nye, J. (2009). Get smart: Combining hard and soft power. *Foreign affairs*, 160-163.
- Nye, J. (2019). The Future of Soft Power and Public Diplomacy. *Lahey Diplomacy journal*. <https://www.youtube.com/watch?v=q75uTqz5XS4> adresinden alındı
- Nye, J. S. (2007). Notes For A Soft Power Research Agenda. P. I. Politics içinde, *Felix Berenskoetter ve M. J. Williams* (s. 162-172). New York: Taylor And Francis.
- Nye, J. S. (2015). *Is the American century over?*. . USA: Polity Press.
- Nye, J. S. (2017). *Yumuşak Güç*. (R. İ, Çev.) Ankara: Bingbang Yayınları.
- OECD. (2024). *Health at a Glance 2023: OECD Indicators*. OECD. https://www.oecd-ilibrary.org/sites/7a7afb35-en/1/3/7/1/index.html?itemId=/content/publication/7a7afb35-en&csp_=6cf33e24b6584414b81774026d82a571&itemIGO=oecd&itemContentType=book adresinden alındı
- Oğurlu, E. (2021). Covid-19 Döneminde Türkiye-Afrika Sağlık İşbirliği. *Africana-Inönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 1(2), s. 01-15.
- Okmeydan, S. B. (2021). Bir Kültür Politikası Olarak Oryantalizm: Covid-19 Haberlerinde Türkiye'nin Oryantalist Sunumu. *International Conference on Globalization & International Relations -IV*, (s. 9-21).
- Okutan, C., & Ereker, F. (2005). Türk Dış Politikasının Belirlenmesinde “Rejim” Unsuru. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 189-204.
- Ornstein, T. (2015). *Public Diplomacy in Global Health: An Annotated Bibliography*. Los Angeles: Figueroa Press.
- OXFAM. (2022, 02 10). *Oxfam & People's Vaccine Alliance Reaction To Calls For Who's Africa Vaccine Hub Project To Be 'Terminated'*. Oxfam: <https://www.oxfam.org.uk/media/press-releases/oxfam-peoples-vaccine-alliance-reaction-to-calls-for-whos-africa-vaccine-hub-project-to-be-terminated/> adresinden alındı
- Önal, B. (2018). ‘Türkiye’nin Orta Asya’da Uyguladığı Kamu ve Kültür Diplomasisi Politikaları’. A. & Yılmaz içinde, *Analizler, Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Önür, N., & Sunal, A. (2022). Aşı Haberlerinde Dünya Sistemini Okumak: Çok Kutuplu Belirlenimcilik. *Selçuk İletişim*, 15(1), 389-421.
- Özcan, A. B., & Tokdemir, A. S. (2022). Covid-19 Pandemisi Döneminde Türkiye’nin Kamu Diplomasisi. *İletişim ve Diplomasi*, 7(Kamu Diplomasisi ve Ülke Markalama Özel Sayısı), 117-136.
- Özdemir, H. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme. *A.Ü.S.B.F. Dergisi*, 63(3). 06 15, 2020 tarihinde <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423870245.pdf> adresinden alındı
- Özdemir, Ö. C. (2022). Stratejik bir değer olarak iletişim yönetimi: Kamu diplomasisi bağlamında Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı üzerine bir inceleme. *Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi*.
- Özdemir, Ö. C., & Taşçıoğlu, R. (2022). Kurumsal İletişimde Sosyal Medya Kullanımı: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Üzerine Bir İnceleme. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 53(1), 65-81.

- Özdemir, Y. (2022, 02 24). *Turkovac 250 bin dozu buldu*. Yeni Şafak: <https://www.yenisafak.com/koronavirus/turkovac-250-bin-dozu-buldu-3756383> TURKOVAC TAAMMI adresinden alındı
- Özdener, E. (2020, 09 27). *Türkiye Pandemi Sürecinde Dünya Turizmine 'Güvenli Turizm Sertifikasyon Programı' ile Örnek Oldu*. 06 04, 2021 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-pandemi-surecinde-dunya-turizmine-guvenli-turizm-sertifikasyon-programi-ile-ornek-oldu/1987034> adresinden alındı
- Özel, C. (2018). YUMUŞAK GÜCE BÜTÜNSEL BAKIŞ. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1-27.
- Özer, A., & Çetinkaya, F. (2020). 'Sağlık Hizmetleri ve Postpandemik Dönemde Sağlık Hizmetlerinin Dönüşümü'. M. Ö. Şeker içinde, *Küresel Salgının Anatomisi*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Özer, Ö. (2001). *Haber Söylem İdeoloji: Eleştirel Haber Çözümlemeleri*. Konya: Literatürk Yayınevi.
- Özdem, A. (2016). İnsaniyetçilik ve Türk Dış Politikası. *Uluslararası İlişkiler*, 13(52), 129-149.
- Özkan, A. (2015). *21. yüzyılın stratejik vizyonu kamu diplomasisi ve Türkiye'nin kamu diplomasisi imkanları*. TASAM. https://tasam.org/Files/PDF/Raporlar/STR70_21._Yuzyilin_Stratejik_Vizyonu.pdf_66fb77c9-cd79-481e-a185-9a9c26ffe7b7.pdf adresinden alındı
- Özkar, Y. (2019). AFAD İstanbul Arama Kurtarma Birliği Çalışanlarının Ekip Çalışmasına Yatkınlığı. *Yüksek Lisans Tezi*.
- Özkır, Y. (2019, 09 09). Batı medyasının yüzyıllardır değişmeyen Türkiye algısı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/bati-medyasinin-yuzyillardir-degismeyen-turkiye-algisi/1576706> adresinden alındı
- Özkır, Y. (2020). *Örneklerle Uluslararası Medyada Türkiye Karşıtlığı*. Ankara: Pruva Yayınları.
- Özkır, Y. (2020b). Türk Dış Politikasında İletişim Başkanlığı'nın Yeri. ISBN: 978-625-7040-51-8.
- Özsarioğlu, F. (2023). COVID-19'un Türkiye Turizmine Etkilerinin. *Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi*.
- Öztürk, H. (2016, 05 23). *Türkiye'nin İnsani Yardım Politikası*. 06 08, 2021 tarihinde Al Jazeera Turk: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiyenin-insani-yardim-politikasi> adresinden alındı
- Öztürk, R. (2009). Enfeksiyon Hastalıklarının Değişen Epidemiyolojisi ve Ulusal Enfeksiyon Hastalıkları Enstitüsü İhtiyacı. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, 9, 94-97. <http://www.sdplatform.com/Yazilar/Kose-Yazilari/622/Enfeksiyonlari> adresinden alındı
- Öztürk, R. (2020). 'Salgın ile Mücadele Politikaları ve Hazırlık Çalışmaları'. K. S. Anatomisi içinde, Şeker, M., Özer, A. & Korkut, C. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Özüdoğru, B. (2023). Türkiye Yüzyılı ve Muhafazakâr Devrimcilik: AK Parti Siyasetinde Yeni Bir Söylem. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 19(65), 192-216.
- Pajtinka, E. (2014). Cultural diplomacy in theory and practice of contemporary international relations. *Politické vedy*, 17(4), 95-108.
- Pala, K. (2007). *Türkiye İçin Nasıl Bir Sağlık Reformu?*. Bursa: Bursa Nilüfer Belediyesi.
- Peltekoğlu, F. B. (2016a). *Halkla ilişkiler nedir*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Peltekoğlu, F. B. (2016b). 'Halkla İlişkiler Üzerine Düşünmek'. İ. G. İlişkiler içinde, *Peltekoğlu, Filiz B.* İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Pınar, L. (2018). Türkiye'nin Savunma Sanayi Alanındaki Gelişiminin Türk Dış Politikasına Olan Etkisi. *İtobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 7(4), s. 2344-2357. doi:0000-0001-9957-4685

- Pitel, L. (2020, Nisan 30). *What is Behind Erdogan's coronavirus diplomacy?* 06 16, 2020 tarihinde Financial Times: <https://www.ft.com/content/8602c2da-f1d0-4a78-b848-4c8bf8b9e311> adresinden alındı
- Pothou, E. (2020). Why so Successful? An Audience Research on the Turkish TV Series in Greece . *VIEW Journal of European Television History and Culture*, 9(17), 62-78.
- Prime Minister's Office of Japan. (2013, 09 17). *Prime Minister Shinzo Abe's Article contributed to the Lancet "Japan's strategy for global health diplomacy: why it matters"*. Japan Kantei: https://japan.kantei.go.jp/96_abe/statement/201309/17lancet_e.html adresinden alındı
- Purtaş, F. (2013). Türk dış politikasının yükselen değeri: Kültürel diplomasi. *Gazi Akademik Bakış*, 7(13), 1-14.
- Radha, R. (2021). Sağlık diplomasisinin dış politika ve küresel halk sağlığı bağlamında değerlendirilmesi. *Journal of Academic Value Studies*, 7(2), s. 127-137.
- Régnier, P. (2011). The emerging concept of humanitarian diplomacy: identification of a community of practice and prospects for international recognition. *International Review of the Red Cross*, 93(884), 1211-1237.
- SABAH. (2020, 4 2). *Mevlana mesajlı yardım*. SABAH: <https://www.sabah.com.tr/gundem/2020/04/02/mevlana-mesajli-yardim> adresinden alındı
- Sağlık Bakanlığı. (2021). <https://www.saglik.gov.tr/TR,86854/ulkemizde-ismi-bilinmeyen-covid-19-asisi-kullanildigina-yonelik-iddia.html> adresinden alındı
- Sağlık Turizmi Dairesi Başkanlığı. (t.y.). *Kurumsal*. 06 05, 2021 tarihinde Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sağlık Turizmi Dairesi Başkanlığı: <https://shgmturizmdb.saglik.gov.tr/TR-13292/baskanligimiz-gorev-alani.html> adresinden alındı
- Sak, E. (2014). Kamu Diplomasisi ve Çin. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 2(9). 06 10, 2020 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/203073> adresinden alındı
- Sancar, G. A. (2012). *Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler*. İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Sarıyıldız, A. Y., Paşaoğlu, M. T., & Yılmaz, M. E. (2021). Türkiye, Çin, ABD, Fransa Sağlık Sistemleri ve COVID-19 Politikaları. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, s. 314-327.
- Saydam, A. (2018, 10 26). *İletişimde Büyük Adım*. 06 10, 2020 tarihinde Yeni Şafak: <https://www.yenisafak.com/yazarlar/alisaydam/iletisimde-buyuk-adim-2046604> adresinden alındı
- Saydam, A. (2023). Ülke İtibarının ve Algılamının Kilit Taşı: Yumuşak Güç. E. & Köksoy içinde, *Türkiye Perspektifinden Kamu Diplomasisi* (s. 1-18). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Selvi, Y. E. (2019). Avrupa Birliği'nin Kamu Diplomasisi. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 55-63.
- Sevin, E. (2016). 'Sağlık, İletişim ve Dış Politika: Çin ve Brezilya Örnekleri Üzerinden Sağlık Diplomasisi' . G. A. Sancar içinde, *Kamu Diplomasisinde Yeni Yaklaşımlar ve Örnekler*. İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Sivrioğlu, U. T., & Yılmaz, M. E. (2017). Diplomacy in First-Age Civilizations. *International Journal of Social Inquiry*, 10(2), 179-224.
- Snow, N., & Cull, N. J. (2020). *Routledge handbook of public diplomacy*. Routledge.
- Somuncu, M. 2.-2. (2020). Ötüken Türkçe Sözlük'ün sözlükbilimi yöntemlerine göre incelenmesi. *Kesit Akademi Dergisi*, 6(24).
- Sosthenes, E. (2019). Sağlık Diplomasisi ve Türkiye Üzerine Bir Araştırma. Ankara: Açıkbilim. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/72721> adresinden alındı

- Sosyal Güvenlik Kurumu. (t.y.). *Sosyal Güvenlik Kurumu. Genel Sağlık Sigortası Nedir?*: <https://www.sgk.gov.tr/Content/Post/742c02df-68e1-422c-a387-fa2e4326b015/Genel-Saglik-Sigortasi-nedir-2023-01-25-11-25-46> adresinden alındı
- Sözcü. (2020, 05 18). *İşte Tahliye Operasyonlarının Detayları*. 06 07, 2021 tarihinde Sözcü: <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/iste-tahliye-operasyonlarinin-detaylari-5821672/> adresinden alındı
- Sözcü. (2022, 10 20). *Türkiye Somali'ye 1 milyon doz Covid aşısı hibe edecek*. <https://www.sozcu.com.tr/turkiye-somaliye-1-milyon-doz-covid-asisi-hibe-edecek-wp7429477> adresinden alındı
- Sözen, E. (2017). *Söylem: Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite*. İstanbul: Profil Yayınları.
- Sputnik. (2021b, 02 25). *Bakan Ersoy: Bugüne kadar Güvenli Turizm Sertifikası 'nı 7 bin 800 Tesisimiz almaya hak kazandı*. 06 07, 2021 tarihinde Sputnik News: <https://sputniknews.com.tr/20210225/bakan-ersoy-bugune-kadar-guvenli-turizm-sertifikasini-7-bin-800-tesisimiz-almaya-hak-kazandi-1043898159.html> adresinden alındı
- Sputnik News. (2021a, 02 10). *İstanbul'daki otellerin yüzde 84'ü koronavirüs önlemleri kapsamında 'Güvenli Turizm Sertifikası' Aldı*. 06 09, 2021 tarihinde Sputnik Türkiye: <https://sputniknews.com.tr/20210210/istanbuldaki-otellerin-yuzde-84u-koronavirus-onlemleri-kapsaminda-guvenli-turizm-sertifikasi-aldi-1043780162.html> adresinden alındı
- Sriramesh, K., & Vercic, D. (2009). *The global public relations handbook theory, research, and practice*. New York: NY: Routledge.
- Stoye, G., & Zaranko, B. (2019). UK Health Spending. *Institute for Fiscal Studies*, 4. 06 11, 2020 tarihinde <https://www.ifs.org.uk/uploads/R165-UK-health-spending2.pdf> adresinden alındı
- Stratejik Araştırmalar Merkezi. (2020). *COVID-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*. Ankara: MATSA Basımevi.
- Stromback, J., & Kioussis, S. (2011). *Political public relations: principles and applications*. New York.: Routledge.
- Sur, H. (2017). 'Hizmet Sunumunda Dünya Modelleri'. O. Özen içinde, *Sağlık Diplomasisi: Sağlık Politikaları Sistem Analisti Eğitimi*. İstanbul: Mavi Ofset.
- Şahin, F., & Demir, S. (2020). Virüsler, Viral Pandemileri Etkileyen Faktörler ve Sonuçları. M. Ö. Şeker içinde, *Küresel Salgının Anatomisi*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Şahin, M., & Çevik, B. S. (2015). *Türk dış politikası ve kamu diplomasisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti..
- Şahin, Ö. U., & Şahin, M. (2018). Türkiye'de Sağlık Turizminin Potansiyeli Ve Geleceği: SWOT Analizi. *Journal of Awareness*, 3(Özel). doi:10.26809/joa.2018548638
- Şeker, M. Ö., & Korkut, C. (2020). *Küresel Salgının Anatomisi*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Şen, O. (2020). Türkiye'nin COVID-19 pandemisi sırasında yaptığı uluslararası insani yardımların kavramsal çerçevesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(1), 140-149.
- Şener, N. K. (2017). Haberlerde Gerçeğin Yeniden Üretilmesi: Batı Medyasında Doğu İmgesi. *Middle Black Sea Journal of Communication Studies*, 2(1), 1-7.
- Şengül, E., & Ünal, E. (2020). COVID-19 Salgınında Halk Sağlığı Yönetimi. *Medical Research Reports*, 3(Özel Sayı), s. 162-171.
- Şeyhanlıoğlu, B. (2018). Uluslararası ilişkilerde güç kavramı ve yumuşak güç olarak sağlık turizmi. *Ulusal Tez Merkezi*, 173.
- Şeyhanlıoğlu, H. Ö. (2018). Bireysel Kariyer Planlaması ve Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki: Turizm Çalışanları Örneği. Muğla.

TASAM. (t.y.). İnsani Diplomasi. TASAM.

Taşdemir, F. (2022, 07). *Anadolu Ajansı*. Türkiye, en çok insani yardım yapan ülke sıralamasında zirvedeki yerini korudu: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-en-cok-insani-yardim-yapan-ulke-siralamasinda-zirvedeki-yerini-korudu/2646685> adresinden alındı

Taşdemir, F. (2022, 07 27). *Türkiye, en çok insani yardım yapan ülke sıralamasında zirvedeki yerini korudu*. Anadolu Ajansı: [Telatar, G. \(2015\). AK Parti'nin Düzen Kurucu Dış Politika Söylemi ve Ortadoğu. *Alternatif Politika*, 7\(3\).](https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-en-cok-insani-yardim-yapan-ulke-siralamasinda-zirvedeki-yerini-korudu/2646685#:~:text=Ankara-,%C4%B0ngiltere%20merkezli%20%22Development%20Initiatives%22%20kurulu%C5%9Fu%20taraf%C4%B1ndan%20haz%C4%B1rlanan%20K%C3%BC adresinden alındı</p></div><div data-bbox=)

TGA. (2020, Temmuz). *Türkiye Tüm Önlemlerini Aldı*. Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı: <https://tga.gov.tr/wp-content/uploads/2020/07/G%C3%BCvenli-Turizm-Bask%C4%B1-Sunum-Dosyas%C4%B1-TR.pdf> adresinden alındı

TGA. (t.y.). *Türkiye'nin Güvenli Turizm Sertifikasyon Programı Hakkında*. Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı: <https://www.tga.gov.tr/turkiyenin-guvenli-turizm-programi-hakkinda/> adresinden alındı

TİKA. (2011). *Turkish Development Assistance Report*. Ankara: TİKA. 10 11, 2020 tarihinde <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/KalkinmaYardimlariRaporu2011.pdf> adresinden alındı

TİKA. (2014, 02 28). *Nyala Sudan Türkiye Eğitim ve Araştırma Hastanesi Açıldı*. TİKA: https://www.tika.gov.tr/tr/haber/nyala_sudan_turkiye_egitim_ve_arastirma_hastanesi_acildi-6025 adresinden alındı

TİKA. (2018). *Faaliyet Raporu*. İstanbul: Türk İşbirliği Koordinasyon Ajansı Başkanlığı. <https://www.tika.gov.tr/upload/2019/Faaliyet%20Raporu%202018/TikaFaaliyetWeb.pdf> adresinden alındı

TİKA. (2020, 08 13). *TİKA, Gambiya'nın Kovid 19'la Mücadelesine Desteğini Sürdürüyor*. TİKA: https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_gambiya_nin_kovid_19_la_mucadelesine_destegini_surduruyor-58695 adresinden alındı

TİKA. (2020a, 01 30). *TİKA 1992'den Bu Yana 5 kıtada Yaklaşık 30 bin Proje Gerçekleştirdi*. TİKA: https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_1992_den_bu_yana_5_kitada_yaklasik_30_bin_proje_gerceklestirdi-55491 adresinden alındı

TİKA. (2021, 01 05). *TİKA Balkan Ülkelerinde Eğitim Desteğine Devam Ediyor*. TİKA: https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_balkan_ulkelerinde_egitim_destegine_devam_ediyor-60668 adresinden alındı

TİKA. (2022a, 10 2). *Lübnan'daki Katolik Okulu'na TİKA'dan Destek*. TİKA: https://www.tika.gov.tr/tr/haber/lubnan_daki_katolik_okulu%27na_tika%27dan_destek-73411 adresinden alındı

TİKA. (2022b, 02 08). *TİKA İşbirliğinde Bulgaristan ve Romanyalı Gençlere Medya Alanında Eğitim*. TİKA: https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_isbirliginde_bulgaristan_ve_romanyali_genclere_medya_alaninda_egitim-68021 adresinden alındı

TİKA. (2022c, 10 03). *TİKA Gambiya'da Tıbbi Oksijen Üretim Tesisi Kurdu*. TİKA: [https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_gambiya%27da_tibbi_oksijen_uretim_tesisi_kurdu-72560#:~:text=T%C3%BCrk%20%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi%20ve%20Koordinasyon%20Ajans%C4%B1%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20\(T%C4%B0KA\)%20taraf%C4%B1ndan%20Gambiya%27hastaneni](https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_gambiya%27da_tibbi_oksijen_uretim_tesisi_kurdu-72560#:~:text=T%C3%BCrk%20%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi%20ve%20Koordinasyon%20Ajans%C4%B1%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20(T%C4%B0KA)%20taraf%C4%B1ndan%20Gambiya%27hastaneni) adresinden alındı

TİKA. (t.y.a). *Tarihçe*. TİKA 30. Yıl: <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222> adresinden alındı

- TİKA. (t.y.b). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı: <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649> adresinden alındı
- Tokatlı, S. G. (2022). Soğuk Savaş Dönemi Güvenlik Algısında Yaşanan. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 376-406.
- Tol, G., & Bechev, D. (2020, Nisan 29). *Can Corona Diplomacy Cure Turkey's Foreign Policy Isolation?* 06 17, 2020 tarihinde <https://www.mei.edu/publications/can-corona-diplomacy-cure-turkeys-foreign-policy-isolation> adresinden alındı
- Tontuş, H. Ö. (2017). Dünyada Sağlık Turizmi. [www.satürk.gov.tr. http://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/10945,03pdf.pdf](http://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/10945,03pdf.pdf) adresinden alındı
- Tosun, S. (2021). Bir Sosyal Politika Aracı Olarak AFAD. *Hastane Öncesi Dergisi*, 6(1), 117-134.
- TRT. (2018). *kurumsal*. TRT: <https://www.trt.net.tr/kurumsal/2018/#04-televizyon-yayinlarimiz-trt-world> adresinden alındı
- TRT Afrika. (2023, 08 19). *World Humanitarian Day: How Türkiye maintains status as most generous country*. TRT Afrika: <https://www.trtafrika.com/africa/world-humanitarian-day-how-turkiye-maintains-status-as-most-generous-country-14543022> adresinden alındı
- TRT Haber. (2020a, 04 25). *Türkiye 54 ülkeye test kiti ve tıbbi malzeme gönderdi*. TRT HABER: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiye-54-ulkeye-test-kiti-ve-tibbi-malzeme-gonderdi-479142.html> adresinden alındı
- TRT Haber. (2020b, 11 27). *Türkiye koronavirüs salgını sürecinde aktif dış politika izledi*. TRT Haber: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiye-koronavirus-salgini-surecinde-aktif-dis-politika-izledi-534494.html> adresinden alındı
- TRT Haber. (2020c, 11 27). *Türkiye koronavirüs salgını sürecinde aktif dış politika izledi*. TRT Haber: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiye-koronavirus-salgini-surecinde-aktif-dis-politika-izledi-534494.html> adresinden alındı
- TRT Haber. (2021a, 02 10). *İstanbul'daki 861 Konaklama Tesisi "Güvenli Turizm Sertifikası" Aldı*. TRT Haber: <https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/istanbuldaki-861-konaklama-tesisi-guvenli-turizm-sertifikasi-aldi-555340.html> adresinden alındı
- TRT Haber. (2021b, 05 29). *Diyanet: Salgında aşı yaptırmamak kul hakkına girer*: <https://www.trthaber.com/haber/koronavirus/diyanet-salginda-asi-yaptirmamak-kul-hakkina-girer-584487.html> adresinden alındı
- TRT Haber. (2022, 10 17). *TURKOVAC'ın ardından hedef yerli KKKA aşısı*. TRT Haber: <https://www.trthaber.com/haber/saglik/turkovacin-ardindan-hedef-yerli-kkka-asisi-716495.html> adresinden alındı
- TRTHaber. (2024, 04 16). *Türkiye, sağlık turizminde en fazla hasta kabul eden 10 ülkeden biri*. TRT Haber: <https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/turkiye-saglik-turizminde-en-fazla-hasta-kabul-eden-10-ulkeden-biri-851074.html> adresinden alındı
- Turan, A., & Çelikyay, H. H. (2020). Türkiye'de KOVİD-19 ile Mücadele: Politikalar ve Aktörler. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(1), s. 1-25.
- TURSAB. (t.y.). *Turizm Geliri*. Türkiye Seyahat Acentaları Birliği: <https://www.tursab.org.tr/turizm-geliri> adresinden alındı
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). 06 10, 2023 tarihinde Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (t.y.). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> adresinden alındı

- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2021, 04 08). *D-8 Teşkilatı 10. Zirve Toplantısı'nda Yaptıkları Konuşma*. T.C. Cumhurbaşkanlığı: <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/126505/d-8-teskilati-10-zirve-toplantisi-nda-yaptiklari-konusma> adresinden alındı
- Türkiye Yüzyılı. (t.y.). *Türkiye Yüzyılı*. Türkiye Yüzyılı: <https://turkiyeyuzyili.com/> adresinden alındı
- Tüysüzöğlu, G. (2013). Milenyum Sonrası Türk Dış Politikası: Yeni Osmanlıcılık ve Türk Avrasyacılığı Ekseninde İnşa Edilen Bir Pragmatizm. *Alternatif Politika*, 5(3), 295-323.
- Ulaş, M., & Yeşil, A. (2020, Temmuz). Batı Dijital Medyasının Türkiye'ye Yönelik Algı Manipülasyonu: Koronavirüs Haberleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Erciyes İletişim Dergisi*, 7(2), 939-963.
- UN. (t.y.). Universal Declaration of Human Rights. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> adresinden alındı
- UNAIDS. (2019). *Global HIV Statistics*. 06 10, 2020 tarihinde https://www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/UNAIDS_FactSheet_en.pdf adresinden alındı
- UNDP. (2015). *İnsani Gelişme Raporu*. <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/insani-gelisme-raporu> adresinden alındı
- UNHCR. (2022). <https://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar> adresinden alındı
- USHAS. (2024). *Uluslararası Sağlık Hizmetleri A.Ş.* 06 05, 2021 tarihinde www.ushas.com.tr/hakkimizda/ adresinden alındı
- USHAS Faaliyet Raporu. (2020). USHAS. Ankara. <https://www.ushas.com.tr/wp-content/uploads/2021/05/2020-Faliyet-Raporu-UNDP-.pdf> adresinden alındı
- Uslu, S. (2020, 12 17). *TBMM Başkanı Şentop: Dünyanın en zengin ülkesi olmayabiliriz. Ancak dünyanın en cömert ülkesi olmakla gurur duyuyoruz*. 07 06, 2021 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/politika/tbmm-baskani-sentop-dunyanin-en-zengin-ulkesi-olmayabiliriz-ancak-dunyanin-en-comert-ulkesi-olmakla-gurur-duyuyoruz/2079675> adresinden alındı
- Ünalı, A. N. (2019). Yumuşak Gücün Tesis Edilmesinde Kültürel Diplomasinin Önemi ve Bir Uygulayıcı Olarak Yunus Emre Enstitüsü. *Bilig*, 91, s. 137-159.
- van Dijk, T. A. (1988). *New Analysis: Case Studies of International and National News in the Press*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- van Dijk, T. A. (1988). *News as discourse*. University of Groningen.
- van Dijk, T. A. (1998). *İdeoloji: Multidisipliner Bir Yaklaşım*. (A. Demir, Çev.) Ankara: Hece Yayınları.
- van Dijk, T. A. (1988). *Case Studies of International and National News in the Press. New Analysis*.
- van Dijk, T. A. (1999). *Söylemlerin Yapıları ve İktidarın Yapıları: Medya İktidar İdeoloji*. (M. Küçük, Çev.) Ankara: Ark Yayınevi.
- van Dijk, T. A. (2003). *Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım*. İstanbul: Su Yayınları.
- van Dijk, T. A. (2006). Discourse and Manipulation. *Discourse and Society*, 17(3), 259-383.
- Walker, S. (2020, 04 13). *Coronavirus Diplomacy: How Russia, China and EU vie to win over Serbia*. The Guardian: <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/13/corona> adresinden alındı
- Waltz, K. (2010). *Uluslararası Politika Teorisi*. (O. Binatlı, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi.
- WHO. (1946, 07 22). *Constitution of the World Health Organisation*. 10 08, 2022 tarihinde <https://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/constitution-en.pdf?ua=1> adresinden alındı
- WHO. (t.y.). *World Health Organization*. Countries: <https://www.who.int/countries> adresinden alındı
- www. setav.org. (t.y.). SETA: (www. setav.org). adresinden alındı

- www.ethnologue.com. (t.y.). Ethnologue Languages of the World: <https://www.ethnologue.com/language/tur/> adresinden alındı
- www.prsa.org. (1982). *About Public Relations*. PRSA: <https://www.prsa.org/about/all-about-pr> adresinden alındı
- www.publicdiplomacy.org. (2021). *What is Public Diplomacy?* 05 24, 2021 tarihinde <https://www.publicdiplomacy.org/#!/about> adresinden alındı
- www.worldometers.info. (t.y.). *COVID-19 Coronavirus Pandemic*. 04 14, 2024 tarihinde Worldometer: <https://www.worldometers.info/coronavirus/> adresinden alındı
- X. (2022, Kasım 30). Ocak 2024, 12 tarihinde <https://twitter.com/fahrettinaltun/status/1598012432177561600> adresinden alındı
- Yağmurlu, A. (2007). Halkla İlişkiler Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi. *İletişim Araştırmaları*, 5(1), 9-38.
- Yağmurlu, A. (2007). Halkla İlişkiler Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi. *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), s. 9-38.
- Yağmurlu, A. (2019). Kültürel diplomasi: kuram ve pratikteki çerçevesi. *Selçuk İletişim*, 12(2), 1182-1210.
- Yalçın, G. S., Kara, O., & Aydın, Ü. (2023). Covid-19 ile Mücadelede Ülkelerin Nispi Performansı ve Kamusal. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18(1), s. 1-17.
- Yardım, N. G. (2009). Sağlığın Geliştirilmesi (health promotion): Dünyada ve Türkiye'de Mevcut Durum. *Journal of Istanbul Faculty of Medicine*, 72(1).
- Yaşlı, F. (2014). *AKP, Cemaat, Sünni-Ulus: Yeni Türkiye Üzerine Tezler*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Yaylar, Y. (2020). Karşılaştırmalı Kamu Diplomasisi Analizi: Türkiye, ABD ve Japonya. *Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi*.
- Yazar, F. (2020). Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Dizi Sektörünün Değerlendirilmesi. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(3), s. 530-541. doi:10.30692/sisad.778862
- Yazar, F. (2020). Türkiye’de Kamu Diplomasisinin Kurumsallaşması. *Kriter Dergi*, 5(49). 06 08, 2020 tarihinde alındı
- Yazar, F. (2020a, Eylül). Türkiye’de Kamu Diplomasisinin Kurumsallaşması. *Kriter*, 5(49). <https://kriterdergi.com/medya-kritik/turkiyede-kamu-diplomasisinin-kurumsallasmasi> adresinden alındı
- Yazar, F. (2020b). Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Dizi Sektörünün Değerlendirilmesi. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(3), 530-541.
- Yazar, F. (2021). Covid19 Pandemisinde Türkiye’nin Avrupa ve ABD’ye Yönelik Medikal Yardımlarının Kamu Diplomasisi Bağlamında Değerlendirilmesi: Avrupa ve ABD’li Basın Kuruluşlarında Çıkan Makalelerin Söylem Analizi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(Toplum&Siyaset), 115-126.
- Yazar, F. (2023). Uluslararası Krizlerde Kamu Diplomasisinin Artan Rolü: Türkiye’nin Kamu Diplomasisi Uygulamaları. E. & Köksoy içinde, *Türkiye Perspektifinden Kamu Diplomasisi* (s. 115-136). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yegen, C., & Kırık, A. M. (2023). 'Dijital Kamuoyu, Sosyal Ağlar ve Seçim Kampanyaları'. İ. Karakulle, & A. Çakır içinde, *Dijital Çağda İletişim: İmkan ve Sınırlılıklar* (s. 19-38). İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Yeşil Niksar. (2023, 11 29). *Yunus Emre Enstitüsü kursiyerlerin Türkçe öğrenme sebeplerini açıkladı*. <https://www.yesilniksar.com/yunus-emre-enstitusu-kursiyerlerin-turkce-ogrenme-sebeplerini-acikladi/> adresinden alındı

- Yeşiltaş, M., & Balcı, A. (2011). AK Parti dönemi Türk dış politikası sözlüğü: Kavramsal bir harita. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*(2), 9-35.
- Yıldırım, E. (2019). İnsani diplomasi faaliyetlerinin Türkiye'nin yumuşak gücüne etkisi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19), 2564-2591.
- Yıldırım, G. (2015). *"Kültürel Diplomasi Ekseninde" Uluslararası Halkla İlişkiler*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Yıldız, M., & Uzun, M. M. (2020). *Koronavirüsle Mücadelede Kriz Yönetimi ve Kamu Politikası Yapımı*. İstanbul: SETA.
- Yılmaz, A. N., & Kılıçoğlu, G. (2017). Balkanlar'da YTB ve TİKA'nın Türk kamu diplomasisi kurumları olarak faaliyetleri ve Türkiye'nin bölgedeki yumuşak gücüne etkileri. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 115-131.
- Yılmaz, A.N., & Kılıçoğlu, G. (2018). Türkiye'nin Orta Asya'daki Yumuşak Gücü ve Kamu Diplomasisi Uygulamalarının Analizi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 119(235), s. 141-184.
- Yılmaztürk, A. (2013). Türkiye'de Sağlık Reformlarının Tarihsel Gelişimi ve Sağlıkta Dönüşüm Programı'nın Küresel Niteliğinin Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 176-188.
- Yun, S. (2006). Toward Public Relations Theory-Based Study of Public Diplomacy: Testing the Applicability of the Excellence Study. *Journal of Public Relations Research*, 18(4), 287 – 312.
- Yunus Emre Enstitüsü. (t.y.). *Yunus Emre Enstitüsü Kurumsal*. 02 05, 2022 tarihinde Yunus Emre Enstitüsü : <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu> adresinden alındı
- Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı. (2020). *Faaliyet Raporu*. İstanbul: T.C. Kültür veTurizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı. 02 05, 2022 tarihinde <https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2021/BELGELER/2020%20FAALİ%CC%87YE T%20RAPORU-6046114fcd034.pdf> adresinden alındı
- Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı. (2021). Stratejik Plan. *Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı*. 02 05, 2022 tarihinde [https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2021/BELGELER/YTB%202019-2023%20Stratejik%20Plan%C4%B1%20\(G%C3%BCncellenmi%C5%9F%20Versiyon-2021\)%E2%80%9D%20-5ff6e3e27f475.pdf](https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2021/BELGELER/YTB%202019-2023%20Stratejik%20Plan%C4%B1%20(G%C3%BCncellenmi%C5%9F%20Versiyon-2021)%E2%80%9D%20-5ff6e3e27f475.pdf) adresinden alındı
- Yücel, G. (2016). Dijital Diplomasi. *TRT Akademi, Dijital Medya Sayısı*, 1(02), 748-760.
- Yücel, G. (2016, Temmuz). Dijital Diplomasi. 1(2), 748-760.
- Yükseköğretim Kurulu. (2022a). <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2022/yuksekogretimde-uluslararasıilasma-ve-turkiye-deki-universitelerin-uluslararası-gorunurlulugunu-artir-ma-alistayi.aspx> adresinden alındı
- Yükseköğretim Kurulu. (2022b). <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2022/2022-universite-izleme-ve-degerlendirme-genel-raporu-yayimlandi.aspx> adresinden alındı
- Zaharna, R. S., & Huang, Z. (2022). Revisiting Public Diplomacy in a Postpandemic World: The Need for a Humanity-Centered Communication Logic,. *Sage Journals*, DOI. <https://doi.org/10.1177/20570473221078619> adresinden alındı
- Zhang, D., & Jamali, A. (2022). China's "weaponized" vaccine: intertwining between international and domestic politics. *East Asia*, 39(3), 279-296.

EK 2. Yabancı Basında Türkiye'nin Koronavirüs Performansı İle İlgili Haberler

No	Tarih	Mecra	Arama	Başlık
1	10.03.2020	Armenian Weekly	Coronavirus-Erdogan	Erdogan's denial of coronavirus crisis risks the lives of 80 million Turks
2	11.03.2020	Al Monitor	Coronavirus-Turkey	Details sparse as first coronavirus case reported in Turkey
3	11.03.2020	Middle East Online	Coronavirus-Erdogan	Istanbul mayor criticises coronavirus coordination with Erdogan
4	11.03.2020	Reuters	Coronavirus-Erdogan	Coronavirus stokes tensions between Erdogan and Istanbul's mayor
5	16.03.2020	Al Monitor	Coronavirus-Turkey	Government scrambles to contain coronavirus as Turkish cases triple
6	18.03.2020	Foreign Policy	Coronavirus-Erdogan	In Turkey, Erdogan is playing politics with coronavirus relief
7	20.03.2020	DW	Coronavirus-Erdogan	Turkey's Erdogan clamps down further on media amid coronavirus crisis
8	24.03.2020	The Conversation	Coronavirus-Erdogan	Turkey releasing murderers- but not political opponents- from prison amid coronavirus pandemic
9	24.03.2020	Balkan Insight	Coronavirus-Turkey	Turkey's coronavirus crisis risks rivalling Italy, experts warn
10	24.03.2020	Al Monitor	Coronavirus-Turkey	Turkey says it's using 'special' coronavirus drug sent from China
11	24.03.2020	Bne IntelliNews	Coronavirus-Turkey	Harvard academic claims coronavirus situation "out of control" in Turkey
12	26.03.2020	Al Monitor	Coronavirus-Turkey	Turkey mulls full lockdown to check coronavirus
13	27.03.2020	Al Monitor	Coronavirus-Turkey	Turkey imposes first curfew as coronavirus infections surge
14	29.03.2020	Reuters	Coronavirus-Erdogan	Turkey tightens coronavirus measures, brings back weekend lockdowns -Erdogan
15	30.03.2020	Al Monitor	Coronavirus-Turkey	Turkey expands quarantine to towns across country to fight coronavirus
16	30.03.2020	Al Monitor	Coronavirus-Turkey	COVID-19 crisis stokes fear of food insecurity in Turkey
17	1.04.2020	Haaretz	Coronavirus-Erdogan	Turkey's Erdogan has found a cure for coronavirus
18	2.04.2020	Al Monitor	Coronavirus-Turkey	Turkey finally releases epidemic figures: coronavirus epicenter in Istanbul
19	3.04.2020	Al Monitor	Turkey-COVID &	Turkey's relative coronavirus success may turn sour amid looming economic crisis
20	3.04.2020	The New York Times	Coronavirus-Erdogan	Erdogan faces his biggest test of the pandemic: The economy
21	5.04.2020	Al Monitor	Coronavirus-Turkey	Syrian refugees villainized as Turkey faces costs of coronavirus

No	Tarih	Mecra	Arama	Başlık
22	6.04.2020	Al Monitor	Coronavirus-Turkey	Turkey builds more hospitals as coronavirus cases spike
23	6.04.2020	Guardian	Coronavirus-Erdogan	Coronavirus economic shocks could prove catalyst for Erdogan's political decline
24	6.04.2020	DW	Coronavirus-Turkey	Turkey's dithering and disinformation in coronavirus outbreak
25	7.04.2020	Al Monitor	Coronavirus-Turkey	Turkey's state religious body undermines anti-coronavirus efforts
26	11.04.2020	NPR	Coronavirus-Turkey	Turkey imposes 48-hour coronavirus curfew in major cities with little warning
27	15.04.2020	Al Monitor	Coronavirus-Turkey	Turkey says rate of coronavirus infection stabilizes
28	16.04.2020	Carnegie Europe	Coronavirus-Turkey	The ripple effects of the coronavirus in Turkey
29	17.04.2020	Foreign Policy	Coronavirus-Turkey	Brother Tayyip's soup kitchen
30	17.04.2020	DW	Coronavirus-Erdogan	Turkey blames 'foreign powers' for fresh currency woes
31	18.04.2020	International Policy Digest	Coronavirus-Erdogan	Cut off Cold Turkey: America's F-35 as a soft power power pawn
32	20.04.2020	New York Times	Coronavirus-Turkey	Istanbul death toll hints Turkey is hiding a wider coronavirus calamity
33	21.04.2020	Financial Times	Coronavirus-Erdogan	Turkey looks to weather coronavirus crisis without IMF support
34	22.04.2020	The Conversation	Coronavirus-Turkey	Turkey is facing its own coronavirus crisis-so why is it sending medical supplies to the UK?
35	23.04.2020	Reuters	Coronavirus-Erdogan	Erdogan says Turkey lost ground in coronavirus fight
36	23.04.2020	World Politics Review	Coronavirus-Erdogan	How COVID-19 is handling Erdogan a political lifeline in Turkey
37	27.04.2020	Al Monitor	Coronavirus-Turkey	Turkey's Syrian refugees among hardest hit amid coronavirus pandemic
38	30.04.2020	NATO	Coronavirus-Turkey	Coronavirus response: Turkey delivers medical aid to the US
39	30.04.2020	Financial Times	Coronavirus-Erdogan	What is behind Erdoğan's coronavirus diplomacy?
40	1.05.2020	Al Jazeera	Coronavirus-Erdogan	Leaders of Greece, Turkey discuss COVID-19 in rare call
41	4.05.2020	Middle East Eye	Coronavirus-Turkey	Turkey to begin easing coronavirus restrictions next week
41	6.05.2020	The Conversation	Coronavirus-Erdogan	Turkey: how Recep Tayyip Erdoğan is using coronavirus to clamp down further on dissent
42	6.05.2020	NBC News	Coronavirus-Erdogan	Only going to get worse': After Hagia Sophia ruling, many fear what's next from Erdogan

No	Tarih	Mecra	Arama	Başlık
43	6.05.2020	Financial Times	Coronavirus-Erdogan	Museum or mosque: Erdogan stokes debate over Hagia Sophia's future
44	8.05.2020	Brookings	Coronavirus-Turkey	The coronavirus has led to more authoritarianism for Turkey
45	10.05.2020	Global Times	Coronavirus-Erdogan	Erdogan says Turkey becomes 3rd to develop COVID-19 vaccines
46	10.05.2020	Middle East Eye	Coronavirus-Erdogan	Vulnerable and flagging in the polls, Erdogan rattles his base
47	10.05.2020	Besa Center	Coronavirus-Erdogan	Turkey: Post-coronavirus challenges are likely to hurt
48	12.05.2020	DW	Coronavirus-Erdogan	Why the Turkish lira is in free fall?
49	14.05.2020	France 24	Coronavirus-Erdogan	After Hagia Sophia, Turkey's Erdogan turns another former church into mosque
50	17.05.2020	Haaretz	Coronavirus-Erdogan	Turkey and Greece in explosive battle over the Mediterranean's Gas reserves
51	20.05.2020	Reuters	Coronavirus-Erdogan	Fear and poverty in Turkey as pandemic hits Erdogan's base
52	27.05.2020	Foreign Policy	Coronavirus-Erdogan	Erdogan is turning Turkey into a Chinese Client State
53	28.05.2020	Al Monitor	Coronavirus-Turkey	Turkey readies for 'new normal' after declaring success against coronavirus
54	28.05.2020	Bne IntelliNews	Coronavirus-Erdogan	Turkish Medical Association 'dangerous as coronavirus' says Erdogan's ultra-nationalist ally in row over infection figures
55	2.06.2020	KRQE News 13	Coronavirus-Erdogan&Turkey-COVID	EU lashes out at Turkey over rule of law, rights, freedoms
56	11.06.2020	Balkan Insight	Coronavirus-Erdogan	Erdogan vows to replace Turkey's critically minded medical association
57	20.06.2020	BBC	Coronavirus-Erdogan	Turkish lira sinks amid Erdogan fury with allies
58	26.06.2020	Council on Foreign Relations	Coronavirus-Erdogan	How Erdogan muscled Turkey to the Center of the World Stage
59	3.07.2020	Al Jazeera	Coronavirus-Erdogan	Top Turkish officials close to Erdogan test positive for Covid-19
60	17.07.2020	Bne IntelliNews	Coronavirus-Erdogan	ISTANBUL BLOG: Two of Erdogan's inner circle go down with Covid
61	23.07.2020	Guardian	Coronavirus-Erdogan	Turkey resists calls for tougher measures to tackle Covid-19 surge
62	27.07.2020	Brookings	Coronavirus-Erdogan	Repairing the rift with Turkey
63	5.08.2020	Middle East Eye	Coronavirus-Erdogan	Turkey's lira: The story of an epic downfall
64	10.08.2020	Bloomberg	Coronavirus-Erdogan	Erdogan under pressure as Covid leaves Turks losing hope of work

No	Tarih	Mecra	Arama	Başlık
65	17.08.2020	Al Jazeera	Coronavirus-Erdogan	EU Summit: Turkish sanctions on agenda as Erdogan shrugs threats
66	20.08.2020	DW	Coronavirus-Erdogan	Has Turkey lost control of the coronavirus pandemic?
67	22.08.2020	Bne IntelliNews	Coronavirus-Erdogan	Turkey 'still whitewashing extent of country's coronavirus outbreak'
68	3.09.2020	Bne IntelliNews	Coronavirus-Turkey	Russia blames coronavirus spike on return of holidaymakers from Turkey
69	3.09.2020	Bne IntelliNews	Coronavirus-Turkey	Ankara "has become Wuhan" say doctors fighting Turkey's raging coronavirus outbreak
70	6.09.2020	Reuters	Coronavirus-Erdogan	Turkey to impose new measures to fight coronavirus surge, Erdogan says
71	15.09.2020	The New York Times	Coronavirus-Erdogan	Battered Turkish economy puts a powerful Erdogan to the test
72	16.09.2020	VOA News	Coronavirus-Turkey	Turkey accused of coronavirus cover-ups as cases rise
73	16.09.2020	Al Monitor	Coronavirus-Erdogan	Erdogan's China woes: the vaccine and the Uighurs
74	19.09.2020	Reuters	Coronavirus-Turkey	Turkey's coronavirus cases exceeded 300,000- health ministry
75	22.09.2020	Human Rights Watch	Coronavirus-Erdogan	Turkey: Covid-19 pandemic used to strengthen autocratic rule
76	30.09.2020	Reuters	Coronavirus-Turkey	Turkey has only been publishing symptomatic coronavirus cases – minister
77	30.09.2020	Al Jazeera	Coronavirus-Erdogan	Where is the \$128B?' Turkey's opposition presses Erdogan
78	1.10.2020	Financial Times	Coronavirus-Turkey	Turkey admits publishing incomplete coronavirus tally
79	2.10.2020	The Economist	Coronavirus-Erdogan	Covid-19 and repression in Turkey
80	6.10.2020	Business Insider	Turkey-COVID &	Turkey is accused of extraditing Uighur Muslims to China in exchange for Covid-19 vaccines
81	10.10.2020	DW	Coronavirus-Turkey	Coronavirus keeps tourists away from Turkey
82	14.10.2020	Brookings	Coronavirus-Erdogan	US-Turkey relations will remain crisisridden for a long time to come
83	19.10.2020	Middle East Monitor	Turkey-COVID	Turkey's coronavirus cases back up to early-May levels
84	19.10.2020	DW	Coronavirus-Erdogan	Turkey's Erdogan fails to get double-digit inflation under control
85	21.10.2020	Reuters	Coronavirus-Turkey	Turkey mulling a return to coronavirus curbs as infections soar
86	21.10.2020	Bloomberg	Coronavirus-Erdogan	Secretive Russia deal allows Erdogan Ally to produce Sputnik V

No	Tarih	Mecra	Arama	Başlık
87	23.10.2020	Bloomberg	Coronavirus-Turkey	Turkey sounds alarm on jump in coronavirus cases nationwide
88	27.10.2020	Al Jazeera	Coronavirus-Erdogan	Turkey's AK Party criticised for holding rallies amid COVID surge
89	28.10.2020	Bloomberg	Coronavirus-Erdogan	Turkey built great influence in Africa. Covid is threatening it
90	30.10.2020	Al Jazeera	Coronavirus-Erdogan	Turkey logs over 13,000 new COVID cases, highest since January 6
91	4.11.2020	India TV News	Coronavirus-Erdogan	Turkey plans to complete inoculation in May or June: President Recep Tayyip Erdogan
92	4.11.2020	Reuters	Coronavirus-Erdogan	Erdogan says he raised vaccine shipment delays with China
93	6.11.2020	RFI	Coronavirus-Turkey	Tourism still going strong in Turkey, despite coronavirus pandemic
94	17.11.2020	Reuters	Coronavirus-Erdogan	Turkey set to again tighten COVID-19 curbs after surge -source
95	17.11.2020	Al Monitor	Coronavirus-Erdogan	Turkey to reimpose curfews after new COVID-19 cases double
96	17.11.2020	Middle East Eye	Coronavirus-Erdogan	Covid-19: Turkey to impose new measures to curb coronavirus surge
	17.11.2020	Brookings	Coronavirus-Turkey	Turkey's economic recovery from COVID-19: Preparing for the long haul
97	18.11.2020	Bne IntelliNews	Coronavirus-Erdogan	Russia slaps flight restrictions on Turkey after Erdogan backs Ukraine
98	24.11.2020	Al Jazeera	Coronavirus-Erdogan	What is the real extent of Turkey's COVID-19 crisis?
99	26.11.2020	Arab News	Turkey-COVID	Turkey hits record COVID-19 cases after change in reporting
100	30.11.2020	Reuters	Coronavirus-Turkey	Turkey's coronavirus death toll hits record for eighth consecutive day
101	1.12.2020	Arab News	Coronavirus-Turkey	Turkey's coronavirus death toll hits record for tenth consecutive day
102	2.12.2020	VOA News	Coronavirus-Erdogan	Turkish government under fire over COVID-19 alcohol ban
103	2.12.2020	Al Jazeera	Coronavirus-Erdogan	Turkey reports its highest daily COVID cases, deaths
104	2.12.2020	Guardian	Turkey-COVID	Turkey's Covid death toll hits record for ninth day - as it happened
105	3.12.2020	Al Jazeera	Coronavirus-Turkey	Turkey's COVID-19 explosion brings harsh restrictions
106	3.12.2020	Reuters	Coronavirus-Erdogan	Turkey's COVID-19 death toll 340 as lockdown sets in
107	10.12.2020	The Economist	Coronavirus-Erdogan	In Turkey's latest Covid-19 lockdown, alcohol sales are barred

No	Tarih	Mecra	Arama	Başlık
108	10.12.2020	Reuters	Coronavirus-Erdogan	Turkey COVID cases below 20,000 for first time since mid-March
109	10.12.2020	Russian News Agency	Coronavirus-Erdogan	Putin, Erdogan believe Covid measures taken by Turkey to improve conditions for tourists
110	13.12.2020	Arab News	Turkey-COVID	Turkey implements nationwide curfew amid COVID-19 crisis
111	14.12.2020	Reuters	Coronavirus-Erdogan	Turkey's Erdogan announces one-time payments for businesses
112	14.12.2020	Euro News	Coronavirus-Turkey	Coronavirus: Turkish city installs 'mask cams' at bus stops to promote face coverings
113	14.12.2020	Reuters	Coronavirus-Erdogan	Turkey to emerge cautiously from COVID lockdown, Erdogan says
114	14.12.2020	Bne IntelliNews	Coronavirus-Erdogan	More transparent data confirms Turkey leapfrogs Iran to have Middle East's worst coronavirus crisis
115	15.12.2020	Insider	Coronavirus-Erdogan	Locals are furious about Istanbul's strict lockdown double standard that allows tourists to wander around freely
116	15.12.2020	Reuters	Coronavirus-Erdogan	Corona!' Thermal camera protects Erdogan in Turkish parliament
117	15.12.2020	Bne IntelliNews	Coronavirus-Erdogan	ISTANBUL BLOG: If you believe in the Erdogan Republic's coronavirus free status, honk your horn
118	15.12.2020	CNBC	Coronavirus-Erdogan	Turkey's Erdogan fires central bank deputy governor in the fourth ousting since March
119	16.12.2020	Al Monitor	Coronavirus-Turkey & Turkey-COVID	Coronavirus climbs up Turkey's economic risk ladder
120	17.12.2020	Voice of America	Coronavirus-Erdogan	Former allies challenge Turkey's Erdogan
121	17.12.2020	Al Monitor	Coronavirus-Erdogan	Erdogan focuses on Turkish economy in first major coronavirus speech
122	18.12.2020	Nikkei Asia	Turkey-COVID	Turkey to deploy Chinese COVID vaccine as Beijing aims for clout
123	19.12.2020	Guardian	Turkey-COVID	Covid-19 patients killed by exploding oxygen cylinder in Turkey
124	19.12.2020	Reuters	Coronavirus-Turkey	Turkey's fight against coronavirus fails to heal divisions, opponents say
125	19.12.2020	Ekathimerini	Turkey-COVID &	Turkey's coronavirus death toll reaches 574 with 27,069 cases, minister says
126	21.12.2020	Associated Press	Coronavirus-Turkey	Turkey's prefab hospitals leading fight against coronavirus
127	21.12.2020	Reuters	Coronavirus-Turkey	Turkey's coronavirus cases overtake Iran, highest in Middle East
128	22.12.2020	Republic World	Turkey-COVID	Turkey vaccine volunteers share their experience

No	Tarih	Mecra	Arama	Başlık
129	22.12.2020	NDTV	Coronavirus-Turkey	Coronavirus: Dolphins swim close to Turkey shore amid lockdown. Here's why
130	23.12.2020	Macau Business	Turkey-COVID	Turkey counts down to New Year celebration amid pandemic
131	27.12.2020	Al Monitor	Coronavirus-Turkey	Turkey's relative coronavirus success may turn sour amid looming economic crisis
132	27.12.2020	Arab News	Turkey-COVID	Turkey considers intercity travel restrictions to curb COVID-19 spread
133	6.01.2021	Relief Web	Turkey-COVID	UNICEF Turkey COVID-19 response monthly situation report, April 2020
134	13.01.2021	Bloomberg	Coronavirus-Turkey	Turkey Declares '#Mission Accomplished' against coronavirus
135	14.01.2021	ANI News Agency	Coronavirus-Turkey	Pakistani citizens stranded in Turkey due to COVID-19 restrictions
136	16.01.2021	The Conversation	Coronavirus-Turkey & Turkey-COVID	Turkey: how Recep Tayyip Erdogan is using coronavirus to clamp down further on dissent
137	16.01.2021	Voice of America	Coronavirus-Turkey & Turkey-COVID	After missteps, Turkey tames coronavirus
138	24.01.2021	Reuters	Coronavirus-Turkey & Turkey-COVID	Doctors say Turkish COVID-19 outbreak worse than reported as hospitalisations swell
139	29.01.2021	DW	Coronavirus-Turkey	Why the Turkish lira is in free fall
140	31.01.2021	Bne IntelliNews	Coronavirus-Turkey	Lung speacialsists society worried Turkey losing control of its coronavirus outbreak
141	3.02.2021	World	Coronavirus-Turkey	In Turkey, doctors fear coronavirus numbers are higher than the government admits
142	5.02.2021	SKY News	Turkey-COVID	Coronaviurs: Turkey, Poland and three Caribbean islands added to UK's quarantine list
143	18.02.2021	Al Jazeera	Erdogan-COVID	Erdogan: Turkey to start lifting COVID curbs in March
144	27.02.2021	Middle East Monitor	Coronavirus-Turkey	Turkey's coronavirus cases back up to early-May levels
145	9.03.2021	Middle East Monitor	Coronavirus-Turkey	Turkey's coronavirus death toll passes 10,000
146	15.03.2021	Reuters	Coronavirus-Turkey	Turkey's Erdogan says new pandemic measures not being considered as cases rise
147	20.03.2021	Guardian	Coronavirus-Turkey&Turkey-COVID	Turkey resists calls for tougher measures to tackle Covid-19 surge
149	24.03.2021	ABC News	Coronavirus-Erdogan	Erdogan under fire for packed congress despite virus surge
150	24.03.2021	Bloomberg	Coronavirus-Erdogan	Erdogan's party congress draws thousands as Covid-19 cases surge

No	Tarih	Mecra	Arama	Başlık
151	26.03.2021	Xinhua News	Erdogan-COVID	Erdogan says Turkey plans to complete COVID-19 vaccination in May or June
152	26.03.2021	Reuters	Coronavirus-Turkey	Turkey in weekend lockdown with coronavirus cases at record highs
153	29.03.2021	New York Times	Coronavirus-Turkey	Turkey's coffeehouses, a hub of male social life, may not survive virüs
154	29.03.2021	MedicalXpress	Coronavirus-Turkey	Turkey adjusts coronavirus cases up to 1.75 million
155	30.03.2021	Relief Web	Coronavirus-Turkey	Coronavirus pandemic impacts Turkey's approach to displaced Syrians
157	2.04.2021	Al Jazeera	Coronavirus-Turkey	Several COVID patients killed in Turkey hospital fire
158	9.04.2021	Asharq Al-Awsat	Coronavirus-Turkey	Turkey's coronavirus deaths rise by 251
159	12.04.2021	CBS News	Turkey-COVID	Turkey's COVID vaccination plan depends entirely on a Chinese vaccine with mixed trial results
160	12.04.2021	Arab News	Coronavirus-Turkey	Will Turkey's refugees be vaccinated against the coronavirus?
161	14.04.2021	Arab News	Coronavirus-Turkey	Tourism to Turkey under threat due to rising coronavirus cases
162	14.04.2021	AP News	Turkey-COVID	Turkey Uighurs fear sellout to China in exchange for vaccine
163	15.04.2021	Reuters	Coronavirus-Turkey	Turkey logs highest new coronavirus cases since beginning of pandemic
164	15.04.2021	Al Monitor	Coronavirus-Turkey	Turkey to reimpose curfews after new COVID-19 cases double
165	15.04.2021	Global Times	Turkey-COVID	China, Turkey reject politicization of COVID-19 vaccine cooperation
166	20.04.2021	Bne IntelliNews	Turkey-COVID	Coronavirus re-erupts in Turkey
167	26.04.2021	Social Europe	Erdogan-COVID	Erdoğan is feeling the heat
168	27.04.2021	Arab News	Coronavirus-Turkey	Turkey records 42,308 new coronavirus cases, highest level yet
169	28.04.2021	Tehran Times	Coronavirus-Turkey	Iran cancels outbound tours to Turkey due to new coronavirus variant
170	29.04.2021	Al Jazeera	Coronavirus-Turkey	Turkey reports its highest daily COVID cases, deaths
171	29.04.2021	Al Jazeera	Coronavirus-Turkey	What is the real extent of Turkey's COVID-19 crisis?
172	29.04.2021	Reuters	Coronavirus-Turkey	How can we not be tense? Turkey's coronavirus infections soar
173	29.04.2021	Arab News	Coronavirus-Turkey	Turkey grapples with COVID-19 surge ahead of tourism season
174	30.04.2021	Guardian	Coronavirus-Turkey	Covid 'vaccination persuasion' teams reap rewards in Turkey

No	Tarih	Mecra	Arama	Başlık
175	30.04.2021	Reuters	Coronavirus-Erdogan	Erdogan says Turkey expects more COVID-19 vaccines soon
176	30.04.2021	Bne IntelliNews	Coronavirus-Turkey	Turkey's descent into coronavirus hell
177	30.04.2021	Brookings	Coronavirus-Turkey	COVID-19 has worsened a shaky rule of law environment
178	2.05.2021	DW	Coronavirus-Turkey	COVID: Turkey's tourism sector pins hope on strict lockdown
179	2.05.2021	Reuters	Coronavirus-Turkey	Turkey signs deal for 50 million Sputnik V coronavirus vaccines – minister
180	3.05.2021	Al Jazeera	Coronavirus-Turkey	Turkey prepares for full lockdown amid rising COVID numbers
181	4.05.2021	BBC News	Coronavirus-Turkey	Covid: Turkey enters first full lockdown
182	5.05.2021	DW	Coronavirus-Turkey	Turkey bans alcohol sales as coronavirus pandemic measure
183	5.05.2021	Reuters	Coronavirus-Turkey	Turkey records 394 coronavirus deaths, its biggest daily toll
184	5.05.2021	Sky Sports	Coronavirus-Turkey	UEFA: 2021 Champions League final in Istanbul to go ahead amid Turkey coronavirus surge
185	7.05.2021	Reuters	Coronavirus-Turkey	Analysis: Prospects fading, Turkey hopes lockdown rescues tourism season
186	7.05.2021	Reuters	Coronavirus-Turkey	Nigeria bans travellers from India, Brazil, Turkey over COVID-19 fears
187	8.05.2021	Independent	Coronavirus-Turkey	What are the rules for travelling to Turkey this summer?
188	8.05.2021	The Times	Coronavirus-Turkey	Turkish backdoor to Britain from Covid red list countries
189	8.05.2021	BBC News	Coronavirus-Turkey	Covid: Britons fly via Turkey to avoid costly quarantine
190	8.05.2021	Voice of America	Coronavirus-Turkey	New COVID surge forces another lockdown in Turkey
191	10.05.2021	Guardian	Coronavirus-Turkey	Coronavirus live: China's Sinopharm jab gets WHO approval; Turkey, Maldives and Nepal added to England 'red list'
192	10.05.2021	SKY News	Coronavirus-Turkey	COVID-19: Doubts over venue for Champions League final between Chelsea and Manchester City as Turkey added to red list
193	11.05.2021	The Economist	Coronavirus-Turkey	In Turkey's latest Covid-19 lockdown, alcohol sales are barred
194	12.05.2021	Bloomberg	Coronavirus-Turkey	Turkish tourism faces prospect of another troubled year
195	13.05.2021	DW	Coronavirus-Turkey	Tourists exempt from Turkey's coronavirus lockdown

No	Tarih	Mecra	Arama	Başlık
196	14.05.2021	The Washington Post	Coronavirus-Turkey	A sweeping coronavirus lockdown in Turkey sets off arguments and economic anxiety
197	14.05.2021	Middle East Monitor	Coronavirus-Turkey	Covid: Turkey closes the country to locals opens for tourists
198	15.05.2021	The Economist	Coronavirus-Erdogan	Where did everyone go? Pandemic tourism in Turkey
199	15.05.2021	Schengen Visa	Coronavirus-Turkey	Hungary&Turkey reach mutual agreement on recognition of immunity certificates
200	17.05.2021	ABC News	Coronavirus-Turkey	Turkish tourism video sparks outcry, unequal treatment claim
201	18.05.2021	Xinhua News	Coronavirus-Erdogan	Erdogan says Turkey's COVID-19 infection "under control to great extent"
202	19.05.2021	CGTN	Coronavirus-Turkey	New blow on F1 with Turkey GP canceled due to COVID-19 situation
203	23.05.2021	Bne IntelliNews	Coronavirus-Turkey	Experts not convinced by Turkey's claim "full lockdown" caused steep decline in virus cases
204	25.05.2021	Guardian	Coronavirus-Turkey	Turkey's leaders accused of 'playing political games' over Covid response
205	26.05.2021	The Print	Erdogan-COVID	Turkey dispatches Covid aid to India as President Erdogan extends 'helping hand'
206	28.05.2021	Aawsat	Coronavirus-Erdogan	Erdogan calls on parties to support drafting new constitution for Turkey
207	28.05.2021	Reuters	Coronavirus-Turkey	Turkish economic confidence falls 1.3% in May
208	28.05.2021	Hindustan Times	Coronavirus-Turkey	Turkey invokes Mahatma Gandhi and Rumi as it delivers Covid-19 aid to India
209	28.05.2021	Reuters	Coronavirus-Turkey	Exclusive Turkey pushed NATO allies into softening outrage over Belarus plane, diplomats say
210	28.05.2021	Sky News	Coronavirus-Turkey	Vaccine passports: Countries where NHS COVID app will be accepted include Barbados, Greece and Turkey
211	30.05.2021	Macau Business	Coronavirus-Turkey	Turkey reports 7,656 new COVID-19 cases
212	31.05.2021	Reuters	Coronavirus-Turkey	Turkey eases COVID-19 measures, partly re-opens restaurants
213	31.05.2021	DW	Coronavirus-Turkey	Turkey's tourism season off to a tough start
214	31.05.2021	Business Recorder	Coronavirus-Turkey	Turkey partly re-opens restaurants in latest Covid-19 easing
215	1.06.2021	Express	Coronavirus-Turkey	Turkey launches new testing rules for UK arrivals despite being on red list-FCDO update
216	1.06.2021	Tribune	Coronavirus-Turkey	Turkey imposes quarantine for travellers from Pakistan, other countries

No	Tarih	Mecra	Arama	Başlık
217	1.06.2021	Washington Post	Coronavirus-Turkey	Turkey relaxes some coronavirus restrictions as infections decline
218	1.06.2021	Middle East Monitor	Coronavirus-Turkey	Turkey: Ready for dialogue with Greece 'without preconditions'
219	1.06.2021	Financial Times	Coronavirus-Turkey	Russia extends Turkey and Tanzania curbs
220	1.06.2021	Al Monitor	Coronavirus-Turkey	Turkey eases COVID-19 measures as new cases plummet
221	2.06.2021	Reuters	Coronavirus-Erdogan	Turkish lira hits new low after Erdogan's latest call for rate cuts
222	2.06.2021	The National News	Coronavirus-Erdogan	Turkey's Erdogan to discuss tourism with Boris Johnson at Nato Summit
223	2.06.2021	CGTN	Coronavirus-Turkey	Turkey's vaccine program boosted by use of Sinovac's jab
224	2.06.2021	MENA FN	Coronavirus-Turkey	Turkey reports 7,181 new COVID-19 cases
225	2.06.2021	Arab News	Coronavirus-Turkey	Russia plays 'tourist card' against Turkey amid political stand off
226	2.06.2021	Middle East Monitor	Coronavirus-Turkey	Russia extends temporary flight restrictions to Turkey
227	2.06.2021	Business Standard	Coronavirus-Turkey	Turkey update: 7,112 new Covid-19 cases reported, tally at 5,256,516
228	3.06.2021	Greek Reporter	Erdogan-COVID	Uproar in Turkey as Erdogan receives third dose of vaccine
229	3.06.2021	Arab News	Coronavirus-Erdogan	Turkey's Erdogan under fire over third vaccine dose
230	3.06.2021	SAMAA	Coronavirus-Turkey	Turkey imposes quarantine on arrivals from Pakistan, other countries
231	3.06.2021	Al Jazeera	Coronavirus-Erdogan	Turkey's lira hits new low as investors lose faith
232	3.06.2021	Xinhua News	Coronavirus-Turkey	Turkey to carry 600 archaeological excavations in 2021 amid COVID-19 normalization
233	3.06.2021	TASS	Coronavirus-Turkey	Turkey simplifies rules for Russian tourists
234	3.06.2021	The Telegraph	Coronavirus-Turkey	How long will Turkey be on the red list? Latest travel advice for summer holidays
235	7.06.2021	EURACTIV	Erdogan-COVID	Erdogan wants a stake in Bulgaria's politics